1940. AASTA SOTSIALISTLIK REVOLUTSIOON EESTIS

1940. AASTA SOTSIALISTLIK REVOLUTSIOON EESTIS

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA AJALOO INSTITUUT — EKP KESKKOMITEE PARTEI AJALOO INSTITUUT — NLKP KESKKOMITEE MARKSISMI-LENINISMI INSTITUUDI FILIAAL — EESTI NSV OKTOOBRIREVOLUTSIOONI JA SOTSIALISTLIKU ÜLESEHITUSTÖÖ RIIKLIK KESKARHIIV

1940. AASTA SOTSIALISTLIK REVOLUTSIOON EESTIS

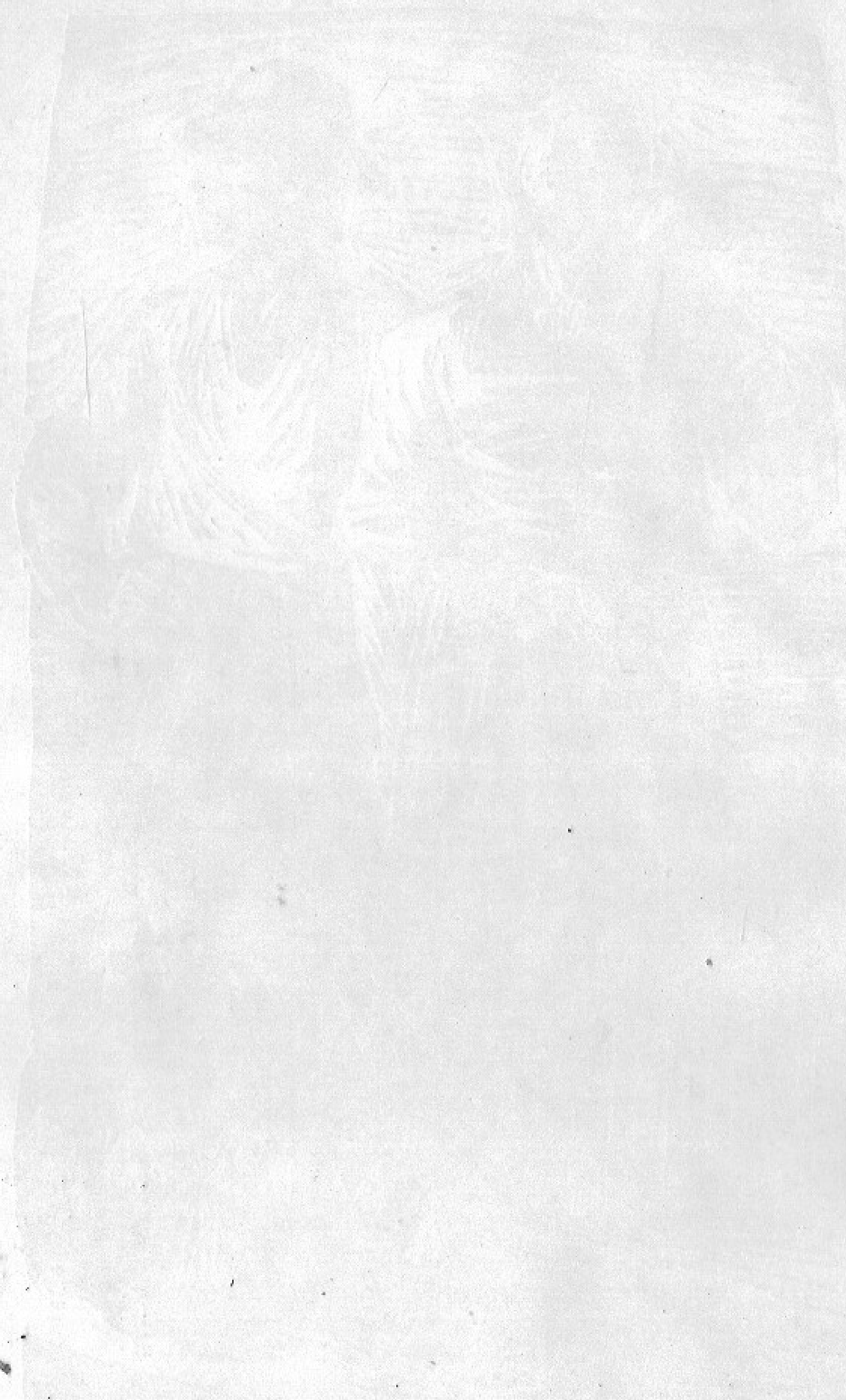
Dokumente ja materjale

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1960

Toimetuse kolleegium:
S. KUTSAR-ZABRODSKAJA, V. LEEDE, V. MAAMÄGI (peatoimetaja)

Koostajad:
V. GUSSAROVA, H. HARTMANN, E. JAANVÄRK,
A. MATSULEVITS, A. SAARNIIT, H. SAARNIIT

EESSÕNA

1940. aasta suvi kujunes ajalooliseks pöördepunktiks eesti rahva elus, tema teiseks Suureks Oktoobriks. Eesti töörahva kauakestnud võitlus kommunistliku partei juhtimisel nõukogude võimu taastamise ning Eesti Nõukogude Liiduga taasühendamise eest lõppes täieliku ja hiilgava võiduga. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni saavutused, millest eesti töörahvas oli kodusõja aastail välismaiste interventide ja kohaliku kontrrevolutsiooni ülekaalukate jõudude survel sunnitud ajutiselt loobuma, võideti 1940. aastal uuesti kätte.

Eesti rahvas, olles kukutanud kodanluse võimu, vabanes imperialistlike riikide sõltuvusest ning asus nõukogude rahvaste vennalikus peres, võrdsena võrdsete seas, suure vene rahva ja teiste Nõukogude Liidu rahvaste abiga edukalt oma vabariigi sotsialistlikule ümberkujundamisele.

Ja kuigi hitlerlike vägede sõnamurdlik kallaletung 1941. aastal katkestas loova töö sotsialismi rajamisel, viis eesti rahvas sõjajärgseil aastail oma vabariigi sotsialistliku ümberkujundamise lõpule ja võtab nüüd nõukogude rahvaste sõbraliku ja üksmeelse pere liikmena kommunistliku partei juhtimisel aktiivselt osa kommunistliku ühiskonna loomisest.

Nõukogude kord tagas Eesti majanduse ja eesti rahvusliku kultuuri enneolematult kiire arenemise ning rahva materiaalse heaolu tõusu. Eesti rahva poolt 1940. aasta suvel vastu võetud ajalooliste otsuste viljastavad tulemused muutuvad iga aastaga järjest selgemaks.

Eesti rahvas tunneb suurt huvi oma revolutsioonilise mineviku vastu. Selle tõttu on ajalooallikate publitseerimine 1940. aasta sotsialistliku revolutsiooni kohta hädasti vajalik.

Käesolevas kogumikus avaldatavad dokumendid ja materjalid lükkavad ümber eesti rahvale vaenulikud väljamõeldised 1940. aasta sündmustest ning kinnitavad, et 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon oli tõeline rahvarevolutsioon, mis väljendas rahva tahet ning teostati laiade rahvahulkade endi poolt.

Kahjuks on vabariigi arhiivifondides, mis sisaldavad ainest 1940. aasta sotsialistliku revolutsiooni kohta, mitmeid olulisi

lünki, mis paratamatult kajastuvad ka käesolevas kogumikus. Need lüngad on tingitud järgmistest asjaoludest:

1) Töötades illegaalse organisatsioonina metsiku fašistliku terrori tingimustes, oli Eestimaa Kommunistlik Partei sunnitud hävitama kirjalikud tõendid oma tegevusest või isegi üldse vältima kirjalikku asjaajamist. Näiteks mäletavad EKP 1940. aasta aprillikonverentsist osavõtjad, et selle konverentsi käiku ei protokollitud ning kohalviibijail oli keelatud teha kirjalikke ülestähendusi. Selle konverentsi tööst saab kogumiku lugeja kujutluse ainult EKP üleskutse «Kogu eesti rahvale!» (vt. dok. nr. 74) ja ühe osavõtja mälestuste (vt. dok. nr. 1) järgi. Mitmed teised sündmused EKP ajaloos kuni revolutsiooniliste väljaastumisteni 1940. aasta juunis on jäänud dokumentaalsete materjalide peaaegu täieliku puudumise tõttu üldse valgustamata. Samuti on materjale töölisliikumise ajaloo kohta arvukate dokumentide puudumise tõttu esile toodud ebatäielikult ja ebaühtlaselt.

2) Mõned dokumendid, mis Eesti fašistlikke valitsejaid kõige suuremal määral kompromiteerisid, hävitati ja kõrvaldati nende käsilaste poolt juba revolutsiooni ajal.

3) Hitlerlaste rüüstetegevuse tagajärjel Eesti arhiivides Saksa fašistliku okupatsiooni aastail hävisid paljud arhiividokumendid, sealhulgas ka arvukad väärtuslikud dokumendid 1940. aasta revolutsiooni kohta.

Vaatamata neile lünkadele otsustasid kogumiku koostajad ja toimetajad olemasolevad dokumendid ja materjalid siiski lugeja ette tuua, sest need annavad tõepärase, ehkki mõnedes lõikudes veel ebatäieliku kujutluse 1940. aasta revolutsiooni ajaloost. Et lünki arhiivimaterjalides kuidagi täita, olid publikatsiooni koostajad sunnitud originaaldokumentide kõrval kasutama ka ajalehematerjale ning Eesti Telegraafi Agentuuri (ETA) siseinformatsioone, eriti kogumiku kolmandas osas. Kuivõrd ka need lisandused on veel ebaküllaldased, jääb loota, et neid aitavad täiendada revolutsioonilise võitluse aktiivsete kaasosaliste edaspidi avaldatavad mälestused ja ajaloolaste edasine töö arhiivides.

Kogumikus avaldatakse 353 dokumenti. Raamat on mõeldud lugejate laiadele ringkondadele: teaduslikele töötajaile, ajalooõpetajaile, propagandistidele, partei ja nõukogude aktiivile ning kõigile lugejaile, keda huvitab eesti rahva revolutsiooniline minevik.

Dokumendid on kogumikus esitatud kronoloogilises järjekorras. Raamat koosneb kolmest osast: 1. Revolutsioonilise situatsiooni kujunemine (1939 — 20. juuni 1940); 2. Sotsialistliku revolutsiooni teostumine (21. juuni — 25. august 1940); 3. Sotsialistlik ülesehitustöö (august 1940 — juuni 1941).

1. REVOLUTSIOONILISE SITUATSIOONI KUJUNEMINE

Kogumiku esimeses osas avaldatavad dokumendid loovad pildi olukorrast, mis kujunes Eestis aastail 1939—1940, 1940. aasta sotsialistliku revolutsiooni eelõhtul.

Eesti kodanlus, lähtudes oma klassihuvidest ja kartes revolutsioonilist liikumist, tõukas Eesti fašistliku Saksamaa embusse; ta töötas kõigiti vastu Nõukogude Liidule, kes väsimatult võitles rahu eest rahvaste vahel.

Dokumendid kõnelevad, et eesti kodanlus seostas oma lootused võimu säilitamisele järjest suuremal määral hitlerliku sõjamasinaga (vt. dok. nr. 10, 14, 17, 29), tugevdas oma armee sõjalist võimsust (vt. dok. nr. 7, 9), arendas koostööd frankistliku Hispaaniaga (vt. dok. nr. 6, 21), võimaldas lahkelt spionaažiteadete kogumist NSV Liidu kohta Eesti territooriumil ning oli ka ise aktiivses koostöös imperialistlike riikide luureorganitega (vt. dok. nr. 10, 16). Kodanluse liidrid kutsusid eesti rahvast üles unustama Eesti orjastamist saksa rüütlite poolt XIII sajandil, Eesti okupeerimist keiser Wilhelmi vägede poolt 1918. aastal, ülistasid «usalduslikku õhkkonda» hitlerlaste ja eesti fašistide vahel. Sõjaliste ja poliitiliste sidemete tihendamine hitlerliku Saksamaaga põrkas rahvahulkade visale vastupanule, mis väljendus muu hulgas avalikes kokkupõrgetes hitlerlike relvastatud jõudude esindajatega (vt. dok. nr. 12, 19, 20).

1939. aastal teravnes rahvusvaheline olukord järsult. Inglise ja Prantsuse valitsuste süü tõttu nurjusid Inglise-Prantsuse-Nõukogude läbirääkimised hitlerliku agressiooni ohjeldamise küsimuses. Lääne imperialistid andsid Saksa fašistidele mõista, et nad ei tee takistusi agressioonile NSV Liidu vastu läbi Balti riikide. Eesti fašistlik valitsus aitas Inglise-Prantsuse-Nõukogude läbirääkimiste nurjumisele omalt poolt kaasa (vt. dok. nr. 15). Eesti valitsus keeldus kategooriliselt garantiidest agressiooni vastu ning sõlmis fašistliku Saksamaaga koguni mittekallaletungilepingu, mille tagajärjel Eesti välispoliitika muutus täiel määral Berliinist sõltuvaks; sõlmiti ka majanduslikult orjastav kaubaleping (vt. dok. nr. 17, 29). Mittevõrdõiguslike lepingute sõlmimine Saksamaaga põhjustas rahutust isegi Eesti ametiisikute seas (vt. dok. nr. 37).

Nõukogude Liidu visa rahupoliitika viis siiski vastastikuse abistamise pakti ja kaubandusliku kokkuleppe sõlmimisele Eesti ja Nõukogude Liidu vahel 1939. aasta septembris, mis leidis Eesti töötajate täielikku heakskiitu (vt. dok. nr. 26—28, 30, 31).

Eesti töötajate juba niigi raske majanduslik olukord halvenes pärast Teise maailmasõja puhkemist veelgi. Elanikkonda rõhus hiiglaslik võlakoorem: ainuüksi välisvõlad ulatusid 1940. aastal 218 600 000 kroonini. Toorainepuudus ja müügituru ahenemine tõid endaga kaasa uusi majanduslikke raskusi, viisid tööpuuduse kasvule ja elukalliduse tõusule (vt. dok. nr. 36, 41, 49, 64, 69, 73,

76). Eesti töölisklass kannatas sotsiaalkindlustuse puudumise all, töökaitse oli halvasti korraldatud, korteritingimused olid viletsad, 8-tunnilise tööpäeva seadust ei täidetud, ettevõtjad püüdsid valitsuse toetusel seadusandlikul teel kehtestada 10-tunnilist tööpäeva (vt. dok. nr. 3—5, 53, 61). Töötavat talurahvast koormasid rasked maksud, ta kannatas maapuuduse ja õigusetuse all (vt. dok. nr. 11, 39, 72, 75).

Igasuguse demokraatliku liikumise surus fašistlik valitsus karmilt maha. Demokraatlike vabaduste viimased riismed likvideeriti juba fašistliku diktatuuri kehtestamisega 1934. aastal. Isegi töötajate koosoleku kokkukutsumiseks oli vajalik politseiprefekti luba. Töölisorganisatsioonide juhtkond, näiteks Töölisühingute Keskliidu juhatus, nimetati võimude poolt. Valitsus sulges töötajate organisatsioonid, mis püüdsid töötajaid koondada võitlusse riikliku korra demokratiseerimise ning Nõukogude Liiduga sõbralike suhete loomise eest. 1939. aasta juulis keelati Tartu Töölisteatri Ühingu (vt. dok. nr. 23) ja septembris Kaevandustööliste Ühingu (vt. dok. nr. 24) tegevus, tagakiusamisi tuli taluda N. Nõmmikul, O. Rausil, J. Tammel ja teistel töölisliikumise tegelastel.

Rahvahulkade revolutsioonilise meelsuse kasvu tõttu olid valitsevad ringkonnad sunnitud manööverdama — nad kutsusid 1939. aasta oktoobris ametisse uue valitsuse. Äärmiselt ebapopulaarse K. Eenpalu asemel asus peaministri kohale J. Uluots kui mõnevõrra paindlikum poliitik. Kuid ka uus valitsus jätkas töötajate huvide vastast poliitikat, sõlmis tehinguid imperialistidega ning takistas sõbralike suhete loomist Nõukogude Liiduga.

Hoolimata vastastikuse abistamise pakti sõlmimisest Nõukogude Liiduga represseeris Eesti valitsus kõiki, kes astusid välja koostöö eest Nõukogude riigiga (vt. dok. nr. 31, 32) või võitlesid kaitseseisukorra kaotamise, demokraatlike vabaduste ja töötajate materiaalse olukorra parandamise eest (vt. dok. nr. 42, 44, 46). 1940. aasta märtsis suleti Kultuuriühing «Idee» ja aprillis Tartu Alkoholismivastane Kultuuriühing, mis propageerisid koostööd NSV Liiduga (vt. dok. nr. 68, 70). Ehkki ehitustööliste seas oli 1940. aasta jaanuaris 75% töötuid, takistas valitsus kõigiti neile töö muretsemist Nõukogude sõjaväebaaside ehitamisel (vt. dok. nr. 73).

Rikkudes vastastikuse abistamise pakti ja tegutsedes vastuolus eesti rahva huvidega, jätkas Uluotsa valitsus Balti riikide Nõukogude-vastase sõjalise liidu tihendamist (vt. dok. nr. 33, 43, 56, 60). Sama eesmärk oli Balti riikide välisministrite 10. ja 11. konverentsil (vt. dok. nr. 45, 47, 67). Nende konverentside töö kulges sügava saladuskatte all. Varjates oma tegevust Nõukogude valitsuse eest, ostis Eesti valitsus Saksamaalt korduvalt relvastust (vt. dok. nr. 55, 57, 63), suurendas sõjalisi kulutusi ning rakendas nende katmiseks erakorralisi abinõusid (vt. dok. nr. 54). Väga salajaselt peeti Eesti-Soome läbirääkimisi Eesti NSV Liidu

vastu sõtta astumise võimaluste kohta (vt. dok. nr. 52, samuti ka dok. nr. 62 ja 65).

Sõjaoht, valitsevate ringkondade orienteerumine fašistlikule Saksamaale, valitsuse visa hoidumine demokraatlike vabaduste kehtestamisest, progressiivsete ühiskonnategelaste tagakiusamine, tööpuuduse kasv, elukalliduse tõus — kõik need asjaolud põhjustasid töötajate seas ärevust ning teravdasid poliitilist olukorda Eestis.

Seda silmas pidades asus Eestimaa Kommunistlik Partei töötajate ettevalmistamisele fašistliku diktatuuri kukutamiseks. Ehkki partei arvuline koosseis polnud suur, suutis ta, töötades väga rasketes põrandaalustes tingimustes, juhtida töölisklassi võitlust. Tema ridadesse kuulusid niisugused suurte kogemustega kommunistid, nagu J. Lauristin, H. Allik, P. Keerdo, A. Veimer, H. Arbon, J. Saat ja paljud teised, kes olid 1938. aastal amnestiaseaduse alusel vanglast vabanenud.

Eesti kommunistid, kes olid juba varem saavutanud töölisklassi ühisrinde rajamise, pidasid võitlust antifašistliku rahvarinde loomise eest. Kommunistide ideelisel juhtimisel tegutsesid Riigivolikogu Töötava Rahva Ühtlusrühm, suurimad ametiühingud ning rida legaalseid ja poollegaalseid töölisorganisatsioone, nende hulgas Kultuuriühing «Idee», Tartu Alkoholismivastane Kultuuriühing ning Tartu Töölisteatri Ühing. Intensiivistus töö kehvtalurahva seas. Organiseeriti allkirjade kogumine valitsusele esitatavale märgukirjale, milles mõisteti hukka fašistlikud valitsemismeetodid ning nõuti demokraatlike vabaduste kehtestamist (vt. dok. nr. 38, 42, 48). Järjest sagedamini hakkasid valitsuse aadressil saabuma mitmesuguste ametiühinguorganisatsioonide märgukirjad, milles töölisklassi raske olukorra konstateerimise ja majanduslike nõudmiste esitamise kõrval nõuti ka streigivabaduse kehtestamist, töölisajakirjandusele ilmumisvabaduse andmist, poliitiliste organisatsioonide loomise lubamist, Nõukogude Liiduga sõbralike suhete jaluleseadmist jne. Ametiühingutegelaste märgukirjas peaministrile 19. oktoobrist 1939 öeldi, et kui ei rahuldata nende minimaalseid nõudmisi, siis «niisugusel korral ei saa meie ametiühingute juhtivad tegelased kindlustada, et tööliskond ei asuks otsima iseseisvat teed oma õiguse teostamiseks» (dok. nr. 35). Revolutsioonilise meeleolu kasvust töötajate hulgas annavad tunnistust ka niisugused faktid, nagu kommunist V. Jaanuse valimine Riigivolikogu liikmeks täiendavatel valimistel 1940. aasta algul (vt. dok. nr. 58), kehtiva korra vastu järsult välja astunud isikute valimine mitmete ametiühingute juhatusse (vt. dok. nr. 46) jt.

1940. aasta aprillis toimus Eestimaa Kommunistliku Partei konverents, kus seati ülesandeks rahvamasside kohene ettevalmistamine avalikuks väljaastumiseks fašismi vastu. Oma üleskutses «Kogu Eesti rahvale!» (vt. dok. nr. 74) rõhutasid eesti kommunistid, et mitte ainult sisepoliitiline, vaid ka rahvusvaheline

olukord aitab kaasa võitluse edule. «Võitluses oma töörahva vastu,» märgiti üleskutses, «ei tule Päts-Laidoner-Uluotsa diktatuurile appi enam ei inglise tankid, saksa täägid ega soome pussid nagu 20 aastat tagasi.»

Revolutsioonilist purset kiirendas Eesti valitsevate ringkondade provokatsioonilise Nõukogude-vastase poliitika paljastamine Nõukogude valitsuse poolt.

Oma noodis 16. juunist 1940 (vt. «Izvestija» nr. 138, 17. juunil 1940) märkis Nõukogude valitsus, et Eesti valitsus rikkus Eesti-Nõukogude vastastikuse abistamise pakti, ei tühistanud oma sõjalist liitu Lätiga, vaid vastupidi, jätkas selle laiendamist ja tugevdamist. Noodis öeldi, et pärast Eesti-Nõukogude vastastikuse abistamise pakti sõlmimist loeb Nõukogude valitsus NSV Liidu vastu suunatud sõjalise liidu olemasolu Eesti, Läti ja Leedu vahel mitte ainult lubamatuks ja talumatuks, vaid ka äärmiselt ohtlikuks, NSV Liidu piiride julgeolekut ohustavaks. Keeruka rahvusvahelise olukorra tingimustes ei olnud niisugune seisund kauem talutav. Noodis väljendati soovi, et Eestis moodustataks valitsus, kes oleks suuteline vastastikuse abistamise pakti ausalt ellu viima. Et vältida provokatsioone, pidas Nõukogude valitsus otstarbekohaseks Nõukogude vägede täiendavate kontingentide viimist Eesti territooriumile.

Saanud teada fašistlike valitsejate provokatsioonilisest tegevusest, olid Eesti töötajad, kes olid alati taotlenud tihedat poliitilist, majanduslikku ja kultuurilist koostööd NSV Liiduga, äärmiselt nördinud.

Hoolimata valitsuse katsetest takistada töötajate revolutsioonilisi väljaastumisi (vt. dok. nr. 80, 83, 85—87) toimusid alates 17. juunist kõigis suuremates vabrikutes ja tehastes osavõturohked koosolekud, kus töölised saatsid tervitusi Nõukogude valitsusele ning nõudsid Uluotsa fašistliku valitsuse kohest lahkumist, uue valitsuse moodustamist, kellel oleks rahva usaldus, tihedate sõbralike sidemete loomist Nõukogude Liiduga ja kogu ühiskondliku korra demokratiseerimist (vt. dok. nr. 81, 82, 88). Töörahva väljaastumisi juhtis kommunistlik partei, kes oli juba poollegaalses seisundis.

Seega valitses Eestis 1940. aasta juuni keskpaiku olukord, millele olid iseloomulikud need karakteersed jooned, mis, nagu märkis V. I. Lenin, tähistavad revolutsioonilise situatsiooni olemasolu: «1) Asjaolu, et valitsevad klassid ei suuda muutmatul kujul säilitada oma võimu; üks või teine «ülemkihtide» kriis, valitseva klassi poliitika kriis, mis tekitab prao, kuhu murrab sisse rõhutud klasside rahulolematus ja viha. Revolutsiooni saabumiseks harilikult ei piisa sellest, et «alamkihid ei taha», vaid on nõutav veel, et «ülemkihid ei saa» elada endist viisi. 2) Harilikust suurem rõhutud klasside häda ja viletsuse teravnemine. 3) Tunduv aktiivsuse tõus, mille mainitud põhjused esile kutsuvad rahvahulkades, kes «rahulikul» ajastul lasevad endid riisuda vaikselt, keda aga

tormilistel aegadel nii kogu kriisi olukord *kui ka «ülemkihid» ise* tõukavad iseseisvale ajaloolisele väljaastumisele» (V. I. Lenin, Teosed, 21. kd., lk. 187).

Revolutsioonilise situatsiooni kujunemise puhul Eestis tuleb arvestada, et fašistliku terrori olukorras ei olnud töölisklassi avalikud väljaastumised revolutsioonilise kriisi küpsemise ajajärgul veel võimalikud. Seetõttu ei esinenud 1940. aasta sotsialistliku revolutsiooni eelõhtul niisuguseid revolutsioonilise kriisi väljendusvorme, nagu streigid ja demonstratsioonid. Revolutsiooniline situatsioon kujunes aegamööda ning väljendus töötajate poliitilise teadlikkuse kasvus, sümpaatia tugevnemises Nõukogude Liidu vastu, Eestimaa Kommunistliku Partei tegevuse aktiviseerumises ning tema kasvavas mõjus ametiühingulisele liikumisele, õige arusaamise levikus mitte ainult töölisklassis, vaid ka teistes töörahvakihtides, et eesti kodanlus ajab rahvavastast poliitikat, tõukab rahva katastroofi äärele. Eesti kodanluse katsed ajada Nõukogudevastast poliitikat ka pärast Eesti-Nõukogude vastastikuse abistamise pakti sõlmimist täitsid eesti töölisklassi kannatuse karika ääreni ning viisid otsustavale väljaastumisele rahupoliitika kaitseks.

2. SOTSIALISTLIKU REVOLUTSIOONI TEOSTUMINE

Selles osas avaldatakse dokumente ja materjale, mis kajastavad eesti töölisklassi võitu kommunistliku partei juhtimisel fašismi üle 21. juunil 1940, töörahva võitlust maa demokratiseerimise eest, sotsialistliku revolutsiooni läbiviimise eest, selle võitu 21. juulil 1940, Eesti NSV vastuvõtmist NSV Liidu koosseisu ja esimesi samme nõukogude riigiaparaadi loomisel kuni Eesti NSV Konstitutsiooni vastuvõtmiseni ja nõukogude valitsuse moodustamiseni.

21. juunil toimusid kõigis Eesti suuremates keskustes töötajate demonstratsioonid ja miitingud kommunistliku partei loosungite all. Kõikjal nõudis töötav rahvas uue valitsuse moodustamist, demokraatlike vabaduste kehtestamist, tihedat ja ausat koostööd NSV Liiduga (vt. dok. nr. 90—94). On huvitav märkida, et Vändra töötajate poolt 21. juunil vastu võetud resolutsioonis räägiti vajadusest edasi arendada revolutsiooni, mis suruti vägivaldselt maha Saksa okupantide Eestisse tungimisel 1918. aasta veebruaris (vt. dok. nr. 93).

Revolutsioonilaine pühkis minema Uluotsa fašistliku valitsuse (vt. dok. nr. 95). Samal päeval moodustati uus, demokraatlik valitsus eesotsas J. Varesega. 22. juunil avaldas uus valitsus oma deklaratsiooni (vt. dok. nr. 96). Valitsus kohustus looma Nõukogude Liiduga tihedad ja sõbralikud sidemed, ausalt täitma vastastikuse abistamise pakti, kehtestama demokraatlikud vabadused, puhastama riigiaparaadi reaktsionääridest ja kaasa aitama rahva heaolu tõusule.

J. Varese valitsus ei olnud proletariaadi diktatuuri valitsus. See oli demokraatlik valitsus, fašismi ja reaktsiooni vastu võitlev valitsus. Ta rakendas otsustavaid vahendeid kontrrevolutsiooni vastu ning aitas kõigiti kaasa kommunistliku partei ja töötajate massiorganisatsioonide tegevusele.

Eesti töötav rahvas tervitas uut valitsust, kiitis heaks tema deklaratsiooni ja esimesed sammud ning esitas talle oma nõudmisi (vt. dok. nr. 97—99, 101, 102, 105—109, 112—114, 116, 146). Tulles vastu töötajate nõudmistele, legaliseeris J. Varese valitsus kommunistliku partei ja selle häälekandja — ajalehe «Kommunist» (vt. dok. nr. 118), saatis laiali fašistliku partei «Isamaaliit» (vt. dok. nr. 104) ja kodanluse relvastatud organisatsiooni «Kaitseliit», samuti teised fašistlikud organisatsioonid, likvideeris fašistlikud lülid riigiaparaadis, nagu Tööliskoda (vt. dok. nr. 142) jt., ja alustas riigiaparaadi puhastamist fašistlikest elementidest (vt. dok. nr. 117). Valitsus amnesteeris poliitilised vangid (vt. dok. nr. 110), asus sõjaväe demokratiseerimisele (vt. dok. nr. 120, 123, 143, 145, 154), lubas töötajatel luua oma relvastatud organisatsiooni «Rahva Omakaitse» (vt. dok. nr. 122).

5. juulil avaldati presidendi otsus uue Riigivolikogu valimiste väljakuulutamise kohta (vt. dok. nr. 121, 126); fašistlik Riigivolikogu ja Riiginõukogu saadeti laiali. Valimised määrati 14.—15. juulile.

Kommunistlik partei, keda tervitasid töötajate laiad hulgad (vt. dok. nr. 120, 124, 125, 129), kohandas oma töö legaalsetele tingimustele (vt. dok. nr. 115, 150) ning juhtis ettevalmistusi Riigivolikogu valimisteks. Ta ühendas kõik demokraatlikud organisatsioonid Eesti Töötava Rahva Liidu ühtsesse valimisblokki. 6. juulil avaldas see oma valimisplatvormi (vt. dok. nr. 127). Platvormi põhipunktideks olid kõige tihedama sõpruse rajamine Nõukogude Liiduga, kogu riigiaparaadi ja sõjaväe demokratiseerimine, õppemaksu kaotamine koolides ning hariduse muutmine kõigile kättesaadavaks, laialdase sotsiaalkindlustuse sisseseadmine, töötava talurahva igakülgne riiklik abistamine jne. Valimisplatvorm leidis töötajate üksmeelset heakskiitu niihästi linnas kui ka maal (vt. dok. nr. 128, 130, 131, 135—141).

Riigivolikogu valimised teostati vana põhiseaduse alusel. Seda asjaolu kasutades püüdsid klassivaenlased valimistel üles seada oma kandidaate, petta valijaid. Rahva revolutsiooniline valvsus ajas need salakavalad plaanid nurja (vt. dok. nr. 132, 133). Kontrrevolutsionääride väljaastumistele anti kõikjal vastulöök (vt. dok. nr. 144, 147, 155).

Riigivolikogu valimistel 14. ja 15. juulil valitses kõikjal hea kord. Valimised lõppesid Eesti Töötava Rahva Liidu täieliku võiduga. Kõik tema kandidaadid valiti Riigivolikogu liikmeteks. Nende poolt hääletas 92,8% valimistest osavõtnuist. Osavõtjate arv ulatus 84%-ni hääleõiguslike kodanike üldarvust (vt. dok. nr. 149).

Töörahva võit valimistel oli fašismivastase rahvarinde loomise tagajärg. Rahvarinne moodustati Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel rahu eest võitlemise, Nõukogude Liiduga tihedate sõbralike suhete loomise ja sügavate sotsiaalsete ning majanduslike ümberkujunduste baasil. See fašismivastane rahvarinne oli suunatud suurkodanluse ja suurmaaomanike vastu, kes tõukasid Eestit rahvusliku katastroofi teele.

Juba esimestel päevadel pärast fašistliku diktatuuri kukutamist kostis kord siit, kord sealt hääli, mis nõudsid Eesti kuulutamist nõukogude vabariigiks ning astumist Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu. Pärast valimisvõitu muutusid need loosungid üldrahvalikeks, neid püstitati kõikjal ning töötajad nõudsid nende viivitamatut elluviimist (vt. dok. nr. 148, 152, 156, 157, 159, 161).

Eesti Riigivolikogu tuli kokku 21. juulil 1940. Täites valijate üksmeelselt väljendatud tahet, kuulutas Riigivolikogu samal päeval välja Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi (vt. dok. nr. 158, 160). Järgmisel päeval, 22. juulil, otsustas Riigivolikogu esitada NSV Liidu Ülemnõukogule palve võtta Eesti võrdõigusliku liiduvabariigina Nõukogude Liidu koosseisu (vt. dok. nr. 163). 23. juulil võttis Riigivolikogu vastu deklaratsioonid maa, pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise kohta (vt. dok. nr. 165, 166). Eesti NSV Konstitutsiooni väljatöötamiseks valis Riigivolikogu konstitutsioonikomisjoni. Juba 21. juulil asus presidendi kohuste täitmisele peaminister J. Vares (vt. dok. nr. 162). 23. juulil väljendas Riigivolikogu Varese valitsusele usaldust ja kohustas teda täitma oma ülesandeid kuni valitsuse moodustamiseni uue konstitutsiooni alusel (vt. dok. nr. 167, 168).

Riigivolikogu ajaloolised otsused tähistasid sotsialistliku revolutsiooni võitu.

Juba nõukogude võimu esimestest päevadest algas vana, kodanliku riigiaparaadi lammutamine ja uue, nõukogude riigi rajamine (vt. dok. nr. 171), tööstuse ja pankade natsionaliseerimine (vt. dok. nr. 173, 176, 203), maareformi ettevalmistamine (vt. dok. nr. 189, 196, 210) ja rahvaharidussüsteemi ümberkorraldamine (vt. dok. nr. 199, 200).

Pärast võidu saavutamist kapitalismi üle kasvas kommunistliku partei autoriteet. See ilmnes tema ridade kasvus (vt. dok. nr. 172, 174, 178, 190, 209). Aktiivselt tegutses ja väga kiiresti kasvas vabariigi komsomoliorganisatsioon (vt. dok. nr. 100, 175, 179, 181, 188, 197, 204). Töörahvahulkade poliitilise ja tööalase aktiivsuse kasv avaldus sotsialistliku võistluse algatamises ja töötootlikkuse tõstmises. Sotsialistliku võistluse initsiaatoriks oli Balti Manufaktuuri kollektiiv, kes pöördus 3. augustil vastava üleskutsega vabariigi kõigi tööliskollektiivide poole (vt. dok. nr. 185). Tunduvalt kasvas kaevurite (vt. dok. nr. 206) ja Narva tekstiilitööliste (vt. dok. nr. 207), samuti teiste ettevõtete tööliste töötootlikkus. Valitsuse, kommunistliku partei Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute

Keskliidu otsusega teostati esimene tööliste palkade tõstmine. See otsus nägi ette palkade suurendamise kuni 20% võrra (vt. dok. nr. 182).

6. augustil rahuldas NSV Liidu Ülemnõukogu eesti rahva palve ning võttis Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi kui võrdõigusliku liiduvabariigi vastu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu koosseisu (vt. dok. nr. 191, 192). Selle teate võttis eesti rahvas vastu suure rõõmuga (vt. dok. nr. 193, 194).

25. augustil 1940 võttis Riigivolikogu pärast konstitutsioonikomisjoni esimehe J. Lauristini ettekande ärakuulamist vastu Eesti NSV Konstitutsiooni, otsustas ennast ümber nimetada Eesti NSV Ülemnõukoguks, valis Ülemnõukogu Presiidiumi eesotsas J. Varesega ning kujundas nõukogude valitsuse eesotsas J. Lauristiniga (vt. dok. nr. 212—214).

Seega moodustati pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu uue konstitutsiooni alusel Eesti NSV riigivõimu organid.

3. SOTSIALISTLIK ÜLESEHITUSTÖÖ

Selle osa dokumendid iseloomustavad nõukogude võimu edasist tööd uue riigiaparaadi loomisel ja sotsialistliku ülesehitustöö esimesi edusamme.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 29. augustist kujundati vana armee ümber Punaarmee territoriaalkorpuseks ning allutati Balti Eri-Sõjaväeringkonnale (vt. dok. nr. 219). 11. septembril rajati miilitsaorganid (vt. dok. nr. 223), 23. oktoobril nõukogude prokuratuur (vt. dok. nr. 262), 16. novembril mindi üle nõukogude kohtusüsteemile (vt. dok. nr. 270).

Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusele 7. septembrist anti Eesti NSV kodanikele arvates Eesti NSV Nõukogude Liitu vastuvõtmise kuupäevast NSV Liidu kodanike õigused (vt. dok. nr. 221). Seadlusega 6. novembrist laiendati Vene NFSV kriminaal-, tsiviil- ja tööseadusandluse kehtivus ajutiselt Eesti NSV territooriumile (vt. dok. nr. 267). Märtsis 1941 kehtestas Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Nõukogude Eesti territooriumil NSV Liidu passisüsteemi eeskirjad (vt. dok. nr. 319).

17. jaanuaril 1941 andis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium seadluse töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede moodustamise kohta linnades, maakondades ja valdades ning kinnitas Tallinna, Tartu, Narva ja Pärnu linnade ning kõigi maakondade täitevkomiteede koosseisud (vt. dok. nr. 292).

Saadikute valimised NSV Liidu Ülemnõukogusse Eesti NSV-st ning teistest vabariikidest ja oblastitest, mis olid Nõukogude Liidu koosseisu vastu võetud aastail 1939—1940, määras NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium 12. jaanuarile 1941. Valimised kulgesid poliitilise ja tööalase aktiivsuse suure tõusu olukorras. Töötajad hääletasid üksmeelselt kommunistide ja parteitute kandidaatide bloki poolt ning näitasid sellega, et nad kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse poliitikat täielikult toetavad (vt. dok. nr. 268, 290, 291).

Eespool loetletud abinõude rakendamisega viidi Eesti NSV-s põhiliselt lõpule nõukogude riigiaparaadi loomise protsess. Valimisi kohalikesse nõukogudesse takistas fašistliku Saksamaa kallaletung Nõukogude Liidule.

Samaaegselt uue riigiaparaadi loomisega viidi vabariigi tööstus sotsialismi rööpmeile, teostati maareform, rakendati abinõusid töötajate materiaalse heaolu tõstmiseks ning rahvusliku kultuuri arendamiseks.

EKP IV kongressil 1941. aasta veebruaris (vt. dok. nr. 302) ja Eesti NSV Ülemnõukogu teisel istungjärgul sama aasta aprillis (vt. dok. nr. 326) märgiti, et natsionaliseerimine on vabariigis töörahvahulkade aktiivsel kaastegevusel põhiliselt lõpule viidud. Uuesti alustasid tööd varem seisnud tööstusettevõtted. Suur osa vabrikuist ja tehaseist hakkas töötama kahes või kolmes vahetuses. Algas tööstusettevõtete rekonstrueerimine. Likvideeriti tööpuudus. Lõpetati tööbüroode kui mittevajalike asutuste tegevus (vt. dok. nr. 346). 1940. aasta IV kvartali kestel suurenes tööliste arv kohaliku tööstuse ettevõtteis 63% võrra. Reas käitistes andis end juba tunda tööjõupuudus. 1940. aasta oktoobrist kuni detsembrini valmistasid vabariigi tööstusettevõtted peaaegu 45% rohkem toodangut kui sama ajavahemiku kestel 1939. aastal.

Töölisklass lülitus sotsialistlikku võistlusse, arenesid stahhaanovlik liikumine ja ratsionaliseerimistegevus (vt. dok. nr. 226, 233, 239, 244, 254, 261, 282, 293, 296 jt.). 1940. aasta oktoobris pöördusid EK(b)P Keskkomitee ja Eesti NSV Ametiühingute Keskliit töötajate poole üleskutsega astuda sotsialistlikku võistlusse Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva auks (vt. dok. nr. 255). Sellele üleskutsele reageeris üle 42 000 töölise. 1941. aastal kasvas sotsialistlikku võistlusse lülitunud tööliste arv veelgi tunduvalt. Parimaid tulemusi sotsialistlikus võistluses 1. mai auks saavutas Balti Puuvillavabriku kollektiiv. Teda autasustati Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu rändpunalipuga (vt. dok. nr. 333). Võistlejate esiridades sammusid ka Kreenholmi Manufaktuuri ja M. I. Kalinini nimeliste Raudtee Peatehaste kollektiivid.

Maareformi teostamine algas otsekohe pärast maa rahva omandiks kuulutamist Riigivolikogu poolt 23. juulil 1940. 9. oktoobril võtsid Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EKP Keskkomitee vastu määruse maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise kohta (vt. dok. nr. 237). Suurmaaomanike maade ülejäägidest, nende peremeeste majandeist, kes ise maad ei harinud, vaid andsid selle rikastumise otstarbel rendile, kiriku-, kloostri-, riigi-, omavalitsuse-, aadli- ja muudest maadest moodustati riiklik maareserv (757 400 ha). Selle reservi arvel varustati kehvikuid ja vähese maaga keskmikke maaga, andes iga-

ühele neist maad mitte üle 12—15 hektari. Reformi elluviimiseks moodustati maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise maakonna- ja vallakomiteed, mille tööst võtsid osa Põllutöö Rahvakomissariaadi esindajad.

2. novembriks 1940 oli maad antud juba 44 359 maasoovijale, sealhulgas 19 805 maata ja 24 554 vähese maaga talupojale (vt. dok. nr. 264). 1941. aasta märtsi alguseks ulatus maad saanud talupoegade arv juba 53 000-ni (vt. dok. nr. 326, samuti ka dok. nr. 218, 246, 266).

Nõukogude riik andis töötavale talurahvale laialdaselt materiaalset abi. Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrusega 18. oktoobrist 1940 võimaldati maata ja vähese maaga talupoegadele 7,2 miljonit krooni pikaajalist krediiti (vt. dok. nr. 259). Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 7. jaanuarist 1941 vabastati töötav talurahvas vanade võlgade tasumisest 50 miljoni rubla suuruses summas (vt. dok. nr. 288, samuti dok. nr. 324). Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrustega 3. detsembrist 1940 ja 11. veebruarist 1941 moodustati Eesti NSV-s 25 masina-traktorijaama (vt. dok. nr. 279); määrusega 25. märtsist 1941 eraldati kehviktalupoegadele lehmade muretsemiseks 4,4 miljonit rubla (1940. aasta sügisel oli Eestis rohkem kui 12 600 lehmata majandit, 1. juuniks 1941 oli nende arv vähenenud 1501-le, vt. dok. nr. 349), sama määrusega nähti ette 250 hobu-masinalaenutuspunkti rajamine (vt. dok. nr. 318). Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 28. novembrist 1940 kaotati tasu veterinaararstlike teenuste eest (vt. dok. nr. 277). 15. aprillil 1941 eraldas NSV Liidu valitsus Eesti NSV põllumajanduse krediteerimiseks 30 miljonit rubla (vt. dok. nr. 341). Olemasolevail andmeil oli 19. novembriks 1940 töötavaile talupoegadele antud laene 6 506 289 krooni (vt. märkus 1 dok. nr. 259 juurde) ning novembrist 1940 kuni 1. juunini 1941 22 592 006 rubla (vt. dok. nr. 347).

Kolhoosikorra saavutuste mõjul vennalikes nõukogude vabariikides tekkis Eesti talurahva seas juba 1940. aasta suvel liikumine põllumajanduse kollektiviseerimiseks. Loodi esimesed kolhoosid ja kaluriartellid (vt. dok. nr. 202, 232, 247, 251, 278, 307, 313, 325, 330). EK(b)P IV kongress kohustas parteiorganisatsioone seda liikumist kõigiti toetama (vt. dok. nr. 302).

Suuri edusamme tehti sotsialistliku kultuuri loomisel.

Põhiliselt viidi lõpule rahvaharidussüsteemi ümberkorraldamine vastavalt töötajate huvidele, kõrgemad koolid viidi üle nõukogulikele alustele, tunduvalt suurenes vastuvõtt kesk- ja kõrgematesse koolidesse (vt. dok. nr. 252, 303, 310). Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsusega 25. septembrist 1940 (vt. dok. nr. 229) ja määrusega 7. jaanuarist 1941 (vt. dok. nr. 289) kaotati õppemaks kesk- ja kutsekoolides, seati sisse stipendiumid kõrgemate õppeasutuste üliõpilastele ja tehnikumide õpilastele (vt. dok. nr. 327). 1940. aasta oktoobris loodi kirjanike ja kunstnike liidud

(vt. dok. nr. 249), mais 1941 rajati Tartu Riikliku Ülikooli juurde Teadusliku Uurimise Instituut (vt. dok. nr. 336). Natsionaliseeriti eramuuseumid (vt. dok. nr. 208) ja asutati mitmeid uusi muuseume (vt. dok. nr. 304, 309, 320).

Nõukogude võim astus samme töörahva materiaalse olukorra parandamiseks.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 24. novembrist 1940 seati vabariigis sisse kõigi tööliste ja teenistujate riiklik sotsiaalkindlustus ning tasuta ravi ja arstiabi kõigile töötajaile (vt. dok. nr. 272, 273). Tunduvalt tihendati raviasutuste võrku (vt. dok. nr. 225, 248, 321).

Eesti NSV valitsuse, EKP Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute Keskliidu ühise määrusega kõrgendati juba 2. augustil 1940 tööliste töötasu kuni 20% (vt. dok. nr. 182). Sama aasta 25. septembril tõsteti vastavalt Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EKP Keskkomitee määrusele tööliste ja teenistujate töötasu 30—45% (vt. dok. nr. 228, samuti dok. nr. 234, 245). Naiste töötasu võrdsustati meeste omaga (vt. dok. nr. 230). 16. oktoobril tõsteti 45% võrra ka põllutööliste palkasid (vt. dok. nr. 258). Elanikkonda koormavad maksud kaotati, tulumaksu alandati (vt. dok. nr. 275), suurem osa vanadest võlgadest kustutati (vt. dok. nr. 351). 25. novembril 1940 kehtestati Eesti NSV-s Nõukogude valuuta. Valitsus astus samme töötajate korteritingimuste parandamiseks (vt. dok. nr. 240, 271, 294) ning alandas korteriüüri (vt. dok. nr. 276). Töölistele avanesid puhkekodude ja sanatooriumide uksed (vt. dok. nr. 217, 231). Revolutsioonilise võitluse ohvrite omastele ning teenekatele kultuuritegelastele ja nende perekondadele määrati pensione (vt. dok. nr. 311, 334). Avati lasteaedu, lastesõime, Pioneeride Maja ja pioneerilaagreid (vt. dok. nr. 269, 323, 342).

Kogu vabariigis tehtava hiiglasliku töö õhutajaks ja organiseerijaks oli kommunistlik partei. 8. oktoobril 1940 võeti Eestimaa Kommunistlik Partei vastu Üleliidulise Kommunistliku (bolševike) Partei koosseisu. Esimese poole aasta jooksul pärast nõukogude võimu taaskehtestamist Eestis kasvasid vabariigi kommunistliku organisatsiooni read paljukordseks (vt. dok. nr. 302). Partei hoolitses oma liikmete ideelis-poliitilise taseme tõstmise eest (vt. dok. nr. 227, 242). 1941. aasta jaanuaris ja veebruaris toimusid maakondade ja linnade parteiorganisatsioonide konverentsid (vt. dok. nr. 297, 300, 301) ning EK(b)P IV kongress (vt. dok. nr. 302), kus tehti kokkuvõtteid senisest tööst ning püstitati tulevikuülesandeid.

Töötajate poliitilise teadlikkuse ja aktiivsuse kasvust annab tunnistust ka ametiühingute liikmete arvu järsk suurenemine. 1940. aasta juunis oli Tallinnas 10 162 ametiühinguliiget, septembri keskel aga juba 60 721 (vt. dok. nr. 224), Tartus oli enne

fašistliku diktatuuri kukutamist 1400—1500 ametiühinguliiget, 1940. aasta oktoobri algul üle 17 000 (vt. dok. nr. 250).

Alanud sotsialistlikus ülesehitustöös sai Nõukogude Eesti vennasvabariikidelt sotsialismi ehitamise kogemuste kõrval ka igakülgset materiaalset abi (vt. dok. nr. 241, 245, 253, 280, 299, 326 jt.). Vabariigile osutatud abi kajastus ka tema eelarve järsus suurenemises (vt. dok. nr. 257, 329).

Seega tõestavad kogumiku dokumendid ja materjalid veenvalt 1940. aasta revolutsiooni sügavalt rahvalikku iseloomu, nad kõnelevad eesti rahva suurest revolutsioonilisest entusiasmist, Eesti töötajate piiritust ustavusest leninismi ideedele, mis tagas mitte ainult sotsialistliku revolutsiooni võidu, vaid võimaldas ka sotsialistliku majanduse aluste rajamise.

*

Suurem osa avaldatavatest dokumentidest ja materjalidest publitseeritakse esmakordselt. Dokumentide osalise avaldamise korral on väljajäetud kohad tähistatud punktiiriga [. . .], väljajätteile on viidatud ka pealkirjades või joonealustes märkustes. Vead originaaltekstis (sõnade või tähtede vahelejäämine või ebaõige asetus, grammatilised vead jne.) on võimaluse korral parandatud. Lühendatud sõnad on enamasti välja kirjutatud. Sõnad, mis on teksti paigutatud koostajate või toimetajate poolt, on asetatud nurksulgudesse. Kantseleilised märkused («Toimikusse», «Teadmiseks» jne.) on ära jäetud.

Kogumiku valmistasid trükiks ette Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi (TA AI) töötajad koos EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi (PAI) ja Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riikliku Keskarhiivi (ORRKA) töötajatega.

Kogumiku koostasid: V. Gussarova (TA AI) ja A. Matsulevitš (ORRKA) — I osa; H. Hartmann (PAI) ja E. Jaanvärk (TA AI) — II osa; A. Saarniit (ORRKA) ja H. Saarniit (TA AI) — III osa. Peale koostajate võtsid materjalide väljaselgitamisest osa S. Ahelik (TA AI) ning vähemal määral mõned teised Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi töötajad.

Sündmuste kroonika koostas M. Balbat (TA AI), isikunimede registri ja vabrikute ning tehaste registri H. Nirk (TA AI). Arhiivide ja kasutatud arhiivifondide ning perioodika registri koostasid V. Gussarova ja A. Matšulevitš.

Koostajate tööd juhendasid kogumiku toimetajad. I osa toimetas V. Maamägi (TA AI), II osa S. Kutsar-Zabrodskaja (PAI), III osa V. Leede (TA AI). Peatoimetajaks oli V. Maamägi.

V. MAAMÄGI

I OSA

REVOLUTSIOONILISE SITUATSIOONI KUJUNEMINE (1939 — 20. JUUNI 1940)

Nr. 1

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI SISEPARTEILISEST TÖÖST AASTAIL 1938—1940

Hendrik Allika mälestusi

Illegaalse partei organisatsioonilise töö üheks peamiseks küsimuseks on alati niisuguste organisatsiooniliste vormide leidmine, mis maksimaalselt kaitsevad parteid massiliste sissekukkumiste eest. Eriti oli see kehtiv Eestis kui väikeses riigis, kus mitte ainult kõik maksvale korrale ohtlikud elemendid olid vastavates organites arvel, vaid ka riigikukutajad ise pahatihti teadsid liiga palju üksteise tegevusest. Sellistes tingimustes võis iga juhuslik sissekukkumine saada alguseks tervele ahelreaktsioonile. Meie partei rohkem kui kahekümneaastane tegevus kodanlikus Eestis ei olnud kaugeltki pidev võitude rida. Oli ka mitmeid kaotusi, kus meid paisati kättevõidetud positsioonidelt tagasi ja tööga tuli jälle otsast peale hakata. Vastavalt olukorra muutumisele muutusid järjest ka parteitöö organisatsioonilised vormid. Kolmekümnendate aastate algul leidis aset rida sissekukkumisi, mis tõid enesega kaasa hulgalisi parteiridade rüüstamisi selle tõttu, et alates harilikult üksikutest juhuslikest areteerimistest läks nuhkidel korda leida niiti, mida harutades jõuti välja parteilise keskuseni. Et ära hoida partei kaadri massilist rüüstamist sissekukkumiste puhul, otsustati partei juhtiv organ viia väljapoole Eesti territooriumi. Selleks organiks sai EKP välismaa büroo, mis asus Skandinaavia riikides, tegutsedes vaheldumisi Stokholmis, Kopenhaagenis ja Oslos. Eestis asuvad parteiorganisatsioonid olid otseses sidemes välismaa bürooga, kusjuures omavaheline side parteiorganisatsioonidel puudus. Niisugune struktuur vähendas teataval määral sissekukkumiste massiliseks muutumise ohtu üksikute ebaõnnestumiste puhul. Üldiselt oli ta aga mõeldav muidugi ainult ajutise hädaabinõuna, sest vajadus keskse organi järele Eesti territooriumil oli ilmne.

1938. aasta kevadel vabanes amnestia seadusega vanglatest

üle saja poliitilise vangi, kellest enamik olid suure staažiga parteiliikmed. Juba enne vabanemist võeti Tallinna Keskvangla («Patarei») kommunistlike poliitvangide juhtivas organis — vangla bürоos («Vabe») — arutusele küsimus, kuidas vabanemisel kiiremini lülitada poliitvangid revolutsioonilisse töölisliikumisse, siduda nad illegaalse parteiga, abistada neid töö leidmisel, organiseerida vajajaile materiaalset abi jne. Nende ülesannete lahendamiseks moodustati büroo koosseisus J. Lauristin, P. Pedrae (Petree, Petrae) ja mina. Otsus büroo moodustamise kohta ja tema isiklik koosseis kinnitati kõigi poliitvangide poolt.

Partei Tallinna organisatsiooni eesotsas seisis tol ajal D. Kuzmin, keda kui endist poliitvangi tundsime hästi vangla päevilt. Mõni aeg enne meie vabanemist oli Rootsist Tallinna jõudnud ka meie endine vanglakaaslane K. Toming, kes oli vahepeal töötanud välismaa büroos. Nendelt saime juba esimesel päeval vajalikku informatsiooni parteiorganisatsiooni olukorrast, samuti sideme välismaa bürooga. Kirjalik side viimasega toimus põhiliselt kodeeritud ärikirjade sildi all, kusjuures adressaatidena kasutasime soliidseid, poliitiliselt mittekahtlasi isikuid. Nii näiteks oli mõnda aega meiepoolseks korrespondendiks partei liige L. Aisenstadt. Teda kui Tallinna ühe jõukama ärimehe poega ja panga juhtivat töötajat ei teadnud kaitsepolitsei kahtlustada. Tähtsamatel juhtudel kasutasime ka erikullereid mõnel juhul otse Rootsi, mõnel juhul Riiga või Helsingisse, kust post saadeti edasi mööda äraproovitud kanaleid.

Amnestia tõttu vangist vabanenute näol sai partei tõhusat täiendust, sest suurel osal neist oli juba varajasemast ajast häid kogemusi põrandaaluses töös ning nende ustavus parteile oli pikaajaliselt ja mitmekordselt praktiliselt proovitud. Oli selge, et nad suutsid oluliselt kaasa aidata parteitöö tugevdamisele. Muutunud olukorras tekkis võimalus ja vajadus taastada Eesti territooriumil keskne parteiorgan. Vastavalt kokkuleppele välismaa bürooga moodustati 1938. aasta suvel EKP Keskkomitee illegaalne büroo («Illbüroo»), kes Eesti territooriumil tegutses Keskkomitee õigustes. Illbüroosse kuulusid J. Lauristin, P. Pedrae, P. Keerdo, H. Arbon ja mina. Hiljem, 1940. aasta kevadel kooptееriti Illbüroo koosseisu veel O. Sepre.

Arvukamalt oli tol ajal parteiliikmeid Tallinnas ja Tartus, kus moodustati parteikomiteed. Tallinna Komitee eesotsas seisid P. Pedrae, H. Arbon ja J. Leiman. Tartu komitees olid juhtivateks jõududeks P. Keerdo, V. Sassi ja A. Veimer. Teistesse keskustesse, kus parteiliikmeid oli vähe, määrati Illbüroo volinikud. Nii olid Pärnus volinikeks B. Kumm ja G. Abels, Narvas A. Pauk ja K. Pauk, Valgas J. Oinas, Paides A. Mäemat, Rakveres A. Stamm, Viljandis D. Kuzmin. Viimane saadeti varsti pärast meie vabanemist koos O. Aboriga Tallinnast välja, kusjuures ametlikuks põhjenduseks oli vabanenud poliitvangide vastuvõtu organiseerimine Töölisvõimlas 8. mail.

Moodustati ka Mopri* komitee, kuhu kuulusid P. Pedrae, O. Künnapuu ja J. Telman. Mopri komiteel tuli esimeses järjekorras organiseerida ainelist abi äsjavabanenud vangidele, kes tulid vangla väravast välja purupaljana. Samuti tuli hoolitseda ka nende eest, kes ei olnud amnestiaseaduse konksude tõttu vanglast välja pääsenud.

Et Illbüroo viiest liikmest neli tegutsesid Tallinnas, siis toimusid Illbüroo koosolekud võrdlemisi tihti — kord nädalas või paari nädala tagant. Koosolekute kohaks oli enamasti Viljandi t. nr. 14, väike hoovimaja, kus asus Lauristini ja minu ühine korter. Vahel toimusid koosolekud ka P. Pedrae korteris ning mõnikord pühapäeviti Tähe t. 5 asuva Tallinna Ametiühisuste Tarvitajate Ühisuse leivatööstuse ruumides, mille juhatajana ma pärast vanglast vabanemist töötasin. Viimane koht oli tol ajal üldse nii meie partei liikmete kui ka teiste pahempoolse töölisliikumise aktivistide käidavamaks kokkusaamise ja sidepidamise kohaks. Suvisel ajal, eriti kui büroo istungist võttis osa peale liikmete veel teisi seltsimehi, toimusid koosolekud ka vabas looduses. Paar sellist koosolekut on meelde jäänud Pelgurannast (Stroomi rand).

Enamik partei liikmeid olid nii politseile kui ettevõtjatele tuntud riigikukutajatena, mistõttu töö leidmine suuremates käitistes oli raske ja partei liikmed töötasid enamasti mitmesugustel juhuslikel töödel. Ettevõtete parteiorganisatsioone oli seepärast vähe. Tallinnas võiks neist nimetada 1938. aastal riikliku põlevkivitööstuse asfaldiitehase oma (Veerenni t.), kus pärast vabanemist töötas esialgu rida seltsimehi (Arbon, Lauristin, Jentson, Kitsing, mina jt.). Mainitud ettevõtte tehniliseks juhatajaks oli Velga, kes oli aastail 1922—1923 aktiivselt tegutsenud töölisspordiorganisatsioonides ja kes meid vana tutvuse põhjal tööle sokutas. Algorganisatsioonid tegutsesid ka Tallinna Ametiühisuste Tarvitajate Ühisuses (V. Jaanus, A. Hansen, J. Saat, J. Leiman, E. Vinter, Anton, M. Lust, mina jt.), Tallinna Ühises Haigekassas (J. Lauristin, O. Sepre, O. Künnapuu, J. Telman, L. Ausman, H. Arbon jt.) ning a/s «Franz Krull» tehases (praegune Tallinna Masinaehitustehas), kus töötas P. Pedrae.

Enamik partei liikmeid olid organiseeritud territoriaalsel (elukoha) printsiibil või olid üksikult arvel linnakomitee vastava organisaatori juures. Umbes analoogiline oli partei organisatsiooniline struktuur ka teistes linnades.

Parteil oli minevikus paljugi kurbi kogemusi sellepärast, et teda ei suudetud kaitsta provokaatorite sissetungimise vastu. Seepärast oli parteiorganisatsiooni eduka töö esimeseks eeltingimuseks range konspiratsiooni loomine. Antud tingimustes ei seadnud me enesele esialgu ülesandeks parteiorganisatsiooni massilist juurdekasvu, mis oleks soodustanud sissekukkumisi. Meie esime-

* Mopr — lühend Rahvusvahelise Revolutsioonivõitlejate Abistamise Ühingu venekeelsest nimest (Международная организация помощи борцам революции).

seks ülesandeks oli võrdlemisi väikesearvulise parteiorganisatsiooni ümbritsemine arvuka parteitu aktiiviga, kes oleks viinud ellu partei ülesandeid, ilma et ta oleks olnud viimasega organisatsiooniliselt seotud. Seepärast võeti uusi liikmeid vastu ainult Illbüroo otsusega ja kahe aasta jooksul ei ületanud nende arv 10—15. Niisugustes tingimustes ei olnud ametlikku kandidaadistaaži, s. t. vastav seltsimees tegi kandidaadistaaži läbi, ilma et ta seda oleks ise teadnud.

Igasuguste protokollide, nimekirjade, kviitungiraamatute ja üldse ulatuslikumate kirjalike märkmete tegemine oli keelatud. Kõigis tähtsamates küsimustes toimus side vaid suuliselt, kas kohalike seltsimeeste Tallinnasse sõitmise või Illbüroo liikmete kohapeale sõitmise teel, mis vabariigi territooriumi väiksuse tõttu oli täiesti teostatav. Kirjalik side oli lubatud ainult kõrvalistes küsimustes ning sellises kirjavahetuses kasutati omapärast mõistukõnet, mis oli asjaosalistel välja kujunenud pikaajalises praktikas.

Käesoleva kirjutuse ülesandeks ei ole valgustada parteiorganisatsiooni kogu tegevust aastail 1938—1940, vaid ainult siseparteilist organisatsioonilist tööd. Nagu kinnitas praktika, osutusid eespool kirjeldatud põhimõtted õigeks partei organisatsioonilise töö rajamisel. Esiteks ei õnnestunud nuhkidel meie illegaalsesse organisatsiooni tungida ja vaadeldaval ajajärgul ei olnud ühtegi sissekukkumist. Teiseks suutis see organisatsioon enda ümber koondada küllalt laialdase parteitu aktiivi, nii et juba 1939. aasta lõpul olid peaaegu kõik legaalsed töölisorganisatsioonid kindlalt meie partei mõju all, samuti olid loodud tihedad sidemed kõigi suuremate käitistega. See võimaldas 21. juunil 1940 revolutsioonilise situatsiooni tingimustes korraldada kõigis suuremates vabariigi linnades üldstreigi ja tuua kümneid tuhandeid töötajaid demonstratsioonidele, mille ees oli sunnitud kapituleeruma Pätsi diktatuur.

Kogu kodanliku vabariigi püsimise ajal oli meie partei mõju all seisva legaalse trükisõna väljaandmine seotud suurte raskustega ja Pätsi diktatuuri tingimustes hoopiski võimatu. Seepärast oli partei üheks tähtsamaks tegevuseks alati illegaalse kirjanduse väljaandmine ja levitamine. Pärast põrandaaluste trükikodade sissekukkumist kolmekümnendate aastate algul ei läinud Eestis korda ulatuslikumat illegaalse kirjanduse väljaandmist organiseerida. Töö raskuspunkt sel alal läks välismaa büroo kätte, kes seda organiseeris mitmetes välisriikides, peamiselt Skandinaavia maades. Sealt saadeti kirjandus eeskätt meremeestega osalt otse Tallinna, osalt Riiga või Helsingisse, kust ta toimetati edasi Eestisse. Aastail 1938—1939 muutus aga ka Skandinaavia tavaliselt liberaalse režiimiga riikides politseiline jälitamine teravamaks, mistõttu kirjanduse väljaandmine raskenes üha ning lõpuks soikus täielikult.

Oma trükitehnilise baasi loomine muutus hädavajalikuks.

Enam-vähem korraliku põrandaaluse trükikoja loomine nõuab peale muu võrdlemisi palju raha. Seda oli meil aga väga napilt. Minule kui Illbüroo liikmele olid peale muude ülesannete pandud ka partei kassapidaja kohustused, mille tõttu mäletan väga hästi, kuidas iga krooni tuli enne väljaandmist mitu korda peos ringi veeretada. Meie ainukeseks sissetulekuks oli partei liikmemaks — 3% palgast. Liikmeskond oli väikesearvuline — kui ma õieti mäletan, oli parteis tema legaliseerimisel juunis 1940 ümmarguselt 140 liikme ümber. Enamik neist töötas vähetasuvatel töödel ja talviti oli suur osa hoopis tööta. Seetõttu piisas sissetulekutest küll hädavajalike jooksvate kulude katmiseks, kuid «kapitaalmahutusteks» ei jäänud midagi üle. Otsustasime sellepärast piirduda esialgu hektograafiga. Selle kasutamisel illegaalse kirjanduse väljaandmiseks on esimeseks eeltingimuseks konspireeritud kirjutusmasin, mida mingiks muuks otstarbeks ei kasutata. Mäletan, et isegi paarisajakroonise kirjutusmasina muretsemine osutus tol ajal partei kassale küllaltki koormavaks väljaminekuks. Hektograafide hinnad olid sõja puhkedes tõusnud ja hektograafi muretsemiseks meil enam raha ei jätkunud. Otsustasime selle ise valmistada. Osad tehti mitmel pool, kusjuures peakonstruktoriks ja monteerijaks oli partei liige V. Rootsi, kes töötas «Lutheri» vabrikus. Oksikosade hankimisega oli omakorda palju raskusi. Mäletan, kuidas mitu päeva otsisin mööda linna nn. «püülisõela» — tihedat metallvõrku, mida veskites tavaliselt kasutatakse püülimisseadeldistel. Eestis seda ei valmistatud ja sõja puhkedes osutus see korraga väga defitsiitseks artikliks.

1940. aasta talvel oli meil lõpuks olgugi primitiivne, kuid siiski kasutamiskõlblik trükitehniline baas olemas. Illbüroo otsustas jätkata EKP Keskkomitee häälekandja «Kommunist» väljaandmist. Enne 21. juunit suutsime välja anda ühe numbri, mille ilmumise ajaks on märgitud «aprill 1940». Tegelikult valmis ta märtsis.*

«Kommunisti» toimetamine tehti ülesandeks J. Lauristinile ning minule, kusjuures Illbüroo vaatas läbi ja kinnitas kogu materjali enne trükki andmist. «Kommunistis» anti hinnang nii sise- kui välispoliitilisele olukorrale ja näidati, kuidas muutunud olukorra tõttu on loodud soodsad eeltingimused Pätsi diktatuuri kukutamiseks ning demokraatliku rahvavalitsuse moodustamiseks. Selle teostamisele kutsuti kogu töötavat rahvast.

Trükkimine toimus Kunderi tänaval asuvas L. ja K. Aisenstadti korteris, kusjuures viimased koos S. Schmotkinaga olid ühtlasi ka trükikoja nii insener-tehniliseks personaliks kui töölisteks.

Nagu öeldud, valmis «Kommunist» märtsis, kuid Illbüroo otsustas teda levitada alles siis, kui temas antud poliitilise olukorra hinnang ja lähemad tegevusloosungid on heaks kiidetud parteikonverentsi poolt.

Otsene vajadus parteikonverentsi kokkukutsumise järele tekkis

* Vt. dok. nr. 74.

1939. aasta hilissuvel. Senini oli meie tegevus kandnud positsioonisõja iseloomu. Toimus pikaldane opositsiooniliste jõudude konsolideerumine sõja- ja fašismivastase rahvarinde ning selle selgroo — töölisklassi ühisrinde — moodustamiseks võitluses Pätsi diktatuuri vastu. Puudusid aga veel eeldused selle diktatuuri otseseks kukutamiseks. 1939. aasta suvel teravnes järjest rahvusvaheline olukord ja iga päev võis oodata Teise maailmasõja puhkemist. Meile oli selge, et sõda muudab kardinaalselt ka Eesti sise- ja välispoliitilist olukorda, kiirendab valitseva režiimi kriisi tekkimist ning loob soodsad eeldused otsese rünnaku organiseerimiseks tema vastu.

Et kindlaks määrata meie tegevuskava lähenevate sündmuste puhul, otsustati paar nädalat enne sõja algust Stroomi metsas toimunud Illbüroo ja Tallinna Komitee ühisel koosolekul kokku kutsuda parteikonverents. Kavatsesime algul konverentsi ära pidada 1939. aasta sügisel, kuid mitmesuguste asjaolude tõttu leidis see aset alles 1940. aasta kevadel. «Aprillikonverentsi» nime all üldsusele tuttavaks saanud parteiline nõupidamine toimus 31. märtsil ja ööl vastu 1. aprilli 1940 Tallinna Ühishaigekassa Haigla (praegune Tallinna Linna II Haigla) ruumides, kus H. Arbon töötas tol ajal majahoidjana. Konverentsist võttis osa üle kahekümne delegaadi, kellest mäletan J. Lauristini, H. Arbonit, P. Keerdot, V. Sassit, O. Sepret, J. Telmanit, K. Tomingat, E. Tomingat, J. Saati, V. Jaanust, L. Ausmanit ja J. Kütmanit.

Konverentsi päevakorras oli minu ettekanne poliitilisest olukorrast ja partei lähematest ülesannetest, J. Lauristini ettekanne partei organisatsioonilisest tööst ning aruanded kohtadelt. Oma ettekandes arendasin seisukohti, mis olid avaldatud «Kommunistis». Alanud maailmasõda oli kiirendanud Pätsi režiimi kriisi tekkimist. Laiades töörahva hulkades oli valmimas revolutsiooniline meeleolu. Punaarmee osad viibisid Eesti territooriumil asuvates baasides ja olgugi et nad ei võtnud osa sisepoliitilisest võitlusest Eestis, halvas nende kohalviibimine valitseva kliki sõjakust võitluses oma rahvaga ning andis moraalset julgust töörahvale. Oli saabunud aeg viia fašistliku režiimi kukutamise ettevalmistamine agitatsiooni ja propaganda staadiumist konkreetse tegevuse staadiumi.

J. Lauristin peatus oma ettekandes peale puht parteiorganisatsiooniliste küsimuste pikemalt tööl legaalsetes organisatsioonides, eeskätt ametiühingutes. Peaaegu kõigis legaalsetes töölisorganisatsioonides oli partei oma mõju maksma pannud. Ametiühingulise töö korraldamiseks oli vastavalt Illbüroo otsusele moodustatud pool-legaalne ametiühingute kontakt-komisjon, kuhu kuulusid kõigi suuremate ametiühingute esindajad. Seni suhteliselt väikesed töölisorganisatsioonid oli tarvis muuta tõeliselt massilisteks töötava rahva võitlusorganisatsioonideks.

Konverents kiitis heaks meie poolt esitatud Illbüroo seisukohad, mille järel delegaatidele anti kohapeal levitamiseks kaasa «Kommunisti» nr. 1 eksemplarid.*

Ajajärgul aprillist juunini tegi meie partei tõhusat tööd kõigi töölisorganisatsioonide ettevalmistamisel oodatavatele sündmustele. Käesoleva artikli ülesandeks ei ole analüüsida vahetuid põhjusi, mis lõid 1940. aastal otsese revolutsioonilise situatsiooni. Juba 18. juuni paiku oli selge, et viivitada enam ei tohi ja väljaastumine peab toimuma lähematel päevadel. 20. juunil saadeti mitmele poole kohtadele Illbüroo erivolinikud väljaastumist organiseerima. 20. juuni õhtul peeti Tallinna Töölisvõimlas vaatamata võimude keelule kõigi Tallinna töölisorganisatsioonide esindajate koosolek, mis möödus väga revolutsioonilises meeleolus. Pärast seda toimunud Illbüroo koosolekul määrati üldstreigid ja massilised demonstratsioonid kõigis suuremates linnades järgmisele päevale — 21. juunile.

Edaspidised sündmused, mis viisid Pätsi diktatuuri kukutamisele 21. juunil ja nõukogude võimu taastamisele 21. juulil, on üldiselt teada. Need kinnitasid, et meie partei hindas õigesti olukorda, valis antud olukorras õiged organisatsioonilised vormid ja töömeetodid ning püstitas töötavale rahvale arusaadavad ja vastuvõetavad võitlusloosungid. Tänu sellele suutis ta revolutsioonilise situatsiooni saabumisel mobiliseerida laiad töörahva hulgad otsustavaks võitluseks ja viia nad võidule.

Jaanuar 1960

H. ALLIK

Nr. 2

EESTI FAŠISTLIKU VALITSUSE SISE- JA VÄLISPOLIITIKAT PALJASTAV LENDLEHT

*23.—25. veebruar 1939***

12. märtsi isehakanud võimumees K. Päts on saanud vahepeal tema enda poolt maksmapandud põhiseaduse järele seaduslikuks presidendiks, kuid ometi kestab rahva tahet ja õigusi vägistav politseirežiim — kaitseseisukord — edasi. See näitab, et Päts oma käsilastega hästi teavad, et tema seljataga rahva usaldust ei ole ja et temal põhjust on vaba arvustusi karta. Praegused võimutsejad vangistasid kord demokraatia nimel vapside juhid, näidates, nagu tahaksid nad lõppu teha vapside poolt algatatud Eesti Vabariigi äramüümisele Saksamaale. Mida need mehed tol korral mõtlesid, seda me ei tea, praegu näeme aga, et nad on ka selles suhtes mitmekordselt ületanud vapside kavad.

* Vt. P. Keerdo, Enne juunisündmusi. «Noorte Hääl» nr. 141, 18. juunil 1959.

** Dateeritud lendlehe levitamise aja järgi. Vt. dok. nr. 18.

Eesti õlitoodang on ette müüdud Saksamaale sõja puhul tähtsaks abiks.[1] Muus rahas kui saksa omas on raske lepinguid sõlmida kogu ärielus. Püsivad kuuldused, et möödunud aasta augustis olevat sõlmitud salajane leping, mille järele Eesti kohustub sõja korral Saksa sõjavägesid laskma läbi oma maa ning ka oma väed andma saksa ülemjuhatuse käsutusse. Relvadega sahkerdaja minister Selter on täiesti Saksa saatkonna mõju all. Meie lehed ei või ei Saksamaast ega muust välismaast midagi kirjutada, mida sakslased ei kontrolliks. Eesti rahvas mäletab väga hästi, kuidas K. Päts landesvääri poole hoidis vabadussõjas* — kes on praegu Saksamaal juhtivatel kohtadel — ja ägedasti vastu seisis maade võõrandamisele — nüüd valiti ta endiste parunite poolt Mustapeade klubisse auliikmeks. Kõik valitsuse teod toimuvad sellepärast suure saladuse katte all — ajalehtedele on kõik kõvasti keelatud kirjutada; uue trükiseaduse tsensuur on hullem kui vene [tsarismi] ajal, ühingud, liidud, koosolekud on kõik keelatud — isegi parlamendi vastasrinnal ei ole lubatud neid pidada. Et midagi ei saaks läbi tilkuda, selleks tehti parlamendi valimised** Eenpalu — politsei juhtimisel nõnda, et ainult oma roomajad enamuses on, valimised võltsiti (näit. Pärnus, kus käsilased sisse kukkusid) ja mõjutati vägivaldselt (Võrumaal peksmisega, Valgamaal ähvardamistega).

Kui need üksikud vastasrinna mehed, kes kõigile vaatamata siiski parlamenti said, sõna võtta ja tõtt öelda julgevad, siis keelatakse sellest lehes kirjutada. Uue vallaseadusega*** taheti ära hävitada ka senine side ühe valla inimeste vahel, et oma määratud roomajad — käsilased viimasegi iseseisvuse hävitaks ja oma tahtmise peale suruks.

Kuidas toimub sahkerdamine rahva varaga, selleks paar tõsiasja:

1) Krediitpanga osa aktsiaid, mis kuulub riigile, müüdi maha valitud aktsionäridele võlgu nii, et aktsiate väärtus tasutakse õige pika aja jooksul dividendidega, kui seda üldse saab. Seega on riigi varandus jumala muidu antud üle oma klikele ja ühes sellega ka peremehe õigused.

2) Riikliku metsatööstuse aktsiatest on pool samadel tingimustel antud aktsionäridele ja selle lisaks veel direktorite kohad.

3) Riikliku metsatööstuse osa aktsiaid on samal kombel antud direktoritele.

Päevakorral on raudtee aktsioneerimine samadel alustel.

Sulfaattselluloosi vabrikusisseseade pealt sai lepingu sõlmija, endine majandusminister Selter 10%, see on 78 miljonit senti; see mees, nagu teab iga ärimees, ei ajanud ühtegi asja majandusministeeriumis ilma suurte altkäemaksudeta, ei registreerinud ühtegi

* Mõeldud 1918.—1920. a. kodusõda Eestis.
** Mõeldud 1938. a. Riigivolikogu valimisi.
*** Vt. «Riigi Teataja», 1938, nr. 87, art. 776.

aktsiaseltsi ilma lõviosa aktsiate omandamiseta, samuti teenis ta kohutavad summad Pätsi dünastiale Oru lossi ehitamise ajal, kus üksainus tuba niipalju maksma läks nagu kogu riiklik haigla.

Kuna pimedat rahvast on kergem petta, siis katsutakse haridust ära kaotada — koolide arv vähendati ja eksamitel katsutakse kõik maaõpilased läbikukutada. Kui mõni õpetaja kõikide sõimamiste peale vaatamata julgeb käsuvastaselt mõelda, siis lastakse ta lahti või tembeldatakse hulluks. Ülikooli iseseisvus hävitati täiesti, ja professoriteks ei kinnitata enam neid, keda teaduskond valib teaduse seisukohalt (näit. dr. Kleitsman), vaid määratakse pugejad, ükskõik, kas nad on teadlased või ei.

Pätsu dünastia ja tema ülejooksikud Eenpaluga eesotsas toretsevad Orul ja Päts on kõik oma sugulased kohtadele kõrget palka teenima määranud. Riigikassa aga muutub päev-päevalt tühjemaks ja maksud suuremaks.

Kuhu jõutakse sarnase lühinägelise klikepoliitikaga ajal, mil välispoliitiline olukord karjuvalt nõuab rahva ja ta tahte austamist riigi sisemise tugevuse saavutamiseks.

Tõsiasjad räägivad eneste eest.[2]

ENSV ORRKA, f. 927, s.-ü. 125—1939. a., l. 21—22. Trükis.

1 1939. aasta kevadel sahkerdas kodanliku Eesti valitsus a/ü «Eesti Kivi-õli» toodangu lõviosa äärmiselt ebasoodsatel tingimustel sõlmitud hankelepingutega kuni 1944. aastani Saksa sõjaministeeriumile (vt. ENSV ORRKA, f. 31, nim. 2, s.-ü. 843, l. 6—11).

2 Lendlehe koostamisest ja levitamisest jutustab selle koostaja A. Aben järgmist: «Eestimaa Kommunistlikult Parteilt saadud direktiivide alusel pidasin ma Riigivolikogu Töötava Rahva Ühtlusrühma esimehena 1938. aasta suvel ja sügisel korduvalt läbirääkimisi kodanlik-demokraatliku opositsiooni demokraatlikuma tiiva esindajatega, et aktiviseerida võitlust Pätsi-Eenpalu fašistliku valitsuse vastu ja juba loodud töölisklassi ühisrinde kõrval organiseerida Eestis ka fašismivastane rahvarinne. Eestis oli tehtud mitmeid rahvarinde loomise katseid, kuid organisatsiooniliselt ei jõutud rinnet luua.

Selle rahvarinde loomise katsega toimus 1938. aasta lõpul kodanlik-demokraatliku opositsiooni demokraatlikuma tiiva esindajatega ühise fašistliku valitsuse vastase lendlehe väljaandmise organiseerimine. Mitmetel läbirääkimistel selgus, et kodanlik-demokraatliku opositsiooni demokraatlikuma tiiva esindajad olid küll nõus Pätsi fašistliku valitsuse vastase tegevuse intensiivistamisega, kuid nad ei olnud nõus täielikult ühinema Kominterni poolt püstitatud rahvarinde platvormiga. Lendlehe tekst arutati ühiselt läbi. Et alanud ühistöö organiseerimist mitte katkestada ja et lendleht siiski võiks ilmuda ühise üritusena, tegin teksti koostamisel kodanlik-demokraatliku opositsiooni demokraatlikuma tiiva esindajatele suuri järeleandmisi.

Lendlehe paljundamise ülesande võtsin endale. Tahtsin Tallinnas Niguliste tänaval asuvast paljundusaparaatide kauplusest osta opolograafi, käisin seda ka kohapeal vaatamas, kuid saades informatsiooni, et poliitiline politsei registreerib salaja paljundusseadiste ostjaid, loobusin opolograafi ostmisest. Seejärel sõitsin Pärnusse, et seal juba varem minu, Johann Tamme ja teiste poolt komplekteeritud põrandaaluses «trükikojas» lendleht ära trükkida. Meie poolt komplekteeritud «trükikoda» oli küll vist algelisem kui Gutenbergi ja Fjodorovi omad, kuid selle lendlehe trükkisime siiski peaaegu ära. (Just trükkisime «peaaegu». Kogu teksti me ei saanud lõplikult laduda, sest tähtedest oli puudus, samuti muutsime tähtede puuduse tõttu mõnevõrra teksti.)

Meie «trükikoja» sisseseade koosnes väikesest laudikust, rivikust ja käsivaltsist ning tähtedest, mis kõik asusid segamini ühes karbis. Selle tõttu, et tähed olid segamini ja et meist ükski polnud kunagi ladumist õppinud ega trükikojas töötanud, ladusime lendlehte kaks nädalat vaheaegadega. Kogu «sisseseade» muretsesime Pärnus asuvatest Laane, Jansoni ja Blumenfeldi trükikodadest. Mina näiteks tõin tähti Blumenfeldi trükikojast. Sel ajal kui trükikoja omanik Blumenfeld kalkuleeris minu poolt tellitud peokuulutuse hinda, «tutvusin» mina trükikoja sisseseadega ja panin peoga tähti taskusse. Samal teel «komplekteerisid» «trükikoja» sisseseadet ka teised kaasosalised.

Pärast lendlehe trükkimist pakkisime «trükikoja» sisseseade korralikult veekindlasse pakendisse ja lasksime selle traadiga Pärnus I Jõe tänaval asuva individuaalelamu hoovis olevasse kaevu.

Lendlehti levitati posti teel kogu Eestis. Eeskätt saadeti neid ametiühinguorganisatsioonidele ja töölisliikumise aktivistidele. Samuti levitati neid Tallinna ja Tartu kohvikuis, peamiselt üliõpilaste keskel.» (Käesoleva mälestuskatke kirjutas A. Aben 23. jaanuaril 1960 kogumiku koostajate palvel.)

Nr. 3

A/S «A. M. LUTHERI» KÄITISE TÖÖLISNÕUKOGU PROTEST KAVATSETAVA TÖÖPÄEVA PIKENDAMISE VASTU*

*Märgukiri vabariigi presidendile***

14. märts 1939

A/S A. M. Lutheri töölisnõukogu pöördub käesolevaga Teie poole, Härra Vabariigi President, ühes väga tähtsas ja väga valusas küsimuses tööliskonnale. See on 8-tunnilise tööpäeva kaitse, mis töölistele lubatud Eesti Vabariigi loomisel[1] ja mida nüüd üks kitsas kiht, nimelt käsitöösturid, püüavad oma koja ja kongressi kaudu kõigutada. See on sarnane kitsarinnaline vaenulikkus tööliskonna ja sotsiaalseadusandluse vastu, et igatahes riigivõim peaks asuma teistsugusele seisukohale. Seletatakse küll, et see algatus on sihitud ainult mõne hooajalise ala vastu, kuid on juba kuulda, et tahetakse kergendada ületundide tegemist kogu tööstuses ja tööandjad võtavad sellest julguse ning on juba hääli kuulda, et ka 50% ületunnilisatasu pidavat tulema muutmisele. Kogu see rünnak tööliste õigustele sünnib ajal, kus töölise tööpinge on niigi tõusmas ratsionaliseerimise tõttu, ja mida suurem on see tööpinge tõus, seda enam vajab tööline puhttervislikkudel põhjustel tööpäeva, mis igatahes 8 tunnist pikem ei tohiks olla. Tööpinge tõusust tekib ka tööpuudus, ja kui pikendatakse tööpäeva, siis seda laiemad võimalused on tööpuuduse tagasitulekuks. Ja kui tööpäeva pikendamise tõttu tuleb vallandamisi, siis vallandatakse vanemaid töölisi, kes mujalt tööd ei saa ja seega saavutavad kokkuhoidu tööandjad, riigil tekib aga hoolekandemuresid juurde. Ja mis elu on töölisel, kui ta töötab üle 8 tunni, — siis ta ei saa enam midagi mõtelda ega teha, vaid ta on üsna väljakurnatud ja mõtleb ainult magamisele; ometi on ta inimene, ja mitte tööloom, kes ainult töötab, sööb ja magab. Ega tööloomadel pole nii närvepingutavat tööd [kui] tükitöö alusel töötaval töölisel, rääkimata veel «Bedaux»-süsteemist, millega pigistatakse töölisest viimane välja. See on kogu tööliskonna seisukoht, ja kui tööline annab nõusoleku ületundide tegemiseks, siis teeb ta seda vallandamise kartusel või aetuna oma suurest vaesusest.

Sellest on Eesti tööline ka kaugel, et saada seda tasu, mida tema töö väärib, seepärast oleks õigem tema palku tõsta, mitte aga tööpäeva pikendada. Ja tööpäeva pikenemisel ei tõuse ju palga üldsumma, nagu kogemused küllaldaselt näidanud, et sel juhul tunniteenistus paratamatult peab langema.

Teie, Härra President, võib olla ei tea, kui suurt vastuseisu on tööliskonnas tekitanud käsitöösturite algatus, sest lehtedel on keelatud sellest kirjutamine. Kuna Tööaja seadus on antud ajal, kus Teie olite Riigivanem, tahab tööliskond loota, et suudate seda ka praegu kaitsta, sest Teil on põhiseaduse kohaselt küllalt laiad võimupiirid.

Tööliskond avaldab kindlat protesti käsitöösturite omakasupüüdliku algatuse vastu ja loodab, et riigivõim sellele algatusele kaiku ei anna.

A/S A. M. Lutheri töölisnõukogu
[Järgneb 8 allkirja]

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 980, l. 1. Originaal.

* Vt. ka dok. nr. 4 ja 5.

** Ärakirjad adresseeritud peaministrile, sotsiaalministrile, majandusministrile, Tööliskojale ja Käsitööstuskojale.

[1] 8-tunniline tööpäev kehtestati juba Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tulemusena. Eesti kodanlus ei julgenud seda seaduslikult muuta, kuigi sellest faktiliselt kinni ei peetud.

[2] 1939. aasta veebruaris toimunud käsitöösturite kongressil püstitati avalikult 10-tunnilise tööpäeva nõue. Selle toetamine peaministri poolt kutsus esile töötajate protestiavaldused.

[3] Tallinna poliitilise politsei komissar oma ettekandes Politseitalituse abidirektorile 1. aprillist 1939 märgib, et «...peaaegu igal ametiühingu või käitise koosolekul võeti vastu protestiresolutsioone tööpäeva pikendamise vastu...» (ENSV ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 37, l. 302).

Nr. 4

TARTU TÖÖLISTE ÜLELINNALISE KOOSOLEKU PROTEST VALITSUSE POOLT KAVATSETAVA TÖÖPÄEVA PIKENDAMISE VASTU*

Tartu Töölisühingute Keskliidu kiri vabariigi valitsusele

22. märts 1939

Tartu Töölisühingute Keskliidu korraldusel peeti 19. märtsil s. a. Tartus Käsitööliste Seltsi saalis ülelinnaline tööliste koosolek, millest võttis osa üle 400 töölise. Koosolekul kõnelesid Tartu Töölisühingute Keskliidu juhatuse liikmed A. Pank, O. Hirsch ja K. Jalak. Koosoleku päevakorras oli ka 8-tunnise tööpäeva küsi-

* Vt. ka. dok. nr. 3 ja 5.

mus, mille puhul kõigi tööliste poolt häältega võeti vastu alljärgnev resolutsioon, millele teie tähelepanu tahame juhtida:

«8-tunnine tööpäev on organiseeritud tööliskonna võitluse saavutis, mille eest on toodud raskeid ohvreid. Seda võitlust on kannud ka Eesti tööliskond. Tööpäeva lühendus pole kasuks ainult tööliskonnale, vaid sellega on võitnud kogu inimkonna kultuur.

Tänu tehnika arengule ning töölisliikumise võimsusele on mitmed kultuurriigid teostanud juba 40-tunnise töönädala, mis leiab ikka enam ja enam poolehoidu ja mille teostamine on paljudes maades ligema aja küsimus.

Meil Eestis käsitöösturid oma kongressil 26. veebruaril s. a. püstitasid tööpäeva pikendamise nõude. Kui aga töösturite nõue leiab seaduslikul teel rahuldamist, siis on see meie rahva suurele enamusele — Eesti tööliskonnale rängaks hoobiks, mis tooks kaasa üldise tööpuuduse suurenemise ja tööpalkade vähendamise, mille kaasas käib üldine kultuuri langus. Tartu tööliskond tahab kaitsta koos ametiühingutega suurte ohvritega saavutatud 8-tunnist tööpäeva ja loodab, et juba lähemal ajal ka Eesti tööliskond algab võitlust 40-tunnise töönädala eest.»

Seda teile teatavaks tehes loodame, et arvestate eeltoodut.

Tartu Töölisühingute Keskliidu
esimees: K. E. Jalak
sekretär: O. Hirsch

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 980, l. 8. Originaal.

Nr. 5

KAVATSETAVA TÖÖPÄEVA PIKENDAMISE VASTU PROTESTIALLKIRJADE KOGUMINE PÄRNU TÖÖLISÜHINGUTE POOLT*

Ajalehes avaldatud informatsioon[1]

23. märts 1939

Ametiühingud on asunud protestiallkirjade kogumisele tööpäeva pikendamiskavatsuste vastu.

Pärnus koguvad allkirju Pärnu Tööliste Ühing, Pärnu Nahatööliste Ühing, Eesti Tekstiilitööliste Ühingu Pärnu osakond jt. Käitistes koguvad allkirju töölisvanemad. Ametiühingute liikmed ja praegu käitistes mittetöötavad töölised saavad allkirja anda Pärnu Tööliste Ühingu asjaajaja juures «Tööliskodus», Lõuna [tänav] 12, igapäev kella 11—1 ja õhtul kella 5-st peale. Arvatakse, et ülemaaline aktsioon annab mitukümmendtuhat allkirja.

«Uus Eesti Pärnu Uudised» nr. 66, 23. märtsil 1939.

[1] Tekst avaldati ajalehtedes «Uus Eesti Pärnu Uudised» ja «Pärnu Päevaleht», kuid seda sisaldanud ajalehenumbrite levitamine keelati võimude poolt (vt. ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 49, l. 46).

* Vt. ka dok. nr. 3 ja 4.

Nr. 6

EESTI ALALISE ESINDAJA HISPAANIAS KOHTUMINE FRANKISTLIKU ARMEE STAABIÜLEMAGA[1]

Väljavõte ettekandest Eesti sõjavägede staabiülemale

25. märts 1939

Salajane

Tänase postiga saadan Välisministeeriumi poliitilisele osakonnale ülevaate (nr. 30 — 25. 03. 39) sõidust Burgosesse 2 eksemplaris, teise eksemplari peab Välisministeerium kokkuleppe kohaselt andma Teile üle.

Visiit Hispaania Ülemjuhataja staabi ülemale.

22. märtsil, kui ma andsin üle charge d'affaires volitused Välisministrile kindral krahv Jordana'le, siis puudutasin ka sõjalise informatsiooni saamise küsimust. Kindral Jordana, kellega minul oli umbes 15—20-minutiline jutuajamine, oli kõigiti väga vastutulelik. Protokolliülem hiljem imestas, et Välisministeerium mind nii kaua kinni pidas ja koguni otsekohe telefoneeris Ülemjuhataja staabi ülemale.

Ülemjuhataja staabi ülem kindral Francico Martin Moreno võttis mind vastu II Osakonna ülema kolonel Luis Gonzalo Victoria juuresolekul. Viimase juuresolek oli vajalik ka seepärast et kindral Moreno kõneleb prantsuskeelt võrdlemisi puudulikult.

Iseloomustav on, et kindral Moreno püüdis selgitada, millised on meie suhted Saksamaaga ja kas meie ja saksa sõjaväe vahel on olemas mingisuguseid otseseid kokkupuuteid. Kuuldes minu jaatavat vastust, muutus ta nagu elavamaks ja ütles, et ta ei usu, et minul oleks mingisuguseid kõrvalhuvisid peale kogemuste ammutamise selleks, et paremini tunda kõikide üldist vaenlast, s. o. kommuniste ja punaarmeed. Ta toonitas ka, et andmed, mis ma peaksin saama pole mitte määratud erikirjanduses avaldamiseks ega teistele edasiandmiseks. Ta lubas pöörata kõikides küsimustes otseselt II osakonna ülema poole ja ütles ka viimasele, et vastavaid soove tuleb täita. Hiljem II osakonna ülem palus, et ma saadaks ikka ette küsimuste loetelu, sest siis saaks paremini ette valmistada vajalikke materjale.

Staabiülem toonitas ja soovitas, et ma käiksin vaatamas Bilbao ümbruse punaste kindlustatud vööd. See olevat poolpüsivate kaitseehitiste vöö väga laialdaste traattõketega. Viimastelt olevat aga hispaanlased nüüd maha kerinud hulga okastraati, sest isegi saksa tööstus ei saanud rahuldada vastavaid nõudmisi, toorainete puudusel, nagu olevat sakslased öelnud. Neid kindlustusi võib ka

fotografeerida. Ja üldse lubati minul kasutada fotoaparaati, kuid soovitati sekelduste ärahoidmiseks seda teha staabi ohvitseride juuresolekul [...]

A. Normak
Kolonel

ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 577, l. 76—77. Originaal.

[1] Vastandina Eesti fašistliku valitsuse sõbralikule poliitikale Hispaania mässuliste suhtes organiseerisid eesti töölised ja demokraatlikult meelestatud haritlaskond abiandmist Hispaania vabariigile: viidi läbi korjandusi ja suur hulk töölisnoori ning üliõpilasi (K. Hanson, J. Tamm, A. Must, R. Ehrlich, H. Karu, J. Sillenberg jt.) sõitis illegaalselt Hispaaniasse, et osa võtta fašismivastasest sõjast valitsusvägede poolel. Et takistada abi andmist Hispaania vabariiklastele, võttis Eesti valitsus vastu nn. «Hispaania kodusõjast osavõtmise keelu seaduse» (vt. ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 403, l. 30).

Nr. 7

SÕJALISTE KULUTUSTE SUURENDAMINE VÄLJASPOOL RIIGIEELARVET

*Väljavõte sõjavägede ülemjuhataja ettepanekust sõjaministrile**

25. märts 1939

Täiesti salajane

[...] Kaaludes meie sõjaväe relvastuse ja varustuse praegust seisukorda, tuleb lugeda hädavajalikuks asuda kiires korras puuduste kõrvaldamisele järgmistel aladel:

1. Lennukitõrje. Riigikaitse fondis lennukitõrjekahurite muretsemiseks ettenähtud summade arvel on meil võimalik soetada säärane arv kahureid, mis võimaldab teostada peamiselt ainult Tallinna kaitset õhukallaletungide vastu. Teiste sõjaliselt tähtsate keskuste ja sõjaväe enda kaitseks kallaletungide vastu õhust puuduvad meil aga vajalikud lennukitõrje-relvad. Selleks, et nimetatud vajadusi rahuldada minimaalsemaski ulatuses on vajalik kiires korras muretseda veel ca 40 — 20 mm lennukitõrjekahurit ühes vajaliku laskemoonaga ja osaliselt motoriseeritud (teatav osa kahureid võiks jääda motoriseerimata — statsionaarseteks). Nimetatud vajaduste realiseerimine nõuab kokku ca Kr. 4.000.000. —

2. Jalaväe tulejõu suurendamine. Kõikides moodsates sõjavägedes, eriti aga meie võimalikkude vastaste jalaväe kompaniides ja pataljonides on kasutamisel miinipildujad (kerged ja keskmised, kantavad ja veetavad), mis võimaldavad tunduvalt suurendada jalaväe tulejõudu.

Võrreldes välisriikide sõjavägedega on meie jalavägi miinipildujate alal täiesti maha jäänud, mistõttu meie jalaväe tulejõud on suhteliselt nõrgem võimalikkude vastaste jalaväe tulejõust. Selle nõrkuse kõrvaldamiseks ning tekkinud lünga täitmiseks on vajalik kiires korras soetada miinipildujaid. Meie minimaal-vajadus miinipildujate alal oleks ca 120 miinipildujat ühes vajaliku laskemoonaga ja veokitega, mis läheb maksma kokku ca Kr. 3.000.000.—

3. Intendantline varustus. Sel alal puuduvad meil võimalused sõjaväe minimaalsete vajaduste rahuldamiseks nii küllaldase kui ka kvaliteedi poolest nõutavas seisukorras oleva varustusega.

On hädavajalik, et suudaksime kõikide meie lahinguüksuste vajadusi rahuldada selliselt, et iga rindel võitlev sõjaväelane oleks varustatud lahingukõlbuliku kiivriga, vormimütsiga, palituga (ühes vajalikkude vormitunnustusega ja -märkidega) ja ka rakmetega (seljakotiga, padrunitaskuga, välikatlakesega, veepudeliga, labidatohluga, granaadikandepesaga, vöörihmaga ja muude rakmete juurde kuuluvate rihmakestega ning esemetega). Samuti on vajalik varustada rindel viibivaid mehi osaliselt jalanõudega.

Loetletud vajaduste rahuldamiseks on tarvis meie intendantlise varustuse tagavarasid täiendada, eriti aga olemasolevaid tagavarasid sorteerida ja seada kasutamiskõlbulikku seisukorda, milleks on tarvis ca Kr. 2.000.000. —

Kokku võttes on vajalik meie sõjaväe võitlusvõime tõstmiseks ja lahinguvalmsuse suurendamiseks täita kiires korras eespoolloetletud lünki ja soetada:

— ca 40 — 20 mm lennukitõrje-kahurit ühes vajaliku laskemoonaga ja osaliselt motoriseeritud	ca Kr. 4.000.000.—
— ca 120 miinipildujat ühes vajaliku laskemoonaga ja veokitega . .	ca Kr. 3.000.000.—
— täiendada intendantlist varustust ja korda seada varustust	ca Kr. 2.000.000.—
Kokku:	ca Kr. 9.000.000.—

Eestoodud hädavajalikkude nõuete rahuldamiseks tarvisminevat summat (ca Kr. 9.000.000.—) Riigikaitse-fondis ette nähtud ei ole. Sellepärast palun Teie vastavaid samme tarvismineva summa ca Kr. 9.000.000.— kiires korras hankimiseks.

J. Laidoner
kindral

N. Reek
kindralleitnant,
Sõjavägede Staabi ülem

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 326, l. 6—8. Ärakiri.

* Ärakiri saadetud peaministrile.

Nr. 8

NSV LIIDU VALITSUSE EITAV SEISUKOHT VÕIMALIKE EESTI SUVERÄÄNSUST RIIVAVATE VÄLISLEPINGUTE SÕLMIMISE SUHTES[1]

NSV Liidu verbaalnoot Eesti valitsusele

28. märts 1939

Nõukogude-Eesti rahulepingu 2. veebruarist 1920, samuti mittekallaletungilepingu 4. maist 1932 presumptsiooniks* oli eesti rahva täiesti iseseisev ja sõltumatu riiklik olemasolu, mis vastab eesti rahva tahtele. Sellest presumptsioonist lähtus Nõukogude valitsus ka Briand-Kelloggi pakti ennetähtaegsel jõustamisel, mittekallaletungilepingu pikendamisel 10 aasta võrra ja samuti ka Rahvaste Liidu põhikirja kohaselt enesele kohustuste võtmisel.

Eesti valitsusele on teada, missuguseid jõupingutusi on Nõukogude valitsus teinud viimase 15 aasta jooksul Eesti vabariigi piiride puutumatuse tagamisel, kusjuures ta jällegi juhindus samast presumptsioonist. Öeldust nähtub, kui suurt tähtsust omistas ja omistab Nõukogude valitsus nii Eesti kui ka teiste Balti riikide täieliku iseseisvuse säilitamisele, mis ei vasta mitte üksnes nende vabariikide rahvaste huvidele, vaid ka Nõukogude riigi elulistele huvidele. Siit peaks olema ka selge, et igasugused «vabatahtlikud» või välise surve all sõlmitud kokkulepped, mille tagajärjeks oleks Eesti vabariigi sõltumatuse ja iseseisvuse kärpimine või piiramine, kolmandale riigile poliitilise, majandusliku või muu ülemvõimu loovutamine, sellele mingisuguste erakorraliste õiguste ja privileegide andmine nii Eesti territooriumil kui ka sadamates, tunnistaks Nõukogude valitsus lubamatuks ja kokkusobimatuks eelnimetatud, käesoleval ajal tema vastastikuseid suhteid Eestiga reguleerivate lepingute ja kokkulepete vaimu ja eeldustega, isegi nende kokkulepete rikkumiseks kõigi sellest tulenevate tagajärgedega.

Käesolev avaldus tehakse siira heasoovlikkuse vaimus eesti rahvale, et tugevdada tema julgeolekutunnet ja veendumust selles, et Nõukogude Liit on valmis vajaduse korral tegelikult tõendama oma huvi Eesti vabariigi iseseisva riikliku olemasolu ja poliitilise ning majandusliku sõltumatuse säilitamise vastu, samuti selles, et Nõukogude Liit ei saa jääda osavõtmatuks pealtvaatajaks, kui tehakse avalikku või varjatud katset hävitada see iseseisvus ja sõltumatus.

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 326, l. 4—5. Ärakiri.
Tõlge vene keelest.

[1] 22. märtsil 1939 sõlmiti Leedu-Saksa kokkulepe, millega Leedu fašistlik valitsus loovutas hitlerlikule Saksamaale põlise Leedu linna Klaipeda. Sama kokkuleppe 4. punkt sisaldas ka mittekallaletungipakti mõlema maa vahel. See leping kutsus esile leedu rahva suure meelepaha.

* Presumptsioon — eeldus.

Arvestades fašistliku Saksamaa laiaulatuslikke ekspansiooniplaane Balti riikide suhtes, oli oodata lähemal ajal kogu Baltikumi okupeerimist Saksa vägede poolt (vt. M. P e s t i, Rahvuslik reetmine «rahvusluse» sildi all, Tallinn, 1960, lk. 144). Eesti fašistlik valitsus toetas Saksamaa agressiivseid plaane Leedu, Läti ja Eesti suhtes. Seda tõendas ka Saksa välisministeeriumi nõunik von Grundherr, kes läbirääkimiste ajal Leedu-Saksa lepingu sõlmimiseks 1939. aasta märtsis Leedu esindajale avaldas, et «...Balti riikide erapooletus on «undenkbar» («mõeldamatu» — *toim.*). Balti riigid peavad otsuse tegema «entweder-oder» («emba-kumba» — *toim.*). Selles küsimuses on eestlased positiivsed» (ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 132, l. 131).

Nõukogude valitsus pidas vajalikuks teatada oma seisukoht ning hoiatada Eesti valitsust tehingute eest fašistliku Saksamaaga.

Nr. 9

PÕLEVKIVITÖÖSTUSTELT VÕETAVATE ERIMAKSUSUMMADE KASUTAMINE SÕJALISTEKS KULUTUSTEKS MAATÖÖLISTE ELAMUTE EHITUSFONDI MOODUSTAMISE ASEMEL

Sõjavägede ülemjuhataja ettepanek sõjaministrile

30. märts 1939

S a l a j a n e

Maatööliste elamute ehitusfondi seaduse eelnõus on ette nähtud (§ 2), et nimetatud ehitusfondi moodustamiseks võetakse mitmesugustelt saadustelt erimaksu, selle hulgas ka väljakaevatavalt põlevkivilt (kuni 10 senti tonnilt).

Arvestades praegust rahvusvahelist olukorda ja meie riigikaitse võimet, ei saa mina nõustuda, et saadud summad läheksid maatööliste elamute ehitusfondi kasuks.

Sõja korral võivad meie põlevkivitööstused sattuda vastase õhupommituste alla juba alates sõjategevuse puhkemisest.

Kui tööstuste õhukaitse on korraldamata, siis võib vastase õhupommituste tagajärjel töö nendes tööstustes saada paralüseeritud või jääda koguni seisma. Kuid arvestades meie põlevkivitööstuste tähtsust, peavad need tööstused ja kaevandused olema suutelised edasi töötama ka sõja ajal.

Kõnesolevate tööstuste takistamata funktsioneerimise tagamiseks on vajalik korraldada nende õhukaitset, e h i t a d e s t ö ö s t u s t e j a k a e v a n d u s t e r a j o o n i v a r j e n d e i d l e n n u p o m m i d e v a s t u j a s o e t a d e s v a s t a v a i d l e n n u k i t õ r j e r e l v i.

Kuna sõjaväel puuduvad vajalikud lennukitõrjekahurid, mida oleks võimalik rakendada ka põlevkivitööstuste kaitseks õhukallaletungide vastu, siis peaksid põlevkivitööstused ise oma kulul soetama endale vastavad lennukitõrjekahurid ning vajalikul hulgal laskemoona. Nende lennukitõrjekahurite meeskonnad tuleksid moodustada tööstuste ja kaevanduste ametnikkudest ning töölistest.

Kui põlevkivitööstused on võimelised maksma 10 senti igalt väljavõetud põlevkivi tonnilt, siis praegusel momendil peaks see raha minema lennukitõrje abinõude muretsemiseks põlevkivitööstustele.

Palun Teie vastavaid samme, et riigikaitse huvid maksude süsteemi väljaarendamisel leiaks vajalikku arvestamist.

J. Laidoner
Kindral

N. Reek
Kindralleitnant,
Sõjavägede Staabi ülem

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 461a, l. 6. Ärakiri.

Nr. 10

FAŠISTLIKU SAKSAMAA KINDRALSTAABI ÜLEMA KÜLASKÄIGU ETTEVALMISTAMINE[1]

Eesti sõjaväelise esindaja Saksamaal kiri sõjavägede staabi II osakonnale

31. märts 1939

Täiesti salajane

Üleandes meie Sõjavägede Staabi Ülema kutset Saksa Maaväe Kindralstaabi Ülemale kindral Halder'ile 28. skp. tähendasin viimasele, et meie Sõjaväe Staabiülem heameelega sooviks teada, mida just kindral Halderit sel külaskäigul eriti huvitaks, kas tutvuneda meie sõjaväega, majandusega jne., millele kindral Halder vastas, et külaskäiguks ettenähtud lühikese kestvuse tõttu (2 päeva, mida ta ehk lootvat 3 päeva peale pikendada) ei saaks ta kahjuks kõike, mis teda huvitaks, tundma õppida, sellepärast ta sooviks kõigepealt tutvuneda meie sõjaväe organisatsiooniga, Eesti-SSSR piiriäärsete oludega ja meie kaitse probleemiga ida vastu, «nii palju kui seda hra kindral Reek võimaldab» — tähendas ta oma soovile lisaks. «Teie kaitse probleemis ida vastu mängib muidugi suurt osa kaitse maal ja merel ja siin arvestame meie, nagu Teie muidugi seda teate, Teie vastavate soovidega» lisas kindral Halder juurde.

Mis puutub külaskäigu tähtajasse (minu juuresolekul uuris siis kindral Halder oma kevadise ja suvise tööjaotuse tabelit), siis ei võivat mai kuu teine pool ega juuni algus kõne alla tulla, sest siis seista tal ees «Grosse Generalstabsreise»* juhtimine. Enam vähem kindlalt võivat ta ütelda, kui muidugi midagi erakorralist vahele ei tule, et see külaskäik võiks teostuda juuni kuu teisel kolmandikul («zweites Drittel Juni»), lubades ka isiklikult veel kirjalikult meie Sõjavägede Staabi Ülemat tänada lahke kutse eest. Olla tõenäolik, et kindral Halder külastab samal ajal ka Soomet. Attašede grupis, mille vahetalitusel kutse edasi andsin, selpuhul asetleidnud mõtetevahetusel sain aru, nagu arvestaks nemad iseenesest mõista, et mina kindral Halderit sel külaskäigul saadan.

Sama päeva õhtul Attašede Grupi ohvitseride poolt välisriikide sõjaväe esindajatele korraldatud vastuvõtul tuli minu juurde (olin parajasti jutuajamises kohaliku Šveitsi esindajaga ja selja taga seisis kohalik Läti sõjaväeline esindaja) kindralstaabi Ida Osakonna Juhataja kindralstaabi kolonel-leitnant Kinzel ja ütles mulle šveitslase juuresolekul, et külaskäigul Soome ja meile saavat tema kindral Halderit saatma. Sellisest küsimuse käsitlemisest sain mina aru, et sakslased ei loe tarvilikuks seda saladuses hoida.

Seega teaksime siis juba nüüd mida eriti kindral Halderit sel külaskäigul meie juures huvitab ja vastava kava koostamine ei tohiks enam raskusi teha.[2]

L. Jakobsen
Kolonel

ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 198, l. 25. Originaal.

[1] Kindral F. Halder viibis Eestis 26.—29. juunil.

[2] Seoses Halderi külaskäiguga Eestisse teatas Eesti sõjaväe esindaja L. Jakobsen 12. juunil 1939 täiendavalt, et «kindral pooldavat vastuvõtte väikeses ringis («im kleinen Kreise») ja eelistavat jutuajamist nelja silma all («ein Gespräch unter vier Augen») sõjavägede ülemjuhatajaga ja sõjavägede staabiülemaga» (ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 198, l. 36).

Nr. 11

KOLGA-JAANI VÄIKEMAAPIDAJATE ÜHINGU ASUTAJATE PROTEST SISEKAITSEÜLEMA KEELDUMISE PUHUL LOA ANDMISEST NENDE ÜHINGU ASUTAMISEKS

Kolga-Jaani väikemaapidajate kiri Maatööliste ja Väikemaapidajate Kojale

Märts 1939 *

Meid kohapeal huvitab ligemalt teada saada just millistel motiividel jäeti meie ühing registreerimata? Siseministri teatest paistab, nagu oleksime meie poliitiliseks ühinguks organiseerunud.[1] Kuid seda ju meie põhikiri sugugi ei taotle, meie põhikiri on puht põllumajanduslik, ja käsitab ainult kutsealalisi küsimusi. Ja mida on siis siin riigi julgeoleku huvides karta meie ühingult, kus sõnagi pole poliitikat lubatud. Nagu on seletatud sõjavägede ülemjuhataja määrustest mis keelavad ära ühingu registreerimise,

* Mõeldakse vägede inspekteerimist.

* Dateeritud teise dokumendi põhjal (vt. ENSV ORRKA, f. 968, nim. 1, s.-ü. 61, l. 18).

Imelik, kuidas võib üks põllumajanduslik ühing riivata sõjavägede ülemjuhataja määrusi? Mille pärast jäeti meie ühing registreerimata[?] Meil riigis on ju palju põllumajanduslikke kutseühinguid. Aga miks ei lubata seda meile väikemaapidajaile? Kas väikepõllumees pole ka sama õigusline riigi kodanik, nagu suurpõllumehed, kel on lubatud endid organiseerida. Meie põhikiri on ju Koja poolt välja töötatud, mis peaks olema seadusega kooskõlas. Kas on Teil varem väikemaapidajate ühinguid s a m a p õ h i k i r j a g a r e g i s t r e e r i t u d v õ i e i? Koha peal paistab meile selgesti silma, et siin ei ole mingit ühist poliitikaga ega ei riiva miski sõjavägede ülemjuhataja määrusi, vaid see on puht meie «suurpõllumeeste väljamängitud trump» kes ei või seda näha, et ka popsid endid organiseerivad ja oma kutse huvisid arendavad. Kus saab siis meie suurperemees veel omale orje kui pops arendab ja end oma väikese maa lapi peal ära elatab. Kuuldubki juba suurperemeestelt hüüdeid: «Popsid viivad peekonisi, kus siis meie peremehed omad paneme.» Et väikepõllumehed viimasel ajal üle riigi hulgaliselt hakkasid end organiseerima ja seega oleks võinud kasvada võimsaks kutsealaks, mis oleks võinud valitsuses saada tunnustatud. Kartes et lõpuks valitsus annab ka popsidele nendega üheõiguslised soodustused, seks oli aegsasti tarvis trump välja mängida ja stop ütelda. See on selge põhjus miks meid ei lubata organiseeruda. Sarnast ebaõiglast teguviisi arvesse võttes juhivad Kolga-Jaani väikepõllumeeste ühingu algatajad Koja tähelepanu, et tuleks Kojal energilisemalt nõuda oma õigusi.

Kõige Austusega Karl Sass

Jääme seletust ootama.

ENSV ORRKA, f. 968, nim. 1, s.-ü. 150, l. 3. Originaal.

[1] Maatööliste ja Väikemaapidajate Koja poolt siseministeeriumile registreerimiseks esitatud Kolga-Jaani Väikemaapidajate Ühingu põhikiri saadeti tagasi teatega: «Siseminister Sisekaitseülema ülesannetes otsustas 9. märtsil 1939. a. Sõjavägede Ülemjuhataja sundmääruse nr. 17 § 1 («Riigi Teataja» 1934, 75, 634) ja § 5 («Riigi Teataja» 1939, 6, 29) põhjal nimetatud ühingu asutamist mitte lubada.» Registreerimata jäeti ka teised 7 väikemaapidajate ühingut, mida taheti luua 1939. aasta kevadel (vt. ENSV ORRKA, f. 968, nim. 1, s.-ü. 61, l. 18; s.-ü. 150, l. 2).

Nr. 12

FAŠISTLIKU SAKSAMAA JA TEMAGA KOOSTÖÖTAMISE VASTASE MEELEOLU KASV EESTI ELANIKKONNAS

Väljavõte poliitilise politsei komissari ettakandest politseitalituse abidirektorile

1. aprill 1939

Kannan ette, et rahva meeleolu möödunud kuul üldjoontes muutunud ei ole. Ainult välissündmused, Tšehhi ja Klaipeda, tekitasid elevust ja ärevust meie enese maa tuleviku pärast, kuigi

otsest sõjahädaohtu veel ei kardetud. Nende sündmuste tõttu on märgata vaenu tõusu sakslaste vastu. Arvatakse kuulvat-nägevat hõiskamisi balti-sakslaste hulgas ja lootusi, et Hitleri võim ka siia ulatub, alates lihtsast huvide kaitsest kuni täieliku okupeerimiseni. Meie sakslased ise neid mõtteid veel avalikult väljendanud ei ole, vähemalt, mis puudutab okupeerimist. Kuna tavaliselt maa reageerib aeglasemalt igasugustele poliitilistele sündmustele, on nüüd sakslaste asjad elavaks kõneaineks ka maal. Paiguti tuletatakse meelde mõne mõisniku omaaegset soovitust, et asunikud oma majadele rattad alla teeks. Selles meeleolus kuuldub ka riigikaitse kohta kaksipidi mõtlemisi. Palju on neid, kes peavad kaitse-kulutusi mõttetuseks, tuletades meelde tšehhide saatust, kuid teiselt poolt nõutakse riigikaitse kõvendamist. Näiteks Saaremaalt kuuldub, et vaja oleks ka sinna paigutada mõni väeosa, et kui temast ka suuremat tegelikku kasu ei oleks, siis vähemalt julgemat tunnet sisendaks ta siiski. Kuuldub pahameelt võimude ja Eesti Reisibüroo vastu, et lubatakse ja tehakse ettevalmistusi Saksa poolparteiliste organisatsioonide suvisteks huvireisideks Eestisse, mis tegelikult toimuvad propaganda otstarbel ja kindlasti meie sakslastele uut hoogu annavad nende igatsustes Hitleri järele [. . .][1]

J. Edesalu
komissar

V. Rõigas
van. assistent

ENSV ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 37, l. 301. Originaal.

[1] Fašistliku Saksamaaga koostöötamise vastase meeleolu kasvu üle Eesti elanikkonnas kaevati peaaegu kõikides poliitilise politsei agentide ettekannetes. Ettekandest, mis on koostatud 27. märtsil 1939, loeme: «Seoses viimaste Saksamaa edusammudega Kesk-Euroopas on kuuldusi tekkinud ka Tallinnas, et kohalikud sakslased olla saatnud abipalve Hitlerile, et siin tehtavat nendele hirmsasti ülekohut ja kiusatavat taga. Nende juttude tõepõhja otsides olen jõudnud ainult kuulduste staadiumi. Endastmõistetavalt ei istu kohalikud sakslased käed rüpes ega oota paremaid aegu endale taevamannana, vaid püüavad vähemalt tihedat sidet pidada Saksamaaga. On kindel, et meie sakslased püüavad viimasel ajal organiseeruda eriti intensiivselt, kus ei näi puuduvat juhtnöörid Saksamaalt.» (ENSV ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 37, l. 332—333.)

30. märtsil koostatud ettekandes kirjutas üks agentidest rahva meeleolu kohta järgmist: «Leitakse, et sakslased sellise taktikaga, millega nemad Tšehhoslovakkia vallutasid, võivad ka meid Euroopa riikide perest maha kustutada. Sellepärast on hakatud Eestis elavate sakslaste tegevust jälgima. Jälgides leitakse, et sakslastele antakse meie valitsuse poolt liiga palju võimalusi vabaks poliitiliseks tegevuseks ja, et Eesti majandus olevat sõltuv sakslastest. Räägitakse, et Eestil olevat 5 milj. saksa marka sakslaste käest seni sinna saadetud kauba eest saada. Raha sakslased ei maksvat ja pakutavat saksa kaupu. Ka tahtvat sakslased Eestist saadavate kaupade kontingenti suurendada. Saksast tulevat aga igasugust rämpsu kaupa ja propaganda filme. Imestatakse, et meie filmide kontroll laseb läbi sääraseid filme nagu seda oli kino «Ars'is» jooksev «Teenete rist»... Olen rääkinud paljude inimestega, kes seda filmi käisid vaatamas ja nemad rääkisid, et olevat ennast tundnud mitte Eestis vaid kusagil saksa provintsis... Reedel 24. skp. olevat nähtud Tallinnas liikumas palju Saksamaalt tulnud sakslasi. Sakslased pidanud siin koosolekuid. Räägiti, et sakslased peavad nõu kuidas Eestit Hitleri kätte anda.» (ENSV ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 37, l. 334—335.)

Nr. 13

TARTU TÖÖLISÜHINGUTE KESKLIIDU AVALDUS EESTI TÖÖLISÜHINGUTE KESKLIIDU MÄÄRATUD JUHATUSE ASENDAMISE KOHTA TÖÖLISKONNA POOLT VALITUD JUHATUSEGA

Märgukiri vabariigi presidendile *

12. aprill 1939

Käesolevale allakirjutanud Tartu ametiühingud pöörduvad Teie poole alljärgneva seletuse ja sooviavaldusega.

Juba kolmandat aastat on Eesti ametiühinguid juhtivas keskorganisatsioonis Eestimaa Töölisühingute Keskliidus määratud juhatus, selleasemel et olla valitud nii kui tunneme seda teistes demokraatlikkudes maades.[1] Meil pole teada eelmise — tööliste poolt vabalt valitud juhatuse tagandamise põhjused, kuid pärast Eesti Töölisühingute Keskliidu juhatuse tagandamist peetud ametiühinglaste konverentsil Härra Siseminister ja Härra Sotsiaalminister seletasid seda kui ajutist nähtust, millele mõne kuu pärast pidi normaalne kord järgnema. Tol korral antud lubadusi on hiljem korduvalt kinnitatud, kuid selle täitmine on senini viibinud.

Eesti Töölisühingute Keskliidu juhatuse poolt seletati, et ametiühingulises liikumises normaalne kord saab siis kui ametiühingud on ümber korraldatud uute normaal põhikirjade alusel. Ametiühingute ümberkorraldamisele «Töövõtjate kutseühingute seaduse» alusel aitasid ametiühingud kaasa kutseühingute ja nende liitude normaal põhikirjade välja töötamisega, lootes sel teel ebanormaalse olukorra kiiremat kõrvaldamist. Nüüd oleme ka asjatult oodanud nende põhikirjade kinnitamist üle poole aasta.

Samal ajal aga Eesti Töölisühingute Keskliidu juhatus ei kaitse küllaldaselt tööliskonna huve, kuigi see peaks olema tema otsene ülesanne. Päevakorral oleva töösturite poolt esitatud tööpäeva pikendamise nõude vastu pole Eesti Töölisühingute Keskliidu juhatus ühtki ulatuslikumat sammu astunud, rääkimata algatusist tööliskonna olukorra parandamiseks. Ka on lõpetanud praegune juhatus ainukese tööliste häälekandja «Tööliste Hääle» väljaandmise, vaatamata mitmekordsetele vastupidistele seletustele. Asjatult oleme pöördunud praeguse juhatuse poole ametiühingulises liikumises normaalse olukorra jalule seadmise asjus. On küll antud lubadusi tähtaegadega, mida on korduvalt uuendatud.

Juhime Teie tähelepanu lugupeetud Härra President ja Vabariigi Valitsus asjaolule, et kõik see toob kaasa tööliskonna kibestumise ja tema muutmise võõrkehaks, kuna ta peab kogema Eesti Vabariigi loomisel demokraatlikule alusele rajatud saavutiste kaotamist. Sellepärast allakirjutanud Tartu ametiühingute soov on anda praegusele määratud Eesti Töölisühingute Keskliidu juhatu-

* Ärakirjad adresseeritud Eesti Töölisühingute Keskliidu juhatusele, Tööliskoja juhatusele ja kõigile ametiühingutele. Vt. ka dok. nr. 35.

sele võimalus kutsuda kokku juba käesoleval kevadel Eestimaa Töölisühingute Keskliidu kongress uue juhatuse valimiseks, et sellega saaks Eesti ametiühinguline liikumine tagasi kõigile ühiskondlikkudele kihtidele võrdsed õigused oma organisatsioonide tegevuse arendamisel ja selle juhtimisel.

[Järgneb 12 Tartu ametiühingute esindajate allkirja]

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 982, l. 1. Originaal.

[1] 22. septembril 1936 tagandati võimude poolt Eesti Töölisühingute Keskliidu valitud juhatus ja asendati valitsusele kuuleka juhatusega, kelle ülesandeks oli tööliskonna «vaoshoidmine» vastavalt kõrgemalt poolt saadud ettekirjutustele.

19. aprillil 1938 presidendi dekreediga kehtestatud «Töövõtjate kutseühingute ja nende liitude seadus» surus ametiühinguliikumise täielikult fašistliku diktatuurivõimu range kontrolli ja reguleerimise alla. Seadus nägi ette ametiühingute üleviimise uutele «normaalpõhikirjadele», mis kuulusid registreerimisele siseministeeriumis. Kutseühinguteks ümber nimetatud ametiühingute töös keelati igasugune poliitiline tegevus. «Riigi julgeoleku, avaliku korra ja kõlbluse huvides» võis siseminister kõrvaldada kutseühingute ja nende liitude organitesse kuuluvaid isikuid ning nende asemele määrata teisi, samuti võidi mitmesugustel motiividel siseministri sellekohase otsusega sulgeda kutseühinguid või nende liite.

Selle seaduse kehtestamise käigus moodustati senise Eesti Töölisühingute Keskliidu asemele uus, riigivõimu suhtes solidaarne ja kuulekas Töövõtjate Kutseühingute Keskliit.

Nr. 14

SAKSA OHVITSERIDE AUTASUSTAMISEST EESTI SÕJAVÄE TEENETEMÄRGIGA

Eesti sõjaväelise esindaja Saksamaal kiri sõjavägede staabi II osakonna ülemale

6. mai 1939

Salajane

Sõjavägede Staabi Ülem* oma hiljutisel Berliinis viibimisel tegi mulle ülesandeks Teile meeldetuletada, Saksa ohvitseridele Eesti teenetemärgi annetamise küsimust kiirustada. Vastava ettepaneku olen mina Osakonnale esitanud 3. 01. 1939. a. Nr. 316 sal. all.[1]

Ühtlasi avaldas Sõjavägede Staabi Ülem nõusolekut, et Vice-Admiral Canaris'e Kotkaristi II klass saaks tõstetud ja talle sama aumärgi I klass annetatud, arvesse võttes tema erakordseid teeneid, mis tal olemas Eesti-Saksamaa vaheliste vahekordade kujundamises.[2]

Aumärkide annetamisega suudaksime osaltki oma tänu avaldada Saksa sõjaväele selle alalise vastutulelikkuse eest, mida viimane meie vastu üles näidanud, võrdlemisi suurele arvule Eesti

* Kindral N. Reek.

ohvitseridest edasiõppimist õppeasutustes ja väeüksustes võimaldades. Soome riik, kelle sõjaväelasi siin viimastel aastatel palju vähemal arvul viibinud, annetas alles hiljuti Saksa sõjaväelastele ligi 30 kõrgemat aumärki (selle hulgas 4 suurlinti, 4 plaqu'i jne.). Ühtlasi palun ka Teie kaasabi, et neile Ungari sõjaväelastele, kellede peale Osakonnale ettepanekud 3. 01. 39 N 315* olen teinud, vastavad Eesti teenetemärgid annetatakse.

L. Jakobsen
Kolonel

ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 200, l. 233. Originaal.

[1] Mainitud kirjas esitas kolonel Jakobsen teenetemärgi saamiseks 5 kõrgemat Saksa sõjaväelast, nende hulgas Saksa maavägede kindralstaabi ülema abi kindralmajor von Tippelskirchi jt. Kolonel Jakobsen toonitas, et see oleks «... siin üheks tõhusamaks abinõuks sõprade ja poolehoidjate võitmiseks, mida silmas peaksime pidama...» (ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 200, l. 229.)

[2] Ajal, mil Nõukogude Liit tegi pingutusi hitlerismivastase rahurinde loomiseks, millesse taheti kaasa tõmmata ka Balti riigid, jätkas Eesti fašistlik valitsus oma sobinguid Saksamaaga. Sagenesid Saksa sõjaväejuhtide külaskäigud Eestisse. 1939. aasta suvel külastas Eestit Saksa maavägede kindralstaabi ülem kindral Halder (vt. dok. nr. 10) ja Saksa sõjaväelise salaluure ülem admiral Canaris. Külaliste ees aga ei olnud Eesti sõjaväeringkondadel mingeid saladusi. Saksa sõjaväeline esindaja Eestis oberst Rössing kiitles, et «... Eestis on temal (oberst Rössing'il) nii head suhted, et pääseb ligi igale asjale» (ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 132, l. 84).

Nr. 15

EESTI VALITSUSE EITAV SEISUKOHT NÕUKOGUDE LIIDU SÕJALISE ABI SUHTES[1]

Väljavõte välisminister K. Selteri intervjuust ajalehele «The Baltic Times»

25. mai 1939

Nagu räägitakse, olevat Nõukogude Liidu valitsus hiljuti Balti riikide valitsustele teatanud, et igasugust Saksa aktsiooni Baltimaade suunas käsitletakse kui Nõukogude riigi suhtes vaenulikku akti, mis kutsuks silmapilkselt välja «kohased vastuabinõud» kuni Balti riikide territooriumi osalise okupeerimiseni.

Nõukogude valitsus ei ole ühelegi Balti riigile väljendanud sellist ähvardust. Sellise ähvarduse tagamõte oleks, et Venemaa teeks ettepaneku jagada Saksamaaga Baltikumi ala.

Möödunud kuul väideti «Helsingin Sanomat» artiklis, mida «Baltic Times» heakskiitvalt tsiteeris 26. aprillil, et «väikesed riigid, kelle jaoks lääneriigid püüavad hankida Nõukogude Venemaa abi, peavad seda abi oma iseseisvusele niisama kardetavaks kui rünnakut, mille vastu abi pakutakse.»

Kas seda võib pidada ka Eesti valitsuse seisukohaks?

Me oleme ajalehtedest lugenud, et Nõukogude Liit on teinud ettepaneku garanteerida kallaletungi vastu oma Balti naabrite rühma — Eestit, Soomet ja Lätit.

Eesti valitsus ei ole kunagi arutanud võimalust sõlmida abistamislepinguid Venemaaga, mõne teise suurriigiga Läänemere rannikul või teatava suurriikide rühmaga. Eesti avalik arvamus, mis nõuab ranget erapooletust, on üksmeelselt väljendanud oma suurt umbusku iga sellise võimaluse suhtes. Ta väidab, et erapooletu riik ei saa alla kirjutada sellistele kokkulepetele. Hädaohu korral võib vastu võtta piiratud abi mõnelt suurriigilt, kes ei ole süüdi erapooletuse rikkumises ja kelle heas tahtes ei ole vähematki kahtlust. Sellise toetuse iseloomu üle aga ei saa otsustada enne kui riiki on rünnatud. Niipea kui mõni suurriik peaks ilma meie kutseta esinema abilise osas kas mõne kollektiivse süsteemi esindajana või omaenda eluliste huvide kaitsjana Balti riikide territooriumil, vaadatakse niisugusele abile kui kallaletungile, mille vastu Balti riigid kavatsevad võidelda kõigi oma jõududega [...]

«The Baltic Times» nr. 11, 25. mail 1939.
Tõlge inglise keelest.

* Dokumenti ei avaldata (vt. ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 200, l. 233).

[1] 1939. aasta mais algasid Moskvas läbirääkimised NSV Liidu, Inglismaa ja Prantsusmaa esindajate vahel rahurinde loomiseks ja fašistliku agressiooni ohjeldamiseks. Poliitilistele läbirääkimistele järgnesid augustis sõjalised läbirääkimised. Nõukogude Liit suhtus neisse läbirääkimistesse siiralt ja tõsiselt, püüdes poliitilise kokkuleppega paralleelselt sõlmida ka sõjalist konventsiooni Inglismaa ja Prantsusmaaga ning olles valmis ausalt täitma kõiki kohustusi, mis tuleneksid sõjalisest kokkuleppest. Seda pidid tunnistama paljud Inglise ja Prantsuse riigi- ja poliitikategelased. Prantsuse peaminister Daladier teatas USA saadikule Prantsusmaal Bulett'ile, et Nõukogude esindajad «püüavad siiralt saavutada lõplikku kokkulepet» (Foreign Relations of the United States, 1939, vol. I, Washington, 1956, lk. 213). Inglise saadik NSV Liidus Seeds kirjutas Inglise välisministrile Halifax'ile: «Kõik seniolnu viitab sellele, et Nõukogude sõjaväelised esindajad suhtuvad tõepoolest tõsiselt sõjalistesse läbirääkimistesse.» (Documents of British Foreign Policy, 1919—1939, third series, vol. VI, London, 1954, lk. 683.)

Analoogilise avalduse tegi Moskvast tagasi pöördunud Inglise välisministeeriumi esindaja Strang vestluses USA *charge d'affaires*'iga Inglismaal Johnsoniga (vt. Foreign Relations of the United States, 1939, vol. I, lk. 295).

Inglise ja Prantsuse valitsused, hoides kramplikult kinni pankrotiseerunud Müncheni-poliitikast, keeldusid ikka ja jälle kollektiivse julgeoleku loomisest, koostööst Nõukogude Liiduga. Lääneriigid pidasid üldse väheusutavaks Saksamaa kallaletungi nendele ja arvestasid sellega, et Hitler suunab oma väed itta, Nõukogude Liidu vastu. Läbirääkimistessegi Nõukogude Liiduga astusid Inglise ja Prantsuse valitsused vaid oma maade ühiskondliku arvamuse survel ning fašistlikule Saksamaale surve avaldamise eesmärgil, et sundida viimast astuma tehingusse lääneriikidega.

Inglise ja Prantsuse sõjalised missioonid saabusid Moskvasse suure hilinemisega ja koosnesid teisejärgulise tähtsusega isikutest. Inglise missioonil aga ei olnud volitusi mitte ainuüksi sõjalise konventsiooni sõlmimiseks, vaid üksnes läbirääkimiste pidamiseks. Salajasest direktiivist, mis oli antud Inglise sõjalisele missioonile läbirääkimiste pidamiseks Moskvas, selgub, et Inglise valitsus «ei soovinud võtta enda kanda mingeid kindlaid lepinguga ettenähtud kohustusi», mis «võiksid siduda teda käsist mistahes olukorras». Missioon pidi

«püüdma piirduda võimalikult üldiste formuleeringutega» ja läbirääkimisi pidama «väga aeglaselt» (Documents of British Foreign Policy, 1919—1939, third series, vol. VI, 1954, lk. 763).

Samaaegselt läbirääkimistega Moskvas pidasid inglased 1939. aasta suvel kulissidetaguseid läbirääkimisi fašistliku Saksamaaga, lootes paralleelselt mitte-kallaletungipaktiga sõlmida kaugeleminevaid kokkuleppeid maailma ja mõjusfääride jagamise kohta ning hitlerliku agressiooni suunamise kohta Nõukogude Liidu vastu (Документы и материалы кануна второй мировой войны, т. II, Госполитиздат, 1948, lk. 125—126). «Sealjuures tehti sõna tõsises mõttes koletu ettepanek: võtta jaotamisele kuuluvate maade hulka Hiina ja Nõukogude Liit» (Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajalugu, Tallinn, 1959, lk. 437). Inglismaa ja Prantsusmaa olid huvitatud mitte efektiivsest sõjalisest konventsioonist Nõukogude Liiduga, vaid jutuajamistest selle konventsiooni kohta.

«Esialgsed ettepanekud, mis Inglise ja Prantsuse valitsus Nõukogude Liidule tegid, olid täiesti vastuvõtmatud. Nende ettepanekute eesmärgiks oli siduda ainult NSV Liitu kohustustega sõtta astuda, teda Saksamaa vastu sõtta kiskuda, endale aga mitte mingeid konkreetseid kohustusi võtta ja sellest sõjast kõrvale jääda.» (Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajalugu, Tallinn, 1959, lk. 436.)

Nõukogude Liit osutas suurt tähelepanu garantiide andmisele Balti riikidele, sest oma sõjalise nõrkuse, samuti oma valitsuste fašistliku iseloomu tõttu võisid viimased kergesti saada hitlerliku kallaletungi platsdarmiks.

Inglise ja Prantsuse valitsused aga keeldusid (läbirääkimiste esimese staadiumi ajal) Balti riikide garanteerimisest hitlerliku Saksamaa kallaletungi korral. Läbirääkimiste teise staadiumi ajal olid Inglise ja Prantsuse valitsused sunnitud tegema järeleandmisi ja nõustuma garantiiga Hitleri võimaliku agressiooni korral Balti riikide vastu, keeldudes aga igasugustest garantiidest nn. «kaudse agressiooni» korral, s. t. Baltimaade anastamise korral Hitleri poolt «rahulikul teel» (vt. dok. nr. 22).

Eesti fašistlikud võimumehed andsid ka oma panuse nende läbirääkimiste nurjaajamisse. Nemad hindasid pakutavat abi «agressioonina».

Toetudes valitsuse seisukohale, kinnitas Eesti saadik Moskvas A. Rei Inglise delegatsiooni juhile, «et abiandmine ilma meie sellekohase palveta on meile absoluutselt vastuvõtmatu ja et kui kolme riigi kokkuleppe järgi Nõukogude Liit peaks saama selleks õiguse ... meie ilmtingimata astuks temale relvadega vastu ja sõdiksime viimase meheni...» (ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 702, l. 76). Samal ajal kirjutas «Päevaleht», et Balti riigid, «iseäranis Eesti on protesteerides teatanud, et nad ei vaja venepoolset tagamist, et nad ei võtaks vastu vene sõjavägede abi oma maa-alal ja et nad võiksid leksid venelaste vastu, kui need peaksid tulema, isegi kui sakslased oleksid astumas maa-alale üle teispool oleva piiri» («Päevaleht» nr. 169, 16. juuni 1939).

Need Eesti kodanluse seisukohad olid täies kooskõlas Hitleri Saksamaa soovidega. 1939. aasta juunis kirjutasid Eesti ja Läti demonstratiivselt alla mittekallaletungilepingutele Saksamaaga (vt. dok. nr. 17). Seejärel deklareeris Saksamaa, «...et Saksa valitsus peab loomulikult võimatuks, et peale nonagressiooni lepingu allakirjutamist Eesti-Saksa vahel, Eesti osa võtaks Inglise-Prantsuse-NSV Liidu garantiide süsteemist» (ENSV ORRKA, f. 957, nim. 5, s.-ü. 1074, l. 81).

Prantsuse parlamendi saadik ja parempoolne ajakirjanik Henri de Kerillis kirjutas ajalehes «Epoque» 12. juulil 1939: «Nõukogude Liidu nõuded Baltimaadele garantii andmise kohta on täiesti seaduslikud ja loogilised... Räägitakse, et ei Soome, Eesti ega Läti ei soovivat Inglise-Prantsuse-Nõukogude garantiisid. Mis jutt see on! Kui nad ei soovi neid garantiisid, siis see tähendab, et seda enam on põhjust olla rahutu.»

Nõukogude Liidu seisukohta Baltimaade garanteerimise küsimuses pooldas isegi niisugune tuntud reaktsiooniline poliitikategelane nagu W. Churchill, kes vaatamata oma vaenule sotsialismimaa vastu pidi ometi kogenud poliitikuna tunnistama, et «...tuleb nõustuda mitte ainult Venemaa täieliku koostööga,

vaid ka kolm Balti riiki — Leedu, Läti ja Eesti — tuleb liitu kaasa tõmmata. Neile kolmele sõjaka rahvaga maale, kellel on kokku võib-olla kakskümmend divisjoni mehiseid sõjavägesid, on vajalik sõbralik Venemaa, kes annab neile sõjamoona ja muud abi.

Ilma Venemaa aktiivse abita ei ole võimalik säilitada idarinnet natside agressiooni vastu. Venemaa on sügavalt huvitatud härra Hitleri plaanide takistamisest Ida-Euroopa suhtes. Oleks veel võimalik koondada kõik rahvad ja riigid Balti merest Musta mereni ühte tugevasse rindesse invasioonivägivalla vastu. Niisugune rinne, kui see on loodud ausameelselt ning resoluutsete ja efektiivsete sõjaliste kokkulepetega, võiks veel üheskoos lääneriikide võimsusega vastu astuda Hitlerile, Göringile, Ribbentropile, Göbbelsile ja Co-le nende jõududega, mida saksa rahvas vastumeelselt välja paneks.» (Winston S. Churchill, The Second World War, vol. I, London, Toronto, Melbourne, Sydney, Wellington, 1949, lk. 327—328.)

15. augustil esitas Nõukogude Liit läbirääkimistel järgmised ettepanekud: «Inglismaa ja Prantsusmaa peavad Balti riikidelt saavutama nõusoleku Ahvenamaa saarestiku ja Suure Väina saarestiku (Saaremaa, Hiiumaa ja Vormsi), Hango, Pärnu, Haapsalu, Heinaste ja Liepaja sadamate kasutamiseks Inglise-Prantsuse laevastiku poolt nende riikide neutraliteedi ja iseseisvuse kaitseks kallaletungi korral Saksamaa poolt...

Mis puutub aga meie Balti mere laevastikku, siis tema, ülalmainitud saarte ajutise kasutamise küsimuse soodsa lahenduse korral, baseeruks koos Inglise-Prantsuse ühendatud laevastikuga Hangos, Ahvenamaa ja Suure Väina saarestikel, Haapsalus, Pärnus, Heinastes ja Liepajas Baltimaade iseseisvuse kaitseks.» («Meždunarodnaja Zizn» nr. 3, märts 1959, lk. 140.)

Seda Nõukogude Liidu ettepanekut ei võetud vastu. Seega pidid NSV Liidu loodepiirid jääma avatuks (vt. dok. nr. 22). See aga tähendas, et Hitlerile näidati kätte tee, kuhu suunata agressioon.

Inglise ja Prantsuse valitsused ajasid nurja läbirääkimised sõjalise konventsiooni sõlmimiseks. «Kui 1939. aastal,» märkis N. S. Hruštšov, «mil Nõukogude Liidus oli delegatsioon Prantsusmaalt ja Inglismaalt, prantslased ja inglased oleksid tõsiselt suhtunud läbirääkimistesse, ei oleks sõda olnud.» (Н. С. Хрущев, К победе в мирном соревновании с капитализмом, Москва, 1960, lk. 151.)

Nr. 16

AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE SÕJAVÄELISE ESINDAJA BALTIMAADES VARUSTAMINE EESTI SÕJAVÄGEDE STAABI POOLT LUUREANDMETEGA NSV LIIDU KOHTA

Eesti sõjaväelise esindaja Lätis ja Leedus kiri sõjavägede staabi II osakonna ülemale

5. juuni 1939

Täiesti salajane

Saadan juuresolevalt major Huthsteiner'ilt saadud kokkuvõtte Poola üle 7 lehel.

Ühtlasi teatan, et major Huthsteiner vihjas andmeile, mis temale (Nõukogude Vene kohta) meie poolt lubati ja milliseid tema meilt ootab.[1]

Informatsiooniks teatan, et major Huthsteiner sõitis eile Lon-

doni, kuhu pidi jääma umbes 10 päevaks. Nagu major Huthsteiner ise seletas olevat kõik mandril asuvad USA sõjaväelised esindajad saanud korralduse sõita Londoni, kus neile korraldatakse tervislise seisukorra ülevaatus.

Lisa: mainitud 7 lehel.*

Allkiri: K. Mollin
Kol. ltn.

ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 132, l. 66. Originaal.

[1] 14. juulil teatas kolonelleitnant Mollin Riiast Eesti sõjavägede staabi luureosakonna ülemale kolonel Saarsenile, et «...major Huthsteiner palub ühtlasi tänada andmete eest, mis andsin temale üle täna» (ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 155, l. 29).

Nr. 17

EESTI-SAKSA MITTEKALLALETUNGILEPING[1]

7. juuni 1939

Eesti vabariigi President
ja
Saksa Riigikantsler,

olles kindlasti otsustanud säilitada kõigis olukordades rahu Eesti ja Saksa vahel,

on leppinud kokku kinnitada seda otsust lepinguga ja on nimetanud oma täisvolinikeks:

Eesti Vabariigi President
Välisministri härra Karl Selteri,
Saksa Riigikantsler
Välisministri härra Joachim von Ribbentropi,

kes pärast oma heas ja nõutud vormis leitud täisvolituste vastastikku esitamist leppisid kokku järgmistes määrustes:

Artikkel 1.

Eesti Vabariik ja Saksa Riik ei asu ühelgi juhul teineteise vastu sõdima ega mingit muud laadi vägivalda tarvitama.

Juhul kui mõni kolmas riik peaks alustama 1-ses lõikes tähendatud iseloomuga aktsiooni ühe lepinguosalise vastu, teine lepinguosaline ei toeta mingil viisil seesugust aktsiooni.

Artikkel 2.

Käesolev leping kuulub ratifitseerimisele ja ratifitseerimiskirjad tulevad vahetada Berliinis niipea kui võimalik.

Leping jõustub ratifitseerimiskirjade vahetamisega ja jääb sellest silmapilgust peale kehtima kümneks aastaks. Kui leping pole üles öeldud hiljemalt üks aasta enne selle aja möödumist ühe lepinguosalise poolt, pikeneb tema kehtivuse aeg järgnevaks kümneks aastaks. Sama kehtib ka järgnevate aegjärkude kohta.

* Lisa ei avaldata.

Leping ei jää siiski kauemaks jõusse kui tänasel päeval allakirjutatud vastav leping Saksa ja Läti vahel. Peaks leping sel põhjusel enne 2-ses lõikes tähendatud tähtaega oma jõu kaotama, siis astuvad Eesti valitsus ja Saksa valitsus ühe poole soovil viibimatult läbirääkimistesse lepingu uuendamiseks.

Selle tõenduseks kummagipoolsed täisvolinikud on kirjutanud alla käesolevale lepingule.

Tehtud kahes algkirjas, eesti ja saksa keeles, Berliinis, 7. juunil 1939.

K. Selter J. Ribbentrop

ALLAKIRJUTAMISPROTOKOLL

Tänasel Eesti-Saksa lepingu allakirjutamisel on konstateeritud mõlemate poolte nõusolekut järgnevas:

Toetamist artikkel 1, teise lõike mõttes lepinguosalise poolt, kes ei ole konflikti segatud, ei esine, kui selle lepinguosalise käitumine on kooskõlas üldiste neutraliteedi reeglitega. Seepärast ei tule pidada lubamatuks toetamiseks, kui konflikti mitte segatud lepinguosalise ja kolmanda riigi vahel normaalset kaubavahetust ja kaupade transiiti jatkatakse.

Berliinis, 7. juunil 1939.

K. Selter J. Ribbentrop

ENSV ORRKA, f. 84, nim. 1, s.-ü. 732, l. 13. Trükis.

[1] Nimetatud leping leidis hukkamõistu kogu fašismivastases üldsuses. Baltimaade olukorrast hästi informeeritud Rootsi ajaleht «Arbetaren» kirjutas sellest 13. juunil 1939 järgmiselt: «Natslik ajakirjandus rõõmustab edu üle, mis Hitleri diplomaatia on saavutanud Baltikumis võitluses Läänemere riikide pärast, edu millele paar päeva tagasi kirjutasid alla Berliinis Eesti ja Läti välisministrid ja mis tähendab Kolmandale Riigile nii poliitilist kui ka strateegilist võitu. Pole siis imeks panna, et rõõm natsismi mõõduandvates riikides on suur. Sest lepingut, mida sõlmisid Eesti ja Läti Saksamaaga, võib ainult tõlgitseda Nõukogude valitsuse poolt avaldatud soovi nurjumisena, et kavatsetav inglise-prantsuse-vene julgeolekukava haaraks ka Soome ja Balti riigid... Hitleri ettevalmistustes etendavad Balti riigid tähtsat osa. Kirde suunas on kaugus Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahel ainult 300 km. Balti läbimarssimise piirkonna vallutamine annaks Hitlerile võimu üle terve idapoolse Läänemere ranniku ja viiks tema sõjaväed kuni Leningradi väravateni. See Balti riikide tähtsus selgitab mikspärast Eesti, Läti ja Leedu on viimaste nädalate kestel etendanud nii suurt osa inglise-vene läbirääkimistes ja mikspärast Saksamaa on nii hoolikalt püüdnud sundida need riigid oma mõju alla... Tuleb tugevalt allakriipsutada, et see on valitsev klass, kes täidab Hitleri ülesandeid Baltikumis. Suur rahva enamus on antinatslik ja pooldaks liitumist Nõukogude Liiduga...

Nii pole see siis mitte eesti ja läti rahva tahtmine, et Tallinna ja Riia valitsused püüavad meeldida Hitlerile. Mõlema rahva enamus ja sõjavägi on praeguse Saksamaa vastu... Pakt Saksamaaga kirjutati alla rahva selja taga. Härrad Berliinis on teadlikud kui suure tähenduse omavad Balti riigid ja nende saared saksa sõjaväe, mereväe ja lennuväe jaoks sõja puhul Nõukogude Liiduga. Sellepärast on Ulmanis ja Päts osutanud Hitlerile suure

teene, kohustades mitte ühinema saksavastase blokiga ja tuleb aeg, et nad saavad sama tasu kui Hacha. Kui aga võib võtta tasuna Hitleri tinasoldatiks olemist!...» (ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 1796, l. 268—272.)

Nr. 18

A. ABENI JA J. VEEBERMANNI SÜÜDIMÕISTMINE EESTI FAŠISTLIKU VALITSUSE RAHVAVAENULIKKU POLIITIKAT PALJASTAVA LENDLEHE LEVITAMISE EEST *

Kohtuotsus

4. juuli 1939

1939. aastal 4. juulil Tallinnas Sõjaväe Kõrgem Kohus avalikul kohtuistungil järgnevas koosseisus:

Eesistuja: kindralmajor N. Helk
Liikmed: major M. Martsoo
kapten M. Luulik

sekretäri eest major A. Derrik'u, sõjaväeprokuröri kolonel G. Knorring'u juuresolekul kuulas Aleksander Kaarli pg. Aben'i ja Johanna Priidiku tr. Veebermann'i süüdistuse asja mõlemate suhtes Krs § 51, 79 ja SVKrS § 211 järgi (Sõjaväe Kõrgema Kohtu toimik nr. 125 — 1939. a.).

Kohtualune Aleksander Kaarli pg. Aben on sündinud 19. juulil 1908. a. Loona vallas Saaremaal, perekonnaseisukirju peetakse Tallinna perekonnaseisuametis.

Kohtualune Johanna Priidiku tr. Veebermann on sündinud 19. juulil 1911. a. Tallinnas, perekonnaseisukirju peetakse Tallinna perekonnaseisuametis.

Süüdistusakti järgi süüdistati kohtualuseid Aleksander Kaarli pg. Aben'it ja Johanna Priidiku tr. Veebermann'i selles, et nemad 23. kuni 25. veebruarini 1939. a. teadvalt üheskoos tegutsedes, kaitseseisukorra maksvuse ajal ja maksvuse piirkonnas, näitasid üles jultunud lugupidamatust Vabariigi Presidendi Konstantin Päts'i vastu sel teel, et levitasid Tallinnas, Pärnus ja mujal postiteel lendlehti, mis sisaldasid Vabariigi Presidenti teotavaid lauseid: «12. märtsi isehakanud võimumees K. Päts on saanud vahepeal tema enda poolt maksmapandud põhiseaduse järele seadusliikuks Presidendiks» ja «Pätsu dünastia ja tema ülejooksikud...** toretsevad Orul ja Päts on kõik oma sugulased kohtadele kõrget palka teenima pannud», kusjuures Aleksander Aben muretses nimetatud lendlehed, kuna Johanna Veebermann korraldas nende aadresseerimist ja postile panemist.

Süüdistusaktis oli see süütegu kvalifitseeritud KrS § 51, 79 ja SvKrs § 211 järgi.

Kohtu ees kohtualune Veebermann tunnistas enda süüdi temale süüdistusakti järgi süükspandavas süüteos, kuna kohtualune Aben ennast süüdi ei tunnistanud.

Vaadanud asja läbi, kuulanud kohtualuste seletused, tunnistajate ütlused ja poolte vaidlused ning arutanud ja kaalunud kõik kohtulikul uurimisel selgitatud asjaolud, Sõjaväe Kõrgem Kohus leidis, et kohtualused Aleksander Aben ja Johanna Veebermann mõlemad on süüdi neile süüdistusakti järgi süükspandavas teos — jultunud lugupidamatuse ülesnäitamine Vabariigi Presidendi vastu kirjatöö levitamisega — nii nagu see tegu süüdistuspunktis ja küsimuslehes kirjeldatud.

Asunud Aleksander Aben'i ja Johanna Veebermann'i teo, milles kohus nad eelpool süüdi tunnistas, omaduste kindlakstegemisele ja selle teo eest neile seadusliku karistuse määramisele, Sõjaväe Kõrgem Kohus leidis, et see tegu on Krs § 79 ettenähtud kuritegu, mille eest seaduses on pandud karistuseks vangimaja mitte üle kolme aasta, — mispärast kohus otsustas mõista kohtualustele Aleksander Aben'ile ja Johanna Veebermann'ile karistuseks nende süüteo eest kummalegi kolm (3) aastat vangimaja ühes õiguste kaotamisega Krs § 20, 18 ja 19 järgi; kuna aga see kuritegu on toime pandud kaitseseisukorra maksvuse ajal ja maksvuse piirkonnas, siis Krs § 79 ettenähtud süüteo eest mõistetud karistus kuulub SvKrS § 211 põhjal kõrgendamisele KrS § 65 lg. II p. 3 tähendatud alusel, s. o., et vangimaja karistus pikendatakse kuni kuue aastani, või minnakse vangimaja karistuselt üle tähtaegsele sunnitööle, seepärast kohus käesolevas asjas, arvestades kohtus selgitatud asjaoludega, otsustas mõlemate kohtualuste suhtes üle minna sunnitöökaristuse peale, ning pidades KrS § 13 järgi silmas sunnitöökaristuse määramise piire, valida karistuseks kohtualusele Aleksander Aben'ile 5 aastat sunnitööd ja kohtualusele Johanna Veebermann'ile 4 aastat sunnitööd ühes KrS § 18 ja 19 ettenähtud õiguste kaotusega.

Toimiku juures olevatest asitõenditest — lendlehtedest ja ümbrikutest — kolm eksemplari jätta toimiku juurde, kuna ülejäänud hävitada KrS § 24 alusel.

Kohtukulud kohus SKS § 1092 põhjal otsustas panna süüdimõistetute Aleksander Aben'i ja Johanna Veebermann'i peale võrdseis osis nende ühisvastutusel, nende maksuvõimetusel aga need kulud SKS § 1098 põhjal võtta riigi kanda.

Neil põhjustel Sõjaväe Kõrgem Kohus, võttes juhiseks SKS § 884 p. 3,

otsustas:

Aleksander Kaarli p. Aben, sündinud 19. juulil 1908. a. Loona vallas, ja Johanna Priidiku t. Veebermann'i sündinud 19. juulil 1911. a. mõista:

Aleksander Aben'i KrS § 51, 79, 14, SvKrS § 211, KrS §§ 65 lg. 2 p. 3, 13 põhjal viieks (5) aastaks sunnitööle ühes KrS § 18 ja 19 ettenähtud õiguste kaotamisega;

* Vt. dok. nr. 2.
** Punktid on dokumendis.

Johanna Veebermanni KrS §§ 51, 79, 14, Sv KrS § 211, KrS § 65 lg. 2 p. 3, § 13 põhjal neljaks (4) aastaks sunnitööle, ühes KrS § 18 ja 19 ettenähtud õiguste kaotamisega.

Toimiku juurde lisatud asitõenditest — lendlehtedest ja ümbrikutest — kolm eksemplari jätta toimiku juurde, kuna ülejäänud ära hävitada.

Kohtukulud panna süüdimõistetute peale võrdseis osades nende ühisvastutusel, nende maksujõuetusel aga võtta riigi kanda.

N. Helk
kindralmajor jur.
Eesistuja

Liikmed: M. Martsoo, major
M. Luulik, kpt.

A. Derrik
major jur.
sekretäri eest

ENSV ORRKA, f. 927, s.-ü. 125 — 1939. a., l. 67—68. Originaal.

Nr. 19

VAHEJUHTUM TALLINNAS KÜLASKÄIGUL VIIBIVA SAKSA RISTLEJA «ADMIRAL HIPPER» MEESKONNALIIKMETEGA*

Poliitilise politsei assistendi seletus vahejuhtumi kohta restorani «Astoria» baariruumis

12. juuli 1939

12. juulil 1939. a. kella 23.00 paiku viibisin Harju t. nr. 19 restoran-baar «Astoria» baariruumis. Samas viibisid ka saksa soomusristleja «Admiral Hipper» madrused ja allohvitserid, kes baarileti ees olevatelt kõrgetelt laudadelt õlut jõid. Saksa meremeeväelasi oli paar laudkonda. Panin tähele, et samas baariruumis istuv Raimond Nõugast, kes on Elektrikute ühingu sekretär, pidas end saksa mereväelaste suhtes väljakutsuvalt ülal. Nõugast'i lauas istus keegi minule tundmata isik, kes aga oli päältnäha vana tuttav Nõugast'ile. Ilmselt oli näha, et Nõugast'ile ei meeldinud saksa mereväelaste viibimine lokaalis. Nõugast'i laua ligidal seisvale madrusele hüüdis Nõugast «Rotfront!»** ja kui madrus kummardus tema poole ja päris mis öeldi, kordas Nõugast jälle «Rotfront» liputades sääljuures punast taskurätikut ja pühkides sellega nina. Saksa madrus Nõugasti sellise ülalpidamise peale reageeris vaid sellega, et hakkas vilistama «Lambeth Walk'i» ja vahtis iroonilliselt Nõugast'ile otsa. Kuna Nõugast mind tunneb ja nägi, et mina teda tähele panin, jättis ta taskurätikuga liputamise järele ning lahkus peatselt koos oma kaaslasega. Baaris viibisin koos kriminaalassistent Saarva ja Tallinna tolliametniku Arnold Puskar'iga, kes minule seletasid, et enne minu baari tulekut olevat Nõugast valjult hüüdnud: «Kas lahkume meie, või lahkuvad sakslased!», seda olevat ta mitu korda hüüdnud. Nõugast ei paistnud olevat purjus, tema lauakaaslane end sakslaste suhtes ei väljendanud.

* Vt. ka dok. nr. 20.
** Punane rinne! — kommunistide loosung Saksamaal võitluses fašistide vastu.

Seletuse võttis [Allkiri pole loetav]
Poliitilise politsei
assistent Tallinnas

A. Raudalu
Assistent Poliitilise politsei
komissari juures Tallinnas

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1467, l. 6. Originaal.

Nr. 20

EESTI TÖÖRAHVA KOKKUPÕRKED TALLINNAS KÜLASKÄIGUL VIIBIVA SAKSA RISTLEJA «ADMIRAL HIPPER» MEESKONNALIIKMETEGA *

Väljavõtted Saksa sõjaväevõimude juurdlusprotokollidest

*12.—17. juuli 1939***

Ülemjefreitor Lück, nr. 2861/36 S, tunnistab:

«Eile õhtul kella 19 paiku jalutasin üksinda raudteejaama lähedal puiestikus. Ühes üksildases kohas tuli mulle vastu kolm umbes 25-aastast tsiviilisikut, kes mu ette maha sülgasid, mind mööda minnes tõukasid ja hüüdsid «Ihr verfluchten Nazis! Es lebe Moskau!»*** Sellega oli vahejuhtum lõppenud. Kolm meest tõstsid rusikad, hüüdsid veel midagi Staliniga ühenduses ja läksid edasi oma teed. Kedagi tunnistajat ma selle vahejuhtumi juures ei märganud.

Ette loetud, õige, alla kirjutanud
ülemjefreitor Lück

Kuulas üle, õige, alla kirjutanud
Behrmann
mereväe ülemlipnik

Madrus Genzel, Karl-Heinz, [nr.] 3027/38 S, tunnistab:

Kui madrus Schmidt, Herbert ja mina eile pärastlõunal raudteejaama lähedasse parki jalutama läksime, sülgasid mõned inimesed meie ette maha. Me ei pööranud teadlikult sellele provokatsioonile tähelepanu.

* Vt. ka dok. nr. 19.
** Dateeritud «Admiral Hipperi» Tallinnas viibimise aja järgi.
*** Teie neetud natsid! Elagu Moskva!

Kui me mõlemad kella 23.15 paiku paadisilla poole teel olime, saime vastutulevatelt 3—4-mehelistelt gruppidelt tõugelda ja meid tervitati hüüdega «Heil Stalin!»* Kui me ka sellest teadlikult välja ei teinud, lööde meile tugevasti vastu jalgu. Sama toimus ka teiste kamraadidega, kes olid samuti koduteel. Korrarikkumised kujunesid väikeseks löömінguks. Inimestesumm kasvas nii suureks, et ma teatasin [asjaoludest] ühele juhuslikult möödasõitvale ratsapolitseinikule, kes seejärel tegi kindlaks mõnede minu poolt osutatud kallaletungijate isikud. Rahvahulk aeti laiali; seejuures saime veelgi müksata ja meid külvati üle sõimusõnadega. Politsei jäi sündmuspaigale, nii et edasised kallaletungid meile olid takistatud.

Ette loetud, õige, alla kirjutanud
Genzel

Jefreitor Chiduk, nr. 1147/38 S, tunnistab:

Kella 00.45 paiku väljusin kolme kamraadiga ühest lokaalist Mustapeade maja suunas. Tänava nime ma ei mäleta. Teel müksasid meid kaks tsiviilisikut, kuid me ei võtnud alguses midagi ette. Alles siis, kui meesisik ühte mu kamraadidest telliskiviga ähvardas, kargas too talle kallale. Mõlemad kukkusid maha. Kui ma nägin, et tsiviilisik kiviga löögiks hoogu võttis, kargasin ma juurde ja kiskusin selle kõrvale. Seejuures andsin talle hoobi näkku. Siis tormas üks teine tsiviilisik noaga mulle kallale. Ma põiklesin kõrvale. Ei suutnud aga vältida, et noa teravik mu paremat kätt haavas. Ka teistkordse noalöögiga sain paremast käest haavata. Selle tõrje ajal sain püsti seistes jalalöögi näkku. Mulle jäi mulje, et tsiviilisikud olid kallaletungi ette valmistanud.

Ette loetud, õige, alla kirjutanud
Chiduk

Kuulas üle, õige, alla kirjutanud
[Allkiri puudub]
Mereväe ülemleitnant ja divisjoni
korrapidaja-ohvitser

Mechanikermaat** (A.) Reck, nr. 1225/34 S, tunnistab:

16.07. hommikul kella 01.00 paiku läksin koos ühe vanema härraga, kellega olin samal päeval Tallinnas tutvunud, paadisadama suunas. Teel palusid mind mõningad tsivilistid teist teed valida, sest mu kamraadid olid sattunud löömingusse eestlastest tsiviilisikutega. Ma pidasin oma kohuseks kamraade abistada ja kiirustasin osutatud koha suunas. Sinna jõudes ei leidnud ma enam ühtki meeskonnaliiget eest, küll aga grupi lärmavaid tsiviilisikuid, kes mind nähes mulle kallale tungisid. Ma sain jalahoope

* Elagu Stalin!
** Masinajaoskonna allohvitseri auaste Saksa laevastikus.

ja tõukeid ning kuulsin hüüdeid «Rotfront!» ja «Heil Moskau!»* Teil allohvitseri, kes mind nägid, ruttasid mulle appi. Samal ajal lähenes mulle ka üks motoriseeritud politsei patrull, kes oli juba alarmeeritud. Nad vabastasid mind kitsikusest ja allohvitserid saatsid meid paadisadamasse.

Ette loetud, õige, alla kirjutanud
Reck

Kuulas üle, õige, alla kirjutanud
Schink

Maschinenmaat** Hartmann, August, nr 948/35 T, tunnistab:

Ma läksin koos nende sõduritega, kes lokaalist «Marcelle» üheskoos pardale suundusid. Staabsmaschinist*** Wittega ja ühe bootsmaadiga olime [grupi] lukustajateks****. Rahvahulk järgnes meile ähvardavalt ja püüdis meid rünnata. Kõikidest kõrvaltänavatest, millest me möödusime, sai rahvahulk täiendust. Kui hulk liiga lähedale jõudis, jäi meie järelrühm, mis vahepeal ülemjefreitorite ja peajefreitorite juurdetuleku tõttu 20-meheliseks oli kasvanud, maha. Seejuures tekkisid aeg-ajalt kokkupõrked. (Rünnati maschinen-hauptgefreiter***** Rohringeri (8. divisjonist). Maschinengefreiter***** Ranki pilluti mingisuguse tolmava pulbriga ja üks sõdur paisati pikali maha.) Suuremat vastulööki ei antud, sest rahvahulgas olid meestel haljad noad käes. Edasisel teekonnal pilluti meid ka kividega. Ühel tänavanurgal jäime seisma, sest sealt peale oli tee täielikult valgustamata. Siin läks suuremaks löömінguks. Rahvahulga peamiseks eestvedajaks oli umbes 32-aastane mees sinistes pükstes ja sinises lukksepasärgis, umbes 165 [cm] pikk, laiade põsesarnadega ja veidi pilukil silmadega. Üks kohalik sakslane oli lähedalolevast kinost politsei välja kutsunud, kes mõne minuti pärast kohale jõudis ja meie ning rahvahulga vahele tõkke moodustas, nii et me võisime eemale nihkuda. Umbes 400 m kaugusel kohtusime patrulliülema juhtimisel oleva rühmaga, astusime rivisse ja marssisime paadisillale.

Ette loetud, õige, alla kirjutanud
Hartmann, maschinenmaat

Kuulas üle, õige, alla kirjutanud
Maatz, ülemleitnant (insener)
ja divisjoni korrapidaja-ohvitser

ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 58, l. 28—33. Ärakiri.
Tõlge saksa keelest.

* Elagu Moskva!
** Masinajaoskonna allohvitseri auaste Saksa laevastikus.
*** Masinajaoskonna vanemallohvitseri auaste Saksa laevastikus.
**** Kõige tagumises reas sammujateks.
***** Masinajaoskonna ajateenija-allohvitser Saksa laevastikus.

Nr. 21

EESTI POLITSEIJUHTIDE KÜLASKÄIK FRANKISTLIKKU HISPAANIASSE

Eesti alalise esindaja Hispaanias kiri välisministeeriumi administratiiv-juriidilise osakonna direktorile

20. juuli 1939

Salajane

Siseministeeriumi salajase kirja nr. 11-s 14. VI 39. (Teie kiri nr. 901-S 16. VI 39)* täitmiseks küsisin Hispaania Välisministeeriumilt 20. juunil s/a. luba meie politsei kõrgemate juhtide siiasõiduks. 21. juunil viibides Burgoses kõnelesin asjast ka Ülemjuhataja staabi ülema abiga. Kuna Hispaania võimude poolt kuni 3. juulini ei saabunud mingisugust vastust, siis pöörasin Välisministeeriumi kohaliku esindaja poole. Viimane astus telefoni teel ühendusse Burgosega ja teatas minule samal päeval, et meie härrad võivad Hispaaniasse tulla. Informeerisin sellest samal päeval meie Saatkonda Pariisis.

Direktor Sooman'ilt kuulsin hiljem, et Hispaania Pariisi Suursaatkond 5. juulil, just enne härrade väljasõitu Pariisist oli teatanud, et praegusel momendil külaliste vastuvõtmine pole just kõige sobivam. Seda nähtavasti seepärast, et 10. juulil saabus Barcelonasse Itaalia Välisminister, kelle vastuvõtmisega olid tegevuses kõik võimud. Kuna aga meie härradel olid viisumid ja piletid juba muretsetud, siis nad 6. juulil siiski ilmusid piirile.

7. juulil enne lõunat jõudsin koos delegatsiooniga Burgosesse, kus tänu Välisministeeriumi lahkusele läks korda korraldada kokkusaamisi meie delegatsiooni huvitavate politsei- ja sõjaväevõimudega Madriidis. 8. ja 9. juulil delegatsioon viibis Madriidis ja minu muljetel nad said hankida kõiki vajalisi teateid. 10. juulil delegatsioonile võimaldati tutvuneda õhukaitse korraldusega Salamanca's.

Delegatsioon lahkus Hispaaniast 11. juulil. Piiri ületamisel oli esialgu teatavaid raskusi, sest kindral Franco viibimise tõttu San Sebastianis ja piirikindlustuste ülevaatamise puhul sel päeval piir oli suletud. Meie delegatsioonile siiski tehti erand.

Arvestades Hispaania võimude vastutulekut saatsin 12. juulil Välisministeeriumile Note Verbale'i, milles tänasin vastavaid Hispaania võime.

A. Normak
Alaline esindaja

ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 708, l. 107. Originaal.

* Mainitud dokumente pole avastatud.

Nr. 22

TASS-i AVALDUS INGLISMAAGA LÄBIRÄÄKIMISTE VENIMISE PÕHJUSTE KOHTA

2. august 1939

Nagu teatab ajakirjandus, ütles välisministri asetäitja parlamendis hr. Butler oma kõnes alamkojas 31. juulil s. a., et Inglise valitsus teeb kõik selleks, et võimalikult kiiresti likvideerida NSV Liidu ja Inglismaa vahel eksisteerivaid lahkarvamusi, millest peamine on küsimus, kas me peame kallale tungima Balti riikide sõltumatusele või mitte. Hr. Butler ütles, et ta arvab, et me ei pea seda tegema, ja just selles lahkarvamuses peituvad läbirääkimiste venimise peamised põhjused.

TASS on volitatud teatama, et kui hr. Butler tõepoolest väitis ülalöeldut, siis moonutas ta Nõukogude valitsuse seisukohta. Tegelikult ei seisa lahkarvamused selles, kas kallale tungida või mitte kallale tungida Balti riikide sõltumatusele, sest mõlemad pooled pooldavad selle sõltumatuse garanteerimist, vaid selles, et mitte jätta agressorile, kes tungib kallale Balti riikide sõltumatusele, ühtki sissepääsuava «kaudse agressiooni» vormelis. Läbirääkimiste venimise üks põhjusi seisab selles, et Inglise vormel jätab agressorile niisuguse sissepääsuava.*

«Izvestija» nr. 177, 2. augustil 1939.
Tõlge vene keelest.

Nr. 23

SISEKAITSEÜLEMA SELETUS SÕJAVÄGEDE ÜLEMJUHATAJALE TARTU TÖÖLISTEATRI ÜHINGU[1] SULGEMISE PÕHJUSTE KOHTA

17. august 1939

Esitan juuresolevalt Teie korraldusse Tartu Töölisteatri Ühingu juhatuse palve** minu otsuse 27. juulist s. a. nr. 362-Sk muutmiseks, millega sulgesin eelnimetatud ühingu.

Tartu Töölisteatri Ühingu tegevus kuni 1938. aastani arenes normaalselt.

1938. a. Tartu Töölisametiühingute marksistlikud-kommunistlikud tegelased leidsid, et töölisteatri sildi all on rahva seas soodus arendada marksistlikku-kommunistlikku ilmavaadet ja hakkasid marksistlikke-kommunistlikke tegelasi töölisteatri ühingusse koondama, lülitades meil kehtiva riigikorra pooldajad teatri juhtimisest välja ja hakkasid sama taotlema ka teatri tegelaskonnas. Rakendati tööle kommunistlikud tegelased P. Keerdoga eesotsas.

* Vt. ka dok. nr. 15.
** Dokumenti ei avaldata (vt. ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2312, l. 46—47).

Kuna kõik polnud näitlejad, siis anti neile teisi ülesandeid. Nii tegelesid osa teatri seinalehe väljaandmisega, mis toimetati punasel kartongil ja oli rakendatud Nõukogude Vene lavateoste ning ideede propageerimiseks, milleks saadi juhiseid Nigol Andreesenilt Tallinnast. Teatri asjaajajaks palgati 149 kommunistide protsessis eluks ajaks sunnitööle mõistetud ja amnestiaseaduse alusel vabanenud P. Keerdo, keda peetakse Tartu aktiivsemaks amnesteeritud tegelaseks ja kes tegelikult hakkas teatrit juhtima.

1. maiks s. a. taheti lavastada M. Gorki «Vaenlased». Proovidel anti nimetatud näidendile kommunistlik kallak. Kommunistide mõtteosalised olid vaimustuses ja kiitsid lavastust eriti selle tõttu, et näidend pidi ettekantama suurel tööliste pühal, s. o. 1. mail. Riiklikult mõtlejad näitlejad avaldasid aga rahulolematust ja väitsid, et näidend ei vastavat algtekstile, olevat liialt punane ja tööliskonda revolutsioonilisele meelsusele ässitav, mis ei olevat kooskõlas praeguse riikliku suunaga. Teatri juhatus jäi aga tendentsiga lavastuse juurde kindlaks ja nimetas selle lavastusega mitterahulolejaid näitlejaid tööliste õige asja lõhkujateks. Vastuolud arenesid nii kaugele, et rahvuslikult mõtlejad näitlejad — ka parimad jõud arvult 14, andsid 16. aprillil s. a. ühise teadaande teatrist lahkumiseks, et sellega takistada «Vaenlaste» lavastamist. Küll katsuti juhatuse poolt näitlejaid tagasi meelitada ja püüti komplekteerida väljastpoolt näitetruppi, et ikkagi «Vaenlased» 1. maiks lavale tuua, kuid need katsed ebaõnnestusid. Näitlejad tagasi ei läinud, sest lahkunud näitlejad ja ühingu juhtimisest eemale tõrjutud mõõdukamad tegelased leidsid, et edaspidine koostöö Tartu Töölisteatris on võimalik ainult siis, kui sõnalausumata korras alistuda ühingus juhtimisele pääsenud kommunistide taktikale ja nende poolt ülesseatud suunale.

Tartu Töölisteatri vallutamine kommunistliku meelsusega isikute poolt tekitas teisitimõtlejate asjaosaliste ja teatrihuviliste ringkonnas sügavat meelepaha, seda enam, et töölisteater saab riigi ja omavalitsuse poolt iga-aastast toetust mõnetuhande krooni ulatuses ja selles nähakse ebaloomulikku olukorda, kuna need summad nii oleksid juhitud kommunistliku liikumise toetamiseks.

Kõike eeltoodut arvesse võttes leian, et minu otsus Tartu Töölisteatri Ühingu sulgemiseks on kõigiti põhjendatud, mispärast palun Tartu Töölisteatri Ühingu juhatuse palve minu otsuse muutmiseks jätta tagajärjeta.

A. Assor
Kohtuminister
Siseministri ja Sisekaitseülema
ülesannetes

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2312, l. 45. Originaal.

[1] Tartu Töölisteatri Ühingu tegevuses oli pöördepunktiks 1938. aasta, mil ühingu ümber koondus rühm aktiivseid töölisliikumise tegelasi eesotsas kommunist P. Keerdoga. 1938/39. a. teatrihooaja repertuaaris olid juba niisugused

lavateosed, nagu E. Tammlaane «Raudne kodu», A. Korneitšuki «Platon Kretšet», M. Raua «Kirves ja kuu» jt. Teatri kunstiliseks juhiks oli K. Ird. Sisekaitseülema otsusega nr. 362 27. juulist 1939 suleti Tartu Töölisteatri Ühing põhjendusel, et viimane on «...laskunud näidendite lavastamisel klassivahede rõhutamisele ja üldiselt avaldanud poliitilist tendentsi, püüdes õhutada sallimatust ja vaenu üksikute rahvakihtide vahel...» Ühingu juhatuse palve 10. augustist 1939 selle otsuse muutmise kohta jättis sõjavägede ülemjuhataja rahuldamata (vt. ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2312, l. 1, 18).

Nr. 24

KAEVANDUSTÖÖLISTE ÜHINGU SULGEMINE

Sisekaitseülema otsus

14. september 1939

«14.» septembril 1939. a. vaadanud läbi poliitilise politsei Narva komissari ettekande juures 12. septembril 1939. a. nr. 505 esitatud juurdluse Kaevandustööliste Ühingus asetleidnud väärnähete kohta[1], leidsin, et tähendatud Ühing on kõrvale kaldunud tema otsestest ülesannetest ja põhikirjast, laskudes klassivaenu õhutamisele oma liikmeskonnas ja avaldades oma tegevuses poliitilist tendentsi, millega on tekitatud lahkhelisid, rahulolematust ja ärevat meeleolu ühingu liikmete keskel.

Eeltoodut arvesse võttes ja käsitades Kaitseseisukorra seaduse («Riigi Teataja» 1938, 40, 365) § 20 p. 10,

otsustasin

sulgeda Kaevandustööliste Ühing, mis registreeritud Siseministeeriumis 28. novembril 1929. a. nr. 2014 all, ühes osakondadega ja kustutada see ühingute, seltside ja nende liitude registrist ning ühingu vara likvideerida ühingute ja nende liitude seaduse § 19 ettenähtud korras. Otsuse kuulutamise ja täitmise panen Narva prefektile, kellel võtta ühingu vara hoiule kuni likvideerimiskomisjoni määramiseni.

Rich. Veerma
Siseminister Sisekaitseülema
ülesannetes

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1490, l. 1. Originaal.

[1] Nimetatud juurdluses märgiti järgmist: «Jälgides Kiviõlis asuva Kaevandustööliste ühingu tegevust nähtub, et selle ühingu juhatus on pidevalt koos ühingu juures tegelevate palgaliste jõududega püüdnud arendada tegevust, mis tööliskonda kisub organiseeritult tegutsema valitsuse korralduste ning algatuste vastu ja arendab tööliskonnas teisiti mõtlemist Eesti riiklikus ülesehitamise töös...» (ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1490, l. 5).
Sisekaitseülema otsusega 14. septembrist 1939 saadeti ühingu tegelased Nikolai Nõmmik ja Oskar Raus nende alalistest elukohtadest välja. Neid süüdistati selles, et nad on oma tegevusega tekitanud kaevandustööliste hulgas rahulolematust ja ärevat meeleolu, õhutanud klassivaenu ning teinud alavääristavaid väljendusi Eesti Vabariigis kehtiva riigikorra ja valitsusvõimude tegevuse kohta» (ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1490, l. 2).

Nr. 25

PÄRNUS TEGUTSENUD TÖÖLISAKTIVISTI J. TAMME ALALISEST ELUKOHAST VÄLJASAATMINE

Politseidirektori otsus

22. september 1939

«22.» septembril 1939. a. vaadanud läbi Poliitilise Politsei Pärnu komissari ettekande 11. septembrist s. a. nr. 339 juures esitatud juurdluse Johann-Heinrich Tamm'e kohta, leidsin, et nimetatud isik on asunud Pärnu tööliskonnas klassivaenu õhutamisele, milline tegevus on kahjulik kodurahule ja ühistahte saavutamisele rahva keskel.[1]

Võtnud arvesse, et Johann-Heinrich T a m m'e selline tegevus on ohtlik avalikule korrale ja rahule, mispärast käsitades Kaitseseisukorra seaduse («Riigi Teataja» 1938, 40) § 20 p. 7 ja Vabariigi Presidendi käskkirja 28. maist 1938. a. nr. 24 («Riigi Teataja» 1938, 54),

o t s u s t a s i n:

keelata Johann-Heinrich Hendriku p. T a m m'el, sünd. 29. jaanuaril 1909. a., elukoht Pärnus, Kuninga 1, viibimine kaitseseisukorda kuulutatud piirkonnas, arvatud välja Valga maakond, kuni kaitseseisukorra kestuseni.

Otsuses tähendatud isikule anda aega vabatahtlikuks lahkumiseks tema praegusest elukohast viis päeva, arvates selle otsuse kuulutamisest temale.

Otsus pöörata avalikkudes huvides täitmisele ootamata edasikaebe tähtaja möödumist.

Selle otsuse peale võib kaevata Politseidirektori kaudu Sisekaitseülemale kahe nädala jooksul arvates selle otsuse kuulutamisest.

Otsuse kuulutamise ja täitmise panen Viljandi-Pärnu prefektile.

K. Kirsimägi
Politseidirektori as.

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1489, l. 1. Originaal.

[1] Pärnu poliitilise politsei komissari ettekandes 11. septembrist 1939 süüdistatakse J. Tamme selles, et viimane «õhutas 1934. a. Pärnu sadamatööliste streiki, mis ei olnud oma sihilt majanduslik võitlus, vaid millega taotleti palgavõitluse tähe all peamiselt poliitilist sihti ja asuti organiseerima tööliste klassivõitluse süvendamiseks ... 15. veebruaril 1937. a. lahkus J. Tamm Eestist ja võttis osa Hispaania kodusõjast valitsusvägede poolel kuni selle lõpuni. Hispaania kodusõtta minek oli tingitud sellest, et J. Tamm ei olnud rahul meie maksva riigikorraga ja pooldas klassivõitlust tööliste diktatuuri saavutamiseks. 15. augustil 1939 oli J. Tamm võetud tööle Pärnu Ühishaigekassasse, mille juhtimise ümber oli tekkinud poliitilist võitlust tööliskonnas ning et J. Tamme kavatsetakse kasutada kohalike kutseühingute organiseerimistöös poliitiliste sihtide saavutamiseks, siis on tema viibimine Pärnus ja Pärnumaal ohtlik riigi sisemisele julgeolekule ning avalikule korrale.» (ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1489, l. 2.)

Nr. 26

VASTASTIKUSE ABISTAMISE PAKT NSV LIIDU JA EESTI VAHEL

28. september 1939

Eesti Vabariigi President ühelt poolt, ja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium teiselt poolt, juhitud sihist arendada sõbralikke vahekordi, mis kindlaks määratud rahulepinguga 2. veebruarist 1920. a. ja rajatud rippumatu riikluse tunnustamisele ja mittevahelesegamisele teise Lepinguosalise siseasjadesse;

tunnustades, et rahuleping 2. veebruarist 1920. a. ning mittekallaletungi ja tülide rahulisel teel lahendamise leping 4. maist 1932. a. on endiselt nende vastastikuse suhete ja kohustuste kindlaks aluseks;

olles veendunud, et mõlema Lepinguosalise huvides on kindlaks määrata vastastikuse julgeoleku kindlustamise täpsed tingimused,

tunnistasid tarvilikuks sõlmida omavahel alljärgnev Vastastikuse Abistamise Pakt ja määrasid sel eesmärgil oma volinikeks Eesti Vabariigi President:

Karl S e l t e r'i, Välisministri,

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium:

V. M. M o l o t o v'i, Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe ja Väliskomissari,

kes leppisid kokku järgmises:

Artikkel I.

Mõlemad Lepinguosalised kohustuvad andma üksteisele igasugust abi, kaasa arvatud ka sõjalist, otsese kallaletungi või kallaletungi ähvarduse tekkimise korral ükskõik missuguse Euroopa suurriigi poolt Lepinguosaliste poolte merepiiridele Balti meres või nende maapiiridele Läti Vabariigi territooriumi kaudu, samuti ka artikkel III-ndas tähendatud baasidele.

Artikkel II.

NSV Liit kohustub andma Eesti sõjaväele abi relvastusega ja muude sõjaliste materjalidega soodustatud tingimustel.

Artikkel III.

Eesti Vabariik kindlustab Nõukogude Liidule õiguse omada Eesti saartel Saaremaal ja Hiiumaal ning Paldiski linnas baase mere-sõjalaevastikule ja mõned aerodroomid lennuväele rendi õigustel sobiva hinnaga. Baaside ja aerodroomide täpsed asukohad ja piirid määratakse kindlaks ning eraldatakse vastastikusel kokkuleppel.

Mereväe baaside ja aerodroomide kaitseks NSV Liidul on õigus pidada omal kulul baaside ja aerodroomide jaoks eraldatud piirkondades valjult piiratud arvu Nõukogude maaväe ja õhuväe rel-

vastatud jõude, milliste maksimaalne arv määratakse kindlaks erikokkuleppega.

Artikkel IV.

Mõlemad lepinguosalised kohustuvad mitte sõlmima liite ega osa võtma koalitsioonidest, mis on sihitud ühe Lepinguosalise vastu.

Artikkel V.

Käesoleva Pakti elluviimine ei tohi mingil määral riivata Lepinguosaliste suveräänõigusi, eriti nende majandussüsteemi ja riiklist korda.

Baaside ja aerodroomide jaoks eraldatud piirkonnad (art. III) jäävad Eesti Vabariigi territooriumiks.

Artikkel VI.

Käesolev Pakt jõustub ratifitseerimiskirjade vahetamisega. Nende ratifitseerimiskirjade vahetus leiab aset Tallinnas kuue päeva jooksul, arvates käesoleva Pakti allakirjutamise päevast.

Käesoleva Pakti kehtivuse tähtaeg on kümme aastat, misjuures, kui üks Lepinguosalistest ei tunnusta vajalikuks üles öelda seda Pakti üks aasta enne tähtaja möödumist, viimase kehtivus automaatselt jätkub järgnevaks viieks aastaks.

Artikkel VII.

Käesolev Pakt on koostatud kahes algkirjas, eesti ja vene keeles, Moskva linnas, 28. septembril 1939. a.

28. septembril 1939. a.

K. Selter V. Molotov

ENSV ORRKA, f. 957, nim. 5, s.-ü. 1069, l. 15. Trükis.

Nr. 27

KAUBANDUSLIK KOKKULEPE NSV LIIDU JA EESTI VAHEL

28. september 1939

Soovides kaasa aidata Eesti ja NSVL vahel majanduslike suhete tugevdamisele ja edasisele paremaks muutumisele ning Eesti ja NSV Liidu vahel 17. mail 1929 sõlmitud Kaubanduslepingu määruste arendamiseks Eesti Vabariigi Välisminister K. Selter ja NSV Liidu Väliskaubanduse Rahvakomissar A. Mikojan kirjutasid alla järgneva kokkuleppe.

Artikkel 1.

Lepinguosalised leppisid kokku tunduvalt laiendama nendevahelist kaubanduskäivet. Kooskõlas sellega moodustab NSV Liidu

eksport Eestisse käesoleva kokkuleppe kehtivuse ajal 18 miljonit Eesti krooni ja Eesti eksport NSV Liitu samuti 18 miljonit Eesti krooni.

Peale selle nähakse ette Nõukogude poolele õigus täiendavaks ekspordiks Eestisse 3 miljoni krooni suuruses summas passiivse saldo kustutamise arvel, mis tekkis käesoleva kokkuleppe sõlmimisele eelneval ajal.

Artikkel 2.

Kummagi poole kulutused lepinguosaliste lipu all sõitvate kõigi laevade prahtimise alal kui ka transiidi, ümberlaadimisening lao-operatsiooni ja remondi- ning laevaehitustööde alal Eestis, samuti NSV Liidu Kaubandusliku Esinduse ja Nõukogude kõigi majanduslikkude organisatsioonide kulutused Eestis loetakse kaubanduskäibesse kuuluvaiks. Nõukogude poolel on õigus täiendavaks ekspordiks kõigi käesolevas artiklis tähendatud kulutuste passiivse saldo suuruses summas.

Artikkel 3.

Kui käesoleva kokkuleppe kehtivuse lõppemisel selgub kaubanduskäibe passiivsus ühele lepinguosalisest, siis on sellel poolel õigus tasandada oma passiivsust järgneva 12 kuu jooksul.

Artikkel 4.

Väljaveo väärtus NSV Liidust Eestisse arvestatakse hindade järgi franco Eesti piir või cif Eesti sadamad Eesti riikliku statistika andmeil. Väljaveo all NSV Liidust käesoleva kokkuleppe mõttes mõistetakse kaupade sissevedu Eestisse NSV Liidu Kaubandusliku Esinduse ja Nõukogude majanduslikkude organisatsioonide poolt.

Sisseveo väärtus Eestist NSV Liitu arvutatakse hindade järgi franco Nõukogude piir või cif Nõukogude sadamad Nõukogude tolli statistika andmetel.

Kummalgi poolel on õigus dokumentaalse materjali alusel teha parandusi teise poole statistilistes andmetes.

Artikkel 5.

Käesolev kokkulepe asendab Kokkuleppe Kaubanduskäibe kohta 26. veebruarist 1938, jõustub 1. oktoobrist 1939 ja jääb jõusse kuni 31. detsembrini 1940.

Tehtud Moskvas kahes venekeelses eksemplaris, 28. septembril 1939.

Eestikeelne tõlge valmistatakse võimalikult lühikese aja jooksul ja kontrollitakse lepinguosaliste poolt, misjärel mõlemad tekstid on ühtlaselt kehtivad.

K. Selter A. Mikojan

ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 395, l. 3—4. Ärakiri.

Nr. 28

EESTI AMETIÜHINGUTE AVALDUS SEOSES VASTASTIKUSE ABISTAMISE PAKTI SÕLMIMISEGA NSV LIIDU JA EESTI VAHEL

Ametiühingute esindajate kiri vabariigi presidendile

4. oktoober 1939

Eesti tööliskond on suurima häämeelega vastu võtnud teated Eesti ja Nõukogude Liidu vahel sõlmitud kaubanduslikust kokkuleppest ja loodab, et kokkulepe võimaldab mõlema riigi vahel nii ulatuslikku kaupade vahetust, et Eesti tööturult kaob tööpuuduse oht ja et kaupade hinnad Eestis ei tarvitse tõusta.

Eesti tööliskond tervitab rõõmuga Eesti ja Nõukogude Liidu vahel sõlmitud vastastikuse abistamise pakti ja loodab, et sellele järgneb mõlema rahva ja riigi lähenemine veelgi suuremal määral. Usume, et pakt kõrvaldab agressiooni ohu Eesti rannikule ja tagab seega nii Eesti kui ka Nõukogude Liidu rahvastele rahuliku arenemise võimalused.

Arvestades asjaolu, et pakti teostamise puhul on lähemal ajal ette näha Eesti territooriumil suuremate tööde korraldamist Nõukogude Liidu poolt sõjasadamate ja lennujaamade väljaehitamise näol, on Eesti tööliskonna sooviks, et neid töid võimalikult suuremal määral teostatakse Eesti töölistega.

[Järgneb 22 allkirja]

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 982, l. 7—8. Originaal.

Nr. 29

PROTOKOLL EESTI-SAKSA KAUBALEPINGU JUURDE*

7. oktoober 1939

A v a l d a m i s e k s   m i t t e   m ä ä r a t u d

31. oktoobril 1938 sõlmitud, avaldamiseks mitte määratud protokolli muutmiseks ja täiendamiseks Eesti Valitsus ja Saksa Valitsus leppisid kokku järgnevas.

I.

Kaubavahetuses Eestimaa ja Saksa Riigi vahel tuleb 1940 kalendriaastal saavutada kummagis suunas 60 miljoni Eesti krooni = 37,5 miljoni RM suurune summa. 1939. kalendriaasta üle-jäänud aja kohta võetakse arvesse vastav osa sellest summast.

* Vt. ka dok. nr. 37.

II.

1) Eesti valitsus hoolitseb selle eest, et senikaua kui on kehtiv Eesti-Saksa vastastikuse kaubavahetuse kokkulepe 4. jaanuarist 1936, 29. novembrist 1935, 2. novembrist 1936, 24. oktoobrist 1937 ja 31. oktoobrist 1938, varustatakse Saksa riiki juuresolevas nimestikus I* loetletud kaupadega aastas vähemalt samas tähendatud ulatuses.

Eesti Valitsus on ühtlasi nõus võimalust mööda suurendama või, munade ja sigade väljavedu Saksamaale.

Lepiti kokku, et Saksamaale sisseveetavad või, munade ja sigade kogused võetakse üle eranditult asjaomaste Saksa riiklikkude asutiste poolt.

2) Saksa Valitsus omalt poolt hoolitseb selle eest, et antakse devisilube nimestikus I loetletud kaupade sisseveoks Saksa Riiki samas tähendatud ulatuses.

III.

Saksa Valitsus hoolitseb selle eest, et Eesti-Saksa kaubakokkuleppe kehtivuse ajal arvestatakse võimalust mööda Eesti soovidega kaupade saamiseks Saksa Riigist. Põhimõtteliselt tuleb Eestimaa varustamist Saksa kaupadega jatkata senises ulatuses. Peale selle püüab Saksa Valitsus arvestada Eesti soove kaupade suuremas ulatuses saamisel Saksa riigist või nende kaupade saamise võimaldamisel. See on kehtiv eriti nimestikus II* loetletud kaupade suhtes samas tähendatud kogustes või väärtuses.

IV.

Muidu jäävad puudutamata antud ajal kehtivad määrused Eesti-Saksa majandusliikluse kohta.

Tehtud kahes eksemplaris Eesti ja Saksa keeles Berliinis, 7. oktoobril 1939.

K. Tofer　　　　E. Wiehl

[Pitsat]

ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 141, l. 17—18. Kinnitatud ärakiri.

Nr. 30

TALLINNA TÖÖLISESINDAJATE ÜLELINNALISEL KOOSOLEKUL VASTU VÕETUD RESOLUTSIOON SUHETE ARENDAMISE KOHTA NÕUKOGUDE LIIDU JA EESTI VAHEL**

9. oktoober 1939

Tallinna töölisvanemad ja ametiühingute esindajad konstateerivad, et Tallinna tööliskond on suurimas häämeeles vastu võtnud

* Dokumenti ei avaldata.
** Vt. ka dok. nr. 31 ja 32.

5 Kogumik

teated Eesti ja NSV Liidu vahel laiaulatusliku kaubanduslepingu ja vastastikuse abistamispakti sõlmimisest. Tööliskond usub, et need lepingud kindlustavad Eesti tööliskonnale pidevat tööd, et sellega kaob tööpuuduse oht ja paraneb tööliskonna majanduslik olukord.

Tööliskond soovib, et Eesti ja NSV Liidu vahel sõlmitud vastastikuse abistamispakti vaimus toimuks edaspidi veelgi suuremas ulatuses mõlema maa tööliskonna lähenemine.

Eesti tööliskond on tundnud alati suurt sümpaatiat NSV Liidu tööliskonnale, kuid eesti tööliskonnal ei ole surve tõttu olnud võimalik senini neid omi seisukohti avalikkusele teatavaks teha.

Tööliskond usub, et pakti sõlmimise tõttu see surve on kõrvaldatud ja tervitab Vabariigi Presidenti K. Pätsi Eesti-NSV Liidu vastastikuse abistamispakti sõlmimise puhul ja saadab oma parimad tervitused NSV Liidu tööliskonnale ja NSV Liidu rahvaste juhile Stalinile.

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1535, l. 7. Originaal.

Nr. 31

NÕUKOGUDE LIIDU JA EESTI SUHETE ARENDAMISE KÜSIMUSE ARUTAMINE TALLINNA TÖÖLISESINDAJATE ÜLELINNALISEL KOOSOLEKUL[1]

Riigivolikogu liikme N. Ruusi ülekuulamise protokoll

10. oktoober 1939

Tööliskoja korraldusel 9. skp. peetud ülelinnalisest töölisvanemate, koja valijasmeeste ja kutseühingute esindajate koosolekust võtsin mina osa Äri-, kontori-, kantselei- ja kooperatiivteenijate kutseühisuse esindajana. Vastava volituse esitan käesoleva protokolli juurde. Koosoleku päevakorra teise punkti, majanduslik olukord, all võtsin mina sõna. Oma kutseühisuse juhatusele mina ütlesin, et saan koosolekul sõna võtma, kuid kõne sisu ma teatavaks ei teinud ja kuna ka juhatus mulle mingit ülesannet või näpunäidet esinemise kohta ei teinud, siis sisaldab minu avaldus koosolekul ja minu poolt esitatud resolutsioon* täiel määral minu isiklikke seisukohti ja vaateid. Mina rääkisin muudatustest, mida kaasa toovad meie majandusele Nõukogude Liiduga sõlmitud kaubaleping ja samuti sõjaline abistamise pakt. Seletasin, et kaubanduslepingu laienemine võimaldab suuremal määral toorainete saamist tööstusele ja vähendab tööpuudust. Edasi selgitasin, et vastastikuse abistamise pakti teostamise puhul asub Nõukogude Liit Eestisse ehitama sõjasadamaid ja lennuvälju. Eesti tööliskonda huvitab, kui suurel määral nende tööde teostamisel kasutatakse eesti tööliste tööjõudu. Tegin koosolekule teatavaks, et nende küsimuste selgitamiseks olen pidanud läbirääkimisi Nõukogude Liidu kohaliku saatkonnaga. Saatkonnas käisin koos suuremate kutseühingute juhtidega; kes need isikud olid, seda ei soovi mina avaldada. Käik saatkonda toimus samal 9. skp., s. o. eile hommikul. Saatkonnas selgus, et tööde teostamisele asutakse umbes kuu aja pärast. Saatkonna ametnikud lubasid oma valitsusele ette kanda eesti tööliskonna soovist, et tööd saaks teostatud võimalikult suuremal määral eesti tööliste abil, kusjuures avaldati arvamist, et nende soovidega arvestatakse. Selle osa minu jutuajamisest saatkonnas tegin koosolekule teatavaks. Edasi rääkisin koosolekul, et saatkonnas meie aigatusel kerkis üles koostöö küsimus Eesti ja Nõukogude Liidu ametiühingute vahel. Selgus, et koostöö korraldamisel saatkond on nõus kaasa aitama, kusjuures esimeseks sammuks oleks Eesti ametiühingute delegatsiooni osavõtt Nõukogude Liidu aastapäevast 7. novembril k. a. Nõukogude Liidu ametiühingute külalistena. Saatkonda ei huvitanud küsimus, kes siin tegelikult delegatsiooni saatmist korraldab, kuid mina ja teised minu kaaslased saatkonnas käigul leppisime hiljem kokku, et asja võtab oma peale Eesti Tekstiiltööliste kutseühing. Selle otsuse tegin ka nüüd koosolekul teatavaks. Sõnavõtu lõpul avaldasin seisukoha, et eesti tööliskond häälmeelel soovib sidemete tugevndamist Nõukogude Liidu tööliskonnaga, seepärast meie tööliskond tervitab pakti, mis takistused sidemete sõlmimisel kõrvaldab ja ma avaldasin soovi, et see sõprus, mis paktis on väljendatud leiaks teostamist mitte ainult Eesti ja Nõukogude Liidu valitsuste vahel, vaid ka mõlema maa rahva vahel. Oma seisukohtade kokkuvõttena ja koosolejate arvamise teadasaamiseks esitasin resolutsiooni kava koosolekul hääletamisele panemiseks. Päevakorras selle punkti lõpul hääletati ka minu resolutsioon üksikult, mitte koos teistega. Resolutsioon võeti vastu. Vastuhääli ei olnud, erapooletute arvu ei selgitatud. Resolutsiooni teksti koostasin ja kirjutasin masinal ise. Lugesin selle koosolekul ette ja andsin juhataja kätte. Enne hääletamist tuli Offenbach minu juurde ja tegi ettepaneku, et muudaksin resolutsiooni lõpuosa redaktsiooni, asetades ümber lause osad nii, et tervitatakse eeskätt Vabariigi President Pätsi ja järgnevalt Nõukogude Liidu tööliskonda ning Stalinit. Minu ettepanekus oli see ümberpöördult. Olin parandusega nõus ja hääletusele läks tekst juba muudetud kujul. Kas resolutsioon avaldatakse või kuidas tervitused edasi antakse, see kuulub Tööliskoja juhatuse kompetentsi. Mina isiklikult andsin informatsiooni koosoleku käigust ja samuti resolutsiooni teksti «Tass'i» siinsele esindajale Ismestjev'ile täna hommikul. Ismestjev töötab saatkonna ruumides ja temaga tutvusin eile seal käies. — Et meie tööliskond alati on tundnud ja tunneb suurt sümpaatiat Nõukogude Liidu tööliskonnale, on selgunud mulle juba varem ja eriti pakti sõlmimise ajal minu tähelepanekutest Kiviõli rajoonis ja Narvas. See ilmnes ka minu sõnavõtule järgnenud aplausist ja resolut-

* Vt. dok. nr. 30.

siooni vastuvõtmisest ühel häälel. Surve, millest on juttu resolutsioonis, on avaldunud selles, et neid isikuid, kes on Nõukogude Liitu külastanud ja sealt tagasitulles kiitvalt Nõukogude Liidu saavutustest kõnelenud, on meie võimude poolt karistatud.

Juba pakti sõlmimise ajal tekkis mul mõte, et Eesti tööliskond peaks avaldama oma seisukohti pakti suhtes. Kavatsesin ka selleks ametiühingute esindajaid kokkukutsuda koosolekuks, kuid prefekt seda koosolekut ei registreerinud. Leidsin, et ei ole mitte loomulik, et Eesti ja Nõukogude Liidu lähenemist ja algavat ja süvenevat sõprust on küll tervitatud Valitsuse ja sõjaväe juhtide poolt, aga mitte Eesti tööliskonna poolt, ja sellepärast kasutasin võimalust, et nüüd eilsel koosolekul, kus olid esitatud kõik käitised ja kutseühingud, selgitada tööliskonna seisukohti mainitud küsimuses. — Külaskäik Nõukogude Liidu saatkonda sündis minu algatusel. Olin varem järele kuulanud, kas ja millal Eesti tööliste esindus vastuvõtmist leiaks. Saanud nõusoleku, kutsusin kaasa mõned meie ametiühingute juhtivad tegelased. Nimelt kui tegelased, mitte kui ametiühingute volinikud, sest vastavaid volitusi neil oma ühingutelt minu teada ei olnud. Kuna mul teada ei ole, kas need isikud soovivad selles asjas ilmuda ülekuulamisele, siis muid lähemaid andmeid mina nende kohta avaldada ei soovi.

Kõik eelkirjeldatud sammud astusin mina selletõttu, et pidasin seda oma, kui töölis-rahva esindaja, kohuseks. Mina ei leia, et oleksin oma tegevusega võinud tekitada seltskondlikku ärevust või rikkuda meie riigi välissuhteid, kuna arvan, et minu poolt nii saatkonnas, kui koosolekul avaldatud seisukohad on praegu tööliskonnas kajastuvate meeleolude kokkuvõte. Välissuhteid ei saaks need sammud halvendada sellepärast, et nad on astutud Eesti-Nõukogude Liidu vastastikkuse abistamise pakti vaimus ja aitavad kaasa paktis kindlaksmääratud sõprussuhete süvendamiseks.

Muud olulist seletada ei ole. Protokolli lugesin läbi.

N. Ruus

Ülekuulas: V. Rõigas
Van. assistent

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1535, l. 14—15. Originaal.

[1] Vastavalt Riikliku Propaganda Talituse korraldusele 9. oktoobrist 1939 oli ajalehtedel «keelatud avaldada mingisuguseid teateid ühenduses töölisvanemate ülelinnalise koosolekuga Tallinnas 9. oktoobril» (ENSV ORRKA, f. 1987, koond. nim., s.-ü. 179, l. 38). Koosoleku materjalid konfiskeeriti Politseitalituse direktori korraldusel poliitilise politsei poolt koosolekule järgneval päeval (vt. ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1535, l. 21).

Nr. 32

TALLINNA TÖÖLISESINDAJATE ÜLELINNALISEST KOOSOLEKUST OSA VÕTNUD N. RUUSI JA E. HIIEMETSA TAGAKIUSAMINE VÕIMUDE POOLT*

Tallinna poliitilise politsei komissari määrus

10. oktoober 1939

1939. a. oktoobrikuu 10. päeval Poliitilise Politsei Komissar Tallinnas vaadanud läbi kirjavahetuse ja ettekanded Tööliskoja korraldusel Tallinnas, Pärnu mnt. 17—2 eile, 9. skp. peetud ülelinnalise töölisvanemate, Tööliskoja valijasmeeste ja kutseühingute esindajate koosoleku kohta leidis, et sellel koosolekul on Neeme Ruus'i, Evald Hiiemets'a ja teiste poolt tehtud avaldusi ja esitatud resolutsioone, milles sihiliku lugupidamatusega arvustatakse riigi seaduslikku korda, Valitsuse tegevust ja solvaval kujul seatakse üles majanduslikke ja poliitilisi nõudmisi, tekitades seega seltskondlikku ärevust ja rikkudes riigi välissuhteid. Et niisugune tegevus on keelatud Sisekaitseülema sundmääruse nr. 11 [järgi],

määras:

alustada administratiiv-juurdlust.

J. Edesalu
Poliitilise Politsei
Komissar Tallinnas

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1535, l. 1. Originaal.

Nr. 33

NÕUKOGUDE LIIDU VASTASE EESTI-LÄTI SÕJAVÄELISE KOOSTÖÖ JÄTKAMINE

Väljavõte Eesti sõjaväelise esindaja Lätis informatsioonist sõjavägede staabi II osakonna ülemale jutuajamise kohta Läti sõjavägede staabiülemaga

16. oktoober 1939

Täiesti salajane

Täna võttis mind kindral Rosensteins vastu. Kõnelesime Läti aktuaalseist sündmusist ja meie sõjavägede vahekordade küsimusist.

Kindral Rosensteins tähendas, et hoolimata uuest olukorrast, mis on tekkinud Eesti-Nõukogude Vene ja Läti-Nõukogude Vene vastastiku abistamise paktide tagajärjel, on vajalik, et Eesti-Läti sõjaväeline koostöö jatkuks ja süveneks. Seejuures märkis kindral, et tuleks kasutada ka isikliku kontakti pidamist nii sõjaväe

* Vt. ka dok. nr. 30 ja 31.

kõrgemate kui ka alamate instantside esindajate vahel. Kuigi kindral Rosensteins ei esinenud selles asjus praegu veel konkreetse ettepanekuga, tähendas tema siiski, et vastastikune mõttevahetus lähemas tulevikus oleks soovitav.

Varemalt minu poolt väljendatud kindral Rosensteinsi iseloomustuse täienduseks märgin, et loen kindral Rosensteinsi eestisõbralikuks lätlaseks ja otsekoheseks inimeseks, kellega on võimalik luua hääd vahekorda. Silmas pidades meie olukorda, arvan, et talitaksime õieti, kui arvestame Eesti-Läti koostööd, kui väga tähtsat tegurit. Praeguse olukorra tõttu võib juhtuda, et hakkame üksteisest võõrduma. Seda aga tuleks ära hoida iga hinna eest.

Edasi selgus, et venelased garnisonide küsimuste korraldamise alal konkreetsete ettepanekutega esinenud veel ei ole. Komisjonid tutvuvad esialgu kohapealsete oludega Ventspilsis, Liepajas ja Pitragsi piirkonnas.

Läti esindajaiks on: kindral Hartmanis, kol. Baško, lennuväe ülem, kol. Karklinš, merekindluste ülem, kol. Grossbarts, autotanki rügemendi ülem, teised abijõud.

Venelaste mereväekomisjon olevat samas koosseisus nagu ta oli Tallinnas.

Maaväekomisjon on: komkor* Boldin, Kalinini sõjaväe ringkonnast, Pavlov, auto-tanki ja soomusvägede ülem, Aleksejev, lennuväe ülem, komkor Morosov ja teised, kokku 13 meest. On võimalik, et Lätis asuvate baaside üldjuhatajaks jääb komkor Morosov.

Kindral Rosensteins palus väga informeerida teda meie läbirääkimiste käigu üle (sõjaväeliselt esindajalt saadud andmed olevat liig üldjoonelised) ja saata temale kui võimalik, lõpliku kokkuleppe andmed või protokolli ärakiri. Teda huvitas ka Valga. Kas venelased paigutavad sinna oma garnisone? Kindral palus andmeid võimalikult kiiremas korras, sest istangud algavad Riias juba ülehomme.

Üksikasjaline informatsioon edaspidiste läbirääkimiste kohta järgneb täiendavalt [. . .]

K. Mollin,
kol.-ltn.

ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 132, l. 46—47. Originaal.

Nr. 34

LINNA- JA VALLAVOLIKOGUDE VALIMISTE TULEMUSED

Ajalehes avaldatud informatsioon

17. oktoober 1939

Eile kell 4 p. l. lõppesid linna- ja vallavolikogude valimised.[1] Kohe selle järele algas häälte lugemine. Nagu selgub, on valimistest osavõtt üldkokkuvõttes olnud võrdlemisi elav. On kohti, kus valimas on käinud kuni 90 protsenti hääleõiguslikest. Eriti elav on osavõtt olnud väiksemais linnades.

Osavõtu loidusega puutub aga silma Tallinn.[2] Mis on selle põhjuseks, on paari sõnaga raske öelda. Igatahes oli põhjusi väga mitmesuguseid.

Valimiste tagajärgede kohta selles suhtes, missuguseks on kujunenud omavalitsuste esinduskogude poliitiline pale, on keeruline midagi ütelda, kuna kandidaatide esitamine sündis ilma poliitilise eristamise võimaluseta. Niipalju võib siiski märkida, et Tallinnas ja Tartus kui ka teistes suuremais keskkohtades on absoluutse enamuse saanud see vool, kes end on kuulutanud väljaspool rahvuslikku ühisrinnet või rahvarinnet seisvaks.

Nagu valimislendlehtedest ja kuulutusist ajalehis lugeda võis, kujutas see võidu saavutanud vool enesest haritlaste, tööliste ja mitmesuguste vabameelsete blokki.[3]

«Päevaleht» nr. 282, 17. oktoobril 1939.

* S. o. korpuse komandör.

[1] Linna- ja vallavolikogude valimised toimusid 15.—16. oktoobril.

[2] Tallinnas võttis valimistest osa kõigest 33,3% hääleõiguslikest kodanikest («Päevaleht» nr. 282, 17. oktoobril 1939).

[3] Tartu 4. valimisringkonnas sai kõige rohkem hääli Tartu Töölisühingute Keskliidu esimees K. Jalak. Tallinnas valiti häälteenamusega linnavolikogusse töölisliikumise juhtivad tegelased E. Kadakas, A. Jõeäär, H. Liiva jt. («Päevaleht» nr. 282, 17. oktoobril 1939).

Nr. 35

EESTI JUHTIVATE AMETIÜHINGUTEGELASTE NÕUDMISED VALITSUSE POOLT TÖÖLISKONNA VASTU TARVITATAVATE SURVEABINÕUDE LÕPETAMISE KOHTA

Märgukiri peaministrile

19. oktoober 1939

Eesti ametiühinguline liikumine on senini tegutsenud täiesti lojaalselt ja vastutustundeliselt nii maksva ühiskondliku korra kui ka vabariigi valitsuse ja teiste riigijuhtide vastu. Ametiühinguline liikumine on aga sunnitud kogema, et vabariigi valitsuse suhtumine ametiühingutesse ei ole seniajani olnud salliv.

Juba rida aastaid on ametiühingutel puudunud oma vabalt valitud üleriiklik keskus. Vastu ametiühingute tahtmist on valitsusasutiste poolt määratud Eestimaa Töölisühingute Keskliitu juhtima isikud, keda ametiühingud ei tunnusta oma juhtijaks.* Kuigi eelmise vabariigi valitsuse liikmed on mitmel korral andnud lubadusi normaalse olukorra jaluleseadmiseks Töölisühingute Keskliidus, andes selleks isegi korduvalt tähtaegu, ei ole neid lubadusi ometi täidetud ega antud tähtaegadest kinni peetud.

Surveabinõud ametiühingute vastu on veelgi suurenenud ja

* Vt. dok. nr. 13.

ametiühingute tegevust on järjest kitsendatud ja raskendatud, eriti aga töövõtjaskonna kutseühingute seaduse maksmapanekuga ja selle ellurakendamisega. Mainitud seadus sisaldab norme, milliseid ei tunne ühegi demokraatliku riigi töölisliikumist reguleerivad seadused (näiteks valitsus- ja politseiasutiste vali kontroll ametiühingute seesmise tegevuse üle, nõue, et ametiühingute liikmeks võivad olla ainult need töölised, kes on vähemalt kaks aastat töötanud oma kutsealal jne.). Eriti valusalt on ametiühinguid tabanud uue seaduse ellurakendamise viisid. Nii näiteks on ametiühingute struktuuri valikul siseministeerium täiesti ignoreerinud suurema osa ametiühingute seisukohti ja on ühinguile peale surunud siseministeeriumi poolt kindlaks määratud struktuuri.

Sisekaitseülema sammud ametiühingute tegevuse pidurdamise ja tõkestamise alal on ulatanud veelgi kaugemale. Juba mõne aasta eest sunniti Üleriiklikku Maatöörahva Ühingut oma tegevust lõpetama, võttes seega maatöölistelt õigus koonduda oma organisatsioonidesse.[1] 14. septembril k. a. suleti Kaevandustööliste Ühing kõigi oma osakondadega. Ühingu abiesimees ja asjaajaja kui ka Kohtla-Järve osakonna asjaajaja saadeti välja kaevanduste piirkonnast.* Veel viimastel nädalatel on ka teiste ametiühingute tegevust korduvalt häiritud näiteks sellega, et poliitiline politsei on ametiühingute juhtivaid isikuid põhjendamatult kahtlustanud, nende juures kodus ja ametiühingute ruumides läbiotsimisi korraldanud ja isikuid korduvalt üle kuulanud, ilma et kustki midagi kompromiteerivat oleks leitud. Nüüd on jõutud isegi sinnamaale, et ametiühingutel ei registreerita enam mingisuguseid koosolekuid.

Kui kõigile konkreetseile, ametiühingute tegevust kitsendavaile üksikjuhtudele lisaks arvestada veel seda, et tööliskonnalt on võetud ajakirjanduse vabadus, ametiühingutelt on võetud õigus esindada töölisi töötülide puhul, et töölistel puudub streigivabadus ja et koosolekute vabadus on tugevasti kitsendatud, siis on organiseeritud tööliskond õigustatud väitma, et vabariigi valitsus ei suhtu sallivalt Eesti tööliskonda, et tööliskond tunneb end alandatuna ja et tööliskond on asetatud õiguslikult halvematesse tingimustesse kui teised ühiskondlikud rühmitused, näiteks tööandjad ja kaupmehed, kelle organisatsioonide ja nende tegevuse suhtes ei ole rakendatud sääraseid kitsendusi nagu töölisorganisatsioonides.

Neil asjaoludel tööliskonnas on kasvanud rahulolematus, suurenemas meelepaha ja süvenemas umbusk valitsusasutiste tegevuse vastu.

Meie usume, et ka Teie, Härra peaminister, leiate, et eelmise Vabariigi Valitsuse tegevus ei olnud töölisorganisatsioonide suhtes salliv, ei ole soodustanud töölisorganisatsioonide tööd, vaid on seda takistanud ja osalt isegi võimatuks teinud, ja et rahulolematuse tõus tööliskonnas on seepärast põhjendatud.

---

* Vt. dok. nr. 24 ja 44.

Tööliskond, arvestades senise valitsuse suhtumist endasse, võttis heameelega teatavaks Eenpalu valitsuse lahkumise.[2] Tööliskond loodab, et ühes valitsuse muudatusega, vastavalt valitsuse deklaratsiooni vaimule, sünnib muudatus ka valitsemises ja tööliskonna ja vabariigi valitsuse suhetes sünnib murrang parema üksteise mõistmise suunas.

Tööliskonna ja vabariigi valitsuse vahekord võiks muutuda usalduslikumaks kui

1) tühistataks Töövõtjate kutseühingute ja nende liitude seadus, pannakse seisma ametiühingute reform ja jäetakse ametiühingute ümberkorraldamine nende endi hooleks,

2) seataks jalule normaalne olukord Eestimaa Töölisühingute Keskliidus, s. o. — kutsutakse kokku Keskliidu kongress ja lubataks ametiühinguil takistamatult ja surveta valida oma esindajad Keskliidu juhatusse,

3) tühistataks Kaevandustööliste Ühingu sulgemise otsus ja võimaldataks maatöölistel oma ametiühingu asutamine,

4) antaks tagasi ametiühingutele tööliste esindamise õigus töötülide puhul,

5) lõpetataks töölisliikumise tegelaste väljasaatmine ja lubataks kõigil senini väljasaadetud töölisliikumise tegelastel asuda tagasi oma alatistesse elukohtadesse.

Nende nõudmiste teostamine peaks toimuma koos sõna-, trüki-, ühinemis- ja streigivabaduse teostamisega.

Kui aga ka uus vabariigi valitsus ei pea võimalikuks nende meie minimaalsete soovide rahuldamist, siis oleme sunnitud veenduma selles, et valitsus ei soovi tunnustada tööliskonda ühevääriseks teiste Eesti ühiskondlikkude rühmitustega.

Niisugusel korral ei saa meie ametiühingute juhtivad tegelased kindlustada, et tööliskond ei asuks otsima iseseisvat teed oma õiguste teostamiseks.

[Järgneb 5 allkirja]

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 983, l. 45. Originaal.

[1] Pärast K. Pätsi fašistliku diktatuuri kehtestamist saadeti 1935. aastal laiali kõik poliitilised organisatsioonid. Nende hulka arvati ka 1925. aastal maatööliste ametiühinguna rajatud Üleriiklik Maatöörahva Ühing (ÜMÜ). ÜMÜ loeti poliitiliseks organisatsiooniks, sest ta oli sidemeis põrandaaluse Eestimaa Kommunistliku Parteiga, organiseeris maatöölisi kommunistide juhtimisel, esitas kommunistide kandidatuure Riigivolikogu ja omavalitsuste volikogude valimistel ja tegi nende heaks kihutustööd (vt. ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 454, l. 6—7). Üleriiklik Maatöörahva Ühing suleti 1935. aasta märtsis. 1936. aastal rüüstas kodanlik valitsus rea teisi — kaevandustööliste, tekstiilitööliste jt. — ametiühinguid ja organiseeris erilise fašistliku kodade süsteemi, mis pidi aitama töörahvast vaos hoida. Selles süsteemis loodud Maatööliste ja Väikemaapidajate Koda ning Tööliskoda pidid kogu töölisliikumise allutama riigivõimu vahetule kontrollile ja suunamisele.

[2] Uues olukorras, mis kujunes pärast Nõukogude Liidu ja Eesti vahelise pakti sõlmimist, muutus kodanlusel järjest raskemaks valitseda vana viisi. Eenpalu valitsus oli juba varemgi väga ebapopulaarne. Poliitilise politsei assis-

tent, kellele oli ülesandeks tehtud koguda andmeid rahva suhtumise kohta valitsusse, tunnistas oma ettekandes 1939. aasta kevadel, et «... tööliskond ei salli praegust peaministrit üldse ning ... tähelepanekute järele on märgata, et üldse praeguse valitsuse vastu on tekkinud opositsioon maal, kuid eriti linnas» (ENSV ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 37, l. 339). Pärast Nõukogude Liidu ja Eesti vahelise pakti sõlmimist ei olnud Eenpalul, kes oli tuntud oma Nõukogude Liidu vastase poliitika ja politseiliste surveabinõudega töötava rahva vastu, enam võimalik oma kohal püsida. Seepärast moodustati 12. oktoobril 1939 uus valitsus eesotsas J. Uluotsaga, kes kõigi vahenditega püüdis säilitada «kodurahu» ja ära hoida rahvahulkade rahulolematuse süvenemist.

Nr. 36

MASSILINE TÖÖLISTE VALLANDAMINE KREENHOLMI MANUFAKTUURIS

Väljavõte Narva linnapea ettekandest sotsiaalministrile

25. oktoober 1939

Kreenholmi Manufaktuuri poolt on seni vallandatud töölistest (400) umbes 50 seesuguseid, kes kannatavad puudust ja vajavad hädasti tööd perekondade ülalpidamiseks. Juba 27. oktoobril s. a., nagu järele kuulates kohapeal selgus, vallandatakse Kreenholmi vabrikust veel 250 töölist. Seega tõuseb töötatööliste arv, kes hädasti vajavad tööd, kuni 300-ni, nende seas on umbes 60% naistöölisi [...]

Linnapea

Sekretär

ENSV RAKA, f. 2505, nim. 1, s.-ü. 693, l. 1. Ärakiri.

Nr. 37

EESTI PANGA JUHATUSE ETTEKANNE MAJANDUSMINISTRILE EBASOODSATEL TINGIMUSTEL SÕLMITUD EESTI-SAKSA KAUBALEPINGU VÕIMALIKEST TAGAJÄRGEDEST

28. oktoober 1939

Täiesti salajane

Viimase aja poliitiliste sündmuste tagajärjel esilekerkinud raskused hakkavad meie väliskaubanduses ennast ikka rohkem tunda andma. Väliskaubanduse tagasiminekuga on deviiside laekumine kokkukuivanud ning alates septembrist kuni 23. oktoobrini s. a. näitab välisraha kr. 5,4 miljonilist kahanemist, s. o. üle 10%-di kogu meie välisvarast. Tähendatud kahanemine on tingitud peaasjalikult kaupade tagavara soetamiseks teostatud ettemaksudest, kuid ka küllalt suur osa on läinud vanade kaubavõlgade ja aktseptkohustuste katteks, millede õiendamine seatakse ühendusse uute kaupade andmisega.

Kuigi arusaadav on, et meie kaupade tagavara praegusel ajal kõigiti soetama peame, tuleb siiski sarnast kiiret välisraha kahanemist pidurdada, et hoida ära suuremaid häireid meie majanduses — eriti aga rahanduses — alalhoides usaldust meie vääringu vastu. Sellepärast on vajalik püüda väliskaubandust arendada maadega, kuhu meie saadusi on võimalik eksporteerida, et saada vastu tarvilikke importkaupu.

Meile informatsiooniks saadetud viimasel ajal sõlmitud kaubalepingute, eriti Saksa lepingu juurde mitteavaldamisele kuuluva protokolli kohta*, mis näeb ette kaubavahetuse ulatuse suurenemist 60 milj. kroonile, on meil tähendada, et selle kokkuleppe järele näib Eestil olevat kohustus müüa kontingendis ettenähtud kaupu Saksamaale, kuna vastupidi, Saksamaa lubadus piirdub ainult müüa «võimaluse järele», ning ainult selles ulatuses, mis endises lepingus ettenähtud oli, s. o. kr. 30 miljoni piirides. Sellest võib tekkida olukord, et meie raha Saksamaale seisma jääb senisest suuremal määral, kuna teada on, et Saksamaa sõja olukorra tõttu võib keelduda nii ühe kui teise tarviliku kauba andmisest.

Järeldusena võib siis oletada Saksa nõudmist ümberasuva Saksa rahvusgrupi[1] kapitalide transfereerimiseks, ning on selge, et meie majanduselu siis suurte raskuste ette seatakse. Sellepärast oleks Eesti Panga arvates tarvilik sõlmida kokkulepe Saksamaaga selles ulatuses kuipalju neilt tõeliselt korda läheb vastuoste teostada.

Edasi juhime tähelepanu valitsuse garantii suurendamisele. Senise garantii-summa Kr. 3 miljoni juures tõusis üksvahe meie aktivsaldo Berliinis üle Kr. 9 miljoni, nüüd suurendades seda kuni Kr. 5 miljonile, on arvata, et meie aktivsaldo selle läbi rohkem tõusta võib. Meie summade tõus Berliinis ei ole kuidagi praegusel ajal soovitav. Peame püüdma oma kaupu müüa sinna, kust meie vastu osta saame.

Meie kaubanduslik vahekord Nõukogude Venega on korraldatud uue lepinguga**, mille ulatus võrdlemisi suur ning loota on, et sealt meie tarvilikke kaupu saame. Nagu teada, on juba meie firmade poolt sõlmitud kokkulepped kaupade ostuks ca kr. 6 miljoni ulatuses. Lepingu kohaselt tuleb see meil kohe deviisides tasuda. Oleks tarvilik, et ka meie poolt eksporti kiiremalt teostataks et sellega hoida ära suurt deviiside kahanemist.

Lõpuks juhime Teie tähelepanu veel vahekorrale Soomega. Aktiivse kaubabilansi tõttu on meil kogunenud summa Soome markades umbes 3,3 milj. krooni väärtuses, millest praegu veel maksmata Riigi viljasalve summa kr. 1,2 milj. väärtuses. Nagu Soome pank teatas, ei konverteeri nemad neid summe deviisideks. Ka siin tuleks Soomega kokku leppida nende summade järkjärgu-

* Vt. dok. nr. 29.

** Vt. dok. nr. 27.

liseks konverteerimiseks, et oleks võimalik meie eksportööridele vastu tulla, ostes neilt Soome marku, mis saadud normaalajal sõlmitud lepingute täitmisest.

Seda kõike Teile, härra minister, ettekandes, loodame, et Teie ei keela oma lahket kaasabi nende laiaulatuslikkude küsimuste lahendamiseks meie majanduse huvides.

Kõige austusega
Eesti Pank
J. Jaakson

ENSV ORRKA, f. 969, nim. 5, s.-ü. 2728, l. 69. Originaal.

[1] Vastavalt Hitleri riigipäevakõnele 6. oktoobril 1939 algas Kagu- ja Ida-Euroopas elunevate sakslaste repatrieerumine. See asjaolu mõjutas Eesti valitsevate ringkondade meeleolu. Juba Teise maailmasõja puhkemine tekitas Eesti kodanluses, kes oli harjunud toetuma välisabile, isoleerituse tunnet. Saksa rahvusest elanikkonna lahkumine Eestist süvendas seda tunnet veelgi. Sõjavägede ülemjuhataja Laidoner korraldas lahkuvate saksa rahvusest ohvitseride ja riigiteenijate auks peoõhtu, välisminister Piip käis sadamas lahkujaid saatmas (vt. «Päevaleht» nr. 283, 17. oktoobril 1939 ja nr. 287, 22. oktoobril 1939).

Nr. 38

EESTI TÖÖRAHVA MÄRGUKIRI PEAMINISTRILE

*Oktoober—detsember 1939**

Toginedes Teie teadaandele Riigikogus 18. oktoobril 1939. a., milles Teie väitsite, et Vabariigi Valitsus püüab pehmendada vastuolusid ning luua lepliku koostöö tahet «. . . ja et rahvast ei saa jätta päältvaatajaks, vaid rahva isetegevusele tuleb aidata kaasa . . .», leiavad allakirjutajad Eesti Vabariigi kodanikud, et praeguses olukorras, kus poliitiliste koondiste asutamine on tehtud võimatuks, uute ajalehtede asutamist ei lubata ja olemasolevad ajalehed alluvad valjule tsensuurile, koosolekute korraldamist takistatakse, ametiühinguid suletakse, nende juhatusi tagandatakse ja juhtivaid avalikuelu tegelasi nende alalistest elukohtadest välja saadetakse, ei saa kodanikud end tunda suveräänse rahvana.

Pöördudes käesolevaga Teie poole, avaldame tungivat soovi, et Eesti rahva põhiseaduslikkude õiguste kitsendamine lõpetataks ja et võimaldataks rahval täielikult kasutada ühinemis-, sõna-, trüki- ja teisi põhiseaduslikke vabadusi.

Arvestades laiade rahvahulkade rasket majanduslikku ja sotsiaalset seisukorda on äärmiselt vajalik, et töötavate rahvakihtide võitlusi oma palgaolude ja majanduslikkude tingimuste parandamiseks mingil teel ei takistataks,

tööpuuduse vähendamiseks ja tööpuudusest tingitud raskuste vältimiseks kasutataks tõhusaid abinõusid,

* Dateeritud dok. nr. 42 ja 48 sisu järgi.

hindade tõusule ja igasugusele spekulatsioonile pandaks kindlakäeliselt piir,

korteriüüride alandamiseks ja korterikriisi lahendamiseks viivitamatult võetakse tarvitusele vajalikud abinõud,

haiguskindlustust laiendataks, kuid kindlustatute omavalitsus haigekassades alles jäetaks ja

üldine vanaduse- ja invaliidsuskindlustus teostataks rahvast rahuldaval kujul.

Kõikide nende küsimuste käsitamiseks ja lahendamiseks lasku rahval takistamatult kaasa rääkida vaba ajakirjanduse, koosolekute, vabalt loodavate ja tegutsevate poliitiliste koondiste ja riiklikust võimust sõltumatute kutseühingute kaudu.

[Allkirjad*]

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 981, l. 78. Originaal.

Nr. 39

TALUSULASE A. KOJUSE AVALDUS ARSTIABI SAAMISEKS

Kiri Maatööliste ja Väikemaapidajate Kojale

1. november 1939

Käesolevaga esinen nõu saamiseks Maatööliste Koja juhatajale.

Teatan, et mina olen talu teenija selle ajani olnud ja töötanud enamasti aasta sulasena põllu tööl. Kuid tervis on korrast ära läinud, põen maohaavade haigust juba 3 aastat. Olen oma teenitud raha enamasti tervise ravimiseks ära kulutanud — kuid siiski niipalju kapitali ei ole et saaks haiguse täielikult välja ravida.

Selleks siis pöördusin Maatööliste Koja poole nõu saamiseks, et kuda moodi saaks abi oma tervise parandamiseks. Talu töölistel mingit haigekassat pole ka olemas. Linna haigekassaliikmeks ei võeta maalt talu töölisi vastu. Nüüd on haigus jälle läinud raskema kujuliseks, et on võimata füüsiline töötegemine. Surra oleks ka natuke vara, olen alles 33 aastane. Jään Teilt nõuannet ootama.[1]

Austusega Aug. Kojus

ENSV ORRKA, f. 968, nim. 1, s.-ü. 163, l. 409. Originaal.

[1] Maatööliste ja Väikemaapidajate Koda saatis avaldusele järgmise vastuse: «Tõesti on Teie olukord väga raske, sest mingisugust haiguskindlustust talutöölistel seni pole. Ainus võimalus praeguses olukorras on pöörduda sotsiaalministeeriumi poole, et viimane arvestaks Teie rasket olukorda ja annaks kas ise või maa- või vallavalitsuse kaudu Teile toetust arstiabi kuludeks. Kui ka need vastavad eitavalt, siis võiksite palvega pöörduda otse Vabariigi presidendi poole.» (ENSV ORRKA, f. 968, nim. 1, s.-ü. 163, l. 408.) Tavaliselt jäid aga taolised kirjad ka presidendi kantseleis tähele panemata.

* Vt. dok. nr. 42 ja 48.

Nr. 40

TÖÖLISAKTIVISTIDE POOLT ETTE VALMISTATUD SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI AASTAPÄEVA TÄHISTAMISE KEELAMINE

Kultuuriühingu «Idee» Tallinna osakonna avaldus Tallinna-Harju prefektile

4. november 1939

Kultuuriühing «Idee» Tallinna osakond, kelle vastutavaks juhatusliikmeteks on Neeme Ruus, 27 a. vana, elukoht Nõmme, Pikk 133—2 ja Aliide Pesur, 29. a. vana, elukoht Tallinn, Kunderi 32—17, korraldab teisipäeval 7. nov. 1939. a. algusega kell 19 Börsisaalis, Pikk tän. 17, Tallinn avaliku aktuse.

Kavas:

1. Kõne — 22 aastat Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liitu.

Kõnelevad Aleksander Jõeäär, 49 a. vana, elukoht Tallinn, Pikk 25—2 ja Erich Kadakas, 30. a. vana, elukoht Tallinn, Kivimurru 19—1.

Palume aktuse korraldamise registreerida ja lubada.

N. Ruus

[Resolutsioon:] «Jääb registreerimata.[1] Tallinnas, 4. nov. 1939. Tallinna-Harju abiprefekt B. Nykänen»

ENSV ORRKA, f. 27, nim. 3, s.-ü. 4236, l. 205. Originaal.

[1] Samal ajal aga «Estonias» korraldatud aktusel valitsuse esindajad kinnitasid, et «meil on saanud nagu kirjutamatuks seaduseks, et naaberriikide aastapäevi tuleb ära märkida pidulikkude aktustega. Selle traditsiooni kohaselt oleme... kokku tulnud siia, et üheskoos mälestada... oma suure idanaabri, NSV Liidu, XXII aastapäeva» («Päevaleht» nr. 304, 8. novembril 1939).

22. oktoobril 1939 kavatses ka Eesti Tekstiilitööliste Ühingu Tallinna osakond läbi viia tekstiilitööliste organiseerimiskoosoleku, kus kõnedega pidid esinema E. Kadakas ja N. Ruus. Kontsertosas pidi Eesti heliloojate loomingu kõrval ette kantama ka Nõukogude Liidu heliloojate töid, nagu Dunajevski «Laul kodumaast» jt. Ka selle koosoleku jättis Tallinna-Harju abiprefekt registreerimata. Samuti jäeti registreerimata Tallinna Rõivastustööliste Kutseühingu koosolek, mis taheti korraldada 19. oktoobril. A/s «Telliskivi Tehased» Tallinna tehase töölisnõukogu, a/s «Volta» tehase töölisnõukogu jt. tööliste poolt organiseeritud koosolekud registreeriti ainult tingimusel, et võimudele «kahtlastena» näivad küsimused päevakorrast kõrvaldataks (ENSV ORRKA, f. 27, nim. 3, s.-ü. 4236).

Nr. 41

TARTU TÖÖLISTE NÕUDMISED TÖÖPUUDUSE JA ELUKALLIDUSE VASTU VÕITLEMISE, HAIGUSKINDLUSTUSE PARANDAMISE NING ORGANISEERIMISVABADUSE TAGAMISE KÜSIMUSTES

Tartu Töölisühingute Keskliidu märgukiri peaministrile, majandusministrile ja sotsiaalministrile

6. november 1939

Tartu Töölisühingute Keskliidu Nõukogu, Tartu kutseühingute juhatuste ja Tartu töölisvanemate ühine koosolek 3. novembril 1939. a. Tartu Töölisühingute Keskliidu ruumes, kus arutati erakordsete aegadega kaasaskäivaid olukordi tööturul ja tööliste elus, võttis vastu ja otsustas esitada Teile alljärgneva märgukirja:

Pidades silmas, et praegune rahvusvaheline olukord mõjub negatiivselt meie rahvamajandusele — eeskätt suur- ja kesktööstusele, mis viib paratamatult töömahu vähenemisele ning töötasude allasurumisele ja arvestades seda, et Vabariigi Valitsus riigi rahvamajanduse elustamiseks ning võitlusvõime tõstmiseks ja kasvatamiseks juba rida aastaid on toetanud otseselt põllumajandust igasuguste eelarve korras antud juurdemaksudega ja soodustanud tööstust kaudselt tollide tõstmisega ning vaba palgavõitluse tõkestamisega, millised abinõud eeskätt on lasunud kodanike sellel osal, kes omad sissetulekud hangivad töötasudest, siis tuleb lugeda loomulikuks, et Valitsus erakordsete aegade ja olukordade tõttu tööliskonna üha raskenevat seisukorda püüab parandada järgmiste korraldustega, misjuures tuleb väljuda seisukohast, et tööliskonna osatähtsus rahvamajanduses ning väärtuste loomises on märksa suurem kui senini tunnustatud:

1) Elukalliduse, s. o. hindade tõusule tuleb vastu astuda resoluutselt, tarbekorral esmajärguliste toiduainete nagu või, liha, kartul, jne. ekspordi piiramisega ja meil mitteprodutseeritavate tarbeainete impordi suurendamisega. Tuleb teostada hindade kontroll.

2) Tööliskorterite üürid tuleksid normeerida üle riigi ja kohaldada tööliste sissetulekuga. Tarbekorral teostada sundnormeerimine karistuse ähvardusel. Senisest suuremal määral soodustada töölistele oma korteri ehitamist.

3) Töömahu suurendamiseks tuleb luua eeldusi toormaterjalide juurdeveo abil ja valmissaaduste paigutamisega, misjuures oleks tingimuseks, et ei väheneks töömaht ning tööliste palgad. Igasugune tööstuse tootmise ratsionaliseerimine tuleb lõpetada, vähemalt ei või see sündida seniselt tööliste kulul.

4) Vaba palgavõitlust takistavad seadused ja määrused tuleksid muuta ja asendada sarnastega, mis soodustavad palgavõitluse läbiviimist ning selle organiseerimist. Tööliskonna organiseerimine oma majanduslikkude huvide kaitseks teostugu riigivõimu vahelesegamiseta.

5) Haiguskindlustus tuleks laiendada senistel alustel. Tööpuuduse vastu kindlustuse, tööliste vanusepensioni ja invaliidsuse vastu kindlustuse seadused tuleksid kiires korras ning tööliskonda rahuldaval kujul väljatöötada ning maksvusele panna. Nende väljatöötamisest lubatagu võtta osa organiseeritud tööliskonnal. Samuti tuleb luua käitisvanematele õiguslik kaitse vastava seaduse väljaandmisega ja pikendada tööliste palgalist puhkeaega ning laiendada see omavalitsuste töölistele.

6) Tööpuuduse vastu võitlemiseks tuleks teostada senisest suuremal hulgal riiklikke investeeringuid. Neid tuleb viia läbi majanduslikul teel ja elatismiinimumile kohaldatud töötasudega.

Tartu Töölisühingute Keskliidu
esimees: K. Jalak
[Pitsat] sekretär: O. Hirsch

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 981, l. 64. Originaal.

Nr. 42

RIIGIVOLIKOGU TÖÖTAVA RAHVA ÜHTLUSRÜHMA PROTEST EESTI TÖÖRAHVA MÄRGUKIRJALE ALLKIRJU KOGUNUD JA ALLA KIRJUTANUD ISIKUTE TAGAKIUSAMISE VASTU POLIITILISE POLITSEI POOLT

Väljavõte märgukirjast peaministrile

16. november 1939

[. . .] Et Teile, härra Peaminister, teatavaks teha neid küsimusi, mis rahva laiemaid hulki praegu kõige enam huvitavad, koostas meie rühm Eesti Vabariigi kodanikkude poolt Teile läkitatava märgukirja teksti*, saatis selle laiali suurematesse keskustesse ja käitistesse, et võimaldada neil, kes märgukirjas kokkuvõetud seisukohtadega ühinevad, pöörduda Põhiseaduse § 30 alusel Teie poole. Arvestades asjaolusid, et praegu puuduvad poliitilised parteid ja et ka poliitiliste koosolekute korraldamine on keelatud, leidsime säärase allkirjade kogumise tee olevat ainsa võimaluse laiematel rahvahulkadel oma seisukohtade teatavaks tegemiseks Vabariigi Valitsuse juhile.

Meie algatus leidis rahva seas väga sooja vastuvõttu. Kõik isikud, kelle poole me pöördusime ettepanekuga meie algatusele kaasa aidata, tegid seda meeleldi ja lühikese ajaga koguti suur hulk allkirju. Siis aga astus vahele poliitiline politsei, allkirjade kogujaid ja allakirjutajaid kuulati massiliselt üle, suur hulk märgukirjade lehti koos allkirjadega konfiskeeriti ja need hoitakse veel praegugi poliitilises politseis. Kodanikele sisendati poliitilise politsei poolt mulje, nagu oleks siin tegemist millegi lubamatuga ja seadusevastasega.

* Vt. dok. nr. 38.

4. novembril k. a. tegid meie rühma esimees A. Jõeäär ja sekretär N. Ruus need asjaolud Teile teatavaks. Teie töökabinetis Toompea lossis viibis sel puhul ka Siseminister hra Jürima. Pärast mõttevahetust märgukirjadele allkirjade kogumise aktsiooni kohta lubasite Teie ja hra Jürima, et ülalkirjeldatud aktsiooni pärast kedagi ei karistata.

Meie suureks hämmastuseks pidime aga juba paar päeva hiljem veenduma, et politseijuhid siiski ei talita Teie poolt antud lubaduste kohaselt: märgukirjadele allkirjade kogumise pärast on karistatud Politseitalituse Direktori otsusega P. Uusmanni, E. Hiiemetsa ja M. Mälki, kes on Tallinnast välja saadetud.[1] Veel eile, s. o. 15. novembril k. a. sai meile teatavaks, et Tartust on samadel põhjustel välja saadetud O. Hirš.* Kõigi eelpool mainitute elukoha valiku kitsendamist põhjendatakse ainult meie poolt algatatud märgukirjadele allkirjade kogumisega!

Tuginedes Teie ja hra Siseministri lubadusele, mis anti meie rühma esindajatele Teie töökabinetis Toompea lossis 4. novembril k. a. palume Teie kaasabi selleks, et eelpool loetletud karistused, samuti ka kõik teised karistused eelpool kirjeldatud aktsiooni pärast, tühistataks. Kui seda aga mitte ei tehta, siis ei saa meie uskuda, et Teie, härra Peaminister, tõsiselt soovite meiega koostööd ja Teie meie seaduspäraseid algatusi võimaldate. Kui nii rängalt karistatakse inimesi, kes on seaduspäraselt tegutsenud ja kelle süü seisab ainult selles, et nad on püüdnud meie algatust häätahtlikult teostada, siis peab veenduma selles, et Teie juhtimisel töötav Vabariigi Valitsus tahab tõkestada kodanikkude vähemadki omaalgatuse katsed ning et meie oleme sunnitud sellest vastasrinnas tegema vajalised järeldused.

[Järgneb 7 allkirja]

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 983, l. 66. Originaal.

[1] Politseidirektori otsusega 4. novembrist 1939 saadeti oma alalistest elukohtadest välja Eesti Tekstiilitööliste Ühingu asjaajaja P. Uusmann ja töölisnaised M. Mälk ning E. Hiiemets, sest nad olid «. . . kogunud töölistelt allkirju peaministrile adresseeritud märgukirjale, missuguses nõutakse kaitseseisukorra kaotamist ja mõningate seaduste muutmist . . .» (ENSV ORRKA, f. 1987, fond, nim., s.-ü. 179, l. 32).

Nr. 43

LÄTI SÕJAVÄGEDE STAABIÜLEMA KÜLASKÄIK TALLINNA

Eesti sõjaväelise esindaja Lätis ettekanne sõjavägede staabi II osakonna ülemale

16. november 1939

T ä i e s t i s a l a j a n e. V ä g a k i i r e

Teie 16. skp. typekõneluse kohaselt kannan ette, et kindral Rosensteins väljub Riiast öösel 20./21. nov. kell 0.58, saabudes Tallinna 21. skp. kell 9.10.

* Vt. dok. nr. 46.

6 Kogumik

Kindral sõidab vormis. Teda saadab adjudant. Isik veel määramata.

Teie korralduse kohaselt sõidan ühes kindraliga.[1]

K. Mollin
Kol. ltn.

ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 132, l. 37. Originaal.

[1] Kindral Rosensteinsil oli Tallinnas salajasi jutuajamisi sõjavägede ülemjuhataja kindral Laidoneri, sõjaministri kindral Reegi ja sõjavägede staabiülema kolonel Jaaksoniga (vt. ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 132).

Nr. 44

NARVA POLIITILISE POLITSEI KOMISSARI ETTEKANNE POLITSEITALITUSE ABIDIREKTORILE TÖÖLISAKTIVISTI O. RAUSI TEGEVUSE KOHTA

27. november 1939

Salajane

Teie ettekirjutuse 17. novembrist s. a. nr. 522-Sk* täitmiseks kannan ette, et Oskar Raus ei ole tänini oma poliitilist meelsust muutnud ja jatkab läbikäimist kohapäälsete mõtteosalistega, kuigi ta viimasel ajal omis väljendusis näib vähe tagasihoidlikumaks muutunud olevat.

Käesoleval ajal töötab O. Raus Kiviõlis raudteetöölisena, kuid kavatseb minna Nõukogude Vene sõjavägede ehitustöödele kui selleks aga takistusi ei tehta tema kaitseseisukorra piirkonnast väljasaatmise otsuse tõttu.[1] Nimelt sai väljasaatmise otsuses temale määratud elukohaks Viljandimaa. Teisalt liigub kuuldus, et kohapäälsed marksistliku ilmavaatega kaevandustöölised kavatseda O. Raus'i võtta instruktorina ametisse asutatava «Kiviõli Kaevandustööliste Kutseühingu» juurde, kui viimased peaksid ühingu juhatuses domineerivale seisukohale pääsema.

Eeltoodut arvesse võttes võiks esialgu O. Raus'ile pikendada elamisluba Virumaal elamiseks, kuid kui ta peaks end «Kiviõli Kaevandustööliste Kutseühingu» tegevusega siduma ja sääl marksistlikku liikumist hakkama juhtima — siis otsus täitmisele pöörata, mis eemaldaks ta sellest tegevusest ja ühtlasi kainestaks teisi mõtteosalisi.

N. Tamm
komissar

A. Kraav
vanem assistent

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1490, l. 75. Originaal.

[1] 14. septembril 1939 tegi politseidirektor otsuse O. Rausi väljasaatmise kohta alalisest elukohast, süüdistatuna selles, et ta on «... oma tegevusega tekitanud kaevandustööliste hulgas lahkhelisid, rahulolematust ja ärevat meeleolu, õhutanud klassivaenu ning teinud alavääristavaid väljendusi Eesti Vabariigis kehtiva riigikorra ja valitsusvõimude tegevuse kohta...» (ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1490, l. 2).

* Ettekirjutust ei avaldata.

Nr. 45

BALTI RIIKIDE VÄLISMINISTRITE 10. KONVERENTS[1]

Väljavõte protokolli mustandist *

7. detsember 1939

Kell 11 — 7. XII 39. Esimene seanss.
Pr[antsuse], saksa ja venekeel
Munters

IV küsimuse all mitmesuguseid küsimusi, schiffreerida 1. ja 2.
Otsustati maha kriipsutada

I Rapport
Munters — diskussioon hiljemaks
seisukohad võetakse kokku
Nõus: à une session ultérieure**
III Meri ettekanne
Piip komisjonid

Reb[ane] Pol[iitiline] komisjon:	Kaasik	Šumans	Turauskas
	Tofer	Masens	Dailide
	Zirkel		Daukša
Maj[anduskomisjon:]	Meri	Dimsbergs	Norkaitis
	Lattik	Seja	
	Rebane	Šumans	B. Dailide

Munters — Diskuteerida maj[andus]küsimusi, et direktiive anda maj[andus]komisjonile.

II — pärast seda kui on tähtsamaid küsimusi puudutatud.

II Munters Nõus Meri punktidega, eriti 2. osaga väliskaubanduse alal. Esiteks 1) Interbaltische Wirtschaftsfragen*** 2) teiste riikide suhtes 3) mereõiguse ja meretranspordi alal. Teiseks. Mingit teoreetilist diskussiooni. Praktilisi resultaate. Koordineerimine investeerimisprogrammis — praktiliselt võimata praegu siin teha.

Esiteks Kaubavahetus meie maade vahel. Kolm üksikprobleemi: läti-eesti, eesti-leedu, leedu-läti kaub[anduslik] vahekord. Ma kahtlen, et siin midagi praktiliselt teha saab — iga probleem erialustel.

1) abs[oluutne] vastastikune usaldus ja 2) abs[oluutne] vastas-

* Konverentsi materjalidest on leitud ainult sissejuhatava istungi protokolli mustand. Vt. ka dok. nr. 47.

** Hilisemal istungjärgul.

*** Baltimaade vahelised majandusküsimused.

6*

tikune diskretsioon on tarvilikud. Need ei tohi välja minna väljaspool meie kolme maad. See on väga tähtis, muidu rikume kõik teineteisele ära. 2) Vaja tingimata, et kindlustatakse edaspidine jätkuv koostöö keskus, mis otsustab kiiresti ja otsustavalt. Tuleb leida moodus selleks [. . .]

ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 773, l. 20. Mustand.

[1] Balti riikide välisministrite 10. konverents toimus Tallinnas 7.—8. detsembril. Päevakorras oli: 1. Leedu välisministri ettekanne Balti riikide välisministrite 9. konverentsi otsuste täitmisest. 2. Rahvusvahelise olukorra analüüs ja Balti riikide ees seisvad ülesanded. 3. Balti riikide majanduslik koostöö. 4. Mitmesugused küsimused. (Vt. ENSV ORRKA, f. 957, nim. 13, s.-ü. 773, l. 5.) Konverentsi töö toimus äärmise saladuskatte all, sest peamiseks küsimuseks oli Nõukogude Liidu vastase sõjalise koostöö edasiarendamine ja tugevdamine. Neid tehinguid püüti maskeerida konverentsi lõpul avaldatud ametliku kommünikeega, milles rõhutati Balti riikide «. . . neutraliteedi ja rahu poliitikat. . .»

Nr. 46

TARTU POLIITILISE POLITSEI ASSISTENDI POOLT TÖÖLISAKTIVISTI O. HIRSCHI POLIITILISE TEGEVUSE KOHTA KOGUTUD ANDMED

Ettekanne Tartu poliitilise politsei komissarile

9. detsember 1939

Osvald Johani p. Hirsch on sündinud 9. novembril 1906. a. Abielus ja ühe alaealise lapse isa. Elab Tartus Tähe tän. 97—6. Varemalt töötas ta klaverivabrikus, kuid viimased aastad nahavabrikus «Kalev» värvimistöölisena. Juba 1924. aastast alates hakkas O. Hirsch tundma huvi pahempoolse töölisliikumise vastu, võttes osa asjaomaste ringkondade poolt peetavatest kursustest ja loengutest. 1927. a. läks üle aktiivsele tegevusele võttes osa Tartu Töölisspordi Ühingu tegevusest ja olles ise agaramaid noorsotsialistide organisaatoreid. 1932. a. elas ajutiselt Rõngu vallas, kus õhutas sotsialistlikku liikumist eriti maanoorte seas. 1933. a. asus uuesti Tartusse saades koha nahavabrikusse. Võttis elavalt osa Tööliste Esperanto ja Kultuurühingu tegevusest kuni selle sulgemiseni ning kuulus ühtlasi Nahatööliste Ametiühingu liikmeskonda.

14.—15. jaanuaril 1934. a. kandideeris Tartu linnavolikogu valimistel Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei nimekirjas.

26. jaanuaril 1936. a. vahistati O. Hirsch süüdistatuna riikliste üldhuvide vastu sihitud kuriteos, kuid 18. veebruaril samal aastal vabastati süütõenduste puudusel.

1935. a. valiti O. Hirsch Nahatööliste Ühingu poolt Tartu Töölisühingute Keskliidu sekretäriks, missugusel ametkohal püsib tänini, saades kr. 15.— palka kuus.

1937. a. alates on Tartu Töölisühingute Keskliidu juhatus eesotsas Kristjan Jalak'i ja sekretär Osvald Hirschiga energiliselt organiseerinud töölisi ametiühingutesse, korraldades selleks n. n.

organiseerimise kuid ja nädalaid, mille vältel panid toime vastavaid koosolekuid. Oma kõnedes O. Hirsch ja K. Jalak kriipsutasid eriti alla klassivõitluse tähtsust, õhutades seega vaenu üksikute rahvakihtide vahel. Edasi on nad korduvalt mahategevalt arvustanud Eestimaa Töölisühingute Keskliidu ja Tööliskoja tegevust ning nende juhtivaid tegelasi. Nad seletasid, et need asutised ei ole kunagi olnud vastuvõetavad klassiteadlikule töölisele ega saa ka olla edaspidi sest nende juhid olla määratud valitsusvõimude poolt, olles niidist tõmmatavad nukud. Tööliskoda on asutatud organiseeritud tööliskonna tahte vastaselt kõrgema võimu poolt. Koja volinikud seetõttu ei oma tööliskonna usaldust. Ainuõiged töölisliikumisele õige suuna näitajad on vaid ametiühingud eesotsas klassiteadlike töölisliikumise veteranidega aga mitte mõni Eestimaa Töölisühingute Keskliit ja Tööliskoda. Peale selle korraldas Tartu Töölisühingute Keskliit töölistele rea koosolekuid, kus kõnelejateks olid valitsuse tegevusega opositsioonis ja vastuolus seisvad isikud. Organiseeritud tööliste arv kasvas. Samuti võis märgata kommunistlik-marksistliku vaimu mõju.

1927. a. alustas tegevust Tartu Töölisteatri Ühing. Tartu Töölisühingute Keskliidu juhatus eesotsas O. Hirsch'i ja K. Jalak'iga, koondades eneste ümber kõik töölisametiühingute juhatused ja kommunistlik-marksistliku elemendi, astusid 1937. a. lõpul ja 1938. a. alul teatriühingu liikmeks, lootes sellega rahvas ja eriti tööliskonnas levitada kommunistlikku ilmavaadet ja revolutsioonilist meeleolu. Vastavate võtete ja keerdkäikude abil õnnestuski neil viimaks teatriühingu juhatuses mõjule pääseda, mille tagajärjel laskus see poliitilisele pinnale õhutades vaenu ja lahkhelisid üksikute rahvakihtide vahel, mille lõpptulemusena järgnes teatriühingu sulgemine valitsusvõimude poolt 27. juulil 1939. a.* Nimetatud ühingus etendasid juhtivat osa O. Hirsch ja tema naine Vanda Hirsch, kelle korraldusel sündis vastava seinalehe väljaandmine, mida toimetati Nigol Andreesen'ilt saadud näpunäidetel. Nimetatud teatri juurde koondati kõik tuntud kommunistlikud tegelased ja varem poliitiliste süütegude pärast karistatud isikud, nagu — Leonhard Illison, Paul Keerdo, Elmar Plakk, August Prink, Mihail Sõštšikov ja teised. Elmar Plakk asus Tartusse 1937. a. sügisel, olles Politseidirektori otsusega poliitilise tegevuse eest saadetud välja kaevanduste piirkonnast. E. Plakk leidis ulualust O. Hirsch'i juures, kes talle hiljem võimaldas teatriühingu seinalehe toimetamisel juhtiva ja määrava koha.

Et Töölisteatri Ühingus tekkis hiljem võitlus ja lahkhelid riiklikult mõtlevate ja kommunistlikke ideid pooldavate liikmete vahel, mis üha kasvas, siis võis loota selle ühingu sulgemist või valitsusvõimude vahele segamist. Samuti kerkis ülesse kutseühingute ümberkorraldamine ja uute normaal põhikirjade väljatöötamine. Kõiges selles nägid O. Hirsch ja K. Jalak poliitilise tegevuse pii-

* Vt. dok. nr. 23.

ramist tööliskonnas. Vastukaaluks sellele asutasid O. Hirsch, K. Jalak, M. Adamson ja teised aprillikuul s. a. laia põhikirja alusel töötava Tartu Alkoholismivastase Kultuurühingu, missugune organisatsioon pidi kujunema kommunistliku tegevuse keskkohaks Tartus.* 4. juulil 1939. a. peetud ühingu koosolekul valiti juhatus järgmises koosseisus: K. Jalak — esimees, Osvald Hirsch — abiesimees, Mihail Sõštšikov — kassapidaja, Johannes Assmann — sekretär, Leonhard Illison — abisekretär. Juhatuse liikmeiks M. Adamson ja August Solba. Kõik need isikud on tuntud kommunistlikud tegelased. Peale nende kogunesid sinna veel eluaegse sunnitööga karistatud Paul Keerdo, 12 a. sunnitööga karistatud Erhard Lepik, siis kommunistlik tegelane August Prink, Maks Laosson, Arkadi Uibo ja teised. Kokkuvõttes — kõik tuntumad ideelised kommunistid. Selle tõttu on ühing minetanud karskusliikumise põhimõtted ja läinud üle poliitilisele pinnale ning tegutseb viimasel ajal eriti aktiivselt. Koosolekutel, loengutel, õpiringi, kultuur-, käsitöö- ja perenaisteringi tegevuse juhtideks on kommunistlik-marksistlikud tegelased, kelle ülesandeks on kommunistliku meelsuse süvendamine. 7. novembril s. a. Nõukogude Liidu aastapäeva pühitsemiseks tahtis nimetatud ühing korraldada «Vanemuise» saalis suurejoonelise kontsertaktuse, kusjuures saal oleks olnud dekoreeritud Nõukogude Vene juhtivate tegelaste piltidega ja vastavate loosungitega. Eriti agarat tegevust avaldasid naised, keda juhib Emilie Solba ja kellele annab juhiseid O. Hirsch'i naine Vanda Hirsch. O. Hirsch'i ja K. Jalak'i seletusel on nimetatud kultuurühing asutatud selleks, et hoida koos töölismassi aktiivsemat osa ja süvendada kommunistlikku meelsust, kuna kutseühingutes on normaal põhikirjade alusel poliitiline tegevus võimatu. Peale selle saavat sinna koondada perekonna emasid, kes sealt saadud klassiteadlikku kasvatust kodus tegelikku ellu rakendaks.

O. Hirsch on kutseühingute ümberkorraldamise tuntumaid vastaseid. Arvustab teravalt uusi põhikirju, seletades et need ei ole vastuvõetavad tööliskonnale. Ässitas ülesse kutseühingute juhtivaid tegelasi ja töölisi ühise aktsiooni ettevõtmiseks uute põhikirjade muutmise nõudmiseks ja palgavõitluse alustamiseks. Koosolekutel seletab alati ähvardavast tööpuudusest, katsudes selle juures näidata, et Valitsus ilma tööliskonna nõudmiseta midagi selle korraldamiseks ette ei võta.

O. Hirsch kandideeris 1939. a. Tööliskoja valimistel ametiühingute nimekirjas ning oli ühes Tartu Töölisühingute Keskliidu juhatusega Tekstiiltööliste Ametiühingu ülesässitajaid Tööliskoja valimiste aktsioonis. Valvab selle järele, et ümberkorraldatud kutseühingute juhatustesse saaks valitud «omad mehed» s. o. kommunistliku ilmavaatega isikud, seletades, et tähtis ei ole mitte niivõrd ühingu põhikiri, vaid isikud, kes seda ellu rakendavad. Tegi kihutustööd

* Vt. dok. nr. 70.

nahatööliste hulgas nii vabrikutes kui ka majast majja käies Tartu Nahatööliste Kutseühingu endise juhatuse riiklikult lojaalsete liikmete vastu. Selle tulemusena valitigi 22. oktoobril s. a. uus juhatus kommunistliku ilmavaatega isikuist O. Hirsch'iga eesotsas.

Kandideeris 15. ja 16. oktoobril s. a. Tartu linnavolikogu valimistel, kuid jäi kandidaadiks.

Tartu Töölisühingute Keskliidu tegevus eesotsas K. Jalak'i ja Osvald Hirsch'iga on suunatud klassiteadlike tööliste kasvatamisele ja kommunistlike ideede propageerimisele tööliskonnas. Selle tegevuse tagajärjel ongi suuremas osas organiseeritud tööliskonnas valitsemas kommunistlik-marksistlik vaim. Viimasel ajal on aga osa kutseühinguid leidnud, et K. Jalak'i ja O. Hirsch'i tegevus on suunatud vaid klassivaenu õhutamisele ja lahkhelide külvamisele üksikute rahvakihtide vahel, mille tagajärjel on lahkunud töölisühingute ühisest korterist Tähe tän. nr. 40 osa ühinguid. Juba kaks aastat tagasi lahkus Tartu Trükitööliste Kutseühing Keskliidu majast. Uutele põhikirjadele üleminnes lahkusid veel sealt Tartu Toiduainetetööliste Kutseühing, Tartu Tekstiilitööliste Kutseühing ja Tartu Puutööliste Kutseühing. Viimane neist omal koosolekul 19. novembril s. a., deklareeris, et nemad ei saa niikaua Keskliiduga koos töötada, kui seal on eesotsas kommunistlike kallakutega isikuid, nagu O. Hirsch ja teised ja kuni sealt ei ole kadunud punane vaim. Peale nende ei poolda O. Hirsch'i ja K. Jalak'i poliitilist suunda Tartu Rõivatööliste Kutseühing ja Tartu Keemiatööliste Kutseühing, kes küll veel senini asuvad ühises töölismajas. Ka Tartu Metallitööliste Kutseühing on korduvalt Tartu Töölisühingute Keskliidu juhatuse seisukohad kutseühingute ümberkorraldamise asjus hukka mõistnud, pooldades Eestimaa Töölisühingute Keskliidu seisukohti.

Kõigest selgub, et kogu aeg on käimas kibe võitlus kommunistlikult häälestatud ja riiklikult mõtlevate töölisjuhtide vahel. Kutseühingute tegevuse lõhestajaks ja riigivastase meeleolu loojaks tööliskonnas on olnud ikka O. Hirsch ja K. Jalak, ning nende kaudu ka Tartu Töölisühingute Keskliidu juhatus. Niisugune olukord on tasakaalukamate ja riiklikult mõtlevate tööliste hulgas kutsunud esile tõsist meelepaha ja lootust, et niisugune lahkhelide külvamine saaks tõkestatud.

15. novembril s. a. Tartust väljasaatmise otsuse (Politseidirektori otsus nr. 848-Sk)* kuulutamise juures ei võtnud O. Hirsch ettetoodud põhjusi omaks, pidades neid «Kaitsepolitsei» valeks. Hiljem seletas ta nii töökohas, kui ka kutseühingute ruumes, kuidas «Kaitsepolitsei» olla igasuguste nõksude ja keerdküsimustega tunnistajad viinud tasakaalust välja, kes siis annud ebaõiged seletused, millele järgnenud siis «Kaitsepolitsei» survel sarnane raske karistus. 17. novembril s. a. enne ärasõitu Tallinna seletas, et omab seal suuri tutvusi, keda informeerib poliitilise

* Vt. ka dok. nr. 42.

politsei-tegevusest ja kui tagasi tuleb, siis on juba teised dokumendid taskus. 18. novembril s. a. peeti töölismajas Tartu Kivitööliste ja Ehitustööliste Kutseühingute ühinemise tähistamiseks koosviibimise õhtu, mil puhul O. Hirsch oli K. Jalak'ule teatanud asja seisukorrast ja palunud tema poolt edasianda tervitus. K. Jalak seda tervitust edasiandes seletas, et meie sekretäri O. Hirsch'i seisukord on paranenud ja andis mõista, et politsei ei saa takistada õigete töölisliikumise juhtide tegevust.

Tartusse saabudes seletas O. Hirsch oma töökohas ja kutseühingutes, et temal soovitatud Politseitalituses käies muuta oma senist taktikat või üldse loobuda töölisliikumise juhtimisest. Sellele vastanud O. Hirsch, et ta käib õiget töölisliikumise rada ja ei loobu sellest kunagi. Tema väljasaatmise tähtaega pikendatavat veel kord ja siis muudetavat otsus. Muutmise otsus oleks ka kohe võinud järgneda, kuid Politseidirektori prestiiži pärast lükatud see siiski edasi. Väljasaatmise otsus ei ole O. Hirsch'i tegevust pidurdanud.

27. novembril s. a. valiti tema Tartu Nahatööliste Kutseühingu erakorralisel peakoosolekul Tartu Töölisühingute Keskliidu ja Ülemaalise Nahatööliste Kutseühingute Liidu Nõukogusse, milleks tegi enne vastavat kihutustööd.

1. detsembril s. a. Tartu Töölisühingute Keskliidu nõukogu koosolekul kutsus nõukogu liige — puutööline Alfred Maran, kõiki astuma Tartu Alkoholismivastasesse Kultuuriühingusse tähendades, et ühing täidab nüüd selle tühiku, mis tekkis kutseühingute uutele põhikirjadele üleminekuga. Ka Keskliidu põhikiri ei võimaldavat muud kui maja valitsemist ning seega olla töölisklassi kasvatamine nimetatud kultuuriühingu peaülesandeks. Nimetatud nõukogu juhatuse koosolekust võttis osa ka O. Hirsch, ja seal tehti teravaid etteheiteid Valitsuse tegevuse suhtes, kes segavat töölisliikumist.

O. Hirsch veedab oma vaba aja Kutseühingute ruumides võttes osa kõigist Tartu Alkoholismivastase Kultuuriühingu üritustest olles mitmeski asjas algatajaks.

Oma tegevusega on O. Hirsch lõhestanud tööliste ühtekuuluvust, kasvatanud neis riigikorravastast meelsust, õhutanud klassivaenu ja aidanud kutseühingute uutesse juhatustesse, nende üleminekul puhul uute põhikirjade alusel, läbiviia kommunistliku kallakuga isikuid, kes ei oma kõigi tööliste poolehoidu. Halvustanud korduvalt ja mahategevalt Vabariigi Valitsuse tegevust ning levitanud vale teateid politsei tegevuse kohta. O. Hirsch'i aktiivse tegutsemise tõttu ei saa Tartu töölisskond organiseeruda soodsas suunas. Lõhenemine kestab edasi ja O. Hirsch'i ässituste mõjul süveneb kommunistlik suund [...]*

V. Alatsei
assistent poliitilise politsei komissari
juures Tartus

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü 1582, l. 47—50. Originaal.

* Välja on jäetud andmed O. Hirschi lähemate sugulaste kohta

Nr. 47

BALTI RIIKIDE VÄLISMINISTRITE 10. KONVERENTSI TULEMUSTEST

Väljavõte välisministri kirjast saadikutele ja esindajatele

16. detsember 1939

Salajane

Üldiselt. Üldiselt seisukorras olulisi muutusi ei ole.

Välispoliitiliselt. Esimesest kirjast* saadik tähtsamaks sündmuseks on kahtlematult Balti välisministrite konverents 7. ja 8. detsembril**, mis toimus täieliku töökonverentsina võimalikult väheste väliste pidustustega. Konverentsi peateemaks oli ühelt poolt vastastikune kõigekülgne informatsioon välisministrite vahel ja majanduslike küsimuste arutamine vastavate ekspertide, s. o. väliskaubanduse osakonna juhatajate ning meie poolt ka Majandusministri vahel majandusliku koostöö praktilisele alusele rajamiseks. Vastavalt sellele õieti kujunes nii, et peale esimese ja viimase üldise koosoleku eksperdid arutasid majanduslikke küsimusi ühiselt, kuna välisministrid vahetasid omavahel informatsiooni ja arvamusi. Ühtki resolutsiooni vastu ei võetud, vaid avaldati ametlik kommünikee***, mis Teile teada, ning majanduseksperdid seadsid üles majandusliku koostöö üksikasjalikuma praktilise kava, mis võeti kõigi poolt tegeliku töö aluseks, muuseas omavahelise kaubavahetuse teostamiseks. — Mis puutub üldpoliitilisse informatsiooni, siis selgus, et koostöö tahe on üldine ja nähtavasti tugevam kui iialgi varem, milleks tõuget annab praegune raske rahvusvaheline olukord, eriti aga majandussõja kitsendused. Praktilistest küsimustest väärib tähelepanu ühise kullerteenistuse sisseseadmise vajaduse äratundmine, mille teostamiseks astutakse samme ja otsene tihedam informatsiooni vahetamine niihästi välisministrite kui ka igal pool asuvate diplomaatiliste esindajate vahel selle reservatsiooniga, et saadikud oma keskel vahetatud teadmisi mingil tingimusel ei pea edasi andma teiste riikide diplomaatilistele esindajatele [...]

ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 717, l. 20. Ärakiri.

* Vt. ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 717, l. 9—10.
** Vt. dok. nr. 45.
*** Vt. ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 773, l. 37.

Nr. 48

RIIGIVOLIKOGU TÖÖTAVA RAHVA ÜHTLUSRÜHMA SEKRETÄRI AVALDUS PEAMINISTRILE ADRESSEERITUD MÄRGUKIRJA ALLKIRJALEHTEDE ÜLEANDMISE PUHUL *

19. detsember 1939

Saadan Teile siinjuures edasi ühe osa märgukirju, millele koguti allkirju Riigivolikogu Töötava Rahva Ühtlusrühma ülesandel. Suurem osa märgukirjadest esitati Teile juba novembri algul.

Meil ei ole Teile võimalik üle anda kõiki märgukirju kõigi allkirjadega, kuna meile on teadmata selle osa märgukirjade saatus, mis poliitilises politseis allkirjade kogujatelt kinni peeti ja senini on allkirjade kogujatele ja ka meile välja andmata.

Samuti ei ole võimalik Teile edasi saata seda osa märgukirjadest allkirjadega, mis allkirjade kogujate poolt karistuste kartusel põletamise teel hävitati.

Neeme Ruus,
Riigivolikogu Töötava Rahva
Ühtlusrühma sekretär

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 981, l. 77. Originaal.

Nr. 49

NARVA LINNAVALITSUSE KIRI SOTSIAALMINISTEERIUMILE PALVEGA ERALDADA KREDIITE TÖÖTATÖÖLISTE RAKENDAMISEKS HÄDAABITÖÖDELE [1]

4. jaanuar 1940

Narva linna arvel on praegu tööotsijaid mehi 175 ja naisi 73, kokku 248 töötut.

Peale selle neil päevil vallandati Kreenholmi vabrikust 105 naistöölist, nii et töötuid on praegusel ajal üldse 353 inimest.[2]

Linnavalitsuse poolt raha puudusel ei ole neile sadadele töötuile tööd võimalik anda, küll on aga koostatud avalikkude tööde kava teostamiseks riiklistest summadest, alates 1. jaanuarist 1940. a. kuni 1. aprillini 1940. a., mis ette nähtud juurde lisatud nimestikust üldises summas kr. 49.100.— suuruses.

Arvestades puudustkannatajate kodanikkude suurt arvu ning linna raha puudust neile töö võimaldamiseks, ja toetudes oma otsusele 30. detsembrist 1939, pöördub Narva Linnavalitsus Sotsiaalministeeriumi poole palvega, võimalikult kiires korras lubada ja määrata uusi krediite tööde teostamiseks esitatava nimestiku järgi kuni kr. 49.100.—[3] aja kestvuseks kuni 1. aprillini 1940. a.

Lisa: nimestik 2 eks.*

Linnapea
Sekretär

ENSV RAKA, f. 2505, nim. 1, s.-ü. 696, l. 3. Ärakiri.

---

* Vt. ka dok. nr. 38 ja 42.

[1] Ajalehes «Staröi Narvski Listok» nr. 1, 3. jaanuaril 1940 kirjutati sel puhul järgmist: «Omal ajal said Kreenholmi Manufaktuurist vallandatud tekstiilitöölised teenistust avalikel töödel Narvas ja Sillamäe raudtee ehitusel. Nüüd on nende tööde krediteerimine seisma pandud ning tekstiilitöölised on jälle teenistusest ilma.»

[2] Töötatööliste arvu kohta teatab ajaleht «Vesti Dnja» nr. 29, 5. veebruaril 1940 järgmist: «Tööliste arv [Kreenholmis] vähenes viimase 6 kuu jooksul 900 inimese võrra ning praegu töötab vabrikus 1986 töölist.» Hiljem paranes olukord Kreenholmi Manufaktuuris tänu Nõukogude Liidult saadud tellimustele (vt. ENSV ORRKA, f. 969, nim. 1, s.-ü. 538, l. 243).

[3] Seda summat Narva linnavalitsusele ei eraldatud (vt. ENSV RAKA, f. 2505, nim. 1, s.-ü. 696, l. 4).

Nr. 50

PÕLEVKIVITÖÖSTUSE TÖÖLISTE NÕUDMISED TÖÖKAITSE JA SOTSIAALKINDLUSTUSE ALAL

AÜ «Eesti Kiviõli» käitise tööliste üldkoosoleku resolutsioon

7. jaanuar 1940

Eesti Kiviõli a.-ü. käitise tööliste üldkogu koosolek peab tarvilikuks, et viivitamata:

1. kehtima pandaks vanaduse ja töövõimetuse vastu, leskede ja vaeslaste kindlustamise seadus,
2. kutsehaiguste vastu kindlustamine,
3. õnnetuskindlustus laiendatakse ka vigastustele, mis saadud väljaspool tööd,
4. elluviidaks tööstuslikkude käitiste tööõnnetuste vältimise ja töötervishoiu määrus,
5. elluviidaks kaevandustööde julgeoleku sundmäärused,
6. antaks tööliste laste abiraha seadus,
7. pikendataks palgalist puhkeaega vähemalt kahe nädalani ja laiendataks selle seaduse ulatust,
8. tööliste varustamine tervishoiunõuetele vastavate elukorteritega tuleb teha kohustuseks suurkäitiste valdajaile, milleks on tarvis anda vastav seadus.

Koosolek ühtlasi tunnustab tarvilikuks, tööliste ja [nende]

---

* Dokumente pole avastatud.

perekondade tervise alalhoidmiseks, eriti praegustel erakordsetel aegadel, rahva varustamise esmajärgu tarbeainetega, elukallidusе vältimise ja liigkasu võtmise kaotamise.

J. Kongi
Koosoleku juhataja

H. Schlossmann
abijuhataja

Protokollijad O. Vou

Protokollile allakirjutajad: M. Purde
Raamat
Kangas

ENSV ORRKA, f. 2113, nim. 1, s.-ü. 424, l. 127. Originaal.

Nr. 51

VAJADUSEST KOOSKÕLASTADA TÖÖLISTE PALGAMÄÄRASID ELATUSMIINIMUMIGA, ET ÄRA HOIDA REVOLUTSIOONILISE LIIKUMISE ELAVNEMIST[1]

Majandusministri kiri sotsiaalministrile *

8. jaanuar 1940

S a l a j a n e

Erakorraliste aegade algul oli kohe arvata, et elukallidusе tõus võimalikuks võib kujuneda ning endaga kaasa tuua ülemaalisi palgavõitlusi ühes omavaheliste vahekordade teravnemisega ning seega rahutu meeleolu tekkimisega.

Kuna sarnast olukorda vältida soovisime, siis otsustasime Teiega juba ülemaltähendatud olukordade tekkimisel palgavõitluse lubamise asemel olukorra kujundamist Valitsusasutiste korraldusse võtta. Pidime üles seadma põhimõtte, et praegusel ajal elustandardi küll tõsta ei saa, kuid selle langemise ärahoidmiseks tuleb üldised korraldused maksma panna. Arvasime, et elukalliduse tõusu korraks Teie, Härra Sotsiaalminister, endale seadusliku volituse võtate töövõtjatele lisapalga määramiseks leivakorvi hinnavahe katteks. Kuna see aga üksi elustandardi hoidmiseks loomulikult poleks piisanud, siis pidasime tarvilikuks lasteabiraha maksmapanekut, mis lasterikastele perekondadele kergendaks raskematest aegadest ülesaamist.

Ühenduses ülemaltähendatud kavadega sumbutasime Narva töötüli komisjoni esialgse kava — üksikutes käitistes hakata plaanitult palgakõrgendusi läbi viima.

Vahepeal on aeg kiiresti mööda läinud, meie poolt otsustatud Valitsuse kavadest, küsimust üldises ulatuses lahendada, pole aga midagi veel teostunud. Narva j. t. käitistes on uuesti töötülid puhkenud ja puhkemas.[2] Kuigi senini elukalliduse lainet on suudetud

* Ärakiri saadetud peaministrile.

veel ära hoida, on töötülide lahendamise komisjon Narvas Kreenholmi käitise tööliste nõudmistele järele andes juba palganorme tõstnud — üle tegeliku elukalliduse tõusu normi, mis loomulikult märguandena mõjuma saab ka teistes käitistes.

Kuna teistkordne komisjoni otsuse sumbutamine tõsiseid rahulolematusi esile kutsuks, eriti ülemaltähendatud asjaoludel, et Valitsuse poolt kavatsetud algatusest üldiste korralduste suunas midagi kuulda ega ette tuua ei ole, siis andsin komisjoni otsuse jõustumiseks oma nõusoleku. Tegin seda raske südamega, kuna sellega avama pidin vildaku tee palgaolude korraldamisel, mis nüüd paratamatult üksikutes käitistes ebaõiglaselt, ebaühtlaselt ning juhuslikult sündima saab.

Ülemaltähendatud asjaoludele Teie, Härra Sotsiaalministri, tähelepanu juhtimist pidasin oma kohuseks.

[Pitsat]

L[eo] S[epp]

ENSV ORRKA, f. 969, nim. 1, s.-ü. 503, l. 501. Ärakiri.

[1] Eesti kodanlus, soovides kindlustada riigi «kodurahu», püüdis mõnede oma demagoogiliste sammudega jätta muljet töörahva huvide kaitsmisest. Jaan Tõnisson ütles selle kohta Riigikogu istungil 12. märtsil 1940 järgmist: «Kui meie praegusel ajal tahame oma ühist fronti luua kõiksuguste võimalikkude väliste mõjude pealetulekul, siis on tarvis, et meie just sotsiaalsete paranduste alal mitte liiga tagasihoidlikud ei oleks.» (ENSV ORRKA, f. 84, nim. 1, s.-ü. 909, l. 820.) Selleks kehtestati «Väikekorterite üürihindade korraldamise ajutine seadus» (Vt. «Riigi Teataja» 1939, nr. 115, art. 894), mis aga ei andnud töötavale rahvale mitte mingisuguseid olulisi soodustusi (vt. dok. nr. 61). 18. aprillil 1940 anti välja seadus ühekordse lasteabiraha maksmise kohta riigiteenijatele, sõjaväelastele, õpetajatele ja riigiettevõtete töölistele (vt. «Riigi Teataja» 1940, nr. 33, art. 255). Niisuguseid armuande tehti terve rida, kuid kõik need ei suutnud pidurdada töötajate elatustaseme katastroofilist langust (vt. dok. nr. 73). Seepärast võttis kodanlus tarvitusele mõjuvamaid abinõusid oma võimu säilitamiseks. Nii nägi 1940/41.a. riigieelarve ette politsei koosseisude suurendamist 262 inimese võrra (vt. ENSV ORRKA, f. 969, nim. 5, s.-ü. 1079, l. 4) ning «piiriäärse noorsoo riigimeelsuse kasvatamiseks ja organiseerimiseks» assigneeriti siseministeeriumile 1939/40. a. riigieelarvega võrreldes tervelt 6050 krooni rohkem (samas, l. 5).

[2] Takistustele vaatamata ja politsei keelust hoolimata toimusid reas suuremates käitistes (Narva Linaketramise Manufaktuuris, a/s «Johanson ja Ko» paberivabrikus, a/ü «Eesti Kiviõli» tehastes jt.) tööliste koosolekud, kus nõuti palkade tõstmist tasemele, mis vastaks toidu- ja tarbeainete hindade tõusule. A/s «Johanson ja Ko» paberivabriku tööliste üldkoosolek volitas töölisnõukogu astuma vajalikke samme» juhul, kui keeldutakse tõstmast tööliste palku («Vesti Dnja» nr. 40, 19. veebruaril 1940).

Nr. 52

SOOME VÄLISMINISTRI V. TANNERI ISIKLIKU SAADIKU PROFES-SOR L. KETTUNENI LÄBIRÄÄKIMISTEST EESTI KODANLIKE TEGELAS-TEGA SOOME ABISTAMISE VÕIMALUSTE KOHTA SÕJAS NÕUKOGUDE LIIDU VASTU[1]

Väljavõte Eesti välisministeeriumi pressiatašee Stokholmis K. Asti ette-kandest välisministrile

12. jaanuar 1940

[. . .] Peastaap ja valitsus ei tahtvatki, et Eestist vabataht-likke tuleks, sest Eestile endale võib tulevikus iga mees kullahinda maksta ja vabatahtlike saatmine võiks Eestis enneaegse plahva-tuse välja kutsuda. Kuid üht asja peaks revideerima: peaks luba-tama ja soodustama, et Eestist lendurid vabatahtlikena tuleks. Seda kahel põhjusel: Soomes on suur lendurite puudus; teiseks võiks vajaduse korral samad lendurid Soome lennukeil (Soome loodab lennukeid saada) Eestisse lennata ja seal maavägede ope-ratsioone abistada.

Kui Soome ja Eesti nüüdsest saatuslikust silmapilgust peaks pääsema, siis peab tulema Soome-Eesti liit, kui mitte föderatsioon ja Eesti peab astuma Skandinaavia blokki. Paralleelselt ka Läti ja Leedu küsimus üles tõsta. Vanu vigu ei pea enam korratama.

Soome võidulootuste kohta arvas Kettunen, et see oleneb täie-likult välisabist. Nende senine vastupanu olevat nendele eneste-le ka üllatuseks. Rahuläbirääkimiste peale läheks Soome otsekohe, kuid muidugi mitte Hangö hinna eest. Kuid selles küsimuses ole-vat ta Jaan Tõnissonile oma seisukohad avaldanud ning loodab, et Tõnisson need meie välisministrile teatavaks teeb [. . .]

Lisan veel juure, et professoril oli ka suurem summa raha kaasas, mida Soome sõbrad Eestis kokku pannud. Kui mõelda meie kapitalivaesusele ja sellele, et meil ju avalikku korjandust ei saa olla, siis oli see summa isegi üllatavalt suur.*

K. Ast
Presse-attašee

ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 704, l. 357—360. Originaal.

[1] Professor L. Kettunen külastas Eestit V. Tanneri isikliku saadikuna, kohtudes Eesti kodanluse ladvikuga (kindral Laidoneri, peaminister Uluotsa, piiskop Kõpu, Jaan Tõnissoni ja teistega). Tagasiteel jagas ta oma muljeid Stokholmis viibiva Eesti välisministeeriumi pressiatašeega.

* Vt. ka dok. nr. 62.

Nr. 53

A/S «A. M. LUTHERI» KÄITISE TÖÖLISTE NÕUDMISED KORTERIKRIISI LAHENDAMISEKS JA TÖÖLISTE KINDLUSTAMISEKS VANADUSE PUHUL

Tööliste üldkoosoleku resolutsioon *

14. jaanuar 1940

1. Koosolek tunnustab, et korteri kriisi lahendamisega ei saa enam viivitada, vaid tuleb viivitamatult [asuda] uute tööliste väikekorterite ehitamisele. Koosolek leiab, et ümber (rahvustajate) asujate sakslaste varandused on tekkinud eesti rahva töö ja vaeva ja Eesti looduslikkude varade kasutamisest ning et nende üle-andmine Saksamaale samuti nagu nende andmine Saksa riigi kasutusse on vastuolus Eesti rahva õigustega, ning eluliste huvi-dega ega või olla lubatud.

2. Koosolek peab tarvilikuks, et antaks kiires korras välja vanadusinvaliidsuse vastu kindlustusseadus, kuna vanade tööliste kaitseseadus ei suuda töölisi rahuldada, rääkimata asendamisest lubatud vanadusinvaliidsuse seadusega ja mille tõttu ei tohiks Vabariigi Valitsus tunda rahuldust vanade tööliste kaitseseaduse väljaandmisest.

ENSV ORRKA, f. 969, nim. 1, s.-ü. 594, l. 107. Ärakiri.

Nr. 54

ERAKORRALISTEST ABINÕUDEST 1940/41. AASTA RIIGIEELARVE TASAKAALUSTAMISEKS[1]

Vabariigi valitsuse otsus

15. jaanuar 1940

Salajane

1. Kiita heaks Eesti Vabariigi tulude ja kulude eelarve 1940/41. aastaks tasakaalus Kr. 114.988.740.—

2. Eelarve tasakaalu viimiseks tunnustada tarvilikuks:

a) siselaenu tegemine 5 miljoni krooni suuruses riigikaitse varustuse erakorraliseks täiendamiseks,

b) riigikaitse maksu seniste määrade kahekordistamine 1940. maksuaastaks,

c) posti-telegraafi-telefoni tariifide tõstmine selles ulatuses, et saavutada eelarve-aastal enamlaekumine ca 1.500.000 krooni suuruses ja

d) erakorraline metsa müük selles ulatuses, et saavutada lisatulu vähemalt 1.000.000 krooni suuruses.

* Resolutsioon saadeti käitise töölisnõukogu poolt majandusministrile.

3. Eelarve heakskiitmisel võetakse teadmiseks, et Sõjaministeeriumi nõudmistest rahuldatakse:

a) 1.000.000 krooni 1939/40. a. lisaeelarvega nr. 2 ja

b) 2.347.860 krooni lepingute sõlmimise korras 1941/42. a. eelarve arvel, kattes ettetellimise 1941/42. a. krediitidest poolel määras ja võimaldades teise poole osas 1941/42. aastal anda tellimisi 1942/43. a. eelarve arvel.[2]

Peaminister Uluots
Majandusminister Sepp
Riigisekretär Terras

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 2, s.-ü. 972, l. 20. Originaal.

[1] Riigieelarve kulude kasv on seletatav sõjaliste kulutuste suurenemisega 25,5 miljonilt kroonilt 1939/40. eelarveaastal 34 miljoni kroonini 1940/41. eelarveaastal, s. o. 8,5 miljoni krooni võrra (vt. «Riigi Teataja» 1940, nr. [illegible], art. 181).

[2] Valitsuse poolt tarvitusele võetud erakorralised abinõud ei võinud parandada riigi finantsilist olukorda. Nii välis- kui ka sisevõlad kasvasid aastast aastasse. 1. aprilliks 1940 oli riigivõlg tõusnud 127 357 800 kroonini, millest 118 406 200 krooni oli välisvõlga (EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 215, l. 98). Samal ajal kasvasid ka tööstus- ja kaubandusettevõtete välisvõlad. Kui 1. oktoobril 1934 väljendusid viimased 34 miljoni krooni suuruses summas («Eesti majandus 1935. a.», lk. 61), siis 1. jaanuariks 1937 oli see summa tõusnud 48,3 miljoni kroonini ja 1. jaanuaril 1939 ulatus tööstus- ja kaubandusettevõtete välisvõlgnevus juba 60,4 miljoni kroonini. Välisvõlgnike arv kasvas 432-lt 1937. aastal 532-ni 1939. aastal («Eesti majandus 1938 a.», lk. 85). Eesti NSV Rahanduse Rahvakomissariaadi andmetel moodustas Eesti üldine välisvõlg 1. augustil 1940. aastal 218 600 000 krooni (EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 215, l. 98), seega ainuüksi välisvõlad ületasid kahekordselt kogu riigieelarve mahu.

Nr. 55

RELVASTUSE OSTMINE SAKSAMAALT[1]

Vabariigi valitsuse otsus *

15. jaanuar 1940

1. Lubada Sõjavägede Varustusvalitsuse Relvastusosakonnal muretseda vähem- ja valikpakkumisteta hankelepingu alusel saksa firmalt Deutsche Waffen- und Munitionsfabriken a/g, Berlin-Charlottenburg 2, Sõjavägede Varustusvalitsuse ülema poolt kinnitatud tingimuste kohaselt:

— kuni 7.000.000 tk. kal. 7,92 padruneid «SS» kuuliga, pidemeteta hinnaga RM 69.— ühe tuhande padruni eest ja

— kuni 3.000.000 tk. kal. 7,92 padruneid «SS» kuuliga, pidemetes hinnaga RM 71.— ühe tuhande padruni eest

pakitult franko saksa piirijaam või sadam.

* Vt. ka dok. nr. 57 ja 63.

2. Lubada maksta Sõjavägede Varustusvalitsuse Relvastusosakonnal firmale Deutsche Waffen- und Munitionsfabriken a/g [illegible] kuni 65% hankelepingu summast vastuvõetava panga garantiikirja vastu.

3. Lubada jätta lepingu täitmine kindlustamata ja võtta lepingusse vahekohtu klausel.

4. Lubada Sõjavägede Varustusvalitsusel tasuda p. 1 tähendatud varustise veo, laadimise, vastuvõtmise ja veokindlustuse kulud, samuti ka sõjast ja sõjaohust tingitud õnnetuste vastu kindlustuse kulud, arvates saksa piirijaamast või sadamast sihtkohani, tegelikkude kulude piirides.

Uluots
Peaminister

Reek
kindralleitnant,
Sõjaminister

Terras
Riigisekretär

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 2, s.-ü. 972, l. 13. Originaal.

[1] Ehkki NSV Liidu ja kodanliku Eesti vahel sõlmitud vastastikuse abistamise paktiga kohustus Nõukogude Liit varustama Eesti sõjaväge soodustatud tingimustel relvastuse ja muu sõjavarustusega (vt. dok. nr. 26), jätkas kodanlik valitsus relvade hankimist Saksamaalt (vt. ka dok. nr. 57 ja 63 ning ENSV ORRKA, f. 969, nim. 4, s.-ü. 350, 352; f. 495, s.-ü. 82; f. 31, nim. 2, s.-ü. 1005). Sõjaliste ostude intensiivistamine kutsus esile kulutuste suurenemise. 1939/40. eelarveaastal eraldatigi sõjaliseks otstarbeks täiendavalt lisaeelarvete nr. 1 ja 2 põhjal 4 285 250 krooni («Riigi Teataja» 1939, nr. 114, art. 881 ja 1940, nr. 25, art. 198).

Nr. 56

SÕJAVÄELISE ESINDAJA MÄÄRAMINE LEEDUSSE[1]

Sõjaministri seletuskiri

Mitte varem kui 15. jaanuar 1940 *

Salajane

Seni oli Sõjaväe esindaja Lätis ühtlasi ka esindaja Leedus. Muutunud olukorras on tekkinud tarvidus pidada eraldi alatine sõjaväe esindaja ka Leedus. Viimasel ajal viibiski selleks pikemat aega üks ohvitser Leedus lähetamise korras. Kuna kestev lähetamine ei ole otstarbekohane, siis on tarvis koosseisu võtta vastav ametikoht. Ühtlasi on aga ära langenud vajadus sõjaväe

* Dateeritud vabariigi valitsuse 15. jaanuari 1940 otsuse järgi (ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 1797, l. 224).

7 Kogumik

esindaja järgi Poolas, mistõttu tähendatud ametikoht esitatakse koosseisust kustutamiseks.

Koosseisu muudatused esitatud kujul lisakulusid ei nõua.

N. Reek
kindralleitnant,
Sõjaminister

[Pitsat]

ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 1797, l. 225. Ärakiri.

[1] Pärast Balti riikide välisministrite 10. konverentsi tugevnesid sidemed nende riikide sõjaväeliste asutuste vahel. Balti Liidu ajakirjanduse 7. pleenumil kõneles kolonelleitnant A. Kontrovskis, «et loodud on kontakt Läti sõjaväe staabi ning Eesti ja Leedu sõjavägede staapide vahel andmete vahetamiseks sõjavägede elusse puutuvates küsimustes. Neid andmeid vahetatakse kord kuus» (ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 83, l. 13.) Nii näiteks palus Läti sõjaväeline esindaja Eestis 5. märtsil 1940 «üksikasjalisi andmeid Nõukogude Liidu vägede asetuse kohta Eestis, eriti neile antud rajoonide piiride kohta» (ENSV ORRKA, f. 495, II osak., s.-ü. 137, l. 12). Sagenesid kõrgemate sõjaväelaste vastastikused külaskäigud: 1940. aasta jaanuaris külastas Eesti sõjavägede staabi ülem kolonel Jaakson Lätit («Päevaleht» nr. 24, 26. jaanuaril 1940), veebruaris külastasid Eestit Läti sõjavägede ülemjuhataja kindral K. Berkis (vt. dok. nr. 60) ja Leedu sõjaministri asetäitja kindral Reklaitis (ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 704, l. 187); märtsis käis Riias Eesti merejõudude juhataja kaptenmajor J. Santpank, juunis sõitis sinna ka kindral A. Tõnisson jne. Kõiki läbirääkimisi varjati hoolega Nõukogude Liidu eest.

Nr. 57

SÕJALENNUKITE OSTMINE SAKSAMAALT*

Sõjavägede staabi kiri Eesti sõjaväelisele esindajale Berliinis

17. jaanuar 1940

Salajane
Väga kiire

Palun Teid veelkord kohe kontakti astuda Saksa õhuministeeriumiga ning taotleda nõusolekut Eesti sõjaministeeriumile 1[illegible] hävituslennuki «Messerschmit-ME-109» müümiseks.

Nõusoleku saamisel palun kiirelt nõutada nimetatud lennukile vastavalt firmalt pakkumine.

Pakkumises palun lasta märkida:
— lennuki hind ühes täieliku relv- ja muu juurdekuuluva varustisega,
— lennukile juurdekuuluva ja relvvarustise üksikasjaline loetelu,
— maksutingimused ja
— lennukite kättesaamise tähtaeg.

Ühtlasi palun kiirendada Tehnikaosakonna poolt 8.01.40 [illegible] all Sõjavägede Staabi II Osakonna kaudu saadetud järelepärimisele pakkumise saamist.

[Pitsat]

J. Martins
kolonel

E. Tiivel
kapten, insener
Valitsuse Ülema II abi

E. Sommer
insener,
Tehnikaosakonna Ülem

ENSV ORRKA, f. 495, s.-ü. 82, l. 117. Ärakiri.

* Vt. ka dok. nr. 55 ja 63.

Nr. 58

KOMMUNIST V. JAANUSE VALIMINE RIIGIVOLIKOGU LIIKMEKS RAKVERE VALIMISRINGKONNAS TOIMUNUD TÄIENDAVATEL VALIMISTEL

Poliitilise politsei assistendi ettekanne Narva poliitilise politsei komissarile

30. jaanuar 1940

Kannan ette 74. valimisringkonna Riigivolikogu liikme valimiste tulemused:

	Jõhvis	Kundas	Rakveres	Kokku
Voldemar Jaanus, kes seatud töölisringkondadest	341	617	1201	2159
Oskar Luiga, kes seatud endiste vapside ringkondadest	273	115	1748	2136
Heinrich Aaviksoo, kes seatud Rahvarinde ja [illegible]kondade poolt	204	161	829	1194

Seega on seniste andmete järele valitud uueks Riigivolikogu liikmeks 74. valimisringkonnast Voldemar Jaanus 23 hääle paremusega Oskar Luiga ees. Heinrich Aaviksoo on kaotanud kautsioni.[1]

[Allkiri pole loetav]
Assistent

ENSV ORRKA, f. 946, nim. 1, s.-ü. 9, l. 12. Originaal.

[1] Kommunist V. Jaanuse valimine Riigivolikogu liikmeks fašistliku diktatuuri tingimustes annab tunnistust rahvahulkade revolutsioonilise aktiivsuse tõusust.

Nr. 59

UUE DIVIISI FORMEERIMINE EESTI SÕJAVÄGEDE KOOSSEISUS

Diviisiülema käskkiri sõjavägede ülemjuhataja käskkirja teatavakstegemise kohta

1. veebruar 1940

§ 1.

Avaldan Sõjavägede Ülemjuhataja käskkirja nr. 33 29. 01. 40:

«Vabariigi Presidendi otsusega 16. jaanuarist s. a. on kinnita-tud arvates 1. veebruarist 4. Diviisi Juhatuse koosseis ja määratud 4. Diviisi rajoon. Uue väekoondise ellukutsumine on teostunud 4. Diviisi ülesannete hõlpsamaks täitmiseks, mida nõuavad meie nende ülesannete hõlpsamaks täitmiseks, mida nõuavad mei riigikaitse vajadused.

4. Diviisi ülemaks määratud kolonel J. Maide'l käsin asu diviisi juhatuse moodustamisele ja diviisi asutamisega seos olevate muude ülesannete täitmisele. Diviisi juhatuse moodus-mine lõpetada hiljemalt 1. märtsiks s. a.

Silmas pidades kokkuhoiu vajadust tuleb diviisiülemal olla tagasihoidlik kõigi kulutuste tegemisel ning nõuda keskasutistelt diviisi moodustamisel ainult neid summe ja esemeid, mis hädavajalikud.

4. Diviisi moodustamisel esilekerkivate küsimuste lahenda-misel anda juhendeid ja selgitusi vastaval Sõjaministri abil ja Sõjavägede Staabi ülemal.

4. Diviisi formeerimise algpäevaks lugeda 1. veebruar 1940.»

J. Maide
kolonel, diviisiülem

ENSV ORRKA, f. 66, nim. 27, s.-ü. 482, l. 2. Ärakiri.

Nr. 60

LÄTI SÕJAVÄGEDE ÜLEMJUHATAJA KÜLASKÄIGUST TALLINNA

Eesti sõjaväelise esindaja Lätis ettekanne sõjavägede staabi ülemale

3. veebruar 1940

Täiesti salajane

Kannan ette, et kindral Berkis kutsus mind täna oma juurde jutule. Tema teatas minule omast kavatsusest sõita meie Ülem-juhatajale külla.

Kuna kindral Berkis'el on soov sõita võimalikult peatselt («sest sündmused arenevad väga kiirelt» tähendas kindral), siis palus ta teatada, kas meie Ülemjuhatajal oleks vastuvõetav, kui kindral Berkis saabuks Tallinna 12. skp. hommikuse rongiga (09.10).

Kuigi kindral Berkis minuga sellest ei kõnelenud, tundub minule, et tema tutvuks häämeelega mõne meie sõjaväealaga (näit. Üh[endatud] Õppeasutiste mõne väeosaga, Arsenaliga jm.).

Tundes kindral Berkis'e hääd ja poolehoidlikku suhtumist meie Ülemjuhatajasse, samuti tema sõbralikkust meie sõjaväe vastu, oletan, et temal oleks meeldivam, kui külaskäik ei piirduks ühe päeva peatusega, vaid kestaks vähemalt 2 päeva (tuleb arvestada asjaolu, et Riia rong saabub hilja Tallinna ning väljub vara).

Kindraliga sõidaks arvatavasti tema adjutant. Sellest teatan täpselt täiendavalt.

Informatsiooniks kannan ette, et kindral Rastikis'e külaskäigu puhul (26. ja 27. 02. 39) oli saatmisel jaama rivistatud Armee-staabi pataljoni üks kompanii, liigse külma tõttu saabumisel aukompaniid jaamas ei olnud.

Saatmise otstarbel sõidaksin ühes kindral Berkis'ega.[1]

K. Mollin
Kol.-ltn.

ENSV ORRKA, f. 495, II osak., s.-ü. 199, l. 35. Originaal.

[1] Eesti president autasustas kindral Berkist tema Eestis viibimise ajal I klassi Kotkaristiga (vt. ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 1797, l. 282).

Nr. 61

KORTERIÜÜRIDE REGULEERIMISE VAJADUSEST TARTU LINNAS

*Tartu Töölisühingute Keskliidu märgukiri vabariigi valitsusele**

18. veebruar 1940

Tartus asuvate töövõtjate kutseühingute juhatuste, Tartu töö-liisvanemate ja Tartu Töölisühingute Keskliidu nõukogu ühine koosolek 9. veebruaril s. a. Tartu Töölismajas otsustas esitada Vabariigi Valitsusele alljärgneva märgukirja.

Detsembri kuul 1939. a. hakkas kehtima «Riigi Teatajas» nr. 115 — 39. a. avaldatud «Väikekorterite üürihindade korralda-mise ajutine seadus». Selle järgi kuuluvad normeerimisele väike-korterite — kuni 60 rmt. põranda pinnaga — üürid linnades ja tööstuskeskustes 1936. a. üüride alusel, seaduses näidatud eranditega.

Tartu Linnavalitsus oma avalduses Vabariigi Valitsusele on esinenud sooviga mainitud seadust esialgu Tartus mitte kohan-dada, kuna neil, s. o. Tartu Linnavalitsusel puuduvad andmed üürihindade kohta Tartus ja et Tartus leidub küllaldaselt vabu kortereid, mistõttu üürid iseenesest kohanduvad nõudmiste ja pakkumiste kohaselt normaalseiks.

Koosolek ärakuulanud Tartu Töölisühingute Keskliidu poolt

* Ärakirjad adresseeritud sotsiaalministrile ja Tartu linnavalitsusele.

korraldatud ankeedi tulemused, asub seisukohale, et üürihindade normeerimine Tartus on hädavajalik, sest Tartu oludes väikekorterite üür eriti ühetoalistes ning toa ja köögiga korterites, s. o. sarnastes, kus elavad peamiselt väikepalgalised töölised, on ebaloomulikult kõrge. Üür neis korterites on keskmiselt 60 senti ruutmeetrilt, kuid tõustes ka märksa kõrgemale kuni 80—90 senti ruutmeetrilt. Võrreldes praegu maksetavaid üüre 1936. a. üüridega ilmneb nähe, et üürid üldiselt on tõusnud 20% võrra, mõnel juhusel isegi üle 50%.

Pidades silmas seda, et praegu maksetavad üürid moodustavad töölise palgast keskmiselt 25%, millele arvata juure kütte ja valgustuskulud, siis ainult korteri pidamine neelab tihti töölisel kuni 50% sissetulekust.

Sarnane kulutus korteri arvel, ajal mil ilmneb palkade langus tendents, elukalliduse kiire tõus ja ähvardab üldine tööpuudus, on töölisele ületamatuks raskuseks. Sellepärast koosolek otsustas nõuda, et «Väikekorterite üürihindade korraldamise ajutine seadus» võetakse kohaldamisele ka Tartus kiiremas korras, misjuures keskmine üürihind elamiskõlvuliku ja vastuvõetava korteri eest ei tohiks tõusta mitte kõrgemale 40 sendist ruutmeetrilt. Vastasel korral ähvardab Tartu tööliskonda korteritest välja tõstmine ja töölised on sunnitud perekondade kaupa ühes korteris elama, sest praegune sissetulek ja mõnesugune juhuslik teenistus ei võimalda töölisel praeguste üüride tasumist.

Keskliidu juhatus omaltpoolt kaaludes küsimust, milline võiks olla elamiskõlvulik ja vastuvõetav tööliskorter Tartu oludes, asub seisukohale, et see peaks olema ühe toa ja köögiga või kahe toa ja keedu võimalusega korter, mille välisseinte soojapidavus normaalne ja mille juures on kõik tarvilikud kõrvalruumid, nagu pesuköök, kelder, kuur jne., kusjuures käimla asukoht ei tohi olla õues. Halvemate tingimustega korteril tuleks vastavalt üürihinnast maha arvata.

Seda Teile teatavaks tehes jääme lootma, et ka Tartus üüri hinnad võetakse normeerimisele.

Lugupidavalt —
esimees K. Jalak
sekretär O. Hirsch

[Pitsat]

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 981, l. 183. Originaal.

Nr. 62

EESTI KODANLUSE AKTSIOON ANNETUSTE KOGUMISEKS SOOME SÕJAVÄELE *

Soome abistamise komitee üleskutse [1]

Mitte hiljem kui 27. veebruar 1940 **

Täiesti salajane

L. P. korjajad!

Soome abistamiskomitee palub teid, et korjaksite Soome sõjaväe tarvis sooje sukki, kindaid ja kampsuneid või sooje särke. Sõjalaskeriistade ja laskemoona tarvis on vajalik raha. Saades korjanduslehed, astuge oma ümbruskonnas kindlalt Soome sõbralikesse perekondadesse ja esitage korjandusleht annetamiseks. Seda teha kuni 15. märtsini s. a. ja saadud kogu anda Vallamajja.

Sealt saadetakse edasi Soome abistamise komitee liikmele, Tartu Ülikoolis Filosoofia Seminaris (Ülikooli 3. kord) asuva assistent pr. Tamm'ile, kes neid Soome saatkonda toimetab.

Ettevaatuse mõttes võtta annetusi m e e s t e l t — naistele asjast rääkimata, et jutt edasi ei läheks ja Vene saatkond oma agentide kaudu teada ei saaks.

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1677, l. 24. Käsikirjaline eksemplar.

[1] Vaatamata vastastikuse abistamise paktile NSV Liidu ja Eesti vahel tegutses Eestis «Soome abistamise komitee». Annetusi koguti peamiselt «Kaitseliidu» liikmetelt ja jõukamate kihtide esindajatelt (ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1677, l. 3; s.-ü. 1707, l. 2; s.-ü. 1661, l. 2).

Nr. 63

RELVASTUSE OSTMINE SAKSAMAALT ***

Vabariigi valitsuse otsus

Veebruar 1940

1. Lubada soetada Sõjavägede Varustusvalitsuse Tehnikaosakonnal Sõjaministri poolt määratavate tingimuste kohaselt, võistlemiseta ja valikpakkumisteta hankelepingu alusel saksa firmalt Henschel Flugzeuge-Werke A. O. Schönefeld, Saksamaal, vastavalt tema pakkumisele 24. 01. 1940 12 (kaksteist) luure-koostöö lennukit tüüp Ha 126, relvadega, pommitusseadisega ja varustisega, mis loetletud pakkumises, hinnaga RM 150.300.— tükk, kogusummas ühe miljoni kaheksasaja kolme tuhande kuuesaja (1.803.600) saksa riigimarga eest, tollita, franko Tallinna sõjaväe aerodroom, tooduna kohale õhuteel Eesti lendurite poolt.

* Vt. ka dok. nr. 52.
** Dateeritud korjandusest osa võtnud isikute seletuste järgi (ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1677, l. 10).
*** Vt. ka dok. nr. 55 ja 57.

2. Lubada p. 1 tähendatud hankijal maksta ederahana 40% lepingu järgsest summast Eestis asuva panga garantiikirja vastu, jätta eelpool tähendatud hankelepingu täitmine kindlustamata ning võtta Sõjaministeeriumi kanda lepingult ja arvetelt ettenähtud Eestist nõutav tempelmaks.

3. Lubada eelpool tähendatud hankelepingusse võtta sisse vahekohtu klausel, mille järgi kõik lepingust tekkivad tülikü-simused antakse lahendada Saksamaal moodustatavale vahekohtule, mis koosneb kahest esindajast kumbagilt lepinguosaliselt liikmetena ja Saksa Õhuministeeriumi poolt määratavast esimehest.

Peaminister

Sõjaminister

Riigisekretär

ENSV ORRKA, f. 969, nim. 5, s.-ü. 2823, l. 32. Ärakiri.

Nr. 64

TOORPUUVILLA PUUDUS A/S «EESTISIID» TEKSTIILIKÄITISES

A/s «Eestisiid» töölisnõukogu kiri majandusministrile

12. märts 1940

Meie käitist tabas raske löök. On lõpukorral toorainete tagavarad, nimelt puuvill. Juba möödunud kuul, saades Majandusministeeriumi Tööstusosakonna poolt vastava loa, vabriku juhatus lühendas osal käitise töölistel tööpäevade arvu. Ligineb silmapilk, mil käitis on toorainete puudusel sunnitud jääma seisma. Sel puhul jääb tööta 450 töölist. Kui arvestada neile lisaks nende perekonnaliikmeid, siis ähvardab leivatajäämine üle tuhande inimest. Praeguse kõrge elukalliduse ajal on töötaolek kohutav.

Meie vabriku valitsusel on praegu puuvill Nõukogude Liidust tellitud, isegi tellitud kaup ette tasutud, nii et materjali saamine peaks olema ainult aja küsimus. Tuginedes eeltoodule, palume Teie kaasabi, et meie käitisele saaks laenatud teiste käitiste puuvilla tagavaradest seniks, kuni meie tellitud puuvill kohale jõuab. Esialgu piisaks meile materjalist, millega oleks võimalik vähemasti üks kuu käitist töös hoida. Seejuures peaks leiduma käitisi, kellel leidub sedavõrd suuri tagavarasid, et on võimalik laenata.

Kuna meie käitise tööliskond on tööpäeva lühendamisega isegi sattunud majanduslikesse raskustesse, siis loodame, et Teie, härra minister, leiate võimalusi meie palvele vastutulekuks.

Lugupidamisega A/S «Eestisiidi» tööliskonna nimel

S. Generalov
Töölisnõukogu esimees

N. Tihanova
Sekretär

[Pitsat]

ENSV ORRKA, f. 969, nim. 1, s.-ü. 594, l. 116. Originaal.

Nr. 65

SOOME TEGEVARMEES TEENINUD EESTI VABATAHTLIKE TAGASIPÖÖRDUMISEST SEOSES SÕJATEGEVUSE LÕPPEMISEGA NSV LIIDU JA SOOME VAHEL

Eesti saadiku Soomes järelepärimine välisministeeriumilt

13. märts 1940

Salajane

Lendpostiga

Rahu sõlmimise järele Soome—Nõukogude Liidu vahel on märgata mõne aja järele nende Eesti kodanikkude ilmumist Saatkonda, kes on tulnud (osalt salaja) Soome vabatahtlikkudeks ja kes sõja lõppedes soovivad kodumaale tagasi pöörduda.[1] Et neil välispassid ja mõnedel ka raha võivad puududa, siis palume teatada, kui nende isikute tagasisõidu küsimus võib akuutse ilme omandada, kuidas keskasutuse arvates seda küsimust tuleks lahendada, kas tavalises korras või erikorras. Viimasel puhul palume saata keskasutusel erijuhiseid.

Al. Varma
Saadik

[Resolutsioon:] «Hra Välisministrile ettekantud 18. 3. 40. «Tavalises korras». Telegrafeeritud 19. 3. 40.»

ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 704, l. 74. Originaal.

[1] Eesti vabatahtlike osavõttu Nõukogude Liidu ja Soome sõjast Soome poolel püüti Nõukogude valitsuse eest hoolega varjata. Instseneeriti koguni Soome siirduvate vabatahtlike «areteerimisi», kusjuures kinnipeetuil muidugi ei tulnud kanda mingisugust karistust (vt. ENSV ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 140, l. 200). Samal ajal isikuid, kes avaldasid poolehoidu Nõukogude Liidule, karistati rahatrahvi või vangistusega (vt. ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1622, l. 1, 4).

Nr. 66

MARKSISTLIKU KIRJANDUSE LEVITAMISEST TALLINNAS

Poliitilise politsei komissari protokoll ja määrus juurdluse alustamise kohta

14. märts 1940

Protokoll

14. märtsil 1940. a. poliitilise politsei komissar Tallinnas koostas käesoleva protokolli alljärgneva üle.

Täna sain teateid, et Tallinnas Veerenni t. 22 krt. 5 elutsevad Pauline Jõgi ja Lidia Nael varjavad oma ühises korteris riigivastase sisuga kihutuskirjandust, mida levitatakse käest kätte andmisega.[1] Pääle selle varjavat eeltähendatud isikud oma korteris

endise Eesti Tekstiilitööliste Ühingu Tallinna osakonnale kuuluvaid materjale, mis endise juhatuse poolt kõrvaldatud ja juhatusele üleandmata jäetud.

J. Edesalu
Poliitilise politsei
komissar Tallinnas

Määrus

14. märtsil 1940. a. poliitilise politsei komissar Tallinnas, arvestades, et eelolevas minu protokollis tähendatud Pauline Jõgi ja Liidia Nael'i tegu võib tekitada seltskondlikku ärevust ja on ohtlik sisemisele julgeolekule ja avalikule korrale, mis on keelatud Sisekaitse Ülema sundmääruse nr. 11 («Riigi Teataja» 1933, 76, 562) järele, seepärast

m ä ä r a s:

alata administratiivjuurdlust.

J. Edesalu
Poliitilise politsei
komissar Tallinnas

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1674, l. 1d. Originaal.

[1] Läbiotsimine tõi peale Eesti Tekstiilitööliste Ühingu arhiivi esile veel «2 eksemplari masinkirja kirjutist pealkirjaga: «Mida õpetab meile Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajalugu» 10 lehel; käsikiri 2 lehel pealkirjaga «Muutused Nõukogude Liidu põhiseaduses, konstitutsiooni demokratiseerimine» käsikiri 1 lehel, mis algab sõnadega «Marksism õpetab meid» ja teised kirjad» (ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1674, l. 4).

Nr. 67

BALTI RIIKIDE VÄLISMINISTRITE 11. KONVERENTS RIIAS[1]

ETA informatsioon

16. märts 1940

Balti välisministrite konverents lõppes täna kell 14. Konverentsi kohta avaldatud ametlik teadaanne on järgmine: Pärast kolme riigi koostöö tulemuste uurimist viimasest välisministrite konverentsist saadik, mis toimus möödunud aasta detsembris Tallinnas*, on kolm välisministrit rahuldustundega konstateerinud, et see koostöö on jatkunud täielikus kooskõlas 12. septembril 1934. a. üksmeele ja koostöölepingu vaimus ja vastavalt sellel lepingus avaldatud põhimõtetele, ja on näidanud reaalseid edusamme vastastikes suhetes kõikidel aladel. Samuti konstateerivad kolm välisministrit üksmeelselt, et see koostöö on end ka rahvusvahelisel alal täiel määral õigustanud. Senised kogemused on viinud kolme riigi välisministrid järeldusele, et Balti riikide poolt

* Vt. dok. nr. 45 ja 47.

säilitatud erapooletuspoliitika samuti kui ka nende riikide poolt võetud kohustused ja nende poolt üldiselt valitud hoiak nende probleemide suhtes, mis on tekkinud praegusest rahvusvahelisest olukorrast, vastab täiel määral nende kindlale otsustavusele hoida välja relvastatud konfliktidest ja kaitsta oma rippumatust ja julgeolekut. Nad tervitavad iga algatust, mille eesmärgiks on õiglase ja püsiva rahu loomine rahvaste vahel ja toetavad oma võimaluste piirides selle eesmärgi taotlemist. Samas mõttes on kolm välisministrit rahuldustundega konstateerinud rahulike suhete jaluleseadmist Soome ja Nõukogude Liidu vahel.

Majanduslike raskuste tõhusamaks võitmiseks, mis on tekkinud sõjaolukorra tagajärjel ja mida tuntakse kõigis riikides, kaasa arvatud ka Balti riigid, avaldavad kolm ministrit üksmeelselt oma soovi, et jatkataks ja muudetaks tõhusamaks kolme riigi vahelist koostööd majanduslikul alal. Ühtlasi nad otsustasid pöörduda üleskutsega kolme Balti riigi majanduselu juhtide poole, et nad ei kardaks mingisuguseid jõupingutusi selle eesmärgi saavutamisel.

Hinnates kultuuriliste suhete silmapaistvat osa rahvaste lähendamisel on kolm välisministrit rahuldustundega võtnud teatavaks need algatused, mida kompetentsed asutused ja Balti riikide lähendamisorganisatsioonid ses suhtes on teinud ja on otsustanud toetada iga püüet, mille eesmärgiks on edendada juba teostatavat vaimset koostööd kolme Balti riigi vahel.

Balti välisministrite 12. konverentsi kutsub kokku Leedu välisminister 1940. aasta septembris.

ENSV ORRKA, f. 957, nim. 1, s.-ü. 923, l. 35. Ärakiri.

[1] Balti riikide välisministrite 11. konverents toimus veelgi suurema salastatuse all kui 1939. aasta detsembris aset leidnud 10. konverents. 11. konverentsi materjale meie arhiivides ei ole, kuid välisministeeriumi juhendist 14. märtsist 1940 loeme: «Balti riikide koostööd otsustati Riias peetud Balti välisministrite konverentsil jatkata detsembris ülesseatud põhimõtetel...» (ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 717, l. 63). Konverentsi tõelisi eesmärke salati Nõukogude Liidu eest (vt. ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 717, l. 60). Järelikult jätkus majandusliku ja kultuurilise koostöö sildi all sõjalise liidu kokkuklopsimine NSV Liidu vastu.

Nr. 68

KULTUURIÜHINGU «IDEE» SULGEMINE

Sisekaitseülema otsus

20. märts 1940

20. märtsil 1940. a. vaadanud läbi Poliitilise politsei Tallinna komissari ettekande 19. märtsist s. a. nr. 2654* juures esitatud juurdluse Kutuurühingu «Idee» kohta, leidsin, et Kultuurühing

* Dokumenti pole avastatud.

«Idee» on oma tegevuses kaldunud kõrvale registreeritud põhikirjas ettenähtud sihtidest, õhutades sallimatust ja vaenu ükskikute rahvakihtide vahel ja oma tegevuses asunud poliitiliste eesmärkide taotlemisele, seega avaldanud tegevust mis vastuolus ühingute ja nende liitude seaduse («Riigi Teataja» 1938, 42, 396) §§ 3 ja 4 pp. 2 ja 5 ettenähtud normidega ning kahjulik rahvusliku üksmeele ja ühtekuuluvuse süvendamisele.

Eeltoodut arvesse võttes ja käsitades Kaitseseisukorra seaduse («Riigi Teataja» 1938, 40, 365) § 20 p. 10,

otsustasin:

sulgeda Kultuuriühing «Idee» registreeritud Siseministeeriumis 22. novembril 1938. a. nr. T. H. R. 305 — 21. a. all ja kustutada see ühingute, seltside ja nende liitude registrist ning Ühingu vara likvideerida Ühingute ja nende liitude seaduse § 19 ettenähtud korras.

Otsuse kuulutamise ja täitmise panen Tallinna-Harju prefektile ja Kultuurühing «Idee» Viljandi osakonna osas Viljandi Pärnu prefektile, kellel võtta ühingu vara hoiule kuni likvideerimiskomisjoni määramiseni.[1]

A. Jürima
Siseminister
Sisekaitseülema ülesannetes

ENSV ORRKA, f. 1987, koond. nim., s.-ü. 179, l. 29. Tõestatud ärakiri.

[1] Esinedes 28. juunil 1940 Tallinna kontori- ja äriteenijate koosolekul sõnavõtuga, selgitas N. Ruus Kultuuriühingu «Idee» sulgemise tõelisi põhjusi: «Ühingud, kes arendasid Nõukogude Liiduga sõbralikku tegevust ja kes murelesesid oma raamatukogudesse ka Nõukogude Liidu kirjandust ja lugemislaudadele Nõukogude Liidu ajalehti, suleti... Tallinnas suleti kultuurühing «Idee», kes samuti tutvustas Nõukogude Liidu kultuurisaavutusi. «Idee» juhtivate tegelaste kohta püüti varju heita, nagu oleks tegemist kriminaalse kuriteoga. Tõenäoliselt Riikliku Propaganda talituse korraldusel ajalehtedesse lansseeriti järgmine sõnum: «Kultuurühing «Idee» suleti. Ühing arendas seadusevastast tegevust. Sisekaitse ülema otsusega 20. märtsist k. a. suletakse Tallinnas asuv kultuurühing «Idee», kuna see oma tegevuses oli kõrvale kaldunud registreeritud põhikirjas ette nähtud sihtidest ja oli asunud ühiskondlikule korrale ohtlike eesmärkide taotlemisele». Seoses eelmisega on politsei-talituse direktor otsustanud Tallinnast välja saata järgmised nimetatud ühingu seadusevastase tegevusega ühenduses olnud isikud: Elmar Kauer, Georgi Kostandi, Aleksei Nevedomski, Aleksei Ovsjannikov, Kalev Niit ja Oskar Pärn.

Kultuurühing «Idee» oli asutatud 1938. aastal. Tema juhatusse kuulusid esimehena omaaegne Riigivolikogu liige Aleksander Aben, sekretärina ja esimehe asetäitjana Neeme Ruus ja teiste juhatusliikmetena Karl Taev, Alide Pesur, Jaan Reisner ja Bernhard Pärn. Aleksander Abeni mõistmisega sõjaväe kõrgema kohtu poolt pikaajalisele sunnitööle asus esimehe kohuseid täitma Neeme Ruus, olles nendes ülesannetes kuni ühingu sulgemiseni.» (ENSV ORRKA, f. 1989, nim. 1, s.-ü. 20, l. 17—19.) Kultuuriühingu «Idee» kohta vt. ka dok. nr. 40.

Nr. 69

TÖÖMAHU VÄHENEMINE TÖÖSTUSETTEVÕTETES

Väljavõte Majandusministeeriumi tööstusosakonna ülevaatest tööturu korraldamise komisjoni tegevuse kohta

Mitte varem kui 1. aprill 1940[*]

[...] Seoses toormaterjalide saamise ja kaupade eksporteerimise võimaluste piiramisega ning krediidivõimaluste vähenemisega, pidid paljud tööstusettevõtted oma produktsiooni vähendama, mis omakorda halvas tööturu mahtu ning tõstis teraval kujul üles tööliste vallandamise küsimuse.

Sellega arvestades asutati majandusministri korraldusel tööstusosakonna juurde tööturu korraldamise komisjon, mille esimene koosolek peeti 26. sept. 1939. a. Komisjoni ülesanded ja õigused täpsustati ja määrati kindlaks majandusministri määrusega 8. detsembrist 1939. a. («Riigi Teataja» 1939, 110, 849).

Komisjon oli kuni 1. aprillini 1940. a. pidanud 35 koosolekut ja läbi vaadanud 373 avaldust. 142 juhul lubati vallandada kokku 1690 töölist[1] ja 61 juhul lubati vähendada töönädalat 1—3 päeva võrra, mis puudutas 4650 töölist. Ülejäänud avaldused on jäetud lahendamata. Tööaja lühendamise ja tööliste vallandamise põhjusteks teataval määral oli toormaterjali ja krediidi vähesus [...]

ENSV ORRKA, f. 969 nim. 1, s.-ü. 554 b, l. 28. Ärakiri.

[1] Tegelikult oli töötatöölisi märksa rohkem. Vaatamata sellele, et ametlikke andmeid töötute arvu kohta tunduvalt vähendati (vt. ENSV ORRKA, f. 969, nim. 5, s.-ü. 2842, l. 45) ja koguni püüti varjata töörahva laiade hulkade eest, olid kõrgemad riigiametnikud mõnikord siiski sunnitud avaldama ka täpsemaid andmeid. Näiteks Riigivolikogu liikme N. Ruusi järelepärimisele: «Kui suur oli käimas töötavate töövõtjate arv 1. juulil 1939. a. ja kui suur on see praegu?» tegi Riigivolikogu istungil 29. veebruaril 1940 ette sotsiaalministri järgmine vastuse: «Riigi Statistika Keskbüroo andmete järgi oli töövõtjaid 1. juulil 1939. a. suur- ja kesktööstustes, kaasa arvatud ehitustööstus — 65 967. Andmed 1. veebr. 1940. kohta ei ole Riigi Statistika Keskbüroo poolt veel kokku võetud. 1. jaan. 1940. oli töövõtjate arv suur- ja kesktööstustes — 55 214.» (ENSV ORRKA, f. 84, nim. 1, s.-ü. 202, l. 756.) Hooajatööde algamisega ei vähenenud ometi töötute arv ehitustööliste hulgas (vt. dok. nr. 73). Tööpuudus 1940. aasta esimesel poolel saab tegelikult mõistetavaks, kui võtta arvesse, et Nõukogude võimu taaskehtestamisest Eestis kuni 1940. aasta detsembrikuuni leidis tootmisprotsessi 20 000 inimest (vt. J. Lauristin, Esimene Nõukogude aasta Eestis, Tallinn, 1946, lk. 103).

Vaatamata töötute suurele hulgale venitas kodanliku Eesti valitsus igati 10 000 töölise rakendamist NSV Liidu sõjaväebaaside ehitamisele, mida oli palunud Nõukogude valitsus (vt. ENSV ORRKA, f. 957, nim. 14, s.-ü. 717, l. 60—62) ja mida lootsid ka Eesti töölised.

[*] Dateeritud dokumendi sisu järgi.

Nr. 70

TARTU ALKOHOLISMIVASTASE KULTUURIÜHINGU SULGEMINE[1]

Tartu poliitilise politsei komissari ettekanne Politseitalituse abidirektorile

3. aprill 1940

Kannan ette, et Tartu Alkoholismivastase Kultuurühingu (TAK) sulgemise põhjuste kohta on kohalikkude pahempoolsete tegelaste poolt hakatud levitama valeteateid, nagu oleks TAK suletud sellepärast, et tahtis korraldada töölistele kunstinäitust. Et TAK sulgemine langes ühte kunstinäituse avamispäevaga, siis on see kuuldus leidnud ka laialdast levikut.

Juba kunstinäituse avamispäeval katsusid TAKi juhatuse liikmed Kristjan-Eduard Jalak, O. Hirsch ja Joh. Asmann avamiskoosolekule ilmunud inimestele selgitada, et politsei ei luba töölistele kunstinäitust korraldada ja sellepärast olevat isegi kunstinäitust korraldav ühing suletud. See «selgitus» aga likvideeriti politsei poolt kohapeal. Et sellelaadiline seletus kutsus esile kokkutulnud inimeste seas terava reaktsiooni ja pahameeleavaldusi võimude vastu, siis hakati neid TAKi ümber koondunud kommunistlike tegelaste poolt süstemaatiliselt levitama. Eriti agarad selle vale teate levitamises olid Tartu Töölisühingute Keskliidu sekretär O. Hirsch, kellel on iga päev laialdane kokkupuutumine organiseeritud tööliskonnaga ja Tartu 4. algk. õpetaja ja kirjanik A. Hint, kellel jälle ulatuslik kokkupuutumine kunsti- ja ajakirjandustegelastega. A. Hint üheskoos M. Sõštšikovi ja L. Illissoniga kuulus TAKi poolt korraldatava kunstinäituse toimkonda, kes hankisid kunstnikelt nende töid kunstinäituse jaoks ja et need kunstiteosed olid juba kõik töölismajja kokkutoodud, siis olid kõik asjaomased ringkonnad huvitatud kunstinäituse saatusest. Et M. Sõštšikov ja L. Illisson olid ajakirjanduse teate järele määratud väljasaatmisele, siis pöörasid asjast huvitatud ringkonnad A. Hinti poole selguse saamiseks. Viimane on seletanud, et tema on võtnud osa TAK tegevusest ja selle poolt korraldatavatest koosolekutest ja võib kõige kindlamalt tõendada, et TAK mingisugust seadusevastast tegevust ei ole arendanud, küll on aga TAK arendanud tööliskonnas väga tõhusalt igasugu kultuurilisi üritusi. Et politsei poolt TAK sulgemisega on keelatud ära ka töölistele kunstinäituse korraldamine ja et TAK sulgemine on sündinud just enne kunstinäituse avamist, siis sellest nähtuvat, et meie võimude korraldusel tulevat tööliskonda hoida eemal igasugustest kultuurilistest üritustest, mis võiksid laiendada tööliskonna silmaringi ja sellega arendada ka tööliste iseteadvust. Tööliskonnas kultuurilise tegevuse arendamine olevat aga võimude arusaamise järele ohtlik meie avalikule korrale ja julgeolekule.

Et kunstinäitus jäi avamata ja kunstnikud olid huvitatud oma kunstitööde kättesaamisest, siis on selles asjas pööratud A. Hinti poole. Viimane on seletanud, et kõik TAKi varandused ja kunstinäitusele toodud kunstiteosed on politsei poolt pandud aresti alla. Suletud TAKi varanduse ülevõtja Tartu 2. jsk. Politseikomissari teatel aga kunstinäitusele toodud võõraid kunstiteoseid politsei valdusse ei ole võetud ja sellest on teatatud ka suletud TAKi juhatusele, et need tulevad anda välja nende omanikele. TAKi kunstitoimkonna liige ja tegelik korraldaja A. Hint seletas aga ametliku järelpärimise peale, et peale TAKi sulgemist tema ei pea ennast õigustatuks ega kohustatuks neid kunstiteoseid andma välja. Läinud nädala lõpul on Tartu Töölisühingute Keskliidu sekretär O. Hirsch pööranud Tartu 2. jsk. Politseikomissari poole sellekohase nõudmisega, et politsei koristaks Tartu Töölisühingute Keskliidu ruumidest TAKi kunstinäitusele toodud kunstitööd. Viimane on teinud veelkord teatavaks, et see ei kuulu politsei kompetentsi. Selle ebamäärase seisukorra tõttu on kunstnikud sattunud tõsiste raskuste ette oma kunstitööde kättesaamises ja seda eriti selletõttu, et üks osa kunstnikke kardavad kütmata ruumides oma kunstitööde riknemist ja teine osa tahavad samade töödega esineda 7. apr. s. a. avataval Pallase kunstiühingu poolt korraldataval näitusel.

Ühenduses TAKi sulgemisega on viimastel päevadel kommunistlikkude tegelaste poolt hakatud suurt klaperjahti pidama provokaatorite peale. On selgunud, et läinud nädalal on TAKi ümber koondunud kommunistlikkudele tegelastele saanud teatavaks TAKi juurdluse üksikasjad. Nii on teada kõik ülekuulatud isikud ja nende poolt antud seletused. O. Hirschil olevat täpsed ärakirjad (masinal kirjutatud) kõigi nende isikute ülekuulamisprotokollidest, kes ülekuulamisel on seletusi annud kommunistidele ebasoovitavas valguses. Kas neist ülekuulamisprotokollidest on täpsed ärakirjad olemas, ei ole praegu teada, küll on aga teada täpne sõnastus kõigi nende isikute ülekuulamisprotokollidest, kes kuidagi viisi iseloomustasid TAKi ebaseaduslikku tegevust. Kõik tähendatud isikud on tunnistatud provokaatoriteks, äraandjateks ja tööliskiikumise lõhkujateks, mispärast O. Hirsch ja Kr. E. Jalak on otsustanud alata halastamata võitlust nende provokaatorite vastu. Kõige pealt tahetakse neid ülekuulamisprotokolle paljundada ja need teha teatavaks kõigile veendunud klassiteadlikele töölistele. Teiste andmete järele ongi neid juba paljundatud ja liiguvad nad kindlameelsete kommunistide seas. Provokaatoriks tunnistatud isikud on pandud täieliku boikoti ja põlastuse alla. Nii on olnud sellel alal juba vahejuhtumisi, kus üks provokaatoriks tunnistatud isik on Ilmar Kruusile vastutulles viimast tervitanud, mille peale I. Kruus on sellele püüdnud näkku sülitada. Töölistemajas on O. Hirschi, Kr. E. Jalaki ja M. Sõštšikovi poolt neile isikutele igal juhul seljapööramisega reageeritud ja haisevast õhust juttu aetud. Kõigi selle juures valitseb kommunistide seas ääretult üleolev ja upsakas käitumine ja suhtumine. Pidevalt naerdakse ja seletatakse, et kaitsepolitsei on omad agendid eeskujulikult sissevedanud. Nii on 1. aprillil s. a. O. Hirsch Tartu Naha-

tööliste Kutseühingu juhatuse koosolekul lugenud ette Joh. Tamre ülekuulamisprotokolli ja seletanud, et vaene Tamre, kui ta ise oleks teadnud, et tema seletus minu kätte tuleb, siis küll ta ei oleks seda seletust annud. Samuti tähendanud O. Hirsch, et minul mehel on veel palju hullemaid seletusi antud. Üks mittekommunistliku meelsusega juhatuse liige on palunud neid ärakirju ka teiste ülekuulatute kohta näidata, kuid O. Hirsch ei ole seda teinud. O. Hirschil on sel korral olnud umbes 10—20 poognalist lehte masinkirjaga, kus kohalt on lugenud ette J. Tamre seletuse. O. Hirschi poolt etteloetud tekst vastab J. Tamre ülekuulamisel antud seletustele. Ka Vunki, Kooli, Tonska ja Kurgi seletustest, vähemalt nende olulisematest osadest, on täpsed ärakirjad liikumas. Kõigil neil asjaoludel on nii Töölismajas kui ka üksikutes käitistes ärevus suur, eriti nende inimeste juures, kes ühes ehk teises asjas on tunnistajana figureerinud ehk poliitilisele politseile annud kommunistide kohta informatsiooni, sest kõigi provokaatorite ja kaitsepolitsei agentide vastu on kuulutatud halastamatu võitlust. Nende provokaatoriks tunnistatud isikute kohta on ka mitmesuguseid ähvardusi äraandmise pärast kättetasumise kohta liikumas.

O. Hirschi, Kr. E. Jalaki jt. kommunistlikkude tegelaste aktsioon on tekitanud tööliskonnas ärevust, mis viimaste teadete järele üha süveneb. Riiklikult lojaalsete tööliste ringkonnas vaadatakse asja peale kohkunult, et niisugusel tõsisel poliitilisel silmapilgul, kui seda praegu on, lubatakse sarnast asjaajamist ja kommunistide käitumist. Käesolev vahejuhtumine aga halvab Poliitilise politsei prestiiži ja edaspidist agentuurilist tööd.

A. Ojasoon
Komissar

M. Maavere
abikomissar

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1582, l. 68—69. Originaal.

[1] Fašistlik valitsus otsis kõikvõimalikke ettekäändeid, et sulgeda tööliste ja haritlasorganisatsioone, mille kaudu kommunistlik partei levitas marksistlik-leninlikke ideid ja valgustas Nõukogude Liidu rahuarmastavat poliitikat (vt. dok. nr. 23 ja 68). Suleti ka Pärnu Ehitustööliste Kutseühing (vt. ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2328, l. 1, 20) ning kõrvaldati Üleriigilise Sadamatööliste Kutseühingu juhatus ja nõukogu (vt. ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2323, l. 93). Tagakiusamistele vaatamata jätkus aga töölisorganisatsioonide ridade kasv. Metallitööliste Kutseühingu liikmete arv näiteks kasvas 1940. aasta aprillis-mais 1618-lt 1704-ni (vt. ENSV ORRKA, f. 1766, nim. 1, s.-ü. 8, l. 37—38, 43—44).

Nr. 71

AMEERIKA ÜHENDRIIKIDES ILMUVA EESTIKEELSE AJALEHE «UUS ILM»[1] EESTISSE SISSETOOMISE KEELAMINE

Sisekaitseülema otsus

17. aprill 1940

17. aprillil 1940. a. vaadanud läbi Jõhvi jaoskonnakohtuniku määruse 25. aprillist 1938. a. nr. 317 ja muud andmed Põhja-Ameerika Ühendriikides, New Yorgis ilmuva eestikeelse ajalehe «Uus Ilm'a» kohta, leidsin, et nimetatud ajalehes avaldatakse kirjutisi, mis sisaldavad lugupidamatuse avaldusi Eesti Vabariigis kehtiva riigikorra ja Vabariigi Valitsuse vastu ning ebaõigeid ja moonutatud teateid riigiasutiste tegevuse kohta, mispärast käsitades Kaitseseisukorra seaduse («Riigi Teataja» 1938, 40, 365) § 30 p. 5,

otsustasin:

keelata Põhja-Ameerika Ühendriikides, New Yorgis ilmuva eestikeelse ajalehe «Uus Ilm'a» sissetoomine Eestisse arvates 18. aprillist s. a. kuni kaitseseisukorra kestuseni.

Otsuse täitmise panen kõikidele prefektidele.

A. Jürima
Siseminister
Sisekaitseülema ülesannetes

ENSV ORRKA, f. 946, nim. 1, s.-ü. 12, l. 1. Tõestatud ärakiri.

[1] «Uus Ilm» — Ameerika Ühendriikides ja Kanadas elavate eesti rahvusest tööliste ja farmerite progressiivne ajaleht, mille esimene number ilmus 1. juunil 1909.

Nr. 72

MAATÖÖLISTE JA VÄIKEMAAPIDAJATE KOJA JUHATUSE VASTUS VILJANDI MAAKONNA PAISTU VALLA ÕISU MÕISA PÕLLUTÖÖLISE H. MEREMÄE PALVEKIRJALE MAA SAAMISE ASJUS*

25. aprill 1940

Lgp.

Hra Hans Meremäe

pk. 29. Õisu ag.

Vastusena Teie kirjale 21. aprillist maasaamise asjus võime teatada, et Teil on olemas eeldused, mida nõutakse maasaamisel, s. o. perekond ja põllutöö oskus. Kuna riigil praegu põllumajandusliku inventari, mis vajalik iseseisva väiketalundi majandamiseks, anda ei ole, siis nõutakse maasaajalt veel teatud majanduslikku kandejõudu. Näiteks, et oleks teatud rahasumma sissemaks-

* Vt. ENSV ORRKA, f. 969, nim. 1, s.-ü. 163, l. 90.

miseks, siis hobune, lehm, vanker, viljaseeme jne. Või võima[illegible] nende saamiseks maasoovija enda tutvusringkonnast.

Teine võimalus on tööliskoha saamiseks. Need kohad on tava[illegible] selt 0,5—1 ha suurused ja saajateks on olnud seni suurte p[illegible] kondadega maatöölised. Tööliskoha hind on seni olnud 300[illegible] krooni piirides ja selle kustutamisel võetakse arvesse lapsed k[illegible] 14 a. vanuseni, nii nagu seda oleme mitmele kirjutanud Koja T[illegible] tajas.

Kõigi nende küsimuste asjus tuleks Teil aga pöörata Vilja[illegible] Maa-ameti poole, mis asub Viljandi, Kauba tn. 8.[1]

Lugupidavalt

Peasekretär

ENSV ORRKA, f. 968, nim. 1, s.-ü. 163. l. 89. Ärakiri.

[1] Palvekirju abi saamiseks maatüki omandamisel saabus Maatööli[illegible] Väikemaapidajate Koja juhatuse nimele paljudelt maata ja vähese maag[illegible] poegadelt, kuid kõik need avaldused jäid rahuldamata (vt. ENSV ORR[illegible] f. 968, nim. 1, s.-ü. 163).

Nr. 73

TÖÖPUUDUSEST EHITUSTÖÖSTUSES NING EHITUSTÖÖLISTE RASKEST MAJANDUSLIKUST OLUKORRAST

Ehitustööliste Kutseühingute Liidu märgukiri vabariigi valitsusele

30. aprill 19[illegible]

Juba varem on Ehitustööliste Kutseühingute Liitu kuuluv[illegible] kutseühingute poolt Vabariigi Valitsuse tähelepanu juhitud t[illegible] puudusele, mis eriti suur on ehitustööstuses, samuti lakkamat[illegible] elukalliduse tõusule. Valitsusasutistes on korduvalt luba[illegible] samme astuda nii töötutele ehitustöölistele töövõimaluste loo[illegible] seks kui ka elukalliduse tõusu pidurdamiseks. Kuid sellest hoo[illegible] mata valitseb ehitustööliste hulgas raske tööpuudus, elukalli[illegible] üha suureneb ja tööliste ostujõud väheneb.

1940. a. märtsi kuus ilmunud kuukirjas «Eesti Statistika» [illegible] toodud andmed suurtööstuses töötavate tööliste kohta 1940. a. ja[illegible] nuaris. Andmetest selgub, et k. a. jaanuaris on tööl rohkem töö[illegible] olnud kui möödunud aastal samal ajal. Kuid siiski näitavad a[illegible] likud andmed ka töötute arvu kasvamist. Ja keegi ei saa e[illegible] tõsiasja, et ehitustööstuses töömaht näitab erakordselt suurt l[illegible] siminekut. Ehitustööliste Liitu kuuluv Tallinna Ehitustööliste K[illegible] seühing korraldas käesoleva aasta algul ankeedi oma liikm[illegible] konnas, mille andmetel 1940. a. jaanuaris oli liikmete hulgas t[illegible] tuid 75,4%.[1] Eraehitustegevus on soikunud ja paljud kavats[illegible] ehitused on jäänud püstitamata. Sellele lisaks takistas erako[illegible] selt külm talv pooleliolevatel ehitustel töö jätkamist. Kuid sa[illegible] ajal näitab vastav statistika töötajate arvu suurenemist. Kui K[illegible] Statistika Keskbüroo tööpuuduse kohta käivat statistikat sa[illegible]

[illegible] kui seda elatismaksumuse indeksi väljaarvestamisel teh[illegible] ja milline koostamisviis ka hra Peaministrile teatavaks on [illegible], siis peab neisse andmeisse suhtuma teatava ettevaatusega. [illegible] all oleva kuukirja andmetel oli tööstustööliste, nende hul[illegible] ka ehitustööliste töötundide arv ja neile makstud palgasum[illegible], võrreldes eelmise aastaga, küll vähenenud, kuid see vähene[illegible] % on vähem kui ta tegelikus elus esineb. Ehitustööliste [illegible]) palk oli 1939. a. jaanuaris 44,0 snt. ja 1940. a. jaanuaris [illegible] snt. 1939. a. jaanuaris oli kõikidel tööaladel tunnipalk (kesk[illegible]) 44,7 snt. ja 1940. a. jaanuaris — 44,5 snt. Naistööliste palk [illegible] 1939. a. jaanuaris 23,2 snt. ja 1940. a. jaanuaris 22,5 snt.; [illegible] keskmine 1939.* a. jaanuaris 28,3 snt. ja 1940. a. 29,3 snt.; [illegible] 1 snt. tõus. Ehitustööstuses töötavate tööliste keskmine palk [illegible] 42,5 snt. langenud 37,8 snt. Samal ajal kõikide tööalade kesk[illegible] tunnipalk 1939. a. jaanuaris kuni 1940. a. jaanuaris tõusnud [illegible] snt. Ehitustöölised aga võivad tõendada, et nende palk on jär[illegible]kindlalt langenud.

Ajal, mil tööpuudus on pidevalt suurenenud, töötundide arv ja [illegible]tasu vähenenud, tõuseb elukallidus järjekindlalt. 1939. a. [illegible]jaanuaris oli elatismaksumuse indeks 111, 1940. a. samal ajal 125 [illegible] märtsis juba 131. 1940. a. märtsis oli ³/₄ Tallinna Ehitus[illegible]tööliste Kutseühingu liikmeskonnast tööta. Enamusel neist jätkus [illegible] teenistusest vaid igapäevaseks äraelamiseks ja nad ei [illegible] tagavara koguda töötaoleku puhuks. Üksikud, kes siiski [illegible] määral tagavarasid omasid, tarvitasid need ära esimestel [illegible]taoleku kuudel. Kuna kuidagi ei võimaldunud tööd leida, siis [illegible] hädasunnil pandimajja kõik, mida vähegi võimalik pantida [illegible] müüdi esemeid, milleta kuidagi oli võimalik läbi saada. Sel[illegible] hoolimata jäi paljudel üür majaomanikule tasumata, tekkis [illegible] nii ümbruskonna toiduainetekauplusisse ja mujale. Ühingu [illegible] pöördus töötuid liikmeid, kes olid tööpuuduse tõttu sattunud [illegible]pääsmatusse olukorda. Ühingul puuduvad rahalised võima[illegible] nende abistamiseks ja [ta] juhtis töötuid Tallinna linna Sot[illegible]osakonda või saatis nende palved edasi hra Peaministrile. Kuid kahjuks peab ütlema, et ei ole leitud võimalusi nende abista[illegible]miseks.

Ka praegu ei ole ehitustööliste olukord kuigi palju paranenud. [illegible] jätkuvad peamiselt poolikutel ehitustel, kuid nende lõpetami[illegible]seks vajatav tööliste arv on ainult väikene osa ehitustööliste üld[illegible]arvust.

Kuid praegusel ajal, mil tööpuudus on Eestis erakorraliselt [illegible], tuuakse eelmiste aastate eeskujul siia põllutöölisi välis[illegible]maalt. Meil kurdetakse lakkamatult põllutööliste puuduse üle. [illegible] teades ei ole põllutööliste puudust olemas. Kui põllutöölis[illegible] makstakse elukallidusele vastavat palka, normeeritaks [illegible] tööaeg, antakse korralik korter, arvataks nad haiguskind-

[1] Dokumendis ekslikult 1940.

8*

lustuse alla ja kindlustatakse neile pidev teenistus läbi aasta j
ei vajata neid mitte ainult mõni kuu aastas, siis on meil põllutöö
lisi külluses. Kuid meil, selle asemel, et maatööliste olukord
parandada neile paremate elamis- ja töötingimuste loomisega ja
nii kõrvaldada põllutööliste linnasiirdumise põhjused, tuuakse
põllutöölisi välismaalt ja suurendatakse nii vastutustundetult
kodumaal valitsevat tööpuudust.

Üldise tööpuuduse valitsemise ajal on tagurliste ring
kondade poolt üles tõstetud sundusliku töökohustuse sisse
seadmise küsimus. Töökohustuse sisseseadmisega tuleks taga
pärisorjus, mil töölistel puudus liikumisvabadus ja oma tööjõ
müümise vaba õigus. Töökohustuse sisseseadmine ei ole tarvili
töölistele, vaid rohkem küll töökohustuse sisseseadmist propage
rivate ringkondade liikmete prouadele ja nende teistele pere
konnaliikmetele.

Kevade tulekuga on ehitustöölised hakanud ootama töövõima
luste laienemist. Kuid käesolev kevad on neile kaasa toonud
suure pettumuse, sest ehitustegevuses ei ole tekkinud nimetami
väärset elavnemist. Riigi- ja omavalitsusasutiste poolt seni korral
datavaist töödest jatkub vaid vähestele. Kuna teistel tööaladel suu
reneb tööpuudus ja tööta jäänud töölised siirduvad lihttöölistena
tihti ehitustööstusse, siis vähenevad ka sel kombel alatiste ehitus
tööliste töövõimalused. Kuna NSV Liit Eestis teostab laiemaul
tuslikke töövõimalusi andvaid töid, siis on ehitustöölised lootnud
nendele töödele pääsemisele. Töödega on juba alustatud, kuid
tööde hankimine on muutunud võimatuks. Paldiskisse sõitmine on
võimaldatud ainult vastavate erilubadega, milliseid aga välja
anta tööliste artellidele, veel vähem üksikuile töölisile. Paldiskisse
kuidagi varem pääsenud tööliste hulgas kontrollitakse korduvalt
elamislubasid nii töökohtades kui ka ööbimiskohtades ööseti
Artellide registreerimisel on tekkinud mitmesuguseid raskusi ja
töölubade väljaandmisel eelistatakse tööliste poolt moodustatud
artellidele ettevõtjaid. NSV Liidu töödel töötavad töölised aga
tõendavad visalt, et sääl eelistatavat artelle ettevõtjaile. On ju
tunud, et töölised on juba ära kaubelnud tööd NSV Liidu kohu
päälsetelt esindajatelt, kuid nad ei pääse kuidagi enam töö juurde
Nagu kuulda, ei ole NSV Liidu esindajad rahul sellega, et töölis
tele, kellega neil tööleping sõlmitud, ei anta tööluba ja nad ei saa
tööde teostamisele asuda. Sellepärast levib Paldiskis töötava
tööliste hulgas tõsine kartus, et nad venelaste poolt töödelt kõr
valdatakse ja töid teostatakse edaspidi ainult NSV Liidust tood
vate töölistega, kuna Eestist tööliste saamine äärmiselt raskend
tud on. Kui tööliste kartus tõsiasjaks muutub, siis tähendab see
10.000 ehitustöölisele tööpuuduse ja sellest tingitud raskuste edasi
sikestmist. Eestile on aga rahvamajanduslikult kasulik, et kõik
töökäed tööd leiaksid ja et neile tööd jatkuks. Sellepärast on ehi
tustöölistele täiesti arusaamatu, miks tehtakse takistusi Paldi
kisse pääsemiseks ja säält tööde hankimisel.

Ei ole õiglane ega millegagi põhjendatud, et töölubade väljaandmisel eelistatakse ettevõtjaid töölistele ja seega neile võimalused luuakse teenimiseks tööliste töötasu arvel.

Ehitustöölised loodavad, et Vabariigi Valitsus tööpuuduse lahendamiseks abinõud tarvitusele võtab ja ka selle eest hoolitseb, et elukalliduse tõus pidurduks, esmajärguliste tarbeainete hinnad langeksid ja sõjaolukorra sildi all lokkav spekulatsioon likvideeruks. Samuti loodavad ehitustöölised, et kiires korras kaotatakse kõik takistused NSV Liidu poolt teostatavaile töödele pääsemiseks ja et Vabariigi Valitsus korralduse teeks selleks, et töid edaspidi teostataks tööliste artellide kaudu ja mitte ehitusettevõtjate vahetalitusel.

Ehitustööliste Kutseühingute Liidu
nimel
[Järgneb 2 allkirja]

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 983, l. 43—44. Originaal.

[1] Kõneldes 15. veebruaril 1940 Riigivolikogu istungil tööpuudusest ehitustööstuses, ütles Riigivolikogu Töötava Rahva Ühtlusrühma liige N. Ruus järgmist: «Tallinna ehitustööliste kutseühingu liikmeskonnas teostatud ankeedist selgub, et novembrikuul oli ehitustöölistest tööta 30,8%, detsembris aga tõusis tööta arv ehitustööliste seas 56,5%-le ja jaanuaris koguni 75,4%-le! Seega oli jaanuaris oli tööd ainult 24,6% ehitustöölistel, või teiste sõnadega — üle kolmveerandi töölistest oli tööta, alla veerandil oli tööd.» (ENSV ORRKA, f. 84, nim. 1, s.-ü. 202, l. 506.)

Nr. 74

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI ÜLESKUTSE EESTI RAHVALE FASISTLIKU DIKTATUURI KUKUTAMISEKS JA DEMOKRAATLIKU RAHVAVALITSUSE MOODUSTAMISEKS*

Aprill 1940

Kogu Eesti rahvale!

Töölised, talupojad, haritlased, sõdurid, kogu
linna- ja maatöörahvas!
Kaaskodanikud! Seltsimehed!

Juba mitmendat kuud möllab kuritegelik sõda võimsate kapitalistlikkude riikide, Inglismaa, Prantsusmaa ja Saksamaa vahel. See sõda on toonud ka Eesti töötavale rahvale raskeid kannatusi ja tulevikus ähvardab ta tuua ikka suuremat häda ja viletsust. Ka peitub käimasolevas sõjas hädaoht, et see sõda võib muutuda üleilmseks verevalamiseks.

* Üleskutse avaldati 1940. aasta aprillis ilmunud Eestimaa Kommunistliku Partei illegaalses häälekandjas «Kommunist» nr. 1. Ajalehte levitati tööstusettevõtetes, töölisasulates ja maatöörahva hulgas. Vt. ka dok. nr. 1.

On's see sõda millegagi õigustatud?

Ei ole, see on õigustamatu, imperialistlik sõda mõlemate sõda pidavate poolte, nii Inglismaa-Prantsusmaa kui Saksamaa suhtes. Seda sõda peetakse ainult kapitalistlikkude haikalade röövhuvide pärast.

Missugune on töölisklassi seisukoht selle sõja suhtes?

Töölisklassil ja kogu töötaval rahval ei ole selles kuritegelikus sõjas midagi kaitsta. Töörahva ülesanne on: julgesti võidelda selle sõja vastu ja teha lõpp sellele verisele röövsõjale.

Sotsiaaldemokraatia rahvusvahelised juhid on asunud selle röövsõja toetamisele. Sellega on nad paljastanud endid imperialismi tallalakkujatena, töölisklassi äraandjatena ja rahvavaenlastena.

Missugust poliitikat teostab Nõukogude Liit?

Nõukogude Liit on ainuke rahutegur kogu maailmas. Tema teostab vankumatult rahu- ja sõpruspoliitikat rahvaste vahel. Ta sotsialistlik välispoliitika ei ole sõltuv ühegi teise riigi omast. Nii ka Nõukogude Liidu poolt sõlmitud vastastikuse abistamise lepingud Balti riikidega on tähtsaks rahukindlustamise abinõuks. Ja see annab ka hiilgavat tunnistust Nõukogude Liidu suurest hoolitsemisest väikerahvaste kaitse ja rahvusliku iseseisvuse eest.

Vastastikuse abistamise pakti sõlmimine Eesti ja Nõukogude Liidu vahel on tähtsamaid sündmusi kogu eesti rahva ajaloos. See tähistab kindlustuse loomist Eesti rahvuslikuks iseseisvuseks võimsa sotsialistliku riigi, Nõukogude Liidu poolt ja lõputegemist sellele olukorrale, kus Eesti rahval puudus kaitse imperialistlikkude riikide agressiooni vastu.

Mis viis purutagurlise Eenpalu-Veerma-Selteri valitsuse langemisele?

Vihane Nõukogude Liidu vastane poliitika, mida eesti kodanlus oli kogu aja teostanud ja mida Eenpalu valitsus eriti süvendas, on häbistavalt pankrotti joosnud. Kokku varisenud on ka Eenpalu poolt istutatud purutagurline marurahvuslik poliitika. Kõik see on andnud ränga hoobi Pätsi-Laidoneri tagurlisele diktatuurile ja viis rahva poolt äärmiselt vihatud Eenpalu-Veerma-Selteri valitsuse tagasiastumisele.

Missugune on Uluotsa-Jürima-Piibu valitsus?

See suurkapitalistide uus valitsus on paljastanud end samuti **tagurlise, demokraatia- ja rahvavaenulise valitsusena.** Tema on endale seadnud ülesandeks — suurkodanlikku

diktatuuri kaitsta ja kindlustada, kõik sõjaraskused veeretada töötava rahva õlgadele ja rahvahulkade kibeduse selle vastu maha suruda drastiliste abinõudega. Need vähesed sendikesed, mis see valitsus töölisklassile nigelate sotsiaalseaduste kaste näol jagab, on ainult manöövriks, mille katte all toimub töölisklassi ja kõigi töötavate kihtide halastamatu paljaksriisumine enneolematu suure maksukoorma peale veeretamise teel, elukalliduse tõstmise, tööpuuduse suurendamise, tööliste palgavõitluse kägistamise jne. tagajärjel. Samuti ei ole ta midagi teinud rahva demokraatlikkude nõudmiste täitmiseks, vaid tagurlisi surveabinõusid, eeskätt töölisklassi vastu, on veel enam suurendatud. Ametiühingutele tagurline põhikirja vägivaldselt pealesurumisega on nende tegevusvabadus veel metsikumalt kui enne piiratud, tööliste koosolekute pidamiseks tehakse võimude poolt ikka tõsisemaid takistusi, töölisliikumise tegelaste ning teiste rahva demokraatlikkude nõudmiste eest võitlejate ja Nõukogude Liidu sõprade väljasaatmised ja muud karistused on väga laia ulatuse võtnud.

«Erakordne aeg» ei õigusta tagurlise poliitika teostamist!

Süü veeretamine «aegade» peale on vaid vilets ettekääne, mille abil püüab tagurline kodanlus oma rahvavaenulise poliitikale mingisugust õigustust leida.

Kas õigustab sõjaolustik rahva demokraatlikkude nõudmiste tagasilükkamist? Ei õigusta. Sõjaolustik toob rahvahulkadele suuri kannatusi. Nende vastu suudavad rahvahulgad ainult siis kiiresti abi leida, kui neil on kasutada selleks vajalised vabadused ja õigused. Vastasel korral rikkad veeretavad kõik sõjaraskused vaeste kanda.

Kas teeb Nõukogude Liiduga sõlmitud pakti tagajärjel tekkinud uus olukord mingisuguseid takistusi rahva demokraatlikkude vabaduste maksmapanemiseks? Ei tee. Koguni vastupidi. Nõukogude Liiduga sõlmitud pakti ausameelne elluviimine just eeldab nende vabaduste maksmapanemist. Seda pakti toetab Eesti rahva määratu suur enamus täiesti avameelselt. Rahval peab olema õigus ja võimalus oma isetegevust arendada selle pakti kaitsmiseks ja temast tulenevate kohustuste täitmise kindlustamiseks.

Tagurline kodanlus ja tema sabarakud seletavad, et Eesti sisemise elu demokratiseerimine seadvat Eesti iseseisvuse hädaohtu. See on täiesti vale! **Eesti rahva iseseisvusele ei ähvarda töölisklassi ja Nõukogude Liidu poolt mingisugust hädaohtu, vaid vastupidi, töölisklass ja Nõukogude Liit on kõigi oma tegudega näidanud, et nad on tõelikud ja tegelikud Eesti iseseisvuse kaitsjad.** Seda ei saa aga öelda Eesti kodanluse kohta, kes on kogu aeg püüdnud Eesti iseseisvust

imperialistidele maha sahkerdada nõukogudevastase sõja organi-
seerimise huvides.

Kui kodanlus ja tema sabarakud räägivad «o m a r i i k l u s e» kaitsmisest, siis ei mõtle nad selle all ühtegi Eesti iseseisvuse ja rahva varanduse kaitsmist, vaid ainult suurkodanluse tagurli diktatuuri kaitsmist.

T ö ö l i s e d! Jätkake kõige energilisemalt ja visamalt võitlu töölisklassi v õ i t l u s ü h t l u s e maksmapanemise eest võitl seks oma eluliste huvide eest ja õiglusetu oleku vastu! Vihas võidelge sotsiaal-demokratismi, selle hukatusliku klassikoostöö poliitika vastu! Nõudke palkade tõstmist vastavalt elukallidu tõusule! Töö sundvahenduse kaotamist, vaba palgavõitlust ja kol lektiivlepinguid! Tööpuuduse vastu ja muude sotsiaalkindlustu teostamist riigi ja ettevõtjate kulul! Täielikku tegevusvabadu ametiühingutele! Tööliste koosolekute vabadust! Töölisliikumi tegelaste tagakiusamise lõpetamist.

Rahvusliku keskerakonna, asunikkude jt. endise nn. «dem kraatliku» kodanlise opositsiooni juhid on asunud tagurlise dik tatuuri tegelikule teostamisele ning seisavad liidus vapside pur tagurliste juhtidega. Nende sõnakõlksutamised «demokraati kaitsmisest» on paljas silmakirjateenimine ja demagoogilise vahendiks oma grupiliste saagihuvide kaitsmisel. Paljastage nei salakavalaid rahvavaenlasi! Samuti asuge lepitamatusse võitluss ka n e n d e sotsiaaldemokraatlikkude sabarakkude vastu, ke küll nimetavad endid «demokraatideks», kuid kes ei taha tõelik tagurluse vastu võitlust pidada, vaid sobitavad ühisrinnet tagur lusega «omariikluse kaitsmise» poliitika hüüdsõna all.

M i l l e e e s t m e v õ i t l e m e?

Meie lähemaks poliitiliseks nõudmiseks on rahvavabaduste s. t. sõna-, trüki-, koosolekute-, ühinemise- ja valimisvabaduse kättevõitmine. Rahvas peab võitma kätte vabaduse vabalt oma el puutuvaid küsimusi arutada nii suusõnaliselt, kui ka trükis, vaba looma oma organisatsioonid ja vabalt valima oma esindajad ni riigi kui kohalikkudesse omavalitsuse asutustesse.

Sarnast valitsusvormi nimetatakse demokraatiaks — rahva valitsuseks. Kes on siis see rahvas, kes valitseb? Ühiskonnas mi jaguneb klassideks, on selleks kodanlus ja sellepärast on demo kraatia sarnases ühiskonnas kodanline demokraatia. Kuidas se välja näeb, seda on Eesti töötaval rahval võimalus olnud oma turjal tundma õppida 1919—1935. aastani, kuni K. Pätsi riigipöör sellele lõpu tegi ja faschismi vastu võitlemise sildi all püstita oma faschistliku diktatuuri.

Selle 15 aasta jooksul oli meil demokraatia vaid neil, kes taotle kodanlise korra puutumatust, s. t. kõige reaktsioonilisema test mustasajalistest sotsideni.* Neil aga, kes ei ole oma elu üle

* Nii on dokumendis.

andeks seadnud kodanluse rahakottide ja kurnamisvabaduse kaitsmist, töörahva revolutsioonilisel osal, ei olnud Eestis ka demokraatia ajal muud vabadust peale vangisistumise ja võllasrippumise vabaduse. Sarnane on olukord igas kodanlises demokraatias. Kuigi mõnel maal ei ole terror nii tugev, kuigi seal ei ole kommunistid asetatud väljaspool seadust, siis on see ikkagi senini, kuni kodanlusel ei ole karta oma võimu pärast. Kodanlus lubab sõna-trüki- ja muid vabadusi kõigile senini, kuni tema palgaliste lõua- ja kirjameeste rahvapetmine leiab uskumist ja kuni vasturääkijad on sarnases vähemuses, mis ei moodusta mingit hädaohtu. Kui aga hakatakse «demokraatiat kurjasti tarvitama», s. t. kui kodanluse palgaliste rahvapetmine ei leia enam uskumist, siis muutuvad eilsed demokraadid kõige mustemateks faschistideks nagu seda praegu kujukalt näeme Prantsusmaal.

Kas peame siis võitlema sarnase töörahva poomise demokraatia eest, mis, kui see vajalikuks osutub, imekähku annab ruumi töörahva poomise diktatuurile?

Muidugi mitte. Meil ei ole vaja sarnast demokraatiat, kus kodanlus hoides oma käes kõik majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised võimuvahendid teostab oma diktatuuri töörahva üle. Meie sihiks on sarnane demokraatia, kus suurkodanluse majanduslik ja poliitiline võim on murtud ja kus kogu töötav rahvas, töölised, töötavad talupojad, käsitöölised, omast tööst elavad haritlased võivad vabalt otsustada, kuidas oma elu korraldada.

Mida tähendab suurkodanluse majandusliku ülevõimu murdmine? See tähendab suurpankade riigistamist, suurtööstuse ja suurkaubanduse tõelise tööliste kontrolli alla võtmist, töölistele elamiinimumile vastava palga alammäära kindlustamist ja nende kindlustamist tööpuuduse, haiguse, vanaduse, õnnetuste ja invaliidsuse vastu, maa-andmist kehvadele talupoegadele ja maatameestele, töötavate talupoegade võlgade kustutamist, nende majapidamiste toetamist ja vabastamist linna- ja maakodanluse kurnamisest ja hallparunite sigadelt ja lehmadelt riigipensioni äravõtmist.

Mida tähendab suurkodanluse poliitilise ülevõimu murdmine? See tähendab suurkodanluselt rääkimise, trükkimise ja organiseerimise monopoli äravõtmist ja töötavale rahvale rahvavabaduste kindlustamist. See tähendab kogu riigi ja omavalitsuse aparaadi, sõjaväe ja politsei puhastamist rahvavaenulistest elementidest ja valgekaartliku kaitseliidu laialisaatmist. See tähendab Päts-Laidoneri-Uluotsa reaktsioonilise valitsuse kukutamist ja tema asendamist tõelise rahvavalitsusega.

See demokraatia ei pea olema enam see, kus sahkerdajad ja rahvanöörijad valitsevad rahva üle, vaid kus töötav rahvas ise oma tahtel loob omale paremad eluvõimalused. See peab olema Eesti demokraatlik rahvavabariik. Kas on see teostatav? Jah on. Teine imperialistlik sõda on lõhestanud suuremad imperialistlikud riigid kahte leeri ja võitluses oma töörahva vastu ei tule Päts-

Laidoner-Uluotsa diktatuurile appi enam ei inglise tankid, saks
täägid ega soome pussid nagu 20 aastat tagasi. Selle asjaolu tõttu on meie kodanluse enesetunne äärmiselt langenud. Sisepoliitili selt ajab imperialistliku sõjaga kaasaskäiv majanduslik kitsikus klassivastuolud ennekuulmatult teravaks ja külvab järjest suure mat rahulolematust rahvahulkadesse rahvanöörijate ja spekulan tide valitsuse vastu.

Meie partei ülesandeks on oma selgitustööga süvendada seda rahulolematust ja anda talle organiseeritud poliitiline vorm. Sel leks peame organiseerima töötava rahva võitlusse oma lähema majanduslike ja poliitiliste nõudmiste ümber, mis nad paratama tult viib võitlusse Päts-Laidoner-Uluotsa diktatuuri vastu.

Eksivad need «optimistid» kes arvavad, et võit tuleb meil kätte iseenesest või et selle toovad meile mingisugused võõra jõud. Iseenesest ei tee rahvanöörijate valitsus mingisuguse järelandmisi. Seda näeme kujukalt praegu, kus just sellepärast, e valitsuse seisukord ühenduses rahvusvaheliste sündmustega on muutunud äärmiselt ebakindlaks, muudetakse politseilik terro ennekuulmatult teravaks ja rakendatakse töörahva kaelakond murdmiseks tööle uued nuhkide armeed.

Eksivad ka need pessimistid, kes näevad võmmi käes ainu läikivat kumminuia aga ei tunne haisust, et meie võmmidel juba rohkem pükstes kui kõhus on, kes ei näe süvenenud reaktsiooni terrori taga nende terrorikandjate äärmiselt kõikuvat jalgealu sisemise kindlustustunde puudumist.

Sarnaste «optimistide» ja pessimistide mõlemate poliitili tarkus on võitlusest loobumine esimestel sellepärast, e võit tuleb kätte iseenesest ja teistel sellepärast, et vaenla on veel liig tugev. Meie, Eesti enamlaste partei on aga võitlu partei. Kahekümne aasta jooksul oleme meie suhteliselt kann vast rohkem ohvreid kui ükski teine kommunistlik partei, ku see ei ole meilt kunagi võtnud võitlusrõõmsat aktiivsust. Na varemalt, nii ka nüüd läheb meie partei esimestes ridades tööta rahva võitluse organiseerimisel rahvanöörijate ja tema vabadu kägistajate vastu, sest ilma võitluseta ei ole võitu.

ENSV ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 198, l. 1a. Rotaatorieksemplar.

Nr. 75

VÕRU MAAKONNA VALGJÄRVE VALLA KEHVIKTALUPOEGA PALVEKIRI MAATÖÖLISTE JA VÄIKEMAAPIDAJATE KOJA JUHATUS MAKSUKOORMA VÄHENDAMISE ASJUS [1]

Aprill 19

Pöörame Teie poole palvega ja palume samme astuda, et mei otsekoheste maksudega mitte üleliiga ei koormataks — vaid e meile määratavad otsekohesed ja omavalitsuse maksud ole meie kandejõu kohased. Viimasel ajal on maksustamisega mind

juba niivõrd liiale, et nende tasumine ja veel määratud kindlal ajal tasumine, käib meile üle jõu. Meie palume, et meie majanduslikku kandejõudu selgitataks vastavate ametasutuste poolt ja alles siis selle järel maksustatakse meid.

Nii näiteks maksame meie kogukonna maksu praegust suurmaapidajatega võrdselt, ilma et meie majanduslikku jõukust või perekonnasuurust oleks arvestatud. Ja veel võõrastav on asjaolu, et kui meie määratud tähtajaks makse ära ei suuda maksa, siis arvatakse pool juure — igasugused lisakulud — millistega sageli juba niigi suured maksud suurenevad 100% võrra. See paistab meile täitsa eluvõõrana — kui meil tähtajaks maks maksmata jääb, siis ei sünni see mitte seepärast, et meie ei taha maksa, vaid seepärast et meil ei ole tarvilikku summat kuskilt saada. Mispärast siis veel juurearvamisi tehakse, jääb meile täiesti mõistatuseks. Tähendatud asjaolu teeb meid veelgi vaesemaks — kuigi me juba praegustki seda oleme. Üldse paistab nii, et meie klassi kuuluv kodanikkond on jäetud vaeslapse ossa, meilt nõutakse, ja kui meil ei ole anda — siis nõutakse veelgi rohkem. Kuidas meie aga ise elame ja läbi saame ja oma lasterikkaid perekondi toidame — sellest ei taha aga keski teada. Ja viimasel ajal sõjaga seoses olev elukallidus on meie kandejõu veelgi vähendanud. Meie oleme ju kallite tarbeainete otsekohesed ostjad — väikemaapidamine ei anna meile kõike vajalikku. Et aga sel ajal meie maksusi veelgi suurendatud on, siis meie enam ei suuda ette kujutada, missugusest seisukohtadest siin on välja mindud.

Üldse palume vastavate ametasutuste ees esineda, et meie olukorda mitte ei halvendataks — vaid et seda parandataks. Ta on meil juba niigi küllalt halb.

Loodame et Teil meie olukorra kaitseks mõnesugust õnnestub ära teha.[2]

Allakirjutanud

[Järgneb 14 allkirja]

ENSV ORRKA, f. 968, nim. 1, s.-ü. 163, l. 53. Originaal.

[1] Töötavat rahvast rõhus ränk maksukoorem. 1940. aasta märtsi keskpaiku võttis fašistlik Riigikogu vastu seaduse, mis andis valitsusele õiguse «riigikaitsefondi» täiendamise huvides tõsta veelgi rida makse kuni 20% võrra («Riigi Teataja» 1940, nr. 21, art. 164). Valitsusasutustesse saabus väga suurel hulgal palvekirju, milledes paluti maksudest vabastamist või maksumäära vähendamist seoses raske majandusliku olukorraga (vt. ENSV ORRKA, f. 968, nim. 1, s.-ü. 163, l. 117; ENSV RAKA, f. 2622, nim. 5, s.-ü. 1789, l. 466; s.-ü. 1819, l. 485, 631, 1228 jne.).

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon vabastas talumajapidamised kõigist [illegible] võlgadest. Eesti kodanluse peremehetsemise ajal aga kasvas talupidajatele uus tohutu võlakoorem, mis 1940. aastaks moodustas juba 150 miljonit krooni. Võlgade lõviosa lasus seejuures kehvikute majapidamistel, mis tihti laostusid. Ainuüksi aastatel 1934—1938 läks oksjonile 6397 talukohta («Konjunktuur» 1939, nr. 59, lk. 480).

[2] Maatööliste ja Väikemaapidajate Koja juhatus ei osanud palvekirjale kohe vastust anda. Alles 27. juunil 1940, kui võimul oli juba uus, demokraatlik valitsus, saadeti vastus välja. Vastuses oli öeldud: «Loodame, et nüüd ehk

hakkab asi paigast nihkuma ja et valdades ehk viiakse läbi maksureform juba uuest maksuaastast peale.» (ENSV ORRKA, f. 968, nim. 1, s.-ü. 163, l. [illegible]) Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu kehtestaski 7. jaanuaril 1941 «Määrus talupidamiste vanade võlgade kui ka maksude kustutamise kohta» («Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 3, art. 37).

Nr. 76

TÖÖPUUDUS A/S «GLOBUS» JALATSIVABRIKUS

Vabriku juhatuse kiri Majandusministeeriumi tööstusosakonnale *

31. mai 1940

Tootmise Korraldamise Komisjoni 25. V** s. a. otsuse kohaselt peab töö algama meie käitises 29. VII s. a., missugust otsust ei saa täitmisele võtta järgmistel põhjustel:

Meie käitis on käesoleva aasta esimesel poolel töötanud täie koormatusega ja produtseeritud saab jalanõusid kuni suvise vaheaja töö seisakuni ca 115.000 paari. Samal ajal läheb aga korda turustada ainult 85.000 paari, sest iseäranis viimasel ajal näitab turu nõudmine pidevat tagasimineku tendentsi, mida ette ei võinud arvatagi.

Peale Jaanipäeva oli jalanõude turul harilikuks nähteks, et kahe kuu jooksul nende müük peaaegu seisab, sest tarbijad enne sügist omale uusi jalanõusid ei muretse. Puuduvad väljavaated, et see olukord ka käesoleval aastal parem oleks.

Ühtlasi on kaupmeeskond seniajani väga tagasihoidlik olnud oma ettetellimiste andmistega sügiseseks hooajaks, põhjendades seda asjaolu sellega, et ka neil on omad tagavarad olemas. Selle tõttu meil puuduvad nimetamisväärt tellimised ja väljavaated nende saamiseks lähemas tulevikus.

Sellega oleme siis rohkem produtseerinud kui turustanud 30.000 paari jalanõusid, millesse on investeeritud ca Kr. 310.000. Need jalanõud peamiselt on sügis-hooajaks juba ette valmistatud, sest vastasel korral ei oleks meil võimalik olnud senini täie koormatusega töötada.

Sellest kõigist selgub, et meie äriline seisukord praegusel ajal mitte kerge ei ole, ning täie koormatusega töötamiseks väljavaated lähemas tulevikus puuduvad. Meie saame väga hästi aru ka tööliste seisukorrast, kes ajutiselt pikemaks ajaks tööta peavad jääma, ja kuigi meie kandejõule see raskusi sünnitab, oleme otsusele jõudnud töölistele siiski vähemal määral vastu tulla ja käitises tööd alustada 19. augustil s. a. ning esialgu 4 tööpäevaga nädalas.

Et turul valitsev olukord nii järsku võis muutuda ja meie tellimistega ainult mõneks päevaks varustatud oleme — siis see

* Ärakiri saadetud a/s «Globus» jalatsivabriku töölisnõukogule.
** Dokumendis ekslikult 27. V (vt. ENSV ORRKA, f. 969, nim. 4, s.-ü. 351, l. 103).

asjaolu ei võinud meie ette näha kui Teile 8. mail s. a. avalduse tööseisaku kohta esitasime.

Neid asjaolusid arvesse võttes palume 25. V s. a. Tootmise Korraldamise Komisjoni otsust revideerimisele võtta ja lubada: 1) tööliste palgata puhkeaega[1] pikendada kuni 19. augustini s. a. ja 2) tööd alustada 4 päevase töö-nädalaga, arvates 19. augustist s. a. kuni turul valitsev olukord paraneb ja meil võimalus avaneb oma tagavarasid realiseerida.

Juhul, kui Tootmise Korraldamise Komisjon teisele seisukohale peaks asuma ja meie sunnitud oleme enne 19. augustit s. a. käitises tööd alustama ning 6 päevase töö-nädalaga, siis palume teilt meile võimaldada protsentideta laenu nende tagavarade finantseerimiseks, mida lähemal ajal turustada ei saa, — kuni nende müügivõimaluseni, vastasel korral meie teist väljapääsu teed ei leia oma kapitali puudusel, mida nii-kui-nii oleme juba suuremal määral rohkem produtseeritud valmistoodetesse investeerinud, kui meie kandejõud seda lubab.

Siinjuures tuleb veel ära märkida, et möödunud aastal võrdlemisi hea müügivõimaluste juures pidurdasime oma produktsiooni sellega, et käitis jõulupühade ajal seisis 3 nädalat, 1939. a. kuni 15. jaanuarini töötas 6 tunnilise ja alates 22. maist 7 tunnilise tööpäevaga ning 5 päeva nädalas. See võimaldas meil produktsiooni tasakaalus hoida jalanõude turustamisega, kuna käesoleva aasta esimesel poolel see olukord palju halvem on, nagu eelpool tähendasime.

Kuna kehtiva Tööliste-töölepingu seaduse mõiste järele tuleb töölistele tööaja muudatused teatavaks teha käesoleval juhul enne puhkusele minekut ja juba nüüd, et vältida arusaamatusi, siis palume peatset luba ülaltähendatud ettepanekute teostamiseks.

Alus: Suur- ja kesktööstusettevõtete tootmise korraldamise määrus.

Kõige austusega [Allkiri pole loetav]

ENSV ORRKA, f. 1818, nim. 1, s.-ü. 258, l. 35—36. Originaal.

[1] Tööliste vallandamise ja tööpäeva lühendamise kõrval (vt. dok. nr. 69) [illegible] töölisi ka palgata puhkusele, seejuures sageli tähtajata. Sel kombel jäi «Globuse» jalatsivabrikus teenistuseta 263 töölist, Narva Linaketramise Manufaktuuris 370, J. Lorupi klaasivabrikus 317, Põhja Paberi- ja Puupapivabrikus 650 jne. (vt. ENSV ORRKA, f. 969, nim. 1, s.-ü. 354).

Nr. 77

NOORTETOIMKONNA ASUTAMINE KUNDA-UBJA TÖÖVÕTJATE KUTSEÜHINGU JUURDE

Kutseühingu juhatuse esimehe R. Jurtomi politseilise ülekuulamise protokoll

8. juuni 1940

Kunda-Ubja Töövõtjate Kutseühingu juhatus otsustas koosolekul 15. mail k. a. asutada kutseühingu juurde noorte toimkond ja

volitati juhatuse liige Edgar Praks noorte toimkonna juhiks. Hiljem kutsusin kokku 29. mail k. a., kindlasti kuupäeva ei mäleta, ühingu noored ühingu ruumi noorte toimkonna asutamiseks. Mina ise koosolekul 29. mail k. a. ei olnud ja ei tea kui palju oli kokku tulnud ja samuti ei tea kes nimelt olid koos. Sellel ajal olin ise juhatuse koosolekul. Tean, et seekord asutati kutseühingu juurde noorte toimkond. Koosolekut 29. mail k. a. mina politseis ei registreerinud ega sellest koosolekust teadaannet politseile ei saatnud seepärast, et minul oli iseenesest mõistetav, et toimkonna koosolek on registreerimisest vaba ühisel alusel juhatuse koosolekutega.

Eelkirjeldatud asjaoludel määruse rikkumist õigeks ei võta.

Rohkem seletada pole. Etteloetud: Lisan juurde et käesolevas asjas olen mina isiklikult vastutaja.

R. Jurtom

J. Püvi
Kunda linna rajooni konstaabel
Virumaal

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2242, l. 2. Originaal.

Nr. 78

METALLITÖÖLISTE KUTSEÜHINGU ESIMEHE A. PÄSSI VÄLJASAATMINE TALLINNAST KATSE PÄRAST SUUNATA TÖÖTA METALLITÖÖLISI EHITUSTELE NSV LIIDU SÕJAVÄEBAASIDES [1]

A. Pässi voliniku advokaat A. Jõeääre kaebus sisekaitseülemale Politseitalituse direktori ebaseadusliku otsuse puhul

11. juuni 1940

Politseitalituse direktori ülevaltähendatud otsus* ei ole õige vormiliselt ega sisuliselt.

Mis puutub vormilisse külge, siis käsitab «Riigi Teataja» 1939, 93, 717 avaldatud seadus eraõiguslikkudesse vahekordadesse astumise küsimust Eestis rahvusvaheliste kokkulepete alusel viibivate välisriigi sõjaväeosadega ja sõjaväeasutistega, mitte aga välisriikide diplomaatiliste-, konsulaar- ja kaubanduslikkude esindajatega.

Nii kui nähtub Poliitilise Politsei komissari määrusest 25. mail 1940. a. (l. 1),** toimetatud juurdlusest, eriti Adolf Päss'i ülekuulamise protokollist (l. 2)** ja lõpuks karistusmäärusest, seisab Adolf Päss'ile süükspandav tegevus selles, et tema Tallinna metallitööliste kutseühingu esimehena on ühingu nimel astunud läbirääkimistesse Nõukogude Liidu Kaubandusesindusega metallitööliste Nõukogude Liidu baaside ehitustöödele pääsemise asjas. A. Päss on õigeksvõtnud, et ta on

* Vt. ENSV ORRKA, f. 1989, nim. 1, s.-ü. 20, l. 27.
** Dokumenti pole avastatud.

mõned korrad käinud Nõukogude Liidu kaubandusesinduses ja Majandusministeeriumis ametiühingu liigetele töö muretsemise asjus, sõjaväeosadega ja sõjaväeasutistega ei ole tal vähematki kokkupuutumist, seda vähem eraõiguslikkudesse vahekordadesse astumist olnud. Isegi mitte kaudselt, sest ühelegi metallitööliste ametiühingu liikmele ei lubatud Paldiskisse tööle minna. Nõukogude Liidu kaubandusesinduses ja Eesti Vabariigi Majandusministeeriumis käimine ja seal läbirääkimiste pidamine majanduslikes küsimustes ei ole kehtivate seadustega keelatud.

Karistusmääruses ei pandagi Päss'ile süüks välisriigi sõjaväeasutistega eraõiguslikkudesse vahekordadesse astumist, vaid välisriigi asutistega kehtiva korra vastaselt eraõiguslikkudesse vahekordadesse astumist.

Isegi juhul, kui asuda seisukohale, et A. Päss'i käimist Nõukogude Liidu kaubandusesinduses võiks lugeda eraõiguslikkudesse vahekordadesse astumiseks (mida see tegelikult ei moodusta), ei ole ühegi kehtiva seadusega keelatud käia Nõukogude Liidu kaubandusesinduses, ega sisseseatud erilist korda Nõukogude Liidu kaubandusesindusega eraõiguslikkudesse vahekordadesse astumiseks. Seega on ainus otsuse põhjendus kehtiva korra vastaselt eraõiguslikkudesse vahekordadesse astumine välisriigi asutistega, äralangenud, kui ekslik ja juba sellepärast tuleb otsus tühistada.

Teine vormiline põhjendus seisab selles, et eraõiguslikkudesse vahekordadesse astumist ei saa kuidagi viisi väljalugeda suulisest läbirääkimistest, millede sisu seisis selles, et kutseühing Majandusministeeriumi nõusolekul pidi soovitama töölisi.

Lõpuks sündis kõik Majandusministeeriumi teadmisel ja nõusolekul, seega täiesti kehtiva korra kohaselt.

Sisuliselt oli töötutele metallitöölistele tööde võimaldamine soovitav Eesti rahvamajanduse huvides. Ka sõbralikkude suhete süvendamisele NSVL ja Eesti Vabariigi vahel oleks see kasuks tulnud. Samal päeval, kui tehti A. Päss'i väljasaatmise otsus, ilmus ajakirjanduses ametlik ümberlükkamine «Pravda» artiklis ettetoodud väidetele.[2] A. Päss'i väljasaatmise otsus ja selle põhjendused ei ole kooskõlas valitsuse ametlikkude seisukohtadega ja ei ole kooskõlas ka rahvusvahelise õigusega ning kommetega. Senini ei ole tunnustatud avalikule korrale ja julgeolekule kahjulikuks ühegi välisriigi kaubandus-konsulaar või diplomaatilise esinduses majanduslikkude läbirääkimiste pidamine ja NSVL kohta erandi tegemine selles suhtes võiks rikkuda sõbralikke suhteid.

Etteloodud põhjustel palun Sisekaitseülemat tühistada Politseitalituse direktori otsus 29. maist 1940. a. kõigi seaduslikkude tagajärgedega.

L i s a: Volikiri, mille aluskirja palun tagasi anda ärakirja vastu.*

ENSV ORRKA, f. 1989, nim. 1, s.-ü. 20, l. 28. Ärakiri.

[1] Eesti fašistlik valitsus püüdis kõigi abinõudega segada Nõukogude sõjaväebaaside ehitustöid ning ühtlasi takistada suhtlemist NSV Liidu esindajate ja Eesti kodanike vahel. Kõiki, kes avaldasid soovi töötada baaside ehitustel, sunniti läbi tegema rohkearvulisi formaalsusi. Kui aga selgus, et kellelgi soovijate hulgast oli sidemeid töölisliikumisega, siis teda baasidesse tööle ei lubatud. (Vt. ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 71, l. 12—13; f. 969, nim. 1, s.-ü. 574, l. 2 jt. Vt. ka dok. nr. 73.)

[2] Kodanlikud ajalehed eitasid «Pravdas» avaldatud teadaannet Eesti valitsuse ebalojaalsest käitumisest Nõukogude Liidu suhtes (vt. «Pravda», 28. mail 1940).

Nr. 79

PUNAARMEE VÄEOSADE VASTUVÕTT EESTI ELANIKKONNA POOLT[1]

Väljavõte 11. Laskurdiviisi poliitosakonna ülema ettekandest Leningradi sõjaväeringkonna poliitilisele valitsusele

17. juuni 1940

[. . .] Diviisi üksused sooritasid marsi organiseeritult, mahajääjaid ei olnud. Asustatud punktide läbimisel, eriti Narvas, võttis kohalik elanikkond Punaarmee üksusi vaimustatult vastu, võitlejatele ja komandöridele toodi lilli, lühikestel peatustel vastasid võitlejad tsiviilelanikkonna mõnede esindajate küsimustele [. . .]

NARKA, f. 34310, nim. 1, s.-ü. 5, l. 56. Ärakiri.
Tõlge vene keelest.

[1] Nõukogude valitsuse poolt 16. juunil 1940 Eesti valitsusele antud noodis esitati asjaolusid, mis kinnitasid Nõukogude Liidu ja Eesti vahelise vastastikuse abistamise pakti jämedat rikkumist Eesti valitsuse poolt. Nõukogude valitsus ei võinud leppida NSV Liidu vastu suunatud Balti riikide sõjalise liidu tugevdamise ja laiendamisega (vt. dok. nr. 33, 45, 60, 67 jt.) ning nõudis, et Eestis moodustataks uus valitsus, kes oleks võimeline kindlustama pakti ausat täitmist. Provokatsioonide ärahoidmiseks nõudis NSV Liidu valitsus täiendavate Nõukogude sõjaväeosade paigutamist Eesti territooriumile. (Vt. «Izvestija» nr. 138, 17. juunil 1940.)

Nr. 80

KOOSOLEKUTE, RONGKÄIKUDE JA MEELEAVALDUSTE KEELAMINE

Sõjavägede ülemjuhataja määrus[1]

18. juuni 1940

I.

§ 1. Keelatud on kuni 1. juulini 1940 igasugused avalikud ja kinnised koosolekud, rahvakogumised, kokkutulemised ja rongkäigud ning meeleavaldused kui ka igasuguste otsuste ja resolutsioonide arutamine või vastuvõtmine koosviibimistel.

* Dokumenti pole avastatud.

Samuti on keelatud eelmises lõikes tähendatud koosolekute, rahvakogumiste, kokkutulemiste ja rongikäikude ning meeleavalduste ettevalmistamine, nende pidamiseks ruumide andmine või muul viisil kaasa aitamine.

§ 2. Paragrahvis 1 ettenähtud keeld ei ole kehtiv valitsusvõimude poolt kokkukutsutavate koosolekute kohta, samuti juriidiliste isikute põhikirjades ettenähtud täitvate organite ja revisjonikomisjonide koosolekute kohta, kui neist koosolekutest võtavad osa ainult tähendatud organite liikmed ning kirikute ja usuühingute palvekoosolekute, harilike matuserongide ja perekondlike koosviibimiste kohta.

Juriidiliste isikute põhikirjades ettenähtud korraldavate organite koosolekute pidamiseks on nõutav kohaliku politseiprefekti luba.

§ 3. Avaliku korra hoidmise ja julgeoleku kindlustamise alal on kõik kohustatud politsei korraldusi täitma.

Keelatud on takistada või segada politsei tegevust eelmises lõikes tähendatud korralduste alal.

§ 4. Käesoleva määruse rikkujaid karistatakse vangimajaga või arestiga mitte üle 3 kuu või rahatrahviga mitte üle 3000 krooni.

II.

Käesoleva määruse jõustumisega kaotab kehtivuse Siseministri sundmäärus nr. 7 («Riigi Teataja» 1925, 39/40).

III.

Käesolev määrus pannakse kehtima telegraafi teel.

J. Laidoner
kindral,
Sõjavägede Ülemjuhataja

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 49, l. 1. Originaal.

[1] Nõukogude valitsuse poolt kodanliku Eesti valitsusele 16. juunil esitatud noodi puhul (vt. «Izvestija» nr. 138, 17. juunil 1940) toimus 17. juunil 1940 valitsuse koosolek. Selle koosoleku protokollis leidub peale osavõtjate loetelu ainus järgmine sissekanne: «Arutati jooksvaid küsimusi, otsuseid ei tehtud.» (ENSV ORRKA, f. 31, nim 2, s.-ü. 939, l. 1.) Sõjavägede ülemjuhataja poolt 18. juunil välja antud määruste ja käskkirjade põhjal võib aga järeldada, et mainitud koosolekul arutati abinõusid rahva revolutsiooniliste meeleolude mahasurumiseks. Sõjavägede ülemjuhataja avaldas terve rea sundmäärusi: linnadesse ja küladesse sissesõitnute range registreerimise kohta, eraisikutel relvade kandmise keelamise kohta, öise liiklemiskeelu kehtestamise kohta jne. (ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 48, l. 1; s.-ü. 50, l. 1; f. 2375, nim. 1, s.-ü. 1898, l. 152; «Riigi Teataja» 1940, nr. 52, art. 483).

[2] Kodanliku Eesti sõjaväe leitnant E. Suursepp meenutab oma 1943. aastal okupeeritud Eestis kirja pandud mälestustes, et «vististi . . . 17. juunil tehti kellegi poolt (kindral Laidoneri või 2. diviisi ülema kindral J. Kruus'i) salajane korraldus Värska laagris asuvale ratsarügemendile: lahinguvarustus välja jagada ning valmis olla piirile marssimiseks . . . Ohvitseride kinnitusel olevat rügement väljasaatmise käsu ootel umbes 48 tundi täies lahingurakmes olnud,

vististi 17. ja 18. VI 40. a. Mingid korraldused on antud 17. VI 40. a. ka Tartus ja ümbruse valdades elunevaile reservohvitseridele, kes saadud käsu (vist Tartu sõjaväeringkonna ülema kol.-ltn. P. Asmus'e antud) kohaselt kogunesid 17. VI 40. a. Tartu näituseväljakule. Seal teatatud neile mõninga tunni ootamise järele, et korraldus on muudetud ja kõik võivad koju tagasi minna. (ENSV ORRKA, f. R-121, nim. 1, s.-ü. 17, l. 1—2.)

Nr. 81

TALLINNA LINNA TRAMMITÖÖTAJATE TERVITUS PUNAARMEELE

Koosoleku resolutsioon

18. juuni 1940

Tallinna Linna Trammi II erikogu* käitise tööliskond tervitab soojalt kangelaslikku Punaarmeed ja Nõukogude Liidu rahupoliitikat ja avaldab oma südamlikku häämeelt selle üle, et Punaarmee on võtnud Eesti julgeoleku kindlustamise oma ülesandeks.

Mõistame valjult hukka kõigi sõjaprovokaatorite ja Nõukogude Liidu vastase sõjalise liidu organiseerijate tegevuse.

Võime kindlalt tõendada, et kõik senini ilmnenud Nõukogude Liidu vastased nähted Eestis on sepitsetud ja esitatud ainult vastutustundetu, väikese kodanliku klike poolt. Tööliskond ja Eesti rahva suur enamik avaldab oma sügavat põlgust säärastele nähtetele ja nõuab Nõukogude Liidu ja Eesti sõpruse vaenulike nähete valju likvideerimist.

Usume, et Punaarmee Eestisse asumine tagab Eesti töötavale rahvale parema tuleviku ja kindlustab sõpruse kujunemise Nõukogude Liidu ja Eesti rahvaste vahel.

ENSV ORRKA f. 989, nim. 1, s.-ü. 1799, l. 95. Masinakirjaeksemplar.

Nr. 82

PÕHJA PABERI- JA PUUPAPIVABRIKU TÖÖLISNÕUKOGU KOOSOLEKU RESOLUTSIOON SÕJAPROVOKAATORITE KÕRVALDAMISE, DEMOKRAATLIKU VALITSUSE KUJUNDAMISE, POLIITILISTE VABADUSTE JALULESEADMISE JA SÕBRALIKU VAHEKORRA LOOMISE KOHTA NÕUKOGUDE LIIDUGA[1]

18. juuni 1940

[I]

Koosolek on veendunud, et Eesti tööliskonna olukorra parandamise suurimaks eeltingimuseks on rahu ja Eesti eemalhoidumine imperialistlikust sõjast. Tänu Eesti ja Nõukogude Liidu vahel sõlmitud vastastikusele abistamispaktile on Eesti senini võinud jääda eemale sõjast ja Eesti rahvas on võinud olla rahulikuks päältvaatajaks ajal, mil sajad miljonid maailma rahvad elavad üle metsikuid sõjakoledusi.

* Nii on dokumendis.

Saades aga teada Nõukogude Liidu Rahvakomissaride Nõukogu esimehe Molotovi esildusest Eesti valitsusele, et Eesti valitsus on avaldanud Nõukogude Liidu vastast tegevust, laiendanud Nõukogude Liidu vastu sihitud Eesti, Läti, Leedu vahelist sõjalist liitu, korraldanud salajasi konverentse jne., koosolek konstateerib, et säärane tegevus, mille sihiks oli sõja ja vaenulikkuste provotseerimine Nõukogude Liiduga, leiab sügavat põlgust ja hukkamõistu Eesti laialdaste töötavate hulkade ja Eesti rahva suure enamuse poolt.

II

Arvestades asjaolu, et Eesti senine valitsus ei ole lojaalselt täitnud Nõukogude Liidu ja Eesti vahelist vastastikust abistamispakti, vaid on organiseerinud ja laiendanud Nõukogude Liidu vastast balti liitu, korraldanud salajasi konverentse jne., nõuab koosolek niisuguse valitsuse kujundamist, kes oleks täielikult Nõukogude Liidu sõbralik ja kellel oleks tööliskonna absoluutne usaldus.

III

Koosolek nõuab kõigi Nõukogude Liidu vaenuliste elementide viivitamatut väljajuurimist, eriti aga kaitseliidu laialisaatmist, kuna sääl on eriti õhutatud Nõukogude Liidu ja Eesti vahelise sõbralikkuse-vaenulist meeleolu, riigi aparaadi puhastamist sõjaprovokaatoreist ja Eesti—Nõukogude Liidu vaheliste sõbralike suhete vastutöötajaist ja takistajaist.

IV

Arvestades asjaolu, et praegused koosolekute, ajakirjanduse, ühinemisvabaduse ja muud kitsendused takistavad tööliskonna võitlust oma olukorra parandamise eest, nõuab koosolek nende kitsenduste kaotamist. Tööliskonna võitlus parema olukorra eest on ainult siis mõjuv, kui seda võitlust toetab tööliste poliitiline partei. Seepärast tuleb lubada töölistele oma poliitilise koondise asutamine. Tuleb lubada töölisajakirjanduse väljaandmine, kaotada tööliskoosolekute politseiregistreerimise sundus, lõpetada koosolekute kontrollimine välis- ja poliitilise politsei esindajate poolt ja kindlustada täielik sõna-, mõtte-, trüki-, koosolekute- ja ühinemisvabadus.

V

Nõuame töölisliikumise tagakiusamise lõpetamist, üldist amnestiat, töörahva huvide eest võidelnud poliitvangide vabastamist ja neile kõigi kodanikeõiguste tagasiandmist, töölisliikumise tegelaste väljasaatmise otsuste tühistamist, suletud töölisorganisatsioonide tegevuse uuestiavamist ja politseiasutiste poolt ellukutsutud politseiliste töölisorganisatsioonide (nagu Töövõtjate Kutseühingute Keskliit jt.) tegevuse likvideerimist.

9*

VI

Koosolek nõuab valitsusasutistelt otsustavat võitlust liiaka[su-] võtjate, spekulantide ja igasuguste marodööride vastu. Seda ei [ole] võimalik teha väikeste rahatrahvide abil, nagu seda senini on te[h]tud, vaid võitlus liiakasuvõtjate, hinnatõstjate vastu on ainult [siis] efektiivne, kui neile määratakse karme karistusi.

ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 1799, l. 79—80. Masinakirjaeksemplar.

[1] Vaatamata sellele, et koosolekud, rahvakogunemised ja meeleavaldu[sed] olid karmilt keelatud (vt. dok. nr. 80), toimusid 18.—20. juunil paljudes vab[ri]kutes tööliste koosolekud, kus võeti vastu kommunistliku partei poolt esita[tud] resolutsioonid. Vabrikutes vastu võetud resolutsioonid saadeti vabariigi pre[si]dendile. Avaldatava resolutsiooni kaaskirjale on presidendi kantselei juhata[ja] teinud järgmise märkuse: «Ette kantud Vabariigi Presidendile 20. juunil 19[40]. Koos sellega ette kantud ka Telliskivitehaste, Besprosvanny, Eestisiidi, Tallin[na] Linna Trammi ja Toferi tööliste seisukohad praeguse poliitilise momendi koh[ta]. Härra President võttis need seisukohad teadmiseks. 20. 06. 40. E. T.» (ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 1799, l. 78). Kohe pärast eespool loetletuid sa[a]busid presidendi aadressil resolutsioonid a/s «Franz Krulli» käitise töölis[telt], Narva Kalevi Manufaktuuri töölistelt, Kreenholmi Manufaktuuri töölisnõukog[ult], Eestimaa Õlikonsortsiumi Viivikonna Kaevanduse töölisnõukogult ja teis[telt]. Kokku on presidendi kantselei arhiivifondi toimikus nr. 1799 viieteistkümne e[ri]võtte resolutsioonid, mis on vastu võetud 18.—20. juunil. 20. juunil toimu[nud] koosolekutel vastu võetud resolutsioonide teksti on täiendatud järgmiste nõu[d]mistega: «7. Koosolek nõuab tööpuuduse vastu kindlustamisseaduse, vanadu[se] ja invaliidsuse vastu kindlustamisseaduse kiiremat maksmapanekut, sam[uti] koosolek nõuab kahenädalast puhkeaega kõigile töölistele, kes on aasta töö[ta]nud ja laste abiraha riigiteenijate normide alusel. 8. Koosolek nõudis ühtl[asi] kogukonnamaksu ärakaotamist.» (ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 1799, l. 114.) Koos resolutsioonidega võeti koosolekutel vastu tervitus Punaarme[ele] (vt. dok. nr. 81).

Nr. 83

TÖÖLISTE NÕUDMISI KAJASTAVATE RESOLUTSIOONIDE EEMALDAMINE AVALIKULT KUULUTUSTAHVLILT

Tallinna 3. politseijaoskonna konstaabli ülekuulamise protokoll.

19. juuni 19[40]

Olen teenistuses Põhja Paberi ja Puupapi vabriku juures. Tä[na] mõni minut peale kella 18 ilmus minu juure minule alluv kor[dnik] Tammaru, ja teatas, et vähe aega tagasi tema on näinud pea[le] kui vabriku Töölisnõukogu liikmed N i k k e r ja A r u l a o[n] vabriku kontrollvärava kõrvale kuulutuslauale pannud üles mõn[ed] teadaanded, mille sisu tema arvates on maksvate seaduste va[s]tane. Kuulutustahvel asub kohal, kus seda iga Tartu maan[tee] liikleja lugeda võib. Läksin kohale ja leidsin tahvlilt kolm leh[te]: 1) seitse punkti resolutsioone*, mis käsitavad nõudeid Eesti ri[ik]liku elu korraldamiseks, pealkirjaga «resolutsioonid», 2) «Tervitus Punaväele»* tema Eestisse asumise puhul ja 3) Põhja Paberi ja Puupapi vabrikute Töölisnõukogu allkirja ja pitsatiga varustatud käsitsi kirjutatud teadaande**, et sõjavägede ülemjuhataja sundmäärusega koosolekute keelamise tõttu pole olnud võimalik tööliste koosolekut kokku kutsuda ja et ühenduses sellega on nõukogu oma koosolekul eelnevad resolutsioonid ja tervituse vastu võtnud ja ära saatnud Vabariigi presidendile ja Punaarmeele. Nimetatud kolm dokumenti võtsin kuulutuslaualt maha ja lisan käesoleva protokolli juure.

Muud olulist seletada ei ole. Protokolli lugesin läbi.

E. Leemets

Ülekuulas: V. Rõigas
Van. assistent

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2240, l. 4. Originaal.

* Vt. dok. nr. 82 ja märkus 1 selle juurde.

Nr. 84

KUTSEKIRI OSAVÕTUKS TALLINNA TÖÖLISTE ESINDAJATE ÜLELINNALISEST KOOSOLEKUST 20. JUUNIL 1940

*Mitte hiljem kui 19. juuni 1940****

Seltsimees.

Palume Teid ilmuda neljapäeval 20. juunil s. a. kell 8 õhtul Pärnu mnt. 41 Töölisvõimla saali.

Teie kui töölisliikumise tegelase ilmumine väga tarviline, kuna päevakorras on Eesti ja Nõukogude Liidu abistamispakti küsimused.

Austavalt
organiseeritud
ametiühinglased

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2238, l. 4. Masinakirjaeksemplar.

Nr. 85

TALLINNA TÖÖLISTE ESINDAJATE ÜLELINNALISE KOOSOLEKU**** KOKKUKUTSUMIST ETTE VALMISTAVATE TÖÖLISAKTIVISTIDE TEGEVUSE TAKISTAMINE POLIITILISE POLITSEI AGENTIDE POOLT

Väljavõte poliitilise politsei agendi ülekuulamise protokollist

19. juuni 1940

19. juunil s. a. kell 21.20 vastava korralduse põhjal ilmusin mina konstaabli ametivormis Pärnu mnt. 41 asuvasse Töölis-

* Vt. dok. nr. 81.
** Dokumenti pole avastatud.
*** Dateeritud dok. nr. 85 põhjal.
**** Vt. dok. nr. 88.

kodusse, kus pidi olema mingisugune rahva kogunemine. Kohapeal selgus, et Tallinna Ehitustööliste Kutseühingu ruumes viibis koos salkkond isikuid, kes sääl mingisuguseid kutseid laiali saatis, asetades neid kutseid ümbrikkudesse ja markeerides neid. Kontrollimisel selgus, et kutsetes palutakse adressaate kokkutulemiseks 20. juuniks s. a. kl. 8 õhtul Pärnu mnt. 41 Töölisvõimla saali.* Võtsin kaasa ühe kutse ning läksin IV politseijaoskonna kantseleisse, kust telefoni teel kutse sisu hr. komissarile ettekandsin. Sain korralduse uuesti kohale minemiseks ja sääl selgitada välispolitsei kaasabil kas koosoleku pidamiseks luba on ja kui luba mitte ei ole, siis isikute nimed kindlaks teha. Läksin uuesti kohale, kuhu palusin tulla ka konstaabel Viliparti, viimane küsis kas koosoleku pidamiseks luba on, et kutseid laiali saadetakse, mille peale kohalviibiv ametiühinglane Sepre tähendas, et kusagil ei ole mainitud koosolekust ja, et küsimus seisab Nõukogude Liidu abistamise paktis, siis seda juba keelata ei saa. Kui Vilipart seletas, et igasugune rahva kogunemine on keelatud, olgu ta siis mistahes sugune. Säärane on Sõjavägede Ülemjuhataja sundmäärus ja seda tuleb täita. Vastas Sepre sellepeale, et Sõjavägede Ülemjuhataja sundmäärus on vale ning mitte õiglaselt koostatud ja kutsetes mainitud asjaoludel ei saa mitte kokkutulekut ärakeelata. Peale selle kandsin asjast teistkordselt hr. komissarile ette ning sain korralduse kutsete konfiskeerimiseks ja isikute kindlaks tegemiseks, kusjuures kohalviibijatest mitte kedagi väljalasta, kuna abi politsei IV jaoskonnast pea kohale saabub [. . .][1]

J. Põldoja

Kuulas üle: V. Rõigas,
Vanem assistent

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2238, l. 5—6. Originaal.

[1] Meenutades nende päevade sündmusi, kirjutab O. Sepre: «Veel katsid Laidoneri käskkirjad igasuguste kogunemiste ja koosolekute pidamise keelu kohta kuulutustahvleid ja planke, kuid mitmes kohas olid käskkirjast vaid räbalad järele jäänud. Nägin ise oma silmaga, kuidas möödaminejad koosolekute keelu maha tõmbasid. Tänavail valitses siiski veel politsei.

19. juuni õhtul toimus Töölismajas koosolek, kus arutati tööliste esindajate koosoleku kokkukutsumist 20. juunil. Koosolek läks rahulikult, ehkki tulid teated, et Töölismaja ümber liigub palju nuhke ja vormis politseinikke. Kui suurem osa koosolijaid oli juba lahkunud, tormas sisse trobikond nuhke kahe politseivormis isiku saatel, kes sulgesid väljapääsu ja kavatsesid teha läbiotsimise. Kus sellega! Politsei ja nuhid võeti vaenulikult vastu. Ühtegi materjali neile ei esitatud. Kui politseinikud väevõimuga tahtsid alustada läbiotsimist ja püüdsid mõned pakid kutsetega oma valdusesse võtta, vastasid töölised samuti füüsilise vastupanuga. Läks isegi rüselemiseks. See ootamatu vastupanu pani politsei jahmatama. Politsei ja nuhid ei saanud alustada läbiotsimist, ei saanud ka midagi konfiskeerida. Nad jäid nõutult vahtima. Nüüd sadas politseile küsimusi, osalt iroonilisi, osalt tigedaid, osalt pilkavaid. Näiteks, kui politseinik tahtis helistada, siis L. Kuusberg (Abori) keelas tal telefoni kasutamise, kuna ta kõne eest oli maksnud tariifi järgi 10 senti. See sündis samuti igasuguste pilke, naljatamise, lihtsalt lõõpimise saatel. Päriti, kas riik maksab telefonikõne eest või tuleb see tal omal nahal kanda, sest tööliste nahk seda enam ei kanna. Või jälle päriti, mis ülemus ütles, kas peab vaeseke uneta öö meie pärast mööda saatma, ja et ega see uneta öö viimaseks jää jne. Vahepeal lahkusid mõned politseinikud, teised tulid asemele, kuid meid välja ei lastud. Nii kestis see umbes paar tundi. Samal ajal nõudsime ägedalt seletust, miks meid kinni peetakse. Esialgu vastati, et me arreteeritud ei ole, et tehakse ainult isikuid kindlaks. Kuid isikuid ka kindlaks ei tehtud.

Paari tunni pärast jõudsid kohale politsei abijõud, vangiauto ja ratsapolitsei eskort. Ülemus oli siiski otsustanud jätkata hirmutamise taktikat, näidata veel võimu. Meid (kümme-viisteist ametiühingutegelast) asetati politseiautosse, iga kinnipeetava vahele üks politseinik, ümbritseti tiheda ratsaeskortiga ning sõit algas kaitsepolitseisse. Meie omalt poolt lõime lahti töörahva revolutsioonilised laulud.

Kui kaitsepolitseinikud püüdsid meid esialgu toore keelu ja ähvardustega vaikima sundida, siis löödi nad teravate märkustega tagasi. Siis paluti. Ka see ei aidanud. Lõpuks algas ülekuulamine, kus meie, «süüalused», osutusime süüdistajateks. Mind üle kuulav nuhk seda mulle ütleski. Pärast ülekuulamist paigutati meid eraldi ruumidesse. Mind ühte pisikesse kongi. Sealt saadeti mind 20. juuni hommikul vara ühe teise kaaslasega Patareisse (Keskvanglasse).

Jälle tuttavad müürid, rauduksed, rasked riivid, ragisevad lukud. Jälle tuttavad trellitatud aknad. Ja üksik vangikongki oli tuttav, sest olin seal istunud aastaid. Kuid kodanluse selgroog oli murtud. Riigivolikogu liikmete Jõeääre ja Russi ägeda vahelesegamise tõttu ei julgenud siseminister Jürima alustada uut protsessi sõjavägede ülemjuhataja käskkirja tahtliku ja teadliku rikkumise suhtes. Mind vabastati. Kuid enne vabastamist sain siiski veel maitsta vangla suppi viimast korda.

Vangla väravas võtsid mind vastu seltsimehed, kel oli teada minu vabastamine. Ja sealt ruttasime otsekohe töölisesindajate koosolekule. Seintel aga ilutsesid» koosolekute ja igasuguste kogunemiste keelud.» (Käesoleva mälestuse kirjutas O. Sepre 18. juunil 1959 kogumiku toimetuse kolleegiumi palvel.)

* Vt. dok. nr. 84.

Nr. 86

A/S «VOLTA» TEHASE TÖÖLISTE KOOSOLEKU ORGANISEERIJA VASTUTUSELEVÕTMINE

Tallinna poliitilise politsei komissari määrus

20. juuni 1940

20. juunil 1940. a. Poliitilise politsei komissar Tallinnas vaadanud läbi käesoleva administratiivjuurdluse Eesti Vabariigi kodaniku Erik Hindreku p. P a u l s o n ' i kohta, leidis, et sellega on leidnud tõestamist, et tema 19. juunil s. a. korraldas A/S «Volta» käitises tööliste salajase koosoleku resolutsioonide vastuvõtmiseks[1], mis sisaldavad tõestamata andmeid riigi asutuste juhtivate tegelaste kohta ja tekitasid tööliskonnas rahutust ning tõsist meelepaha.

Arvestades, et eeltähendatud Erik P a u l s o n ' i tegevus on keelatud Sõjavägede ülemjuhataja määruse 18. juunist s. a. järele, mis käib koosolekute, kokkutulemiste, rongkäikude, resolutsioonide vastuvõtmise ja muu sellesarnase korraldamise kohta, ja et tema poolt selle on saatnud korda süüteo, mis karistatav Sisekaitse ülema sundmääruse nr. 11 («Riigi Teataja» 1933, 76, 562) järele, sellepärast

m ä ä r a s:

käesolev administratiivjuurdlus esitada Politseitalituse Direktorile.

J. Edesalu
Poliitilise politsei
komissar Tallinnas

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2239, l. 12. Originaal.

[1] Ülekuulamisel poliitilises politseis 19. juunil 1940 seletas E. Paulson, et «täna umbes kella 15.00 ajal kui «Volta» töölised lõpetasid töö, või vabanesid töölt ja läksid pesuruumi pesema, läksin ka mina pesuruumi tööliste juure, kus lugesin pesemiseks kokkutulnud töölistele ette kõik need resolutsioonid [vt. dok. nr. 81 ja 82], mis täna minu juurest neljal lehel... protokolli juurde võeti» (ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2239, l. 7 ja 8).

Nr. 87

TALLINNA TÖÖLISTE ESINDAJATE ÜLELINNALISEST KOOSOLEKULE OSAVÕTUKS SAADETUD KUTSEKIRJADE KONFISKEERIMINE SÕJATSENSUURI POOLT

Tallinna poliitilise politsei abikomissari sissekanne politsei tegevuse toimikusse

20. juuni 1940

20. juunil s. a. peeti kinni Tallinna sõjatsensuuri[1] poolt 151 trükitöö-lihtkirja, missugused sisaldasid kutseid lubamata koosolekule 20. juunil s. a. Tallinna Töölisvõimlas.* Kinnipeetud kirjad toimetati Poliitilise Politsei Komissari kantseleisse.

E. Varts
Poliitilise politsei
abikomissar Tallinnas

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2238, l. 24a. Originaal.

[1] Eesti sõjavägede staabi II osakonna juures tegutses salastatult sõjatsensuur (vt. ENSV ORRKA, f. 495, II os., s.-ü. 205).

Nr. 88

TÖÖLISVÕIMLAS 20. JUUNIL TOIMUNUD TALLINNA TÖÖLISTE ESINDAJATE ÜLELINNALISEST KOOSOLEKUST JA KOOSOLEKUL VASTU VÕETUD OTSUSEST

Ajalehes avaldatud informatsioon

22. juuni 1940

Tallinna ehitustööliste ühingu algatusel peeti neljapäeval, 20. juunil, kell 8 õhtul töölisvõimla saalis tööliste koosolek, millest võttis osa 800—1000 töölist.

* Vt. dok. nr. 84.

Kõnedega esinesid riigivolikogu liikmed N. Ruus, A. Jõeäär, V. Jaanus, siis O. Sepre, kes 1923. a. oli mõistetud sunnitööle, kuid vabanes amnestia läbi 1938. a., ning teised ametiühingute tegelased.

Kõnedes käsitati tekkinud olukorda seoses praeguse aja sündmustega, tööliste olukorda ja nende nõudmisi.

Lõppeks võeti kõigi koosolijate häältega vastu alljärgnevad resolutsioonid:

Oleme veendunud, et Eesti töötava rahva elukorra parandamise peamiseks eeltingimuseks on rahu ja Eesti eemalehoidmine imperialistlikust sõjast. Tänu Eesti ja Nõukogude Liidu vahel sõlmitud vastastikusele abistamise paktile on Eesti rahvas seni võinud jääda eemale sõjast ja Eesti majanduselu on võinud võrdlemisi normaalselt jatkuda ajal, millal sajad miljonid maailma rahvad elavad üle metsikuid sõjakoledusi.

Saades aga teada Nõukogude Liidu Rahvakomissaride Nõukogu esimehe Molotovi esildusest Eesti valitsusele, et Eesti valitsus on avaldanud Nõukogude Liidu vastast tegevust, loonud Nõukogude Liidu vastu sihitud sõjalise liidu Läti ja Leeduga, korraldanud selleks salajasi konverentse jne., konstateerime, et sarnane tegevus, mille sihiks oli sõja vaenulikkuste provotseerimine Nõukogude Liidu vastu, leiab sügavat põlgust ja hukkamõistmist Eesti töötavate hulkade ja Eesti rahva enamuse poolt. Arvestades asjaolu, et Eesti senine valitsus ei ole lojaalselt täitnud Nõukogude Liidu ja Eesti vahelist vastastikust abistamise pakti, vaid on jämedalt rikkunud pakti, valmistanud ette Eesti rahva sõtta kiskumist Nõukogude Liidu vastu, nõuame niisuguse valitsuse moodustamist, kes oleks täielikult Nõukogude Liidu sõbralik ja täidaks ausalt sõlmitud pakti.

Nõuame kõigi Nõukogude Liidu vaenuliste elementide otsustavat väljajuurimist, eriti aga kaitseliidu laialisaatmist, kuna seal on eriti õhutatud Nõukogude Liidu vaenulist meeleolu, riigiaparaadi puhastamist sõjaprovokaatorite käsikuist ja kõigist Nõukogude Liidu ja Eesti vahel sõlmitud abistamise pakti vaenulistest [illegible].

Arvesse võttes, et praegused koosolekute, ajakirjanduse, ühinemise vabaduse ja muud kitsendused takistavad töötavate hulkade võitlust oma olukorra parandamise eest, nõuame kitsenduste kaotamist. Töötavate hulkade võitlus parema olukorra eest on ainult siis mõjuv, kui seda võitlust juhib tööliste poliitiline partei. Seepärast tuleb lubada töölistele oma poliitilise partei asutamine.

Tuleb lubada töölisajakirjanduse väljaandmine, kaotada töölis-koosolekute politseis registreerimise sundus, lõpetada koosolekute kontrollimine välis- ja poliitilise politsei poolt ja kindlustada täielik sõna-, mõtte-, trüki-, koosolekute- ja ühinemisvabadus.

Nõuame töölisliikumise tagakiusamise lõpetamist, üldist amnestiat töörahva huvide eest võidelnud poliitilistele vangidele

ja neile kõigi kodanikuõiguste tagasiandmist, töölisliikumise tegelaste väljasaatmise otsuste tühistamist, suletud töölisorganisatsioonide tegevuse uuestiavamist ja politseiasutuste poolt ellu kutsutud «töölisorganisatsioonide», nagu Töövõtjate Kutseühingute Keskliit j. t. tegevuse likvideerimist.

Nõuame tööliste vallandamise lõpetamist ja töötutele töö muretsemist, tööpalkade tõstmist vastavalt elukallidusele.

Nõuame valitsusasutustelt otsustavat võitlust liiakasuvõtjate, spekulantide ja igasuguste marodööride vastu.

Seda ei ole võimalik teha väikeste rahatrahvide abil, nagu seda seni on tehtud, vaid võitlus liiakasuvõtjate vastu on ainult siis efektiivne, kui selle eest määratakse karme karistusi.

«Päevaleht» nr. 165, 22. juunil 1940.

II OSA

SOTSIALISTLIKU REVOLUTSIOONI TEOSTUMINE (21. JUUNI — 25. AUGUST 1940)

Nr. 89

ÜLESKUTSE TALLINNA TÖÖRAHVALE FAŠISTLIKU VALITSUSE KUKUTAMISEKS

Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel töölisorganisatsioonide poolt välja antud lendleht[1]

21. juuni 1940[2]

Seltsimehed!

Täna ilmuvad kõik Tallinna töölised tänavale, et nõuda praeguse valitsuse lahkumist ja selle asendamist uuega!

Kõik vabrikud seisavad.

Politsei meid ei takista.

Ilmume kohe kõik Vabadusväljakule.

Esitame oma nõudmised ja nõuame nende elluviimist:

1. Maha praegune sõjaprovokaatorite valitsus.
2. Nõuame valitsuse loomist, kes ausalt täidab Nõukogude Liiduga sõlmitud pakti.
3. Nõuame töötavale rahvale tööd, leiba ja vabadust.

1. Riigivolikogu töötava rahva ühtlusrühm
2. Tallinna, Tartu, Narva, Pärnu, Kunda, Sindi, Viljandi jt. omavalitsuste tööliste rühmad
3. Üleriiklik Kutseühingute Keskliit (ülevõetud ametiühingute poolt)
4. Metallitööliste Liit
5. Ehitustööliste Liit
6. Puutööliste Liit
7. Keemiatööliste Liit
8. Toidu- ja Maitseainete Tööliste Liit
9. Meremeeste Üleriiklik Liit
10. Trükitööliste Liit
11. Eesti Tekstiiltööliste Liit (ülevõetud)
12. Rõivastustööliste Liit
13. Töölisspordi Liit
14. Töölismuusika Liit
15. Ametiühingute Tarvitajate Ühisus
16. Tallinna Ühine Haigekassa
17. Haigekassade Liit.

ERPA, f. 27, nim. 7, s.-ü. 12, l. 175. Rotaatorieksemplar.

[1] Kogumiku koostajaile andis lendlehe üle A. Volgerat, kes võttis osa 1940. a. juunisündmustest. Seda lendlehte levitati Tallinna tööliste hulgas ööl 21. juunil.

[2] Dokument on dateeritud sisu järgi.

Nr. 90

TALLINNA TÖÖRAHVA REVOLUTSIOONILISEL VÄLJAASTUMISEL VABADUSVÄLJAKUL 21. JUUNIL VASTU VÕETUD RESOLUTSIOON

22. juuni 1940

Oleme veendunud, et Eesti töörahva olukorra parandamise suurimaks eelduseks on rahu ja Eesti eemalehoidmine imperialistlikust sõjast. Tänu Eesti ja Nõukogude Liidu vahel sõlmitud vastastikusele abistamispaktile on Eesti rahvas senini võinud jääda eemale sõjast ja Eesti majanduselu on võinud võrdlemisi normaalselt jatkuda ajal, millal sajad miljonid maailma rahvaid elavad üle metsikuid sõjakoledusi.

Saades aga teada Nõukogude Liidu Rahvakomissaride Nõukogu esimehe Molotovi esildusest Eesti valitsusele, et Eesti valitsus on avaldanud Nõukogude Liidu vastast tegevust, loonud Nõukogude Liidu vastu sihitud sõjalise liidu Läti ja Leeduga, korraldanud selleks salajasi konverentse jne., konstateerime, et sarnane tegevus, mille sihiks oli sõjavaenulikkuste provotseerimine Nõukogude Liidu vastu, leiab sügavat põlgust ja hukkamõistu Eesti töötavate hulkade ja Eesti rahva suure enamuse poolt.

*

Arvestades asjaolu, et Eesti senine valitsus ei ole lojaalselt täitnud Nõukogude Liidu ja Eesti vahel sõlmitud vastastikust abistamispakti, vaid on jämedalt rikkunud pakti ja ette valmistanud Eesti rahva sõttakiskumist Nõukogude Liidu vastu, nõuame niisuguse valitsuse kujundamist, kes oleks täielikult Nõukogude Liidu sõbralik ja täidaks ausalt sõlmitud pakti.

*

Nõuame kõigi Nõukogude Liidu vaenuliste elementide o[illegible]tavat väljajuurimist, eriti aga Kaitseliidu laialisaatmist, k[illegible] seal on eriti õhutatud Nõukogude Liidu vaenulist meeleolu, [illegible] aparaadi puhastamist sõjaprovokaatorite käsikuist ja kõigist Nõukogude Liidu ja Eesti vahel sõlmitud abistamispakti vaenulis[illegible] ollustest.

*

Arvesse võttes, et praegu koosolekute, ajakirjanduse, ühinemise vabaduse ja muud kitsendused takistavad töötavate hulkade võitlust oma olukorra parandamise eest, nõuame kitsenduste kaotamist. Töötavate hulkade võitlus parema olukorra eest on aga siis mõjuv, kui seda võitlust juhib tööliste poliitiline partei. Seepärast tuleb lubada töölistele oma poliitilise partei asutamine. Tuleb lubada töölisajakirjanduse väljaandmine, kaotada tö[illegible] koosolekute politseis registreerimise sundus, lõpetada koosolekute kontrollimine nii välis- kui ka poliitilise politsei esindajate p[illegible]

ja kindlustada täielik sõna-, mõtte-, trüki-, koosolekute- ja ühinemisvabadus.

*

Nõuame töölisliikumise tagakiusamise lõpetamist, üldist amnestiat töörahva huvide eest võidelnud poliitvangidele ja neile nende kodanikuõiguste tagasiandmist, töölisliikumise tegelaste väljasaatmise otsuste tühistamist, suletud töölisorganisatsioonide tegevuse uuestiavamist ja politseiasutiste poolt ellukutsutud «tööorganisatsioonide» (nagu Töövõtjate Kutseühingute Keskliit jt.) tegevuse likvideerimist.

*

Nõuame tööliste vallandamise lõpetamist ja töötutele töö muretsemist, tööpalkade tõstmist vastavalt elukallidusele.

*

Nõuame valitsusasutistelt otsustavat võitlust liigkasuvõtjate, spekulantide ja igasuguste marodööride vastu — seda ei ole võimalik aga teha väikeste rahatrahvidega, nagu seda seni on tehtud. Vaid võitlus liigkasuvõtjate vastu on ainult siis efektiivne, kui selle eest määratakse karme karistusi.

«Rahva Hääl» nr. 1, 22. juunil 1940.

[1] 21. juuni hommikul kell 9 andsid Tallinna suurimate vabrikute viled töölistele märku revolutsiooniliseks väljaastumiseks. Katkestati töö. Organiseeritult, 1905. ja 1917. aasta võitluslippude all suundusid tööliste kolonnid Vabaduse väljakule. Demonstrandid kandsid loosungeid: «Maha sõjaprovokaatorite valitsus!», «Nõuame valitsuse loomist, kes ausalt täidab Nõukogude Liiduga sõlmitud vastastikuse abistamise pakti!», «Vabastage poliitvangid!» jt. Vabadusväljakul toimus miiting, kus peeti kõnesid ja võeti vastu töötava rahva poliitilisi nõudmisi kajastavad resolutsioonid. Vabadusväljakult läksid meeleavaldajad Toompeale, kus kordasid oma nõudmisi peaministri ees. Seejärel liikusid demonstrandid Kadriorgu presidendi residentsi. Et president K. Päts lubas täita tööliste nõudmisi, suundusid demonstrandid Keskvangla juurde ja vabastasid poliitilised vangid. Seejärel hõivasid ülestõusnud ka valitsuse residentsi — Toompea lossi. Samaaegselt võtsid töölised relvad politseinikelt (vt. «Rahva Hääl» nr. 1, 22. juunil 1940).

21. juunil toimusid töötava rahva revolutsioonilised väljaastumised üle kogu Eesti: Tallinnas, Tartus, Narvas, Pärnus, Viljandis, Rakveres, Türil ja mujal. 21. juuni demonstratsioonid näitasid Eestimaa Kommunistliku Partei autoriteeti ja mõju, töölisklassi organiseeritust ja jõudu (vt. dok. nr. 91—94, «Rahva Hääl» nr. 1—5, 22.—27. juunil 1940 ja «Postimees» nr. 166—170, 22.—27. juunil

Nr. 91

TÖÖTAVA RAHVA DEMONSTRATSIOON TARTUS 21. JUUNIL

Väljavõte ajalehes avaldatud informatsioonist

22. juuni 1940

Tartus toimus eile * töötava rahva rongkäik ja meeleavalduslik rahvakoosolek Raekoja ees. Kella 11 paiku hommikul teatati

* S. o. 21. juunil.

Tartu suuremate tööstuste ja käitiste töölistele, et korraldatakse rongkäik läbi linna ja raekoja ees koosolek sõbralikuks meeleavalduseks Nõukogude Liidule. Teate saanud töölised ruttasid suurel hulgal Tähe tänavale Töölismaja juurde, kus seati end rongkäiguks ja liiguti siis orkestri helidel ja punaste lippude lehvides umbes kella $^1/_2$1-ks raekoja ette, kuhu juba enne ja ka rongkäigu saabumise ajal kogunes hulgaliselt rahvast.[1]

Rongkäigus kanti punaseid lippe pealkirjadega «Maha praegune sõjaprovokaatorite valitsus!», «Nõuame valitsuse loomist, kes ausalt täidab Nõukogude Liiduga sõlmitud pakti!», «Nõuame töötavale rahvale tööd, leiba ja vabadust!», «Kõigi maade töölised, ühinege!» ja venekeelset tervitust «Elagu Nõukogude Liit!» Peale selle olid rongkäigus Tartu nahatööliste ühingu, ehitustööliste, majateenijate ametiühingu, puutööliste ühingu ja trükitööliste lipud [...]

«Postimees» nr. 166, 22. juunil 1940.

[1] Töötava rahva revolutsioonilisel meeleavaldusel Tartus 21. juunil esinesid kõnedega K. Jalak, P. Keerdo, N. Ruus, kirjanik A. Hint jt. Nad paljastasid fašistliku valitsuse rahvavaenulikke mahhinatsioone nii välis- kui ka sisepoliitikas ja nõudsid sellise valitsuse moodustamist, kes suudaks tagada riigikorra demokratiseerimise ja täidaks siiralt Nõukogude Liiduga sõlmitud vastastikuse abistamise pakti.

Järgmisel päeval, 22. juunil 1940, organiseeris kommunistlik partei Tartus Töölisühingute Keskliidu kaudu uue töötava rahva meeleavalduse. 22. juuni miitingul kõnelesid kommunistid K. Jalak ja V. Sassi, linnavolinik dr. V. [illegible] Üksmeelselt kiideti heaks demokraatliku valitsuse moodustamine. Ühtlasi märkisid kõnelejad vajadust koondada töörahva jõude edaspidiseks võitluseks. Koosoleku käigus otsustati minna ühiselt vabastama poliitilisi vange. Raekoja eest siirduti rongkäigus Tartu vanglahoone juurde, kus vabastati kaks poliitilist vangi: V. Kalinin ja E. Valdre, keda demonstrandid südamlikult tervitasid (vt. «Postimees» nr. 167, 22. juunil 1940, õhtune väljaanne).

Nr. 92

TÖÖTAVA RAHVA DEMONSTRATSIOON NARVAS 21. JUUNIL

Ajalehes avaldatud informatsioon

22. juunil 1940

Eile* õhtupoolikul kella 6 paiku toimus ka Narvas suur tööliste meeleavaldus, millest võttis osa mitu tuhat töölist kohalikest tekstiilkäitistest, vähematest käitistest ja vabrikutest. Peetri platsi ja Hermani tänava ümbruskonda kogunenud töölised liikusid läbi käidavamate tänavate Tekstiiltööliste Ühingu juurde Vestervalli ja Hermani tänavate ja sealt edasi Jaanilinna, kus nendega ühinesid Narva Lina- ja Kalevivabrikute töölised. Siit siirduti edasi ühises rongkäigus, mille ees kanti Narva Tekstiiltööliste ühingu ja teisi punaseid lippe mitmesuguste loosungitega.

* S. o. 21. juuni.

Jaanilinnast liikus rongkäik tagasi üle jõe, kusjuures rongkäiguga ühines kogu aeg töölisrahvast. Läbi Kreenholmi liiguti veel Kulgule* ja sealt tagasi Kreenholmi, kusjuures rongkäiku saatis [illegible] kohale saabunud orkester. Kreenholmi turul toimus suur rahvakoosolek, kus kogunenud töölistele kõneles Kreenholmi töö[illegible], linnavolikogu liige Arnold Treiberg. Teisena kõneles [illegible] Nõukogude Liidu armee ohvitser, kes tõi tervitusi Eesti töölistele ja põllupidajatele Nõukogude Liidu töötava rahva** poolt. Pärast kõnesid võeti vastu terve rida resolutsioone, milledes nõuti uut valitsust, mis oleks sõbralik Nõukogude Liidule. Edasi nõuti poliitiliste vangide vabastamist, trükisõna vabadust, väljasaadetute tagasitoomist nende elukohtadesse jne. Resolutsioonid loeti koosolekul ette ka vene keeles.

Koosoleku lõpul hüüti elagu Nõukogude Liidu juhtidele Stalinile, Vorošilovile ja teistele, kes on aidanud hoida Eesti rahvast eemale sõjast ning lauldi orkestri saatel Internatsionaali.

Rongkäigu liikumine toimus kogu aeg kõige paremas korras. Pärast koosolekut Kreenholmis mindi laiali kodudesse. Ka linnas endises oli kord igal pool väga hea, nii varemalt rongkäigu ajal kui ka õhtul pärast rongkäiku.

«Rahva Hääl» nr. 1, 22. juunil 1940.

Nr. 93

VÄNDRA ALEVIKU TÖÖTAJATE DEMONSTRATSIOONIL VASTU VÕETUD LÄKITUS VABARIIGI PRESIDENDILE

21. juuni 1940

Vändra töölised ja töötav intelligents on tänulik abistamise pakti sõlmimise eest sõbraliku Nõukogude Liiduga. Vändra töölised ja töötav intelligents peab aga nentima, et senise valitsuse poolt on pakti sisu leidnud vähe käsitamist avalikkudel koosolekutel. Tundub, et valitsevate võimude poolt on suhtumine paktisse olnud silmakirjalikult heatahtlik, sellepärast Vändra töötav rahvas ja intelligents nõuab niisuguse valitsuse moodustamist mis suhtuks paktisse ja selle täitmisse siiralt.

Nõuame 1918. a. veebruaris saksa okupatsiooni vägede poolt katkestatud revolutsiooni loomuliku arenemise käigu jätkamist ja võimaldamist.

Nõuame praeguse parlamendi ja eesõigustatud organisatsioonide likvideerimist. Senine korruptsiooniline ühiskondlik süsteem tuleb rahva üldhuvide kohaselt ümber korraldada. Esikohale olgu seatud rahvamasside heaolu ning kultuuri taseme tõstmine. Poliitilised vangid olgu vabastatud.

* Narva linna ühe osa nimetus.
** Dokumendis ekslikult «klassi».

21. juunil Vändras toimunud demonstratsioonist osavõtn[illegible] tööliste ja töötava intelligentsi nimel:

Dr. V. Laante V. Tamme A. Pärmann J. K[illegible]
J. Bergman H. Aarand R. Lumiste
O. Adami A. Meimre J. Kivilo
T. Bergmann E. Meimre M. Ojamaa
O. Õun V. Lepp M. Jürgents
H. Tamm A. Orav L. Lumiste
P. Pärtel J. Lind

ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 1799, l. 99. Originaal.

Nr. 94

TÖÖTAVA RAHVA DEMONSTRATSIOON VILJANDIS 21. JUUNIL

Ajalehes avaldatud informatsioon

22. juuni [illegible]

Eile * korraldasid töölised Viljandis läbi linna rongkäigu [illegible] miitingu-koosoleku «Ugala» ruumides, rõhutades sellega praegu[illegible] olukorra tähtsust tööliskiassile. Rongkäigust osavõtjad liiku[illegible] punase lipuga ja loosungite all läbi linna tänavate, kandes loos[illegible] geid punastel kangastel järgmiste pealkirjadega: «Maha praeg[illegible] sõjaprovokaatorite valitsus!», «Nõuame valitsuse loomist, [illegible] ausalt täidab Nõukogude Liiduga sõlmitud pakti!», «Nõuame [illegible] tavale rahvale tööd, leiba ja vabadust!». Rongkäik peatus [illegible] mate käitiste ees, kus töölised katkestasid töö ja ühinesid [illegible] paisuva meeleavaldusega Eesti ja Nõukogude Liidu vastastik[illegible] abistamise pakti kasuks. «Ugalas» peetud koosolekul võttis [illegible] Tallinnast ametiühingute esindaja K. Vitsut, kes kokkuvõtli[illegible] kõnes tutvustas koosolijaid olukorraga ja eriti rõhutas seda [illegible] taotlust, mida meile kindlustab Nõukogude Liidu vägede [illegible] mine Eestisse. Kõneleja märkis, et viimasel ajal ei ole töölis[illegible] olnud võimalik oma huvisid küllaldaselt kaitsta. Nüüd aga [illegible] lised nõuavad, et koostatakse uus valitsus, kes viiks siiralt [illegible] abistamise pakti ja suudaks valvel olla tööliste huvide eest. Pr[illegible] läänes laiub hirmus sõda, millest meie oleme jäänud kõrvale [illegible] kogude Liidu ettevaatliku ja rahu kindlustava poliitika tul[illegible] sena. Töölised on küllalt teadlikud oma huvide eest võitl[illegible] ega pole mingit alust mõelda, et oma õiguste eest võideld[illegible] oska tööline pidada korda ja distsipliini. Nii käesolevgi rong[illegible] ja koosolek on toimunud eeskujulikus korras, nagu Nõuko[illegible] Liidu punaarmeegi on kõikjale saabunud sõbralikus distsipli[illegible] ja korras. Lõpuks kõneleja rõhutas, et tööliste esindajad läh[illegible] Vabariigi presidendi juurde, et nii tagada valitsuse saamist, k[illegible]

* S. o. 21. juunil.

[illegible] tööliste ja üldse kogu Eesti vabariigi rahva valdava enamuse [illegible] seljatagune [. . .] *

«Ugalast» liiguti rongkäigus läbi linna tänavate maakonna [illegible] parki, kus veel kord võttis sõna ametiühingute esindaja [illegible] K. Vitsut.

«Rahva Hääl» nr. 2, 22. juunil 1940 (õhtune väljaanne).

Nr. 95

FAŠISTLIKU VALITSUSE TAGANDAMINE

Vabariigi presidendi käskkiri

21. juuni 1940

Vabastan ametist eriõigusel antud käskkirjaga nr. 110 [illegible] oktoobrist 1939 ametisse nimetatud Vabariigi Valitsuse.[1]

K. Päts
Vabariigi President

«Riigi Teataja» 1940, nr. 54, art. 491.

[1] Töötava rahva laiade hulkade aktiivse väljaastumise survel oli president K. Päts sunnitud tagandama Uluots-Jürima fašistliku valitsuse. Samal päeval [illegible] uus, demokraatlik valitsus eesotsas J. Vares-Barbarusega. Peaministri [illegible] kinnitati H. Kruus. Ministritena kuulusid uude valitsusse töölisliiku[illegible] aktivist N. Ruus, antifašistid J. Semper, N. Andresen jt. Uue valitsuse [illegible] ja tema tegevus toimus vastavalt kehtivale põhiseadusele. Astu[illegible] ametisse, andis see valitsus vandetõotuse presidendi ees (vt. «Riigi Teataja» 1940, nr. 54, art. 497).

[illegible] Varese valitsus teostas rea tähtsaid üritusi, millega aitas [illegible] revolutsiooni arenemisele. Suleti fašistlikud organisatsioonid, nagu [illegible] ja «Isamaaliit» (vt. dok. nr. 104). Suurt tähelepanu osutas valitsus [illegible] demokratiseerimisele (vt. dok. nr. 123, 143, 145 ja ENSV ORRKA, f. 31, [illegible] s.-ü. 955). Loodi relvastatud tööliskaitse — Rahva Omakaitse (vt. dok. [illegible] ja ENSV ORRKA, f. 31, nim. 2, s.-ü. 953). Et valitsus tugines oma tege[illegible] rahvahulkade revolutsioonilisele tõusule, siis oli president K. Päts sunni[illegible] [illegible] üritusi sanktsioneerima.

Demokraatlik valitsus legaliseeris Eestimaa Kommunistliku Partei (vt. dok. [illegible]), astus samme riigiaparaadi puhastamiseks rahvavastastest elementidest ja [illegible] vastu otsused, milledega edutati juhtivatele kohtadele revolutsioonilisest [illegible] osavõtnuid. Nii määrati EKP liikmed J. Lauristin arvates 1. juulist [illegible] informatsioonikeskuse abijuhatajaks (vt. ENSV ORRKA, f. 31, nim. 2, [illegible] l. 10), O. Sepre arvates 1. juulist 1940 majandusministri abiks (samas, [illegible]) ja P. Keerdo arvates 8. juulist 1940 sõjaväe ja sõjaministeeriumi poliitili[illegible] [illegible] (vt. ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 200, l. 190). [illegible] sisse tööliskontroll tootmise üle. Astuti samme töötajate ainelise olu[illegible] parandamiseks, näiteks võeti vastu otsus rahvakorterite ehitamise kohta (vt. ENSV ORRKA, f. 31, nim. 2, s.-ü. 950).

Välispoliitika alal tühistati Eesti ja Nõukogude Liidu vahel sõlmitud vastas[illegible] abistamise paktiga vastuolus olevad lepingud Läti ja Leeduga (vt. ENSV ORRKA, f. 31, nim. 2, s.-ü. 949, l. 11; f. 1093, nim. 1, s.-ü. 143, l. 809) ning [illegible] tiheda sõpruse ja koostöö poliitikat Nõukogude Liiduga.

* Välja on jäetud koosolekul vastu võetud resolutsioon ja tervitus Puna[illegible], sest nendes on ära toodud samad nõudmised ja mõtted, mis teisteski [illegible] 21. juunil toimunud demonstratsioonide käigus vastu võetud resolut[illegible] [illegible] ja tervitustes (vt. dok. nr. 90 ja 98).

Nr. 96

EESTI VABARIIGI DEMOKRAATLIKU VALITSUSE DEKLARATSIOON

22. juuni 1940

Eesti Vabariigi kodanikud!

Eile kujundati uus Eesti Vabariigi valitsus.* See astus rahva vaenulise valitsuse asemele, kes ei suutnud ega tahtnud kindlustada õiget sise- ja välispoliitikat, millist vajas eesti rahvas. Endine valitsus ei olnud võimeline ega tahteline ausalt ellu viima Nõukogude Liidu ja Eesti vahelist vastastikuse abistamise pakti, mis päästis meie kodumaa sõjatulekahjust ja mis tagab Eestile rahu ja ta piiride julgeoleku. Endise valitsuse poliitika oli vastuolus eesti rahva põhihuvidega.

Asudes oma kõrgete riiklike kohustuste täitmisele, peab Eesti Vabariigi uus valitsus oma esimeseks pühaks kohustuseks teatada kogu Eesti rahvale, et tema kavas on ülimal määral teenida rahvast, tema huvisid ja lootusi, mida senini eelmiste valitsuste tagurliku režiimi poolt jämedalt maha suruti ja ignoreeriti. Lähtudes sellest peamisest põhimõttest seab uus valitsus enesele ülesandeks järgmised tähtsamad ülesanded:

Välispoliitika alal toetades ja arendades normaalseid vahekordi kõigi riikidega, kindlustab valitsus esmajärjekorras Nõukogude Liiduga sõlmitud vastastikuse abistamise pakti ausat ja täielist täitmist ja temaga tiheda liidu alusel tõelikult siirate ja sõbralike suhete edasiarendamist.

Valitsus on veendunud, et üksnes sel alusel on võimalik Eesti iseseisvuse ja kaitse kindlustamine.

Sisepoliitikas pühendab valitsus kogu oma jõu rahva õiguste täielikule maksmapanekule, tema ainelise heaolu tõstmisele ning rahvusliku kultuuri ja kodumaa hüvangu arendamisele. Selle sihiga kindlustab valitsus rahva demokraatlike õiguste teostamise.

Ta hoolitseb poliitiliste vangide, rahva vabaduse eest võitlejate amnestia viivitamatu läbiviimise eest.**

Valitsus võtab päevakorda rahva tõelist tahet mitte esindava Riigivolikogu ja Riiginõukogu laialisaatmise ja uute valimiste läbiviimise küsimuse, et nõnda teostada rahva tõelist esindust, ta saadab laiali ja keelab rahvavaenulised organisatsioonid, algatab kohalike omavalitsuste reformi, et kindlustada neis rahva tõelist osavõttu.

Uus valitsus seab endale ülesandeks puhastada riiklikku aparaati kuritahtlikest, laostavaist ollustest; tööliste, talupoegade ja töötava haritlaskonna organisatsioonide abiga teostada otsustavat võitlust bürokratismi ja riigiaparaadi ülekulutuste vastu, asendades mandunud, laostunud ja bürokraatlikud elemendid rahva

* Vt. märkus 1 dok. nr. 95 juurde.
** Vt. dok. nr. 110.

mitmesugustest kihtidest tulevate värskete jõududega, et muuta valitsemisaparaati ausaks, vähekulukaks ja rahva tarvetele vastavaks.

Valitsus püüab kindlustada Eestis elavate vähemusrahvuste õigusi ja otsustavalt kõrvaldada lahkhelid üksikute rahvuste vahel, taotledes meie maal asuvate rahvuste tõsist sõprust. Valitsus astub tarvilikke samme seaduste läbiviimiseks, mis taotlevad töölisklassi ja haritlaste töötingimuste ja olude parandamist, samuti seadusi, mis on sihitud põllumeeste majanduse ja kultuuri edendamisele ja tõstmisele.

Valitsus pöörab tõsist tähelepanu rahvahariduse ja tervishoiu igakülgsele arendamisele. Ta võtab tarvitusele kõik abinõud, et Eesti majanduslik elu, kaubandus ja tööstus saaksid tõhusalt areneda tihedate vastastikuste majanduslike vahekordade alusel meie suure idanaabri ja sõbra — Nõukogude Liiduga.

Vagades eesti rahva sooje tundeid Punaarmee vastu, annab valitsus oma poolt täielikku kaasabi Nõukogude Liidu vägede paigutamisel Eestis.

Vabariigi valitsus, olles sügavalt veendunud, et tema tegevuskava väljendab tõelisi rahva huvisid ning soodustab meie kodumaa hüvangut, pöördub üleskutsega kõigi Eesti kodanike poole, vaatamata nende sotsiaalsele olukorrale, rahvusele, soole või usule, koonduda üksmeeles riigi uute ajalooliste ülesannete ümber ja aidata laialdaselt kaasa valitsusele tema töös.

ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 143, l. 776a—776b. Masinakirjaeksemplar. «Rahva Hääl» nr. 2, 22. juunil 1940.

Nr. 97

EESTIMAA TÖÖLISÜHINGUTE KESKLIIDU AJUTISE JUHATUSE OTSUSED DEMOKRAATLIKU VALITSUSE TOETAMISE JA KESKLIIDU TEGEVUSE KOHTA

Väljavõtted ajutise juhatuse esimese koosoleku protokollist

22. juuni 1940

[. . .] 6) Jätkata Keskliidu tegevust põhikirja alusel, mis kehtis kuni kutseühingute seaduse jõusse astumiseni.* [. . .]**

12) Tehakse sekretariaadile ülesandeks 22. juunil surma saanud töölise matmist korraldada.[1]

13) Tunnustada uue vabariigi valitsuse töökava ja kõigiti toetada uue valitsuse tegevust.

14) Pöörduda vabariigi valitsuse poole, et valitsus kiiresti asuks puhastama *** riigiaparaati, eriti ja eeskätt aga politseiala

* Vt. märkus 1 dok. nr. 13 juurde.
** Välja on jäetud Keskliidu isikulist koosseisu ja mõningaid administratiivseid küsimusi puudutavad osad.
*** Dokumendis ekslikult «juhatama».

kõikidest töölisliikumisele ja rahvale vaenulikkudest elementidest, kusjuures poliitiline politsei tuleb täielikult ümber korraldada demokraatlikel alustel.

15) Korraldada teisipäeval 24. juunil 1940. a. Koplis rahva koosolek, kus puudutatakse järgmisi teemasid: 1) kas praegune valitsus täidab ausalt Nõukogude Liidu-Eesti vastastikust abistamispakti, 2) uus valitsus ja Kopli töörahvas, 3) praegune silmapilk, 4) tööliste ülesanded.

Ühtlasi korraldada samasuguseid koosolekuid teistes linnaosades. Koosolekute koha ja kõnelejate valik jätta sekretariaadi ülesandeks.

16) Pöörduda vabariigi valitsuse poole uue üüriseaduse maksmapanekuks.

E. Kadakas H. Arbon B. Sürj[illegible]

ENSV ORRKA, f. R-1040, nim. 2, s.-ü. 1, l. 1. Originaal.

[1] 21. juuni revolutsioonilised sündmused möödusid üldiselt veretult, [illegible] Tallinnas sai siiski surma üks tööline, Rahva Omakaitse liige J. Level [illegible] «Rahva Hääl» nr. 3, 25. juunil 1940).

Nr. 98

RAUDTEE PEATEHASTE TÖÖLISTE TERVITUSED J. VARESE VALITSUSELE JA PUNAARMEELE

Ajalehes avaldatud informatsioon

22. juuni 1940

Laupäeva * hommikul peeti Raudtee Peatehastes tööliste koosolek [1], kus Töölisühingute Keskliidu esindajana riigivolikogu liige V. J a a n u s andis seletusi uuest poliitilisest olukorrast, ühenduses uue valitsuse moodustamisega. Riigivolikogu liige V. Jaanus tegi ülevaate uue valitsuse ülesannetest ja sihtidest, nagu need on püstitatud hulgalistel tööliskoosolekuil ja niisamuti praeguse seisukorrast ja raskustest, mida võidakse tekitada mitmelaadiliste rahvavaenuliste elementide poolt.

Koosolekul võeti üksmeelselt ja kiiduavaldustega vastu järgmine tervitus uuele peaministrile Joh. Varesele:

«Raudtee Peatehaste tööliskond saadab Teile ja kogu Vabariigi valitsusele oma tulisemad tervitused. Raudteede peatehaste tööliskond konstateerib rahuldusega, et uue valitsuse ametisse astumisel on täiel määral arvestatud nende nõudmisi, mis püstitati tööliste meeleavaldustel 21. juunil 1940. a.** Kinnitame uuele valitsusele oma täit usaldust ja vaimustatud poolehoidu. Oleme kindlad, et uus valitsus seab jalule kõik demokraatlikud vabadused, kindlustab tõhusalt tööliste majanduslikku ja sotsiaalset olukorda ning [illegible] koostöös Nõukogude Liiduga tagab rahu ja julgeolekut [illegible] töötavale rahvale.»

Niisamuti tehti ülesandeks koostada töölisnõukogul tervitus Punaväele, mis hiljem sõnastati järgmiselt:

«Raudteede peatehaste tööliste koosolek 22. juunil 1940. a. saadab kangelaslikule Punaväele siiramad ja tulisemad tervitused. [illegible] Punavägi kaitstes Eestit imperialistlike kallaletungide eest, kindlustab julgeoleku ja annab Eesti rahvale võimaluse [illegible] töötada ja elada. Elagu Nõukogude Liidu Punavägi! Elagu Nõukogude Liidu võimas rahupoliitika!»

Koosolek, kuhu oli ilmunud umbes 400 töölist, väljendas ilmekalt tööliskonna üksmeelt, distsipliinitunnet ja usalduslikku suhtumist uude valitsusse.

«Rahva Hääl» nr. 2, 22. juunil 1940.

* S. o. 22. juuni.
** Vt. dok. nr. 90.

[1] 22. juunil 1940 toimusid ka paljudes teistes Eesti suuremates tööstusettevõtetes tööliste koosolekud, mis enamikus korraldati töölisnõukogude poolt. Vastuvõetud resolutsioonides tervitati demokraatliku valitsuse moodustamist (vt. «Rahva Hääl» nr. 2, 22. juunil 1940).

Nr. 99

TÖÖLISTE MEELEAVALDUSED KIVIÕLIS JA KOHTLA-JÄRVEL 22. JUUNIL

Ajalehes avaldatud informatsioon

25. juuni 1940

Laupäeva * õhtul toimus Kiviõlis suur tööliste vabaõhu-miiting, millest osa võttis mitu tuhat töölist, punaste lippude ja loosungitega. Kuigi koos oli suur rahvahulk, toimus miiting eeskujulikus korras ja ei tulnud ette ühtegi korrarikkumist.

Esmakordselt peale Kiviõli suurstreiki ** jäeti töölisnõukogu kokkuleppel tööstuse juhatusega seisma õlitehased ja kaevandus, et töölishulkadele võimaldada koosolekust osa võtta. Tööseisak kestis kuni 24. juuni ööseni ja puhkepäevade eest makstakse töölistele täies ulatuses töötasud.

Koosoleku avas töölisnõukogu esimees H. S c h l o s s m a n n, kes mõni aeg tagasi tööstuse juhatuse poolt vallandati koos nõukogu sekretäri Kongiga. Tekkinud olukorras tegi töölisnõukogu laupäeval käigu ka tööstuse juhatuse juurde, kus teatati, et sealtpoolt lõpetatakse igasugune töölisnõukogu liikmete tagakiusamine ja makstakse välja saamatajäänud töötasud ning tööstuse juhatus tunnustab täiel määral tööliste poolt valitud nõukogu. See teade võeti vastu suurte kiiduavaldustega.

Edasi puudutas H. Schlossmann puudulikke töötervishoiu olu-

* S. o. 22. juuni.
** Mõeldakse 1936. aasta augustis-septembris toimunud põlevkivitööliste streiki, millest võttis osa üle 1000 töölise.

sid õlitehastes ja kaevanduses ning raskusi, mis veeretatud töös-tuse juhatuse poolt töölisnõukogule tema ülesannete täitmisel. Lähemal ajal tuleb kokku tööliste üldkoosolek töötasude tõstmi-seks, mis ei vasta enam elukallidusele. Kõneleja palus kõiki töö-lisi korralikult jätkata oma tööd ja mitte teha midagi, mis kahju tooks rahvamajandusele. «Meie ei taha määrida oma käsi ega teostada kättemaksuakte, meie nõuame õigust iseenda poolt vali-tud valitsusega määrata enda saatust ja nõuame sõbralikke vahe-kordi suure idanaabriga ja paktide* ausat täitmist,» märkis kõne-leja, soovitades ühtlasi kõigil töölistel nüüd koonduda oma kutse-ühingu ümber. Siin seadis ta eeskujuks Nõukogude Liidu kutse-ühinguid, milledesse töölised kuuluvad 100-protsendiliselt.

Teisena kõneles tööliste kutseühingute keskliidu esindaja A. M a s i n g, kes lähemalt selgitas Tallinna tööliste poolt alga-tatud liikumise sihte ja väljakannatamatut olukorda, mis tekkis endise valitsuse all kõigile tööliskihtidele. Selle asemel, et täita ausalt Nõukogude Liiduga sõlmitud sõprussidemeid, asus endine valitsus teostama sõjalisi liite naaber- ja teiste riikidega, et kis-kuda sõtta meid, ja töölisklassil keelati ära igasugused endaaval-dused. Kõneleja avaldas tänu Nõukogude Liidu riigijuhtidele ja Punaarmeele, kelle kaasabil meie tööliskond nüüd tunneb end jälle täisõigusliku kodanikuna. Kõnet katkestasid sagedased kiiduaval-dused Nõukogude Liidu riigijuhtidele, Punaarmeele ja uuele rahvavalitsusele.

Veel võtsid koosolekul sõna töölisvanem K o n g i ja rida töö-lisi, kes kõik jagasid üksmeelselt tunnustust Nõukogude Liidule tema abi eest ja arvustati teravalt senist valitsust, kes tööliskonna heaolu eest ei kannud hoolt. Üteldi teravaid sõnu ka tööstuse juhatuse pihta, kes tööliskonna vaevaga kulda kokku ajanud, kuid tööliskonda seni valitsenud vaid rusikaga.

K o h t l a - J ä r v e l toimunud suurel koosolekul jagati sama mõtteid ja tervitati soojalt Nõukogude Liidu riigijuhte Eesti töö-liskonnale antud abi eest. Suurte kiiduavaldustega võeti vastu ka endise kaevandustes tuntud töölistegelase Selma V e e b e r-m a n n i vabastamine vanglast, kuna ta oli tervitusi saatnud kae-vanduste tööliskonnale.

Täielikku usaldust avaldati uuele valitsusele, kelle selja taga seisavad suured rahvahulgad.

Üksmeelselt ühineti Tallinna tööliskonna poolt vastuvõetud resolutsioonidega. Otsustati saata tervitustelegrammid Nõukogude Liidu riigijuhtidele ja Punaarmeele.

Koosoleku lõpul sooritati rongkäik alevikus lippudega ja suurte rahvahulkade osavõtul. Kord kõikjal oli eeskujulik.

«Rahva Hääl» nr. 3, 25. juunil 1940.

* Vt. dok. nr. 26 ja 27.

Nr. 100

TÖÖLISNOORTE JA ÕPILASTE ORGANISEERIMISEST TARTUS

Ajalehes avaldatud teadaanne

22. juuni 1940

TARTU NOORED!

Töölisnoored ja õpilased!

Ka teile on jõudnud kätte aeg organiseeruda uute sihtide saa-vutamiseks. Eesti rahvas läheb vastu vabadusele — noored ei või jääda loiduteks pealtvaatajateks. Senistesse organisatsioonidesse teid kästi astuda — uue noorteorganisatsiooni kujundate ise ja astute sinna vabatahtlikult.

Uue organisatsiooni asutamiskoosolek on laupäeval, 22. juunil kell 7 õhtul Töölismajas, Tähe 40, kus kõnelevad endise sise-ministri Jürima poolt suletud Tartu Alkoholismivastase Kultuur-ühingu tegelased L. Illisson, kirjanik A. Hint, V. Kosenkranius, H. V. Hion, Minna Lepik ja teised. Koosolekul muusikalisi ette-kandeid ja deklamatsioone.[1]

«Postimees» nr. 166, 22. juunil 1940.

Nr. 101

VÄNDRA ALEVIKU TÖÖTAVA RAHVA NÕUDMISED J. VARESE VALITSUSELE RIIGIKORRA DEMOKRATISEERIMISE ALAL

23. juuni 1940

Eesti Vabariigi Peaministrile ja Vabariigi Valitsusele

Teatame, et 23. juunil s. a. toimus Vändras esimene töötava rahva esindajate koosolek. Sellel koosolekul otsustati esineda uue rahvasõbraliku valitsuse ees järgmiste nõuetega:

1. Kõige ennemalt nõuame uue demokraatliku põhiseaduse välja-töötamist, mis sarnaneks Nõukogude Liidus kehtivale ja kõige demokraatlikumale põhiseadusele ilmas.
2. Nõuame kommunistlikule parteile legaliseerimise võimalda-mist.
3. Nõuame reaktsioonilise kodanluse võimuorganite likvideeri-mist, nii kui kaitseliit, kojad ja parteiline Isamaaliit.
4. Nõuame ülikoolis otsekohest nõnda nimetatud usuteaduskonna sulgemist.
5. Nõuame kultustele antud eesõiguste otsekohest likvideerimist, nimelt neilt avalikkude õiguste ära võtmist, abiellumiste registreerimise õiguse ära võtmist ja kultuste asutustest (kiri-

[1] Teadaanne avaldati allkirjata. Tõenäoliselt algatasid töölisnoorte ja õpi-laste organiseerimise kohalikud kommunistid.

kutest) kellade kõrvaldamist, ka kultuste vastase selgitustöö rakendamist.

6. Nõuame kõikide tagurliku kodanluse nende funktsionääride arreteerimist, kes tarvitasid julma vägivalda töötava rahva ja marksistliku intelligentsi kallal.
7. Nõuame Riigikassast toetuse andmist töölispoliitvangidele (marksistidele), invaliidistunud vabastatud poliitvangide pensioneerimist.
8. Nõuame maksude, ka tulumaksu kiiret ja õiglast ümbermaksustamist.
9. Nõuame alkoholi keeluseaduse pikendamist määramata ajaks.
10. Nõuame töörahva kaitseorganisatsiooni loomist ja selle kiiret relvastamist.
11. Nõuame tarbeainete tagavaraks kogumise kiiret takistamist ja nendega spekuleerimist.*
12. Nõuame võimalikkude sabotaažiaktide vältimist.
13. Nõuame kõikide vabrikute, tehaste, suurtööstuste ja Eesti Metsatööstuse ning pankade otsekohest tasuta riigistamist.
14. Nõuame kodanluselt igasuguste tulirelvade, ka spordipüsside ja haavlipüsside ära võtmist.

Elagu vaba Eesti ja tema sõprus Nõukogude Liiduga! Elagu võimas punaarmee ja rahvaste juht Stalin!

Vändra töötav rahvas ja marksistlik intelligents tervitab uut töölissõbralikku valitsust ja selle juhti dr. J. Varest. Vändra töötav rahvas loodab leida uuelt valitsuselt kodanluse poolt tagakiusatud töötava rahva õiguste jaluleseadmist ning ees mainitud nõuete täitmist.

Koosoleku nimel: Dr. V. Laante, Ed. Saat, J. Tamman, J. Lind.

ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 330, l. 13—16. Originaal.

Nr. 102

SÕPRUSE SÜVENDAMISEST NÕUKOGUDE LIIDUGA JA RIIGIKORRA DEMOKRATISEERIMISEST

Petserimaa Irboska valla töötajate miitingul vastu võetud resolutsioon

23. juuni 1940

Avaldades täielikku usaldust uuele valitsusele tema töös kogu rahva hüvanguks, esitame valitsusele elluviimiseks järgmised soovid ja nõuded:

1. Et meie valitsus, võttes arvesse Nõukogude valitsuse siirast sõprust meie vastu, võtaks omalt poolt tarvitusele kõik abinõud, et see sõprus NSV Liiduga muutuks veelgi tugevamaks nii poliitilises, kultuurilises kui ka majanduslikus suhtlemises.

* Nii on dokumendis.

2. Nõukogude Liidu ja meie riigi vahel sõlmitud vastastikuse abistamise paktist tuleb kinni pidada ja seejuures Nõukogude Liidusse heatahtlikult suhtuda.
3. Valitsus peab faktiliselt tagama kõigile vabariigi kodanikele, sõltumata nende rahvusest ning poliitilistest veendumustest, täieliku üheõigusluse nii poliitilises, kultuurilises kui ka majanduslikus elus.
4. Maa ja kapital ei tohi olla töötajate halastamatu ekspluateerimise vahendiks.
5. Tuleb võtta tarvitusele kõik abinõud, et ahnete kodanlaste ja kapitalistide jõuk ei saaks töötavate klasside tööd ja tervist [illegible]lagedalt ekspluateerida.
6. Kõik reaktsioonilised šovinistlikud jõud, kes valitsusaparaati, kohalikesse omavalitsustesse ja majandusorganisatsioonidesse on pugenud ning seal provokatsioonilist osa etendavad, püüdes eesti rahvast sõtta kiskuda, tuleb sealt otsekohe minema ajada.
7. Riigivolikogu, linna-, maa- ja vallaomavalitsused, mille valimisel kodanlik plutokraatia avaldas rahvahulkadele survet ja mis osalt moodustati isegi määramise korras, tuleb laiali saata ja välja kuulutada uued valimised, mis võimaldaksid töötajail täiesti vabalt avaldada oma tahet.
8. Töötajatele klassidele tuleb anda täielik vabadus moodustada oma poliitilisi, kultuurilisi ja majanduslikke organisatsioone.
9. Töötajaile tuleb tegelikult tagada täielik sõna- ja trükivabadus, koosolekute, meeleavalduste ja miitingute vabadus.
10. Tasuta arstiabi kõigile vabariigi kodanikele.
11. Tasuta haridus lastele, kaasa arvatud ka kõrgem haridus; suurendada kõrgemates õppeasutustes tööliste lastele antavaid riiklikke stipendiume.
12. Haiguse-, invaliidsuse- ja vanadusekindlustuse alla peavad kuuluma kõik vabariigi kodanikud.
13. Tuleb võtta tarvitusele kõik abinõud päevavarguse ja logelemise kaotamiseks.

Elagu Eestimaa töörahva valitsus!

Irboska valla töötajate meeleavalduse ja miitingu organiseerimise komitee Vana-Irboskas 23. juunil 1940.

V. Minski, L. Bereznin, I. S. Štšerbakov, P. Poltorapov, N. Semjonov, I. Lukašov.

ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 330, l. 11. Originaal. Tõlge vene keelest.

Nr. 103

TARTU TÖÖLISÜHINGUTE KESKLIIDU NÕUDMISED TARTU LINNAVALITSUSELE TÖÖPUUDUSE LEEVENDAMISE KÜSIMUSES

Väljavõte Tartu linnavalitsuse koosoleku protokollist

25. juuni 1940

[. . .] Tartu Töölisühingute Keskliidust teatati telefoni teel Linnavalitsuse Kantseleisse, et nimetatud Keskliidu esimees K. Jalak nõuab Linnavalitsuse kokkutulekut läbirääkimisteks Keskliidu delegatsiooniga.

Linnavalitsuse koosolekule ilmusid Töölisühingute Keskliidu esimees linnavolinik Kr. Jalak ühes 4 kaaslasega ja esitasid järgmised nõudmised:

1. Kuna Tartus valitseb praegu tööpuudus, siis tuleb jätkata seniseid linna kulul tehtavaid töid ja korraldada ka uusi töid nõnda, et võiks paigutada tööle kuni 200 inimest (mehi ja naisi).

2. Abivajavate tööliste toetamiseks määrata 600 krooni, mis anda Töölisühingute Keskliidu korraldusse — väljajagamiseks tööliselt puudustkannatavaile — Keskliidu juhatuse määramisel [. . .]*

4. Tööliste töötasu tõsta vastavalt elukalliduse tõusule ja töölisi mitte paigutada neile töödele, mida nad ei jõua teha.

Linnavalitsus, arutanud eestoodud küsimuse, o t s u s t a s:

1. Anda esialgu hoolekandesummadest 600 krooni Tartu Töölisühingute Keskliidu juhatuse korraldusse abi andmiseks puudustkannatavaile töölisile Keskliidu juhatuse äranägemisel.

2. Asuda kiires korras vajalike tööde korraldamisele, et võimaldada tööd töötatöölistele.[1] Tööde kavad esitavad vastavate osakondade juhatajad kiires korras.

3. Teised esitatud nõudmised võtta kaalumisele ligemal ajal.

Linnapea: R. Sinka
Linnanõunikud: K. Luik, I. Lill,
Th. Johanson, V. O[illegible]
Linnasekretär: A. Mägi

ENSV RAKA, f. 2622, nim. 10, s.-ü. 856, l. 384. Originaal.

[1] 26. juunil 1940 toimunud koosolekul otsustas Tartu linnavalitsus korraldada töid 270 tööpuuduse all kannatavale töölisele ja võtta nad kaheks nädalaks tööle alates 27. juunist 1940 (vt. ENSV RAKA, f. 2622, nim. 10, s.-ü. 856, l. 386). See kava aga ei suutnud rahuldada kõiki töötuid. 1. juulil 1940 ilmus Tartu linnavalitsuse koosolekule hulk töötatöölisi nõudma tööd või rahalist abi. Linnavalitsus otsustas sel puhul rakendada heakorratöödele veel 200 inimest (vt. ENSV RAKA, f. 2622, nim. 10, s.-ü. 856, l. 404). 3. juuli koosoleku otsusega suurendas linnavalitsus tööle rakendatavate inimeste arvu veelgi (vt. ENSV RAKA, f. 2622, nim. 10, s.-ü. 856, l. 418).

Kui fašistlik valitsus oli igati takistanud eesti tööliste ulatuslikumat tööle asumist Nõukogude Liiduga sõlmitud vastastikuse abistamise pakti alusel [illegible] sõjaliste baaside ehitustöödele, siis pärast fašistliku diktatuuri kukutamist leidis arvukalt eesti ehitustöölisi baasides tööd. Tartu Töölisühingute Keskliidu taotlusel võimaldati Paldiskis töö leidmine ka 300 Tartu töötul (vt. ENSV RAKA, f. 2622, nim. 10, s.-ü. 856, l. 435).

* Välja on jäetud Tartu tööbörsi ametkonda puudutav osa.

Nr. 104

FAŠISTLIKU PARTEI «ISAMAALIIT» SULGEMINE

Sisekaitseülema otsus

26. juuni 1940

26. juunil 1940. a. võtnud arvesse, et ühing «Isamaaliit»[1] on oma tegevuses kaldunud kõrvale registreeritud põhikirjas ettenähtud sihtidest ja on asunud oma tegevuses poliitiliste eesmärkide taotlemisele ning ainupoliitilise erakonnana arendanud eesti rahva huvide vastast tegevust. Ühtlasi on tähendatud organisatsiooni poolt korraldatud korduvalt valimistulemuste võltsimisi ja Ühingu tegelaste poolt ähvardatud teisi ülesseatud kandidaate.

Eeltoodut arvesse võttes ja käsitades Kaitseseisukorra seaduse («Riigi Teataja» 1938, 40, 365) § 20 p. 10

o t s u s t a s i n:

Sulgeda ühing «Isamaaliit», registreeritud Siseministeeriumis 27. veebruaril 1935. a. nr. 4571 all ja kustutada see ühingute, seltside ja nende liitude registrist ning Ühingu vara likvideerida Ühingute ja nende liitude seaduse § 19 ettenähtud korras.[2]

Otsuse kuulutamise panen Tallinna-Harju prefektile ja täitmise kõikidele prefektidele, kellel võtta Ühingu, samuti Ühingu [illegible], osakondade ja teiste organite vara hoiule kuni likvideerimiskomisjoni määramiseni.

[Allkiri]
Siseminister,
Sisekaitseülema ülesannetes

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2336, l. 1. Originaal.

[1] 1935. aasta veebruaris, pärast seda, kui olid laiali saadetud kõik poliitilised parteid, loodi fašistlik ainupartei «Isamaaliit», mille liikmeiks astusid esimeses järjekorras peamiselt karjäärihimulised riigiametnikud. Hiljem ühines «Isamaaliiduga» hulk endise vapside partei liikmeid. «Isamaaliit» võttis aktiivselt osa riigi- ja ühiskonnaelu fašiseerimisest ning töörahva väljaastumiste mahasurumisest.

[2] 27. juunil 1940 likvideeriti ka teine kukutatud fašistliku kliki võimutugi — kodanluse relvastatud organisatsioon «Kaitseliit» (vt. «Riigi Teataja» 1940, 59, art. 498).

Nr. 105

A/S «FRANZ KRULLI» KÄITISE TÖÖLISTE KOOSOLEKU TAOTLUS RAHVAVAENULIKE AMETNIKE VALLANDAMISEKS JA EESTI SÕJAVÄE DEMOKRATISEERIMISEKS

Ajalehes avaldatud informatsioon

27. juuni 1940

A/S Fr. Krulli käitises toimus 26. juunil tööliste üldkoosolek, millest võttis osa käitises töötavad 800 töölist terves koosseisus. Välja toodud olid ka vanad käitise võitluslipud.

Keskliidu esindajana kõneles A. Veimer, kes toonitas, et võitlus on alanud ja peab saama võidukalt lõpule viidud, sellepärast tuleb kõigil koonduda uue loodud Tööliste Keskliidu ümber ja usaldada oma karastatud ja proovitud juhte. Nüüd oleneb kõik meist endist, missuguseks kujuneb meie tulevik [. . .]

Kõnelesid veel kirjanik Hint ja poliitvang Seaver, kes oli vangis 15 aastat.

Tööliste poolt nõuti ühel häälel käitise juhataja erukolonel Taimsalu käitisest lahkumist, tema ebainimliku ja terroriseeriva käitumise pärast.

Samuti otsustati nõuda ühe väravavahi ümberpaigutamist ebaviisaka käitumise pärast.

Koosolekul võeti vastu hulk resolutsioone, milles tervitati Punaarmeed, nõukogude rahvaid, uut valitsust.

Nõuti, et sõjavägi demokratiseeritaks, sest praegu on kõrvaldatud ainult peamised rahvavaenlaste juhid, vana vaim aga elab sõjaväes edasi. Sõjavägi peab saama muudetud töörahva kaitse organiks ja sõdureil lubatagu oma vaba aega veeta töörahva keskel.

«Rahva Hääl» nr. 5, 27. juunil 1940.

Nr. 106

TALLINNA SADAMATÖÖLISTE TERVITUS VABARIIGI VALITSUSELE

Koosoleku resolutsioon

27. juuni 1940

Sadamatööliste koosolek 27. 6. 40 tervitab vaimustatult uut Vabariigi valitsust, kes on astunud endise rahvavaenulise Uluotsa-Jürima valitsuse asemele. Endise kitsa võimuhaaranud kliki valitsuse hoiak oli Lääne imperialistide huvides, kelle sihiks oli sõja laiendamine ka Ida-Euroopasse. Sellepärast ka endine valitsus ei tahtnud ausalt täita Nõukogude Liidu ja Eesti vahelist vastastikust abistamispakti, mis päästis meie kodumaa sõja [illegible]talgust ja kindlustab Eesti töörahvale täieliku julgeoleku ja rahu. Uue Vabariigi valitsuse juhtivaks eesmärgiks on ausalt täita Nõukogude Liiduga sõlmitud abistamispakti ja luua tiheda liidu alusel sõbralikud suhted.

Sadamatööliste koosolek nõuab, et uus valitsus asuks kindlalt ja julgelt riigiaparaadi puhastamisele veeteede talituses, tollitalituses ja teistes teedeministeeriumi asutistes rahvavaenulikest elementidest, kelle korruptsiooniline tegevus on häirinud nende asutiste tegevust ja toonud sellega majanduslikku kahju.

Koosolek konstateerib häämeelega asjaolu, et valitsuse deklaratsioonis väljendatud töötava rahva kauaaegsed tähtsad poliitilised, majanduslikud ja kultuurilised nõudmised on leidnud vastuvõtmist.

Deklaratsioonis esitatud ülesandeid aitame kogu oma jõuga teostada.

Elagu Eesti Vabariigi Valitsus, kellel on töötava rahva usaldus!

[Pitsat]

Ed. Tint
M. Luur
I. Volmer
O. Aus

ENSV ORRKA, f. 1354, nim. 3, s.-ü. 144, l. 36. Originaal.

Nr. 107

TERVITUS EESTI VABARIIGI DEMOKRAATLIKULE VALITSUSELE

Võru rahvakoosoleku otsus

27. juuni 1940

Võrus 27. juunil 1940. a. kokkutulnud töörahvas ja töötav intelligents[1] tervitab Vabariigi valitsust ja kinnitab, et tema poolehoid ja toetus kuulub praegusele töötava rahva valitsusele, kes on asunud teostama meie kauaaegseid soove ja nõudeid.

Elagu töötava rahva Vabariik ja Vabariigi valitsus!

ENSV ORRKA, f. 14, nim. 2, s.-ü. 1255, l. 39. Ärakiri.

[1] Sellest rahvakoosolekust võttis osa umbes 2000 kodanikku. Tervitanud uut valitsust, nõudis Võru rahvakoosolek samas vastu võetud resolutsioonis kohaliku reaktsioonilise ajalehe «Elu» sulgemist (vt. ENSV ORRKA, f. 14, nim. 2, s.-ü. 1255, l. 38).

Nr. 108

TALLINNA TRÜKITÖÖLISTE KUTSEÜHINGU ERAKORRALISE PEAKOOSOLEKU RESOLUTSIOON POLIITILISE OLUKORRA KOHTA

Väljavõte koosoleku protokollist

28. juuni 1940

[...] Tallinna Trükitööliste peakoosolek

1. Leiab, et praegused sõjasündmused nõuavad, et Nõukogude Liidu ja Eesti töötavad rahvad tihedalt liituksid rahu kaitseks Eesti—Nõukogude Liidu abistamispakti alusel.

2. Mõistab hukka Eestit seni valitsenud kitsa ringkonna äraandliku tegevuse, mis oli sihitud Eesti—Nõukogude Liidu abistamispakti õõnestamisele ning rahva õiguste ja töölisliikumise hävitamisele.

3. Tervitab uut valitsust, kes on otsustanud ausalt täita Eesti—Nõukogude Liidu pakti, ühtlasi andes töölistele tagasi nende õigused ja vabadused ning arvestades oma tegevuses tööliste tahtega.

Resolutsioon ühel häälel vastu võetud.

Protokollija V. Sepp

ENSV ORRKA, f. 3842, nim. 1, s.-ü. 1, l. 70. Originaal.

Nr. 109

POLIITILISE OLUKORRA ARUTAMINE A/S «EESTI TURBATÖÖSTUSED» TOOTSI BRIKETITÖÖLISTE KOOSOLEKUL 28. JUUNIL

Ajalehes avaldatud informatsioon

30. juuni 1940

Reede * õhtul peeti «A/S Eesti Turbatööstused» Tootsi brikettööliste koosolek, millest võttis osa 300 töölist. Koosoleku avas töölisnõukogu esimees B. Välja, kuna pikema kõnega tänapäeva poliitilisest seisukorrast esines [endine] poliitvang G. Abels.

Sellejärgi võeti vastu kümmekond resolutsiooni. ** Vabariigi valitsusele otsustas koosolek saata tervitustelegrammi, rõhutades seal praeguse valitsuse suurt poolehoidu tööliskonnale, kes juba lühikese aja kestel võitnud töötavate rahvahulkade poolehoiu. Edasi üteldi telegrammis, et tööliskond püüab tööprotsessile kaasa aidata end hulgaliselt organiseerides. Samuti otsustati telegrammi teel tervitada Töölisühingute Keskliitu ja tänada teda tööliskonna eduka juhtimise eest. Nõuti vabriku valitsuselt korteriolude parandamist, mis on äärmiselt viletsad. Samuti nõuti, et aktsiaseltsid, mis töötavad riikliku kapitaliga üle 50 protsendi, tuleks ühtlasi riiklikeks ettevõtteiks määrata ning lasteabirahad tuleks viia ühele tasemele riigiteenijatega.

«Rahva Hääl» nr. 8, 30. juunil 1940.

---

* S. o. 28. juuni.
** Dokumente pole leitud.

Nr. 110

POLIITILISTE VANGIDE AMNESTEERIMINE

Vabariigi valitsuse otsus

29. juuni 1940

Teha Vabariigi presidendile esitis panna dekreedina kehtima ja kuulutada välja Amnestiaseadus.[1]

[Allkiri]
Peaminister

[Allkiri]
Siseminister

[Allkiri]
Riigisekretär

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 2, s.-ü. 950, l. 15. Originaal.

[1] Samal päeval kirjutas president alla amnestiaseadusele (vt. «Riigi Teataja» 1940, nr. 57, 509), millega taastati endiste poliitiliste vangide kõik kodanikuõigused. Ajalehe «Rahva Hääl» andmeil vabastati 21. juunil 1940 [illegible] poliitilist vangi. Tallinnas vabastati 27 inimest. Nende hulgas olid aastaid [illegible] vanglas vaevelnud kommunistid Alfred Sein, Aleksander Mui, Kristjan Seaver, Kristjan Kukk ja teised (vt. «Rahva Hääl» nr. 2, 22. juunil 1940 ja «Postimees» nr. 167, 22. juunil 1940).

Nr. 111

PÄRNU SUVITUSRAJOONI ANDMINE TÖÖTAVA RAHVA KÄSUTUSSE*

Vabariigi valitsuse otsus

29. juuni 1940

Põhimõtteliselt tarvilikuks tunnistada muuta Pärnu suvitusrajoon töötava rahva ravi- ja puhkekoduks[1] ning võtta riigile kõik Pärnu suvitusalalised asutused ühes neil lasuvate võlakohustustega.

Puhkekodu valitsemist teostab Sotsiaalministeerium.

Pärnu linna poolt seni kuurordi ala ehituste ja sisseseadete soetamiseks paigutatud summad juhitakse rahvamajanduse elustamise fondi kaudu või muul teel Pärnu linna töömahu säilitamiseks, heakorra, hariduse, tervishoiu või hoolekande aladele.

Sotsiaal- ja Majandusministritel esineda ses küsimuses Vabariigi valitsusele sellekohaste ettepanekutega.

[Allkiri]
Peaminister

[Allkiri]
Sotsiaalminister

[Allkiri]
Majandusminister

[Allkiri]
Riigisekretär

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 2, s.-ü. 950, l. 30. Originaal.

* Juba 7. juulil 1940 saabusid esimesed puhkajad töörahva laiade hulkade teenindamiseks avatud Pärnu kuurorti (vt. «Pärnu Rahva Hääl» nr. 3, 9. juulil 1940).

[1] Vt. ka dok. nr. 231.

11 Kogumik

Nr. 112

A/S «EESTI METSATÖÖSTUSE» TARTU SAEVESKI TÖÖLISTE KOOSOLEKU OTSUS USALDUSE AVALDAMISE KOHTA J. VARESE VALITSUSELE JA NÕUDMISED ETTEVÕTTE NATSIONALISEERIMISE NING TÖÖLISTE OLUKORRA PARANDAMISE SUHTES

Ajalehes avaldatud informatsioon

30. juuni 1940

29. juunil toimus kell 11.30 A-S «Eesti Metsatööstuse» tööliste koosolek. Koosolekul kõneles Keskliidu sekretär * praegusest olukorrast. Kõne võeti vastu suurte kiiduavaldustega. Koosoleku lõpul arutati tööliste päevauudiseid ning võeti vastu resolutsioon.

Resolutsioonides 1) avaldati usaldust praegusele valitsusele ja loodetakse, et valitsus juba teatavaks tehtud kava tööliste olukorra parandamiseks ellu viib.

2) Nõutakse, et A-S «Eesti Metsatööstus» võetakse täies ulatuses riigile ning kontrollitakse tööstuse juhtkonda, kes seni on töölisi järjekindlalt alla surunud;

3) et valitsus leiaks võimalusi tööd pidevalt jätkata ilma katkestamata;

4) et asutataks tööstuse juurde laste päevakodu, kuhu vabriku töölised võiksid oma lapsi tuua;

5) et võimaldataks puhkust kõigile töölistele, ka neile, kes ei ole seaduses ettenähtud aega välja teeninud.

6) Tööliste poolt esitati vabriku valitsusele palgatõstmise nõue, kuna praegused palgad ei vasta elukallidusele.

«Postimees» nr. 173, 30. juunil 1940.

Nr. 113

TÖÖTAVA RAHVA MEELEAVALDUS KUNDAS 29. JUUNIL

Ajalehes avaldatud informatsioon

4. juuli 1940

Kunda-Ubja töövõtjate kutseühingu korraldusel toimus laupäeval** Kundas suur rongkäik ja avalik miiting. Koguneti tuletõrje kodu hoovi, kust rongkäik liikus ½6 õhtul punaste lippude ja loosungite all: «Elagu Stalin!», «Maha töörahva kurnajad!», «Elagu Nõukogude Liit ja võimas punavägi!» jne. Rongkäiguga liiguti tööliselamute eest läbi ning jõuti kella 6 jaama, kuhu olid saabunud Nõukogude Liidu sõjaväe esindajad, Nõukogude Liidu sõjaväe puhkpillideorkester ning Ubjast ja Arust töölisi, kes liitusid rongkäiguga. Miitingu avas R. Jurtom. Kõnega esines*** Riigivolikogu liige V. Jaanus, kes selgitas rahvale uue valitsuse kavasid. Nõukogude Liidu sõjaväe esindaja Bogdanov tervitas punaarmee poolt Kunda töötavat rahvast ning selgitas Eesti ja Nõukogude Liidu vahel sõlmitud pakti tähtsust. Lühikeste sõnavõttudega esinesid ka endised poliitilised vangid Tinnuri ja Valdek, rääkides vana korra survest ja vanglas üleelatud toorustest ja tagakiusamistest. Lõppsõna ütles R. Jurtom, mille järele lauldi «Internatsionaali». Nõukogude Liidu orkester kandis ette huvitava muusikapala, mis võeti vastu suure aplausiga.

Peale miitingut mindi rongkäigus kahe orkestri saatel punaste lippude ja loosungitega terroriohvrite kalmule, kus jälle peeti kõnesid. Nõukogude Liidu sõjaväeorkester mängis leinamarssi.

Meeleavaldusest võttis osa üle 1000 töölise Kundast, Ubjast ja Arust ning hulk Kunda ümberkaudseid põllupidajaid.

«Rahva Hääl» nr. 12, 4. juulil 1940.

* Mõeldud Tartu Töölisühingute Keskliidu sekretäri O. Hirschi (vt «Rahva Hääl» nr. 9, 1. juulil 1940).

** S. o. 29. juunil.

*** Dokumendis ekslikult «kõneldes».

Nr. 114

TÖÖTAVA RAHVA MEELEAVALDUS TAPAL 30. JUUNIL

Ajalehes avaldatud informatsioon

1. juuli 1940

Suurem meeleavaldus-rongkäik ja miiting leidis aset pühapäeval* Tapa linnas uue Vabariigi valitsuse tervitamiseks. Rongkäik, mis algas turuplatsilt, siirdus punaste lippude lehvides, millede alla olid kogunenud raudteelased, linnateenijad, töölised, tuletõrjujad ja teisi, spordiväljakule, kus toimus miiting. Uue valitsuse deklaratsioonist ja töökavast ning sise- ja välispoliitilisest olukorrast kõneles keskliidu ** esindaja O. P ä r n.

Kohaliku punaarmee nimel võttis sõna major N o v i k o v, kes tõi tervitusi Tapa töötavale rahvale punaarmee poolt.

Järgnevalt kõneles V. J a a n u s organiseerimise vajadusest tööliskonnas.

Punaarmee nimel tõi veel tervitusi insener K u u s i k, kuna advokaat P. L a i n e v o o l kõneles vaimutööliste organiseerimise vajadusest. Miitingule, millest osa võttis üle 2000 inimese, ütles lõppsõnad Rahva Omakaitse Tapa komitee sekretär L. V a l t s. Koosolejate nimel saadeti tervitustelegramm punaarmeele ja uuele Vabariigi valitsusele. Miiting lõppes «Internatsionaaliga».

«Rahva Hääl» nr. 9, 1. juulil 1940.

* S. o. 30. juunil.

** Mõeldakse Eesti Ametiühingute Keskliitu.

Nr. 115

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI KESKKOMITEE TEADAANNE PARTEI LIIKMETE REGISTREERIMISE KOHTA[1]

2. juuli 1940

Partei liikmete registreerimisel ilmub partei komiteesse ka illegaliselt isikuid, kes on varem kunagi olnud partei liikmed, kuid hiljem parteist välja langenud ja partei tegevusest eemaldunud, samuti isikuid, kes soovivad parteisse astuda uute liikmetena. See kõik raskendab ja aeglustab parteikomiteede tööd olevate parteiliikmete ümberregistreerimisel.

Arusaamatuste ärahoidmiseks teatab EKP Keskkomitee, et praegu on käimas ainult tegelikkude EKP liikmete ümberregistreerimine. Registreerimisele kuuluvad isikud, kes pärast 1932. a parteisse on võetud ja kuni viimase ajani aktiivselt osa võtnud partei tegevusest vastavalt partei põhikirjale. Partei liikmeteks ei loeta neid isikuid, kes langesid 1932. aastal parteist välja partei kohapealsete organisatsioonide laialisaatmise tõttu ja pole pärast 1932. a. uuesti parteisse tagasi võetud. Samuti on praegu uute liikmete parteisse võtmine ajutiselt seisma pandud kuni partei organisatsioonide ümberkorraldamise lõpuleviimiseni, vastavalt uutele olukordadele. Millal ja kuidas algab uute liikmete parteisse vastuvõtmine, sellest teatab Keskkomitee avalikult õige pea.

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI
(III Kommunistliku Internatsionaali
sektsioon) KESKKOMITEE

«Rahva Hääl» nr. 10, 2. juulil 1940.

[1] Vaatamata sellele, et Eestimaa Kommunistlik Partei oli ametlikult legaliseerimata, avaldas EKP Keskkomitee juba 28. juunil teadaande kõigile EKP kohalikele komiteedele ettepanekuga saata oma esindaja hiljemalt 1. juuliks Keskkomiteesse juhtnööride saamiseks partei liikmete üldise registreerimise kohta (vt. «Rahva Hääl» nr. 6, 28. juunil 1940).

Nr. 116

A/S «A. M. LUTHERI» KÄITISE TÖÖLISTE ÜLDKOOSOLEKU* TERVITUS VABARIIGI VALITSUSELE JA RESOLUTSIOON TÖÖLISKOJA KOHTA

Väljavõtted koosoleku protokollist

2. juuli 1940

[. . .] A/S A. M. Luther'i tööliste koosolek 2. juulil 1940. a. tervitab vaimustatult uut Vabariigi valitsust, kes on astunud endise rahvavaenulise Uluotsa valitsuse asemele. Endise kitsa võimu haaranud suurkapitalistide klike valitsuse hoiak oli lääne imperialistide huvides, kelle sihiks oli sõja laiendamine ka Ida-Euroopasse. Sellepärast ka endine valitsus ei tahtnud ausalt täita Nõukogude Liidu ja Eesti vahelist vastastikust abistamispakti, mis kindlustab meie kodumaa sõja tapatalgust ja kindlustab Eesti töörahvale täieliku julgeoleku ja rahu. Uue Vabariigi valitsuse deklaratsiooni* juhtivaks eesmärgiks on ausalt täita Nõukogude Liiduga sõlmitud abistamispakti ja luua tiheda liidu alusel sõbralikud suhted. Koosolek häämeelega konstateerib asjaolu, et valitsuse deklaratsioonis väljendatud töötava rahva kauaaegsed poliitilised, majanduslikud ja kultuurilised nõudmised on leidnud vastuvõtmist. Esitatud deklaratsioonis esitatud ülesandeid tuleb kogu oma jõuga teostada.

Elagu Eesti Vabariigi valitsus, kellel on töötava rahva usaldus.[1]

Kuna Tööliskoda on puht riiklik asutis, mis loodi vastu tööliskonna tahtmist, töörahva poolt tagandatud tagurlise valitsuse tööriistaks, et tema kaudu võtta Eesti tööliskonda kodanluse juhtimisele ja hooldamisele, kuna Tööliskoda peetakse ülal riigi eelarvega, tema peasekretär ja kogu selle asutise juht ja hing Lui Olesk on tagandatud valitsuse poolt oma kohale määratud, siis a/s A. M. Luther'i tööliste koosolek 2. juulil 1940. a. leiab, et Tööliskoda ei ole tööliste asutis, ei ole kunagi tööliste huvides tegutsenud ja tema siht on olnud töölisi petta, töölisi klassivõitlusest kõrvale juhtida, mille tõttu koosolek nõuab valitsuselt selle ülearuse ja tööliskonnale kahjuliku asutise laialisaatmist** [. . .]***

Meie a/s A. M. Luther'i käitise töölised, kes 21. juunil 1940. a. võtsime kaasa ajaloolistele sündmustele, mis lõppesid töörahva täieliku võiduga ja vabastasime poliitilised vangid, sooviksime valitsuselt, et ta avaldaks, kui see võimalik, tööliskonnale 1924. aastal detsembripäevadel mahalastud seltsimeeste nimed ja hauad, et tööliskond saaks neid inimväärselt ja seltsimehelikult ühishauda matta. Ka soovime, et valitsus laiendaks pensioni seadust ja paneks selle ka maksma mahalastute perekondadele [. . .]

ENSV ORRKA, f. R-11, nim. 1, s.-ü. 7, l. 21, 22, 25. Ärakiri.

[1] Samasisulise tervituse vabariigi valitsusele võttis ühel häälel vastu 2. juunil 1940 toimunud a/s «Franz Krulli» käitise tööliste üldkoosolek 500 töölise osavõtul (vt. ENSV ORRKA, f. R-333, nim. 1, s.-ü. 311, l. 4) ja Tallinna Linnavalitsuse Ehitusosakonna käitiste üldkogu oma koosolekul 1. juulil 1940 (vt. TLA, f. 82, nim. 1, s.-ü. 2034, l. 50—52).

* Koosolekust võttis osa 1100 töölist.

* Vt. dok. nr. 96.

** Tervitus J. Varese valitsusele ja resolutsioon Tööliskoja kohta võeti vastu üksmeelselt, kahe hääle vastuseismisel. Vt. ka dok. nr. 142.

*** Välja on jäetud tööliste seisukohavõtud palkade, töö organiseerimise, tööjuhtide meistrite käitumise, sotsiaalkindlustuse ümberkorraldamise, alkoholi müügi keelu jt. küsimuste kohta.

Nr. 117

SOTSIAALMINISTER N. RUUSI KÕNE KAADRI PAIGUTAMISEST RIIGITEENIJATE KOKKUTULEKUL TALLINNAS 3. JUULIL

Ajalehes avaldatud informatsioon

4. juuli 1940

Kesknädala * õhtul toimus Draamateatri saalis suur Tallinna piirkonnas töötavate riigiteenijate kokkutulek, millel kõnelejana esines sotsiaalminister Neeme R u u s.

Minister oma kõnes tähendas, et riigiametnikke huvitas üle valitsuse deklaratsioonist ** see osa, kus kõneldakse riigiaparaadi puhastamisest kuritahtlikust elemendist. Ma saan väga hästi aru, et sel puhul riigiteenijaist käis läbi teatud kihin, sest ei teatud, keda riigiaparaadi puhastamine tabab. Ma väidan kõige kategoorilisemalt, et kuritahtlik, mandunud, laostunud ja bürokraatlik element meie riigiametnikkonnas moodustab a i n u l t v ä i k e s e m u r d o s a k o g u m e i e r i i g i a m e t n i k k o n n a a u s a s t k a a d r i s t.

Aga, et säärast elementi siiski leidub, seda ei saa eitada. Meil on olnud niisuguseid asutusi, kus meeleheade maksmises valitses kindel süsteem — kõrgemale härrale kõrgema ja sellest madalamale — madalama taksi kohaselt; kantseleiametkond siia hulka muidugi ei kuulunud. See süsteem haaras küll ainult väga väikese osa ametnikkonnast, peamiselt nende seast, kes otseselt lahendasid suurkapitalistide probleeme ja kellel võimalik oli oma ametikoha ja ametikohast sõltuvate sidemete kaudu kaasa aidata ühe või teise asja ühel või teisel viisil otsustamiseks. Neist kuritahtlikkudest ollustest peab meie praegune valitsus riigiaparaadi puhastama ja sellest tunneb meie rahvas koos riigiametnikkonnaga ainult kasu. (Elavad kiiduavaldused.) Aga teie olete võimelised ka ise olla tunnistajaiks, kui ettevaatlikult meie seni neid puhastamisi oleme teinud. Meie oleme ettepanekuid teinud neile, kelle käes mitu kohta on olnud ühendatud, mitmekohapidamisest loobuda. (Vahelehüüe: «Nagu Eenpalul!») Ja, ka temal. Edasi oleme meie soovitanud neile vanematele tegelastele, kellel pensioniaeg juba välja on teenitud ja kellel aeg oleks puhkusele minna, ruumi teha noorematele jõududele. Mõningaid kuritahtlikke elemente oleme olnud sunnitud ka vallandama.

L a i a l d a s t e l r i i g i t e e n i j a t e h u l k a d e l, k e l l e s ü d a m e t u n n i s t u s o n t ä i e s t i p u h a s, e i o l e m i n g i s u g u s e i d v a l l a n d a m i s i e g a h ä d a o h t u s i d u u e v a l i t s u s e p o o l t k a r t a.

Edasi oli deklaratsioonis ka veel märgitud, et valitsusaparaat tuleb puhastada bürokraatlikust elemendist. Kuid ametnike bürokraatlikkus ei olenenud mitte ametnikest endist. Bürokraatlikkus oli kõrgemalt poolt sisse viidud ja ametnik pidi tihti eluvõõraid korraldusi täitma.

Tahan uskuda, et nüüd meie valitsuse vastavate ressooride juhid asuvad endisi bürokraatlikke korraldusi likvideerima ja selle kaudu loovad olukorra, mis võimaldab ka meie ametnikkonnal aktiivselt kaasa aidata sellele tööle, mida meie valitsus rahva kasuks praegu teeb.

Teie olete kõik pikaajalise praktikaga ja kogemustega jõud. Teie olete aga ka näinud, et praegune valitsus on paigutanud mõnede vanade ametnike asemele päris värskeid ja uusi jõude rahva hulgast, kellel isegi ei ole vormilisi kutsetunnistusi ega paberit, mida senini nii hoolega nõuti. Valitsuse soov aga on, et edaspidi ü h i n e k s i d v i l u n u d j a k o g e n u d s e n i s t e r i i g i a m e t n i k e k o g e m u s e d u u t e j a r a h v a h u l g a s t t õ u s n u d v ä r s k e t e j õ u d u d e e n e r g i a g a.

Tahaksime, et senised ametnikud neile värsketele jõududele mitte üle õla ei suhtu, vaid neile kaasa aitaksid, et sel kombel ühiselt riigiaparaati värskendada ja kaasa aidata meie suurele ülesehitustööle.

Valitsus on rõhutanud, et ta peab oma ülesandeks kõigi töötajate olukorra parandamist. On täiesti loomulik, et meie sõna — töötajate alla arvame mitte ainult füüsilist tööd tegijaid, vaid ka kõiki vaimlist tööd tegijaid ja haritlasi, nii nagu praegune valitsus koosneb tööliskonna ja haritlaste esindajaist, nii soovib valitsus ka edaspidi teostada kõigi loovate rahvakihtide olukorra parandamist.

M i t t e l o o v a t e h u l k a k u u l u v a d n e e d m õ n i k ü m m e n d p e r e k o n d a, k e s e n d a k ä t t e o l i d a h n i t s e n u d o m a k a p i t a l i k a u d u k a r i i g i v õ i m u.

Nende eesõigusi ja nende majanduslikku võimu meie kindlasti likvideerime. (Elavad kiiduavaldused.) Kuid riigiametnikud kuuluvad meie loovate, meie töötavate rahvahulkade perre ja nende olukorra parandamine tuleb valitsuses kindlasti kõne alla. Seejuures peetakse kindlat kontakti ka riigiametnike organisatsioonidega.

Sotsiaalministri selgejoonelist kõnet kuulati tõsise tähelepanuga ja kõne lõppedes puhkesid kauakestvad kiiduavaldused.

«Rahva Hääl» nr. 12, 4. juulil 1940.

---

* S. o. 3. juuli.

** Vt. dok. nr. 96.

Nr. 118

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI JA TEMA HÄÄLEKANDJA «KOMMUNIST» LEGALISEERIMINE

Riigikaitseülema otsus

4. juuli 1940

1) Tühistan 1918. a. tehtud Eestimaa Kommunistliku Partei (III Kommunistliku Internatsionaali sektsiooni) sulgemise otsuse ja luban Parteil jätkata tegevust. [1]

2) Tühistan Ajutise Valitsuse otsuse 1918. a. ajalehe «Kommunist» sulgemise asjas ja luban ajalehel jätkata ilmumist.[1]

Alus: Kaitseseisukorra seaduse § 20 p. 10 ja Sõjaväe Ülemjuhataja sundmäärus nr. 17 («Riigi Teataja» 1934, 75, 634 ja «Riigi Teataja» 1939, 6, 29) § 4 ja 5.

H. Habermann
Siseministri abi,
Sisekaitseülema ülesannetes

ENSV ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2357, l. 1. Originaal.
«Kommunist» nr. 2, 5. juulil 1940.

[1] Kuigi keeld Eestimaa Kommunistliku Partei ja tema häälekandja «Kommunist» kohta tühistati ametlikult alles 4. juulil 1940, astus Eestimaa Kommunistlik Partei siiski avalikult välja juba 21. juunist alates, juhtides rahva revolutsioonilist võitlust. Enne ametlikku legaliseerimist alustas EKP Keskkomitee ka partei liikmete avalikku registreerimist (vt. dok. nr. 115).
Alates 5. juulist hakkas regulaarselt ilmuma Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee häälekandja «Kommunist».

Nr. 119

EESTI AMETIÜHINGUTE KESKLIIDU ÜLESKUTSE KÕIGILE TÖÖLISORGANISATSIOONIDELE RIIGIAPARAADI PUHASTAMISEKS RAHVAVAENULIKEST ELEMENTIDEST

4. juuli 1940

AMETIÜHINGUTELE, TÖÖLISNÕUKOGUDELE, TÖÖLISVÕISTLUSTE? – NEMATELE JA TÖÖTAVA RAHVA KULTUUR- JA MUUDELE ORGANISATSIOONIDELE

Eesti Ametiühingute Keskliit kutsub teid kaasa aitama valitsuse deklaratsioonis mainitud riigi-, omavalitsuste ja kõigi muude aparaatide puhastamise töös rahvavaenulistest elementidest ja bürokraatidest. Iga aus tööline, talupoeg, ametnik, kunsti-, vaimu- ja kultuuritegelane on oma turjal tunda saanud bürokraatide piitsa. Vabariigi valitsus on alustanud puhastustööga, millest ei pole kannatanud ega saagi kannatama ükski aus ametnik või tegelane. See töö läheb siiski liialt aeglaselt. Meie peame selles töös valitsusele kaasa aitama. Kõik ausad kodanikud, teatage Eesti Ametiühingute Keskliidule kuritarvitustest, omastamistest ja võimutsemistest. Kuid aparaati ei saa puhastada, kui ei ole esile tõstetud uusi inimesi. Uued inimesed peavad esile tõusma meie endi seast, ausate tööliste ja töötava rahva seast. Kuigi neil alguses puuduvad kogemused juhtimiseks, aga keegi pole sündinud juhiks, vaid selleks saab ta tegeliku tööga. Uutel inimestel on kogemusi hankida võrdlemisi kerge, sest nad tulevad töötava rahva seast, omavad terve töötava rahva usalduse ja kogu töötav rahvas seisab juhtijana nende selja taga.

Kaasvõitlejad! Kõik tööle rahvavaenuliste elementide ja bürokraatide väljarookimiseks! Paljastame neid ja seame üles koosolekutel, ametiühingutes, töölisnõukogudes ja kõigis töötava rahva huvide eest võitlevates organisatsioonides uusi inimesi, arutame läbi nende võimed ja nihutame nad asendama väljaroogitud bürokraate ja töötava rahva vaenlasi.

Eesti Ametiühingute Keskliit

«Rahva Hääl» nr. 12, 4. juulil 1940.

Nr. 120

TALLINNA SUUREMATE TÖÖSTUSETTEVÕTETE TÖÖLISTE ESINDAJATE 5. JUULI KOOSOLEKU TERVITUS EESTIMAA KOMMUNISTLIKULE PARTEILE JA NÕUDMISED VABARIIGI ELU DEMOKRATISEERIMISE ALAL

Ajalehes avaldatud informatsioon

6. juuli 1940

Meie oma peakoosolekul tervitame südamlikult Eestimaa Kommunistlikku Parteid, kes kõigist tagakiusamistest hoolimata on kõikumatu järjekindlusega üle igasuguste takistuste, läbi raskete tingimuste põranda all, üle võlla, läbi vangimaja lukustatud uste kandnud kõrgel töörahva võitluslippu. Kompartei on alaliselt juhtinud töölisklassi, töötavat rahvast ja töötavat intelligentsi, olles ühenduses kõige laiemate rahvahulkadega, mida ka kujukalt näitas 21. juuni demonstratsioon.

Kuid võitlus käib edasi. Tugevamini kui iialgi enne peab kompartei koondama read, et juhtida võitlust, et teostada töötava rahva ideaale, et hävitada inimese kurnamine teise inimese poolt, et hävitada tagurlus ja vabastada Eesti töötav rahvas sõjaprovokaatorite ja rahvavaenlaste käest.

Meie tervitame ka Eestimaa Kompartei häälekandja «Kommunisti» ilmumist ja oleme üksmeelselt tema selja taga, valmis olles asuma võitlusse mustade jõududega ja tagurliste [illegible]lustega.

Meie nõuame kiiret riigikogu ümbervalimist ja valitsuse korruptsiooni ja tagurluse pesa lõpliku likvideerimist, nagu seda oli tagurlike valitsuste poolt võltsimiste, äraostmiste ja pettuse abil kokku klopsitud riigivolikogu ja riiginõukogu.*

Samuti nõuame meie kohest sõjaväe ümberkorraldamist, sõdurite kodanikeõiguste jaluleseadmist, et meie tööliste, talunike ja haritlaste pojad poleks õigus-

* Vt. dok. nr. 121.

teta loomad, vaid täieõiguslikud kodanikud. Meie nõuame, et sõjaväelased võiksid osa võtta rahva poliitilisest elust, koosolekutest, valimistest, võiksid oma vaba aja veeta rahva hulgas, aga mitte hallitada kasarmutes, kannatades reaktsiooniliste olluste surve all, kus lubata lugeda töölislehte ega kaasa elada rahva hingetõmbustele ning võitlusele.

MAHA MÜÜRID SÕJAVÄE JA RAHVA VAHEL!

Sõdurid peavad võima ise oma olukorra parandamise kaasa rääkida, sellepärast on tarviline, et sõduritel lubataks oma organisatsioonid moodustada.
Meie nõuame, et sõduritel lubataks moodustada

SÕDURITE KOMITEED.*

Rahva ja sõjaväe vahel püütakse ehitada elav müür reaktsioonilistest elementidest, mida töötav rahvas ei saa ega tohi lubada, sellepärast nõuame meie

SÕJAVÄE PUHASTAMIST TAGURLIKEST OLLUSTEST!

Sõjaväkke tuleb sisse viia

POLIITILISTE JUHTIDE AMET,**

kes on usaldustväärivad, teadlikud ja vankumatud töörahva poolehoidjad, ausad Nõukogude Liidu—Eesti abistamispakti täitjad ning Nõukogude Liidu lahutamatud sõbrad.
Elagu Eestimaa Kommunistlik Partei! Elagu «Kommunist»! Elagu kuulsusrikas Punaarmee! Elagu Eesti sõjavägi! Elagu suur rahvaste juht Stalin!

A/S «Franz Krull»
A/S «M. Luther»
«Eesti Siid»
Riigi Sadamatehased
Sõjaministeeriumi Tondi Relvatehas
A/S «Ilmarine»
A/S «Kave»
Tallinna Köievabrik
Riigi Metsatööstus

«Kommunist» nr. 3, 6. juulil 1940.

* Vt. dok. nr. 143.
** Vt. dok. nr. 123.

Nr. 121

RIIGIVOLIKOGU VALIMISTEST [1]

Vabariigi presidendi otsus

5. juuli 1940

Riiklikel kaalutlustel määran Riigivolikogu uue koosseisu valimised ja Riiginõukogu uue koosseisu kujundamise.
Vabariigi Valitsusel teha Riigivolikogu valimiste kiires korras läbiviimiseks vastavad korraldused.

K. Päts
Vabariigi President

Joh. Vares
Peaminister

«Riigi Teataja» 1940, nr. 60, art. 565.

[1] 5. juulil 1940 andis vabariigi valitsus korralduse Riigivolikogu valimiste läbiviimise kohta. Riiginõukogu kui ilmselt ebademokraatlikul alusel loodud asutust otsustati hiljem üldse mitte moodustada. Vt. ka dok. nr. 126 ja 132.

Nr. 122

RAHVA OMAKAITSE ORGANISEERIMINE

Vabariigi presidendi poolt antud seadus

5. juuli 1940

[I.]

§ 1. Rahva omakaitse teostamiseks asutatakse riiklike ülesannetega vabatahtlik töötava rahva omakaitse organisatsioon Rahva Omakaitse. [1]
§ 2. Rahva Omakaitse ülesandeks on:
1) politseivõimude abistamine kodanike julgeoleku kaitsmisel Siseministri poolt määratud ulatuses;
2) oma liikmeile sõjalise õppuse ja kasvatuse andmine ning nende kultuurilise ning kehalise kasvatuse arendamine;
3) muude ülesannete täitmine, mis seadustega, määrustega või Siseministri korraldustega temale pannakse.
§ 3. Rahva Omakaitsel on avalikõigusliku juriidilise isiku õigused. Rahva Omakaitse allüksustele ja eriorganisatsioonidele võidakse anda juriidilise isiku õigused Siseministri otsusega, mis kuulutatakse Riigi Teatajas.
§ 4. Rahva Omakaitse liikmeil on õigus kanda Siseministri poolt kinnitatud vormiriideid ja eraldusmärke. Rahva Omakaitsel ja tema allüksustel on Siseministri poolt kinnitatud lipud ja pitsatid.
§ 5. Rahva Omakaitse liikmeil on õigus hoida ja kanda Rahva Omakaitse poolt neile välja antud relvi ning laskemoona. Relva hoidmise ja kandmise loa annab Rahva Omakaitse üldjuht või piirkonnajuht.

§ 6. Rahva Omakaitse liikmeks võidakse Rahva Omakaitse põhikirjas ettenähtud korras vastu võtta Eesti kodanikke, kes on vähemalt 18 aastat vanad.

§ 7. Rahva Omakaitse liikmed vastutavad riiklike ülesannete täitmisel ühistel alustel riigiteenijatega.

§ 8. Rahva Omakaitse liikmed, kes asuvad Siseministri poolt kindlaksmääratud alalistel Rahva Omakaitse teenistuskohtadel, ning samuti nende perekonnaliikmed saavad pensioni ja ühekordset toetusraha riigisummadest riigiteenijatega ühistel alustel, kuna teised Rahva Omakaitse liikmed ja nende perekonnad saavad samadel alustel ainult teenistustervisrikke pensioni ja sellega seoses ühekordset toetusraha.

Haiguskindlustust antakse Rahva Omakaitse liikmeile Tööstusliku töö seaduse kolmanda peatüki alusel.

§ 9. Rahva Omakaitse üldjuhi ja ringkonnajuhi määrab ametisse ja vabastab ametist Siseminister.

§ 10. Rahva Omakaitse organite kirjavahetus riigi- ja omavalitsusasutistega on vaba tempel- ja kantseleimaksust.

§ 11. Rahva Omakaitse allub Siseministrile.

§ 12. Rahva Omakaitse lähem organisatsioon ja tegevuse kord määratakse Rahva Omakaitse põhikirjaga, mille kinnitab Vabariigi Valitsus.

II.

Käesolev seadus jõustub avaldamisega.

[Allkiri]
Vabariigi President

[Allkiri]
Peaminister

[Allkiri]
Siseminister

«Riigi Teataja» 1940, nr. 62, art. 583.

[1] Rahva Omakaitse, s. o. relvastatud tööliskaitse, tekkis Tallinnas 21. juunil. Ta pidas demonstratsioonil korda ja valvas valitsuse residentsi Toompeal. Mõne päeva jooksul alustas Rahva Omakaitse tegevust peale Tallinna ka Tartus, Pärnus, Võrus, Valgas, Viljandis, Rakveres jt. suuremates keskustes. Pärast 5. juuli dekreeti hakati Rahva Omakaitset looma kõigis asulates.

Nr. 123

POLIITILISTE JUHTIDE AMETIKOHTADE ASUTAMINE SÕJAVÄES JA SÕJAMINISTEERIUMIS

Väljavõte vabariigi presidendi poolt antud seadlusest

5. juuli 1940

I.

§ 1. Sõjaväes ja Sõjaministeeriumis asutatakse järgmised poliitiliste juhtide ametikohad:
1) poliitiline peajuht; *
2) väekoondiste ning sõjaväe ja Sõjaministeeriumi keskasutiste poliitilised juhid.

Vajaduse korral võib poliitiliste juhtide ametikohti asutada rügementides ning vastavates üksustes ja asutistes.

§ 2. Poliitiliste juhtide ametikohad määratakse koosseisudega.

§ 3. Poliitiline peajuht allub vahetult Sõjavägede Juhatajale. Poliitiline peajuht täidab ka Sõjaministri käske ja korraldusi.

§ 4. Poliitiline peajuht:
1) organiseerib ja juhib sõjaväes ja Sõjaministeeriumis poliitilist ja kultuurilist selgitustööd;
2) kannab ette Sõjavägede Juhatajale ja Sõjaministrile oma tähelepanekuist poliitilise ja kultuurilise selgitustöö tulemustest sõjaväes ja Sõjaministeeriumis ning teeb neile vajalikke ettepanekuid [. . .]**

[Allkiri]
Vabariigi President

[Allkiri]
Peaminister

[Allkiri]
Sõjaminister

[Allkiri]
Sõjavägede Juhataja

«Riigi Teataja» 1940, nr. 63, art. 592.

Nr. 124

TÖÖLISORGANISATSIOONIDE TERVITUS EESTIMAA KOMMUNISTLIKULE PARTEILE SEOSES TEMA LEGALISEERIMISEGA

Ajalehes avaldatud informatsioon

5. juuli 1940

On jõudnud kätte silmapilk, kus kommunistlik partei on asunud avalikult tegevusse.*** Kannatusrikas, okkaline on olnud tema tee. Kuid kõikumata järjekindlusega, üle igasuguste takistuste,

* Vt. märkus 1 dok. nr. 95 juurde.
** Välja on jäetud §§ 5—9, mis käsitlevad antud seadluse ellurakendamisega seotud küsimusi.
*** Vt. dok. nr. 118.

läbi raskete pingutuste põranda all, üle võlla, läbi vangimajade lukustatud uste ja trellitatud akende on kompartei kandnud töö-rahva võitluslippu. Vähe sellest, ehkki näiliselt väikesearvuline, on kompartei alaliselt juhtinud töölisklassi, töötavat rahvast ja töötavat intelligentsi, olles sidemes kõige laiemate rahvahulkadega, mida ka kujukalt näitas 21. juuni demonstratsioon.

Vähe sellest, mitte ühe riigi piirides, vaid käsikäes kõigi rahvastega üle maailma teostab ka Eesti kompartei ülemaailmse töötava rahva ideaali, kommunistliku Internatsionaali juhtimisel.

Kuid võitlus ei ole lõppenud, võitlus seisab ees. Tugevamini kui iialgi enne peab kompartei koondama read, et juhtida võitlust, et teostada töötava rahva ammuigatsetud ideaalid, et hävitada inimese kurnamine teise inimese poolt.

Alljärgnevad organisatsioonid tervitavad soojalt ja südamelikult Eestimaa Kommunistlikku Parteid, Kommunistlikku Internatsionaali ja kõigi maade töötava rahva juhti Stalinit, soovides temale parimat edu võitluses.

ELAGU EESTIMAA KOMMUNISTLIK PARTEI!
ELAGU KOMMUNISTLIK INTERNATSIONAAL!
ELAGU KÕIGI MAADE TÖÖTAVA RAHVA JUHT STALIN!

EESTI AMETIÜHINGUTE KESKLIIT
EESTI METALLITÖÖLISTE LIIT
EESTI EHITUSTÖÖLISTE LIIT
EESTI TOIDU-MAITSEAINETE TÖÖLISTE ÜHING
EESTI TEKSTIILTÖÖLISTE ÜHING
EESTI RÄTSEPATÖÖLISTE LIIT
EESTI MAATÖÖLISTE ÜHING
KEEMIA-PABERITÖÖLISTE ÜHING
EESTI NAHATÖÖLISTE LIIT
EESTI SADAMATÖÖLISTE ÜHING
EESTI TÖÖLISSPORDI LIIT
EESTI HAIGEKASSADE LIIT
TALLINNA ÜHINE HAIGEKASSA
TALLINNA AMETIÜHISUSTE TARVITAJATE ÜHISUS

«Kommunist» nr. 2, 5. juulil 1940.

Nr. 125

VABANENUD POLIITILISTE VANGIDE TERVITUS EESTIMAA KOMMUNISTLIKULE PARTEILE JA TEMA HÄÄLEKANDJALE «KOMMUNISTILE»

5. juuli 1940

Meie, endised poliitilised vangid,* kes tagurlike valitsuste ja töörahva vaenulise poliitika vastu võitlemise pärast pikkadeks aastateks vanglasse heideti, tervitame soojalt oma kasvatajat, juhtijat ja kõige suuremat lootust Eestimaa Kommunistlikku Parteid. Samuti avaldame kõige suuremat rõõmu, et näeme oma kommunistlikku häälekandjat «Kommunisti» avalikult ilmumas. Meil on elavalt meeles, kuidas ta pimedasse ja külma vangikongi sageli tõi valgust ja soojust, julgustades vastupanule, kannatusele, võitlusele kuni vabanenud on kogu töötav rahvas Eestis.

Endised poliitvangid

«Kommunist» nr. 2, 5. juulil 1940.

Nr. 126

PEAMINISTER J. VARESE RAADIOKÕNE EELSEISVATE RIIGIVOLIKOGU VALIMISTE PUHUL

6. juuli 1940

Armsad Eesti Vabariigi kodanikud!

Pöördelised ajaloolised sündmused, mis 21. juunil s. a. tõid Eesti riigile uue Vabariigi Valitsuse, võimaldasid ja kohustasid asuma meie riigielu ümberkorraldamiseks põhjalikult uue töö-le, mis on avaldatud Valitsuse esimeses deklaratsioonis.* Selles esitatud ühe olulisema nõude täitmiseks peab uus Vabariigi Valitsus tarvilikuks rahva tõelist tahet mitte esindava Riigivolikogu ja Riiginõukogu laialisaatmise ja uute valimiste läbiviimise,** mille teostamisele nüüd ka on asutud.

Vabariigi Presidendi poolt allakirjutatud otsusega on Riigivolikogu ja Riiginõukogu laiali saadetud ja Vabariigi Valitsusele kohustus tehtud parlamendi uue koosseisu moodustamine uute valimiste näol välja kuulutada. Kiirelt arenevad poliitilised sündmused nõuavad, et uue rahvaesinduse valimised toimuksid võimalikult ruttu. Normaalsete aegade jaoks ettenähtud tähtajad ei lase kohandada praegusel erakordsel ajal. Seepärast otsustas Vabariigi Valitsus välja kuulutada uue Riigivolikogu valimised 14. ja 15. juulil s. a. Valimiste kiiremaks läbiviimiseks pannakse maksma uus lühemate tähtpäevadega ja vajalikkude muudatustega valimiskord, mis ei oleks nii raskepärane ja aeganõudev.

Uus Vabariigi Valitsus, kui rahvavalitsus, ei taha üksi valitseda. Meil on tähtis, et rahva tõeline esindus võimalikult kiiresti asuks meie kõrvale ja kaastööle. Meil on tähtis rahva arvamine ja otsustamine. Meie ülesandeks on võimaldada kõigile ausatele töötavaile kodanikele ja kaasvõitlejaile tulla osa võtma valitsuse tööst meie tõelise Vabariigi ümberkorraldamise ja loomise töös. Meie ei karda valimisi, nagu endised valitsused, vaid tahame ja igatseme neid. Uus Riigivolikogu, mille valimised on välja kuulutatud, peab muutuma tõeliseks rahvaesinduseks ja asendama endise kunstlikult tehtud parlamendi. Meie teame, kui raske oli valimiste tõkete ületamisega — reaktsiooni kiuste oli võimalik läbi pääseda üksikutel tõelistel rahvaesindajatel ja meie vaba-

* Vt. märkus 1 dok. nr. 110 juurde.

* Vt. dok. nr. 96.
** Vt. dok. nr. 121.

duste eest võitlejatel. Küllap see osa võitleb nüüd meiega kaasa uues avaras elukorras. Meie ei lase endid eksitada: meie teame, kes siiralt on rahvaga ja meiega. Rahvas teab, kes on ta sõber, kes vaenlane. Rahvas otsustab.

Vabariigi Valitsus kutsub kõiki kodanikke linnades ja maal täie arusaamisega ja teadvusega osa võtma eelolevaist Riigivolikogu valimistest, et täita oma kodanikukohust tõelise rahvatahte selgitamiseks ja maksmapanekuks.

ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 144, l. 117—118. Rotaatorieksemplar.

Nr. 127

EESTI TÖÖTAVA RAHVA LIIDU VALIMISPLATVORM[1]

Väljavõte Eesti Töötava Rahva Liidu moodustanud organisatsioonide üleskutsest kodanikele

6. juuli 1940

[. . .] Välispoliitika alal: Sõprus Eesti ja Nõukogude Liidu rahvaste vahel ja tihe liit Eesti vabariigi ja Nõukogude Liidu vahel.

Sisepoliitika alal:

1. Sõna-, trüki-, koosolekute- ja ühinemisvabaduste kindlustamine töötava rahva huvides.
2. Tööliste ja teenijate materiaalse olukorra parandamine ja töötasu tõstmise teel.
3. Otsustav võitlus tööpuudusega.
4. Laialdaste abinõude tarvituselevõtmine haiguste, õnnetusjuhtumite ja tööõnnetuste vastu.
5. Riiklik kindlustus tööinvaliididele ja vanadele meestele ja naistöölistele.
6. Igakülgne riiklik abi väikepõllupidajatele ja maatameeste maaga varustamine.
7. Talunikel lasuva võlakoorma tõeline kergendamine.
8. Talurahva igasuguste maksuvõlgade niisama kui ka trahvirahade kustutamine riigile.
9. Ebaõiglase isikumaksu ümberkorraldamine.
10. Laste- ja emadekaitse laiendamine, lastesõimede, lastekodude ja nõuandlate organiseerimine.
11. Rahvaharidus kõigile kättesaadavaks ning ilma tasuta.
12. Arstiabi võrgu laialdasem arendamine.
13. Rahvusliku ebavõrdsuse ja rahvusvähemuste rõhumise likvideerimine ning kõigi Eestis elavatele rahvastele üheõiguslikkuse kindlustamine.
14. Sõjaväe demokratiseerimine.
15. Rahvusliku kultuuri, teaduse, hariduse ja kunsti laialdane arendamine [. . .]

EKPA, f. 1, nim. 1—1, s.-ü. 678, l. 1. Müürileht.
«Kommunist» nr. 3, 6. juulil 1940.
«Rahva Hääl» nr. 15, 6. juulil 1940.

[1] Riigivolikogu valimisi ette valmistama asudes ühendas Eestimaa Kommunistlik Partei elanikkonna demokraatlikud kihid ühtseks valimisblokiks — Eesti Töötava Rahva Liiduks. Juba 6. juulil avaldas Eesti Töötava Rahva Liidu moodustanud rühm ühiskondlikke organisatsioone üleskutse kõigile kodanikele. Üleskutse kandis 22 organisatsiooni allkirju eesotsas kommunistliku partei ja ametiühingute keskliiduga.

Seoses Riigivolikogu valimiste väljakuulutamisega toimusid Tallinnas, Tartus, Narvas, Pärnus, Haapsalus, Viljandis jm. 6. juulil 1940 Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute Keskliidu üleskutsel töötava rahva ja sõjaväelaste suured meeleavaldused. Meeleavaldustel tutvustati Eesti Töötava Rahva Liiduks ühinenud organisatsioonide valimisplatvormi ja avaldati sellele ning J. Varese demokraatlikule valitsusele toetust (vt. «Rahva Hääl» nr. 14 ja 15, 6. juulil 1940, «Rahva Hääl» nr. 16, 7. juulil 1940; «Kommunist» nr. 4, 7. juulil 1940; «Postimees» nr. 180, 7. juulil 1940).

Hiljemalt 7. juulil moodustasid Eesti Töötava Rahva Liitu kuuluvate organisatsioonide esindajad ülemaalise toimkondade võrgu valimiste ettevalmistuse juhtimiseks. Viieliikmelise peatoimkonna esimeheks oli A. Aben. Peatoimkond määras 13 usaldusmeest (vastavalt Riigivolikogu valimiste ringkondade arvule) oma esindajaiks kohtadel. Usaldusmeeste ülesandeks oli toimkondade moodustamine ringkondade-komiteede juurde. Ühtlasi loodi igas valimisringkonnas kohalikud Eesti Töötava Rahva Liidu valimistoimkonnad. Eesti Töötava Rahva Liiduga ühinenud organisatsioonid kohustusid andma toimkondade käsutusse abijõudusid valimiskampaania vahetuks läbiviimiseks. Toimkondade koosseisu kohta kirjutas ajaleht «Kommunist» 8. juulil 1940, et need [illegible] moodustatud laiemal alusel kui üks ametiühing või partei».

Laialdasele ühiskondlikule toetusele tugines Eesti Töötava Rahva Liit kogu valimiskampaania teostamisel. Tänu arvukate ringkondade aktiivsele kaasalöömisele tehti suur osa valimiste ettevalmistustööst tasuta, vajalikud summad annetasid Eesti Töötava Rahva Liiduga ühinenud organisatsioonid.

Et Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvorm kajastas laiade rahvakihtide huvisid, siis ühinesid sellega üksteise järel paljud organisatsioonid, rahvakoosolekud ja üksikisikud (vt. dok. nr. 128, 130, 131, 135—140). Valimiste eelõhtuks teatasid avalikult oma asumisest Eesti Töötava Rahva Liitu toetavale positsioonile 800 mitmesugust organisatsiooni ja 146 rahvakoosolekut (vt. «Kommunist» nr. 11, 14. juulil 1940).

Nr. 128

TRÜKITÖÖLISTE SOOV AKTIIVSELT LÜLITUDA VALIMISVÕITLUSSE

Eesti Trükitööliste Kutseühingute Liidu kiri Eesti Töötava Rahva Liidule

7. juuli 1940

Meie organisatsioon jagab täielikult Teie poolt ülesseatud sihid ja alused töörahva võidule viimiseks Eestis. Tahame eelolevatel valimistel aktiivselt võtta osa selle võidu saavutamiseks, selleks tahame rakendada oma organisatsioonid ja kaadriinimesed tegevusesse.

Vastavalt sellele tahame korraldada vajalikke poliitilisi selgituskoosolekuid kohtadel meie kutseala töölistele. Kõike seda saavutame meie vaid tiheda kontakti loomisega meie ja Teie organisatsiooni vahel. Seepärast palume Teid astuda vajalikke samme vastastikuseks informeerimiseks ja ülesannete andmiseks, et siin ei tekiks [illegible] ega vääriti mõistmisi.

Vajaduse korral oleme meie nõus esitama Teile ka meie [illegible] alalt esindajaid töösse kui ka valimisvõitlusesse.

Elagu töörahva võit!

Seltsimehelikult

[Pitsat] A. Offenb[illegible]
sekretär

EKPA, f. 1, nim. 1—1, s.-ü. 682, l. 1. Originaal.

Nr. 129

HISPAANIA VABADUSVÕITLUSEST OSAVÕTNUTE TERVITUS EESTIMAA KOMMUNISTLIKULE PARTEILE

8. juuli 1940

Hispaania vabadusvõitlusest vabatahtlikult osavõtjad * Internatsionaal-brigaadlased saadavad oma palavamad tervitused Eestimaa Kommunistlikule Parteile, [EKP] asumisel legaalsele eesti töörahva juhtimisele tema ajalooliste ülesannete täitmisel.

Oleme võidelnud Hispaania Kommunistliku Partei juhtimisel tema rasketes võitlustes. Tõotame seda jätkata kuulsusrikka Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel.

Elagu Eestimaa Kommunistlik Partei!

Elagu Hispaania Kommunistliku Partei juht Jose Dias!

Elagu suur rahvaste juht Stalin!

Los voluntarios estonianos de las Brigadas Internacionales **

«Kommunist» nr. 5, 8. juulil 1940.

Nr. 130

POLIITILISE OLUKORRA JA AMETIÜHINGU ÜLESANNETE ARUTAMINE TARTU METALLITÖÖLISTE KOOSOLEKUL 8. JUULIL

Ajalehes avaldatud informatsioon

9. juuli 1940

Tartu Töölisühingute Keskliidu ruumes toimus esmaspäeva*** õhtul ülelinnaline metallitööliste koosolek. Koosolekust osavõtjate arv kujunes väga suureks ja paljudel tuli ruumide kitsikuse tõttu kuulata ettekandeid väljas läbi lahtiste akende. Koosolekul esinesid sõnavõttudega J. Lattik ja E. Parts, kes lähemalt valgustasid poliitilist olukorda ja selgitasid organiseerumise vajadust. Üksikasjalikumalt käsitleti eelolevate valimistega seoses olevaid küsimusi. Koosolijate poolt võeti vastu resolutsioonid, milledes avaldati soovi, et kõik metallitöölised koonduksid ametiühingu ümber. Tööle pääsemiseks on eesõigus ametiühingu liikmetel. Palga kü- [illegible] anti ametiühingule volitus käitiste valdajatega läbirääkimistesse astuda ja tunnistati vajalikuks kollektiivlepingu sõlmimine.

Koosolijate poolt tervitati Vabariigi valitsust, Ametiühingute Keskliitu, Tartu Töölisühingute Keskliitu, sõbralikku punaarmeed, Eestimaa Kommunistlikku Parteid ja Eesti Töörahva Valimisliitu.

Eelolevatele valimistele otsustati minna ühiselt koos Töörahva Valimisliiduga.

«Postimees» nr. 182, 9. juulil 1940.

* Vt. märkus 1 dok. nr. 6 juurde.
** Eestlastest vabatahtlikud internatsionaalsetes brigaadides.
*** S. o. 8. juuli.

Nr. 131

EESTI TÖÖTAVA RAHVA LIIDU TOETAMINE MAAL

Ajalehes avaldatud informatsioon

9. juuli 1940

Uue Riigikogu valimiste eel on ka maa töötav pere ja põllupidajaskond erksalt virgumas kunstunest, mille süvendamise eest [illegible] võimu teostajad aastate jooksul olid kannud pidevalt [illegible]. Eesti Töötava Rahva Liidu poolt maal korraldatud hulgalistel koosolekutel on maarahvas oma sõnavõttudega ja seisukohtadega näidanud, et maatööline ja talupoeg, samuti kui linna tööline ja intelligents, suudavad nüüd taibata, millisesse hukatusse oleks neid viinud eelmise valitsuse poliitika. Uue Vabariigi valitsuse poliitika leiab seetõttu ka maal üldist mõistmist ja heakskiitu.

Koosolekute ja valimiseelse selgitustöö tegemine Eesti Töötava Rahva Liidu poolt maal on praegu käimas täie hooga. Juba senine selgitustöö on haaranud laiasid rahvahulki. Nii on Saaremaal korraldatud koosolekutest osa võtnud ümmarguselt 15 000, Muhus [illegible], Haljalas 500 ja Holstres 400 inimest. Elavaks on osavõtt kujunenud ka mujal peetud koosolekutel. Üksmeelne ühinemine Vabariigi valitsuse poliitikaga ja Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormiga [1] on nendel koosolekutel olnud ilmseimaks tõenduseks rahva poliitilise arusaamise taasjuhtimisest õigetele radadele.

Maal korraldatud koosolekutel on erilise põhjalikkusega arutatud neid nõudmisi Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormis, mis elulistena haaravad maa elanikkonna huvisid. Nii pooldatakse [illegible] riikliku abi andmist väikepõllupidajaile ja maatameeste [illegible] maaga, talunikel lasuva võlakoorma tõelist kergendamist, talurahva igasuguste maksuvõlgade, niisama ka trahvirahade, kustutamist ja ebaõiglase isikumaksu ümberkorraldamist.

Maaelanikkonna riigipoliitiliste arusaamiste avarusest on omaette tõenduseks asjaolu, et samavõrdselt pooldatakse ka neid [illegible], mis Töötava Rahva Liidu poolt on valimisplatvormi võetud linna töötava rahva olukorra parandamiseks.

«Kommunist» nr. 6, 9. juulil 1940.

[1] Vt. dok. nr. 127.

12*

Nr. 132

RIIGIVOLIKOGU VALIMISTE PEAKOMITEE JUHEND RINGKONDADE-KOMITEEDELE KANDIDAATIDE VALIMISPLATVORMIDE ASJUS*

Väljavõte koosoleku protokollist

10. juuli 1940

[. . .] O t s u s t a t a k s e kõigile ringkondade-komiteedele anda järgmine juhatuskiri:

1. Ringkondade-komiteedel astuda kõik vajalikud sammud selleks, et Vabariigi Valitsuse korraldus 9. juulist 1940 kandidaatide valimisplatvormi asjus [1] saaks kandidaatide esitamiskirjade esitajaile viivitamatult teatavaks tehtud.

2. Kui Vabariigi Valitsuse ülalnimetatud korralduse tõttu kandidaat soovib loobuda kandideerimisest valimistel, siis võib ta tagasi võtta kandidaadi esitamiskirja, kusjuures sel korral temale makstakse tagasi ka sissemakstud kautsjon 250 krooni.

3. Kui esitatud valimisplatvorm on vaid üldsõnaline või mõeldud ilmselt valijate petmiseks, siis võtab ringkondade-komitee kandidaadi esitamiskirja suhtes seisukoha küsimust sisuliselt kaaludes (vt. Riigivolikogu valimiste seaduse § 31 VIII lõige, § 38 ja § 39) [. . .]

[Allkiri]
Peakomitee esimees

[Allkiri]
Peasekretär

ENSV ORRKA, f. R-3, nim. 1, s.-ü. 104, 1. 47. Originaal.

[1] 9. juulil 1940 valitsuse poolt antud korralduse kohaselt täiendati valimis seadust sättega, mis nõudis Riigivolikogusse kandideeriva isiku valimisplat vormi esitamist ringkondade-komiteele, «. . . et vältida Riigivolikogu valimis kasutamist Eesti Vabariigile ja Eesti rahvale kahjulikkude eesmärkide hu des . . .» (vt. «Riigi Teataja» 1940, nr. 64, art. 628). Valimisplatvormi mitte tamisel kuulus kandidaadi esituskiri tühistamisele ringkondade-komitee pool

Nr. 133

N. RUUSI SÕNAVÕTT VALIMISAGITATSIOONI KÜSIMUSES EESTI TÖÖTAVA RAHVA LIIDU TALLINNA USALDUSMEESTE KOOSOLEKUL DRAAMATEATRIS

Väljavõte Informatsioonikeskuse poolt koostatud ülevaatest koosoleku k

11. juuli 19

[. . .] Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaadid on valdavas en muses poliitiliselt karastatud mehed ja naised, kes alati on ju gelt välja astunud igasuguse korruptsiooni v a s t u ja tööta rahva huvide k a i t s e k s. Juba see üksi tagab ka nende po

* Käesolev juhend tehti ringkondade-komiteedele teatavaks telegraafi t

püstitatud nõuete täitmise. Aga rahvale peab siiski jääma õigus kutsuda tagasi neid Riigivolikogu liikmeid, kes ei ole täitnud omaks võetud platvormi.

Eesti Töötava Rahva Liidu platvormis püstitatud nõuded on viimaseni elluviidavad. Majandusliku koostöö arendamine Nõukogude Liiduga, seniste miljonäride kõrgem maksustamine ja kokkuhoiu teostamine ebaproduktiivsete kulude alal annab summasid vanaduspensioni võimaldamiseks kõigile töötajaile, õppemaksude kaotamiseks ja muude reformide teostamiseks sotsiaalsel ja kultuurilisel alal.

Hirmujutud sellest, nagu kavatsetaks tulevikus vanematelt lapsed ära võtta, sundida kõiki ühisnaistepidamisele jne., on lapsikud väljamõeldised. Neid levitavad peamiselt need vastaskandidaadid, keda valimiste ringkondade komiteed olid sunnitud kustutama kandidaatide nimekirjast.[1]

Vastaskandidaatide hulgas leidus üheltpoolt otseseid reaktsionääre ja rahva vastaseid ning nende käsilasi. Ei ole põhjust uskuda, et pastor Tallmeister, kes varem teravalt välja astus marksistlikkude seminaristide vastu, prof. Piip, kes ise teostas sõjaprovokaatorlikku välispoliitikat ja sõlmis Nõukogude Liidu vaenulise sõjalise lepingu Eesti-Läti-Leedu vahel, härrad Penno, Köster, Vain jt., kes Riigivolikogus avalikult välja astusid halvustavate kõnede ja vahelehüüetega Nõukogude Liidu arvel, nüüd järsku oleksid muutunud Nõukogude Liidu sõbralikeks. Ei saa ka uskuda, et härrad Salurand, Taioste jt., kes kuulusid sisekaitseülema poolt suletud rahvavaenulise Eesti Rahvuslaste Klubide juhtide hulka, ja kes ajakirjas «ERK» avaldasid laimavaid ja alatuid kirjutisi marksistliku töölisliikumise arvel, nüüd üle öö oleksid oma meelt muutnud. Võimatu on ka mõelda, et härra Rei, kes on mitmeid kümneid kordi karistatud töökaitse seaduste rikkumise, haigekassa ja tööliste petmise pärast uues Riigivolikogus asuks kaitsma t ö ö t a v a rahva huvisid.

Sääraste isikute eemaldamine kandidaatide nimekirjast on täiesti õigustatud. Me ei või lubada sõjaprovokaatoreil, nende käsilastel, seaduste rikkujail ja töötava rahva vastu vaenu õhutajail valimiste eelset agitatsiooni kasutada oma alatute võtete propageerimiseks.

Kuid vaatamata sellele, et enamuses ringkondades vastaskandidaate ei esine, peab terve eesti rahvas valimistest osa võtma. Ärksamad ja poliitiliselt aktiivsemad kodanikud peaksid aitama kaasa selleks, et valimistest osavõtt kujuneks elavamaks kui kunagi varem. Sel ajal, kui rahval polnud kindlustust selle kohta, kas rahvaesindus ka suudab rahva soove täita, oli loid osavõtt valimistest veel kuidagi põhjendatav. Nüüd aga, kus meil tihe koostöö Nõukogude Liiduga võimaldab majanduselu elustumise ja kus parlamenti pääs on võimaldatud tõelistele rahva esindajatele, on loidus lubamata ja iga kodanik nii linnas kui maal, nii noor

kui vana, nii mees kui naine, peaks ilmuma valimiskasti juurde ja hääletama Töötava Rahva Liidu kandidaatide poolt.

Meie ei saa kedagi sundida valimistele tulema, kuid iga usaldusmees ja Eesti Töötava Rahva Liidu sõber peaks rakendama suurima energiaga tööle, külastama kõiki kodanikke nende korteris ja selgitama meie valimistele ilmumise vajadust. Eriti on vajaline tugev agitatsioon selleks, et korrale kutsuda kõiki laimujuttude levitajaid ja veenda kodanikke meie platvormiga ühinema. Näitame, et oleme poliitiliselt küpsed ja võtame osa valimistest elavamalt, kui kunagi varem [. . .]

ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 144, l. 217—218. Rotaatorieksemplar.

[1] 10. juulil 1940 arutasid kõik Riigivolikogu valimiste ringkondade-komiteed valimiste peakomitee juhendi alusel (vt. dok. nr. 132) Riigivolikogu liikmete kandidatuure nende valimisplatvormide ja senise tegevuse alusel. Komiteed tühistasid mõnede tuntud reaktsionääride esituskirjad. Tühistatute seas olid Jaan Tõnissoni, Johan Pitka, pastor Tallmeistri jt. esituskirjad (vt. ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 144, l. 178—182, samuti f. R-3, nim. 1, s.-ü. 10, l. 37—38; s.-ü. 108, l. 66; s.-ü. 114, l. 26), kes üritasid töörahvast ninapidades järjekordselt Riigivolikokku pugeda. Rida kandidaate ühines Eesti Töötava Rahva Liiduga ja loobus ise kandideerimast. Lõpptulemusena jäi Riigivolikogu liikmekandidaatide nimekirja 81 kandidaati, kellest 80 kuulusid Eesti Töötava Rahva Liidu valimisblokki.

Nr. 134

KOGUKONNAMAKSU MÄÄRAMISEGA KAASNENUD EBAÕIGLUSE KÕRVALDAMISEST

Siseministeeriumi Omavalitsuste Talituse ringkiri kõigile maavalitsustele

11. juuli 1940

Siseministeeriumi Omavalitsuste Talitusele on saabunud hulgana kaebusi, millest nähtub, et paljud vallavalitsused isikute kogukonnamaksuga maksustamisel pole üldse arvestanud isikute maksuvõimet, pole kogukonnamaksu määrasid liigitanud ja paljud vallavalitsused neile kogukonnamaksu asjus esitatud palvete ja vastulausete arutamisel on teinud vägagi pealiskaudseid otsuseid, mille tõttu paljud täiesti maksuvõimetud kodanikud on langenud majanduslikult raskesse seisukorda.

Siseministeeriumi Omavalitsuste Talitus leiab, et selline olukord on lubamatu ja sellepärast palub maavalitsusi viivitamata juhtida sellele vallavalitsuste tähelepanu sammude astumiseks senise kogukonnamaksu määramisega kaasas käinud ebaõigluse võimalikuks kõrvaldamiseks.

Direktori k. t. R. Kull
Inspektor T. Teder

ENSV RAKA, f. 528, nim. 1, s.-ü. 101, l. 35. Originaal.

Nr. 135

JÄRVAMAAL VAJANGU VALLAS ELAVA ABIELUPAARI KIRI EESTI TÖÖTAVA RAHVA LIIDULE SOOVIGA ABISTADA EESTI TÖÖTAVA RAHVA LIITU *

11. juuli 1940

Austatud seltsimehed. Kuulsin eile raadiost, et Teil ka raha puudus tunda annab ja loodate liikmemaksu laekumisest sellest üle saada. [Seepärast] loen mina ja minu naine oma püha kohustuseks — Eesti Töötava Rahva Liidu liikmeks astuda ja siinjuures saadan 2 kr. liikmemaksu ka ära.** Olime ennemast Punaste Valitsuse ajal Tartumaal, minu naine sel korral Anna Orav, endine Telefoni vabriku tööline ja minul on esimese revolutsiooni Internatsionaali hääled veel praegustki kõrvus, mis Pedrogradis kõlas, nii võimsalt ilma muusikata.*** Oleme 50 aastat vanad ja tervis on ka juba lõpukorral. Peame Pikeveres tuuleveskit. On rahvaga igapäev kokkupuutumist. See igavene vana tagurlus, mis siin nurgas on, kutsub ka vana ja põdurat nii, et ei saa vaiki olla, kutsub ka Teid, et Teie saadaks siia ka mõne, kes selgitaks neid Töötava Rahva Liidu valimisloosungeid.

Palume meid Eesti Töötava Rahva Liitu vastu võtta.

Jaan Merikan
Anna Merikan

Kirjalik aadress on Pikevere p. a.
Elukoht Vajangu vald, Pikevere küla, Järvamaa.

EKPA, f. 1, nim. 1—1, s.-ü. 682, l. 9—10. Originaal.

Nr. 136

TALUPIDAJATE ÜHINEMINE EESTI TÖÖTAVA RAHVA LIIDU VALIMISPLATVORMIGA

Jõhvi Põllumeeste Konvendi tervituskiri vabariigi valitsusele

11. juuli 1940

Jõhvi Põllumeeste Konvendi [1] täiskogu omal istungil 10. juulil 1940. a. Jõhvi vallamajas võttis vastu alljärgneva resolutsiooni:

Jõhvi konvendi ümber koondunud maaharijad, kes tegelikult töötavad omal põllul, tervitavad praegust Vabariigi Valitsust ja põllutööministrit ja soovivad palju jõudu ja edu meie talupidamise seisukorra parandamisel ja maal elava töötava rahva töö tasuvamaks muutmisel.

* Dokument on koostatud vähese kirjaoskusega.
** Tõenäoliselt on tegemist vääriti mõistmisega, sest Eesti Töötava Rahva Liit polnud mingi organisatsioon tavalises mõistes, mille liikmeks oleks võinud astuda, vaid valimisblokk.
*** Mõeldud ilma orkestrita.

Ühtlasi palutakse tähelepanu pöörata raskele ikaldusele, mis käesoleval aastal meie konvendi piirkonda on tabanud, on hävinud heinad ja põlluviljad.

Eelolevatel valimistel J õ h v i konvendi maaharijad ühinevad Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormiga ja loodavad, et uus riigikogu kergendab Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni kohaselt maapidajate rasket seisukorda.

A. Leitsmaa
Konvendi esimees

O. Vitsut
Jõhvi maatulundus-konsulent

ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 330, l. 8. Originaal.

[1] Põllumeeste konventideks nimetati kodanliku riigivõimu poolt 1931. aastal loodud ja 1935. aastal reorganiseeritud talupidajate kutseesinduse — Põllutöökoja — kohalikke osakondi (vt. «Riigi Teataja» 1935, nr. 105, art. 875).

Nr. 137

AGRONOOMIDE ÜHINEMINE EESTI TÖÖTAVA RAHVA LIIDU VALIMISPLATVORMIGA

Eesti Agronoomide Seltsi tervituskiri peaminister J. Vares-Barbarusele

12. juuli 1940

Eesti Agronoomide Selts lähetab Teile Härra Peaminister ja Teie kaudu kogu Vabariigi Valitsusele tervitusi ning soovib jõudu ja edu nende suurte ülesannete lahendamiseks meie töötava rahva kasuks ja kodumaa õitsenguks, mis väljendatud üksikasjaliselt Vabariigi Valitsuse deklaratsioonis. Ühtlasi kinnitame, et Eesti Agronoomide Selts on täiel määral ühinenud Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormiga.

Agronoomide pere, olles tihedas koostöös põllumajanduses töötava rahvaga, püüab omalt poolt kõigiti kaasa aidata, et meie põllumajanduse toodangu areng võiks uues olukorras jätkuda veelgi intensiivsemalt ning meie töötav rahvas maal võiks nii majanduslikult kui ka kultuuriliselt sammuda vastu paremale tulevikule.

J. Ümarik
Eesti Agronoomide Seltsi esimees

ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 330, l. 6. Originaal.

Nr. 138

JÕGEVA ÄRI- JA KONTORITEENIJATE KUTSEÜHINGU AJUTISE JUHATUSE ÜHINEMINE EESTI TÖÖTAVA RAHVA LIIDU VALIMISPLATVORMIGA

Riigivolikogu valimiste peakomiteele saadetud väljavõte juhatuse otsusest

12. juuli 1940

Juhatus omavahel läbiarutades praegusi jooksvaid päevaküsimusi, võtab vastu ühelhäälel järgmise resolutsiooni:

Jõgeva Äri- ja Kontoriteenijate kutseühingu ajut. juhatus võtab omaks täies ulatuses Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormis väljendatud loosungid ja otsustab ühelhäälel eelolevatel Riigivolikogu valimistel 14. ja 15. juulil s. a. hääletada Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaatide poolt.

See otsus otsekohe teatavaks teha Riigivolikogu valimiste Peakomiteele ja 47. valimisringkonna komiteele, kuna oma liikmeskonnale teatada vastavate kuulutuste kaudu.

Ajut. esimees: [Allkiri pole loetav]
Ajut. sekretär: [Allkiri pole loetav]

ORRKA, f. R-3, nim. 1, s.-ü. 102, l. 45. Originaal.

Nr. 139

VILJANDIMAA TÄNASSILMA VALLA KOHALIKE ORGANISATSIOONIDE ÜHINEMINE EESTI TÖÖTAVA RAHVA LIIDUGA

Tänassilma vallavalitsuse kiri Eesti Töötava Rahva Liidule

12. juuli 1940

Tänassilma vallavalitsus ja Tänassilma vallas asuvad organisatsioonid Tänassilma valla Vabatahtlik Tuletõrje Ühing, Vana-Tänassilma, Risti-Valma ja Oiu Haridusseltsid, Oiu ja Kalmetu Maanaiste seltsid, Kalmetu Maanoorte Ring, Kalmetu Algkooli Noorte Ühing ning Oiu ja Kalmetu Piimaühingud, olles veendunud riiklikus elus toimunud murrangu tähtsuses ja lootes kogu Eesti töötavale rahvale paremat tulevikku, otsustasid üksmeelselt ja siiralt eelolevatel valimistel ühineda Eesti Töötava Rahva Liiduga ning kõik oma jõud pühendada valimiste edukaks läbiviimiseks.

Vallavanem: [Allkiri pole loetav]
Vallasekretär: [Allkiri pole loetav]

ERPA, f. 1, nim. 1—1, s.-ü. 682, l. 17. Originaal.

Nr. 140

PÄRNUMAA PÖÖGLE HARIDUSSELTSI ÜLESKUTSE SELTSI LIIKMETELE HÄÄLETADA RIIGIVOLIKOGU VALIMISTEL EESTI TÖÖTAVA RAHVA LIIDU KANDIDAATIDE POOLT

Üleskutse blankett

12. juuli 1940

V. a.

Pöögle Haridusseltsi liige . . . .

Ühinedes Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Töötava Rahva Liidu seisukohtadega, otsustas Pöögle Haridusseltsi juhatus pöörduda kõikide Pöögle Haridusseltsi liikmete poole üleskutsega ühineda eelnimetatud seisukohtadega ja minna tingimata 14. ja 15. juulil s. a. Riigivolikogu valimistele ja hääletada Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaadi Arn. Veimer'i poolt. Abja vallas elavail liikmetel hääletada Joh. Semper'i poolt.

Pöögles, 12. juulil 1940. a.

Juhatus

[Pitsat]

EKPA, f. 1, nim. 1—1, s.-ü. 682, l. 16. Originaal.

Nr. 141

RIIGIVOLIKOGU VALIMISTE EELSEST SELGITUSTÖÖST

Informatsioon koosolekute ja miitingute kohta Valgas ja selle ümbruses

12. juuli 1940

Tõrvas. Kõnelesid Kukk ja Päss. Koos oli kuni 700 inimest. Meeleolu oli hea. Kõnelejatele avaldati suurt poolehoidu.

Kuigatsis. Kõnelesid samad. Koos 500 inimest. Meeleolu hea. Poolehoid suur.

Pukas. Kõnelesid Kukk ja Päss. Koos ligi 400 inimest. Poolehoid suur, meeleolu hea.

Karulas. Koos 700 inimest. Poolehoid suur, suured ovatsioonid.

Oldres. Koos 300 inimest. Meeleolu hea. Poolehoid olemas.

Kaagjärvel **. Kõnelesid Raistik ja Lehari. Koos 400 inimest. Meeleolu hea.

Harglas. Kõnelesid Madison ja Lõhmus. Koos 250 inimest. Meeleolu hea.

Valgas. Väikeste Käsitööstusrite Ühing ühineb Eesti Töötava Rahva Liidu platvormiga.

Saadeti tervitusi Vabariigi Valitsusele, Punaarmeele ja Stalinile.

* Dokumendil puudub adressaat.
** Dokumendis ekslikult «Kaaghelmes».

Valgas toimus sõjaväelaste miiting kinnises ruumis. Meeleolu hea.

Valga Eesti Panga ametiühing ühineb Eesti Töötava Rahva Liidu platvormiga.

Joakit

EKPA, f. 1, nim. 1—1, s.-ü. 678, l. 63. Originaal.

Nr. 142

FAŠISTLIKU TÖÖLISKOJA LIKVIDEERIMINE

Vabariigi presidendi poolt antud seadus

13. juuli 1940

I.

§ 1. Tööliskoja seadus («Riigi Teataja» 1936, 40, 310) kaotab kehtivuse ja Tööliskoda ühes kõigi allorganisatsioonidega lõpetab oma tegevuse 5. juulist 1940. arvates.

§ 2. Tööliskojale vastavate seaduste ja muude aktide alusel pandud tööliskonna esindamise ülesanded, eriti esindajate kaudu osavõtmine riigivõimu teostamise ülesandeist, lähevad üle Eesti Ametiühingute Keskliidule. Muud Tööliskojale ettenähtud ülesanded lähevad üle Eesti Ametiühingute Keskliidule niivõrd, kui need Vabariigi Valitsuse otsusega pole pandud mõnele ametiasutusele.

§ 3. Tööliskoja ja tema allorganisatsioonide varad, samuti Tööliskoja ja tema allorganisatsioonide poolt sõlmitud lepingute järgi tekkinud õigused ja kohused lähevad üle Tööliskojalt ja tema allorganisatsioonidelt Sotsiaalministeeriumile.

§ 4. Tööliskoja likvideerimise lähema korra määrab, likvideerimiseks vastavad korraldused teeb ja varade likvideerimise tähtajad määrab Sotsiaalminister. Aruannete koostamise ning nende likvideerimise korra määrab Sotsiaalminister kokkuleppel Riigikontrolöriga.

II.

Käesolev seadus jõustub avaldamisega.

K. Päts
Vabariigi President

Joh. Vares
Peaminister

N. Ruus
Sotsiaalminister

«Riigi Teataja» 1940, nr. 67, art. 645.

Nr. 143

SÕJAVÄELASTE KOMITEEDE MOODUSTAMINE

Väljavõte vabariigi presidendi poolt antud seadlusest

13. juuli 1940

I.

§ 1. Igas väeosas moodustatakse väeosas teenivatest sõjaväelastest komitee järgmiste ülesannete täitmiseks:

1) poliitilisele ja kultuurilisele selgitus- ja kasvatustööle kaasaaitamiseks;

2) meelelahutuse korraldamisega seotud küsimuste läbitöötamiseks;

3) sõdurite, allohvitseride ja ohvitseride majandusliku olukorra parandamise küsimuste arutamiseks.

§ 2. Väeosa komitee liikmed valitakse sõdurite, allohvitseride ja ohvitseride hulgast. Komitee liikmeteks ei või olla ega võta valimistest osa isikud, kes on karistatud süütegude eest, mille tagajärjeks on hääleõiguse kaotus Riigivolikogu valimistel [. . .] *

[Allkiri]	[Allkiri]
Peaminister	Vabariigi President
[Allkiri]	[Allkiri]
Sõjaminister	Sõjavägede Juhataja

«Riigi Teataja» 1940, nr. 67, art. 648.

Nr. 144

KONTRREVOLUTSIONÄÄRI KARISTAMINE

Informatsioon sisekaitseülema otsusest **

14. juuli 1940

Sisekaitseülem H. H a b e r m a n oma otsusega 12. juulist s. a. karistas Kirjastuse Osaühisuse «Kaja» väljaandel ilmuva «Teataja» vastutavat toimetajat Aleksander T õ n i s s o n'i 3000-kroonise rahatrahviga või 90-päevase arestiga põhjusel, et ajalehes «Teataja» on avaldatud kirjutusi, milledes väljendub üldine rahvavaenulik hoiak ja sihilikult võltsitud avaldused, eriti Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni võltsimine ning muud ebaõiged teated.

Otsus pööratakse avalikkuse huvides täitmisele, ootamata edasikaebe tähtaja möödumist.

ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 144, l. 233. Rotaatorieksemplar.

---

* Välja on jäetud tekst, mis käsitleb selle seadluse ellurakendamist.
** Informatsiooni koostas Informatsioonikeskus.

Nr. 145

SÕJAVÄE DEMOKRATISEERIMISEST

Tallinna garnisoni sõjaväelaste koosoleku resolutsioon [1]

16. juuli 1940

Meie riigi ühiskondliku korra demokratiseerimine ja Vabariigi tõeliku rahvaesinduse valimine seab sõjaväe ülesande ette viibimata riigi poliitilisest elust osa võtta.

Sõjavägi ei või enam jääda kõrvale töötavatest hulkadest ja olla tööriistaks elanikkonna tagurlisema osa käes, kelle huvid on alati vastupidised töötava rahva ja sõdurite huvidele.

Eesti vabariigi sõjavägi, samuti nagu kogu Eesti töötav rahvas tervitab kangelaslikku Punaarmeed ning väljendab oma üksmeelset soovi, rajada temaga tõeliselt sõbralikke vahekordi.

Meie, Tallinna garnisoni sõdurid, nõuame:

1. Anda sõduritele ja madrustele õigus valida ning ennast ise valida lasta riigi ja omavalitsuse esinduskogudesse.[2]
2. Kõrvuti sõjalise väljaõppega korraldada sõdurite ja madruste poliitiline kasvatus.
3. Lubada sõduritel ja madrustel vabalt valida komiteesid.
4. Puhastada sõjaväge ohvitseridest, kes suhtuvad vaenulikult Eesti töötavasse rahvasse ja Nõukogude Liitu.
5. Lubada sõduritel ja madrustel lugeda kõiki ajalehti ja raamatuid nii eesti- kui ka venekeelseid, muretseda sõjaväe lugemislaudadesse küllaldaselt ajalehti ja raamatuid.
6. Lubada sõduritel ja madrustel teenistusest vaba aega pühendada kultuurilis-hariduslikele organisatsioonidele, koosolekutele ja ühiskondlikele ettevõtetele.
7. Organiseerida sõdurite ja madruste ajaleht ja seinalehti.
8. Parandada sõdurite ja madruste ainelist seisukorda.
9. Meie avaldame täit usaldust uuele valitsusele ja kutsume kõiki Eesti sõdureid ühinema meie resolutsiooniga.

Elagu Eesti vabariigi tõelik rahvavägi!
Elagu tihedad ja sõbralikud suhted Eesti sõjaväe ja Punaarmee vahel!
Elagu Eesti sõjaväe aktiivne poliitiline elu!
Elagu suur Stalin!

ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 144, l. 271. Masinakirjaeksemplar.

[1] Resolutsioon võeti vastu ettekande põhjal, mille Eesti sõjaväe poliitiline juht P. Keerdo tegi 16. juulil sõjaväelaste miitingul Tallinnas Kadrioru pargis (vt. «Rahva Hääl» nr. 25, 17. juulil 1940).

[2] Riigivolikogu valimise seaduse järgi (vt. «Riigi Teataja» 1937, nr. 71, art. 592) ei saanud valimistest osa võtta sõjaväes ajateenistuses olevad isikud. 1940. aasta 14.—15. juuli Riigivolikogu valimistel kasutati sama valimisseadust, nii ei saanud sõjaväes aega teenivad isikud ka seekord kasutada ei aktiivset ega passiivset valimisõigust.

Nr. 146

VÕRUMAA RÄPINA ALEVIKU TÖÖTAVA RAHVA TERVITUS VABARIIGI DEMOKRAATLIKULE VALITSUSELE

16. juuli 1940

Räpina töötava rahva — tööliste, põllumeeste ja haritlaste konna — meeleavalduskoosolek õnnitleb Vabariigi valitsust tema hiiglaslikus töös, ning avaldab oma suurimat poolehoidu ja usaldust valitsusele. Ühtlasi palume edasi anda meie parimad tervitused võimsale ja sõbralikule Nõukogude Liidule, tema rahvastele, punaarmeele ja suurele rahvaste juhile Stalinile, kes juhib võidukalt töötavaid hulki helgemale tulevikule ning õnnele vastu.

Korraldava komitee nimel:
R. Tedre
Komitee esimees

ENSV ORRKA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 983, l. 114. Originaal.

Nr. 147

RAHVAVAENULIKE ELEMENTIDE VÄLJAASTUMINE 16. JUULIL KÜTTEJÕU JAAMAS VIRUMAAL

Ajalehesõnum

20. juuli 1940

Küttejõu * jaamas toimus 16. juulil järjekordne tantsude ja laulude õhtu punaarmeelaste osavõtul. Külalistena olid kohale saabunud ka Kiviõli töölised. Äkki sööstis koosolijatele jõuk noori mehi. Ründajate poolt kostis laske. Punaarmeelased võtsid kiiresti vastuabinõud tarvitusele ja korrarikkujad peeti kinni ja neilt võeti püssid ära. Huligaanid jõudsid siiski akordeoni purustada ja Kiviõli tööliste jalgrattad ära rikkuda. Ründajad osutusid Kaitseliidu endisteks liikmeteks.

«Kommunist» nr. 17, 20. juulil 1940.

Nr. 148

NÕUKOGUDE VÕIMU KEHTESTAMISE JA EESTI NÕUKOGUDE LIIDU KOOSSEISU ASTUMISE LOOSUNGITE PÜSTITAMINE TALLINNA TÖÖTAVA RAHVA MEELEAVALDUSEL 17. JUULIL

Väljavõte ajalehes avaldatud informatsioonist

18. juuli 1940

Eesti Töötava Rahva Liidu hiilgava võidu puhul Riigivolikogu valimistel[1] toimus eile Vabadusväljakul võimas rahvakoosolek, millest võttis osa kümneid tuhandeid töölisi käitistest, töötav intelligentsi ja murruna rahvahulki. Töötava rahva suure võidu tähistamisest osavõtuks katkestati töö enamikus käitistes ja ettevõtetes juba pärast kella ühte, millal töölised koondusid tehasteõuedele punaste lippudega ja loosungitega, et rongkäigus samuda Vabadusväljakule.

Vabadusväljak valmistus suuri töörahva hulki vastu võtma juba varakult. Eesti Kindlustuse Aktsiaseltsi maja ette oli püstitatud kõnetribüün, mille ümber askeldasid kultuurfilmimehed, raadioinimesed ja Rahva Omakaitse liikmed. Viimased moodustasid liikumiseks kindla rivi, et saabujaid meeleavaldajaid kiiresti kohtale paigutada. Varsti pärast kella 2 hakkasid väljakule saabuma esimesed kolonnid. Samal ajal oli järjest tihenev inimestemüür täitnud Harjumäe nõlvaku ja kõik võimalikud paigad väljaku ümbruses. Üksteise järel hakkas nüüd mürtsuvate orkestrite saatel väljakule voolama kolonne punalippudega ja loosungitega. Oli tuhkesti uusi tulivärskeid eredaid lippe ja ka uusi loosungeid, nagu «Nõuame Eesti astumist Nõukogude Vabariikide Liitu!», «Elagu Nõukogude Eesti!», «Elagu tööliste, talurahva ja intelligentsi liit!» jne. [. . .]

«Rahva Hääl» nr. 26, 18. juulil 1940.

[1] 14. ja 15. juulil toimunud Riigivolikogu valimised olid rahva seninägematu poliitilise aktiivsuse demonstratsiooniks. Aktiivse osavõtu valimistest kinnitas Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormi (vt. dok. nr. 127) vastavus rahva enamuse taotlustele.

Valimiste tulemuste selgumisel 17. juulil tähistati Eesti Töötava Rahva Liidu valimisvõitu üle kogu vabariigi arvukate rahvakoosolekutega, kus avaldati rahvameelt saavutatud edu puhul ning püstitati äsjavalitud Riigivolikogule lahendamiseks uusi ülesandeid. Et revolutsiooni areng veenis üha laiemaid rahvahulki kommunistliku partei poliitika õigsuses, siis leidis pärast valimisi kommunistliku partei poolt püstitatud nõukogude võimu taastamise loosung laialdast toetust ka mitteproletaarses elanikkonnas. Seetõttu viidi 17.—18. juuli meeleavaldused ja koosolekud läbi juba loosungite all, mis nõudsid nõukogude võimu kehtestamist ja Eesti astumist Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu. Eesti Töötava Rahva Liidu valimisvõitu tähistavad ja nõukogude võimu kehtestamist nõudvad töötava rahva meeleavaldused olid erakordselt rahvarohked. Tallinnas võttis hiigeldemonstratsioonist osa umbes 70 000 inimest. Rahvarohked demonstratsioonid toimusid ka Tartus, Narvas, Pärnus, Võrus, Valgas ja teistes kohtades (vt. «Kommunist» nr. 15, 18. juulil 1940, nr. 16, 19. juulil 1940 ja nr. 17, 20. juulil 1940; «Rahva Hääl» nr. 26, 18. juulil 1940; «Päevaleht» nr. 190, 18. juulil 1940; «Postimees» nr. 191, 18. juulil 1940 ja nr. 192, 19. juulil 1940; «Pärnu Rahva Hääl» nr. 11, 18. juulil 1940).

Nr. 149

RIIGIVOLIKOGU VALIMISTE TULEMUSED

Ajalehes avaldatud informatsioon

18. juuli 1940

Ringkonna komiteedelt saadud materjalide järele toimusid Riigivolikogu valimised 14. ja 15. juulil 1940 kõigis 80 valimisringkonnas.

* Dokumendis ekslikult «Kütteõli».

Kõik 80 Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaati, kes olid regis-reeritud ringkondade valimiskomiteede poolt, on valimise peako-mitee poolt valituks tunnistatud.

Valimisnimekirjade järele on registreeritud 703.059 hääleõigus-likku kodanikku. Valimistest võttis osa 591.030 kodanikku või 84,1 prots. kõigi registreeritud hääleõiguslike kodanike üldarvust.

Kõigis 80 valimisringkonnas on antud Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaatide poolt 548.631 häält ehk 92,8 prots. hääletami-sest osavõtnute arvust.

Kehtetuid sedeleid oli 42.399 ehk 7,2 prots., mille hulka kuulu-vad rikutud ja mahakriipsutatud kandidaatide nimedega valimis-sedelid.

Võrreldes kõigi eelmiste Riigikogu ja Riigivolikogu valimiste-ga osutuvad äsjatoimunud valimised kõige täielikemaiks ja elava-maiks valimisteks, kuna eelmistest valimistest osavõtnute protsent oli kõigest 60—70.

«Kommunist» nr. 15, 18. juulil 1940.

Nr. 150

EKP TALLINNA LINNAKOMITEE VALIMINE

Väljavõte EKP Tallinna organisatsiooni üldkoosoleku protokollist

18. juuli 19[40]

[. . .] 2. päevakorra punkt: Tallinna Komitee ümbervalimine. Ettepanek on valida Tallinna Komiteesse seltsimehed: F. Ok[k], Voldemar Jaanus ja Selma Telman. Ettepanek võeti ühel hää[lel] vastu.

Sm. F. Okk teeb ettepaneku saata tervitus sm. Stalinile, mil-line ettepanek võeti ühel häälel vastu.

Koosolek lõppes Internatsionaaliga.

EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 23, l. 5—6. Originaal.

Nr. 151

ÜLERIIKLIKU MAATÖÖRAHVA ÜHINGU TARTUMAA AHJA OSA-KONNA JUHATUSE OTSUSED TÖÖLISKODU RAJAMISE, RAHVA OMA-KAITSE ORGANISEERIMISE JT. KÜSIMUSTES

Väljavõte koosoleku protokollist

18. juuli 19[40]

[. . .] 1) Juhatus leiab, et mingi ruum «tööliskoduks» on tarvi-lik, koosolekute, selgituskõnede, kursuste, lugemislaua jne. otsta-beks. Samuti see ruum peaks asuma Ahja valla keskuses, s. t. Ahja asunduses. Kohapeal, Ahja asunduses on olemas endi[ses] mõisa hoonest ümberehitatud «Kaitseliidu» maja. Et kaitseliit, ku[i]

[ra]hvavaenulik organisatsioon on likvideeritud, siis oleks loomu-[l]ik, et kaitseliidu maja, kui rahva rahaga soetatud ehitus saaks [a]ntud Üleriikliku Maatöörahva Ühingu Ahja osakonnale, töölis-[k]odu otstarbeks, kuna Üleriikliku Maatöörahva Ühingu Ahja osa-[ko]nd on kohapeal valla töötava rahva esindajaks mispärast juha-[tus] otsustas:

Pöörata palvega Üleriikliku Maatöörahva Ühingu keskjuhatuse [po]ole, et Ahja asunduses olev kaitseliidu maja saaks üle antud [Ü]leriikliku Maatöörahva Ühingu Ahja osakonnale, tööliskodu ots-[t]arbeks.

2) Juhatus, rahva omakaitse küsimust kaaludes leiab: töötava [r]ahva omakaitse kohapeal on tarvilik, et vaos hoida tagurlike suur-[ma]llumeeste ässitus ja saboteerimise õõnestustööd, samuti et sisen-[da]da tagurluse poolt mahasurutud töötavale rahvale julgust ning [e]t valvata kohapeal, et kõik rahvavalitsuse korraldused leiaksid [k]äpset täitmist juhatus otsustas:

Ahjal luua omakaitse ja juhtnööride saamiseks pöörata selt-simees kapten Hansoni poole Tallinnas.

3) Juhatus asja kaaludes arvab, et on tarvilik töötavale rah-vale õpetada tööliste võitluslaule, mida tagurlik valitsus ei luba-nud õppida, sellepärast otsustas: esimene lauluharjutus pidada pühapäeval 21. juulil kell 9 hommikul Ahja rahvamajas ja laule õpetama paluda kooliõpetaja seltsimees P. Timma. Sellest teatada üldiselt rahvale [. . .]

Ed. Viira G. Mootse
O. Vool J. Kukk

ENSV ORRKA, f R-1108, nim. 1, s.-ü. 1, l. 12—13. Originaal.

Nr. 152

NÕUKOGUDE VÕIMU KEHTESTAMISE JA EESTI NÕUKOGUDE LII-DUGA ÜHINEMISE LOOSUNGITE TOETAMINE TÖÖTAVA RAHVA MII-TINGUL KEILAS

Ajalehesõnum

19. juuli 1940

Keila linna spordiväljakul korraldati Töötava Rahva Liidu suure valimisvõidu puhul vabaõhu miiting, millest võttis osa üle [1]00 kodaniku [. . .]

Kõnelejad käsitlesid käesolevat poliitilist momenti ja Tallinna organiseeritud tööliste nõuet: «Elagu Nõukogude Eesti!» ja «Eesti Vabariigi ühinemist Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Lii-duga!» Rahvas reageeris nendele nõudmistele tugeva heakskiiduga.

«Rahva Hääl» nr. 27, 19. juulil 1940.

Nr. 153

RIIGIVOLIKOGU II KOOSSEISU KORRALISE ISTUNGJÄRGU KOKKUKUTSUMINE

Vabariigi presidendi otsus

19. juuli 1940

Kutsun kokku Riigivolikogu II koosseisu korraliseks istungjärguks 21. juulil 1940.

Joh. Vares
Peaminister

K. Päts
Vabariigi President

«Riigi Teataja» 1940, nr. 73, art. 732.

Nr. 154

SÕJAVÄELASTE KOMITEE VALIMINE 19. JUULIL TARTU LINNAS ASUVAS 3. SUURTÜKIVÄEGRUPIS

Ajalehesõnum

22. juuli 1940

Reedel, 19. juulil toimusid 3. Suurtükiväegrupis sõjaväelaste komitee * valimised. Valimiskoosolekul viibisid 2. diviisi poliitiline juht P. Hubel ja Tartu Ametiühingute Keskliidu esindaja K. Ird, kes enne koosoleku avamist oma sõnavõtus rõhutasid komiteede tähtsust sõjaväe demokratiseerimisel.

Grupi komiteesse valiti kinnisel hääletusel järgmised sõjaväelased: kapten K. Parres, vanem-seersant A. Värnik, reamees H. Oit, kapten V. Olvet ja kapral E. Särak.

Peale valimisi soovis diviisi poliitiline juht P. Hubel äsjavalituile edu ja jõudu eelseisvaks vastutusrikkaks tööks.

«Postimees» nr. 195, 22. juulil 1940.

Nr. 155

SISEKAITSEÜLEMA ÜLESKUTSE KODANIKELE AIDATA KAASA RAHVAVAENULIKE ELEMENTIDE PALJASTAMISELE

20. juuli 1940

Kodanikud!

Pärast Töötava Rahva Liidu hiilgavat võitu on hakanud end liigutama lootusetult löödud rahvavaenuline element. Esinedes Rahva Omakaitse, Töölisühingute või koguni Eestimaa Kommunistliku Partei nimel, püüavad nad mustata töölisliikumist. Ulakliku, väljakutsuva käitumisega, purjus laaberdamisega, rahaväljapressimisega ja hirmutamisega väljendab Eesti kodanlus aktiivsust oma alatute käsilaste kaudu. Veel enam. Provotseeritakse väljaastumisi Rahva Omakaitse liikmete vastu, julgetakse kutsuda vägivallale töörahva teadlikuma osa suhtes. Rahva Omakaitsel on korraldus, kaitsta oma au sõjaväelaste kombel.

Kutsun kõiki ausaid kodanikke müüdavate hingede paljastamisele. Pidage nad kinni. Teatage neist Rahva Omakaitsele või kohalikkudele politseivõimudele, kellele kirjutan ette tarvitada kõige karmimat kätt säärase vastutustundetu elemendi suhtes.

Paljastades neid, kisute katte nende taha pugenud mannetult kodanluselt, kes provotseerides korratusi, vaimuvaeseid kuulujutte ja koguni isiklikku terrorit, püüab oma viimast, et tõkestada rahvast tema võiduteel. Hoiatan neid «rahvuslikke» huligaane. Eesti töötav rahvas ei mängi oma võiduga. Eesti töötavat rahvast ei mõnitata enam. Igat süüdlast selles tabab kõige rängem karistus.

H. Haberman
Sisekaitse ülem

«Rahva Hääl» nr. 28, 20. juulil 1940.

Nr. 156

VIRUMAA KUNDA JA UBJA TÖÖTAVA RAHVA 20. JUULI MEELEAVALDUSE NÕUDMISED RIIGIVOLIKOGULE NÕUKOGUDE VÕIMU KEHTESTAMISE JA EESTI ÜHINEMISE KOHTA NÕUKOGUDE LIIDUGA

Kommunist A. Valdsaki kiri Riigivolikogule

21. juuli 1940

Kõige paremaid tervitusi Kunda-Ubja töötava rahva nimel uutele rahvasaadikutele.

Kunda-Ubja tööliskond, kes on hulk aastaid kannatanud kapitali jõhkra kurnamise all, kellelt olid röövitud kõik poliitilised õigused reaktsioonilise klike poolt, tunneb nüüd Kunda-Ubja töötav rahvas [end] 21. juunist alates vabana, rõõmsana, peremehena oma töötava rahva kodumaal.

Seepärast rahva üldkoosolekutel korduvalt on tunnustatud, et kommunistlik partei on ainukene partei, kes kaitseb tõsiselt ja ausalt töötava rahva huvisid. Elagu Eestimaa Kommunistlik Partei!

20-ndal juulil Kunda-Ubja töötav rahvas korraldas meeleavalduse, et suure rõõmuga tervitada uut Riigivolikogu kui oma tõelikku esindust ja võeti suurte kiiduavaldustega [vastu] resolutsiooni Riigivolikogule esitamiseks:

Meie nõuame, et Riigivolikogu:

1. Kuulutaks Eesti Vabariigi Eesti Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks.
2. Otsustaks liita Eesti Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liiduga.

* Vt. dok. nr. 143.

3. Natsionaliseeriks suurtööstused ning pangad.

4. Teeks lõpu maaga spekuleerimisele. Kindlustaks maa kasutamise ainult töötavale talurahvale. Varustaks väikepõllupidajad ja maatamehed maaga, võõrandades selleks maad suurmaapidajatelt-ekspluataatoritelt, kergendaks otsustavalt töötava talurahva võlakoormat. [1]

Niisugune on Kunda-Ubja töötava rahva kindel tahe.
Edasi uuele ja õnnelikule elule!
Elagu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik!
Elagu Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liit!

A. Valdsak

EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 57, l. 128. Originaal.

[1] Samasisulised nõudmised võeti vastu ka Rakvere linna ja ümbruskonna tööliste, talupoegade, intelligentsi ja sõdurite esindajate ühisel miitingul, millest võttis osa 4000 inimest, Võru töötava rahva esindajate koosolekul ja paljudel teistel rahvakoosolekutel (vt. EKPA, f. 1, s.-ü. 57, l. 126—135).

Nr. 157

TALLINNA SUUREMATE TÖÖSTUSETTEVÕTETE TÖÖLISTE KOOSOLEKUTE NÕUDMISED RIIGIVOLIKOGULE NÕUKOGUDE VÕIMU KEHTESTAMISE JA EESTI ÜHINEMISE KOHTA NÕUKOGUDE LIIDUGA

Ajalehes avaldatud informatsioon

21. juuli 1940

Tagurluse võimuloleku süngetel aastatel on Eesti tööliskland, töötav talurahvas ja töötav intelligents pidanud üle elama raske kannatust. Meid ekspluateeriti kurnajate käputäie poolt, meilt rööviti kõik poliitilised vabadused ja meid hoiti reaktsioonilise režiimi ikke all. Valitses rahvuslik ebavõrdsus ja surve. Kapitalistide ja suurmaaomanike tagurlik poliitika takistas ja lämmatas Eesti rahvusliku kultuuri arengut. Reaktsioonilise kildkonna välispoliitika, mis inglise ja prantsuse imperialistide huvides oli sihitud Nõukogude Liidu vastu, tallas jalge alla rahva elulised huvid ja soovid, sest töötav rahvas tahtis elada südamlikus sõpruses ja rahus Nõukogude Liiduga.

21. juunist alates on eesti tagurluse võimul lõpp. Töötav rahvas kihutas riigitüürilt minema tagurlikud võimumehed ja nende käsilased. Eesti töötav rahvas on nüüd ise peremees oma kodumaal. Ta on jäädavalt maha raputanud oma orjuse ahelad ning vabanenud kapitalistide ja suurmaaomanike võimu alt.

14. ja 15. juulil valis Eesti töötav rahvas vabade valimiste teel oma tõeliku esinduse — uue Riigivolikogu. Eesti Töötava Rahva Liidu platvorm ja loosungid väljendavad rahva tõelikke huvisid. Sellepärast hääletas töötav rahvas üksmeelselt Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaatide poolt. *

21. juulil astub kokku uus Riigivolikogu.

Meie tervitame uut Riigivolikogu kui oma tõelikku esindust ja nõuame, et ta Eesti Töötava Rahva Liidu platvormile ja loosungitele, kogu töötava rahva tahtele vastavalt, mis eriti selgelt väljendus valimisvõidu puhul olnud miitingutel ja meeleavaldustel üle terve maa, maksma paneks stalinliku konstitutsiooni.

Me nõuame, et Riigivolikogu:

1. Kuulutaks Eesti Vabariigi Eesti Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks.

2. Otsustaks liita Eesti Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liiduga.

3. Natsionaliseeriks, s. o. kuulutaks riigi ja rahva omanduseks suurtööstused ning pangad.

4. Teeks lõpu maaga spekuleerimisele, kindlustaks maa kasutamise ainult töötavale talurahvale; varustaks väikepõllupidajad ja maatamehed maaga, võõrandades selleks maad suurmaapidajatelt-ekspluataatoritelt; kergendaks otsustavalt töötava talurahva võlakoormat.

Seda nõuame meie oma saadikutelt Riigivolikogus.
Niisugune on Eesti töötava rahva kindel tahe.
Edasi uuele ja õnnelikule elule!
Elagu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik!
Elagu Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liit!

«Franz Krulli» tööliste koosolek
Ilmarine tööliste koosolek
A. M. Lutheri tööliste koosolek
Rauaniidi tööliste koosolek
Balti Puuvillavabriku tööliste koosolek
Riigi sadama tehaste tööliste koosolek
Harju maakonna tööliste koosolek
II osakonna tööliste koosolek **

«Kommunist» nr. 18, 21. juulil 1940.
«Rahva Hääl» nr. 29, 21. juulil 1940.

Nr. 158

J. LAURISTINI ETTEKANNE RIIGIVOLIKOGUS EESTI RIIGIKORRA KÜSIMUSES [1]

21. juuli 1940

Lugupeetavad Riigivolikogu liikmed! Lugupeetavad seltsimehed!

Eesti rahvas elab üle suurt ajaloolist pöördepunkti. 21. juuni on Eesti töötava rahva ajaloos verstapostiks, kus iga kodanik peatub ja küsib, mis nüüd saab, kuidas hakkab arenema eesti rahva saatus, kuidas hakkame meie oma elu seadma, mida sõjaprovokaatorid olid viinud väljapääsematusse ummikusse? Tagurlaste klike

* Vt. dok. nr. 149.
** Nii on dokumendis.

oli muutunud nõnda jultunuks, nõnda häbematuks, et talle polnud enam püha ei rahva heaolu, ei riigi julgeolek, vaid salaja sepitsedes rahva äraandmise plaane hoolitses ta oma hüvangu, oma kitsaste taskuhuvide eest, jättes laiad töötavad hulgad kõige suuremasse viletsusse, nälga ja tööpuudusse. Tagurlik klike kauples eesti rahva iseseisvuse ja olemasoluga, nagu oleks see tal kõige peenemaks vahetusrahaks küll Varssavi, küll Londoni, Pariisi börsil. Sõjaprovokaatorid müüsid eesti rahva maha Londoni suurtükilihaga kauplejaile peale seda, kui Poola panid olid pankrotti valitsenud ja poola töörahva sõtta kiskunud, nagu meie sõjaprovokaatorid tahtsid meie töötava rahvaga toimida. Südametunnistuseta must klike leidis aga ennast ühel ilusal hommikul fakti ees, et ta oli paljastatud. Sõjaprovokaatorite teod olid avalikud ning nende mäng oli mängitud. Nõukogude Liidu kuulsusrikas Punavägi võttis ise meie rahva julgeoleku enda kaitsta, ja meie võime nüüd nautida sügavat rahu, võime teha oma tööd ja arendada oma kultuuri samal ajal kui teised riigid, isegi suure ja kuulsa Prantsusmaa hambuni relvastatud valitsus pühiti paari käeviipega maamunalt. Eesti tõusikkodanlus on alati olnud imperialistide ketikoer. Ta on algusest peale kõige närusemate võtete, kõige orjalikuma sabaliputamisega käinud imperialistide köögiuksi kulutamas ja abi otsimas eesti revolutsioonilise proletariaadi ja talurahva vastu, kuid nii salakavalalt kahekeelselt ussisisinaga pole ta enne oma reeturi iseloomu näidanud, kui nüüd Nõukogude Liidu ja Eesti abistamispakti saboteerides ja papist liitu sepitsedes teiste imperialistide ketikoertega salamahti mööda nurgataguseid. Vaenuline ja hukutav oli vana mustasajalise klike valitsuse välispoliitika eesti rahvale. Hukutav ja vaenuline on ta olnud eesti rahvale algusest peale, kui parunid ja nende sabarakud käisid eesti töötavat rahvast 1918. a. teatud imperialistidele maha kauplemas. Kui see tehing aga hästi ei õnnestunud, kui Balti hertsogi raudsaabas ka palujate endi hinge kinni pigistas, siis algas teiste imperialistide köögiuste kulutamine ja ikka vaid selleks, et olla hukutav ja vaenuline eesti töötavale rahvale. Pruugib meenutada kõigi nende «vahvate» tegelaste memuaare ja meil on selge, mis mõttes tooti siia inglaste laevastik, soome lihunikud ja teised töörahva veritajad ning kes neid tõi. Nende nimed on «kuldtähtedega» kindlasti kuskile kirjutatud, nagu nende julmad teodki. Eesti tõusikkodanlus on alati sügavalt kummardanud kõigi nende ees, kes aitasid meie vastuhakanud talurahvast ja linnatöölisi «vaos» hoida. Nemad on soendanud ennast mugavalt vene kotka tiiva all ja läinud sealt lendu, kui vene tööline ja talupoeg ühes eesti töötava rahvaga kotka tiivaluu purustas. Siis oli eesti kodanlusel vesi ahjus ja ta hakkas otsima endale uut tiivaalust. Kui enam tiiva alla ei pääsenud, siis puges eesti tõusikkodanlus lõvi külje alla. Lõvi on aga niikaua kange loom, kuni džunglid veel maha raiumata, aga kui need juba maha raiutud, inimeste tehnika ja üha kasvav proletariaadi mõju maailmas nii võimsaks kasvanud, nagu ta tänapäev on Nõukogude Liidu näol, siis pole eesti kodanlusel ka lõvi sabaalune kuigi kindel varjupaik. (A p l a u s.) Nõnda on olnud eesti kodanluse poliitika hukutav ja vaenuline töötavale rahvale, ning selle hukutava poliitika läbiviimiseks Eesti kodanlust varustati ohtralt nii saiajahu kui veriste sinelitega, seapeki kui ka piimapulbriga ning kasutati kõik mõeldavad abinõud selleks, et muidugi ikka Leningrad ära võtta. Mindigi seda võtma ühes Judenitšiga, kes aga rutem kui muidu oli sunnitud verise peaga tagasi kolima samuti kui Pitka Krasnaja Gorka alt. Eesti rahvas koormati kohutavate võlgadega, mis ulatusid kümnetesse miljonitesse kroonidesse, eesti majandus müüdi maha väliskapitalistidele, kes kõige jõhkramalt ekspluateerisid eesti töölist ja talupoega nagu pool-aumaal kunagi. Kuid mitte üksnes väliskapital, vaid ka oma «rahvuskapital», mis lausa kelmusega, nagu nüüd selgub, kokku aetud üksikute Suursöötide, Kukkede ja Küttide, Jürimade ja Viktor Pätside tasku, kurnab halastamatult meie töölisklassi, talurahvast ja intelligentsi. Eesti töötav rahvas peab laskma oma seljast mitu nahka võtta, üks inglise lordidele, teine potipõllumeestele. Ja edasi. Milliseid summasid on veetud välja kapitali ja tema protsente meilt, see pole veel kõik kindlaks tehtud. Kuidas meie pidime kaitsma kapitaliste tollide ja maksutariifide alandamisega — näiteks õlitööstus, metsavedu jne. — ja seda kõik palgatöölise higist ja talurahva taskust! Kuidas meie talunik peab maksma iga raua, soola ja põlluväetise kilolt vahekasu väliskapitalistile, samuti oma rasvaläinud direktoritele, kuna üldiselt on ju teada, kuidas põllumajanduslike maade ekspluateerimine toimub tööstusmaade poolt. Tööliste palgad ja elatistase suruti kõigi abinõudega äärmiselt madalale, madalamale kui üheski teises Euroopa riigis, ja seda kõigi abinõudega, võlla ja vangimajaga. Sest lõppude-lõpuks proletariaadi võitlus tähtsal määral selleks käibki, et oma elatistaset tõsta, mis areneb kuni valmistusvahendite natsionaliseerimiseni ja riigivõimu enda kätte võtmiseni. Loomulik, et kapitalistide klass, olgu ta nii mannetu kui tahes, kas või niisugune nagu Eestiski, võtab kõik kõige verisemad abinõud tarvitusele, et lisaväärtuse normi tõsta, olgu töölise elustandardi allasurumisega riigivõimu abil või mõnel muul viisil, kuna riik pole midagi muud kui võimuaparaat valitseva klassi käes. Soodsa olukorra ja imperialistide välisabi tõttu jäi ka eesti kodanlus selle võimuaparaadi peremeheks. Kodanlusel õnnestus üht rahvakihti teise vastu välja mängida. Algas verine töölisliikumise mahasurumine.

Meie paljastame aukartuses pead nende lugematute ohvrite ees, mida eesti töö- ja talurahvas on pidanud tooma eesti verejanulise tõusiku altarile. Meie tuletame meelde eesti töörahva juhte — Viktor Kingissepp'a, (R i i g i v o l i k o g u l i i k m e d t õ u s e v a d p ü s t i) kes metsikult tapeti timukate poolt ja maeti jäljetusse hauda, meie tuletame meelde kõiki meie vereohvreid-kangelasi,

keda julm kodanlus tappis seljatagant: Isborski vereohvreid, Jaan Kreuks'i, Jaan Tomp'i, Jürna't jt.

Me meenutame tuhandeid süütuid inimesi, keda loomakombel tapeti 1. detsembri vastuhaku puhul. Meil on kõigil värskelt meeles vanglasse heidetud seltsimehed, kes pidid seal kõdunema kümneid aastaid selle eest, et nad töötava rahva elujärje parandamist nõudsid. Meie tuletame meelde, kuidas klassiteadlik tööline oli lindprii, kuidas iga timukasulane ja kodanluse nadikael võis teda pilgata, maha teha, ja kui ta vastu hakkas, siis lasta kinni panna. Kuidas töölisorganisatsioone rüüstati, kuidas provokaatoreid õhutati ja poetati tööliste hulka oma juudatööd tegema. Kuidas sajad ja sajad võitlejad on aetud maalt välja ja on sunnitud olnud põgenema, kus neil pole kohta, kuhu võiksid oma pea panna. Ja milleks? Aga selleks, et Jürimad ja Eenpalud ning kogu jõhker tagurlaste, sõjaprovokaatorite ja rahvaäraandjate kamp võiks oma taskuid täita, priisata ja prassida laipadel. Öelge: kas võib see edasi kesta? (V a l j u d v a h e l e h ü ü d e d: E i v õ i!)

Edasi, rahva hinge ja vaimu mürgitamine pimeda marurahvusluse, Nõukogude Liidu põlgamise ja töörahva vaenulikkusega käis täie hooga. Seda vaenulikkust pumbati noortele ja vanadele sisse, küll koolis ja küll kirikus. Pole siis ime, kui mõned praegusel korral väga raskelt suudavad orienteeruda muutunud olukorras ja vaevlevad vana päranduse kütketes, hinnates kuidagi veel neid, kes rõhusid eesti töötavat rahvast. Muuseas vaevalt suudavad need inimesed muidu vabaneda selle marurahvusluse ja väärkasvatuse kütkeist, kui meie noorsooühingud, parteid ja seltskondlikud organisatsioonid ei tule neile appi ja ei selgita, mis vahe on tagurlike jõudude rahvuslikkuse ja isamaa-armastuse ja töötava rahva isamaa-armastuse ja rahvuslikkuse vahel. Eenpalu, Selter'i, Laidoner'i, Jürima isamaalisus seisis Eesti rahva äraandmises, Eesti rahva mahamüümises algusest peale lääne imperialistidele, viies meie iseseisvuse veel äsja tõelisse hädaohtu, kus paari päeva jooksul meie oleksime muutunud olematuks riigiks. Tänu Oktoobrirevolutsioonile, tänu Nõukogude Liidule oleme meie võinud iseseisvatena püsida, kuna ei tsaari Venemaa, ega valgete kindralite nagaika pole tunnustanud ühegi väikerahva iseseisvust ega vabadust. Seda ajaloolist tõde on varjatud ja meie rahvale serveeritud kõige häbematumat laimu Nõukogude Liidust. Meil ei pruugi hakata seda laimu siin ümber lükkama, aga meil on nüüd tarvilik tõde jalule seada.

Milline olukord on meil? Milline on see tõde?

Sellest annavad tunnistust meie suurkäitiste ahervarred Koplis, Lasnamäel ja Lausmann'i heinamaal, Narvas ja mujal, kus kõikjal enne töötasid kümned tuhanded töölised, kes nüüd oleksid töötanud samuti kümme korda suurema koormatuse ja produktsiooniga. Meil armastatakse ette tuua meie põlevkivi, kuid lubage tähendada, see on vaid hea söödamaa välishaidele ja meie oma

haugidele, kes lõikavad kohutavaid dividende ja ekspluateerivad töölisi kõige häbematumalt, pumbates järjekindla visadusega välja meie töölisest lisaväärtust. Meie loeme igapäev lugusid rahameeste nurjatutest tegudest, mida meie «rahvusterviku» valitsused täie innuga soodustasid. Nüüd saab meile aina iga päevaga selgemaks, milline tähtsus, milline suur väärtus oli kogu tagurlisele rahvavaenulisele kambale «vaikiv olek», kõva käsi ja «rahvustervikus», kus tööline ei tohtinud piuksatada, töötav haritlane pidi vaikima, talurahvas juurdemaksukondi kallal vagusalt urisema. Selle poliitilise raske surve ja kõige silmakirjalisema rahvuspropaganda õilsa maski varjul ajasid need rahvuslikud haid endale miljoneid tasku, kuna töölisklass pidi püksirihma pingutama ja iga vähemagi nõudmise puhul vanglat arvestama.

«Rahva Hääl» 20. juulil s. a. küsib: Kuidas tõusid tekstiili hinnad ja alapealkirjana: «Ühe mahhinatsiooniga 30 miljonit senti puhast?» Nõnda paljastub nende isandate tegevus iga päevaga ikka rohkem ja rohkem, kes juba kakskümmend kaks aastat tagasi alustasid ja pidasid võitlust töölisklassi vastu, nagu öeldud just selleks, et taskuid täita, millele nüüd tuleb lõpp. Ma ei hakka kõnelema siin meie hariduspoliitikast, mis täieliselt on kohandatud vastavalt kõige jõhkrama tagurluse kildkonnapoliitikale, rahameeste poegade ja tütarde eelistamisele, töötava rahva laste tumestamisele ja rahva kultuurilise taseme ennekuulmatule allasurumisele. Meie ei räägi siin sotsiaalpoliitikast jne.

Kes kannavad vastutust selle korruptiivse, selle eesti töötava rahva mahamüümise ja ninapidi vedamise poliitika eest? Aga kõik rahvavaenlased, kes on teostanud seda kuulmatut omavoli ja vägivalla poliitikat, kõik sõjaprovokaatorid ja nende sabarakud.

Kellele baseeruvad veel need vastutustundetud politikaanid, spekulandid, liigkasuvõtjad, potipõllumehed, pankurid, suuräritsejad ja terve leegion kõiksugu haisid? Kas võiks öelda veel, et laiematele ühiskondlikele kihtidele?

Kui see vabariigi alul oli veel nii, et praegu pankrotti valitsenud rahvavaenlastel näis olevat mingisugune ühiskondlik baas, mille nad maa-andmise lubaduse ja muude pettepiltidega suutsid linna ja talurahvast linnatöölise vastu juhtida, kui neil siis oli teatud seljatagune talurahva hulgas, kui neid siis võib-olla kuidagi veel toetas töötav intelligents, käsitööline, asunik jne., siis nüüd, nagu näitab viimane suur rahva kohtumõistmine, puudub neil igasugune laiem ühiskondlik baas. Nende diktatuur on jäänud täiesti alasti, nende õõnes paatos, nende propaganda, nende kõlavad sõnad rahvusest pole muud kui kelluke, mis heliseb ja vask, mis kõmiseb, millesse enam ei usu ükski tööline, haritlane ega põllumees, kuna ta on näinud vaid kurnaja rasvast lõusta, täitmatut taskut, mille väravavahiks olid ise ennast seadnud Eenpalu, Jürima jt. valitsused. Meie rahvas on nüüd läbi elanud kodanliku demokraatia illusioonid, meie rahvas on kuulnud muinaslugusid kodanluse ilusatest «paleustest» ja elupikkustest edumõtetest. Meie

töölisklass on olnud veristatud ja seda kõike on tehtud seepärast, et täitmatud haikalad võiksid siin maasopis oma pidu pidada. Nüüd on laiad töötavad hulgad näinud, et see valitsusviis enam ei kõlba, et see võim on olnud rahvavaenlaste võim, mis on olnud sihitud kõige loova, kõige õilsa, rahva produktiivsete jõudude vastu. Et see võim on viinud kõige suuremasse vastuollu meie rahva valmistusjõud valmistusvahekordadega, teiste sõnadega, meie töötav rahvas ei saa enam edasi areneda, meie valmistus käib alla, meie rahva sissetulek ei võimalda meile inimväärilist elatumist, meie rahva produktiivsed jõud ei leia kasutamist, meie ootab kõdunemine, nagu mädaneb kogu kapitalistlik maailm, nagu ei kasva meie rahva arv ega edene meie teadus. Meid on valitsetud pankrotti. See valitsemismeetod, see riikliku võimu vorm ei kõlba enam, see ei vasta enam uuele valmistusjõudude arengule, ning tema peab taganema ja aset andma uuele võimule. Plutokraatlik-kapitalistlik võimuaparaat peab aset andma värskele uuele riigivõimule. (A p l a u s.) Meie nõuame ühes kogu töötava rahvaga uut võimu, kes teostab rahva tahet ja pühib raudse luuaga välja kõik need rahvavaenlased, kes küllalt on juba meie töötavaid hulki rõhunud ja kurnanud. (T o r m i l i n e a p l a u s.) Meie peame täitma meie kõige laiemate hulkade tahet, kes kõige selgemini on end avaldanud 21. juuni sündmustes, kus Kadrioru lossi ees kostis esimest korda vali hüüd: Elagu Nõukogude Eesti! (T o r m i l i n e a p l a u s, m i l l i n e p a i s u b v õ i m s a k s o v a t s i o o n i k s.) Kus 16. juuli meeleavaldusel kümned ja sajad tuhanded üle riigi nõudsid nõukogude võimu, kus täna, iga päev kõige laiemad hulgad nõuavad nõukogusid. (A p l a u s.)

14. ja 15. juuli valimised kujunesid võimsaks kogu töötava rahva tahteavalduseks, kus rahvas nõudis ainult niisugust rahva esindust, kellel on suveräänne võim, kes võib otsustada, milliseid samme ta peab astuma eesti töötava rahva elujärje parandamiseks, mis ta peab ette võtma meie saatuse määramiseks. See on kõik meie ja ainult meie otsustada, kuna meil ja ainult meil on suveräänne võim, nagu deklareeris ka meie vanim Riigivolikogu liige. (A p l a u s.)

Kerkib küsimus, kuidas peame meie otsustama oma riigivõimu küsimuse. Kas peame jääma selle juurde, mis kaalutud ja leitud kerge olevat, mis juba läbi elatud ja mis on meile vaid hukatust toonud, millesse enam kellelgi usku ei ole. Kas peame selle juurde jääma, mille rahvas on hukka mõistnud, andes üksmeelselt oma hääled Eesti Töötava Rahva Liidule, kelle poliitika, kelle eesmärkide suhtes kellelgi kõigevähemat kahtlust ei võinud tekkida. Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaadid, olles proovitud töötava rahva huvide eest võitlejad, ei saa poolele teele peatuma jääda, vaid nende eesmärk on töötavate hulkade vabastamine lõpule viia, nagu seda on tehtud Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidus, (T o r m i l i n e a p l a u s.) kus on maksev nõukogude võim, mis on eeskujuks kogu maailma töötavatele hulkadele. Meie töötav

rahvas on ajaloo lemmik, sest kõik õnnelikud kokkusattumused on tahtnud, et meie võime oma kurnajad endi turjalt maha raputada. Ja meie tahame seda! (K e s t e v v a i m u s t a t u d a p l a u s.)

Meie teame, et tõsine rahvuslik areng algab sealt, kus lõpeb kodanluse võim, nagu näeme seda Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidus.

Kui meie ajaloolist pilku heidaksime nõukogudele, siis peaksime meenutama, et nõukogud tekkisid 1905. a. revolutsioonis esimest korda, kus Lenin tähendas, et need on uue revolutsioonilise võimuaparaadi algmed, mis aga nüüd on sirgunud suure Stalini juhtimisel võimsaiks, kõige paremaiks, kõige täiuslikemaks, kõige demokraatlikemaks, kõige vabamaiks töölisklassi, talurahva ja töötava intelligentsi võimuvahendeiks oma rõhujate vastu. (A p l a u s.)

«Milles seisab Nõukogude jõud võrreldes vanade organisatsiooni vormidega?» küsib Stalin.

Aga selles, et nõukogud on kõikehaaravad proletariaadi massiorganisatsioonid, sest ainult nemad hõlmavad iima erandita kõiki töölisi.

Selles, et nõukogud on ainukesed massilised organisatsioonid, kes hõlmavad kõiki tagakiusatuid ja kurnatuid töölisi ja talupoegi, sõdureid ja madruseid.

Selles, et nõukogud on kõige jõulisemad masside revolutsioonilise võitluse organisatsioonid.

Selles, et nõukogud on vahetult masside enda organisatsioonid, s. o. kõige demokraatlikumad ja tähendab kõige autoriteetsemad organisatsioonid, mis maksimaalselt kergendavad osavõttu uue riigi ülesehitavast tööst ja kergendavad riigi valitsemist ning maksimaalselt juhivad tegevusse kõik masside loovad jõud vana hävitamiseks ja uue eest võitlemiseks.

Nõukogude võimu sisulisus on selles, et kõige hulgalisemad ja kõige revolutsioonilisemad organisatsioonid, nimelt nende klasside omad, keda kiusati taga mõisnike ja kapitalistide poolt, need on nüüd püsivaks ja ainsaks aluseks riiklikule võimule, kogu riigiaparaadile.

Millised on nõukogude võimu iseloomustavad jooned?

Seesugused, et nõukogude võim on kõige hulgalisem, kõige demokraatlikum riigiorganisatsioon kõigist võimalikest riigiorganisatsioonidest.

Edasi.

Et nõukogude võim on ka kõige rahvusvahelisem, sest tema hävitab rahvusliku tagakiusamise ja paneb maksma rahvuste võrdsuse.

Et nõukogude võim ühendab nii seadusandliku kui ka täidesaatva võimu üheks riigiorganisatsiooniks, seob massid riigiaparaadiga ja õpetab neid riike valitsema.

Ning Lenin ütles:

Tööliste, sõdurite ja talurahva saadikute nõukogude vabariik

ei ole üksnes kõrgemat tüüpi demokraatlik asutis, vaid ka ainuke riiklik vorm, mis tagab valutu ülemineku sotsialismile. Meie tahame kõrgemat tüüpi demokraatlikke asutisi, mis kindlustavad meile vabaduse ja valutu ülemineku sotsialismile, nagu õpetavad meid töörahva geniaalsed juhid. (A p l a u s.)

Nõnda on meile selge, millised paremused on uuel riigivõimul ning meie töötavatele hulkadele on ka selgeks saanud, et vana riigikord on meid viinud ummikusse, on viinud meie rahva vastu hävingule, et vana riigivõimu suhtes on rahvas oma sõna öelnud ja meie peame vankumatult täitma rahva tahet. (A p l a u s.) Meie peame looma uue riigikorra, mis viib meie rahva õitsengule ühes suure Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu vabade rahvastega, kes on just nõukogude korra tõttu jõudnud nõnda kõrgele arenguastmele, et suur Venemaa, kes enne oli rumal, pime, mahajäänud põllumajanduslik maa, keda iga mees võis jalaga tõugata, on tõusnud võimsaks tööstusriigiks, on tõusnud näiteks masinatööstuses esimesele kohale Euroopas ja sammub esirinnas kõigil aladel. (K e s t e v a p l a u s.)

Nõukogude Liidus töölised juhivad ise vabrikuid, juhivad kogu majanduslikku ülesehitust ning on saavutanud hiilgavaid tagajärgi.

Seal talurahvas harib põldu ilma mõisniketa.

Näiteks Nõukogude Ukraina. Ta tööstustoodang ületab tunduvalt kogu tsaariaegse Venemaa tööstustoodangu ja oli 1913. a võrreldes 1938. aastaks kasvanud 8,4 korda. Neli viiendikku toodangust annavad uued, Nõukogude valitsuse ajal ehitatud tehased.

Ukraina masinaehitus-tööstus annab praegu 42 korda suurema toodangu kui 1913. aastal. Juurde ehitatud ja uue sisseseadega varustatud on ligi 30 masinaehitus-tehast, nende seas suurim Euroopa Vorošilovgradi veduritehas, Kramatorski raske masinaehitus-tehas, Harkovi ja Zaporožje kombainiehitus-tehas, kombinaat «Zaporožstalj» ja paljud teised.

Dnjepri paremal kaldal kerkivad Euroopa võimsaima jõujaama — Lenini-nimelise Dnjeprogessi vägevad ehitised. Jaam annab rohkem elektrienergiat kui kõik Venemaa elektrijaamad kokku andsid 1913. a.

Ukraina viljakail mail annavad rikkalikke saake peagu kõik Nõukogude Liidus kasvatatavad põllukultuurid. Nõukogude valitsuse aastate jooksul on Ukraina põldudele lisandunud 17 uut kultuuri.

Viinamarja-aedade pindala poolest seisab ta esikohal Nõukogude Liidus. Teraviljasaak kolhoosidelt oli 1939. a. kasvanud 1938. a. võrreldes 21,5 protsendi võrra.

Põldudel, kus 21 aastat tagasi aeglaselt sammusid härjad vedades endi järel atra, töötab nüüd umbes 90.000 traktorit, üle 30.000 kombaini, 50.000 veoautot.

See on vaid üks näide Nõukogude Liidu tormilisest arengust, mille on võimaldanud ainult ja ainult Nõukogude võim.

Nõukogude võim võimaldab rahvuste majandusele, kultuurile, kirjandusele, teadusele veel tormilisema arengu, kuna nad enne olid kõige tooremalt maha surutud, nagu meie sõjaprovokaatorid katsusid tsaari deržimordasid järele ahvides meie vähemusrahvuseid kõige ülbemalt rõhudes meeleheitele viia.

Nõukogude Liidu vähemusrahvuste arengust olgu meil teada, et Partei ja Nõukogude valitsuse rahvuspoliitika kindlustas mahajäänud rahvuslikele vabariikidele tootvate jõudude suure kasvu ja ennenähtamatu rahvuskultuurilise tõusu. Liidu-vabariikide territooriumil on tekkinud sajad uued ettevõtted. Kazahstanis loodi Karaganda suur söebassein, Balhaši vasevalamiskombinaat, tina-, tsingi-, suhkru- ja tekstiiltööstused. Kirgiisias on asutatud palju uusi ettevõtteid kivisöe, nafta ja suhkru tootmise, puuvillapuhastuse, siidikudumise jne. aladel. Uzbekistanis on püstitatud suured Taškendi ja Fergaana tekstiilkombinaadid, põllumasinate ehitustehased, elektrijaamad jne.

Rahvuskultuurilist tõusu iseloomustab kirjaoskamatuse kaotamine isegi ränd- ja poolrändrahvaste seas, kes asustavad endise Venemaa ääremaid. Rahvad, kellel varem ei olnud oma kirjakeelt, on saanud selle Nõukogude Liidu teaduslike instituutide abiga, milliste eesotsas seisab Nõukogude Liidu Teaduste Akadeemia. Nõukogude Liidus antakse välja 2.294 ajalehte 70 rahvuse keeles. Tuhandeid raamatuid ilmub miljoneisse ulatuvas eksemplaride arvus 111 keeles. «Lühike kokkuvõte üleliidulise kommunistliku partei (enamlaste) ajaloost» ilmus 48 keeles 16,2 miljonis eksemplaris.

Enne revolutsiooni idapoolseis muhamediusulisis mais polnud üldse teatreid, tänapäeval aga seisab Azerbaidžani, Uzbekistani, Kirgiisia kui ka teiste rahvusvabariikide teatrikunst kõrgel tasemel.

Tuleb tähendada, et rahvusliku kultuuri tõus Nõukogude Liidu vabariikides avas ühtlasi rahvaloomingu tühjendamatud allikad ja tegi paljude Nõukogude Liidu eri rahvaste eeposed kättesaadavaks ühisvaraks kogu Nõukogude rahvaste perele. Nii on üles kirjutatud ja paljudesse Nõukogude Liidu rahvaste keeltesse tõlgitud kirgiisi eepos «Manas», millele oma ulatuselt ei ole võrdset maailmakirjanduse teoste seas, samuti kalmõki eepos «Džangar», Gruusia luuletaja Sota Rustaveli geniaalne teos «Kangelane tiigrinahas», Armeenia eepos «Sassuni David» ja teised teosed, millised on tõeliseks panusteks maailmakirjanduse aaretekambris.

Nõukogude Liidu põhiseadus annab üheõiguslikkuse kõigile Nõukogude Liidu kodanikele, nende rahvusele ja tõule vaatamata.

Kõiki asjaolusid arvesse võttes ja silmas pidades, et 21. juuni pöörde tagajärjel toimunud Riigivolikogu valimised 14. ja 15. juulil 1940 andsid Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormile ülekaaluva enamuse, kus selgesti on väljendatud kõige laiemate hulkade tahe nii linnas kui maal oma riigi, rahva saatust ise määrata

ja kus töötavad hulgad, töölised, talurahvas, töötav intelligents pidulikult ja üksmeelselt kinnitas:

1. Et kõrgem võim Eestis peab kuuluma rahvale ja ainult rahvale ja et on saabunud aeg luua tõeline rahvavalitsus, et Eesti rahva ja riigi õnneliku ja vaba elu aluseks on tugev ja purunematu sõprusliit Eesti ja suure Nõukogude Liidu vahel, kes nüüdsest peale peavad minema käsikäes, (V a i m u s t a t u d a p l a u s.) elustatud ühisest tahtest võidelda Eesti ja Nõukogude Liidu rahvaste rahu ja õitsengu eest.

2. Et laialdased töötava rahva hulgad oma suurtel meeleavaldustel on nõudnud Eestis tööliste ja talurahva nõukogude loomist, mis väljendub ka pöördumises Riigivolikogu poole.

Sellepärast teen ettepaneku, kuulutada Eesti Vabariik Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks, kus poliitilise võimu aluse moodustavad tööliste ja talurahva nõukogud, kus kõik võim Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis kuulub vankumatult nii linnas kui maal tööliste ja talurahva nõukogudele, milleks välja töötada vastav deklaratsioon.*

Elagu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik! (K a u a k e s t e v a p l a u s j a h u r r a a - h ü ü d e d.)

Elagu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit! (K a u a k e s t e v t u g e v a p l a u s, h u r r a a - h ü ü d e d.)

Elagu Eestimaa Kommunistlik Partei! (K a u a k e s t e v a p l a u s.)

Elagu suur Stalin! (K a u a k e s t e v, t o r m i l i n e a p l a u s, e l a g u h ü ü d e d. — R a h v a s a a d i k u d t õ u s e v a d p ü s t i. — L a k k a m a t u a p l a u s.)

Riigivolikogu II koosseis, I istungjärk, 1.—13. koosolek. Stenograafilised aruanded, Tallinn, 1940, lk. 4—11.

[1] Riigivolikogu esimese koosoleku 21. juulil 1940 avas Riigivolikogu vanim liige A. Janson, kes ütles avasõna. Seejärel valiti Riigivolikogu juhatus järgmises koosseisus: esimees A. Veimer, esimene abiesimees A. Janson, teine abiesimees M. Jürna, sekretär O. Lauristin, abisekretär A. Uibo.
Esimese istungjärgu päevakorda võeti:
1. Eesti riigikorra küsimus. Aruandja J. Lauristin.
2. Eesti astumine Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu liikmeks. Aruandja N. Ruus.
3. Maa kuulutamine kogu rahva omanduseks. Aruandja A. Jõeäär.
4. Suurtööstuse ja pankade natsionaliseerimine. Aruandja O. Sepre.
J. Lauristini ettekandele järgnesid läbirääkimised. Riigivolikogu liikmed kiitsid üksmeelselt ettepanekut nõukogude korra kehtestamise kohta Eestis. Samal päeval võttis Riigivolikogu vastu «Deklaratsiooni riigivõimust Eestis», kuulutades välja Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi (vt. dok. nr. 160). Pärast seda kuulati ära N. Ruusi ettekanne.
22. juulil 1940 arutati N. Ruusi ettekannet, töötati välja ja võeti vastu «Deklaratsioon Eesti astumisest Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu» (vt. dok. nr. 163), 22. juulil kuulas Riigivolikogu ära veel A. Jõeääre kõne maa kuulutamisest kogu rahva omanduseks ja pidas läbirääkimisi selle ettekande kohta.
23. juulil 1940 võeti vastu «Deklaratsioon maa kuulutamisest kogu rahva

* Vt. dok. nr. 160.

omanduseks» (vt. dok. nr. 165), arutati O. Sepre ettekande põhjal suurtööstuse ja pankade natsionaliseerimise küsimust ja võeti vastu «Deklaratsioon pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise kohta» (vt. dok. nr. 166).
11. koosolekul 23. juulil valis Riigivolikogu oma liikmete seast 25-liikmelise komisjoni uue konstitutsiooni projekti väljatöötamiseks, kuulas ära ja arutas vabariigi valitsuse teadaande (vt. dok. nr. 167) ning tegi selle kohta vastava otsuse (vt. dok. nr. 168).
Samal koosolekul 23. juulil kinnitas Riigivolikogu senise vabariigi presidendi K. Pätsi palve presidendi volituste mahapanemise kohta ja peaminister J. Varese asumise presidendi kohuste täitmisele (vt. ka dok. nr. 162).
Riigivolikogu viimaseks sammuks 11. koosolekul oli 21-liikmelise delegatsiooni valimine Riigivolikogu volitusel Moskvasse sõitmiseks, et esitada Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogule Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi taotlus Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu liikmeks võtmise kohta.
Tähelepanelikult ja sooja poolehoiuga jälgis Riigivolikogu tööd vabariigi töötajaskond. Paljud töötava rahva delegatsioonid tervitasid Riigivolikogu ja kinnitasid töörahva nõudmisi (vt. dok. nr. 159, 161, 164). Riigivolikogule saabus massiliselt tervitustelegramme (vt. Riigivolikogu II koosseis, I istungjärk, 1.—13. koosolek. Stenograafilised aruanded, Tallinn, 1940, lk. 36).

Nr. 159

TALLINNA TÖÖLISTE DELEGATSIOONI TERVITUS RIIGIVOLIKOGU II KOOSSEISULE

Väljavõte Riigivolikogu II koosseisu I istungjärgu 1. koosoleku stenogrammist

21. juuli 1940

[...] J u h a t a j a: Koosolek jätkub.

Tallinna tööliskonnalt on tulnud delegatsioon, nimelt Krull'i vabrikust, riigi sadamatehastest, Balti puuvillavabrikust, Luther'ilt, «Aivaz'ilt», «Ilmarine'lt», Rotermann'i tehastelt, «Eesti Siidilt», Põhja puupapi ja paberivabrikutelt, «Rauaniit'ilt» ja Kave'lt.* Nende esindajad on siin. (T a l l i n n a t ö ö l i s k o n n a d e l e g a t s i o o n s a m m u b s a a l i t o r m i l i s e a p l a u s i s a a t e l.)

Annan sõna endisele Krull'i vabriku kauaaegsele töölisvanemale Reining'ile. (A p l a u s.)

K. R e i n i n g (T a l l i n n a t ö ö l i s k o n n a d e l e g a t s i o o n i e s i n d a j a): Lugupeetud seltsimehed, seltsilised ja töötava rahva saadikud! Tallinna tööstustööliskonna nimel on mul au tervitada teid kui esimest tõelist rahvasaadikute kogu. (A p l a u s.) Vaatamata kõigile surveabinõudele, millede osaliseks endiste valitsuste ajal on saanud Tallinna tööstustööliskond, on ta alati sammunud esiridades töölisklassi võitluses oma parima tuleviku eest.

Nüüd on saabunud aeg, kus Tallinna töölised ütlevad oma otsustava sõna.

* Vt. ka dok. nr. 157.

Kõik võim Eestis peab kuuluma tööliste ja talurahva nõukogudele! (K a u a k e s t e v   a p l a u s.)

Meie nõuame, et Eesti liituks Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liiduga (T o r m i l i n e   a p l a u s) ja et rahvasaadikute kogu pöörduks Ülemaailmlise kõrgema nõukogu * presiidiumi poole palvega vastu võtta Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik Liidu Vabariigina! (K a u a k e s t e v   t o r m i l i n e   a p l a u s.)

Elagu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik! (T o r m i l i n e   a p l a u s.)

Nõuame Stalin'i konstitutsiooni! (M ü r i s e v   a p l a u s.)

Elagu Eesti Kommunistlik Partei! (T o r m i l i n e   a p l a u s.)

Elagu maailma töörahva juht Stalin! (R a h v a s a a d i k u d   t õ u s e v a d   p ü s t i.   K a u a k e s t e v   t o r m i l i n e   a p l a u s.)

J u h a t a j a: Riigivolikogu nimel avaldan tänu Tallinna töölistele ja ütlen kindlalt, et Riigivolikogu jätkab tööd selliselt, nagu siin on selle kohta soovi avaldatud [. . .]

Riigivolikogu II koosseis, I istungjärk, 1.—13. koosolek. Stenograafilised aruanded, Tallinn, 1940, lk. 3—4.

Nr. 160

EESTI KUULUTAMINE NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKUKS VABARIIGIKS

Riigivolikogu deklaratsioon riigivõimust Eestis

21. juuli 1940

Hulga aastate kestel Eesti rahvas kannatas raske reaktsioonilise režiimi surve all, mis viis maa ummikusse niihästi sise- kui välispoliitika alal. Tööpuudus, nälg, viletsus, rahvuslik ebavõrdsus olid nii linna kui maa töötava rahva ainukeseks osaks. Eesti töötava rahva seaduslikud huvid ja vajadused toodi ohvriks käputäie ekspluataatorite, suurmaaomanike ja kapitalistide omakasupüüdlikele huvidele, kes valitsesid Eestis.

Varjates end petlike ja silmakirjalike sõnade taha kodanlikust üheõiguslusest, vabadusest ja õiglusest, valitsev klike hoidis rahvast õigusetuse ja omavoli kütkes. Eesti riik oli rahva vangla. Suur osa töötavast rahvast oli ilma poliitiliste, kutseliste ja kultuuriliste organisatsioonideta. Vaba sõna ja vaba mõte rõhuti maha ilma armuta.

Ka endiste Eesti valitsuste välispoliitika oli vaenulik ja hukatuslik Eesti rahvale. Sel ajal kui Eesti rahva elulised huvid nõudsid tihedat liitu ja sõprust Nõukogude Liiduga, valitsev klike ajas Eesti rahva kahjuks vaenulikku poliitikat Nõukogude Liidu suhtes, muutes Eesti abiluks mängukanniks Euroopa imperialistide käes, muutes riigi territooriumi võimalike kallaletungide platsdarmiks Nõukogude Liidu vastu.

Sõjaprovokaatorid, istudes võimu juures, kauplesid meie rahva

---

* Mõeldakse NSV Liidu Ülemnõukogu.

vabaduse ja sõltumatusega ja seadsid Eesti julgeoleku, rahu, puutumatuse ja heaolu otsesesse hädaohtu.

Eesti rahvas kihutas minema vastumeelse valitsuse ja esmakordselt Eesti ajaloos sai võimaluse läbi viia oma rahva esindajate vabad valimised.

14. ja 15. juulil toimunud Riigivolikogu valimised osutusid tööliskIassi, talurahva ja töötava intelligentsi võidupühaks. Eesti Töötava Rahva Liidu platvorm ühendas enda ümber rõhuva enamuse Eesti rahvast, kõik meie kodumaa ausad patrioodid.

Eesti Töötava Rahva Liidu valimisvõit tähistab Eesti elus ajaloolist pööret, mis seisab selles, et Eesti rahvas väljendas oma kindlat jäävalt teha lõpp kapitalistide ja suurmaaomanike poliitilisele võimule ja võtta maa juhtimine enda kätesse ja seada jalule tõeline rahva valitsus.

Uus Riigivolikogu, kes on ainuke ja täieõiguslik Eesti rahva tahte väljendaja, on kutsutud ellu viima rahva nõudmisi ja seaduslikult kinnitama Eesti töötava rahva võitu, mida ta on saavutanud võitluses kurnamiskorraga, peab oma põhimiseks ülesandeks otsustada küsimus Eesti riikliku võimu iseloomust.

Lahendades riikliku võimu küsimust meie pöörame oma pilgud meie sõbralike Nõukogude Liidu rahvaste ajaloolise kogemuse ja nende eeskuju poole.

Nõukogude Liidu suur ajalooline kogemus õpetab meid selleks, et ainult nõukogude võim on ainus tõeline töötava rahva huvide väljendaja ja kaitsja, on ainuke tõsine rahva valitsus, kus riiki valitseb rahvas ise ilma mõisnike ja kapitalistideta.

Igasugune muu võim, nagu näitab kapitalistlike maade kogemus, sealhulgas ka kogemus meie kibedast elust kodanlikus Eestis, on kas varjatud või avalik pettus vabaduse ja üheõigusluse kaitsekilbi ning käputäie kurnajate valitsus ja piiritu omavoli maarahva ja rahvaenamuse üle.

Nõukogude Liidus on jäävalt hävitatud palgaorjus, on hävitatud inimese kurnamine inimese poolt. Igale töötajale on kindlustatud õigus tööle, õigus puhkusele, õigus aineliseks kindlustuseks vanaduse puhul, õigus hariduse saamiseks. Hoolitsus inimese eest on kogu elu juhtmõtteks. Ainult nõukogude võim on kõige demokraatlikum riiklik võim. Nõukogude kaudu töötav rahvas tegelikult valitseb riiki ja loob omale vaba ja õnneliku elu.

Nõukogudes tööliste ja talurahva liit leiab oma kehastuse, mis teeb nõukogude riigi võitmatuks jõuks. Ainult nõukogude võim loob tingimused rahvaste talentide õitsenguks, et esile tõsta ja kasvatada riikliku, majandusliku ja ühiskondliku elu juhte ja organisaatoreid rahva hulgast.

Nõukogude Liidus on jäävalt hävitatud rahvuslik rõhumine ja rahvuslik ebavõrdsus. Kõik rahvused Nõukogude Liidus moodustavad ühise sõbraliku pere. Ainult Nõukogude Liidus on puhkenud õitsele ennenägematu jõuga kõigi rahvaste rahvuslik kultuur. Nõukogude Liit ei tunne enam mahajäänud rahvaid.

Nõukogude Liidu eeskuju näitab, et ainult nõukogude võim võib kindlustada rahu, tööd, leiba ja vabadust töörahvale nii linnas kui maal, päästa Eesti rahvas ekspluateerimisest, puudusest ja õiglusetusest. Ainult nõukogude võim võib kindlustada meie poliitilise, majandusliku ja kultuurilise õitsengu. Ainult nõukogude kord kindlustab Eesti rahvale tõelise vaba rahvusliku arengu.

Väljendades Eesti töötava rahva vaba ja üksmeelset tahet, Riigivolikogu kuulutab välja Nõukogude Võimu kehtivaks kogu Eesti maa-alal.

Eesti kuulutatakse Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks.

Siitpeale kõik võim Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis kuulub nii linna kui maa töötavale rahvale töötava rahva saadikute nõukogude näol.

Riigivolikogu on kindlasti veendunud, et kogu Eesti rahvas koondub Nõukogude Võimu ümber töötava rahva täieliku võidu saavutamiseks, Eesti hüvanguks, meie rahva majanduse, kultuuri, vabaduse ja õnne õitsenguks.

Elagu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik!

Elagu töötava rahva saadikute nõukogud!

Elagu Nõukogude Liit — kogu maailma töörahva isamaa!

Riigivolikogu esimees A. Veimer

Sekretär O. Lauristin

ENSV ORRKA, f. R-3, nim. 1, s.-ü. 2, l. 1—3. Originaal.
«Riigi Teataja» 1940, nr. 74, art. 733.

Nr. 161

VILJANDI- JA HARJUMAA TÖÖTAVA RAHVA DELEGATSIOONI TERVITUS RIIGIVOLIKOGU II KOOSSEISULE

Väljavõte Riigivolikogu II koosseisu I istungjärgu 3. koosoleku stenogrammist

21. juuli 1940

[...] Juhataja: Teen Riigivolikogule teatavaks, et Viljandi- ja Harjumaa töötav rahvas on saatnud oma delegatsiooni Riigivolikogu tervitama. Palun neid sisse tulla. (Viljandi- ja Harjumaa töötava rahva delegatsioon sammub saali tormilise aplausi saatel.)

Sõna on töötaval asunikul Sauelt sm. Priimägi'l. (Aplaus.)

Priimägi (Viljandi- ja Harjumaa töötava rahva delegatsiooni esindaja, asunik Sauelt): Meie, Viljandimaa ja Harjumaa maatöölised, käsitöölised ja talunikud tervitame uut Riigivolikogu ja soovime talle jõudu suureks ülesehitavaks ja töötava rahva vabastamistööks. Tagurliku võimupäevil töötav rahvas on pidanud üle elama rasket kannatust. Tagurliku kildkonna välispoliitika, mis Inglismaa ja Prantsusmaa imperialistlikkudes huvides oli sihitud Nõukogude Liidu vastu, tallas jalgade alla rahva elulised huvid ja soovid, sest töötav rahvas tahtis elada südamlikus sõpruses ja rahus Nõukogude Liiduga. (Kestev aplaus.)

Meie tervitame uut Riigivolikogu kui oma tõelikku esindust (Kestev aplaus.) ja nõuame, et tema kogu töötava rahva tahtele vastavalt, mis eriti selgelt väljendus valimisvõidu puhul miitingutel ja meeleavaldustel üle terve maa, maksma paneks stalinliku Põhiseaduse. (Aplaus.)

Meie tervitame Riigivolikogu otsust, et ta kuulutas välja Eesti Sotsialistliku Nõukogude Vabariigi. (Kestev aplaus.)

Meie nõuame, et Riigivolikogu otsustaks liita Eesti Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liiduga, (Kestev aplaus.) kuulutaks riigi ja rahva omanduseks suurtööstused ning pangad, (Aplaus.) teeks lõpu maaga spekuleerimisele, (Aplaus.) kindlustaks maa kasutamise ainult töötavale talurahvale, (Aplaus.) varustaks väikepõllupidajad ja maatamehed maaga, (Aplaus.) võõrandades selleks suurmaapidamisi, kergendaks otsustavalt töötava talurahva võlakoormat. (Aplaus.) Seda nõuame meie oma saadikutelt Riigivolikogus. (Aplaus.) Niisugune on Eesti töötava rahva kindel tahe.

Edasi uuele ja õnnelikule elule!

Elagu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik! (Tormiline aplaus ja hurraahüüded.)

Elagu Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liit! (Kestev aplaus. Vaimustatud hurraahüüded. Delegatsioon lahkub saalist aplausi saatel.) [...]

Riigivolikogu II koosseis, I istungjärk, 1.—13. koosolek. Stenograafilised aruanded. Tallinn, 1940, lk. 35—36.

Nr. 162

PEAMINISTER J. VARESE ASUMINE PRESIDENDI ÜLESANNETE TÄITMISELE

Vabariigi presidendi käskkiri nr. 186

21. juuli 1940

Olen asunud Vabariigi Presidendi ülesandeisse 21. juulil 1940 kell 23.

Dr. Joh. Vares
Peaminister,
Vabariigi Presidendi ülesandeis [1]

ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 203, l. 187. Originaal.

[1] 23. juulil 1940 kinnitas Riigivolikogu oma otsusega J. Varese asumise Vabariigi presidendi ülesannete täitmisele (vt. ENSV ORRKA, f. 989, nim. 1, s.-ü. 203, l. 188).

Nr. 163

EESTI NSV ÜHINEMISEST NÕUKOGUDE LIIDUGA

Riigivolikogu deklaratsioon Eesti astumisest Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu

22. juuli 1940

Eesti rahvas on palju aastaid kannatanud reaktsioonilise kurnamisrežiimi surve all, alistatud röövimisele ja orjastamisele, määratud vaesusele ja poolnälgimisele.

Eesti töölise ja töötava intelligentsi osaks oli krooniline tööpuudus ja täielik ebakindlus homse päeva eest.

Eesti talurahvas kannatas maataoleku ja maanappuse, võla- ja riigimaksudekoorma, liiakasuvõtjate ja spekulantide surve all.

Reaktsioonilise klike majandamine oli viinud riigi ummikusse. Eesti rahvamajandus viidi langusele. Ta tootmisjõud ei arenenud. Rahva juurdekasv vähenes alatasa. Rahvuslik sissetulek langes ikka rohkem, kogu rahva võlg kasvas üha. Tööstus sattus ikka rohkem sõltuvusse väliskapitalist. Põllumajanduse saatus oli maailmaturu tujude võimuses. Nii suurenes ikka enam Eestile hukatuslik poliitiline ja majanduslik sõltuvus imperialistlikest röövijatest välismaa kapitalistidest ja pankuritest.

Endise reaktsioonilise režiimi rahvavastane poliitika viis Eesti hukkumise äärele. Eestit ähvardas hädaoht muutuda imperialistide saagiks.

Ajal, kui eesti rahva kõige elulisemad huvid nõudsid kõige tihedamat ja kõigekülgsemat koostööd Nõukogude Liiduga, ehitas Eesti endiste võimulolijate klike rahva kahjuks kunstlikke müüre Eesti ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu rahvaste vahel. Oma klassi kasuahnitsemise kitsarinnalistes huvides ta külvas vaenu meie rahva ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu rahvaste vahele, arendades inimvihkavat šovinismi. Ta püüdis kõigiti segada meie ja Nõukogude rahvaste vennalikku lähenemist, tõkestada sõpruse ja tiheda, kindla liidu kujunemist meie suure naabriga — võitmatu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduga.

Endine valitsus asus murdma Eesti ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu vahel 28. septembril 1939. a. sõlmitud lepingut ja tõukas meie riigi äraandlikult sõja ja hukkumise teele.

Rahvaste sõpruse teostamise asemel reaktsiooniline klike tallas jalgade alla Eestis elutsevate vähemusrahvuste algelisi õigusi, igapidi õhutades ja provotseerides rahvaste vahelist vaenu.

Nüüd, kui eesti rahvas on purustanud vana surve ja õigusetuse režiimi ülemvõimu, on võtnud enda kätesse oma kodumaa saatuse ja astunud välja avarale ning helgele uue elu ehitamise teele, on saabunud suur ajalooline tund, mil eesti rahva tahe, mis on väljendust leidnud kogu rahva hääletamises, maksma panna kindel liit ja purustamatu sõprus Eesti Vabariigi ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu vahel, peab leidma seadusandliku kinnituse.

Riigivolikogu on veendunud selles, et ainult Eesti astumine Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu kindlustab meie riigile tõelise suveräniteedi, meie rahvale vaba rahvusliku arengu, meie tööstusele, põllumajandusele ja rahvuslikule kultuurile õitsengu, eesti rahva materiaalse ja kultuurilise heaolu võimsa tõusu ja meie armastatud kodumaa hüvangu.

Eesti töötav rahvas on ammu seotud Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu rahvastega vennalike sidemete kaudu ühises revolutsioonilises võitluses tsarismi, kapitalistide ja mõisnike vastu, kes rõhusid nii vene kui ka eesti töölisi ja talupoegi.

Eesti rahvas, astudes sotsialistliku maa vennalike rahvaste suurde peresse, viib suurde arengusse oma rikkalikud loovad jõud ja sammub käsikäes Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu töötava rahvaga uue elu ülesehitamise teele.

Ainult suure Nõukogude Liidu koosseisus ja Nõukogude Vabariikide vennaliku pere üheõigusliku liikmena saab eesti rahvas võimaluse tõsta oma majanduselu, arendada rahva kultuuri, kindlustada rahvuste üheõiguslikkust ja tagada rahu, leiba ja tõelist vabadust eesti töötavale rahvale.

Lähtudes eesti rahva üksmeelsest tahtest, Riigivolikogu otsustab:

Paluda Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu võtta vastu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik Nõukogude Liidu koosseisu Liidu Vabariigina samadel alustel, millistel kuuluvad Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu Ukraina Nõukogude Sotsialistlik Vabariik, Valgevene Nõukogude Sotsialistlik Vabariik ja teised Liidu Vabariigid.

Elagu vaba Nõukogude Eesti!

Elagu suur Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit!

Riigivolikogu esimees A. Veimer

Sekretär O. Lauristin

ENSV ORRKA, f. R-3, nim. 1, s.-ü. 3, l. 1—3. Originaal.
«Riigi Teataja» 1940, nr. 76, art. 743.

Nr. 164

EESTI SÕJAVÄE DELEGATSIOONI TERVITUS RIIGIVOLIKOGULE

Väljavõte Riigivolikogu II koosseisu I istungjärgu 7. koosoleku stenogrammist

22. juuli 1940

[...] Juhataja: Enne päevakorra juurde asumist teen Riigivolikogule teatavaks, et Eesti sõjaväe delegatsioon soovib tervitada Riigivolikogu. (Kauakestev tormiline aplaus.) Palun delegatsiooni sisse tulla. (Eesti sõjaväe delegat-

sioon sammub saali kauakestva tormilise aplausi saatel.)

Delegatsiooni nimel on sõna Sidepataljoni reamehel Kuusik'ul. (Tormiline aplaus.)

G. Kuusik (Sidepataljoni reamees): Lugupeetud seltsilised ja seltsimehed, Riigivolikogu liikmed, Nõukogude Eesti Vabariigi kodanikud! Meie, Tallinna Garnisoni sõjaväelased, tunneme tõsist headmeelt, et võime olla Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi sõjaväelased. (Tormiline aplaus. Bravoo- ja elaguhüüded.) Meie tahame saada sellisteks tublideks töötava rahva kaitsjateks, nagu on meie võimas relvavend Punaarmee. (Tormiline aplaus.) Ühes temaga meie kindlustame meie Nõukogude Eesti ja Nõukogude Liidu piiride puutumatuse. (Tormiline aplaus ja elaguhüüded.) Meie kindlustame, et Eesti ja Nõukogude Liidu rahvad võivad kindlalt samuti muda vastu helgemale tulevikule ja jätkata edukalt Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi ülesehitust. (Aplaus.) Kui siiski leidub keegi, kes julgeb kätt sirutada meie vabaduse järele, siis anname koos oma vägeva liitlasega, võitmatu Punaarmeega, vaenlasele sellise vastulöögi, et kelleigi ei oleks edaspidi tahtmist meid meie õnnelikus elus segada! (Tormiline aplaus. Elaguhüüded.)

Elagu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik! (Tormiline aplaus.)

Elagu suur rahvaste pere — Nõukogude Vabariikide Liit! (Tormiline aplaus.)

Elagu võitmatu Punaarmee! (Tormiline aplaus.)

Elagu esimene Nõukogude Liidu marssal Vorošilov! (Tormiline kestev aplaus.)

Elagu Punaarmee looja seltsimees Stalin! (Rahvasaadikud tõusevad püsti. Kauakestev tormiline aplaus ja hurraahüüded.) [. . .]

Riigivolikogu II koosseis, I istungjärk, 1.—13. koosolek. Stenograafilised andmed, Tallinn, 1940, lk. 61—62.

Nr. 165

RIIGIVOLIKOGU DEKLARATSIOON MAA KUULUTAMISEST KOGU RAHVA OMANDUSEKS

23. juuli 1940

Aastasadasid vaevles eesti talupoeg. Teda sunniti painutama oma selga mõisnikkude ees. Ta kannatas parunite kubjaste piitsa all. Ei vähenenud töörahva hädad ka eesti kapitalistide võimuletulekuga. Ta kannatab maataoleku ja maapuuduse all, kannatab rentide ja ebaõiglaste maksude ja raske võlakoorma all pankade ning liiakasuvõtjatele. Teda ekspluateerivad suurtöösturid ja kaupmehed. Tema töö arvel rikastub käputäis nurjasöödikuid ning rahamehi.

Nüüd on tulnud lõpp sellele koledale ja painajalikule minevikule. Nüüdsest peale on eesti talupoeg vaba enda maal, mis vabastatud tagurlise klike võimu alt. Nüüdsest peale on töölised, talupojad ja töötav intelligents ise ainsad Eesti riigi täieõiguslikud peremehed.

Juhituna töötava talurahva tõelistest huvidest ja väljendades kogu töötava rahva tahet, Riigivolikogu otsustab:

Kogu maa ühes selle põue varadega, kõik metsad, järved ja jõed kuulutatakse kogu rahva omanduseks, s. o. riigi omanduseks.

Maade suuruseks, mis antakse iga töötava talupoja kasutada, määratakse ülemmäär 30 hektaari. Kõik maade ülejäägid, mis ületavad selle suuruse, arvatakse riiklikku maatagavarasse selleks, et oleks võimalik oleks abistada maata ja vähese maaga talupoegi vajaliku maaga varustamisel.

Nüüdsest peale meie maal ei ole ja ei saa olema kohta parasiitidele-kurnajatele ega nende käsikutele.

Maa, mis praegu on töötavate talupoegade valduses, samuti maad, mida riik annab maata ja vähese maaga talupoegadele, kinnistatakse töötavate talupoegade põliseks pidamiseks. Igasugused katsed haarata talupoegade isiklikku omandust või vastu töötavate talupoegade tahtmist neile peale sundida kolhoosidesse organiseerimist, tõkestatakse otsustavalt, kuna need on kahjulikud riigi ja rahva huvidele.

Riigivolikogu otsustab kustutada talurahvalt kõik väljaostu maksud, mis seoses varem läbiviidud maareformiga.

Riigivolikogu teeb Valitsusele ülesandeks arutada küsimust abinõude üle, mis tuleksid tarvitusele võtta kergendusteks kõigi maade võlakohustuste järele, millised koormavad põllumeeste ja talurite majapidamisi, samuti ebaõiglaste maksude äramuutmise üle kui ka abinõude üle maksukoorma kergendamiseks kogu töötavale elanikkonnale.

Riigivolikogu otsustab kustutada töötavatelt talupoegadelt kõik maksuvõlad ja administratiivkorras pealepandud trahvid.

Parasiitliku ekspluataatorliku maapidamise lõpetamine ja sel alusel antav riiklik abistamine maata ja vähese maaga talupoegade varustamiseks maaga tähendavad, et talurahva näljale ja viletsusele, neile kapitalismi poliitilise ja majandusliku valitsemise alatistele kaaslastele, on tehtud lõpp.

Elagu Eesti töötav rahvas, ainus kogu maa seaduslik peremees!

Elagu tööliste ja talupoegade vankumatu liit!

Riigivolikogu esimees A. Veimer

Sekretär O. Lauristin

ENSV ORRKA, f. R-3, nim. 1, s.-ü. 4, l. 1—2. Originaal.
«Riigi Teataja» 1940, nr. 77, art. 744.

Nr. 166

RIIGIVOLIKOGU DEKLARATSIOON PANKADE JA SUURTÖÖSTUSE NATSIONALISEERIMISEST

23. juuli 1940

Pangad ja tööstuslikud suurkäitised olid eesti kapitalistidele ning suurmaaomanikele töötava rahva väljakurnamisvahendeiks. Käputäis söödikuid ja spekulante läks rasva ning rikastus tööliste, talupoegade, käsitööliste ning töötava intelligentsi töö arvel. Rahva varad kuhjusid vabrikantide, tehasteomanike, pangahärrade taskutesse.

Töötajad tehti puupaljaks, tööpuudus — sellega seoses täielik kindlusetus ning hirm homse päeva eest — säärane on olnud senini eesti tööliste saatus. Riigi majanduslik elu jõudis väljapääsmatusse ummikusse.

Riigivolikogu valimistel, millest osa võttis kogu rahvas, Eestimaa töötav rahvas nõudis, et eesti töölistel oleks tööd, inimväärsed elutingimused, ning et nad jäävalt saaksid vabastatud tööpuuduse koledusest.

Oma miitinguil ja koosolekuil töörahvas tõstis üles küsimuse pankade ja tööstuslike suurkäitiste natsionaliseerimisest.

Vastu tulles neile rahva õiglastele nõudmistele ning selleks, et kaotada ühe inimese kurnamine teise poolt ning võtta igaveseks söödikute, vabrikantide, tehaseomanike ja pangahärrade võim töötava rahva üle, Riigivolikogu kuulutab välja kogu Eestimaa territooriumil pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise.

Nüüdsest peale kuulutatakse kogu rahva omanduseks, s. o. riigi omanduseks kõik pangad ühes nende varandustega, kõik tööstuslikud suurkäitised, kaevandused ning transportettevõtted.

Nüüdsest peale Eestimaa töörahval on käes enda majanduslikuks vabastamiseks võimsad vahendid — pangad ja suurtööstus. Sellega luuakse tingimused rahvamajanduse kiireks tõusuks, mida tagab vabrikute ja tehaste peremeesteks saavate tööliste vaba töö.

Riigivolikogu on veendunud, et see otsus vastab täiesti rahva ja riigi huvidele ning kutsub üles kõiki töölisi ja teenijaid pidama revolutsioonilist distsipliini ning üles näitama ennastsalgavat tööd selleks, et uus kord saaks lõpliku võidu.

Riigivolikogu teeb Valitsusele ülesandeks viivitamata koostada ning kinnitada natsionaliseerimisele kuuluvate ettevõtete nimekiri.

Riigivolikogu esimees A. Veimer

Sekretär O. Lauristin

ENSV ORRKA, f. R-3, nim. 1, s.-ü. 5, l. 1—2. Originaal.
«Riigi Teataja» 1940, nr. 77, art. 745.

Nr. 167

VABARIIGI VALITSUSE TEADAANNE RIIGIVOLIKOGULE VALITSUSE VOLITUSTE MAHAPANEMISE KOHTA

Väljavõte Riigivolikogu II koosseisu I istungjärgu 11. koosoleku stenogrammist

23. juuli 1940

[...] Peaminister J. Vares: Lugupeetavad seltsimehed-rahvasaadikud ja Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi kodanikud! On möödunud kuu ja paar päeva, kus praegune Vabariigi Valitsus 21. juuni revolutsioonilise murrangu otsese tulemusena asus oma kohuste täitmisele, avaldades päev hiljem oma deklaratsiooni. Meie eesmärgiks oli võimalikult ruttu välja kuulutada Riigivolikogu valimised, et rahva tõeline esindus võimalikult kiires korras asuks meie kõrvale. (Aplaus.) Nüüd on see sündinud. Riigivolikogu II koosseis on 14. ja 15. juulil valitud Eesti rahva rõhuva enamuse poolt, mis moodustas hääleõiguslike kodanike protsendi 85—94 piirides.

Võttes arvesse Riigivolikogu valimistel ilmsikstulnud suuremaarvulist sanktsioneerimist, kui ühelgi teisel hääletamisel Eesti riigi ajaloos, peab praegune Vabariigi Valitsus ainsaks ja ainuõiguslikuks seadusandlikuks võimuks Eesti praegust Riigivolikogu. (Kestev aplaus.) Vabariigi Valitsus arvab, et tema kohustused on sellega lõppenud. Vabariigi Valitsuse nimel panen ma tema volitused täna maha, paludes ühtlasi Riigivolikogu astuda vastavaid samme.

Senini tehtud töö, seltsimehed-rahvasaadikud, on vist selgesti alles teie silmade ees! Ma ei tahaks sellepärast pikema ülevaatega Vabariigi Valitsuse tegevusest mitte esineda, küll olen aga rahvasaadikute soovi korral valmis seda tegema ja vastavaid seletusi andma. (Tormiline aplaus. Elagu- ja bravoohüüded.) [...]

Riigivolikogu II koosseis, I istungjärk, 1.—13. koosolek. Stenograafilised aruanded, Tallinn, 1940, lk. 130—131.

Nr. 168

RIIGIVOLIKOGU OTSUS VABARIIGI VALITSUSE TEADAANDE KOHTA

Väljavõte Riigivolikogu II koosseisu I istungjärgu 11. koosoleku stenogrammist

23. juuli 1940

[...] P. Keerdo (Kestev aplaus.): Lugupeetud Riigivolikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse teadaannet ära kuulates on kõik sõnavõtjad rõhutanud, et Vabariigi Valitsus on täitnud tema peale pandud lootused ja on võitnud töötava rahva usalduse. Seepärast mina arvan, et ma väljendan kogu Riigivolikogu arvamist, kui panen ette järgmise ülemineku-vormeli:

«Riigivolikogu avaldab valitsusele usaldust ning teeb valitsusele ülesandeks jätkata tegevust kuni uue valitsuse kujundamiseni uue põhiseaduse alusel.» (T o r m i l i n e j a k e s t e v a p l a u s, e l a g u h ü ü d e d.)

J u h a t a j a: Panen ettepandud ülemineku-vormeli hääletamisele. Kes on poolt, palun käed tõsta. Tänan. Kes on vastu? Vastu ei ole keegi.

Ü l e m i n e k u - v o r m e l o n ü h e l h ä ä l e l v a s t u v õ e t u d. — (T o r m i l i n e a p l a u s.) [. . .]

Riigivolikogu II koosseis, I istungjärk, 1.—13. koosolek. Stenograafilised aruanded, Tallinn, 1940, lk. 137.

Nr. 169

LENINGRADI KIROVI-NIMELISE TEHASE TÖÖLISTE HEAKSKIIT EESTI, LÄTI JA LEEDU TÖÖRAHVA TAOTLUSE PUHUL ASTUDA NÕUKOGUDE LIIDU KOOSSEISU[1]

Ajalehesõnum

23. juuli 1940

Plutokraatia, pankurite, vabrikantide ja mõisnike müüdav klikk muutis Baltimaad imperialismi tugipunktiks Nõukogude Liidu kallaletungimise eesmärgil, kuid imperialistide sabarakkude ja marionettide eluiga oli lühike. Eesti, Läti ja Leedu töötajad vabanesid nõukogude võimu targa välispoliitika tõttu teise imperialistliku tapatalgu koledustest ja võtsid oma saatuse enda kätesse. Nad avaldasid vabalt ja üksmeelselt oma tahet ning kuulutasid Eestis, Lätis ja Leedus välja nõukogude võimu. Oma esindajate kaudu teatasid nad oma soovist astuda meie suurde peresse — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu.

Meie, kiirovlased, võtsime selle teate rõõmuga vastu. Õnnitleme teid, kallid vennad, teie ajaloolise otsuse puhul. Ainult nõukogude võim kindlustab rahvastele vaba arenemise! Ainult stalinlik Konstitutsioon tagab rahvastele vaba, täieõigusliku elu! Ainult stalinlik rahupoliitika kaitseb rahvaid imperialistliku tapatalgu koleduste eest!

«Leningradskaja Pravda» nr. 168, 23. juulil 1940.
Tõlge vene keelest.

[1] Teade nõukogude võimu kehtestamisest Balti vabariikides levis kiiresti kogu Nõukogude Liidus. Kõikjal tervitasid töötajad noori nõukogude vabariike ning nende taotlust asuda sotsialismi ehitama Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu vennalikus peres (vt. «Pravda» nr. 204, 24. juulil 1940; «Izvestija» nr. 169, 24. juulil 1940 ja nr. 171, 26. juulil 1940 jt.).

Nr. 170

MAJANDUSLIKU SABOTAAŽI VASTU VÕITLEMINE

Väljavõte vabariigi presidendi poolt antud seadusest

25. juuli 1940

I.

§ 1. Käesoleva seadusega keelatakse igasugused sabotaažiaktid, milledega kahjustatakse või püütakse kahjustada Eesti riigi- või rahvamajanduse huve.

§ 2. Majanduslikuks sabotaažiks käesoleva seaduse mõttes loetakse niisugust tahtlikku tegevust või tegevusetust, mis on kas sihitud riigi- või rahvamajanduse huvide vastu või millega võidakse riigi- või rahvamajandusele kahju tuua, olenemata selle suurusest kui ka sellest, kas tähendatud kahju saabus või jäi saamata.

§ 3. Majanduslikuks sabotaažiks loetakse eriti igasuguse majandusliku töö või tegevuse katkestamist või oma ülesannete hooletut täitmist.

Samuti loetakse sabotaažiks majandusalal kehtivate seaduste, määruste ning igasuguste muude riigivõimu korralduste täitmata-jätmist ja kõrvalehoidmist nende täitmisest, kasutades selleks mitmesuguste juriidiliste vormide kaudu avanevaid võimalusi ja igasuguseid muid võtteid.

Ühtlasi loetakse sabotaažiks tootmisvahendite ning igasuguste toorainete ja toodete rikkumist või hävitamist, samuti ettevõtete või majapidamiste osalist või täielikku likvideerimist.

§ 4. Võrdseks majandusliku sabotaažiga loetakse sabotaaži õhutamist, kaasteadmist ja sabotaažile õhutamist.

§ 5. Järelvalve käesoleva seaduse eeskirjade täitmise üle kuulub siseministrile [. . .]*

Joh. Vares
Peaminister,
Vabariigi Presidendi ülesannetes

H. Kruus
Peaministri asetäitja

N. Andresen
Välisminister,
Majandusministri k. t.

«Riigi Teataja» 1940, nr. 80, art. 767.

* Välja on jäetud tekst käesoleva seaduse rikkujate suhtes kohaldatavate karistusmäärade kohta.

Nr. 171

MAA-, LINNA- JA VALLAVOLIKOGUDE TEGEVUSE LÕPETAMINE

Vabariigi presidendi poolt antud seadus

25. juuli 1940

I

Maa-, linna-, linnaosa- ja vallavolikogude, samuti nende poolt valitud alaliste komisjonide ja esindajate tegevus lõpetatakse ning nende ülesanded pannakse vastavalt maa-, linna-, linnaosa- ja vallavalitsuste peale.

II

Käesolev seadus jõustub avaldamisega.

[Allkiri]
Peaminister,
Vabariigi Presidendi ülesannetes

[Allkiri]
Peaministri asetäitja

[Allkiri]
Siseminister

«Riigi Teataja» 1940, nr. 83, art. 783.

Nr. 172

EKP TARTU KOMITEE OTSUSED PARTEITÖÖ ORGANISEERIMISE KOHTA

25. juuli 1940

Protokoll Nr. 1

Eestimaa Kommunistliku Partei Tartu komitee koosolek 25. juulil 1940. a. Koosolek peeti partei ruumides Suurturg 9. Koos komitee liikmed: V. Sassi, I. Kruus, J. Tross.

Päevakord:

1. Uute liikmete vastuvõtmine avada ja välja kuulutada.
2. Maal partei rakukeste ellukutsumise küsimus.
3. Linnas käitiste rakukeste loomine.
4. Noortega kontakti süvendada, organisaator määrata.
5. Sm. A. Lõhmuse määramine partei organisaatoriks maale.
6. Sm. E. Parts määrata Tartu Metallitööliste Ühingu organisaatoriks.
7. Keskliidu (Tartu Töölisühingute Keskliidu) juhatuse ümbervalimise vajadus.
8. Partei Tartu komiteele lipu muretsemise küsimus.
9. Kassa aruanne.
10. Palgalise kantseleijõu ja ruumide puhastaja-korrashoidja teenistusse võtmise küsimus.
11. Keskliidu (Tartu Töölisühingute Keskliidu) juurde kultuurkomisjoni moodustamine.

Otsustati uute liikmete vastuvõtmine avada ja välja kuulutada (p. p. 1). Nii maal kui linnas partei organiseerimine ja uute liikmete värbamine läbi viia löökkorras. Igas vallas värvata vähemalt 2—3 liiget. Seega 1. aug. s. a. maalt parteisse uusi liikmeid juurde võtta umbes 100, linnast — 200, pidades silmas, et rõhuv enamus oleks töölistel (p. p. 2, 3).

Noortega ühenduse pidamine ja kontakti süvendamine panna sm. V. Sassile ülesandeks. Noorte organisaatoriks otsustati määrata sm. Moissei Sverdlov. Noorte organiseerimiskuludeks komitee määras viiskümmend (50) krooni (p. p. 4).

Sm. A. Lõhmus määrata partei organisaatoriks maale (p. p. 5) ja sm. E. Parts — Tartu Metallitööliste Ühingu organisaatoriks (p. p. 6).

Tartu Töölisühingute Keskliidu ümbervalimine tunnistati hädavajalikuks, mis tuleb teostada lähemail päevil (p. p. 7).

Lipu muretsemine pidada kiireiseloomuliseks, kuid enne selles asjas kontakti astuda partei Keskkomiteega (p. p. 8).

25. juulil s. a. kassas raha (324 kr. 89 s.) kolmsada kakskümmend neli kr. 89 senti, mis käesoleva protokolli põhjal kanda kassaraamatusse (p. p. 9).

Kantselei palgaliseks jõuks palgata sm. Leili Takk kaheksakümne (80) kr. kuupalgaga, alates 25. juulist 1940. a. Ruumide puhastajaks, korrashoidjaks võtta sm. L. Priks — kuupalgaga nelikümmend (40) kr. ja prii korter, mis asub partei ruumide juures.

Kultuurkomisjoni moodustamine Tartu Töölisühingute Keskliidu juurde tunnistati vajalikuks.

Allkirjad: V. Sassi
J. Tross
I. Kruus

[illegible]PA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 27, l. 1. Tõestatud ärakiri.

Nr. 173

[illegible] A/Ü «EESTI KIVIÕLI» KÄITISE NATSIONALISEERIMISE KOHTA

26. juuli 1940

Meie allakirjutanud kinnitame käesolevaga, et oleme 26. juulil 1940 a. kell 13.00 Tallinnas Aktsiaühing Eesti Kiviõli asukohas, [illegible] Karja 1, teatavaks võtnud Aktsiaühingu Eesti Kiviõli kogu ettevõtte natsionaliseerimise, s. t. et on võetud riigi valdusse kõik ettevõtte varandused, kassa, väärtpaberid, kinnis- ja vallasvara, samuti kõik nõudmised ja kohustused.

Oleme teatavaks võtnud, et kogu personal, töölised, teenijad ja omanikud, valdajad või nende volinikud on vastutavad kogu nende

hoolde usaldatud varanduse allesoleku eest ja et oleme kohustatud hoolitsema ettevõtte tegevuse eest täie asjatundmisega, kanname isiklikku vastutust nende kahjude eest, mis ettevõttele võivad tekkida ettevõtet kahjustava tegevuse tagajärjel, või passiivsest tegevuseta olekust.

Ühtlasi oleme teatavaks võtnud, et igasugused väljamaksud, ülekandmised ja igasugune kohustavat liiki kirjavahetus peab kandma komissari kaasallkirja.

Käesolev akt on koostatud neljas eksemplaris, millest kaks eksemplari saadetakse Natsionaliseerimise Peakomiteele[1], üks on üle antud Aktsiaühing Eesti Kiviõli juhatusele ja üks eksemplar jäetud Natsionaliseerimise Peakomitee komissarile.

Tallinnas, 26. juulil 1940. a.

Joh. Veeberman
Natsionaliseerimise Peakomitee
Komissar

Töölisnõukogu

Aktsiaühing Eesti Kiviõli
A. Merits W. Reinwaldt

Teenijad, kelle valduses ettevõtte varandused:

[Järgneb 3 allkirja]

Käesolev akt on Eesti Kiviõli Aktsiaühingu käitise asukohas Kiviõlis allakirjutatud 26. juulil 1940. a. kell 18.30.

Joh. Veeberman
Natsionaliseerimise Peakomitee
Komissar

Eesti Kiviõli Aktsiaühing
K. Keltser

Töölisnõukogu

Teenijad, kelle valduses ettevõtte varandusi. Allkirjad

Allkirjad: O. Hammerberg
H. Schlossmann
O. Wou
V. Kongi
H. Väljaots

[Järgneb 13 allkirja]

ENSV ORRKA, f. R-33, nim. 1, s.-ü. 3, l. 2—3. Ärakiri.

[1] Riigivolikogu poolt vastu võetud deklaratsioonile pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimisest (vt. dok. 166) järgnes rida seadusandlikke akte, mille alusel asuti deklaratsiooni põhimõtteid ellu viima. 25. juulil 1940 määrati kindlaks pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimist juhtiva peakomitee koosseis. 1. augustil 1940 kehtestas vabariigi president dekreedina natsionaliseerimise korraldamise seaduse (vt. «Riigi Teataja» 1940, nr. 89, art. 870), mis määras kindlaks ettevõtete natsionaliseerimise töö üksikasjad. Selle seaduse järgi läks ettevõtte otsene valitsemine alates ettevõtte lõpliku ülevõtmise momendist kohapeal loodud natsionaliseerimiskomiteele, kelle esimees — komissar — oli ka

ettevõtte tegevuse juhtijaks ja kontrollijaks. Natsionaliseeritud ettevõtete komissaride tegevust juhtis Eesti NSV Majandusministeeriumi juurde loodud Tööstuste Juhtimise Komitee (vt. dok. nr. 203).

Nr. 174

UUTE PARTEILIIKMETE VASTUVÕTMINE EKP VALGAMAA KOMITEE POOLT

26. juuli 1940

Protokoll nr. 1.

Eestimaa Kommunistliku (enamlaste) Partei Valgamaa Komitee koosoleku üle 26. juulil 1940. a. Valga Maavalitsuse ruumes Lai tän. 19, Valgas. Koosolekust võtavad osa EK(e)P Valgamaa Komitee liikmed — sekretär Johannes Oinas, liikmed Adolf Päss ja Voldemar Joakit. Protokollib V. Joakit.

Maakonna komitee sekretär teatab, et EK(e)P liikmeks astumiseks on esitanud sooviavaldused ühes elulookirjelduse ja soovitusallkirjadega järgnevad seltsimehed: 1) Paul Herman ja 2) Jaan Madal.

Komitee, asja arutanud ja parteisse astujaile küsimused esitanud, leiab, et sm. Paul Herman ja Jaan Madal on töölisklassi huvide eest võitlejad ning vastuvõetavad EK(e)P liikme nõuetele, ühel häälel o t s u s t a b: sm. Paul Herman ja Jaan Madal vastu võtta EK(e)P liikmeks.

Sekretär: J. Oinas

Liikmed: A. Päss, V. Joakit

EEPA, f. 14, nim. 1, s.-ü. 2, l. 1. Originaal.

Nr. 175

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU NOORSOOÜHINGU TALLINNA OSAKONNA ÜLDKOOSOLEK 26. JUULIL

Väljavõte ajalehes avaldatud informatsioonist

27. juuli 1940

Eestimaa Kommunistlik Noorsoo Ühing korraldas reedel, 26. juulil, esimese üldkoosoleku ühingu ruumes, Pärnu mnt. 9. Koosolekust osavõtjate arv kujunes nii suureks, et ühingu ruumid ei suutnud kõiki mahutada. Koosoleku avas sm. Tarkpea. Avasõnas sm. Tarkpea mainis kokkutulnute suurt arvu ja avaldas lootust, et see liikmete suur arv tagab organisatsiooni hoogsa ja mitmekülgse töö. Koosoleku juhatajaks valiti sm. J. Tellmann ja sekretäriks sm. Raesaar.

Aruandes Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu organisatsioonilisest ehitusest sm. Tarkpea rõhutas rakukeste suurt tähtsust käitistes, koolides ja sõjaväes. Liikmete värbamisel tuleb

arvesse võtta seda, et see organisatsioon peab muutuma tööli-noorsoo tõeliseks massorganisatsiooniks. Peale aruannet tekkisid elavad läbirääkimised, kus avaldati soovi, et liikmekandidaatidele tuleks läbi teha kahekuuline katseaeg enne liikmeks vastuvõtmist.

Aruandes Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu senisest tegevusest sm. Raesaar mainis neid raskusi, mis takistasid hoogsat organiseerimistööd. Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu suurematest üritustest olid märkimisväärsed 24. juulil korraldatud töötava rahva meeleavaldusest osavõtmine oma loosungiga ja punase lipuga. 26. juulil toimus Punaarmee Majas hästiõnnestunud töölisnoorsoo koosolek[1], mille edukaks kordaminekuks aitasid kaasa ka punaväelased, andes ühingule kasutada oma maja, orkestri, ja näidates peale koosolekut filmi. Ühingus on praegu korraldamisel töölisnoorte saatmine Koitjärve laagrisse. Viimane küsimus tekitas rohkesti sõnavõtte. Aruandes ühingu tegevuskavast sm. Tarkpea tõstis esile massilise poliitilise haridustöö, ajalehe väljaandmise, ühiste jalutuskäikude jne. korraldamise. Moodustati seinalehe toimetus, koosseisuga H. Kuma, H. Allik, J. Paulson, J. Beilenson, R. Veimre. Avaldati ka soovi näiteringi grupi moodustamiseks ja otsekohe vene keele kursuse korraldamiseks. Lähemal ajal on kavatsus välja anda noorte oma ajaleht, esialgu aga teevad noored kaastööd kompartei häälekandjale «Kommunistile» [. . .][2]

«Kommunist» nr. 24, 27. juulil 1940.

[1] Töölisnoorsoo esindajate ülelinnalisest koosolekust võtsid osa sajad noored. Sõnavõttudega esinesid Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Keskkomitee ja Tallinna osakonna organisaator E. Tarkpea, sõjaväelaste nimel A. Meri ja A. Klingberg, vene rahvusest noorte esindaja A. Krõlov jt. Sõnavõtjad kiitsid üksmeelselt heaks Riigivolikogu ajaloolised otsused Eesti kuulutamise kohta nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks ja tema astumise kohta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu. Ühtlasi selgitasid sõnavõtjad kommunistliku noorsooühingu osatähtsust viimase kuu jooksul toimunud pöördeliste sündmuste käigus ja kutsusid noori üles astuma Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu ridadesse, et organiseeritult anda omapoolne panus sotsialistliku ülesehitustöö võidu heaks (vt. ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 144, l. 380—381).

[2] Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Tallinna osakonna üldkoosolekul valiti ühehäälselt ka ühingu Tallinna osakonna 11-liikmeline komitee. Sellesse valiti E. Meesak, T. Tõnts, M. Spiridonov, R. Veimre, A. Meri jt.

Nr. 176

ÜLEVAADE NATSIONALISEERIMISE ALGUSEST

Väljavõte ajalehes avaldatud informatsioonist

27. juuli 1940

Tööstusettevõtete, pankade ja teiste käitiste natsionaliseerimine algas eile üle maa takistamatult. Eile avaldatud nimekirjade järgi kuulub natsionaliseerimisele 491 mitmesugust käitist ja 103 panka.

Kõige suurem on natsionaliseeritavate ettevõtete arv Tallinnas — 246. Tartus natsionaliseeritakse 63, Tartumaal 10, Saaremaal 29, Virumaal 26, Valgamaal 17, Viljandimaal 17, Võrumaal 13, Pärnumaal 37, Harjumaal 26, Läänemaal 3 ja Petserimaal 4 ettevõtet.

Vabariigi valitsuse poolt koostatud natsionaliseeritavate väiksemate käitiste nimestik on lõplik. Ülejäänud käitiste omanikud võivad seega rahulikult jätkata oma kutsealast tegevust. Teistel aladel on veel oodata natsionaliseeritavate ettevõtete nimestiku osalist täiendamist.

Natsionaliseerimisele kuuluvad suurettevõtted võeti eile vabariigi valitsuse poolt määratud komissaride poolt peagu erandituit üle, samuti enamik väiksemaid käitisi [. . .]

«Rahva Hääl» nr. 35, 27. juulil 1940.

Nr. 177

PRANTSUSMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI ILLEGAALSE HÄÄLEKANDJA «HUMANITÉ» TERVITUS LEEDU, LÄTI JA EESTI RAHVALE

27. juuli 1940

Prantsuse töötajad, kes on Pariisis ja provintsis nii sageli meeleavaldusi korraldanud, hüüdes: «Nõukogud kõikjale!», on rõõmuga vastu võtnud teate Leedu, Läti ja Eesti rahvasaadikute otsusest välja kuulutada nende riikide liitumine Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduga.

Kapitalismi valitsemise sfäär on veidi kitsenenud, üle 7 miljoni inimese on vabanenud kapitalismi ikke alt. Nende saatus väärib kadestamist. Ent kogu maailmas püüavad teised miljonid inimesed samuti vabaneda ning pööravad oma pilgu Nõukogude Liidu poole, mis valgustab neile teed.

Elagu Nõukogude Liit, maailma töötajate lootus!

Elagu Tööliste ja Talupoegade Punaarmee!

Elagu rahvaste juht, meie suur Stalin!

«Humanité» nr. 65, 27. juulil 1940.
Tõlge prantsuse keelest.

Nr. 178

EKP NARVA KOMITEE OTSUSED NAISTE ORGANISEERIMISE KÜSIMUSES

31. juuli 1940

EKP Narva Komitee koosoleku protokoll nr. 4

EKP Narva linna Komitee koosoleku kohta, mis peetud 31. juulil 1940. a.

Koosolek algas kell 10 õhtul.

Koos olid: A. Pauk, A. Velman, K. Paas.

Päevakorras:

1. Uute liikmete vastuvõtmine.
2. «Võitleja» küsimus.
3. Noorte ja naiste organiseerimise küsimus.

I.

Uute liikmetena komitee võttis vastu parteisse:

1. Rosenfeldt, Marie.

II.

«Võitleja» küsimus lahendada kontaktis haridusministeeriumiga.

III.

Naiste organiseerimise küsimust tuleb võtta löökülesandena. Tuleb kohe kokku kutsuda: 1) Naisringi juhatuse koosolek 2) Naisringi koosolek ja naiste koosolek kas käitistes või üldlinnaline. Nende koosolekute päevakorras peaks olema: 1) Naiste osavõtmine riigi ehitamisest. Loosungid naistele: 1) Laste sõimed. 2) Palgatase ühevõrdseks meestöölistega. 3) Nais-sektsioonid kõigisse ametiühinguisse. 4) Rohkem naiskandidaate igasugustesse organisatsioonidesse.

Koosolek lõppes kell 23.30.

EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 8, l. 11. Tõestatud ärakiri.

Nr. 179

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU NOORSOOÜHINGU VILJANDI OSAKONNA TÖÖST

Ajalehesõnum

31. juuli 1940

Nädalapäevad tagasi tehti Viljandis algust kommunistlike noorte organiseerimisega. Moodustati Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu Viljandi osakonna ajutine organiseerimiskomitee, kuhu kuuluvad energilised noorkommunistid Arvi Reitel, Felix Reitel ja Ilmar Leeman. Ajutine komitee on lühikese aja jooksul suutnud ära teha juba tunnustustvääriva töö. Kuue päeva jooksul astus Viljandi osakonna liikmeks üle 50-ne noore, peamiselt tehastest ja koolidest, kes tahavad kasvada tublideks parteilasteks, moodustades niiviisi Eestimaa Kommunistliku Partei reservi. Uusi sooviavaldusi noorkommunistide ühingusse astumiseks tuleb iga päev juure. Tegemist ei ole ainult tublide poistega, vaid liikmeiks on värvatud ka kümmekond tütarlast kohalikust kaubanduskoolist.

Nagu kinnitab Viljandi noorkommunistide ajutise organiseerimiskomitee esimees Arvi Reitel, on vaimustus noorte hulgas kommunistlikkude ideede suhtes suur. Viljandi noorteorganisatsioonidesse kuulus seni üle 1000 noore. Kommunistliku Noorsoo Ühingu kohaliku osakonna ülesandeks jääb nüüd neid noori protsendiliselt koondada ühingusse. Noortele hakatakse varsti korraldama poliit-hariduslikke õpperinge ja sportlikke kursusi, et neid kasvatada tublideks parteiliikmeteks. Lähemal ajal on kavatsus organiseerima hakata ka maanoori, kuna praeguseni on juba vabatahtlikult esitatud maanoorte perest järelepärimisi, millal organiseerimisjärg jõuab nende kätte.

«Kommunist» nr. 28, 31. juulil 1940.

Nr. 180

EESTI AMETIÜHINGUTE KESKLIIDU JUHATUSE SEISUKOHAD LISATASUDE, KINKIDE JA TOETUSTE ANDMISE NING PALKADE TÕSTMISE KÜSIMUSES

Väljavõte koosoleku protokollist

1. august 1940

[. . .] 5. a) Igasuguste lisatasude, kinkide ja toetuste väljamaksmiste suhtes ametnikele, töölistele ja teenijatele asub Keskliit eitavale seisukohale.[1]

b) Ühineda EKP seisukohaga palgatõstmise küsimuses, mille järgi kuuluvad tõstmisele palgad kuni 150 kroonini kogusummas 15% ulatuses arvates 21. juuni 1940. a. palgatasemest. Palgatõstmisel tuleb eeskätt parandada vähemapalgalistel, kuid mitte teostada palkade võrdsustamist [. . .]

E. Loit, Al. Aben, H. Arbon, E. Kadakas, B. Sürje.

ENSV ORRKA, f. R-1040, nim. 2, s.-ü. 1, l. 5. Originaal.

[1] Pärast Riigivolikogu poolt vastu võetud deklaratsiooni pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimisest (vt. dok. nr. 166) püüdsid mõningad ettevõtjad asuda veel mitte natsionaliseeritud ettevõtete varade laialikandmisele ja raiskamisele. Ettevõtjate majandusliku sabotaaži vältimiseks kehtestas Vabariigi president 25. juulil 1940 dekreedina «Majandusliku sabotaaži vastu võitlemise seaduse» (vt. dok. nr. 170). Rida ettevõtjaid aga püüdis leida abinõusid sellest seadusest möödahiilimiseks. Üheks ettevõtjate riukaks oli töötajate valvsuse nõrgendamine püüdega neid ära osta mitmesuguste kinkide,

toetuste ja lisatasude helde jagamise teel (vt. natsionaliseerimise peakomitee abiesimehe A. Veimeri kõnet Krulli tehase töölistele 1. augustil 1940, «Rahva Hääl» nr. 42, 3. augustil 1940).

Nr. 181

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU NOORSOOÜHINGU VALGA KOMITEE MOODUSTAMINE

Ajalehesõnum *1. august 1940*

Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Valga osakonna komitee moodustati järgmises koosseisus: J. Aaron, E. Bahvert, L. Karolin, A. Link, A. Kallaste, R. Raide ja A. Parmaste. Loodud komitee ülesandeks on organiseerida Valga noori ja otsustada uute liikmete sobivust ühingu põhimõtete ja eesmärkidega.

Valga Eesti Kommunistliku Noorsooühingu büroo asub [illegible] õuepoolses majas (Rahva Omakaitse ruumides), kus toimub ka uute liikmete vastuvõtt järgmiselt: tööpäevil kella 17—20 ja puhkepäevil kella 16—19.

«Postimees» nr. 205, 1. augustil 1940.

Nr. 182

TÖÖLISTE PALKADE TÕSTMISEST JA TÖÖVILJAKUSE SUURENDAMISEST[1]

Eesti NSV valitsuse, EKP Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute Keskliidu otsus *2. august 1940*

Pärast 21. juunit, vihatud tagurlise suurkapitalistide valitsuse minemakihutamise järele on toimunud tööliste palgaolude teatud paranemine. Kuid see paranemine on olnud ebaühtlane üksikutel tööstusaladel ja käitistes. Teostades Eesti Töötava Rahva Liidu platvormis esitatud nõudmist tööliste palkade tõstmise kohta,* otsustavad Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Valitsus, Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee ja Eestimaa Ametiühingute Keskliit tõsta tööliste üldist palgamäära vastavalt käitiste majanduslikule olukorrale kuni 20%, aluseks võttes 21. juunil k. a. olnud palku. Neis käitistes, kus pärast 21. juunit käesoleval aastal on juba toimunud tööliste palgatõstmine, tuleb see arvata käesolevas otsuses väljakuulutatud palgatõstmise hulka. Uute palganormide väljatöötamisel tuleb silmas pidada mahajäänud palkade järeltõmbamist, kuid seejuures ei tohi laskuda väikekodanlikusse, töölisklassi huvidele kahjulikusse ja sotsialistlikele põhimõtetele vastukäivasse palkade võrdsustamisse. Tuleb kindlasti kinni pidada põhimõttest: igaühelt tema võimete järgi, igaühele tema töö järgi.

* Vt. dok. nr. 127.

Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel on Eesti töötav rahvas saavutanud võidu kapitalistlikkude kurnajate üle ja oma saatuse juhtimise võtnud oma enda kätesse. Suurtööstuse ja pankade natsionaliseerimisega on rajatud Eestis kindel alus sotsialistliku majanduse ülesehitamisele. Nüüd, kus peamised tootmisjõud on vabastatud kapitalistlikest köidikuist, võivad tootmisjõud hoogsalt arenema hakata. Sellega on loodud kõik eeldused töölisklassi ja kogu töötava rahva ainelise ja kultuurilise elujärje järjekindlaks tõusuks. Palkade edasine tõus sõltub täiel määral tootmisjõudude arengust ja tööliste tööviljakuse tõusust. Töölisklassi ainelise ja kultuurilise olukorra paranemine sõltub nüüd ta enda ennastsalgavast ja viljakast tööst oma tööpingi taga.

Sellepärast kutsuvad ENSV Valitsus, EKP Keskkomitee ja Ametiühingute Keskliit kõiki töölisi üles pöörama kõige suuremat tähelepanu natsionaliseeritud käitiste tootmisvõime maksimaalsele arendamisele, tööviljakuse maksimaalsele tõstmisele. ENSV Valitsus, EKP Keskkomitee ja Ametiühingute Keskliit on veendunud, et Eesti töölisklass oma sotsialistlikes käitistes vastab käesoleva üleskutse peale stahhaanovliku tööga.

ENSV Valitsus, EKP Keskkomitee ja Ametiühingute Keskliit peavad ühtlasi tarvilikuks asuda teenijate ja ametnike palkade küsimust lahendama erikorras. Endised tagurlikud valitsused püüdsid igati õhutada vastuolusid ja vaenu tööliste, teenijate ja ametnike vahel. Ka palgapoliitikas taotlesid nad neid sihte. Nüüd aga peavad töölised, teenijad ja ametnikud kõik üksmeelselt ja ühel jõul osa võtma sotsialistliku majanduse ülesehitamisest.

ENSV Valitsus, EKP Keskkomitee ja Ametiühingute Keskliit kutsuvad töölisi, teenijaid ja ametnikke üles olema valvsad meie klassivaenlaste suhtes. Tuleb paljastada nende nurjatuid katseid kahju teha meie sotsialistlikule majandusele, näiteks sel teel, et püütakse vähemteadlikke töölisi õhutada nõudma niisuurt palgatõstmist, mis tähendaks ettevõtete pankrotti ja seega tööliste tööta jäämist. See on kahjulik töölistele, kogu töötavale rahvale. See tooks suurt kahju meie rahvamajandusele. Selle üle rõõmustaksid ainult rahvavaenlased. Sotsialistliku ehitustöö saboteerijad ja nende agendid on tarvis paljastada.

Pole olemas seda jõudu, mis suudaks takistada Eesti töölisklassi ja kogu töötavat rahvast ta suures töös sotsialismi ülesehitamise alal. Pühendagem kogu oma jõu sellele suurele tööle!

[Allkiri]
Siseminister,
Vabariigi Presidendi ülesannetes

[Allkiri]
EKP Keskkomitee sekretär

[Allkiri]
Ametiühingute Keskliidu Esimees

«Riigi Teataja» 1940, nr. 90, art. 904.

[1] 5. augustil 1940 võtsid Eesti NSV valitsus, EKP Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute Keskliit vastu täiendava otsuse insener-tehniliste töötajate, ametnike ja teenistujate palkade tõstmise kohta keskmiselt kuni 15% võrra, aluseks võttes 21. juunil 1940 kehtinud palku. Mainitud otsus kehtis nende ametnike, teenistujate ja insener-tehniliste töötajate kohta, kelle palk ei ulatunud üle [illegible] krooni kuus (vt. «Riigi Teataja» 1940, nr. 93, art. 920).

Nr. 183

AMETIÜHINGUTE TÖÖ REORGANISEERIMISEST

Eesti Ametiühingute Keskliidu ringkiri kõigi ametiühingute juhatustele

*2. august 1940**

23. juulil kuulutas riigivolikogu välja pankade ja suurtööstuste natsionaliseerimise. Tööstuste kui tootmisvahendite riigistamisega on alustatud üleminekut kapitalistlikust korrast sotsialistlikule korrale. Sotsialistlikule korrale täielik üleminek teostub aga järk-järguliselt terava klassivõitluse teel. Sotsialistlikus ühiskonnas ei ole tootmisvahendite eraomandust, vaid vabrikud, tehased, kaevandused, transportvahendid jne. kuuluvad riigile, s. o. kogu ühiskonnale.

Pankade ja tootmisvahendite riigistamisega ning kollektiivse põllumajandamisega sureb kapitalistide ja mõisnikkude klass välja, kaovad klassi vahed ning ühe inimese kurnamine teise poolt. Rõhutud klasside vabastamisega vabastatakse rahva kõik loomingulised jõud: kunst, teadus ja tehnika leiavad täit kasutamist ja edasi arendamist, rahvuskultuur pääseb täielikult õitsele, ning kogu elanikkond saab kaasa kistud järjest laienevasse sotsialistlikusse tootmisprotsessi. Töötaolek, vaesus, viletsus ja õigusetus kaob, tekib aineline küllus ja kultuuriline hüveolek.

Ekslik oleks arvata, nagu pruugiks vaid pangad ja tööstused natsionaliseerituks kuulutada ning sotsialistlik kord saabub nii öelda iseenesest kätte. Sotsialismile üleminek nõuab kogu töötava rahva ühist jõupingutust, et kapitalistide vastupanu maha suruda ja sotsialistlikku plaanimajandust ülesehitada. Selles revolutsioonilises võitluses juhib proletariaati tema eelvägi — kommunistlik partei.

Kodanlise korra rüppest välja tulles ei suuda proletariaat korraga vabaneda kodanlistest eelarvamustest ja tõekspidamistest. Proletariaat peab äraõppima riigi ja majanduselu juhtimise. Nende sihtide saavutamiseks on ametiühingutel tähtsad ülesanded täita. Kommunistliku partei juhtimisel peavad ametiühingud, peale töölisklassi koheste ja kaugemate huvide kaitsmise, täitma kasvatuslikke ülesandeid, vabastama teda kodanlise korra kivinenud eelarvamustest ning arendama revolutsioonilist klassiteadvust. Kui kapitalistlikus korras ametiühingud võitlesid kapitalistliku kurnamise ja kodanlise riigi, kui rõhumisaparaadi vastu, siis nüüd, mil

* Dateeritud postitempli järgi.

proletariaat on riigiaparaadi vallutanud, ning kasutab seda omale vaenulikkude jõudude mahasurumiseks, muutub ametiühingute suhtumine riigisse ja streigivõitlusse. Ametiühingud saavad otsekohe proletaarse riigi ülesehitamisest ning võimu kindlustamisest temale vaenulikkude klasside üle kogu jõuga osa võtma.

Ametiühingud peavad tööliste veenmise kaudu koondama endasse määratu suured tööliste ja teenijate hulgad. Senini on ametiühinguline organiseerimistöö toimunud võrdlemisi huupi. Keda organiseerida ja missugustesse ametiühingutesse, on küsimus, mida tuleb kiires korras lahendada.

Eenpalu-Uluotsa reaktsioonivalitsused revolutsioonilist töölisliikumist mahasurudes ning ametiühinguid lõhkudes, taotlesid kutsetaoliste ametiühingute loomist, et üksikuid tööliskihte nende kutsealade järgi eraldada ja töölisklassi seespool vastuolusid ja hõõrumist tekitada. Ametiühingute lähem ülesanne on töölistele ja teenijatele selgitada, et nende huvid, vaatamata sellele, millisel alal ja millistes tingimustes nad ei tööta,* ühised ja lahutamatud on. Tuleb selgeks teha, et ka töötav haritlaskond kuulub proletariaadi ridadesse ja et töötava haritlaskonna ja tööliste vahel ei ole ega tohi olla mingit huvide lahkuminekut.

Senini on valitsenud vildak vaade, nagu taotleksid ametiühingud vaid kutsehuvide kaitsmist. Sarnane seisukoht viiks aga töölisklassi tema ametialade järgi üksteisest eraldumisele ja vastastikusele passiivsusele. Tuleb selgeks teha, et on täiesti ükspuha, millises tööharus tööline töötab, kas on ta füüsilisel või vaimsel alal töötaja, õppinud või õppimata tööline, oma ühiskondliku seisundi poolest on ta lahutamatu kui kurnatav ja oma tööjõust elav klass, kes võitleb oma vabastamise eest.

Ametiühingud ei pea organiseerima töölisi mitte nende kutsealade, vaid tööharude järgi. Näiteks autojuht, kes on teenistuses tekstiilkäitise juures, ei kuulu, nagu võiks arvata, autojuhtide, vaid tekstiiltööliste ametiühingusse. Meistrid, tehnikud, insenerid, tööjuhatajad, ametnikud jne. kuuluvad näiteks metalli-, keemia-, ehituse- või tekstiiltööliste ametiühingusse, olenevalt sellest millises tööharus keegi töötab. Ka oleks ekslik arvata, et ametiühingute seespool tuleks ellukutsuda nendesse koonduvate kutsealade järgi sektsioonid. Kapitalistlikus korras oli ametiühingute seespool sektsioonide ellukutsumine paratamatu. Ent seda mööda, kuidas kapitalistlik tootmine saab kõrvale tõrjutud ja asendatud sotsialistlikuga kaob tarvidus sektsioonidesse jagunemiseks. Kutsehariduse arendamiseks saavad vastavad asutused ellukutsutud, palgaolude parandamiseks pole aga sektsioone vaja. Mitte kutsealaliste sektsioonide, vaid kogu töölisklassi üldhuvisid silmaspidades saavad ametiühingud arvestades kutsealalisi erinevusi ja tingimusi, palgaolusid parandama. Muidugi ei saa olemasolevaid sektsioone kohe likvideerida, vaid nad kaovad seejärgi kuidas kapitalistlikud tootmisalad asenduvad sotsialistlikkudega.

* Nii on dokumendis.

Eesti Ametiühingute Keskliit on ametiühingute struktuuri põhikondikava väljatöötanud. Seejärgi jagunevad ametiühingud a) väikelinnade tööliste ja teenijate üldühinguteks ja b) ületööharulisteks ametiühinguteks.* Väikelinnade töötav rahvas moodustab kohapeal üldühingu, kuhu kuuluvad väikelinna piirides asuvate tehaste ja vabrikute töölised, riigi- ja omavalitsusasutuste ametnikud, käsitöölised, teenijad jne. Ületööharulisi ja tööstusharulisi ametiühinguid on kokku üheksateist, osakondadega suuremates tööstustsentrumites ja kohtadel. Vastavalt väljatöötatud ametiühingute põhitüüpidele, tuleb ametiühingutel oma senised organiseerimisalad laiendada, uusi kutsealasid juurde tõmmata ja nendega liituda. Kutsealade täpset liigitamist ja nende kuuluvust ametiühingutesse on võimatu täpselt ära määrata: tegelik elu peab ise vajadused ja tarvidused kindlaks määrama.

Kõigis neis küsimustes tuleb ametiühingutel Keskliidu poole [pöörduda]**. Lähemal ajal avaldab Keskliit ka standart põhikirjad, mis samutigi [aitavad]** struktuuri küsimustesse selgust tuua.

Lõpuks küsimus, kes võib kuuluda ametiühingu liikmeks? Vastus: kõik palgateenijad. Nõndanimetatud vabakutselised või iseseisvad töötajad, kes ei ole palgalised, organiseerimisele ei kuulu. Sama põhimõte on maksev ka maatöörahva ametiühingute kohta. Peremehed ja üldse kõik need, kes ei elatu palgatööst, tuleb ametiühingutest eemale hoida.

Kõigi maade töölised, ühinege!

Eesti Ametiühingute Keskliit

ENSV ORRKA, f. 2220, nim. 1, s.-ü. 12, l. 6—7. Rotaatorieksemplar.

Nr. 184

MOSKVA AJA KEHTESTAMINE EESTI NSV TERRITOORIUMIL

Eesti NSV valitsuse otsus

3. august 1940

Pannakse kehtima ENSV territooriumil Moskva kellaaeg, alates 5. augustist 1940 kell 24.00.

Kõigil asutistel ja isikutel 5. augustil kell 24.00 seadida kellad 01.00 peale.

Kõik kellaajad, nagu sõiduplaanide, tööaegade juures, jäävad numbriliselt endisteks, kuid päikese aja järgi saabuvad üks tund varem.

[Allkiri] Teedeminister

[Allkiri] Peaministri asetäitja

[Allkiri] Riigisekretär

«Riigi Teataja» 1940, nr. 93, art. 921.

* Sellele ringkirjale lisatud eri lehel tutvustati lähemalt Eesti ametiühingute uut põhistruktuuri.
** Dokumendis pole sõna loetav trükitehnilise vea tõttu.

Nr. 185

BALTI PUUVILLAVABRIKU TÖÖLISTE ÜLESKUTSE TÖÖVILJAKUSE TÕSTMISEKS JA SOTSIALISTLIKU VÕISTLUSE ARENDAMISEKS

Koosoleku resolutsioon

*3. august 1940 **

Kõigile eesti natsionaliseeritud ettevõtete töölistele!

Täna on eesti töötaval rahval jällegi suur põhjus avaldada oma rõõmu. Vabariigi valitsuse, Eestimaa Kommunistliku Partei ja Eesti Ametiühingute Keskliidu ühine otsus on kuulutatud: tõsta tööliste üldist palgasummat vastavalt käitiste majanduslikule olukorrale kuni 20 protsenti. See otsus tähistab Eesti Töörahva Liidu valimisplatvormi ühe olulisema nõude tegelikku ellurakendamist. See on loogiline järeldus kõigist eelnenud sammudest. See on üks suurematest võitudest, mida on töötavale rahvale [andnud] peremeheksolek käitistes. Seda võitu ei saa röövida meilt keegi, seda ei anna meie käest.

On aga kindel, et tööliste olukorra edasine parandamine on tööliskonna oma tööviljakuse ja töödistsipliini küsimus. ENS Vabariigi Valitsus, Eestimaa Kommunistlik Partei ja Eesti Ametiühingute Keskliit on otsustanud tõsta töötasusid vastavalt tööstuse majanduslikule olukorrale, vastavalt tema majanduslikule tugevusele. Edaspidi kasvavad ja tõusevad palgad kooskõlas tööstuse arengu tõusu, tööstuse majandusliku tugevnemisega. Sellest tuleb teha ainuke õige ja loomulik järeldus — tööstused, kus meie oleme peremehed, tuleb viia õitsengule. Selleks on meil kõik eeldused — meile on avatud kogu meie suure kodumaa Nõukogude Liidu avarad turud, meil ei ole enam muret toorainetesaamisega, meil ei ole muret ka tööjõu küsimuses — sest on kindel, et kui eesti tööline aastakümnete jooksul oma tööga on suutnud rasvastada terve jõugu kapitalistlikke haisid, siis suudab ta kindlasti luua parema elu enda jaoks.

Tööliskklass suudab viia õitsele kogu meie majanduse stahhaanovliku tööga, teadliku kommunistliku töödistsipliiniga.

Vabariigi Valitsus, Eestimaa Kommunistlik Partei ja Eesti Ametiühingute Keskliit on oma otsusega tõestanud, et nad teostavad järjekindlalt tööliste olukorra parandamise poliitikat. Meie vastame sellele kui üks mees stahhaanovliku tööga ja sotsialistliku võistlusega. Meie kutsume kõikide Tallinna ja kogu Eesti natsionaliseeritud käitiste ja tehaste töölisi üles töötama stahhaanovlikult meie sotsialistliku kodumaa jõukuse tõstmiseks, meie rahva ainelise ja kultuurilise olukorra kiireks parandamiseks.

Tähistame Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi astumist Nõukogude Liitu stahhaanovliku töö ja sotsialistliku võistluse arendamisega kõigis vabrikutes ja tehastes! [1]

[1] Dateeritud koosoleku kirjelduse järgi (vt. «Rahva Hääl» nr. 43, 4. august 1940).

Elagu Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Valitsus!
Elagu Eestimaa Kommunistlik Partei!
Elagu Eesti Ametiühingute Keskliit!
Elagu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit!
Elagu rahvaste juht, meie armastatud seltsimees Stalin!

«Rahva Hääl» nr. 43, 4. augustil 1940.

[1] Vastusena Balti Puuvillavabriku tööliste üleskutsele toimusid 5. augustil 1940 paljudes Tallinna tööstusettevõtetes — «Ilmarine», «Eestisiid», «Franz Krull», «Vennad Tofer», «Keila», «Oskar Kilgas», «Põhja Paberi- ja Puupapivabrik», «Luther», «Rauaniit», «Vennad Kimberg», «Volta», «Union» ja «Globus» — tööliste koosolekud, kus otsustati arendada sotsialistlikku võistlust maksimaalsete tulemuste saavutamiseks tööviljakuse alal (vt. ENSV ORRKA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 145, l. 93—94).

Nr. 186

TÖÖLISLIIKUMISE DISKREDITEERIJATE KARISTAMINE

Ajalehes avaldatud informatsioon

4. august 1940

Sisekaitseülem oma otsusega 2. aug. karistas Robert Otto p. Kirnär'i, sünd. 10. juulil 1903, elukoht Tallinnas, Vaestepatuste 6—11, kahesajakroonise rahatrahviga või selle mittetasumisel kolmekümnepäevase kinnipidamisega vangimajas.

Nimetatud isik on 21. juulil s. a. Tallinnas esinenud ametiühingu kuna, mis ettekäändel nõudnud oma sõidutamiseks ametiasutuse autot ja 27. juulil esinenud Eestimaa Kommunistliku Partei liikmena ja nõudnud Tallinnas, Klaasingi tän. nr. 11 asuvast õllelaost õlleandmist partei klubile, missugust õlut käis aga müümas linnas mööda ärisid, missugused avaldused ja käitumine on ohtlik avalikule julgeolekule ja korrale ning diskrediteerib töölisliikumist.

Sisekaitseülem oma otsusega 2. augustil karistas Robert Johannese p. Tahves't, sünd. 22. okt. 1907, kindla elukohata, viimati all Tartu vangimajas, kaheksakümnekroonise rahatrahviga või selle mittetasumisel seitsmepäevase arestiga.

Nimetatud isik on käesoleva aasta juulikuus Tartumaal Aakre vallas ringi liikudes esinenud töötava rahva esindajana ja teinud seejuures mitmesuguseid suulisi avaldusi, mis tekitas väärarvamuse ümbruskonna elanikkonnas valitsuse tegevuse kohta, niisama avaldanud mitmesuguseid ähvardusi politseiametniku vastu, kes ilmus selgitama tema tegevust.

«Rahva Hääl» nr. 43, 4. augustil 1940.

Nr. 187

TÖÖTUTE ARVU VÄHENEMINE

Ajaleheõnum

4. august 1940

Tallinna tööbörsi andmeil oli 11. juuliks s. a. registreeritud 147 tööotsijat, neist 1 mees ja 146 naist.

1. augustiks oli aga registreeritud vaid 61 naistööotsijat, mis näitab, et töövõimalused avarduvad ja tööotsijate arv kahaneb. Nagu kuuldub, on meestöölistest isegi puudus.

«Kommunist» nr. 32, 4. augustil 1940.

Nr. 188

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU NOORSOOÜHINGU PÄRNUMAA SINDI OSAKONNA ASUTAMINE 3. AUGUSTIL

Ajaleheõnum

6. august 1940

Laupäeval, 3. skp. kell 17 toimus Sindi Ametiühingu koosviibimise ruumes Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu Sindi osakonna asutamiskoosolek. Koosolekust osavõtt oli üle ootuste rohkearvuline. Koosolekul kiideti heaks Eestimaa Kommunistliku Partei poolt ettepandud Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu Sindi osakonna juhatus. Sissejuhatavalt võttis sõna Eestimaa Kommunistliku Partei liige organisaator sm. J. Nessler, kes toonitas kommunistliku noorsoo ühinemise vajadust. Veel võttis sõna Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu Sindi Osakonna juhatuse liige sm. A. Tauson, kes selgitas asutatud organisatsiooni ülesandeid ja sihte, sm. K. Bencalo peatus lühidalt Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kodanike põhiõigustel ja kohustustel ja sm. August Toomsalu [tutvustas] Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu töökavaga. Kohe peale üldkoosolekut astus kokku Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu Sindi Osakonna juhatus, et arutada läbi organiseerimisega seoses olevate küsimuste üksikasju.

«Pärnu Rahva Hääl» nr. 27, 6. augustil 1940.

Nr. 189

VALGAMAA MAAKOMITEE KORRALDUS SANGASTE VALLAVALITSUSELE KANDIDAATIDE ESITAMISEKS MAAREFORMI TEOSTAVASSE KOMITEESSE[1]

Telefonogramm

5. august 1940

Maakonnakomitee palub esitada hiljemalt 7. augustiks 1940. a. kella 15.00-ks kirjalikult või telefoni teel vähemalt 3 kandidaati

oma vallast maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise komitee liikme kohale. Nimetatud komiteesse peavad kuuluma esitajad maatameeste ja vähesemaaga talupoegadest: komitees oleks soovitav ka mõni vallavalitsuse liige, et koostöö komitee ja vallavalitsuse vahel oleks võimalikult tihe. *

Valgas, 5. augustil 1940.

A. Kõiv,
Komitee esimees

L. Kulbin,
Sekretär

ENSV RAKA, f. 3632, nim. 1, s.-ü. 193, l. 14. Originaal.

[1] Nõukoguliku maareformi elluviimine algas 30. juulil 1940, millal moodustati Eesti NSV valitsuse ja EKP Keskkomitee otsuse alusel Põllutööministeeriumi juurde maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise peakomitee («Riigi Teataja» 1940, nr. 88, art. 856). Peakomitee ülesandeks oli tarvitusele võtta abinõud selleks, et viivitamatult alustada maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamist riiklikku maatagavarasse arvatavatest maadest. Laiade maatöörahva hulkade kaasatõmbamiseks organiseeriti igas maakonnas maavalitsuse juurde ja igas vallas vallavalitsuse juurde 3-liikmelised komiteed. Maakondade maakomiteede koosseisu määrati üks Eestimaa Kommunistliku Partei esindaja, üks maavalitsuse töötaja ja üks ametiühingute esindaja. Peale selle määrati iga maakonna maakomitee juurde asjatundjad — põllumajandusspetsialistid (vt. «Rahva Hääl» nr. 43, 4. augustil 1940). Maakondade maakomiteed töötasid peakomitee ja valdade maakomiteed maakondade maakomiteede otsesel juhtimisel.

Nr. 190

EKP TALLINNA KOMITEE ESIMESE SEKRETÄRI F. OKK'I KÕNE TALLINNA KOMMUNISTIDE KOOSOLEKUL 5. AUGUSTIL LINNA PARTEIORGANISATSIOONI OLUKORRAST JA ÜLESANNETEST

Väljavõte ajalehes avaldatud informatsioonist

8. august 1940

Viimase kolme nädala jooksul on Tallinna Komitee poolt parteisse vastu võetud ligi 400 liiget.

See asjaolu seab meie partei ette suured ülesanded. Me peame need noored parteiliikmed rakendama tööle nende võimete kohaselt, peame kiires korras organiseerima nende parteilise kasvatustöö.

See ei ole kerge ülesanne, sest me peame organiseerima kõik algusest peale ja meie kasvatustöö kaadrite arv on äärmiselt piiratud.

Keda võtsime parteisse?

Nii kiire kasvu juures, kus lühikese ajaga meie Tallinna organisatsioon kasvas mitmekordseks, on arusaadav, et meil ei olnud võimalust põhjalikult uurida ega selgitada iga üksikut, ja on väga võimalik, et meie parteisse pääses ka üksikuid inimesi, kes varjasid oma minevikku ning pugesid parteisse selleks, et salaja jätkata oma musta tööd töötava rahva kahjuks. Sellest järgneb esimene ülesanne kõigile meie partei liikmetele: olla valvel meie partei ridade puhtuse eest; olla meie partei peajoone valvel, et juhuslikud elemendid, või isegi rahva vaenlased ei saaks partei sildi all kahjustada töötava rahva huve.

Uute liikmete hulgas on 69% töölisi, peamiselt vabrikutöölised, kellel me peame eeskätt aitama tõsta oma poliitilist teadvust.

Töölise instinktist üksi on vähe selleks, et olla riigis peremees ja juhtida riiki, ehitada sotsialismi. Selleks, et viia töötava rahva hulgad enda järele, peab omama revolutsiooni teooria, Lenini-Stalini teooria. Peab oskama seda teooriat praktilises töös rakendada.

Uute liikmete hulgas on 17% naisseltsilisi. Ehk küll see protsent on veel väike, kuid see sugugi ei ütle seda, et meie naistöölised on meestest maha jäänud.

Viimased koosolekud Tallinnas näitasid, kui suure distsiplineeritud ja organiseeritud jõu moodustab meie naispere. Naisseltsilised on aktiivsed meie uue korra loomisel, ja seda aktiivsust peavad meie partei organisatsioonid juhtima õiget teed, et lõplikult vabastada naised mineviku kammitsast, et meestega ühes ehitada ühes sotsialistlik ühiskond.

Meie pole veel kuigi palju uusi liikmeid juure saanud Kommunistlikust Noorte Ühingust. Meil tuleb kõige energiaga asuda noorsoo kommunistlikule kasvatustööle, et meil oleks küllalt teovõimelisi järglasi [. . .]

«Kommunist» nr. 36, 8. augustil 1940.

* Samasisuline telefonogramm anti kõigile Valgamaa vallavalitsustele.

Nr. 191

EESTI TÖÖTAVA RAHVA TAOTLUSEST ASTUDA NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKE VABARIIKIDE LIITU

Väljavõte Eesti NSV Riigivolikogu täievolilise komisjoni liikme, EKP Keskkomitee sekretäri J. Lauristini kõnest NSV Liidu Ülemnõukogu I koosseisu VII istungjärgul

6. august 1940

[. . .] Meie Täisvolilise Komisjoni [1] koosseisu kuuluvad eesti rahva ustavad pojad ja tütred, keda vana kodanliku režiimi poolt seni halastamatult jälitati ja taga kiusati, kuid kes nüüd on saanud rahva äravalituiks, kes on oma saatuse võtnud enda kätte.

Siin Ülemnõukogu koosolekusaalis on Eesti sõjaväe poliitiline juht sm. Paul Keerdo, kes mõisteti 1924. a. eluajaks sunnitööle, selle eest, et ta parlamendiliikmena ja töölisliikumise tegelasena ennastohverdavalt võitles vihatud ja verejanulise eesti reaktsioonilise klike vastu. Meie keskel viibib sm. Juliana Telman, meie

armastatud juhi, eesti rahva timukate poolt surnukspiinatud Viktor Kingissepa lähim kaasvõitleja. Juba noore tütarlapsena mõisteti ta eluajaks sunnitööle. Ma võiksin viidata oma isiklikule «kogemusele»: sõjakohus mõistis mind kommunistliku tegevuse pärast kaks korda sunnitööle ja ma istusin 15 aastat kodanliku Eesti vanglais. Ma võin teile nimetada meie delegatsiooni liikmeid, seltsimehi Abelsit, Oinast, Muid ja teisi, kes olid mõistetud sunnitööle ja vanglasse selle eest, et nad ei kartnud seletada massidele inimkonna geniaalsete juhtide — Lenini ja Stalini õpetust, õhutasid töörahvast oma rõhujaile vastu hakkama ja kaitsesid kogu maailma töötava rahva isamaa — NSV Liidu huvisid. (A p l a u s.)

Politseilise režiimi hirmus surve valitses Eestis. Töölisklassi, talurahva ja töötava intelligentsi revolutsiooniline eelvägi kuulutati väljapoole seadust ja ta langes verise valge terrori alla.

Eesti töötav rahvas, eriti tema kartmatu eelvägi — Eestimaa Kommunistlik Partei võitles väsimatult imperialistide omavoli ja plutokraatia võimuvalitsuse vastu ning eesti rahva sõpruse eest Nõukogude Liidu rahvastega. Seda sõprust, mis oli eesti rahvale niisama vajalik kui õhk, püüdis valitsev reaktsiooniline klikk igasuguste abinõudega tõkestada, ehitades hiinamüüri meie rahvaste vahele.

Nüüd on see müür hävitatud.

Eesti töötava rahva laialdased hulgad veendusid, et eesti kodanluse võim oli rahvavaenlaste võim, mis oli kõige meie rahvas oleva loova ja õilsa vastane. See võim viis maa ummikusse. Maa loovad jõud ei arenenud, vaid kiratsesid. Kodanliku reaktsioonivalitsuse aastail kahanes raske majandusliku olukorra tulemusena elanikkonna loomulik iive. Selle asemel, et arendada rahva tõelist kultuuri ja teadust, mürgitati rahvast inimvaenuliku šovinismiga.

Kui pärast Eesti ja Nõukogude Liidu vahelise vastastikuse abistamispakti sõlmimist 1939. aasta 28. septembril Punaarmee osad ületasid piiri ja meie töölised ning talupojad neid juubeldades tervitasid, tekkis meie südameis lootus lähedasele vabanemisele. Kodanluse tagurlik klike nägi selles oma valitsemise lõpu lähenemist ja hakkas töötavat rahvast veel suurema metsikusega rõhuma, saboteerides pakti ja levitades laimuteateid NSVL-ja tema kuulsusrikka Punaarmee kohta, provotseerides sõda. Kuid häbematuil sõjaprovokaatoreil ei õnnestunud oma salajasi plaane teostada. Nad paljastati ja nende mäng oli läbi. 1940. aasta 21. juunil pühkis eesti töötav rahvas sõjaprovokaatorite räpase bandi minema ja pani võimule oma Rahvavalitsuse.

Uus valitsus teostas uue Riigivolikogu valimised. 14.—15. juuli valimised olid kogu eesti töötava rahva tahte võimsaks avalduseks ja valjuks kohtuotsuseks tagurlusele. Rahvas valis oma tõelised esindajad, kes rahva huvides olid kohustatud otsustama Eesti elu põhiküsimused.

Nüüd, kus oli valitud tõeline rahvaesindus, osutus võimalikuks takistamatult ellu viia töötava rahva põlev soov: panna Eestis maksma nõukogude kord ja Nõukogude Eesti viia Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu. See soov oli alati põlenud heleda leegina rahva südames.

Sadadel miitingutel andsid töölised, talurahvas ja intelligents oma Riigivolikokku valituile juhise: Eestist peab saama nõukogude vabariik ja ta peab astuma Nõukogude Liitu; kunstlik tõke, mille oli loonud kodanlus ja mis lahutas eesti rahva Nõukogude Liidu rahvastest, tuleb hävitada.

14.—15. juuli valimistel sai Eesti Töötava Rahva Liit, kelle töökavas oli ette nähtud tihedaima liidu ja sõpruse loomine Eesti ja Nõukogude Liidu vahel, peaaegu 93 protsenti kõigist äraantud häältest. Selles väljendus rahva selge tahe.

Uus Riigivolikogu, mis esmakordselt valiti vabalt ja rahva enneolematu aktiivsusega, otsustas Eesti elu põhiküsimused nii, nagu seda tahtis töötava rahva rõhuv enamus. Riigivolikogu pani Eestis maksma nõukogude võimu, kuulutas maa rahva ühisomandiks ning andis riigi kätte pangad ja suurtööstuse. Täites eesti rahva tahet otsustas Riigivolikogu paluda Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu võtta Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik vastu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu samadel alustel, kui kuuluvad sinna kõik teised liiduvabariigid. (A p l a u s.)

Eesti töötav rahvas on Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu rahvastega seotud ammuste vennalike sidemetega ühisest võitlusajast tsarismi vastu, kapitalistide ja mõisnike vastu, kes rõhusid nii vene kui ka eesti töölisi ja talupoegi. Selle meie ühise revolutsioonilise võitluse sümboliks on vanad võitluslipud, millede all Eesti töölised ründasid tsarismi ja kapitalismi juba 1905. ja 1917. aastal ja millised meie täna siia tõime. (T o r m i l i n e a p l a u s.) Kõige mustema reaktsiooni ja politseiliku terrori päevil hoidsid meie töölised neid lippe kui oma kalleimat vara.

Meie oleme üheskoos üle elanud kolm revolutsiooni ja soovime koos NSVL rahvaste ühises sõbralikus peres ehitada vaba Nõukogude Sotsialistlikku Eestit. (T o r m i l i n e a p l a u s.)

Ainult Eesti astumine NSVL koosseisu tagab meie riigile tõelise sõltumatuse ja suveräänsuse, kindlustab meie rahvale vaba majandusliku arengu, meie tööstuse, põllumajanduse ja rahvuskultuuri tõusu, meie rahva heaolu õitselepuhkemise ja meie armastatud kodumaa hüvangu.

Seepärast otsustas Eesti Riigivolikogu 22. juulil 1940. a. pöörduda NSVL Ülemnõukogu poole palvega võtta Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik vastu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu liiduvabariigina samadel alustel, nagu kuuluvad sinna Ukraina Nõukogude Sotsialistlik Vabariik, Valgevene Nõukogude

Sotsialistlik Vabariik ja teised liiduvabariigid, ning töötas välja vastava Deklaratsiooni, millist mul on au siin ette kanda [illegible]

NSVL Ülemnõukogu seitsmes istungjärk. Stenograafiline aruanne, [Tallinn], 1940, lk. 126—128.

[1] 29. juulil 1940 alustas Tallinnast erirongiga teekonda Moskvasse Riigivolikogu 11. koosolekul valitud täievoliline delegatsioon, kelle ülesandeks oli Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogule üle anda Riigivolikogu deklaratsioon palvega võtta Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu võrdõiguslikuks liikmeks (vt. dok. nr. 163).

Delegatsioon saadeti pidulikult teele. Erirongi peatumisel Tapal, Rakveres, Kiviõlis ja Narvas korraldasid töötajad tervitusmiitinguid ja soovisid delegatsioonile edu. Pidulikult tervitasid Eesti NSV Riigivolikogu delegatsiooni Vene NFSV töötajad erirongi peatumisel Kingissepas ja Gatšinas. Leningradis korraldati Eesti NSV Riigivolikogu delegatsiooni auks tervitusmiitinguid [illegible] ja paljudes ettevõtetes. Külalislahkelt võttis Eesti NSV esindajaid vastu [illegible] sialismimaa pealinn Moskva, kuhu delegatsioon saabus 31. juulil. Moskva töötajate ja ühiskondlike organisatsioonide esindajad eesotsas kommunistliku [illegible] tei linnakomitee sekretäriga tervitasid noort Eesti Nõukogude Sotsialistlikku Vabariiki esindavat delegatsiooni ning avaldasid rõõmu eesti rahva [illegible] puhul astuda Nõukogude Liidu rahvaste perre.

1. augustil 1940 algas Moskvas NSV Liidu Ülemnõukogu VII istungjärk, millest kutsuti osa võtma ka Eesti NSV delegatsioon. NSV Liidu Ülemnõukogu VII istungjärgu 5. koosolekul 6. augustil 1940 oli päevakorras Eesti NSV Riigivolikogu täievolilise komisjoni avaldus.

Esimesena kõneles J. Lauristin, kes tervitas rahvasaadikuid ja Nõukogude Liidu valitsust. Oma sõnavõtus andis J. Lauristin ülevaate eesti rahva [illegible] rikkast minevikust tsaarivõimu ning hiljem eesti kodanluse surverežiimi [illegible] Ühtlasi esitas J. Lauristin Riigivolikogu poolt 22. juulil 1940 vastu võetud deklaratsiooni Eesti astumisest Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liitu (vt. dok. nr. 163).

Eesti töötavate naiste nimel esines Ülemnõukogu istungil J. Telman, [illegible] talurahva poolt tõi Ülemnõukogu saadikutele tervitusi G. Abels. Eesti [illegible] intelligentsi esindajana kõneles M. Jürna.

Viimasena Eesti delegaatidest võttis sõna N. Ruus, kes kokkuvõtlikult [illegible] les põhjusi, miks Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik soovib astuda Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu liikmeks.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud jälgisid Eesti NSV Riigivolikogu täievolilise komisjoni liikmete kõnesid tähelepaneliku poolehoiuga, väljendades [illegible] heakskiitu tugevate aplausidega.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadik O. Kuusinen oma sõnavõtus toetas [illegible] Riigivolikogu täievolilise komisjoni liikmete sõnavõttudes ja J. Lauristini [illegible] ette loetud deklaratsioonis esitatud taotlust ning esitas Nõukogude Liidu [illegible] suse ülesandel Ülemnõukogule läbivaatamiseks seaduse-eelnõu Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi vastuvõtmise kohta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu.

Hääletamisel eraldi Rahvuste Nõukogus ja Liidunõukogus andsid kõik [illegible] dikud oma hääled esitatud seaduse-eelnõu poolt. Seadus Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi vastuvõtmise kohta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu (vt. dok. nr. 192) võeti vastu ühel häälel tormilise, kaua kestva [illegible] saatel.

* Vt. dok. nr. 163.

Nr. 192

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI VASTUVÕTMINE NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKE VABARIIKIDE LIITU

NSV Liidu Ülemnõukogu seadus

6. august 1940

Ära kuulanud Eesti Riigivolikogu Täisvolilise Komisjoni avalduse, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu otsustab:

1. Rahuldada Eesti Riigivolikogu palve ja võtta Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu võrdõigusliku nõukogude sotsialistliku liiduvabariigina.
2. Vastavalt NSVL Konstitutsiooni (Põhiseaduse) paragrahvidele 34 ja 35 teostada NSVL Ülemnõukogu saadikute valimised Eesti Nõukogude Sotsialistliku Liiduvabariigi poolt.
3. Teha Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile ülesandeks määrata kindlaks valimiste päev.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees M. Kalinin

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär A. Gorkin

NSVL Ülemnõukogu seitsmes istungjärk. Stenograafiline aruanne, [Tallinn], 1940, lk. 187.

Nr. 193

RAUDTEE PEATEHASTE TÖÖLISVANEMATE NÕUKOGU TERVITUS VABARIIGI VALITSUSELE SEOSES EESTI NSV VASTUVÕTMISEGA NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKE VABARIIKIDE LIITU

7. august 1940

Riigi Raudtee Peatehaste tööliskonna nimel, töölisnõukogu avaldab oma suurt rõõmu Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi vastuvõtmise puhul Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liitu.[1]

Raudtee Peatehaste töölisvanemate Nõukogu:
[Pitsat] I. Kaen, L. Sirel,
O. Hinno, J. Ringo.

ENSV ORRKA, f. 14, nim. 2, s.-ü. 1255, l. 84. Originaal.

[1] 7. augusti pärastlõunal toimus Tallinnas ülelinnaline töötava rahva meeleavaldus rohkem kui 70 000 osavõtjaga, et tähistada Eesti NSV vastuvõtmist Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu võrdõiguslikuks liikmeks. Samal päeval toimusid osavõturohked töötava rahva rõõmumeeleavaldused üle kogu vabariigi. Miitingust, mis korraldati Eesti NSV vastuvõtmise puhul Nõukogude Liidu rahvaste perre, võttis ajakirjanduse andmeil Tartus osa umbes 30 000 inimest, Narvas 15 000, Petseris 8000, Võrus 4000, Rakveres 3000, Paides 1000 jne. Eesti ja Läti Valgas peeti ühine rõõmumiiting umbes 7000 inimese osavõtul (vt. «Rahva Hääl» nr. 47, 8. augustil 1940 ja «Kommunist» nr. 36, 8. augustil 1940).

Nr. 194

TÖÖTAVA RAHVA MEELEAVALDUS VILJANDIS EESTI NSV VASTUVÕTMISE PUHUL NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKE VABARIIKIDE LIITU

Ajalehes avaldatud informatsioon

8. august 1940

Kesknädalal*, kella 18 aegu toimus Viljandis Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi vastuvõtmise puhul Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu liikmeks suurim rõõmumeeleavaldus.

Tuhanded töötavad kodanikud kogunesid korralikus rivis Vabadusväljakule, kandes üle 23 lipu ja loosungi.

Meeleavaldajad kandsid peale loosungite ka Nõukogude Liidu juhtivate seltsimeeste pilte.

Miitingu avas sm. Mölder. Edasi esinesid kõnedega riigivolikogu liige O. Abori, maavanem V. Laante, linnapea kt. Mannermaa ja punaarmee esindaja, kelle kõne tõlgiti eesti keelde. Eesti sõjaväe esindajana kõnelesid Kolberg, reamees Vanakamar ja kolonel Sauselg, riigiteenijate poolt Pärn ja komnoorte poolt Reiles. Lõppsõna ütles Mölder.

«Rahva Hääl» nr. 47, 8. augustil 1940.

Nr. 195

VÄÄRTPABERITE KÄIBE LÕPETAMINE

Vabariigi presidendi poolt antud seadus

8. august 1940

I.

§ 1. Kõik tehingud igasuguste väärtpaberitega börsil lõpetatakse.[1]

§ 2. Pankadel on keelatud anda laene ükskõik missuguste väärtpaberite kindlustusel. Enne käesoleva seaduse jõustumist antud laenude kustutamise puhul on keelatud väärtpabereid nende omanikele tagasi anda.

§ 3. Kõik väärtpaberite valdajad on kohustatud 5 päeva jooksul käesoleva seaduse jõustumisest arvates andma need hoiule Eesti Panka või tema osakondadesse, kui nende üleandmiseks riigile pole kehtivais eeskirjades ette nähtud erikorda.

§ 4. Pärast 5 päeva möödumist käesoleva seaduse jõustumisest arvates on pankadel keelatud võtta hoiule väärtpabereid, samuti teha nendega tehinguid.

§ 5. Käesolevas seaduses ettenähtud kord kehtib ka krediitasutiste portfellides olevate väärtpaberite kohta.

§ 6. Käesolevas seaduses ettenähtud tähtajaks esitamata väärtpaberid loetakse kadumaläinuks ja nendega tõestatavad õigused loetakse kustunuks.

* S. o. 7. augustil.

Käesoleva seaduse eeskirjade vastaselt sõlmitud tehingud loetakse tühiseks.

§ 7. Majandusministril on õigus käesoleva seaduse teostamiseks anda määrusi ning teha täiendavaid korraldusi.

II.

Käesolev seadus jõustub avaldamisega.

[Allkiri]
Siseminister,
Vabariigi Presidendi ülesannetes

[Allkiri]
Peaministri asetäitja

[Allkiri]
Majandusminister

«Riigi Teataja» 1940, nr. 98, art. 959.

[1] Vabariigi valitsuse ettepanekul kehtestas vabariigi president juba 18. juulil 1940 dekreedina väärtpaberite käibe korraldamise seaduse (vt. «Riigi Teataja» 1940, nr. 69, art. 678), mille alusel keelati igasugune väärtpaberite väljaandmine ning pantimine majandusministeeriumi loata, samuti uute obligatsioonide emissioon. Keelu vastaselt toimunud tehingud loeti tühistatuks ning pantavad väärtpaberid võeti riigi hooldamisele. Samuti võeti riigi hooldamisele registreerimata väärtpaberid. Majandusministrile anti õigus tühistada ka enne käesoleva seaduse jõustumist sõlmitud lepinguid, kui need riivasid rahvamajanduse huve (vt. ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 144, l. 303—305).

Nr. 196

MAAREFORMI TEOSTAMISE EELTÖÖDEST[1]

Tartumaa maakomitee ringkiri valdade maakomiteedele

9. august 1940

Maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise vallakomiteede tegevuse ja ülesannete täitmiseks avaldan alljärgnevad juhendused ja lähemad selgitused, mis kuuluvad maakonna komitee poolt 5. augustil 1940 Teile saadetud «Juhtnöörid vallakomiteede ülesannetest» juurde.

1. Vallavalitsuse juures moodustatud vallakomiteel tuleb valida enese hulgast esimees, kes kordineerib ja juhib vallakomitee tegevust.

Komitee asjaajamise viivad läbi vallavalitsuse kantselei töötajad. Vallasekretäril kõigiti kaasaaidata komitee tööle.

Vallakomiteel kutsuda oma koosolekutest asjatundjatena osavõtma Põllutööministeeriumi asjatundjad (kohal. maatulunduskomisjoni ja Maa-ameti eriteadlane). Vallakomiteel Põllutööministeeriumi asjatundjatega ise ühendust pidada.

2. Valla piires asetsevate üle 30 ha maapidamiste maa-alade suuruse kindlaksmääramiseks kasutada kohalikkude vallavalitsuste andmeid ning Põllutööministeeriumi poolt väljasaadetud

16*

valla maaüksuste nimekirju ja Riigi Statistika Keskbüroo poolt saadetud maa- ja talundilehti (1939. a. põllumajand. loenduse andmed). Nimekirjad koostada vorm nr. 1 kohaselt neljas eksemplaris, kolm eksemplari saata maakonna komiteele, kuna üks jääb vallakomiteele.

3. Valla piires asetsevate söötijäetud või puudulikult majandatud kasutusüksuste või nende osade kindlaksmääramine toimugu täiesti objektiivse ja erapooletu hinnanguga ja otsustamisega, võttes arvesse majapidamisega seoses olevaid kõiki asjaolusid.

4. Valla piires üle 30 ha suurte maapidamiste — missugused majapidamised üldistes põllumajanduse huvides peaksid jääma majandamisele tervikuliselt, ilma et nende koosseisust riigile kuuluvaid maid eraldataks — nende selgitamiseks ja kindlaksmääramiseks tarvitada tingimata asjatundjate nõuannet, arvestades siin ka vastavalt asutustelt saadud sellekohaseid tarvilikke andmeid. Siia kuuluksid: üldine tõuloomade aretamine, nagu hobuste, veiste, lammaste, sigade sugulavad, tõukarjad, seemnearetus, põllumajandusliku kultuuri arendamine põldude-, heinamaade- ja soode kultiveerimisega ja masinate tööviisidega või mõned muud alad, mis peaksid alles jääma.

5. Lähemaid juhtnööre ja andmeid saate Maakonna komiteelt Tartu Maavalitsuse juures. Telefonid: Maavalitsuse keskjaam 40-40, abonendid: 46, 48 ja 407.

Ankeetlehtede täitmiseks või muude kirjatööde tegemiseks, kui tarvilik, võiksite kasutada kooliõpetajate kaasabi.

6. Vallakomiteedel juhtnöörides antud ülesanded täita ja vastavad materjalid ärasaata Maakonna komiteele hiljemalt 18. augustiks 1940.

7. Avaldan Siseministri korraldused talundite majapidamise kohta, mida püüda teatavaks teha maapidajatele. Antud seadus näeb ette, et kõik talundite valdajad ja pidajad on kohustatud talundeid korralikult majandama, põlde korralikult harima, külvi õigeaegselt hoolsalt ja täies ulatuses teostama ning saaki õigeaegselt ja hoolsalt koristama.

Talundite valdajaile või pidajaile, kes on 1940. a. sügisesed külvid teostanud korralikult, makstakse riigi poolt tasu nende maadel tehtud külvide eest, mis järgmisel kevadel Maareformi teostamise korras lõigatakse ära talundi küljest. Keelatud on talundi karja, muu inventari ning päraldiste müümine, kinkimine või muul viisil võõrandamine suuremal määral, kui see on vajalik korraliku majandamise käigus. Samuti on keelatud talundi majapidamise igal muul viisil laostamine.

Selle seaduse eeskirjade mittetäitmise korral konfiskeeritakse Põllutööministri otsusel talundi valdaja või pidaja põllumajanduslik vara ja antakse kasutamiseks neile, kes maad korralikult harivad. Seaduse täitmise järelevalve pannakse Põllutööministeeriumile ja maa- ning vallavalitsustele.

8. Vallavalitsustel kõigiti kaasaaidata ja vajalikul korral [illegible] astuda igasuguste kuritahtlike arvamuste ja sihilikkude kuulujuttude tõkestamiseks, mis võiksid kuidagi häirida ja kahjustada meie põllumajanduslikku tööd. Kõigi niisuguste kuulujuttude levitajate ja tekitajate nimed teatavaks teha vastavatele asutustele.

Tartu Maanõunik, Komitee esimees
A. Kivisaar

ENSV ORRKA, f. R-1118, nim. 1, s.-ü. 4, l. 2—3. Rotaatorieksemplar.

¹ 1940. aasta augusti teisel dekaadil algas üle kogu Eesti NSV otsene ettevalmistustöö maareformi elluviimiseks. Tegevust alustasid maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise vallakomiteed, kes võtsid arvele maareformi teostamiseks vajaliku maafondi — suurtalude üle 30 ha ulatuva pinna, puudulikult majandatud talud ja riigi maatagavara (vt. ENSV ORRKA, f. R-11[illegible], nim. 1, s.-ü. 10). Vallakomiteed võtsid vastu ka ankeetlehti (vt. ENSV ORRKA, f. R-1136, nim. 1, s.-ü. 7, l. 1) maata kodanike maasoovide registreerimiseks.

Nr. 197

NARVA LINNA KOMMUNISTLIKE NOORTE TÖÖST

Ajalehes avaldatud informatsioon

9. august 1940

Kreenholmis toimus Noorte Meeste Kristliku Ühingu liikmete ja Narva komnoorte koosolek, kus selgitati kommunistliku noorsooühingu tegevusse puutuvaid küsimusi. Tähtsamaks punktiks oli Noorte Meeste Kristliku Ühingu likvideerimise küsimus, millest koosolijaid informeeris sm. Treiberg. Ülevaatliku pildi Noorte Meeste Kristliku Ühingu senisest tegevusest andis sm. Martma, kes toonitas, et seniseks seltsi juhtijaks ja finantseerijaks oli vabriku valitsus, kes muidugi hoolitses selle eest, et seltsi tegevus oleks selline, mis juhiks noori eemale tööliskusimustega tegelemisest ja tumestaks nende klassiteadvust. Sm. Stokholm oma referaadis andis ülevaate sellest, mida võidab töötav rahvas astudes Nõukogude Liidu perre. Kõneleja toonitas eriti seda, missugused perspektiivid avanevad nüüd töölisnoortele nii kohasaamise, edasiõppimise, vabaaja kasutamise, ühiskondliku tegevuse kui ka muudel aladel. Kõige parema lahenduse töölisnoorte soovide täitmiseks ja tegevusiha rahuldamiseks leidis kõneleja selles, kui nad astuvad komnoorte ridadesse.

Seltsiline Kiken kutsus rohkem naisnoori Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu liikmeks astuma, kuna nüüd avanevad ka tütarlastel võrdsed võimalused poistega töötada oma huvialadel.

Nõukogude Liidu sõjaväe esindajana politruk sm. Kiiser tutvustas eestikeelses kõnes noori Nõukogude Liidu komnoorte tegevusega ja kutsus neid üles nüüd ise aktiivselt endi huvide eest võitlema. Selleks soovitas ta noortel astuda komnoorsoo ühingu

liikmeiks, kus neid tutvustatakse töölisklassi küsimustega, et nad saaksid laiema silmaringi omaenese elust ja oskaksid oma õiguste eest tulemusrikkalt võidelda. Lõpuks töölisnoor sm. Rohult kutsus sütitavas kõnes kõiki töölisnoori üles astuma komnoorsoo ridadesse ja tegutsema kõigi jõududega meie armsa kodumaa ülesehitamisel. Kõneleja jäljendades meie luuletajat lõpetas sõnadega «Töölisnoored! Me ei taha olla vaikiv, ununev lehekülg aegade raamatus!»

«Narva Tööline» nr. 2, 9. augustil 1940.

Nr. 198

TEKSTIILITÖÖSTUSETTEVÕTETE KOMISSARIDE JA TEGELIKE JUHATAJATE ÜLEVABARIIGILISE KOOSOLEKU ÜLESKUTSE TÖÖLISTELE TOODANGU OTSUSTAVAKS TÕSTMISEKS NING TERVITUS EESTIMAA KOMMUNISTLIKULE PARTEILE JA AMETIÜHINGUTE KESKLIIDULE

Väljavõte Informatsioonikeskuse poolt koostatud kirjeldusest

12. august 1940

[. . .] Üleriigiline tekstiiltööstuslikkude komissaride ja tegelikkude juhtide üldkoosolek* 12. 08. 40. a. peab tarvilikuks uue sotsialistliku rahvamajanduse ülesehitamiseks tekstiiltööstuse toodangut kõige lähemas tulevikus radikaalselt tõsta, mis on ainukeseks õigeks teeks rahva jõukusele. Ühtlasi avaldavad komissarid ja tööstuste tegelikud juhid kõikidele töölistele üleskutse kõigiti kaasa aidata meie tööprotsessi ratsionaliseerimisele ja toodangu otsustavale tõstmisele.

Üleriigiline tekstiiltööstuslikkude komissaride ja tööstuste tegelikkude juhtide üldkoosolek 12. 08. 40 tervitab Eestimaa Kommunistlikku Parteid ja Ametiühingute Keskliitu, kes meile õiget teed näitavad rahva jõukuse tõstmiseks ja töötava rahva majandusliku olukorra parandamiseks. [. . .]

ENSV ORRKA, f. 1093, nim. 1, s.-ü. 145, l. 223. Masinakirjaeksemplar.

Nr. 199

USUÕPETUSE ÕPETAMISE LÕPETAMISE SEADUS

13. august 1940

I

§ 1. Usuõpetuse õpetamine lõpetatakse kõigis õppeasutistes. Samuti kaotatakse kõigist õppeasutistest usuliste talituste pidamine.

---

* Koos oli 74 komissari ja 43 käitiste tegelikku juhatajat.

II

Käesolev seadus jõustub avaldamisega ja seda kohaldatakse alates 1. augustist 1940.

[Allkiri]
Siseminister,
Vabariigi Presidendi ülesannetes

[Allkiri]
Peaministri asetäitja

[Allkiri]
Haridusminister

«Riigi Teataja» 1940, nr. 102, art. 1011.

Nr. 200

KESKKOOLI KORRALDUSEST

Vabariigi presidendi poolt antud seadus

15. august 1940

I.

§ 1. Keskkool moodustab ühtluskooli teise astme.

§ 2. Keskkoolide asutamise ja sulgemise otsustab Vabariigi President. Keskkooli paralleelklasside avamise ja sulgemise otsustab krediitide kohaselt Haridusminister.

§ 3. Keskkooli kursuse kestuse määrab Vabariigi Valitsus.

§ 4. Õppimise võimaldamiseks keskkoolis antakse õpilastele tasuta riigi ja omavalitsuste eelarvetes selleks ettenähtud krediitidest.

§ 5. Keskkooli õppeained määrab kindlaks Vabariigi Valitsus Haridusministri ettepanekul.

Keskkooli tunni- ja õppekavad kinnitab Haridusminister.

§ 6. Keskkoolide õppe- ja kasvatustöö ligemad alused, õpilaste vastuvõtmise korra ning klassi- ja koolikursuse lõpetamise korra määrab Haridusminister.

§ 7. Keskkoolid peavad olema varustatud Haridusministeeriumi poolt tarvilikuks tunnustatud õppeabinõude, raamatukogude ja seadmetega.

§ 8. Keskkoolis on järgmised ametis-olevad isikud: direktor, tarbe korral inspektor, õpetajad, arst, asjaajaja ja teenijad.

Nende ametiisikute ülesanded ja kohustused määrab Haridusminister.

§ 9. Keskkoolil on kollegiaal-organina õppenõukogu, kelle liikmeteks on kooli õppejõud, kooliarst ja lastevanemate esindaja.

Õppenõukogu ülesanded ja tegevuse alused määrab Haridusminister.

§ 10. Keskkooli juures asub õpilaste vanemate esindus.

Õpilaste vanemate esinduse koosseisu, ülesanded ja tegevuse alused määrab Haridusminister.

§ 11. Haridusministril on õigus anda määrusi käesoleva seaduse teostamiseks.

II.

Käesolev seadus jõustub avaldamisega. Käesoleva seaduse jõustumisega kaotavad kehtivuse Keskkoolide seadus (SK VI 1938, 1, 4) ja Gümnaasiumide seadus (SK VI 1938, 1, 5).*

Tallinnas, 15. augustil 1940.

H. Kruus
Peaministri asetäitja

Joh. Vares
Peaminister,
Vabariigi Presidendi ülesannetes

J. Semper
Haridusminister

«Riigi Teataja» 1940, nr. 103, art. 1026.

Nr. 201

EKP TALLINNA KOMITEE TEADAANNE KURSUSTE KORRALDAMISE KOHTA PARTEIALGORGANISATSIOONIDE SEKRETÄRIDELE

15. augustil 1940

EKP Tallinna Komitee korraldab oma ruumes Pikk tn. nr. [illegible] lühiajalised kursused partei algorganisatsioonide sekretäridele. Kursus on kaks korda nädalas — teisipäeval ja neljapäeval kella 6—10 õhtul. Algus täna.

«Kommunist» nr. 43, 15. augustil 1940.

Nr. 202

ÜLERIIKLIKU MAATÖÖRAHVA ÜHINGU VIRUMAA KONDUŠI JA RADOVELI OSAKONDADE AVALDUSTEST KOLHOOSIDE ORGANISEERIMISE ASJUS

Talukorrastusnõuniku ettekanne Põllutööministeeriumi Põllumajandusosakonna direktorile

15. augustil 1940

Asedirektor J. Ümarik'u korraldusel sõitsin 12. augustil 1940 Karjati külla, kuhu palusin konsulent N. Koltsovi kutsuda asjaosalised, et nendega nõu pidada.

Kogunenud oli rahvast kuni 300 isikut rahvamajasse, kus alustasin koosoleku pidamist kell 15.

Küsisin Konduši ja Radoveli Üleriikliku Maatöörahva Ühingu osakondade esimeestelt J. Tammelt ja H. Tumalevitš'ilt, mis põhjustel nemad soovivad kolhoosi.

* Dokumente ei avaldata.

Mõlemad seletasid, et maad on nendel küllalt, kuid see on enamasti looduslikus olekus. Nad ei pääse oma vaesusest muidu välja, kui harides uudismaid ja seda pole võimalik teisiti, kui asutada kolhoos, siis annab riik traktori, millega maa küntakse ja nemad on samas kolhoosis tööl ning saavad palka. Kolhoos tuleb asutada kohe ja nimelt juba tänavune rukkikülv tuleks teha ühiselt kolhoosi põllul.

Seepeale ma kandsin neile ette kolhoosi normaalpõhikirja ja selgitasin kolhoosi organisatsiooni ning märkisin, et selle suure maaümberkorraldusega ei tarvitse nii väga rutata ning hoopis puudulik peaks olema nüüd rukkikülv ühele põllule, mis ettevalmistatud [illegible] ja osalt hoopis ette valmistamata, sest mitte kõik praegused kesad pole kõrvu.

See ei heidutanud kõnelejaid põrmugi; nad jäid oma nõudmiste juurde, et nemad soovivad kolhoosi otsekohe ja ei saa aru, miks soovitakse asjaga viivitada. Samas avaldati siis ka Gurovi ja J. Tamme poolt, et vene rahvusega piirimaad ühendatagu Leningradi oblastiga ning Tumalevitš lisas, et kui ei asutata ühe kolhoosi, siis tekib segadusi eeskätt majanduslikul alal.

Kõnelejaist vaid üksikud manitsesid mitte rutata asjaga. Läbirääkimine oli elav ja äge, kuid toimus siiski kõigiti korrapäraselt. Saades mulje, et kolhoose tahetakse organiseerida kindlasti, lõpetasin läbirääkimised kella 18 paiku.

Kuid osa rahvast, ca 50 isikut, nende seas enamik koosolekul sõnavõtjaid, jäid kohale ja läbirääkimised kestsid veel kella 21. Neil läbirääkimistel võttis sõna Judin, kes oli eelmisel pühapäeval Narvas koosolekul, kus kohalik riigivolikogu liige oli kolhooside asutamise maha laitnud. Nii nüüd temagi laitis asja maha (varem oma sõna ei võtnud), kuid teised jäid oma seisukohtade juurde. Neil aga loobuti nende läbirääkimiste ajal kavatsusest kohe saata oma esindajad Tallinna kolhooside asutamist nõudma ametiasutustes.

Peetud koosoleku ja vahepeal kogutud materjali alusel on mul teatada:

Kolhoosi asutada soovivad teravamalt Raja valla talupidajad. Vallas on 15 küla à 13—110 talu, kokku 705 talundit. Neist alla 1 ha 24, 1—5 ha põllumajanduslikku maad — 121 t.; 5—10 ha — 197, 10—20 ha — 271 t.; 20—30 ha — 65 t.; ja üle 30 ha — 27 t. Talu keskmiseks pindalaks on 18 ha. Maad on (talunditel suurusega üle 1 ha):

Põld ja aed	2351,9	ha või	19%,	sellest kult.	uudismaad	29,2 ha
Niit	2792,7	„	22,5%	„		3,6 „
Karjamaa	3338,3	„	26,9%	„		1,3 „
Mets	2348,9	„	18,9%	„		— „
Muu	1574,6	„	12,7%	„		— „
Kokku	12406,4	„	100%	„		34,1 „

Enamik maast on vilets looduslik rohumaa, mille ülesharimine on alustatud laialdaselt, registreeritud ligi 500 harijat, kuid praegu see töö enamasti seisab.

Rahvast on tihedalt. 100 ha põllumajand. maa kohta tuleb [illegible] töötajat, riigi keskmine on 18; 100 töötaja kohta tuleb mittetöötajaid 30, riigi keskmiselt — 26.

100 töötaja kohta on keskmiselt

	Raja vallas	riigis		Raja vallas	riigis
hobuseid	31	59	sigu	53	116
veiseid	93	191	lambaid	94	187
lehmi	64	129	linde	262	618

Seepärast on kohal olnud ikka olukord, et olev põllumajandus pole rahvast toitnud. Tähtsamad kõrvaltööd olid: Skamja külas ligi 100 peret kingsepatöös, mujal meestel talvel metsavedu ja naistel sügisel metsamarjade korjamine. Möödunud suvel andis head teenistust suur teede ehitamine Narova vasakul kaldal. Rahvas avaldaski soovi, et kas saaks seada korda külavahelised teed jõe paremal kaldal, kus teed halvad, mis võimaldaks rahvale teenistust.

Kaugemal väljas tööl käia eriti ei soovita, kui siis artellis. Põllutöölisi siit pole saadud. Kalandus siin jõe piirkonnas on tähtsusetu.

Põllumajandus ei kata kohapealset toidu tarvet. Toiduvilja on ikka juurde ostetud. Tänavu olevat aga olukord selline, et ei tule välja ka loomasöödaga ja kui ei saa loomadele väljast sööta, siis tuleb kevadel puudus seemneviljast.

Skarjatina külas töötas omal ajal ka piimaühing, mida püüti hoida töös riigi abirahadega, nüüd see seisab.

Praeguses olukorras see ümbrus ei kujuta enesest tootmisvõimelist põllumajandust.

Põllumajanduse arengu eelduseks on siin eelkõige uudismaade ülesharimine ja edasi üleminek loomakasvatuse laiendamisele. Kui kohalikul elanikkonnal on nii tugev soov seda läbi teha kolhoosi organisatsiooni korras, on selleks vajalikud järgmised eeldused:

1. Osa rahvast asustada mujale või lahkub tööle tööstusesse ja annab oma maa jääjaile, kes sel viisil omaks juba enam haritavat pinda, mis soodustaks ka uudismaade ülesharimist.

2. Maaparandustööd ja ka ca pool üldisest uudismaa harimisetööst tehakse pikaajalise laenu abil, kusjuures kohalikud elanikud võiksid selles töös ka teenida. Laenu tasumine võimaldada natuuras ja alates ajast, kui majapidamine on selleks võimeline.

Uudismaade ülesharimiseks 3000 ha ulatuses oleks vaja pikaajalist laenu vähemalt kr. 150.000 ja pealeselle vajalik masinapark, mille hind arvates 3—5 traktorit ühes vajalike riistadega võiks olla kr. 30.000 ümber.

3. Kolhoosi karja moodustamiseks praegu olevatest loomadest on eeldused nõrgad. Neid loomi on niipalju, kuipalju neid oleks andmetel Nõukogude Liidus kolhoosnikel on lubatud pidada isiklistes majapidamistes ja päälegi on need loomad tõuliselt ja toodangult enamasti kehvad. Seega kolhoosi enese kari tuleb soetada enamasti väljaspoolt saadavast materjalist ja kui seda soetada kohe algul, siis ei tulda siingi toime soodsa laenuta.

Enne kui asuda kolhoosi organiseerimisele, tuleb lahendada mõningad põhimõttelised küsimused:

a) kohandada meie oludele kolhoosi (трудовая артель) põhikiri, majanduslikult ja ka poliitiliselt;

b) lahendada küsimus, kuidas ja kes tasub hoonete ja varade eest, mis ümberasujatest maha jäävad;

c) kuidas toimida nende talupidajatega, kes ei soovi astuda kolhoosi ja kelle maad jäävad kolhoosi astuda soovijate maade vahele;

d) Nõukogude Liidus antud kolhoosi normaal-põhikirja järgi iga kolhoosi astuja loomad ja inventar, mis tema annab üle kolhoosi, hinnatakse, osa sellest arvatakse ühisvaraks, mida keegi enam tagasi ei saa, osa aga arvatakse osamaksuks või osakapitaliks, mida kolhoosist lahkujale makstakse tagasi. On vaja koostada hindamise juhendid ja selgitada, kas kuuluvad hindamisele ka maaparanduse ja uudismaade ülesharimise tööd.

Viimaste hindamine ja arvestamine igaühele eraldi on minu arvates vajalik, sest mõned talupidajad on seda tööd teinud võrdlemisi palju investeerides sellesse kogu oma vaba aja ja sissetuleku, teised aga pole seda teinud.

Eeltoodut arvesse võttes leian, et Narva jõe ülemjooksu põllumajanduse väljaarendamine on võimalik ka kolhoosides, kuid ainult pikaajalise krediidi varal. Asja korrastamiseks on vajalikud mitmed põhilise tähtsusega eeltööd, mispärast praegu, s. o. tänavu sügisel kolhooside organiseerimine pole võimalik.

Et rahvas on selle küsimuse ümber üsna ärevil ja on isegi liikumas mõte ühendada piiriäärsed vallad Leningradi oblastiga, siis oleks tarvis anda kolhooside organiseerimise asjas ametlik seletus, et igaüks jäägu omal maal oma töö juurde, kuni vajalikud eeltööd on tehtud.

Kolhooside propageerijad on Narva jõe ülemjooksul Üleriikliku Maatöörahva Ühingu kohalikud osakonnad, kus juures näib, et nad ajavad asju ka Ühingu kõrvalt — nagu käesoleval juhul. Üleriiklikku Maatöörahva Ühingut paluda teatada oma osakondadele, et nemad kõigis küsimusis pöörduksid asutuste poole oma keskkoha kaudu, et viimasel oleks võimalik asja kohta oma seisukohta avaldada, mis kahtlemata vajalik.

Skarjatinas peetud koosolekul avaldati soovi, et lõplik otsus kolhooside organiseerimise võimaluse kohta tänavu sügisel antaks teada lähemal ajal ametlikult raadios ja ajalehtedes, mida pooldan täiesti ja palun teha. *

V. Ojamaa
Talukorrastusnõunik

ENSV ORKA, f. R-6, nim. 1, s.-ü. 472, l. 267—270. Originaal.

* Vt. ka dok. nr. 216, 232, 247, 251, 278, 307, 313, 325 ja 330.

Nr. 203

EESTI NSV MAJANDUSMINISTEERIUMI TÖÖSTUSTE JUHTIMISE KOMITEE RINGKIRJALINE TEGEVUSJUHEND NATSIONALISEERITUD TÖÖSTUSETTEVÕTETE KOMISSARIDELE

Väljavõte ringkirjast

16. august 1940

Natsionaliseeritud tööstusettevõtete komissaride esmajärguliseks ülesandeks on käitiste intensiivset ja katkestamata tööd kindlustada.

Selleks on vajalik töötavate kaadrite eest hoolitsemise kõrval hoolt kanda ka selle eest, e t e t t e v õ t e k õ i g i v a j a l i k u d e t o o r- j a a b i a i n e t e g a n i n g u u e n d a m i s e k s v a j a v a t e s i s s e s e a d e o s a d e g a v a r u s t a t u d o l e k s j a s a a d u s t e t u r u s t a m i n e j o o k s v a l t a s e t l e i a k s. Korrapärase ettevõtte varustamise eest toor- ja abiainetega, uuendamist vajavate sisseseade osadega ning toodangu turustamise eest o n k o m i s s a r i d i s i k l i k u l t k a a s v a s t u t a v a d k o o s t e i s t e e t t e v õ t e t e j u h t i d e g a [...]

Tööstuste Juhtimise Komitee

ENSV ORRKA, f. 2272, nim. 1, s.-ü. 1, l. 7. Rotaatorieksemplar.

Nr. 204

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU NOORSOOÜHINGU TARTU LINNA ORGANISATSIOONI ÜLDKOOSOLEK 16. AUGUSTIL

Ajalehes avaldatud informatsioon

18. august 1940

Reede* õhtul toimus Aia tänaval Ülikooli suures auditooriumis Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu Tartu osakonna üldkoosolek. Ehkki komnoortel on kasutada üsna avarad endise korporatsiooni Vironia ruumid, on need liikmete arvu suurenemisel jäänud kitsaks, mispärast oldi sunnitud kasutama Ülikooli suurt auditooriumi. Seekordsest koosolekust võttis osa üle 400 komnoore.

Koosolekul seltsimehed arvustasid oma sõnavõttudes tehtud tööd, kus kiitvate sõnavõttude kõrval esineti ka üsna valju enesekriitikaga. Eriti põhjalikult aga arutati komnoorte initsiatiivil üleliidulise lennuväe aastapäeva puhul Tartus korraldatava lennuväepäevaga seoses olevaid küsimusi. Koosolekul esinesid artistid annete ja sõnavõttudega ka üksikute ringide vanemad. Komnoored otsustasid eneste peale võtta ka 1. septembril üleilmse noorsoo päeva puhul Tartus toimuva spordipäeva korraldamise. Koosolekul jagati komnoortele välja kontroll-kaardid, mida tulevad Noortemajja sissepääsemiseks korrapidajale ette näidata. Ilma kontrollkaardita pääseb ruumi ainult korrapidaja loal.

Koosolek lõppes võimsa Internatsionaaliga.

„Postimees" nr. 222, 18. augustil 1940.

* S. o. 16. augusti.

Nr. 205

MASINA-TRAKTORIJAAMA LOOMISE TAOTLUS

Järvamaa Väätsa valla talupidajate avaldus Põllutööministeeriumile

*20. august 1940**

Siugumetsa talupidajad arusaades maaviljakuse tõstmise vajadusest ja tarbest sammu pidada kiirelt areneva põllumajandamise mehhaniseerimisega, leiavad tarviliku olevat asutada masin-traktori jaama, ühiskasutamise alusel allpool järgnevate tingimustega ja kasutamise korraga.

Masin-traktori jaama otsesesse tööpiirkonda kuuluksivad esialgselt 12 talumajapidamist ca 240 ha põllumajandusliku maaga, kuid jaama kasutavate majapidamiste arv võib tõusta tunduvalt arvesse võttes tarvidust ära kasutada maksimaalset töövõimet, mida masinad suudavad anda ja ka kohapealseid olusid ja eeldusi selleks.

Meie põllumajanduslik toodang on veel võrreldes teiste enamarenenud põllumajanduse maade toodangutega väga madal. Madalad vilja ja heinasaagid ei võimalda meie karjamajanduse toodangut tarvilisele kõrgusele viia. Kari kannatab alatoitluse all, on tõuliselt kirju ja ka arvuliselt pole veel ülemmäär saavutatud. Samad puudused ilmnevad ka väikelooma kasvatuse alal. Nende puuduste kõrvaldamiseks tuleb meil kõigi abinõudega püüda tõsta maa viljakust ja karja ning heinamaade saake. Selleks on meil ka küllalt veel võimalusi peaaegu mitte midagi andvate heina ja karjamaade ülesharimisega, ja meie põldude otstarbeka ja põhjaliku mulla harimisega. Põhjalik maaharimine ilma moodsate masinate ja otstarbekate mullaharimise riistadeta pole aga võimalik. Sama on ka maksev külvi ja saakide koristamise kohta.

Põllumajanduses on vähe tööjõudu ja olemasolev tööjõud on liiga üle koormatud. Vabast ajast ja selle kasutamisest enda vaimsete huvide rahuldamiseks ei ole juttugi, kuna tihti isegi väga tarvilikud tööd tööjõu ja aja puudumisel peavad tegemata jääma.

Kõiki neid asjaolusid arvestades jõuame meie otsusele, et tuleb senisest suuremal määral mehaanilist tööjõudu tarvitama hakata. Kuna aga suurte ja kalliste masinate muretsemine üksikule majapidamisele arusaadavalt ülejõu käib ja mittetasuv on,

* Dateeritud Põllutööministeeriumis dokumendile tehtud märkuse alusel.

siis on ainukeseks võimaluseks väiketalude mehaniseerimiseks masinate ühine muretsemine ja kasutamine. Näiteks: selle asemel, et viis talu igaüks ostavad ühesugused masinad, milledest igaüks oleks suuteline sooritama kõigi nende viie talu vastava töö, võiks sama kapitali hulgaga osta viis isesugust masinat, milledest samuti igaüks on suuteline tegema kõigis nendes taludes vastavad tööd. Kasutamise kulude vähenemine on siin käegakatsutav.

Eelpool nimetatud ümbruskonna talupidajatel on kavatsus esialgu muretseda masinate jaama järgmised masinad: traktor ühes sinna juurde kuuluvate hädavajalikumate ja tähtsamate masinate ja mulla harimise riistadega ja viljapeksu garnituuriga. Väiksematest masinatest oleks esialgu vaja muretseda vähemalt üks viljalõikuse ja kartulivõtu masin. Kõne alla võiks tulla ka üksikutel talupidajatel olemasolevate masinate nagu rohuniitjate ja hobuse-loorehade ühisele kasutamisele võtmine, kuna nende töövõime pole praegu täiel määral kasutatud. Samuti kuuluksid masinate pargi koosseisu juba olemasolevad ja ühiselt kasutatavad masinad, reaskülvajad ja viljasorteerimismasin.

Siis on kavatsus põllupidajatel asuda ühiselt vilja kuivatuse ehitamisele ja kui masinate ühine kasutamine peaks andma häid tulemusi ka kõigi teiste, siin nimetamata riistade ja masinate ühisele kasutamisele asumine, millised selleks võimalikud on ja aitavad säästa aega ja tööjõudu.

Masinate kasutamise ja tasu tingimused määrab kindlaks täiskogu koosolek vastavalt masintraktori jaamade põhikirjas ettenähtud nõuetele ja muidugi ka arvestades kõiki korraldusi ja määrusi, mis riigivõimu poolt peaks ette kirjutatama või määratama.

Selle algatuse teostamiseks puudub aga põllupidajatel tarvilik kapital. Kuid arvesse võttes põllumajanduse suurt osatähtsust meie rahva elu parandamisel ja ülesehitamisel, siis alla kirjutanud põllumehed loodavad siin tõhusamat riiklikku kaasabi, kui senini põllumajandusele osaks on saanud, nii toetuse kui ka pikaajalise ja odavaprotsendilise laenu näol.

[Järgneb 10 allkirja]

ENSV ORRKA, f. R-6, nim. 1, s.-ü. 474, l. 26—27. Originaal.

Nr. 206

TÖÖVILJAKUSE TÕUS PÕLEVKIVI KAEVANDAMISEL KIVIÕLIS

Ajalehesõnum

21. august 1940

Vaatamata sellele, et uues olukorras töötamine on kestnud alles lühemat aega, on kõigis põlevkivikaevandustes tööproduktiivsuse alal saavutatud märgatavalt paremaid töötulemusi. Nii jõuti neljapäeva õhtuks teha esimesed kokkuvõtted Kiviõli kaevanduste juulikuu tööproduktsiooni kui ka kaevurite tunnitasude alal, mis andsid üllatavaid tulemusi. Nii on kaevurite päevane tööproduktsioon tõusnud endiselt 4,5 tonnilt nüüd juba 4,9—5 tonnini. Keskmiselt on tööproduktiivsusega tõusnud koos ka kaevurite töötasud senisest 30% ja kaevurite keskmiseks tunnitasuks on praegu 96,1 senti. Üldine tööproduktiivsuse tõus on seni olematult kõrgele viinud ka kaevurite keskmised päevapalgad, mis augusti viimaste kokkuvõtete järele tõusevad 7,69 kroonini. Nii kõrgeid keskmisi päevapalku pole meie kaevanduste ajaloos veel kunagi korda läinud saavutada ka siis, kui endiste juhtide poolt mitmesuguste surveabinõude abil püüti kaevureid tööle sundida töölt vallandamise ähvardusega. Neljapäeval olnud palgapäeva ja sellele järgnenud reede hommikul polnud aleviku vahel ringi liikumas joobnud töölisi, kes varem palju sekeldusi tekitasid politseivõimudele ja kaaskodanikele. Koos tööproduktiivsuse tõstmisega tehakse praegu kavu kaevandustööde juures tarvisminevate materjalide, nagu lõhkeaine, tugipostide jne. kokkuhoiuks ja ratsionaalseks kasutamiseks. Küsimuse selgitamiseks kutsutakse lähemal ajal [kokku] kaevurite ühine nõupidamine. Pidevat tõusu näitavad ka Kohtla-Järvel kaevurite tööd, kuna seal mehe päevane toodang ulatub samuti juba 5,3 tonnile. Senised töötulemused kõigis kaevandustes näitavad kujukalt, mida suudetakse korda saata tööliste ühisalgatuse ja töödistsipliini abil, kuna ainult ühekuulise ajaga on saavutatud tulemusi, mida seni aastatepikkuse ülalt juhtimisega kätte ei suudetud saada.

«Kommunist» nr. 49, 21. augustil 1940.

Nr. 207

TÖÖVILJAKUSE TÕUS NARVA TEKSTIILIKÄITISTES

Ajalehesõnum

22. august 1940

Narva suurte tekstiilkäitiste töölised on ratsionaalsemate töömeetodite ellurakendamisega saavutanud tööviljakuse tõstmisel juba märkimisväärseid tulemusi. Kalevivabriku komiteele tehti teatavaks, et apretuuri-osakonnas on töölised Viktor Tross, Anastassia Masjagina, Aleksander Vassilkov, Ivan Mardasjev ja Vassili [illegible] ratsionaalsema töömeetodi tagajärjel tööpäeva vältel tavalise 12 kanga asemel masinast läbi lasknud 22 kangast. Seejuures ei leitud kontrollimisel töö juurest ainustki viga. Ka sama vabriku Värvimisosakonnas on tõstetud tööviljakust üsna tunduval määral. Käitise komiteel on praegu käimas juba aastaid suletuks seisnud töösaalide remontimine, et nendes kohe tööd alustada niipea, kui on lahendatud energiaküsimus.

Natsionaliseeritud käitises «Vill» on eeskujulike tööliste nimestikku võetud trikoo-osakonna tööline Vladimir Borobkov, kes kahe

telje asemel hakkas tööle neljal teljel ja senise toodangu on ületanud 130 protsendi võrra.

«Kommunist» nr. 50, 22. augustil 1940.

Nr. 208

ERAMUUSEUMIDE RIIGISTAMINE

Väljavõte vabariigi presidendi poolt antud seadusest

23. august 1940

I.

§ 1. Kõik teadusliku, kunstilise, ajaloolise või kultuurilooliste väärtusega kogusid sisaldavad eramuuseumid ühes nende osakondadega ja nende juurde kuuluvate eriasutistega, nagu arhiivid, raamatukogud ja fotokogud, suletakse ning lõpetavad oma tegevuse Haridusministri poolt määratud tähtajal.

§ 2. Eramuuseume ülalpidavate sihtasutiste kinnisvarad ühes päraldistega, muuseumikogud ja muu vallasvara kui ka muu sihtasutistele nende põhikirjades tähendatud alusvarana või kasutamiseks antud varad lähevad tasuta riigi omandiks. Samuti lähevad riigile üle nende sihtasutiste varalised õigused ja kohustused [. . .] *

Joh. Vares
Peaminister,
Vabariigi Presidendi ülesannetes

H. Kruus,
Peaministri asetäitja

J. Semper
Haridusminister

«Riigi Teataja» 1940, nr. 109, art. 1105.

Nr. 209

EKP NARVA LINNA ORGANISATSIOONI VÕITLUSÜLESANNETEST NÕUKOGUDE VÕIMU KINDLUSTAMISEL

Ajalehes avaldatud informatsioon

23. august 1940

Eestimaa Kommunistliku Partei Narva Komitee sekretär Adolf P a u k andis meie lehe esindajale selgitusi küsimuste kohta, kuidas areneb praegu Narvas ja Ida-Virumaal organiseerimine ja missugused tähtsamad ülesanded on komiteel ligemalt päevakorras.

Pärast juunikuu pöördelisi sündmusi, märkis sm. A. Pauk, et töötav rahvas oli saanud lõpliku võidu tagurliku klike üle, seni põranda all töötanud parteil täie innuga ja energiaga asuda uue ühiskondliku korra ülesehitamisele. Et põrandaalusest ajajärgust oli säilinud vaid käputäis liikmeid, siis tuli suurte sihtide ja ülesannete läbiviimiseks liikmeid juurde tõmmata. Kui seni parteisse kuulusid ainult läbiproovitud ja täiesti ustavad isikud, siis nüüd tuli kiirete ülesannete täitmiseks selektsiooni pisut nõrgendada. Et aga siiski parteisse ei pääseks väärollust, selleks oli seatud üles nõue, et parteisse võisid kuuluda peamiselt ainult need, kes juunikuu pöördelistel sündmustel on ülesnäidanud aktiivse kaasalöömisega oma kaasabi. Peab ütlema, et hilisematel vastuvõtmistel meie ei ole kaastööliste valikuga siiski väga eksinud ja uutest liikmetest loodame võrsuvat häid seltsimehi ning töörahva juhte. Partei Narva Komiteesse* kuulub praegu 74 liiget, kuna sooviavaldusi on antud peale saja. Vastavalt Keskkomitee korraldusele teatavasti uusi liikmeid enam vastu ei võeta ja parteisse astuda soovijail tuleb esialgu üheks aastaks jääda kandidaadiks.[1] Selle aja vältel kahtlemata selgub, kas kandidaadist on loota aktiivset ja vastuvõetavat parteikaaslast või mitte.

Mis puutub komitee tähtsamatesse ja päevakorral olevatesse ülesannetesse, siis esijoones tuleb meil viia läbi partei organiseerimistööd. Sellel alal on teha veel ulatuslikke töid, et muuta partei ühiskondliku elu võimsamaks energiaallikaks ja juhiks. Peame hoolitsema ka partei puhtuse eest, et partei ridadesse ei kuuluks vastuvõtmatuid isikuid.

Teine suurem ülesanne, mille läbiviimisele komitee on asunud täie energiaga, on tööstuste töömahu suurendamine ja stahhaanovliku liikumise ning sotsialistliku võistluse elustamine. Tööstuslinnas Narvas, kus käitiste seniste juhtide majandus-meetodite tagajärjel tööstuselu on allakäinud, kohati peagu laostumise äärele viidud, tuleb selleks teha väga suuri pingutusi. Julgeme loota, et Narva suurvabrikuid suudame teatud aja jooksul siiski panna käima maksimaalsel määral. Mis puutub stahhaanovlikku liikumisse ja sotsialistlikku võistlusse, siis peab ütlema, et Narva töölised, kes alati on sammunud meie proletariaadi esiridades, on nendes küsimustes näidanud paremat arusaamist. Reas käitistes on töölised omal algatusel selle küsimuse üles võtnud ja tööviljakuse tõstmisel osutanud juba ka teatavaid tulemusi.

Eelnimetatud ülesanded on praegu komiteel tähtsamad, kuid kaasa aidata on tulnud väga paljudes küsimustes. Peaaegu kõikidel aladel on osutunud vajalikuks partei kaasabi. Ühe suurema ülesandena seisab komitee ees veel nõukogude valimiste läbiviimine ja organiseerimine, missugused ülesanded tuleb lahendada tõenäoliselt juba enne 1. oktoobrit.

Nagu ajalehtede kaudu juba teatavaks on saanud, anti neil päevil parteile üle likvideeritud «Harmonie» klubi varandused, millede väärtus hinnatakse kuni 150.000-le kroonile. Sellega on partei saanud üsna suure alusvara omanikuks. Senisesse «Har-

* Välja on jäetud tekst, mis käsitleb selle seaduse ellurakendamisega seotud küsimusi.

1 Mõeldakse parteiorganisatsiooni arvulist suurust.

monie» rahvamajja kavatseme võimaluse korral paigutada spordi laste kodu ning tööliste kultuuriorganisatsioone. Võimalik, et ka komitee läheb ajutiseks nendesse ruumidesse üle, kuna praegused ruumid töölismajas on jäänud kitsaks. Hiljem peab aga paratamatult päevakorrale võtma suurema töölismaja ehitamise, kus peale töölisorganisatsioonide leiaks ulualuse ka EKP Narva Komitee.

Lõpuks märgib sm. A. Pauk, et vastavalt hiljuti teostatud kokkuleppele hõlmab Narva Komitee rajooni, kuhu kuuluvad peale Narva linna Narvatagused vallad, Alutaguse, Vaivara, Illuka ja Jõhvi linn, kuna ülejäänud osa Virumaast jagavad omavahel Rakvere ja Kunda Komiteed. Oma tööpiirkonnas on Narva Komitee seni asutanud kolm bürood ja nimelt Kreenholmis, linas ja kalevivabrikus. Maarajoonis on büroode ja rakukeste loomine algu liikmete vähesuse tõttu lükatud edasi. Komitee juhatusse kuuluvad praegu esimehena Kaarel Paas, sekretärina Adolf Pauk ja laekurina Aleksander Velman.

«Narva Tööline» nr. 8, 23. augustil 1940.

[1] Oma otsusega 16. augustist 1940 muutis EKP Keskkomitee parteisse vastuvõtmise tingimusi. Pärast 21. juuni sündmusi võeti parimaid töörahva õiguste eest võitlejaid parteisse vastu lihtsustatud korras, s. o. nõuti soovitajat ja võeti kohe partei liikmeks. Sel viisil astusid parteisse needi lisklassist, kehvtalurahvast ja haritlaskonnast pärinevad inimesed, kes olid teile tuntud ja olid enamasti parteiga käsikäes töötanud juba põranda all. tades parteisse vastuvõtmise küsimust, leidis EKP Keskkomitee, et nüüd parteile lähemalt tuntud seltsimehed on juba partei liikmeteks vastu tuleb vastuvõtmise tingimusi muuta, sellega ära hoides juhusliku elementi tumist parteisse.

Kujunenud olukorras kehtestas Keskkomitee oma otsusega parteisse vastuvõtmise ühe tingimusena kandidaadiaja, s. o. parteisse astuda soovijaid ei tud enam otse partei liikmeks, vaid liikmekandidaadiks, kusjuures töölistele ja põllutöölistele nähti ette kandidaadiaeg kuus kuud ja kõigile teistele üks aasta (vt. «Kommunist» nr. 48, 20. augustil 1940).

Nr. 210

MAASOOVIJATE ANKEETLEHTEDE LÄBIVAATAMINE PÄRNUMAA KARKSI VALLA MAAKOMITEES

Väljavõte koosoleku protokollist

24. august 1940

[. . .] Komitee vaatas läbi ja tunnustas tõelikkudeks maasaajateks: maatamehi — 47, põllutöölisi — 50, rentnikke — 70 ja pooleteramehi — 20 isikut.

Ülejäänud maasoovijaid esmajärjekorras maaga mitte varustada, vaid siis, kui maad üle jääb ja keda Komitee maasaamiseks kõlbulikuks tunnistab.

Esimees: A. Paas

Vallasekretär: K. Taussar Liikmed: J. Priimägi
Aug. Pärn

ENSV ORRKA, f. R-1176, nim. 1, s.-ü. 1, l. 3. Originaal.

Nr. 211

EESTI NSV RIIGIVOLIKOGU RESOLUTSIOON RIIGIVOLIKOGU TÄIEVOLILISE DELEGATSIOONI TEGEVUSE KOHTA

Väljavõte Riigivolikogu II koosseisu I istungjärgu 12. koosoleku stenogrammist

24. august 1940

[. . .] Riigivolikogu, ära kuulanud Riigivolikogu täisvolilise Delegatsiooni teadaande NSV Liidu Ülemnõukogu otsuse kohta ENSV vastuvõtmise üle NSV Liidu liikmeks, otsustab tunnistada, et Delegatsioon on Eesti töötava rahva üksmeelse tahte edukalt täitnud. [. . .][1]

Riigivolikogu II koosseis, I istungjärk, 1.—13. koosolek. Stenograafilised aruanded, Tallinn, 1940, lk. 143.

[1] Riigivolikogu II koosseisu I istungjärgu 12. koosoleku päevakorras oli kolm punkti:

1. Täievolilise delegatsiooni teadaanne NSV Liidu Ülemnõukogu otsuse kohta Eesti NSV vastuvõtmise üle NSV Liidu liikmeks.
2. Riigivolikogu konstitutsioonikomisjoni aruanne Eesti NSV Konstitutsiooni (Põhiseaduse) eelnõu kohta.
3. Eesti NSV kõrgemate riigivõimuorganite moodustamine.

Riigivolikogu täievolilise delegatsiooni teadaande esitas J. Vares, öeldes, et delegatsioonile usaldatud ülesanne täideti edukalt. Ühtlasi tutvustas J. Vares Riigivolikogule seadust Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi vastuvõtmise kohta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu (vt. dok. nr. 192). A. Abeni ettepanekul võttis Riigivolikogu ühel häälel vastu resolutsiooni Riigivolikogu täievolilise delegatsiooni tegevuse kohta.

Seejärel kuulas Riigivolikogu ära konstitutsioonikomisjoni esimehe aruande Eesti NSV Konstitutsiooni eelnõu kohta (vt. dok. nr. 212).

Rohkete sõnavõttude tõttu Eesti NSV Konstitutsiooni arutamisel kanti päevakorra viimane punkt üle Riigivolikogu järgmisele, 13. koosolekule, mis toimus 25. augustil 1940.

Nr. 212

KONSTITUTSIOONIKOMISJONI ESIMEHE J. LAURISTINI ARUANNE RIIGIVOLIKOGUS EESTI NSV KONSTITUTSIOONI EELNÕU KOHTA

24. august 1940

Seltsimehed! 23. juulil 1940. aastal otsustas ENSV Riigivolikogu moodustada Konstitutsiooni (Põhiseaduse) komisjoni, kellele anti ülesandeks välja töötada Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsioon ehk Põhiseadus. Komisjon astus kokku 23. juulil s. a., tähendab kohe samal päeval ja asus ENSV uue Põhiseaduse kava koostamisele. Põhiseaduse komisjoni kuulus 18 Riigivolikogu liiget, kes oma koosseisust moodustasid 3 alamkomisjoni ja redaktsioonikomisjoni. Kõigi nende komisjonide töö tulemusena, üksikasjaliku kaalumise viljana mitmesuguste materjalide ja hoolika viimistlemise tagajärjel valmis Eesti NSV Konstitutsiooni (Põhiseaduse) kava Stalini Konstitutsiooni alusel, mille

käesolev Riigivolikogu istungjärk peab läbi arutama ja vastu võtma ning kehtima panema, et ENSV nii poliitiline kui ka majanduslik ja kultuuriline elu võiks arenema hakata uutel alustel, uue stalinliku Konstitutsiooni päikese paistel. (A p l a u s.)

Seltsimehed! Kui vaadelda ja arutada konstitutsioone üldse, siis peab ütlema, et konstitutsioon ehk sotsialistliku riigi põhiseadus ei saa endast kujutada muud kui niisugust seadust, mis peab peegeldama antud riigi, antud ühiskonna reaalset elu, tema tegelikke saavutusi ning seda reaalset olukorda, milles tema püsib ja tegutseb. Põhiseadus ehk konstitutsioon ei saa olla mingi sotsiaal- ega majanduspoliitiline programm, milles on ära tähendatud tuleviku sihid, tuleviku püüdlused, mille poole näiteks töötav rahvas ühes või teises olukorras peab püüdma ning mida ta kas kaugemas või lähemas tulevikus tahab saavutada. Nõnda et põhiseadus ja programm peab olema kaks iseasja. Sellepärast peame meie Põhiseaduses arvestama neid reaalseid olukordi, neid riiklikke, majanduslikke ja poliitilisi saavutusi, mida meie tegelikult omagi riigis oleme juba kätte võitnud ja maksma pannud. Põhiseadus peab arvestama kõigi meie ühiskondlike töötavate kihtide, klasside olukorda.

Kui meie aga lühida pilgu heidaksime meie ühiskondlikkude kihtide arengule ning nende vahekordadele, siis peame tähendama, et kandvaimaks meie riikliku korra kihituseks on töölisklass, töötav rahvas. Kui heita pilk statistilistele andmetele, siis näeme, et töötajaid on ENSV-s üle 665.000. Nendest on üle 102.000, kes on tegevad tööstuses. Kaubanduses on Eestis üle 30.000, transpordis 16.000, ühiskondlikus tegevuses üle 39.000 ja väiksem osa muudel aladel, kes kõik olid sunnitud töötama väga kehva palga eest, kes kannatasid poliitilise ja majandusliku surve all, kellel oli ära lõigatud kultuuriline areng ning kes pidid ainult üht mõtlema ja see oli — kuidas oma elu sees hoida. Edasi on meie maal suurem töötajate enamus tegev põllumajanduses, nimelt üle 445.000 inimese, kellest umbes 80% kuulub töötava talurahva hulka, ja kellele nüüd jääb alale 30 ha suurused ja vähemad talud, aga kes ennem pidid orjama Balti paruneid, kuid eelmise tagurliku klike valitsuse ajal olid agraar- ja finantskapitali halastamatu kurnamise objektideks. Kodumajapidamises tegevad on Eestis üle 91.000, kuna mittetööga iseseisva sissetuleku saajaid, nagu ütleb statistika, on meil 42.4[illegible] ning siis — ülevalpeetavad — lapsed, raugad, hoolealused jne. — moodustavad rühma, mille suurus on üle 326.000. Meil on väga suur kiht töötavat haritlaskonda, kelle tööjõud, teadmised ja oskus ei leidnud rakendamist, kuna teda tõrjus välja nii riigiaparaadist kui ka teaduse, kirjanduse ja kunsti alalt reaktsiooniline poliitika ning onupoegade ja jõukamate kihtide soosikute kohtadele seadmine. Teoreetiliselt ei moodusta töötav intelligents endast ühiskondlikku klassi, milleks ta ise ennast ka sageli ei ole pidanud, vaid on arvamisel olnud, et intelligents kui niisugune on midagi klassidest kõrgemal seisvat ühiskondlikku kihitust, tegelikult aga

tema võrsub niihästi kodanluse, talupojaskonna kui ka töölisklassi ridadest. Sellepärast tuleb arvestada peamiselt kaht klassi, s. o. töölised ja talurahvas meie ühiskonnas, kellest kummastki võrsub meie töötav haritlaskond.

Kui enne kõik need töötavad kihid, kes praegu kannavad meie sotsialistlikku riiki ja ühiskonda, pidid elama raske reaktsioonilise surve, tagakiusamise, majandusliku viletsuse, poliitilise õigusetuse all ja isegi sageli pidid kannatama raskemaid karistusi, kui nad julgesid oma õiguste eest energilisemalt välja astuda, siis on siin nüüd toimunud põhjalik pööre. Suurtööstustöölised on vabanenud kapitalistide klassi rõhumise alt, neile on avanenud võimalus ise saada tehaste ja käitiste peremeesteks, nemad võivad ise nüüd ära määrata oma saatuse, nemad võivad ise juhtida saaduste [illegible] nõnda, et nende majanduslik olukord võiks tunduvalt tõusta, nemad on ise nüüd oma esindajate kaudu riigi poliitika juhtijad, nemad on ise nüüd meie rahva kultuurilise elu korraldajad. Kui meie töölisklass enne oli surutud alandliku orja seisukorda, kelle peamine ülesanne oli töötada selleks, et teatud väike kildkond nii oma maa kui väliskapitaliste võiks mõnusasti elada, siis nüüd on tema saanud peremeheks, kelle otsekoheseks ülesandeks on neidsamu peremehi taltsutada, s. o. kapitalistide klassi võimu murda, nende poliitilise ja majandusliku baasi hävitamisega, s. o. tööstuse, pankade, kaevanduste, laevade, raudteede jne. natsionaliseerimisega. Mitte väiksem murrang pole toimunud ka talurahva ridades. Maa kuulutamisega kogu rahva varanduseks on meie küla kehvastik, maatamees, väiketalunik ja keskmik vabanenud rõhuvast külakurnajast, liigkasuvõtjast, maaga hangeldajast ning hingenöörivast protsendiorjusest. Ühtlasi on ka töötav talurahvas vabanenud suurepalgalistest linnadirektoritest ning tervest trobikonnast kõrgekohalistest härrasmeestest, kes oma mugava elu ja suure rahakulu eest võlgnevad tänu meie töötavale linna- ja talurahvale. Aga mitte üksi talurahvas ja töölisklass pole vabanenud nii majanduslikult kui poliitiliselt kapitalistlikust painajast, vaid ka meie töötav haritlaskond, õpetajad, kirjanikud, kunstnikud, väikepalgalised ametnikud on vabanenud reaktsioonilise klike survest, on iga päevaga ikka rohkem ja rohkem arusaamisele jõudmas, kui suurt tähtsust tuleb anda äsjatoimunud suurele poliitilisele ja majanduslikule murrangule, mis toime tulnud meie töölisklassi ja tema poliitilise partei, s. o. EKP juhtimisel.

Kõigile ENSV töötavatele kodanikele on vastuvaidlematult selgeks saanud, kui tähtis ja tarvilik on tema vabastamises poliitiline partei, kelle populaarsus ja autoriteet tõuseb iga päevaga, mida meil kahtlemata tuleb arvestada ning millest meie mööda ei pääse oma elu korraldamisel.

Kui meie räägime parteist, siis peame ütlema, et enamlaste partei on ennastsalgava otsustavusega viinud töötavad hulgad tagurliku klike ja rahvavaenulise valitsuse kukutamisele, sest enamlaste partei, s. t. Eestimaa Kommunistlik Partei on kogu

aeg, hoolimata rasketest tingimustest, seisnud revolutsioonilise proletariaadi eesotsas, viies kogu töötava rahva võidule. (A p l a u s.) Enamline partei on töötava klassi eelvägi, löögirühm, kes peab ka uut sotsialistlikku korda kindlustama, kes peab ka võitlema kommunismi teostamise eest. Stalin ütleb: «Igaühele ei ole antud õnne olla Kommunistliku Partei liige, igaühele ei ole saanud osaks välja kannatada raskused ja tormid, mis on ühenduses partei liikmeks olemisega. Töölisklassi pojad, viletsuse ja võitluse pojad, uskumatu puuduste ja kangelaslikkude jõupingutuste pojad, vaat niisugused kõigepealt peavad olema selle partei liikmed.»

Kommunistlik Partei juhib kõiki riiklikke organeid, juhib ja peab juhtima sadasid ja tuhandeid kõikvõimalikke asutisi ja tuhandeid ning jälle tuhandeid inimesi. Partei peab omama kindla organisatsioonilise vormi, peab olema teoreetiliselt, s. t. Lenini-Stalini teooriaga varustatud, ta peab olema töölisklassi staap, kes aitab keerukates küsimustes töölisklassi edasi, kes lahendab probleeme, mis ette tulevad võitluses niisama kui sotsialistliku riigi juhtimises ja ülesehitamises. Partei on töölisklassi organisatsiooni kõrgem vorm. Partei peab olema vahenditult seotud kõigi töölisklassi organisatsioonidega, kõigi parteitute töölistega ning peab neid juhtima. Kommunistlik Partei on proletariaadi diktatuuri sõjariist ning partei jõud seisab selles, et ta koondab ühte võitlusorganisatsiooni, ühte keskusse kõik revolutsioonilised jõud, et ta koondab oma kätte kõik sidemed selleks, et väärata kapitalistide võim ning võtta riigikorraldus ja riigivõim töötava rahva kätte. Kommunistlik partei on tugev sellepoolest, et ta on ühtlane ning distsiplineeritud. Tema nõuab oma liikmetelt ranget ideelist ühtlust ning kõigi liikmete tahte ja tegevuse tingimusteta alistamist partei eesmärgi saavutamiseks. See ühtlus ja distsipliin aga ei tähenda seda, et partei ridades peaks puuduma endakriitika, vaba küsimuste arutamine, puuduste ja vigade kõrvaldamine.

Eestimaa Kommunistlik Partei on ENSV-s Põhiseaduse järele ainus poliitiline partei, keda laialdased töötavad hulgad usaldavad ning täielikult oma juhiks peavad. See tähendab seda, et meil ei ole enam valitsemas üksteisele vaenulikke ühiskondlikke klasse, sellepärast ei saa olla meil ka mitut parteid. Stalin ütleb: «Partei on klassi osa, tema eesrindlik osa. Mitu parteid, parteide vabadus võib olla ainult niisuguses ühiskonnas, kus leidub antagonistlikke klasse, kelle huvid on vaenulised ja lepitamatud, kus on, ütleme, kapitalistid ja töölised, mõisnikud ja talupojad, kulakud, kehvtalupojad jne. Kuid NSVL'is ei ole enam niisuguseid klasse, kui seda on kapitalistid, mõisnikud, kulakud ja muud sellesarnast. NSVL'is on ainult kaks klassi — töölised ja talupojad, kelle huvid ei ole vaenulised, vaid vastupidi, sõbralikud. Tähendab NSVL'is ei ole pinda mitme partei eksisteerimiseks, tähendab, mitte ka vabadust nendele parteidele. NSVL'is on pinda ainult ühele parteile — Kommunistlikule Parteile. NSVL'is võib olla ainult üks partei — Kommunistlik Partei, kes julgesti ja lõplikult kaitseb töörahva huve».

See sobib täiel määral ka meie oludesse, olgugi et meil leidub veel ajakirjalikke pisaratevalajaid, kodanlikke kriitikuid jne. Kuid need on kaduvad kodanlise klassi ja kapitalistide kildkonna jäänused, kelle huvides ei ole sotsialistliku riigi ülesehitamine ega töötava rahva kaitse, vaid oma kadunud paradiisi tagasi igatsemine. Niisuguste kihtide suhtes ei saa töölisklassil ja talurahval teist seisukohta olla, kui halastamatu võitlus. (A p l a u s.)

Nõnda oleme meie välja jõudnud ühele väga tähtsale poliitilisele õpetusele, ühele väga tähtsale riigivalitsemise teooriale, mida meie siitpeale oleme hakanud teostama, mida meie siitpeale peame ja oleme sunnitud tarvitama, kui meie tahame oma vabadust kaitsta, kui meie tahame oma, s. o. töötavate kihtide, niihästi linnatööliste kui ka talurahva, majanduslikku ja poliitilist võimu kindlustada. Meie oleme välja jõudnud ja kehtima pannud proletariaadi diktatuuri, mida meie peame ka oma Põhiseaduses ära märkima ja temale seadusliku kinnituse andma.

ENSV riigielus toimus käesoleva Riigivolikogu esimesel istungil, s. o. 21. juulil s. a. pöördelise tähtsusega sündmus, sest sel esimesel istungil otsustasime meie välja kuulutada Nõukogude riigikorra Eestis, mille poole töötavad kihid olid juba ammu püüdnud, kuid mis neil ei olnud õnnestunud mitmesugustel põhjustel. Praktiliselt tähendab Nõukogude korra maksmapanek Eestis kurnamise korra hävitamist, kapitalistide, pangahärrade, direktorite ja külakurnaja võimu murdmist ning teepuhastamist töötavale rahvale parema tuleviku poole. See tähendab rahvamajanduse valmistusjõududele uue hoo andmist. See tähendab majanduslikus ja kultuurilises elus vabama arengu võimaldamist kõigile loovatele jõududele, mis enne olid kammitsas kitsa kildkonna survepoliitika, kitsarinnalise marurahvusluse pimestamise tõttu.

Loogilise järeldusena siit pidi tulema ENSV astumine NSVL liikmeks, kuna käiks iga inimese terve mõistuse vastu, kui Eesti Nõukogude Vabariik või Läti Nõukogude Vabariik või Leedu Nõukogude Vabariik oleks jäänud eemale üksiku saarekesena, isoleerituna eraldi suurest ja võimsast 193-miljonilisest rahvaste perest; üksiku saarekesena oleks teda maruiilid, tormilained üle uhtunud ja koguni ära pühkinud, nagu seda paljude väikerahvastega on juhtunud käimasolevas tapatalgus. Aga mitte üksi see, vaid ka majanduslikult oli Eesti töötav rahvas viidud sõltuvusse väliskapitalist, Eesti talupoeg oli rippuv väliskapitalistide tujudest, tema saaduste hinnad olenesid Inglise ja teiste turgude kõikuvatest konjunktuuridest, mis viis meie põllumajanduse kuristiku äärele. Meie tööline pidi lisaväärtust tootma väliskapitalistidele ja oma kapitalistidele, kes takistamatult vedasid välja teenitud ja teenimata kapitalid, jättes meid ja meie rahvamajanduse kiratsema ning hukatuse äärele! Eesti poliitilise võimu teostajad mängisid kokku välismaa imperialistidega, teostasid vaid nende poliitikat, kuulasid nende kõrvusosistamisi, ega hoolinud töötava rahva elu-

listest huvidest, nagu näitas seda kujukalt Eesti—Nõukogude Liidu pakti saboteerimine, sõjalise liidu sepitsemine ja meie töötava rahva sõtta kiskumise kavatsus imperialistide huvides. Eesti kodanlised riigimehed ja nende sabarakud juba algusest peale kulutasid Lääne-imperialistide köögiuksi, nimetades seda Eesti iseseisvuse kindlustamiseks, pettes niiviisi laialdasi rahvahulki. Tegelikult aga võisime meie näha igas eluavalduses väliskapitalistide ettekirjutusi, nende mõju- ja surveavaldusi selleks, et meie töötavat rahvast ässitada töölisklassi ja tema eelväe vastu, laimates ja mustates Nõukogude Liitu ning tema riigikorda ja tegelasi. Loomulik, et kui töötav rahvas ENSV-s pani maksma Nõukogude korra, siis pidi pööre toimuma kogu meie poliitikas, ning vabanenud Eesti rahvas ütles selge sõnaga, et tema ei taha enam olla välisimperialistide mängukanniks, vaid tema tahab ajada oma iseseisvat sotsialistlikku poliitikat, et tema tahab kehtima panna oma iseseisvuse ja see on — sotsialistlik Nõukogude Eesti, kes peab kuuluma võimsasse Nõukogude Liitu, kus kõik rahvad ehitavad oma elu iseseisvas vabaduses, ilma kurnajate, ilma välise surveta, vabalt ja takistamatult. (Aplaus.) Selle sihiga saatis ka Eesti töötav rahvas oma valitud rahvaesinduse kaudu vastava Delegatsiooni Nõukogude Liidu punasesse pealinna, et seda oma tahet ja otsust kõigile Nõukogude rahvaste esindajatele ette kanda, et teda selle suure ühise vabade rahvaste pere liikmeks ühesugustel alustel teiste vabade rahvastega vastu võetaks, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu liikmeks täisõigusliku liidu-Vabariigina. Meie oleme täisõiguslik vabariik suures Nõukogude Liidu rahvaste peres ning sellest järgnevad nüüd ka meie kohustused ja ülesanded, mida meie peame ka oma Põhiseaduses nõnda fikseerima, nagu seda nõuab meie tõelikkus, meie majanduslik ja poliitiline areng ning nagu see on kõigil teistel vabariikidel Nõukogude Liidus vastavalt nende arenguastmele ja iseäraldustele.

Seltsimehed, milline on siis meie tõelikkus? Kahtlemata on meie tõelikkus see, et töölisklass on vabastatud kurnamise ikke alt, et töölisklass, talurahvas ja töötav intelligents on ise võimu teostaja, et tema juhtimisel ehitatakse juba teatud määral sotsialismi, et natsionaliseeritud tööstus, pangad, veo- ja sidevahendid jne. moodustavad juba teatud sotsialistliku sektori, olgugi et see praegu veel ei ole nõnda ulatuslik kui meie seda tahaksime. Meie võiksime öelda, et sotsialistlik sektor tööstuses moodustab juba peaaegu 90%, kui arvestada natsionaliseeritud suurtööstust, nõnda et 10—15% tööstusest tuleb lugeda erakapitalistlikuks, kus valitseb eraomanik, väiketööstur, kes sageli ise töötab pingi taga ning kes tänini oli suurkapitali surve all ning kelle edasine arenemine on tähtsal määral seoses meie sotsialistliku sektori arenguga. Transport on peaaegu 100%-liselt natsionaliseeritud, samuti pangad, kus areng läheb normaalselt, olgugi et siin veel terve rida küsimusi lahendada, kuid mis peavad hiljem või varem lahendust leidma, et majanduslik elu võiks normaalselt areneda. Nende küsimuste

lahendamine ja majandusliku elu funktsioneerimise tavalistesse rööbastesse viimine ei paku aga meile ülesaamatuid raskusi, kuna ENSV oma geograafilise asendi tõttu viibib soodsas olukorras. Lenini-Stalini õpetuse järele võivad mahajäänud ja vähearenenud maad järele jõuda enam-arenenud maale, kui see enamarenenud maa oma tehnika, teaduse ja kultuuriga aitab seda vähearenenud maad. Siis ei pruugi madala arenguastmega maa läbi neid faase sooritada, mida on pidanud läbi tegema eelpoolnimetatud kõrgema arenguastmega maa või terve rida kõrgema arenguastmega maid. Nõnda ei ole teoreetiliselt ega praktiliselt sugugi võimatu, et vähearenenud maal on võimalik läbi viia sotsialistlik revolutsioon, kui enne on olemas vastav baas, kes võib aidata majanduslikult ja poliitiliselt mahajäänud maad masinatega, kapitaliga ja asjatundjatega, s. t. tehnikaga, teadusega ja kogemustega. Nõnda võime ka meie oma tehniliselt vähemarenenud maal järele jõuda enamarenenud maadele, nõnda võib ka meie sotsialistlik sektor kiires tempos kasvada, meie suurkäitised käima minna, meie tööstus areneda, seadeldised, masinad, tehnika kiiresti täieneda, tööstustööliste arv ulatuslikult tõusta, mis tähendab ka ühtlasi sotsialismi võitu vähemarenenud maas mitte üksi linnas, vaid ka külas.

Kui vaadelda meie küla, siis peame ütlema, et sotsialistlik sektor siin ei ole loomulikult nii ulatuslik kui linnas. Kui arvestada riigi ja omavalitsuslikke majapidamisi maal, siis võiksime leppida umbes 10% suuruse sotsialistliku sektoriga. Kui arvestada, et tööstustoodangu ja põllumajandustoodangu väärtus on peaaegu ühtne, siis võime öelda, et sotsialistliku sektori ulatus ei ole väga väike. See võib lähemas tulevikus tõmmata kogu maa ökonoomia enda järele.

Kui meie põllumajanduses võime konstateerida madalat tööviljakust ja vähe-intensiivset põlluharimist, siis on võimalik ka siin ja meie soodsa asendi tõttu väga kiires korras paremale järjele viia ning talurahva elujärge tunduvalt parandada. Meie võime põllumajanduse mehhaniseerida, sordiparandusi läbi viia, tõukarja intensiivsemalt aretada, teaduslikke meetodeid põlluharimises rakendada, sest siitpeale meil puudub protsendiorjus ja külakurnajate raskete laenutasumiste kohustus, siitpeale pole meil hirmu oksjonihaamri ees ja meie võime ENSV uues Konstitutsioonis § 1 öelda, et Eesti on Nõukogude Sotsialistlik Vabariik, Eesti on tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik (Aplaus.) ja § 4 — ENSV majanduslikuks aluseks on sotsialistlik majandussüsteem ja tootmisvahendite sotsialistlik omandus, mis on kindlustatud kapitalistliku majandussüsteemi likvideerimise, suurtööstusettevõtete tootmisvahendite eraomanduse kaotamise ja nende ettevõtete, pankade, transpordi ja sidevahendite natsionaliseerimise tagajärjel, millega täielikult kaotada inimese ekspluateerimine inimese poolt ja ehitada sotsialistlik ühiskond.

Seltsimehed, lubage mul lühidalt peatuda nende erinevuste juu-

res, mis on tavaliste kapitalistlike riikide põhiseaduste ja meie sotsialistliku Konstitutsiooni vahel. Kõigis kodanlis-kapitalistlikes põhiseadustes on tähendatud ja erilist rõhku pandud eraomanduse puutumatusele ja pühadusele. Võtame näiteks Eesti kodanlise viimase põhiseaduse § 26, siis on seal öeldud: «Omandiõigus on kindlustatud... omandi võõrandamine omaniku nõusolekuta võib toimuda ainult seaduse alusel ja korras üldistes huvides ja õiglase tasu eest.» Sellest näeme, et püha eraomandus on puutumatu ja selle võõrandamine seaduse alusel ja korras üldistes huvides võib toimuda praktikas ainult sel juhtumil, kui mõnel suurel haikalal on tarvis alla neelata väike heeringas. ENSV Põhiseaduse § 6 on aga öeldud, et maa ning maapõuevarad, veed, metsad, suured tehased ja vabrikud, murrud, kaevandused, raudtee-, vee- ja õhutransport, pangad, sidevahendid, riigi poolt organiseeritud põllumajanduslikud suurettevõtted (sovhoosid, masina- ja traktorijaamad jms.), samuti ka kommunaalettevõtted, kui ka suured majad linnades ja tööstuskeskustes on riigi omandus, see on kogu rahva vara.

Kodanliste maade põhiseadustes minnakse välja seisukohast, et kapitalistlik kord ja eraomandus on igavene, et see peab olema seadusandlikult kindlustatud, et inimese kurnamine inimese poolt saaks n. n. seadusliku aluse ning kui keegi julgeb selle vastu üles astuda, selle vastu võidelda, siis töötab tema põhiseaduse vastu, mis on kuulutatud pühaduseks, ning mille rikkumise eest ähvardatakse nii põrgutulega kui vangimajaga. Nende põhiseadus peab kindlustama kapitalistide ja suurmaapidajate klassi mugava äraelamise, rikkaliku prassimise ja muretu elu määrava rahvaenamuse kulul. Sotsialistlikus Põhiseaduses on see aga sootu teisiti. Sotsialistlik Põhiseadus näeb ette ekspluateerimise kaotamise, tööpuuduse likvideerimise, valmistusvahendite riigi kätte võtmise, kusjuures töö on iga inimese, iga kodaniku auasi ja «kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma». Samuti peab olema sotsialistlikus Põhiseaduses seadusandlikult kindlustatud igale töötajale õigus puhkust saada, õigus haridust saada jne. Kodanlised põhiseadused katsuvad varjata ühiskonna jagunemist klassideks ning nende klasside leppimatut vastuolu, kus sageli öeldakse, et rahvas teostab riigivõimu, kus jutlustatakse rahva terviklust ja omariiklust, kuid tegelikult rahva rõhuv enamus on kõigi abinõudega eemale tõrjutud riigi valitsemisest. Meie aga peame selgesti ütlema, et ENSV-s riiki valitseb töötav rahvas, töötava rahva saadikute Nõukogude kaudu. Samuti öeldakse kodanlistes põhiseadustes, et kapitalistlikes riikides on maksmas demokraatlikud vabadused, kuid kui vaadata näiteks Päts'i vabariigi põhiseaduse § 36 ja 37, siis näeme, kuidas on lugu demokraatlike vabadustega. Kodanikele veeretatakse ette takistusi demokraatlike vabaduste kasutamisel, näiteks omasid kodanikud hääleõiguse alles siis, kui nad 22 aastat olid vanad ning teatud aja pidid vahetpidamata (3 aastat) Eesti kodakondsuses seisma. Samuti ei olnud sõjaväelastel valimisõigust.

On riike, kus maksmas mitmesugused muud tsensused, kus on naiskodanikud ilma valimisõiguseta. Ning mis kasu on nõndanimetatud demokraatlikest vabadustest paberil kui neid tegelikult on võimatu teostada? Kui näiteks trükikojad on kapitalistide klassi omad, siis on võimatu kasutada töölistel sõnavabadust, kui on majad ja ruumid jõukate klassi valduses, siis ei ole võimalik kehvadel kihtidel kasutada koosoleku vabadust. Ning kui politseiaparaat on kurnajate klassi teenistuses, siis ei saa töölisklass kasutada ühinemisvabadust, nagu meie seda kõik oleme oma nahal tunda saanud. ENSV Põhiseadus on aga seesugustest puudustest vaba, meie Põhiseaduse järele on kodanikud juba 18-aastaselt hääleõiguslikud soo, rahvuse, rassi peale vaatamata ning nemad võivad valimistest nii aktiivselt kui ka passiivselt osa võtta, nemad võivad teostada kõiki demokraatlikke vabadusi, kuna nii trükikojad kui ka koosolekuruumid on vabalt nende kasutada Põhiseaduse järele. Stalini Konstitutsiooni iseäraldus ongi just see, et siin ei kuulutata välja vabadusi mitte formaalselt, vaid antakse tagatis nende vabaduste teostamiseks, et siin ei öelda paljasõnaliselt ainult, et näiteks töö on kodaniku auasi, vaid siin seadusandlikult juba vabastatakse töötavad hulgad ekspluateerimisest ja kindlustatakse kapitalistide võimu kukutamise ning sotsialistliku korra teostamise kaudu tööpuuduse likvideerimine ning kriiside kadu. Sellepärast ütleb Stalin, et uue Konstitutsiooni demokratism ei ole mitte harilik, «üldtunnustatud» demokratism, vaid sotsialistlik demokratism.

Nõnda on ENSV ja NSVL ühiskondlik korraldus lahkuminev ja põhjalikult erinev kapitalistlike riikide ühiskondlikust korrast. Meie oleme kaotanud kurnamise korra, kapitalistide võimu ja maksma pannud Nõukogude võimu, mida meie selgesti oma Põhiseaduses väljendame, salgamata meie riikliku korralduse klassi-iseloomu. Oma ühiskondlikus korralduses arvestame meie realiteeti ja märgime seda ka ära oma Põhiseaduses. § 8 ütleme meie, et sotsialistliku majandussüsteemi kõrval on ENSV-s seadusega määratud piires lubatud üksiktalupoegade, käsitööliste eramajapidamised ning väiksed tööstuslikud ja kaubanduslikud eraettevõtted. Ning § 9 seadusega määratud piires talumajapidamiste all olev maa kinnistatakse meie talunikele põliseks ja tasuta pidamiseks.

Kui kellelgi peaks tekkima kahtlus, et ENSV-s ei ole kodanikule võimaldatud koguda omale tagavarasid või et tema ei võiks soetada omale elamut või et tal ei võiks olla toasisustust, tarbeesemeid ja isegi mõnususi, siis on see täiesti vale, kuna meie Põhiseaduse § 10 on see igale kodanikule kindlustatud. Kui veel peaks öeldama, et kodanik ei või oma isiklikku varandust pärandada, siis ei vasta see tõele, sest selles samas § 10 on pärimisõigus igale kodanikule garanteeritud. Edasi oleme meie kuulnud palju räägitavat Eesti endises kodanlises vabariigis plaanimajandusest ja plaanikindlast valmistamisest, millest loomuli-

kult kunagi midagi välja ei tulnud kapitalistide omavaheliste vastuolude tõttu, siis on plaanimajandus aga ENSV-s täielikult kindlustatud, mille tagajärjeks on töötava rahva ainelise ja kultuurilise taseme järjekindel tõus ning riigi sõltumatuse kindlustamine ning kaitsevõime tugevdamine. Kui kujutletakse, et ENSV-s kõik kodanikud hakkavad mitmesuguse, nii keerulise kui lihtsa töö eest ühesugust tasu saama, siis ei vasta see tõele. Meie Põhiseadus ei luba mingisugust väikekodanlikku ühetasastamist, meil teostatakse sotsialismi põhimõtet: igaühelt tema võimete järgi, igaühele ta töö järgi, s. t. kes rohkem oskab ja suudab, peab rohkem tegema, siis saab ta ka rohkem palka.

Mis puutub riiklikku korraldusse, siis kuulub ENSV suurde Nõukogude Liitu, kus on 16 Nõukogude Sotsialistlikku Vabariiki, kes teostavad iseseisvalt oma riiklikku võimu, säilitades täieliku suveräänsuse. Nõukogude Eesti tagab Nõukogude Liidule tema kõrgemate võimuorganite ja riiklike valitsemisorganite õigused, mis on määritletud Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Põhiseaduse § 14. § 14 näeb aga ette rahvusvahelistes vahekordades Liidu valitsuse korraldusi, lepingute sõlmimisi ja ratifitseerimisi teiste riikidega, sõja- ja rahuküsimusi jne. jne.

Uudsust meie administratiivses jaotuses oleks nii palju märkida, et linnadest peale Tallinna omavad nüüd ka Tartu, Narva ja Pärnu iseseisva administratiivüksuse õigusi väljaspool maakondi. Muidu aga jääb meil kehtima senine administratiivne jaotus, tähendab maakond, linn, alev ja vald.

Mis puutub ENSV riigivõimu kõrgemaid organeid, siis praeguse Riigivolikogu asemele tuleb parlament uue nimetusega. Uut sotsialistlikku rahvaesindust nimetatakse ENSV Ülemnõukoguks, kes valitakse neljaks aastaks, üks saadik iga 10 000 elaniku kohta (§ 21). Ülemnõukogu istungjärkude vaheajal funktsioneerib Ülemnõukogu Presiidium, kes Ülemnõukogu istungjärkude vaheajal muu seas võib vabastada ametist ja nimetada ametisse üksikuid Rahvakomissare ENSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe ettepanekul, võib anda aunimetusi, teostada armuandmisi jne. Ministeeriumide asemele tulevad Rahvakomissariaadid, kes moodustavad Rahvakomissaride Nõukogu (§ 38). Rahvakomissaride Nõukogu ülesanded ning arv on loetletud peatükk IV.

Kohalikeks riigivõimuorganiteks (peatükk V) on töötava rahva saadikute Nõukogud maakondades, linnades, valdades ja alevites. Konstitutsiooni komisjon kaalus küla Nõukogude moodustamise küsimust ja leidis, et meie administratiivse jaotuse järele ning tarviduse kohaselt ei ole vajadust moodustada küla- ega rajooni nõukogusid, küll aga on vajalik moodustada töötava rahva Nõukogud alevites, näiteks suuremates tööstuskeskustes (Kiviõli jt.), kellel peaks olema oma kohapealne Nõukogu. Edaspidi võib tulla tarvidus muuta praegused alevikud aleviteks ja moodustada seal Nõukogud.

Õigusemõistmist ENSV-s teostab ENSV Ülemkohus, maakonnakohtud ja rahvakohtud (§ 77). Nõnda et Konstitutsioonikomisjoni arvates sellest kohtuvõrgust peaks töötava rahva õigusemõistmisele jätkuma, kuna vallakohtute ellukutsumine igas vallas oleks asjatu. Ülemkohus vastaks umbes endisele riigikohtule, maakonnakohtud — ringkonnakohtutele. Samuti sama paragrahvi järele võib Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu Ülemnõukogu määramisel moodustada Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu erikohtuid Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis. Uudsus kohtute alal peale muu on aga see, et asjaarutamist teostatakse kõigis kohtutes rahvakaasistujate osavõtul, välja arvatud seaduses eriti ettenähtud juhtumid (§ 78). Muidugi peale selle on veel hulk teisi uudsusi. Kohtupidamine, nagu tähendatud, toimub eesti keeles, samuti on igal kodanikul õigus esineda ka oma emakeeles. Kohtunikud on sõltumatud ja alluvad ainult seadusele. ENSV prokurör nimetatakse aga Nõukogude Liidu prokuröri poolt, nõnda et prokurör ei allu kohalikele võimudele ning võib täiesti iseseisvalt asju ajada. Maakondade ja linnade prokurörid nimetatakse ENSV prokuröri poolt NSVL prokuröri kinnitamisel.

ENSV Põhiseaduse VIII peatükis on ära määratud kodanike põhiõigused ja kohused. Kui kodanlise Eesti põhiseaduse § 27 kuulus: «töö on iga töövõimelise kodaniku au ja kohus. Iga kodaniku õigus ja kohus on ise soetada endale tööd. Riik aitab töö võimaldamiseks kaasa.», — siis öeldakse ENSV Põhiseaduse § 90, et igal kodanikul on õigus olla kindlustatud tööga, kusjuures nende töö eest tasutakse vastavalt tööhulgale ja omadusele ning et õigus tööle kindlustatakse rahvamajandusliku sotsialistliku organisatsiooniga, Nõukogude ühiskonna tootmisjõudude pideva kasvuga, majanduslike kriiside võimaluse kõrvaldamisega ja tööpuuduse likvideerimisega. Kuidas sotsialistlik vabariik kindlustab tööliste olukorda, peegeldub ka § 91, kus öeldakse, et puhkeõigus kindlustatakse töölistele palgalise puhkeaja kehtimapanekuga ning laialdase sanatooriumide, puhkekodude ja klubide võrgu kasutada andmisega töötavale rahvale. Kodanlise vabariigi põhiseaduses oli, et abivajaja eest hoolitsemine lasub eeskätt perekonnaliikmeil. Sotsialistlik Põhiseadus ütleb: ENSV kodanikel on õigus ainelisele kindlustusele vanaduses kui ka haiguse ja töövõime kaotamise puhul. Seda õigust kindlustab tööliste ja teenijate sotsiaalkindlustuse laialdane arendamine riigi kulul, töötavale rahvale tasuta arstiabi võimaldamine, töötavale rahvale laialdase kuurortide võrgu kasutada andmine. Kui siia juurde lisada veel, et Põhiseadus kindlustab tasuta hariduse, kõrgem haridus kaasa arvatud, stipendiumid valdavale enamusele kõrgemates koolides, tehastes, sovhoosides, masina- ja traktorijaamades tasuta õpetuse organiseerimise, naisele mehega võrdsed õigused kõigil aladel, ühesuguse tasu saamise võrdse töö eest mehega, ema ja lapse huvide riikliku kaitse,

raseduse puhul naisele puhkeaja andmise tööpalga edasimaksmisega, sünnitusmajade, lastesõimede, lasteaedade võrgu loomisega (§ 94), ENSV kodanikele üheõigusluse kehtimapaneku sõltumata nende rahvusest ja rassist kõigil aladel, kodanike südametunnistusvabaduse, kus kõigil usukultustel on ühesugune vabadus, kus kirik on riigist ja kool kirikust lahutatud, kus samuti on usuvastase propaganda vabadus, kus töötavale rahvale lubatakse sõnavabadus, trükivabadus, koosolekute ja miitingutevabaduse, tänavarongkäikude ja meeleavalduste vabadus, kus seda vabadust kindlustab trükikodade, paberitagavarade, ühiskondlike hoonete, tänavate, sidevahendite ning muude vajalike aineliste tingimuste andmine töötavale rahvale ja tema organisatsioonidele, — siis on pilt täielik.

Töötavale rahvale kindlustatakse organisatsiooniline iseteguvus ning poliitilise aktiivsuse arendamine. Kodanikel on õigus ühineda ühiskondlikesse organisatsioonidesse ning kõige aktiivsemad ja teadlikumad kodanikud töölisklassi ja töötava rahva teiste kihtide ridadest ühinevad üleliiduliseks Kommunistlikuks (enamlaste) Parteiks, kes on töötava rahva eelvägi töötava rahva võitluses sotsialistliku korra kindlustamise ja arendamise eest ja töötava rahva kõigi ühiskondlike kui ka riiklike organisatsioonide juhtiv tuum (§ 98). Nagu me juba eelpool tähendasime, oleks üleliigne välja tõsta ka § 101, kus öeldakse, et ENSV annab varjupaiga-õiguse välisriikide kodanikele, keda töötava rahva huvide kaitsmise või teadusliku tegevuse või rahvusliku vabaduse võitluse pärast taga kiusatakse.

Meie tähendasime juba, et sotsialistlik Põhiseadus vastupidi kapitalistlike riikide põhiseadustele ei toonita muud kui sotsialistlikku omandust, nõnda öeldakse ka § 103 «iga kodanik on kohustatud hoidma ja tugevdama ühiskondlikku, sotsialistlikku omandust kui Nõukogude korra püha ja puutumatut alust. Isikud, kes ühiskondlikku, sotsialistlikku omandust ohustavad, on rahvavaenlased.» Kui kapitalistid karmilt karistasid iga kodanikku, kes julges nende eraomandust puudutada, siis karistame meie iga rahvavaenlast veel karmimini kui ta ühiskondlikku ja sotsialistlikku omandust julgeb puudutada. (A p l a u s.) Sedasi oleme meie mitu korda kõrgemal moraalselt kui vana lagunenud eraomanduslikul põhimõttel rajanenud ühiskond, kuna meie kaitseme kogu ühiskonna vara, sotsialistlikku vara.

Uus ENSV Põhiseadus toob ka tunduva muudatuse meie sõjaväe ellu. § 104 lausub: «Üldine sõjaväeteenistuse kohustus on seaduseks. Sõjaväeteenistus Tööliste ja Talurahva Punaväes on ENSV kodanike austavaks kohustuseks.» Nõnda et meie praegune rahvavägi tuleb ümberkujundamisele ning saab omale auslavad kuulsusrikka Punaarmee ülesanded ning kohustused. (K e s t e v a p l a u s.) Järgnevas paragrahvis kõneldakse isamaa kaitsest, mis on iga kodaniku püha kohus, kusjuures tuleb silmas pidada, et isamaa mõiste on niisama põhjalikult muutunud kui on muutunud eraomanduse mõiste. Kapitalistide isamaa, mille varjul kapitalistid täitsid oma põhjatuid taskuid, on muutunud kogu töötava rahva sotsialistlikuks isamaaks, kust on minema kihutatud ahned kapitalistid ja töörahva rõhujad. (A p l a u s.) Sellepärast on meie püha kohus meie uut isamaad kaitsta ning kodumaa reetmist, vande murdmist, üleminekut vaenlase poolele, riigi sõjalise jõu vähendamise kahjustamist, salakuulamist karistatakse seaduse täie rangusega kui kõige raskemat kuritegu — ütleb § 105. (A p l a u s.)

Valimissüsteem tuleb meil kehtivusele üldise, ühetaolise, otsese ja salajase valimisõiguse põhimõtetel, kusjuures, nagu tähendatud, kõigil ENSV kodanikel, kes on saanud 18-aastaseks, on valimise õigus, ilma mingisuguse tsensuseta, välja arvatud nõdrameelsed ja isikud, kes kohtuotsuse põhjal jäetud ilma valimisõigusest. Meie lubasime sõjaväelastele valimisõiguse anda, niisuguse lubaduse meie nüüd täidame, sest sõjaväelastel on teiste kodanikega võrdne õigus valida ja olla valitav. (A p l a u s.) Valida aga tuleb meil nüüd varsti nõukogusid, ning kõigil kodanikel tuleb aktiivselt valimistest osa võtta, eriti naiskodanikel, kes reaktsioonilise surve pimestamise tõttu teataval määral poliitilises elus maha olid jäänud.

«Rahvuslike» — jutumärkides — olluste meeli on teataval määral köitnud rahvuslipp, mille värve noorsoole nii koolis kui kirikus on katsutud pühadusena kujutada, mille eest on kutsutud võitlema, ilma et ise selles oleks endale aru antud. Sellepärast tuleb siinkohal puudutada meie uue sotsialistliku vabariigi lipu värvi ja kujutust. On täiesti võimatu ette kujutada, et ENS vabariigi lipp võiks olla teissugune oma põhimõtetelt kui teiste sotsialistlike vabariikide lipud, kui üldse võitleva proletariaadi lipp. (T o r m i l i n e, k e s t e v a p l a u s. H ü ü d e d: H u r r a a!) Mille all töötav rahvas on võidelnud barrikaadidel, mille all ka Eesti töötav rahvas on rünnanud tsaari korda, on võidelnud kurnajate klassi vastu Eestis, on kandnud sadu ja tuhandeid vereohvreid, on peitnud oma ajaloolisi lippe suurte pühadustena, teades et kui tagurlise valitsuse politseivõimud selle kätte saavad, siis ootab teda vangimaja. On võimatu ette kujutada, et Eesti töötav rahvas võiks võtta teissuguse lipu kui punase, (K e s t e v a p l a u s.) et Eesti töötav rahvas võiks võtta lipu, millega teda on aastakümneid taga kiusatud, vangimajja pandud, väljakohtusse tassitud, mille all kurnajate kildkond on oma võimu teostanud ning laialdasi rahvahulki petnud. Siin on kõigi teadlike kodanike kohus meie kasvavale noorsoole selgeks teha, et töötava rahva võitluse lipp peab olema punane varustatud sümbolitega, sirbi ja haamriga, (T o r m i l i n e k e s t e v a p l a u s.) et töötava rahva lipp peab olema palju suuremas austamises, palju suurema austuse osaline kui kurnajate endised lipud, mida nad nimetavad rahvuslippudeks ja nende värve rahvusvärvideks, kusjuures nende rahvuslikkus on väljendunud ainult rahvuslikkuse moonutamises, teiste rahvuste põlgamises ja

töötavate hulkade kõige halastamatumas kurnamises ja allasurumises. (A p l a u s.)

Vapiküsimust ei ole vajadust puudutada, kuna ENSV vapp § 117 järele tuleb märksa esteetilisem kolmest lahjast lõvist. (K e s t e v a p l a u s.) Uus vapp sümboliseerib vabalt meie maa iseloomustavaid jooni: meri, okaspuuoksad jne.

Pealinnaks jääb ENSV-s kuulus Tallinn, kelle proletariaat kogu aeg sammunud Eesti töötava rahva revolutsioonilise võitluse esiridades. (K e s t e v, t o r m i l i n e a p l a u s.)

Kokku võttes lubatagu konstateerida tõsiasja, et vabanenud Eesti rahvas, kes 6. augustil vastu võeti maailma kõige vabama ja kõige suurema parlamendi poolt, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu poolt ennenähtamatu vaimustuse ja poolehoiuavaldustega meie töökale, targale ja mehisele Eesti rahvale, nagu nimetas meid väga lugupeetav sm. Kuusinen, et see vabanenud Eesti rahvas asub siitpeale kõige vabama, kõige täiuslikuma, kõige avaramate vabadustega Konstitutsiooni alusele ühes teiste liidu-Vabariikidega. (T u g e v a p l a u s.) Meie rahvas võib uhke olla, et temale on au osaks saanud jõuda välja meie suure õpetaja ja inimsoo heategija Stalini enda poolt formuleeritud ja väljatöötatud Konstitutsiooni heledale päikesepaistele. (T o r m i l i n e, k e s t e v a p l a u s.) Stalini Konstitutsiooni hele päikesepaiste pole fraas, vaid sõna otseses mõttes kõik seda edu, kõike seda arengut, kõiki neid saavutusi väljendav ning iseloomustav tärmin, mida Nõukogude Liidu määratu rahvastepere on kätte saanud selle suure vabaduse, nende arenemisvõimaluste juures, mis on ette nähtud Stalinlikus Konstitutsioonis ja nõukogude korra juures. Stalinliku Konstitutsiooni järele rakendub kogu töötav rahvas ilma erandita riigi ehitamisele, kogu töötav rahvas võib nõukogude kaudu, mis valitakse täiesti vabalt, ise oma saatust määrata ilma kurnajateta, ilma kapitalistideta, ilma liiakasuvõtjateta, ilma maahärrade ja dajateta. Töötav rahvas võib Stalini heleda Konstitutsiooni päikesepaistel arendada oma rahvuslikku kultuuri täiuslikkusele, tuues välja kõik selle, mis on meie rahvuses progressiivset, eesrindmeelset, edasiviivat. Näiteks meie ei tea veel meie rahva vanimatest ärkamisaegadest kõike seda, mis toimus seal meie rahva kehvemate kihtide olukorra parandamise kasuks, meil on vanemas kirjanduses katsutud retušeerida neid kohti, mis käsitlevad võitlust rikka, tõusiku vastu, kes kerkis Eesti tärkava kodanluse ja mõisniku ridadest. Meil tõstetakse kaugemast minevikust eesti soost mõisnikke esile ja katsutakse näidata, et ka Eestis on oma aadel olnud. Aga et meil oleks uuritud ka neid Eesti rahva poegi, kes ennastsalgavalt võitlesid töörahva vabaduse eest, seda pole palju kuulda olnud. Ja kus niisuguseid võitlejaid on kirjeldatud, siis ikka nõnda, nagu nad oleksid võidelnud vaid selle korra eest, mida teostas Päts-Eenpalu neetud klike. Stalini Konstitutsiooni päikesepaistel peab lopsakalt õitsele lööma meie rahvuskultuur,

mis on sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik. Šageli tarvitatakse seda vormelit ilma et selle tähendust teataks, sellepärast tuleb öelda, et see peab olema niisugune rahvuslikkus, mis põhimõtteliselt ei käi vastu tööliskiassi, kehva talurahva ja töötava intelligentsi vabastamisele ekspluateerimisest, mis arendab niisuguseid rahvuslikke jõude, mis teenivad selle suure sihi saavutamist, see peab olema niisugune rahvuslikkus, mis ei põlga teisi rahvusi, vaid elab sõpruses ja heas läbisaamises teiste rahvustega. Sellest vaimust on läbi imbunud meie suure juhi Stalini Konstitutsioon. (A p l a u s.)

Sellepärast kõiki neid asjaolusid arvesse võttes panen ette see ENSV Konstitutsiooni projekt vastu võtta ENSV Riigivolikogu poolt ja viibimata kehtima panna.

Elagu Stalinlik, kõige vabam Konstitutsioon maailmas! (T o r m i l i n e a p l a u s. K o o s o l i j a d t õ u s e v a d p ü s t i. V a i m u s t a t u d h u r r a - h ü ü d e d.)

Elagu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik! (K e s t e v a p l a u s. H u r r a - h ü ü d e d.)

Elagu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit! (K e s t e v a p l a u s. H u r r a - h ü ü d e d.)

Elagu Üleliiduline Kommunistlik (enamlaste) Partei! (K e s t e v a p l a u s. H u r r a - h ü ü d e d.)

Elagu kogu maailma töötava rahva juht, armastatud õpetaja ja inimsoo vabastaja, meie suur Josif Vissarionovitš Stalin! (T o r m i l i n e j a k e s t e v a p l a u s. L a k k a m a t u d h u r r a - h ü ü d e d.)

Riigivolikogu II koosseis, I istungjärk, 1.—13. koosolek. Stenograafilised aruanded, Tallinn, 1940, lk. 143—155.

Nr. 213

EESTI NSV KONSTITUTSIOONI KINNITAMINE[1]

Eesti NSV Riigivolikogu otsus

25. august 1940

Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Riigivolikogu o t s u s t a b:

K i n n i t a d a Eesti Nõukogude Sotsialistliku liidu-Vabariigi Konstitutsiooni (Põhiseaduse) eelnõu, mis esitatud Riigivolikogu Konstitutsioonikomisjoni poolt.

A. Veimer
Riigivolikogu esimees

O. Lauristin
Sekretär

«Riigi Teataja» 1940, nr. 111, art. 1117.

[1] Olles konstitutsiooni sätted üksikasjaliselt läbi arutanud, asus Riigivolikogu oma 13. koosolekul 25. augustil 1940 konstitutsiooni eelnõu kinnitamisele. Konstitutsiooni eelnõu pandi hääletamisele peatükkide kaupa, kusjuures kõik peatükid võeti vastu ühel häälel.

Nr. 214

RIIGIVOLIKOGU OTSUS EESTI NSV KÕRGEMATE RIIGIVÕIMU ORGANITE MOODUSTAMISE KOHTA

25. august 1940

Silmas pidades, et Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Riigivolikogu kinnitas uue Konstitutsiooni ja arvesse võttes asja olu, et Riigivolikogu on kogu eesti rahva — tööliste, talupoegade ja töötava intelligentsi — tõeline esindaja ja väljendab eesti töötava rahva tegelikku ja tõelist tahet, Riigivolikogu otsustab:

Kuulutada Eesti Nõukogude Sotsialistliku liidu-Vabariigi Riigivolikogu Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi ajutiseks Ülemnõukoguks kõigi õigustega, mis ette nähtud Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsioonis (Põhiseaduses) kuni Eesti Nõukogude Sotsialistliku liidu-Vabariigi Ülemnõukogu valimisteni äsja vastuvõetud Konstitutsiooni ja Ülemnõukogu valimiste uue määruse alusel.[1]

Eesti Nõukogude Sotsialistliku liidu-Vabariigi ajutise Ülemnõukogu Presiidiumile teha ülesandeks määrata kindlaks Eesti Nõukogude Sotsialistliku liidu-Vabariigi Ülemnõukogu valimised vastavalt Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Riigivolikogu poolt äsja kinnitatud Konstitutsiooni nõuetele.

A. Veimer
Riigivolikogu esimees

O. Lauristin
Sekretär

«Riigi Teataja» 1940, nr. 111, art. 1118.

[1] Riigivolikogu otsus oli ühehäälne. Selle otsusega lõpetas Eesti NSV Riigivolikogu oma eksistentsi.

Veel samal päeval, 25. augustil 1940, valis Eesti NSV ajutine Ülemnõukogu oma koosolekul Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu juhataja, kelleks sai Voldemar Sassi, ja juhataja asetäitjad — Olga Lauristini ning Mihkel Jürna (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 1, art. 1). 25. augustil valis Eesti NSV ajutine Ülemnõukogu ka Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi ees otsas Johannes Varesega (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 1, art. 2). Seejärel kinnitas Eesti NSV ajutine Ülemnõukogu uue valitsuse — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu — koosseisu. Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimeheks kinnitati Johannes Lauristin. ENSV Riikliku Plaanikomisjoni esimeheks sai Oskar Sepre. Rahvakomissaridena kuulusid uude valitsusse G. Abels, H. Allik, N. Andresen, P. Keerdo, B. Kumm jt. (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 1, art. 3).

III OSA

SOTSIALISTLIK ÜLESEHITUSTÖÖ (AUGUST 1940 — JUUNI 1941)

Nr. 215

PÕHJA PABERI- JA PUUPAPIVABRIKU TÖÖLISTE MIITING EESTI NSV KONSTITUTSIOONI VASTUVÕTMISE PUHUL[1]

ETA siseinformatsioon

27. august 1940

Eile[1] toimus natsionaliseeritud Põhja Paberi- ja Puupapi vabrikute tööliskonna miiting, kus kõneles Eestimaa Kommunistliku Partei sekretär Neeme Ruus.

N. Ruus võrdles oma kõnes uut põhiseadust endiste kodanliste põhiseadustega ja kirjeldas neid hüvesid, mida annab stalinlik põhiseadus Eesti töölisklassile ning käsitles põhiseaduses kodanikele kindlustatud õigusi.

Uus põhiseadus võimaldab kõigi nende püüdluste teostamise, mida töölisklassi eesrindlik osa — Eestimaa Kommunistlik Partei on aastate kestel taotlenud. Elagu Eestimaa Kommunistlik Partei! (Elavad kiiduavaldused ja hurraa-hüüded).

Uues põhiseaduses on ära kasutatud kõik stalinliku konstitutsiooni hüved ja eeskujud. Elagu maailma kõige demokraatlikuma põhiseaduse looja, proletariaadi suur juht ja geniaalne õpetaja sm. Stalin! (Elagu-hüüded. Kestvad kiiduavaldused).

Pärast sm. Ruusi kõnet anti sõna Tselluloosi vabriku Kommunistliku Partei bürooliikmele sm. A. Arulale, kelle ettepanekul võeti vastu ühehäälselt järgmine resolutsioon: «Põhja Paberi- ja Puupapi vabriku tööliskond tervitab uut ENSV stalinlikku konstitutsiooni, mis kindlustab töölisklassile tema poliitilised õigused ja võimaldab kapitalismi lõpliku likvideerimise. Tervitame ENSV Ülemnõukogu, tema Presiidiumi ja Rahvakomissaride Nõukogu.»

Peale sm. N. Ruusi selgitavat lõpusõna meie uute valitsusorganite lähemaks tutvustamiseks, koosolek lõppes Internatsionaaliga.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 121, l. 56a. Rotaatorieksemplar.

[1] S. o. 26. augustil.

[1] 25. augustil 1940 vastu võetud Eesti NSV Konstitutsioon leidis üksmeelset heakskiitmist kogu maal toimunud rohkearvulistel töötava rahva koosolekuil ja miitinguil. Juba 26. augustil toimusid mitmetes Tallinna suurtes käitistes miitingud, kus kiideti heaks Eesti NSV Konstitutsiooni vastuvõtmine ning tervitati sel puhul Eesti NSV Ülemnõukogu, tema Presiidiumi ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu. 27. augustil Virumaal Küti mõisas toimunud rahva koosolekul üksmeelselt vastu võetud resolutsioonis kiideti heaks Eesti NSV Konstitutsiooni vastuvõtmine, «...mis kindlustab töötavale rahvale maa põlise pidamise tasuta, ...jättes sealjuures töötavale talurahvale majandusvormi valiku tema enda asjaks» (ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 14, l. 36). 29. augustil Rakvere käitistes toimunud rahvakoosolekuil vastu võetud resolutsioonides tervitati «...uut ENS Vabariigi stalinlikku konstitutsiooni, mis kindlustab töötavale rahvale poliitilised õigused ja kaotab töötavate rahvahulkade ekspluateerimise kapitalistide poolt» (ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 14, l. [illegible]). Ühtlasi võtsid Eesti NSV töötajad enesele paljudel koosolekutel kohustuse tõsta oma tööproduktiivsust. Eesti NSV Konstitutsiooni mitte ainult ei tervitatud, vaid asuti ka selle tundmaõppimisele õpperingide ja muude töövormide kaudu. Juba esimestel päevadel pärast Konstitutsiooni vastuvõtmist algasid õpingud Lellepi metallivabrikus Tartus, Tartu kommunistlike noorte seas, Punaarmee Eesti territoriaalkorpuse väeosades Tallinnas ning mujal (vt. «[illegible]» nr. 245, 3. septembril 1940).

Nr. 216

NÕUKOGUDE VALITSUSE POLIITIKA KOLLEKTIVISEERIMISKÜSIMUSES

Väljavõte põllutöö rahvakomissari G. Abelsi raadiokõnest

28. august 1940

[...] Valitsus võtab oma ülesandeks kinnitada, et mingisugust sunduslikku kollektiviseerimist ette ei võeta, kuid kui kuskil tekib talurahva hulgas tahe kujundada kollektiivset majapidamist, siis valitsus ei tee selleks takistusi. Meil on näiteks Petserimaal olukord väga raske, sest maareformi teostamine ei lahenda seal maapuudust ja rahva ületihenemise küsimust. Petserimaal on töötavad talunikud hakanud väljapääsu otsima sellest olukorrast just kollektiviseerimise küsimuse arutamisega ja selle tegeliku rakendamisega. Loomulikult niisuguseid püüdeid valitsus toetab, sest see on aus püüe.

Kuid meil esineb ka sarnaseid nähteid, kus suurmaaomanikud, et kõrvale hoida maareformi eest, püüavad moodustada kollektiivseid majapidamisi. On ilmnenud püüdeid, et rida lähedalolevaid suurtalunikke, olles sugulussidemetes, püüavad asutada kolhoosi, kuhu kavatsetakse võtta juurde üksikuid ilma inventarita inimesi põllutöölisi. Seal võiks kujuneda olukord sarnaseks, et kogu kolhoosi valitseb ja juhib kolhoosi peakoosolek ja juhatus, kus sugulastel on ülekaal, siis on selge, et mittesugulastega võidakse käituda ebaõiglaselt. Lühidalt — valitsus soodustab kollektiivsete majapidamiste asutamist sel juhul, kui see on tõstetud üles ausalt. Kui siin on aga varjatud mingisuguseid ebaausaid püüdeid, siis seda valitsus ei luba. Talunikud, kes tahavad asutada kolhoosi, peavad pöörduma teatud avaldusega, kus on märgitud maa suurus, loomade ja perekonnaliikmete arv jne., Põllutöö Rahvakomissariaadi poole. Viimane otsustab, kas lubada kollektiivset majapidamist või mitte. Üldiselt ei ole aga meil praegu kavas kollektiivmajapidamiste asutamine, vaid esimeses järjekorras tuleb lahendada maareform, tuleb anda kõigile väikemaapidajatele ja maata põllutöölistele maad, kes seda soovivad ja kes on võimelised põldu harima [...] *

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 14, l. 15—16 Rotaatorieksemplar.

Nr. 217

PUHKUSE VOIMALDAMINE 500 TÖÖLISELE PÜHAJÄRVE PUHKEKODUS

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

28. august 1940

Lubada 500 töölisele prii sõit Pühajärve puhkekodusse ajavahemikul 1. septembrist 1. novembrini 1940.

[Allkiri]
Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees

[Allkiri]
Kommunaalmajanduse Rahvakomissar

[Allkiri]
Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja k.t.

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 2, s.-ü. 1, l. 12. Originaal.

Nr. 218

MAAREFORMI TEOSTAMISE KÄIGUST

Ajalehes avaldatud informatsioon

29. august 1940

Maareformi esimese faasi teostamise järele tehti maakorralduse peakomitee poolt hulk arvulisi kokkuvõtteid. Selgitati maareservid, juurdelõigete ning uute kohtade asutamise soovid. Üksikute maakondade järele kujunesid andmed alljärgnevaiks.

Virumaal on maareserve 58.667 ha, juurdelõigete saamise soove on avaldatud 5.252 majapidamiselt kokku 48.655 ha ulatuses ja uute kohtade asutamise soove 4.601 isikult.

Harjumaal on maareserve 103.807 ha; juurdelõigete saamise soove 4.010 majapidamiselt 41.843 ha ulatuses ja uute kohtade asutamise soove 5.354 isikult.

Läänemaal on maareserve 55.694 ha, juurdelõigete saamise

* Vt. ka dok. nr. 202, 232, 247, 251, 278, 307, 313, 325 ja 330.

soove 2.591 majapidamiselt 26.753 ha ulatuses ja uute kohtade asutamise soove 2.992 isikult.

Järvamaal on maareserve 40.039 ha; juurdelõigete saamise soove 1.457 majapidamiselt 13.361 ha ulatuses ning uute kohtade asutamise soove 1.480 isikult.

Tartumaal on maareserve 93.936 ha; juurdelõigete saamise soove 8.997 majapidamiselt 79.390 ha ulatuses ja uute kohtade asutamise soove 7.477 isikult.

Pärnumaal on maareserve 83.701 ha; juurdelõigete saamise soove 1.918 majapidamiselt 25.948 ha ulatuses ja uute kohtade asutamise soove 3.505 isikult.

Valgamaal on maareserve 26.159 ha; juurdelõigete saamise soove 1.673 majapidamiselt 13.572 ha ulatuses ja uute kohtade asutamise soove 1.959 isikult.

Võrumaal on maareserve 37.084 ha; juurdelõigete saamise soove 5.134 majapidamiselt 48.787 ha ulatuses ja uute kohtade asutamise soove 4.144 isikult.

Petserimaal on maareserve 11.391 ha; juurdelõigete saamise soove 3.494 majapidamiselt 37.011 ha ulatuses ja uute kohtade asutamise soove 963 isikult.

Viljandimaal on maareserve 81.119 ha; juurdelõigete saamise soove 3.433 majapidamiselt 25.537 ha ulatuses ja uute kohtade asutamise soove 4.717 isikult.

Saaremaal on maareserve 40.842 ha; juurdelõigete saamise soove 4.773 majapidamiselt 44.112 ha ulatuses ja uute kohtade asutamise soove 1.905 isikult.

Kokku on maareserve, mis seni üle riigi kindlaks tehtud, 632.439 ha. Selle hulka on aga arvatud ainult need maad, mis senistel talumajapidamistel oli üle 30 ha. Söötis maad, palgamaad ja senised riigi tagavaramaad antud arvu hulka ei käi. Järelikult tuleb viimaste arvel üldisele maareservile hiljem oluliselt lisa. Teiselt poolt märgitagu, et maareformi teostamise praeguses faasis pole toimetatud uurimust ja kokkuvõtete tegemist üksikute maaliikide järele. Nagu teada, on ju küllalt maid, ja eriti Põhja-Eestis, mis otsekohe pole kasutatavad põllu-, karja- ega heinamaana. Niisuguste maade juures tuleb toimetada enne põhjalik uurimus, milleks neid majanduslikult kõige otstarbekohasem on kasutada, ja selle järele otsustada, kas kultiveerida neid põllumaaks, metsastada või kasutada muudeks otstarveteks. Selge on, et niisuguste maade eraldamist juurdelõigeteks ega ka uute kohtade asutamiseks praegu ei tehta.

Juurdelõigete saamise soove on esitatud üle riigi 42.732 majapidamiselt 404.989 ha ulatuses. Nende hulgas on arvestatud ainult nende majapidamiste soovid, milledele tõesti on võimalik juurdelõikeid anda. Kõiki neid majapidamisi tahetakse kiiresti muuta elujõulisteks, planeerida neile juurdelõikeid ning korraldada tarviliku inventari juurdemuretsemist kiirendatud korras. On ju selge, et maareformi läbiviimise kiirusest oleneb põllumajanduse toodangu suurendamise küsimus.

Uute kohtade asutamiseks on esitatud soove üle riigi 39.097 isikult. Nendel on küsimus veidi raskem, sest kerkivad üles hoonestamise, elus ning eluta inventari muretsemise küsimused täies ulatuses.

Nagu ülaltoodud andmetest näha, on maareserve kõige rohkem Harjumaal, kuid peab tähendama, et Harjumaal on ka palju soosid ja rabasid, mis vajavad tugevat kultiveerimist, enne kui võivad tulla põllu- või heinamaana kasutamisele. Harjumaale reservide rohkusega järgnevad Tartu- ja Viljandimaa.

Juurdelõigete saamise soovidega, nii arvult kui ka pindalalt, on esirinnas Tartumaa. Siis järgnevad Võru- ja Virumaa.

Uute kohtade asutamiseks on samuti soove Tartumaalt kõige enam. Järgnevad Harju- ja Virumaa.

„Kommunist" nr. 57, 29. augustil 1940.

Nr. 219

KODANLIKU ARMEE LIKVIDEERIMINE JA EESTI TERRITORIAALKORPUSE MOODUSTAMINE PUNAARMEE KOOSSEISUS

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

29. august 1940

Silmas pidades, et Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Konstitutsiooni (Põhiseaduse) §§ 14, 132, 133 alusel NSVL kaitse organiseerimine ja kõigi NSVL relvastatud jõudude juhtimine allub Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu korraldusse tema kõrgemate riigivõimu organite ja riigivalitsemise organite näol ja et NSVL Konstitutsiooni ja ENSV Konstitutsiooni järele üldine sõjaväeteenistuse kohustus on seaduseks ja isamaakaitsmine — iga NSVL kodaniku pühaks kohuseks

ENSV Rahvakomissaride Nõukogu otsustas:

1. Eesti Rahvavägi ümber kujundada Punaarmee territoriaalseks Laskurkorpuseks, andes tema üle Baltimaa eri-sõjaväeringkonna vägede koosseisu.
2. Anda üle Eesti mere-sõjajõud, sealhulgas ka rannakahurvägi Töölis-Talupoegade Mere-Sõjalaevastiku koosseisu.
3. Ümber organiseerida olemasolevad Eesti Rahvaväe sõjalised õppeasutused Punaarmee jalgväe normaal kooliks.
4. Väeteenistuskohuslikkude Eesti NSV kodanikkude arvelevõtmise ja sundteenistuse sooritamise küsimuse lahendamiseks ümber kujundada kohalikud sõjaväevalitsusasutused Sõjakomissariaatideks, alluvusega Balti erilisele sõjaväeringkonnale.
5. Säilitada laskurkorpuses senine Eesti Rahvaväe vorm, kõrvaldades pagunid ning viies sisse Punaarmee komandeeriva koosseisu eraldusmärgid.
6. Võtta korpuse, sõjakooli ja merejõudude isiklikult koos-

seisult Sõjaväeline Vanne kahe kuu jooksul vastavalt NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 3. jaanuari 1939. a. seaduse kohaselt.

7. Kõik relvastus, varandus, hooned, ehitised jne., samuti endise ENSV Sõjaministeeriumi ja Eesti Rahvaväe toimikud ja arhiivid, ühes neid teenivate asutistega, anda üle Balti eri sõjaväeringkonnale.

Kõik mere-sõjajõudude rannakaitse relvastus, varandus, hooned ja ehitused anda üle Punalipu Baltimere laevastikule.

Käesolev otsus jõustub kuulutamise päevast.

J. Lauristin
Rahvakomissaride Nõukogu Esimees

L. Ojamaa
Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja k. t.

«ENSV Teataja» 1940, nr. 1, art. 4.

Nr. 220

RAKVERE TÖÖLISTE ÜLDÜHINGU JUHATUSE OTSUS VALGE TERRORI OHVRITE HAUDADE KORRASTAMISE KOHTA

Väljavõte koosoleku protokollist

30. august 1940

[. . .] Rakvere linna administratiivpiirides ja Rakvere linna lähemas ümbruses on maetud paljud 1917. a. valge terrori ohvrid, kes langesid kangelastena töötava rahva ja sotsialismi eest võideldes. Rakvere Tööliste Üldühingu juhatus otsustab lunastada tänuvõla langenud seltsimeeste mälestuse eest. Selleks otsustati korraldada seltsimeeste hauad ja korraldada mälestusrongkäik langenud seltsimeeste haudadele[1] [. . .]

[5 allkirja]

ENSV ORRKA, f. R-1094, nim. 1, s.-ü. 1, l. 16. Originaal.

[1] Rakvere Tööliste Üldühingu poolt korraldatud mälestusrongkäik valge terrori ohvrite haudadele toimus 18. septembril 1940 (vt. ENSV ORRKA, f. R-1094, nim. 1, s.-ü. 1, l. 21).

Nr. 221

NSV LIIDU KODAKONDSUSE ANDMINE LEEDU NSV, LÄTI NSV JA EESTI NSV KODANIKELE

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus

7. september 1940

1. Vastavalt 1938. aasta 19. augusti seaduse «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kodakondsusest» 1. paragrahvile määratakse kindlaks, et Leedu, Läti ja Eesti Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide kodanikud on nende vabariikide NSV Liidu koosseisu vastuvõtmise päevast alates NSV Liidu kodanikud.

2. Leedu, Läti ja Eesti Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide kodanikud, kes käesoleva seadluse avaldamise hetkel viibivad väljaspool NSV Liidu piire ja kellelt nimetatud vabariikide nõukogude valitsused ei ole kodakondsust ära võtnud, peavad hiljemalt 1. novembriks 1940 registreerima end Nõukogude kodanikena NSV Liidu täievolilistes esindustes või konsulaatides, ilmudes kas isiklikult või saates sinna posti teel vastava avalduse koos välispassiga.

Ülalmainitud isikud, kes ei ole 1. novembriks 1940 ennast registreerinud Nõukogude kodanikena NSV Liidu täievolilistes esindustes või konsulaatides, võidakse vastu võtta NSV Liidu kodakondsusse üldistel alustel vastavalt seaduse «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kodakondsusest» 3. paragrahvile.

3. Vähemusrahvustesse kuuluvad kodakondsuseta isikud, kes Leedus, Lätis ja Eestis enne nõukogude võimu kehtestamist valitsenud poliitilise korra ajal ei võinud saada Leedu, Läti ja Eesti kodakondsust, omandavad NSV Liidu kodakondsuse käesoleva seadluse 1. ja 2. paragrahviga ettenähtud korras.

Ülejäänud kodakondsuseta isikud, kes alaliselt elavad Leedu, Läti ja Eesti Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide territooriumil, võivad saada NSV Liidu kodakondsuse üldistel alustel vastavalt seaduse «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kodakondsusest» 3. paragrahvile.

4. Isikud, kellelt on võetud Nõukogude kodakondsus Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee ja Vene NFSV Rahvakomissaride Nõukogu dekreediga 15. detsembrist 1921 ja kes viibivad praegu Leedu, Läti ja Eesti Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide territooriumidel, võrdsustatakse käesoleva seadluse 3. paragrahvis määratud kodakondsuseta isikutega.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees M. Kalinin

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär A. Gorkin

«Vedomosti Verhovnogo Soveta Sojuza Sovetskih Sotsialistitšeskih Respublik» nr. 31, 17. septembril 1940.
Tõlge vene keelest.

Nr. 222

EESTI, LÄTI JA LEEDU KUNSTIDEKAADIDE ORGANISEERIMISEST MOSKVAS 1941. AASTAL

Ajalehes avaldatud informatsioon

7. september 1940

NSV Liidu valitsuse otsusega toimuvad 1941. aasta kestes Moskvas kolme uue nõukogude vabariigi — Eesti, Läti ja Leedu kunstipidustused, mis kestavad kümme päeva. Ühenduses sellega NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu juures asuva kunstikomitee abiesimees Solodovnikov teatas järgmist: Nõukogude valitsuse on leidnud sooja vastuvõtu Eesti, Läti ja Leedu kunstnikelt.

Nende pidustuste kestel iga vabariik esitab oma parimaid rahvuslikke kunstitöid ja ühtlasi esimesi saavutusi sotsialistlikus kultuuris. Pidustuste kavas on uusi muusikalisi kompositsioone ja näidendeid NSV Liidu autoreilt ja Eesti, Läti ja Leedu näitekirjanikelt.[1]

Eesti, Läti ja Leedu kümnepäevased kunstipidustused näitavad jälle kord kogu maailmale Lenini-Stalini rahvuspoliitika suurt jõudu, missugune poliitika avab laialdasi võimalusi kõigi rahvuste ja kultuuride õitsenguks.

«Kommunist» nr. 66, 7. septembril 1940.

[1] Alates 1940. aasta septembrist tegid eesti nõukogude kunstnikud ja kirjanikud hoogsaid ettevalmistustöid vabariigi kunsti ja kirjanduse dekaadiks. Dekaad jäi läbi viimata seoses fašistliku Saksamaa reetliku kallaletungiga NSV Liidule.

Nr. 223

TÖÖLISTE JA TALUPOEGADE MIILITSA ASUTAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

11. september 1940

Kõik senise välis- ja kriminaalpolitsei ülesanded, mis kehtivad, lugeda üleantuiks Töölis-Talupoegade miilitsale.

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Siseasjade Rahvakomissar B. Kumm

Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Habermann

«ENSV Teataja» 1940, nr. 8, art. 64.

Nr. 224

AMETIÜHINGUTE LIIKMETE ARVU KASV TALLINNAS*

Väljavõte Eesti Ametiühingute Keskliidu[1] esimehe H. Arboni kõnest Jaan Tombi nimelise Tallinna Ametiühingute Klubi avaaktusel

16. september 1940

[...] Pärast 21. juunit [1940] on Eesti ametiühingud kasvanud tohutu kiirusega, liikmeid on Tallinnas:

		enne 21. juunit	nüüd
Metallitööliste	ametiühingus	1650	7200
Tekstiilitööliste	„	600	6820
Nahatööliste	„	350	2200
Puutööliste	„	900	3400
Ehitustööliste	„	1300	9000
Meretransporttööliste	„	280	4500
Äritööliste **	„	250	5200
Keemia- [ja] paberitööliste	ametiühingus	700	3918
Jõuvankritööliste *	„	1642	3017
Kommunaaltööliste	„	230	2450
Tervishoiutööliste	„	—	2000
Hõivastustööliste	„	500	2702
Trükitööliste	„	760	1700
Toidu- ja maitseainete tööliste	„	1000	6614 [...]

* Vt. ka dok. nr. 250.

** Nimetati hiljem ümber Kaubandustööliste Ametiühinguks.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 18, l. 5. Rotaatorieksemplar.

[1] 30. augustil 1940 toimunud Eesti Ametiühingute Keskliidu koosolekul võeti vastu «Käitiste ja asutiste ametiühingute komiteede määrus» (vt. ENSV ORRKA, f. R-1040, nim. 2, s.-ü. 1, l. 6), mille alusel tuli valida ametiühingukomiteed neis käitistes ja asutustes, kus oli vähemalt 25 töötajat. Käitistes ja asutustes, kus töötajaid oli vähem kui 25, tuli valida ametiühinguvolinik. Ametiühingukomiteed ja -volinikud valiti käitise või asutuse üldkoosolekul. (Määruse kohta vt. «Kommunist» nr. 62, 3. septembril 1940.) Eesti Ametiühingute Keskliidu ülalmainitud koosolekul otsustati vastuvõetud määruse alusel ametiühingukomiteede valimised välja kuulutada 2. septembril 1940. Kohalike ametiühingukomiteede valimised toimusid põhiliselt 1940. aasta septembris. Seoses ametiühingukomiteede valimisega võttis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium 9. septembril 1940 vastu «Tööstuslikkude käitiste tööliskonna asutiste tegevuse lõpetamise seadluse», mille 1. paragrahvis öeldi järgmist: «Käitistes, kus olemas «Tööstuslikkude käitiste tööliskonna asutiste seaduse» põhjal loodud tööliskonna asutised, lõpetavad viimased oma tegevuse otsekohe pärast ametiühingute poolt valitud ametiühingute käitiskomiteede moodustamist neis käitistes.» Nende varandused läksid määruse alusel üle ametiühingute käitiskomiteedele. (Seadluse kohta vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 6, art. 56.)

Nr. 225

POLIKLIINIKUTE JA AMBULATOORIUMIDE AVAMINE

Tervishoiu Rahvakomissariaadi ringkiri maa- ja linnavalitsustele

16. september 1940

ENSV Tervishoiu Rahvakomissari korraldusel tuleb kõige lähemal ajal arvestada kõikide vajaliste osakondadega polikliinikute ja lastepolikliinikute avamisega kõigis maakonna linnades ning ambulatooriumide avamisega kõigis keskustes.

Silmas pidades seda palub Tervishoiu Rahvakomissariaat:

1) maakonna linnade linnavalitsusi ühes vastavate maavalitsustega viivitamatult asuda polikliinikute ja lastepolikliinikute avamisega seoses olevate küsimuste lahendamisele, nii vajalikkude ruumide kui ka sisseseade ja varustuse võimaluste selgitamise ning arstlise abipersonali (arstid, hambaarstid, õed-ämmaemandad jne.) küsimuste korraldamise sihis, kusjuures viimases küsimuses on tähtis selgitada, kas kohal olevast arstlisest ja abi-

* Mõeldud autojuhtide ja trammiteenijate ametiühingut, mis hiljem nimetati ümber Linnade Transporttööliste Ametiühinguks.

personalist jätkub eelpool tähendatud polikliinikute personali komplekteerimiseks, kui mitte — siis millistest eriarstidest ja millisest abipersonalist ja millisel määral on puudus. Polikliinikute sisseseade ja varustuse ning ülalpidamise kohta koostada eelarved, kusjuures ülalpidamise kulud tuleks esialgu ette näha kuni 1. jaanuarini 1941. a., ära märkides, milline osa eelarve kuludest jääks linna- ja maavalitsuste kanda ning kas ja millisel määral vajatakse riiklikku toetust;

2) teistel (mitte maakonna linnade) linnavalitsustel ja maavalitsustel asuda ambulatooriumide avamisega seoses olevate küsimuste (ruumid, varustus, sisustus, personal) korraldamisele, võttes aluseks, et igas mitte maakonna linnas esialgu vähemalt üks ambulatoorium avada tuleb — maal aga maavalitsustel ära märkida k e s k u s e d, kus ambulatooriumi avamine vajalik. Ka[illegible]les osas tulevad linna- ja maavalitsustel koostada vastavad eelarved, ära märkides, millisel määral kulud võivad jääda linna- ja maavalitsuste kanda ning kas ja millisel määral vajatakse riiklikku toetust.

Kuna asi on väga kiire, palub Tervishoiu Rahvakomissariaat eelpool märgitud andmeid ja ülevaadet eeltöödest võimalikult 20. septembriks s. a.

L. Lüüs
Sotsiaalkindlustuse Rahvakomissar
Tervishoiu Rahvakomissari k. t.

[Pitsat]

ENSV RAKA, f. 2505, nim. 1, s.-ü. 697, l. 68. Rotaatorieksemplar.

Nr. 226

TEKSTIILITÖÖSTUSE TOODANGU KIIRE KASV NÕUKOGUDE EESTIS

ETA siseinformatsioon

20. september 1940

Meie tekstiilitööstuslikkude käitiste toodang on 21. juunist peale näidanud järjekindlat tõusutendentsi. Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise vabrikus toodeti juuli algul 30.000 kg, oktoobris 55.814 kg lõnga nädalas. Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuur juunis seisis, juuli algul tootis see aga 24.663 kg lõnga nädalas ja 162.569 m riiet nädalas, oktoobris 100.837 kg lõnga ja 284.732 m riiet nädalas. Narva Linaketramise Manufaktuur tootis juunis riiet 13.500 m ja oktoobris 20.000 m päevas. «Kommunaar» tootis juunis lõnga 1210 kg, riiet 4309 m, sukki 113 tosinat, pesu 640 paari ja paelu-pitse 4991 m päevas, oktoobris 1490 kg lõnga, 6148 m riiet, 152 tosinat sukki, 826 paari pesu ja 5100 m paelu-pitse päevas. «Eestisiid» andis juunis 3323 m riiet ja 990 kg lõnga, oktoobris 6663 m riiet ja 997 kg lõnga päevas. «Rauaniit» tootis juunis riiet 1650 m, paela 5250 m, sukki 146 tosinat päevas, oktoobris 1798 m riiet, 7088 m paela, 172 tosinat sukki päevas.

[illegible] valmistati sukki juunis 190 tosinat päevas, oktoobris aga [illegible] tosinat päevas.

Ülaltoodud arvudest nähtub, kuidas meie tekstiilitööstuslikkude käitiste toodang on kohati tõusnud 100% ja Kreenholmi käitised on tootnud lõnga isegi 400% enam kui juulis.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 24, l. 22. Rotaatorieksemplar.

Nr. 227

EK(e)P PÄRNUMAA ORGANISATSIOONI ÜLDKOOSOLEKU RESOLUTSIOONID PARTEI LIIKMETE JA LIIKMEKANDIDAATIDE IDEELIS-POLIITILISE ENESETÄIENDAMISE, MASSIDES TEHTAVA IDEOLOOGILISE TÖÖ TÕHUSTAMISE NING PARTEIPILETITE ÜMBERVAHETAMISE KOHTA

Väljavõte üldkoosoleku protokollist

22. september 1940

I. EK(e) Partei Pärnumaa organisatsiooni liikmete üldkoosolek* 22. septembril 1940. a. lähtudes sellest, et EK(e)P on ENSV Vabariigi töölisklassi eelväeks, kes peab juhtima töölisklassi ja kogu töötavat rahvast võitluses sotsialistliku korra kindlustamisel ja süvendamisel, leiab, [et] selle ülesande täitmiseks on tarvis kasvatada partei liikmeid tõelisteks marksistideks-leninistideks, kes tunnevad partei juhtivate organite otsuseid, partei põhikirja ja programmi, marksismi-leninismi aluseid ja stalinlikku konstitutsiooni.

Selle eesmärgi saavutamiseks Pärnumaa organisatsiooni üldkoosolek peab vajalikuks, et Partei Pärnumaa organisatsioonid kogu jõuga asuksid: 1) populariseerima ÜK(e)P ja EK(e)P Pärnumaa Keskkomitee** otsuseid, mis ilmuvad ajakirjanduses, 2) asutama ringe ja korraldama loenguid partei põhikirja ja programmi tundma õppimiseks ning konsultatsioone neile seltsimeestele, kes iseseisvalt õpivad tundma põhikirja ja programmi, 3) korraldama loenguid, ringe ning konsultatsioone ÜK(e) Partei ajaloo tundma õppimiseks, 4) tutvustama stalinliku konstitutsiooni põhimõtteid laiadele rahvahulkadele, et neid hulki võita sotsialismi poole, korraldades selleks loenguid, vestlusi, õpperingeid, kasutades massikoosolekuid ja muid koosviibimisi jne. 5) asutama nõukogude partei õhtukooli, et seal partei, noorkommunistide, ametiühingute ning nõukogude aktiivi ideelis-poliitilist taset tõsta, 6) aitama levitada «Kommunisti» ning teisi marksistlikke-leninistlikke trükitooteid, organiseerides ajakirjanduse ja kirjanduse levitamise võrgu loomist asutustes, käitistes ning maal ja juhtida ning kontrollida selle võrgu tööd, 7) koolinoorte ning kogu noorsoo kasvatamisele ning usuvastasele tööle.

* Koosolekust võttis osa 128 partei liiget ja liikmekandidaati.
** Nii on dokumendis.

II.

EK(e) Partei Pärnumaa organisatsiooni liikmete üldkoosolek [illegible] 22. septembril 1940. a., arvestades seda, et eelseisev parteipiletite ümbervahetamine on suure põhimõttelise tähtsusega [illegible] kohustab Pärnumaa Komiteed ja kõiki Pärnumaa parteiorganisatsiooni liikmeid asuma parteipiletite ümbervahetamise [illegible] mise hoolikale ettevalmistusele, et parteipiletite ümbervahetamine võiks toimuda õigeaegselt ja enamlikult.

Koosoleku juhatajad: R. [illegible]
Johann [illegible]

EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 17, l. 8—9. Tõestatud ärakiri.

Nr. 228

RIIKLIKE ETTEVÕTETE NING ASUTUSTE TÖÖLISTE JA TEENISTUJATE TÖÖTASU TÕSTMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EKP Keskkomitee otsus

25. septemb[illegible]

Tööstuse ning suurkaubanduse natsionaliseerimisega [illegible] kapitalistlike ettevõtete üleminekuga riigi omanduseks — [illegible] rahva varaks, on loodud materiaalne alus sotsialistliku [illegible] võimsale arengule ning produktsiooni tõusule ja kauba [illegible]

Töö produktiivsuse edasiseks stimuleerimiseks riigi ettevõ[illegible] töötava rahva materiaalse ja kultuurse heaolu tõstmiseks [illegible] Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Rahvakomissaride Nõukogu ning Eestimaa Kommunistliku (enamlaste) Partei Keskkomitee otsustavad:

1) 1940. aasta 16-dast septembrist tõsta töötasu riiklike ettevõtete ja nõukogude asutiste töölistele ja teenijaile järgmiselt:

a) tööstusettevõtete, transpordi, side, ehituse ja kommunaalmajanduse töölistele, keskmiselt 45%;

b) alg- ja keskkoolide õpetajatele 40%;

c) kõrgema kooli õppejõududele 40%;

d) agronoomidele 40%;

e) arstidele maal 40%;

f) arstidele linnades 30%;

g) keskmisele ja nooremale meditsiinilisele personalile [illegible]

h) riiklike ettevõtete ja nõukogude asutiste inseneridele, [illegible] nilisele personalile ja teenijaile 30%.

2) Töötasu tõstmise teostamine üksikutes rahvamajandus harudes, riiklikes ettevõtetes ja asutistes panna Vabariigi Rahvakomissaridele ja viia läbi hiljemalt 1940. aasta 30. septembri[illegible]

3) Kohustada Vabariigi Rahvakomissare kindlustama [illegible]

[illegible] väljaarvestamist ja ümberarvestamist töölistele ja riiklike ettevõtete ning nõukogude asutiste teenijaile arvates 1940. aasta 16. septembrist.

4) Kohustada ENSV Töö Rahvakomissari kontrollima käesoleva otsuse teostamist.

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees [Allkiri]

Eestimaa Kommunistliku (e) Partei Keskkomitee sekretär [Allkiri]

«ENSV Teataja» 1940, nr. 14, art. 136.

Nr. 229

ÕPPEMAKSU KAOTAMINE KESK- JA KUTSEKOOLIDES

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

25. september 1940

ENSV Konstitutsiooni § 93 kohaselt on ENSV kodanikel õigus haridusele. Silmas pidades, et nõukogude riigi üheks suureks ülesandeks on kaotada senine kord hariduse piiramises ja teha kesk- ja kutseharidus kättesaadavaks töötava rahva noortele ning kõrvaldada eesõigus hariduse saamiseks varanduslisel klassil, kaotada kesk- ja kutsekoolide õppemaks.

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Hariduse Rahvakomissar N. Andresen

Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja as. L. Ojamaa

«ENSV Teataja» 1940, nr. 14, art. 137.

Nr. 230

MEESTE JA NAISTE TÖÖTASU EBAVÕRDSUSE KAOTAMINE

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus

26. september 1940

Lähtudes Lenini-Stalini suurest õpetusest naiste üheõigusluse kohta, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu stalinlikust Konstitutsioonist ja Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsiooni 94-dast paragrahvist, millega naisele antakse ENSV-s mehega võrdsed õigused kõigil majandusliku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel, Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi ajutise Ülemnõukogu Presiidium otsustab:

1. Kaotada meeste ja naiste töötasu ebavõrdsus nende üheõiguslisel tööl.

2. Seada sisse riiklikes ettevõtetes ja nõukogude asutustes naistele võrdse töö eest meestega ühesugune tasu.

3. Käesolev seadlus jõustub 16. septembrist 1940.

ENSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees Joh. Vares

ENSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär V. Telling

«ENSV Teataja» 1940, nr. 17, art. 173.

Nr. 231

PÄRNU KUURORT TÖÖTAVA RAHVA TEENISTUSES*

Ajalehesõnum

26. september 1940

Puhkekodu oli töötavale rahvale avatud alates 7. juulist. Sest on tänavune hooaeg kestnud 84 päeva, millise aja jooksul on Puhkekodust läbi käinud 1144 tööveteraani. Silmitsedes Puhkekodus viibinute nimestikke, nähtub, et kõigist kodumaa nurkadest on siin puhkusel ja ravil oldud. Pärnu Puhkekodus on viibinud Virumaa allmaakaevureid, metalliste Tallinna tehaseist, vanu põllutöölisi Valgamaalt, töölisi Tartu saevabrikuist jne. jne. Nagu ilmneb Puhkekodu külalisraamatut sirvides, on kõik tööveteranid Puhkekodu eluga suurimal määral rahule jäänud ja rakuskäelised töömehed-naised ei suuda leida küllalt sõnu, et anda edasi tänu töörahva juhtidele selle kõige hea eest, mida neile Eesti Ametiühingute Keskliit on Pärnu Puhkekodus pakkunud.

«Pärnu Rahva Hääl» nr. 72, 26. septembril 1940.

Nr. 232

PALVE SAATA PÕLLUMAJANDUSLIKU ARTELLI PÕHIKIRJU

Kahe Tartu maakonna Kuremaa valla talupoja kiri Põllutöö Rahvakomissariaadile

26. september 1940

Palume saata t u t v u n e m i s e k s võimaluse puhul kolhoosi kohta käivat kirjandust ja kolhoosi põhikirju, näiteks Narva rajoonis asutatud «Dolgaja Niva» ** oma, siit kuskilt pole saada. Kuremaa vallas oleks võimalusi ka kolhoosi organiseerimiseks uute maasaajate abil, kuhu liituks endised talundipidajad, kui saaks vajalikku selgust. Samuti on tähtis teada, kui suure maa-ala olemasolu puhul võib rajada kolhoosi.***

[2 mitteloetavat allkirja]

ENSV ORRKA, f. R-6, nim. 1, s.-ü. 472, l. 116. Originaal.

---

* Vt. ka dok. nr. 111.

** Kolhoosi asutamise kuupäeva ei ole õnnestunud kindlaks teha.

*** Vt. ka dok. nr. 202, 216, 247, 251, 278, 307, 313, 325 ja 330.

Nr. 233

BALTI PUUVILLAVABRIKU TEHNILISE PERSONALI NÕUPIDAMINE

ETA siseinformatsioon

27. september 1940

Balti Puuvillavabrikus toimus teisipäeval * vabriku tehnilise personali nõupidamine Kergetööstuse Rahvakomissariaadi Tekstiilitööstuse Peavalitsuse juhataja osavõtul.

Nõukogude Eesti tekstiilitööstuse praeguses hoogsas arenguprotsessis, mida soodustavad kogu [Nõukogude] Liidu rikkalikud tooraine tagavarad ja tiivustab [Nõukogude] Liidu teiste rahvaste eeskuju, sammub Balti Puuvillavabrik edukalt kaasa. Enne natsionaliseerimist oli vabrikus umbes 1350 töölist, nüüd aga üle [illegible]00. Vastavalt on tõusnud toodang. Kui 2.—16. juulini toodeti lõnga (kude ja lõime) 68.610,3 kg ja riiet (toor- ja kirjukootud riie) 273.324,1 meetrit, siis 1.—16. septembrini oli lõnga toodang [illegible]3.706,6 kg ja riide — 369.698,5 m. Praeguseks on riide toodang tõusnud keskmiselt 30.000—33.000 meetrini päevas.

Toodangu tõstmine õnnestus vaatamata sellele, et tekkis p u u d u s õ p p i n u d t ö ö l i s t e s t, e r i t i k e t r u s e j a e e l k e t r u s e o s a k o n d a d e s. Selle takistuse kõrvaldamisele on nüüd a s u t u d e n e r g i l i s e l t.

Teisipäeval toimunud vabriku tehnilise personali nõupidamise üheks eesmärgiks oli just lahenduse saavutamine selles küsimuses. Oma sõnavõtus sm. Roog märkis, et 1. oktoobril lülitume meie üleliidulisse tootmisplaani. See seab kindlad normid, mis tuleb tingimata täita. Seejuures veerand-, pool- ja täismeistrid on kui vabriku silmad, kes ei tohi väärnähteid jätta tähelepanemata, et täita tootmisplaan takistamatult.

Nõupidamine arenes seltsimehelikus õhkkonnas ja sõna võeti elavalt. Oskustööliste väljaõpetamise kiireks teostamiseks valiti 3-liikmeline komisjon, kuhu kuuluvad vabriku tehniline direktor, eelketruse osakonnast sm. Edur ja ketruse osakonnast sm. Aristov ja Kahu.

Kangrute osakonnas suureneb ü h a k u u e l t e l j e l t ö ö t a j a t e a r v. Esimestena asusid kuuel teljel töötama 2 töölist, kuid nüüd on see arv tõusnud juba ligi 30-ni ja iga päev tuleb uusi kuuel teljel töötajaid juurde. Selle arengukäigu soodustamiseks peeti nõupidamisel soovitavaks, et töö jaotamisel antaks kuuel teljel töötajaile kõige rohkem 2—3 jämedat tööd, kuna ülejäänud tehtaksid peened tööd. Teiselt poolt otsustati, et õppinud töölistele peab võimaldama rakenduda tööle võimalikult intensiivselt, andes neile vajaduse korral abilised. Viimaseid vahetatakse, kui nad on saavutanud oskuse omal käel töötamiseks. Kuna ketrusosakonnast tulevad mõnikord poolid, mis on liiga pehmed («jõuluvors-

---

* S. o. 24. septembril.

19*

tid») ja raskendavad kangrute tööd, siis peeti soovitavaks, et ... ruse üle teostataks tõhusamat kontrolli.

Nõupidamise lõpul otsustati tehnilise personali kollee[gium] edaspidi kokku kutsuda perioodiliselt, et arutada ja lahend[ada] kõik tootmisprotsessi ratsionaliseerimisse ja reorganiseerimis[se] puutuvad küsimused.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 20, l. 2—3. Rotaatorieksemplar.

Nr. 234

NARVA SUURKÄITISTE TÖÖLISTE KOOSOLEKUD SEOSES EKP KESKKOMITEE JA EESTI NSV RAHVAKOMISSARIDE NÕUKOGU OTSUSEGA TÖÖLISTE JA TEENISTUJATE PALKADE TÕSTMISE KOHTA

Ajalehes avaldatud informatsioon

28. september 1940

Reede * pärastlõunal peeti kõigis Narva suurkäitisis tööli[ste] konna üldkoosolekuid, mis kujunesid tormilisteks pooleh[oiu]dusteks EK(e)P Keskkomiteele ja ENSV Rahvakomissaride Nõu[kogule] nende otsuste tõttu tõsta tööliste ja teenijate pal[ku] 30—45% võrra.[1]

Nii Kreenholmi, Kalevi- kui ka Linavabriku tööliste koos[ole]kuil, mis peeti käitiste rahvamajades arvukate töölishulkade os[a]võtul, kõnelejad meenutasid imperialistlikku sõda, mis praegu [on] käimas Lääne-Euroopa kapitalistlike riikide vahel ja millest me tänu Nõukogude Liidu rahupoliitikale ja võimsale Punaarmee[le] oleme võinud jääda eemale, et üles ehitada vaba ja õnnel[ikku] sotsialistlikku ühiskonda. Selles suures ülesehitustöös oleme saa[]vutanud juba mõnegi tähtsa võidu. Sääraseks märkimisväärseks võiduks on seekordne palkade tõstminegi.

Koosolekute lõpul võtsid töölised vastu ühel häälel resolut[]siooni, milles tervitatakse EK(e)P, Ülemnõukogu Presiidium[i] Rahvakomissaride Nõukogu ja tõotatakse omalt poolt sellele tä[h]sale otsusele vastata veelgi viljakama ja intensiivsema tööga.

Samadel koosolekutel puudutati veel 20 aasta eest töörahva orjastamiseks peetud sõja mälestusmärkide küsimust, mille kohta võeti vastu järgmine resolutsioon:

Narva tööliskond nõuab klassivaenlaste mälestusmärkide mahavõtmist. Ajal, mil töötav rahvas on purustanud kapitali ahelad, ja asunud ehitama uut ühiskonda sotsialismi alusel, tuleb kõrvaldada ka need mälestusmärgid, mis tähistavad kapitalistide võimu töörahva üle.

«Kommunist» nr. 87, 28. septembril 1940.

[1] Töötajate koosolekud ja miitingud EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsuse puhul tööliste ja teenistujate palga tõstmi[sest] ...

* S. o. 27. septembri.

... toimusid üle vabariigi arvukates ettevõtetes ja asutustes. Näiteks Tartus ... seoses selle sündmusega koosolekuid puidu- ja metallitehases ..., «Niagara» jalgrattatööstuses, Meltsi villavabrikus, J. Ratniku põllu-... ja masinavabrikus, kirjastusühingu «Loodus» käitises, seebivabri-... «A. Frederking», «Eesti Lihaekspordis», Tartu Alumiiniumivabrikus, ... kammivabrikus, Lellepi metallivabrikus, Tartu Telefonivabrikus, ... piimamasinate- ja metallivabrikus, «A le Coq'i» õlletehases, Univeri ...vabrikus, «Estonia» villavabrikus ja kindlustusseltsis «Oma» (vt. «Kommu[nist»] nr. 87, 28. septembril 1940). Kõigil töötajate koosolekuil avaldati kommu[nistliku] partei Keskkomitee ja Nõukogude valitsuse otsuse puhul suurt hea-... ning kõrvutati töötajate heaolu tõusu Nõukogude Eestis korduvate palga-... ning tarbeainete hindade tõstmistega natsionalistliku kodanluse ... päevil (vt. ka dok. nr. 245).

Nr. 235

ÜLELIIDULISE PÕLLUMAJANDUSNÄITUSE KÜLASTAMISEST

Väljavõte Eesti NSV põllutöö rahvakomissari ringkirjast Üleriikliku Maa[rahva] Ühingu maakondlikele organisaatoritele ja vallavalitsustele

28. september 1940

1. NSVL Valitsuse poolt on võimaldatud soodustatud tingimus[te]l sõita Moskvasse üleliidulisele põllumajandusnäitusele 250 isi[ku]l. ENSV Põllutöö Rahvakomissari korraldusel on võimalik kuni ... sõitjaist — s. o. 125 isikut saata Ü. M. Ü. ja vallavalitsuste ... maarahva hulgast. Peale nende võivad kasutada soodsat [sõi]duvõimalust ka kõik Ü. M. Ü. organisaatorid ja nende abid. ... osavõtjad valitakse mitmesuguste põllumajandusala eri[te]adlaste hulgast [...]

G. Abels
Põllutöö Rahvakomissar

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 20, l. 12. Rotaatorieksemplar.

Nr. 236

RATSIONALISEERIJATE PREMEERIMINE KÄITISES «STANDARD-RAADIO»

ETA siseinformatsioon

28. september 1940

Neljapäeval * toimus natsionaliseeritud «Standard-Raadio» [tö]östuses tööliste üldkoosolek, kus premeeriti töölised Franz ...valdd ja Jaan Mägi nende poolt konstrueeritud n i t r o l a k i [p o] l e e r i m i s m a s i n a eest. Leiutise puhul, mis tõstab tööjõud[lus]t 268% ja vähendab materjalikulu 65%, määras Kergetööstuse [Ra]hvakomissariaadi Metallitööstuse Peavalitsus kummalegi tööli[se]le 100 krooni preemiaks. Uue poleerimismasinaga suudab üks

* S. o. 26. septembril.

tööline päevas poleerida 30 raadiokasti. Masina juures võib töö rakendada korraga kaks töölist, kusjuures siis tööviljakus tõuseb kahekordseks.

Tööprotsessi edasiseks ratsionaliseerimiseks valiti koosolekul töö ratsionaliseerimise komisjon.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 20, l. 12. Rotaatorieksemplar.

Nr. 237

MAATA JA VÄHESE MAAGA TALUPOEGADE MAAGA VARUSTAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EKP Keskkomitee määrus

2. oktoober 1940

Riigivolikogu ajaloolise deklaratsiooni 23. juulist 1940 * maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise kohta teostuskuks läbiviimiseks Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Rahvakomissaride Nõukogu ja Eestimaa Kommunistliku (enamlaste) Partei Keskkomitee otsustasid võtta vastu ja anda alljärgneva määruse.

1. peatükk.

Riikliku maatagavara moodustamine.

§ 1. Maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamiseks, riiklikkude majapidamiste (sovhooside) asutamiseks ja teisteks ühiskondlisteks otstarveteks luuakse eriline riiklik maatagavara, kuhu arvatakse:

a) kõigist 23. juuliks 1940 ühes omandis olnud maadest üle 30 hektari ulatuvad osad, sellele vaatamata mitmest kinnistusüksusest need omandid koosnevad;

b) kõik maad, mis 23. juulil 1940 olid kirikute, koguduste, usuühingute ja nende liitude ning kloostrite valduses;

c) kõik 23. juulil 1940 aadlikkudele või endistele aadlikkudele kuulunud maad;

d) kõik enne 23. juulit 1940 riigile kuulunud maad, mis määratakse riiklikku maatagavarasse Põllutöö Rahvakomissari otsusega;

e) kõik enne 23. juulit 1940 kohalikkudele omavalitsustele kuulunud maad, mis määratakse riiklikku maatagavarasse Rahvakomissaride Nõukogu otsusega.

§ 2. Ühte omandisse kuuluvaks loetakse käesoleva määruse mõttes ka need kinnistusüksused, mis olid kinnistatud talu omaniku ja tema abikaasa nimele.

Abikaasadele peale riiklikku maatagavarasse kuuluva maa eraldamist alalejääv kuni 30 ha suurune maakoht loetakse nende ühisomandiks, kui asjaosalised ei lepi selles kokku teisiti.

* Vt. dok. nr. 165.

§ 3. Ühisomandi puhul, mida kasutati kuni 23. juulini 1940 kaasomanike poolt iseseisvate majapidamistena, jääb igale iseseisvale maakasutajale-kaasomanikule iseseisev maakoht kuni 30 ha suuruses.

2. peatükk.

Riikliku maatagavara kasutamine.

§ 4. Riiklikku maatagavara kasutatakse maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamiseks kui ka riiklikkude majapidamiste (sovhooside) asutamiseks ning teisteks riiklikkudeks ja ühiskondlikkudeks otstarveteks.

§ 5. Erandina lubatakse eeskujulikkude majapidamistena ajuloolist kasutada maakohti üle 30 ha suuruses tõukarjade pidamiseks ja vilja- ning heinaseemnete sortide arendamiseks. Nende majapidamiste nimekirja koostab Põllutöö Rahvakomissar ja kinnitab Rahvakomissaride Nõukogu.

§ 6. Juurdelõikeid antakse väikekohtadele nende suurendamiseks vajadust ja võimalust mööda kuni 12 hektari suuruseks, kusjuures juhtudel, kui korraldatava maakoha koosseisu kuuluvad põllumaad on kehvad (enamuses VII—IX klassi maad), võidakse maakohti juurdelõike abil suurendada kuni 15 ha suurusteks.

§ 7. Uued talud rajatakse 12 ha suuruses, kusjuures neid võidakse § 6 ettenähtud juhtudel luua ka kuni 15 ha suuruses.

§ 8. Riiklikust maatagavarast rajatavaid maakohti võivad saada eeskätt maata perekonnaga kodanikud, kes talupidamist tunnevad ja omavad perekonnas vajalikku tööjõudu.

§ 9. Kohtades, kus tiheda asustuse ja riigi maatagavara puudumise tõttu ei ole võimalik väikekohti juurdelõigete andmise teel suurendada, eriti Petserimaal, võivad nende väikekohtade pidajad saada uued maakohad mujalt tingimusel, et nad oma senised väikekohad üle annavad riiklikku maatagavarasse.

§ 10. Iga töötava talupidaja kohus on maad hästi harida, püüda tõsta selle produktiivsust parimate agronoomiliste abinõudega, pidada kõrgeväärtuslikku tõukarja ja ehitada ning hoida korras majapidamishooned.

§ 11. Käesoleva määruse põhjal suurendatavad ning loodavad maakohad kinnitatakse töötavatele talupoegadele põliseks ja tasuta kasutamiseks.

§ 12. Üleantaval maa-alal asuvate ehitiste, viljapuude ja marjapõõsaste ning külvide hinna tasuvad nende saajad riigile omahinna alusel.

§ 13. Üleantavate maakohtade põllumajanduslikku tegevusse rakendamiseks, elu- ja majapidamishoonete püstitamiseks ning tarvilikku elus ja eluta inventari muretsemiseks abistatakse uute maakohtade ja juurdelõigete saajaid pikaajaliste odavaprotsendiliste laenude ja soodustatud tingimustel ehitusmaterjalide andmisega.

3. peatükk.

Maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamist korraldavad asutised.

§ 14. Käesolevat määrust teostavad maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamiseks loodud valla- ja maakonnakomiteed, kelle tööst võtavad osa Põllutöö Rahvakomissariaadi esindajad.

Tegeliku juhtimise ning järelevalve ülesanded maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise läbiviimisel pannakse Põllutöö Rahvakomissariaadi juures olevale Maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise peakomiteele.

§ 15. Vallakomiteede ülesandeks on:

a) maata ja juurdelõikeid vajavate vähese maaga talupoegade, samuti üleliigseid maid omavate majapidamiste arvele võtmise korraldamine;
b) maakonnakomiteedele maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise kavade esitamine;
c) kinnitada juurdelõigete ja maaga varustamise kavade teostamine ning Põllutöö Rahvakomissariaadi, Pea- ning maakonnakomiteede poolt antud ülesannete täitmine.

§ 16. Maakonnakomiteede ülesandeks on:

a) vallakomiteede tegevuse juhtimine ning järelevalve nende tegevuse üle;
b) juhendite andmine maade riiklikku tagavarasse andmise kohta;
c) riikliku maatagavara kasutamiskavade kinnitamine;
d) juurdelõigete ja uute maakohtade saajate määramine;
e) riiklikku maatagavarasse võõrandatavatel maa-aladel asuvate varade hinna määramine;
f) Põllutöö Rahvakomissariaadi ja Peakomitee poolt antud ülesannete täitmine.

§ 17. Maakonnakomitee otsustab § 16 p. c, d ja e ettenähtud asjad avalikul istungil, kuhu kutsutakse asjaosalised.

Asjaosaliste mitteilmumine ei takista asja otsustamist. Asjaosalistele, kes asja arutamisele ei ilmunud, saadetakse maakonnakomitee otsustest ärakiri.

§ 18. Maakonnakomitee otsuste peale võivad asjaosalised kaevata seitsme päeva jooksul Peakomiteele, arvates otsuse kuulutamise või otsustest ärakirja kättesaamise päevast. Kaebus kirjutatakse Peakomitee nimele ja antakse sisse maakonnakomiteele.

§ 19. Peakomitee ülesandeks on:

a) riikliku maatagavara moodustamise ning maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise üldjuhtimine;
b) juhendite andmine maakonna- ja vallakomiteedele ning nende tegevuse üle järelevalve;

c) maakonnakomitee otsuste peale antud kaebuste otsustamine.

§ 20. Peakomitee otsustab kaebused § 17 ettenähtud korras. Peakomitee otsused on lõplikud.

4. peatükk.

Majanduslikud ja maakorralduslikud tööd ning lõppeeskirjad.

§ 21. Talupoegade majandusliku olukorra korraldamiseks rajatakse loodavatele ja suurendatavatele maakohtadele või nende lahusmaatükkidele tarvilikke juurdepääsuteid rajada läbi kõigi naaberkohtade maade.

Võimaluse korral eraldatakse esimese lõike korras tee alla võetud maa-ala asemele piirduvast riikliku maatagavara maast vastav maatükk.

§ 22. Riiklikku maatagavarasse maade võtmisega ja nende korraldamisega seotud tehniliste abitööde läbiviimiseks on maakasutajad kohustatud andma tasuta tarvilikul arvul töölisi ja hobujõudu.

§ 23. Käesolev määrus ei kehti linnade administratiivpiirides jäävate maade kohta. Nende maade küsimus korraldatakse erimäärusega.

§ 24. Käesoleva määruse teostamiseks annab juhendeid Põllutöö Rahvakomissar.

§ 25. Käesolev määrus jõustub avaldamisega.

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees [Allkiri]

Eestimaa Kommunistliku (e) Partei Keskkomitee Sekretär [Allkiri]

«ENSV Teataja» 1940, nr. 17, art. 192.

Nr. 238

MAJANDUSNÕUKOGU ASUTAMINE EESTI NSV RAHVAKOMISSARIDE NÕUKOGU JUURDE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

2. oktoober 1940

1. Asutada ENSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde Majandusnõukogu.

2. Määrata Majandusnõukogu koosseisu:

Esimehena — ENSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin;

Esimehe asetäitjana — ENSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe esimene asetäitja ja Riikliku Plaanikomisjoni esimees O. Sepre;

Liikmetena — ENSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe teine

asetäitja ja Hariduse Rahvakomissar N. Andresen ning Kergetööstuse Rahvakomissar A. Veimer.

3. Majandusnõukogu asjaajamise teostamiseks moodustada Majandusnõukogu sekretariaat ENSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitsuse koosseisus.

J. Lauristin
Rahvakomissaride Nõukogu
Esimees

L. Ojamaa
Rahvakomissaride Nõukogu
Asjadevalitseja asetäitja

ENSV ORRKA, f. R-l, nim. 2, s.-ü. 1, l. 365. Originaal.

Nr. 239

TÖÖ RATSIONALISEERIMINE JA LÖÖKTÖÖLISTE ARVU KASV KREENHOLMI MANUFAKTUURIS

ETA siseinformatsioon

2. oktoober 1940

Ratsionaliseerimise edukamaks teostamiseks ja tööviljakuse tõstmiseks, millest on huvitatud iga tööline, teades, et seda kasutatakse nüüd töötava rahva, mitte aga mõne üksiku ettevõtja huvides, pöördus Kreenholmi vabrikujuhatus tööliste ja ametnike poole üleskutsega, et iga tööline ja teenija oma kaastööga oleks abiks tootmistegevuse ratsionaliseerimisel.

Käitise suur edu on ainult siis tagatud, kui iga tööline ja ametnik, mitte ainult jõuga, vaid ka nõuga aitab sellele kaasa. Parandusesitiste eest antakse preemiaid, vastavalt nende väärtusele, mille määravad komissar, tehniline juhataja ja vastav komisjon.

Kreenholmis on tööproduktiivsus viimasel ajal pidevalt tõusnud. Mõnedes osakondades töölised ületavad senised töötulemused 100—150 protsendi võrra.

Mitmed töölised on oma senise tööproduktiivsuse ületanud koguni 187 protsendi võrra. Remonttööliste brigaad, kelle juhiks on Allu Aaviste ning liikmeteks: Aleksander Mangel, Nikolai Karlov, Peeter Tamm, Viktor Marshalov ja Viktor Kov[illegible], tõstis oma töötulemusi 180 protsendi võrra. Joala vabriku ketrajad Tatjana Allikvee ja Liidia Evdokimova töötavad nüüd [illegible] värtnal senise 712 asemel. Vaatamata töö intensiivsuse suurele tõusule sooritavad nad oma töö hästi ja korralikult.

Eduard Tolli, kes veab Joala vabrikus kraasmasinatele [illegible]sid, sooritab nüüd üksi kahe inimese töö. Ta konstrueeris selleks spetsiaalvankri, mis võeti kohe kasutusele. Veel võib märkida pakkijat Aleksandra Ivanovskajat, kes samuti saab üksi [illegible] mis tööga, milleks enne oli tarvis kaks inimest ja abijõudu.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 21, l. 18. Rotaatorieksemplar.

Nr. 240

ELUKORTERITE EHITAMISEKS MÄÄRATUD KREDIIDI ANDMINE KOMMUNAALMAJANDUSE RAHVAKOMISSARIAADILE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

2. oktoober 1940

1. Korteriolude parandamise ja tööliste ning töötava intelligentsi ajakohastele nõuetele vastavate elukorteritega varustamise sihiga teha Rahanduse Rahvakomissarile ülesandeks anda krediiti elukorterite juurdeehitamiseks kr. 2.000.000 käesoleval tarveaastal ja anda nimetatud summa Kommunaalmajanduse Rahvakomissariaadi käsutusse kasutamiseks eelmärgitud otstarbeks.

2. Lubada Kommunaalmajanduse Rahvakomissariaadil eelmises punktis (1) tähendatud krediidi arvel teostada elamute ehitust Tallinna Linnavalitsuse ja Riigi ehitusettevõtte «Ehitaja» kaudu.

J. Lauristin
Eesti NSV Rahvakomissaride
Nõukogu Esimees

L. Ojamaa
Eesti NSV Rahvakomissaride
Nõukogu Asjadevalitseja

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 2, s.-ü. 1, l. 369. Originaal.

Nr. 241

140 000 RAAMATU SAATMINE VENNASVABARIIKIDEST EESTI NSV RAAMATUKOGUDELE

Ajalehesõnum

2. oktoober 1940

Kultuurilise abistamise otstarbel teevad Vene NFSV raamatukogud ettevalmistusi raamatusaadetiste läkitamiseks Eestisse. NSV Liidu Riiklik V. I. Lenini nimeline Raamatukogu valib oma fondidest Eestisse saatmiseks 20 000 raamatut, Leningradi Saltõkov-Štšedrini-nimeline Tööpunalipu Ordenit Omav Riiklik Raamatukogu 16 000 raamatut, Riiklik Avalik Ajalooraamatukogu [illegible] raamatut, Gorki oblasti raamatukogu 12 000 raamatut, Kuibõševi, Voroneži ja Sverdlovski oblastite raamatukogud igaüks 8000 raamatut jne.

Üldse saadetakse Eestisse 140 000 eksemplari ilukirjandust ja ühiskondlik-poliitilist kirjandust.

[illegible] nr. 274, 2. oktoobril 1940.
Tõlge vene keelest.

Nr. 242

PARTEIKOOLIDE JA MARKSISMI-LENINISMI ÕHTUÜLIKOOLIDE AVAMINE EESTI NSV LINNADES

Väljavõte ajalehes avaldatud informatsioonist

3. oktoober 1940

Süstemaatilise töö sooritamiseks parteiliikmete ja kandidaatide poliitilise taseme tõstmises, ühtlasi ka noorkommunistlikus parteitu aktiivi hulgas, EK(b)P KK otsustas avada parteikoolid järgmistes linnades:

Tallinnas — 200 inimesega, Tartus — 40 inimesega, Narvas — 40 inimesega, Rakveres — 40 inimesega, Kuressaares — 40 inimesega, Pärnus — 40 inimesega, Viljandis — 40 inimesega ja Petseris — 40 inimesega.

Need nõukogude partei-õhtukoolid töötavad 1940—1941. õppeaastal oktoobrist kuni maini, kaks korda nädalas, neljatunnilise tööpäeva korras. Parteikoolide õppeprogrammid sisaldavad järgmised õppeained:

1) ÜK(b)P ajalugu	80 tundi
2) Üldine ajalugu	40 tundi
3) NSVL rahvaste ajalugu	40 tundi
4) Majandusgeograafia	30 tundi
5) NSVL ja ENSV Konstitutsioon	20 tundi
6) ÜK(b)P põhikiri ja programm	20 tundi
7) Reserv	20 tundi
Kokku	250 tundi

Noorkommunistidele organiseeritakse 20 tundi seminare ÜLKNÜ põhikirja ja programmi õppimiseks.

Nõukogude partei-õhtukooli lektorite instrueerimiseks organiseeritakse EK(b)P KK juures 5-päevased kursused, mis algavad oma tööga 8. oktoobril ja töötavad kuni 12. oktoobrini. Parteikomiteedel kohtadel tuleb alustada kuulajas- ja õpetajaskonna komplekteerimistööd. Seal, kus ei korraldata partei õhtukoole, tuleb organiseerida õpiringid ÜK(b)P ajaloo lühikursuse õppimiseks. Samuti tuleb asuda parteikabinettide kiirele organiseerimisele marksismi-leninismi iseseisva õppimise abistamiseks. EK(b)P KK otsusel organiseeritakse parteiaktiivile marksismi-leninismi õhtuülikoolid Tallinnas ja Tartus. Marksismi-leninismi Tallinna õhtuülikooli õppekavas on ette nähtud järgmised õppeained:

1) Marksismi-leninismi alused	100 tundi
2) Üldine ajalugu	60 tundi
3) NSVL rahvaste ajalugu	52 tundi
4) Poliitiline majandusteadus	30 tundi
5) Reserv	8 tundi
Kokku	250 tundi

Õhtuülikoolide direktoreiks on Tallinnas sm. Müürsepp ja Tartus sm. Ilmar Kruus [...]

«Kommunist» nr. 92, 3. oktoobril 1940.

Nr. 243

AADLIKELE VÕI ENDISTELE AADLIKELE KUULUNUD MAADE VÕÕRANDAMINE[1]

Põllutöö rahvakomissari ringkiri kõigile vallavalitsustele

3. oktoober 1940

1. Maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise määruse* § 1 p. c järgi arvatakse tervikuna riiklikku maatagavarra kõik 23. juulil 1940. aadlikele või endistele aadlikele kuulunud maad, vaatamata nende rahvusele või riikkondsusele. Selle määruse kohaselt võetakse seega riiklikku maatagavarra üle:

1) kõik praegustele aadlikele või nende aadliõigusi omavaile abikaasadele kuulunud maad, olenemata sellest, missuguse riigi poolt vastavale isikule aadliseisus on antud;

2) kõik endistele balti või vene põlisaadlikele (von'idele, parunitele, krahvidele, vürstidele jne.) ja nende abikaasadele kuulunud maad;

3) kõik säärastele endistele põlisaadlikele või nende abikaasadele kuulunud maad, kes omandasid põlisaadliku eesõigused teenistusliku astmega või vastava vene ordeni saamisega. Teenistusliku astme läbi saavutasid põlisaadliku seisuse need, kes said t e g e l i k u s t e e n i s t u s e s olles tegeliku riiginõuniku tiitli (dejstviteljnõj statskij sovetnik) või sellest kõrgema tiitli või polkovniku või mereväe 1. järgu kapteni aukraadi. Põlisaadliku seisus omandati ka vene 1. järgu ordenite saamisega või Püha Georgi ordenite saamisega igas järgus või Püha Vladimiri ordeni saamisega esimeses kolmes järgus.

2. Seoses eeltooduga tuleb vallavalitsustel otsekohe ja ilma igasuguse viivituseta oma usaldusmeeste kaasabil hoolt kanda selle eest, et kõigis aadlikele või endistele aadlikele kuuluvais majapidamistes kõik viljade koristamise- ja külvitööd õigeaegselt ning täies ulatuses teostatakse, et sügiskünnid tehtaks korralikult ja normaalses ulatuses, et talust loomi, inventari ega talusaadusi välja ei viidaks jne. Tarbekorral peab vallavalitsus sääraste väärnähete vältimiseks viivitamatult kasutama oma täit õigusvõimu, algatades tarbekorral, kui see vajalikuks osutub, majapidamise konfiskeerimise küsimuse talundite majapidamise korrashoiu seaduse ** alusel.

[1] Vt. dok. nr. 237.

** Vt. «Riigi Teataja» 1940, nr. 98, art. 963.

3. Samuti peab vallavalitsus oma usaldusmeeste kaasabil ja maa kõige valvsamalt silmas pidama seda, et sügiskünnid ja muud talutööd kõigis talundites täies ulatuses ja õigeaegselt teostataks, seejuures suurimat tähelepanu pühendades neile majapidamistele, mis käivad teoksiloleva maareformi alla.

G. Abels
Põllutöö Rahvakomissar

A. Avarsoo
Põllutöö Rahvakomissariaadi
Üldosakonna sekretär

ENSV ORRKA, f. R-1136, nim. 1, s.-ü. 1, l. 42. Rotaatorieksemplar.

[1] Eesti kodanluse rahvavaenuliku ja mõisnike suhtes lepliku agraarpoliitika tagajärjel säilitasid 150 balti parunit, kes moodustasid umbes endiste mõisnike üldarvust, oma mõisad nn. mõisasüdamete näol, kusjuures igale mõisnikule kuulus keskmiselt 80 ha maad. Rohkesti oli ka neid paruneid, kes olid enda kätte koondanud üle 200—250 ha maad. Üksikud parunid (Behr Virumaal ja Taube Läänemaal) omasid kodanlikus Eestis isegi koguni üle 500 ha maad (vt. R. A n t o n s, Agraarsuhted kodanlikus Eestis. Tallinn, 1957, lk. 49).

Nr. 244

TOODANGU KASV JA SOTSIALISTLIKU VÕISTLUSE ARENG SILIKAATKIVITEHASES «KVARTS»

ETA siseinformatsioon

3. oktoober 1940

Nõukogude Eesti moodsam silikaatkivitehas natsionaliseeritud O/Ü «Kvarts» on praegusele hoogsale ehitustegevusele vastavalt omalt poolt toodangu tunduva tõstmisega. Natsionaliseerimise momendist alates on toodang pidevalt tõusnud, saavutades rekordtaseme septembris. Juulis suudeti välja lasta 50.000 kivi ööpäevas, septembris 60.000. Kuna tehas on moodne ja mehhaniseeritud, siis saavutati produktsioonitõus peamiselt mõningate ratsionaalsemate töömeetodite rakendamisega ja töö intensiivistamisega eeskujulikule tasemele. Nagu käitise komissar tähendas, tõotab tänavune toodang ulatuda 14 miljoni kivini, möödunud aasta 5 miljoni vastu. Praegune tase jääb kindlasti püsima ja võib isegi veel tõusta, pannes masinad kiiremini käima ja võttes tarvitusele abinõusid aegaviitvate tehniliste rikete vältimiseks. Töö toimub praegu kolmes vahetuses. Tööproduktiivsuse tõstmiseks kuulutasid üksikud töövahetused 1. septembril välja o m a v a h e l i s e s o t s i a l i s t l i k u t ö ö v õ i s t l u s e. Praegu juhib väikese edumaaga pressivanema sm. A. S o o s a a r e vahetus. Käitises on ka juba mõne nädala eest sisse seatud klubi ja punane nurk.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 21, l. 23. Rotaatorieksemplar.

Nr. 245

VIKTOR KINGISSEPA NIMELISE TSELLULOOSI- JA PABERIVABRIKU[1] TÖÖLISTE JA TEENISTUJATE MIITING PALKADE TÕSTMISE JA HINDADE REGULEERIMISE PUHUL

ETA siseinformatsioon

4. oktoober 1940

Eile, 4. oktoobril, toimus Viktor Kingissepa nimelise Paberi ja Tselluloosi vabriku tööliste ja teenijate miiting.

Lõunavaheajaks kogunesid tehase töölised ja teenijad tööliste Puhkekodu saali. Tuli kodunt ka neid, kes töötasid teises vahetuses ja olid tööst vabad. Taheti kuulata Rahvakomissaride Nõukogu esimehe sm. J. Lauristini sõnavõttu EK(e)P Keskkomitee ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogu sammudest seoses palkade tõstmisega ja hindade reguleerimisega.

Sm. J. Lauristin ütles:

Praegu huvitavad Eesti töötava rahva laiemaid hulki viimased sündmused, viimased sammud, mis valitsus on ette võtnud niisugustel aladel. Tähtsamad oleks neist sammudest palkade tõstmine ja hindade reguleerimine ning ühtlasi ka maakorraldus, mille kohta valitsus viimasel ajal on täiendavaid määrusi ja [illegible] välja andnud.

Eestimaa Kommunistlik (enamlaste) Partei ja Nõukogude valitsus võisid juba ammu tähele panna, et endised valitsevad klassid — tööstturid, pangahärrad ja jõukad suurmaapidajad ning muu sellesarnane element hakkas palavlikult ühte kui teist kaupa, mil vähegi hinnalisem väärtus oli, kokku ostma. Kõigil on meeles, kuidas juba mineval sügisel jõukamaid kihte, kellel raha oli, haaras ostupalavik. Mäletame, kuidas kottide viisi suhkrut osteti, riidekangaid, jalanõusid, väärtasju ja kõiksugu võimalikku prahti, mida koi ja rooste rikub, omale tagavaraks muretseti. Niisugune ostupalavik on kestnud kuni viimase ajani. Riigivolikogu deklaratsioonidega otsustati natsionaliseerida suurkäitised, pangad, tunnistada rahva omaks maa ja maapõuavarad ja siis oli neil rahameestel kohe selge, et nende poliitiline ja majanduslik mõjuvõim on lõppenud. Oleks rumalus arvata, et need kavalad mehed, kelle käes olid kogu aeg kõik võimuvahendid ja tarkuse allikad, ei oleks ennast mõistnud varustada mustade päevade jaoks. On kindel, et neil rahameestel oli peidetud teatavad tagavarad sukasäärde, mida nad igal parajal juhusel katsuvad realiseerida ning tundes õhust oma võimu kadu, katsuvad leida, mis päästa annab. Kaupu kokku ostes loodavad nad sellele võimalusele, et spekuleerima hakata, et head kasu lõigata ja teiste puuduse kulul ennast rikastada. Selles küsimuses niisuguses olukorras Nõukogude valitsus ei saa rahulikuks pealtvaatajaks jääda, vaid tema esimeseks ülesandeks on lõigata need töötava rahva vastaste salakavalad plaanid.

Et töölisklassi, töötava intelligentsi ja kehva talurahva [illegible] korda parandada, otsustaski Eestimaa Kommunistlik (enamlaste) Partei ja Rahvakomissaride Nõukogu tööliste palku tõsta, [illegible] andmist otsustavalt ja kiiresti korraldada ning ka kaupade hindu vastavalt reguleerida. Nagu teie kõik olete juba kuulnud ja [illegible]nud, otsustasime tõsta tööliste palku keskmiselt 45%, mis tähendab, et mõnel alal see tõusuprotsent on ulatanud [illegible] sajale. Seejuures tuleb arvesse võtta veel endiseid palgatõstmisi. Peale selle on valitsus otsustanud kaotada ebavõrdsuse, mis valitses tänini mees- ja naistööjõu palkade vahel. Arusaadav, [illegible] siin pidi järgnema valitsuse poolt teine samm ja see oli hindade reguleerimine. Meie otsustasime hindu niiviisi reguleerida, et töölised ja teenijad sellest ei kannataks, kuna meie esimese järgu tarbeaineid otsustasime tõsta* — 10—25% keskmiselt, seejuures jätta tõstmata mitmete tähtsate esimesejärgu [illegible] ainete hinnad, kooliraamatud, arstirohud, trükiteosed, [illegible] seep, tikud, sool jne. Ühtlasi keelas valitsus üüritõstmise, samuti kui on keelatud kommunaalteenete hinna tõstmine, näiteks trammisõit, elektritariifid jne. Peale selle tahab valitsus parandada töötava rahva sotsiaalolusid, laiendades arstiabi võimaldamist, [illegible] mist, sotsiaalkindlustust ning organiseerides veel rohkem [illegible] kodusid, sanatooriume, lasteaedu, alandada makse jne. [illegible] tööliste tunnitöö tasunorme otsustasime meie tõsta keskmiselt 20%. Muidugi mõnes kohas linnast väljas ehitustööliste [illegible] tingimused ei ole kuigi roosilised, kuid siin peab ehitustööliste korteriolusid parandama, toiduainete kohaletoimetamist [illegible] lisemalt korraldama, kaupluste võrku arendama, et [illegible] oleks toiduainete kättesaamine hõlpsam ning ühtlasi [illegible] märksa madalamad. Siin peavad kohalikud võimud — [illegible] prokuratuur — spekulantide ja hinnatõstjate sõrmedele [illegible] mini vaatama ning tööliste huvide kohaselt need vastu võtma.

Meie tõstsime päevatöö tasu. Lähemas tulevikus meie [illegible] tame ümber tariifid ja normid tükitöödel. Kuid sellest [illegible] Uute majade ehitamiseks oleme andnud juba üle 3 miljoni [illegible] Kui võtta veel seda arvesse, et õppemaks keskkoolides on [illegible] tud ja ülikoolides sisse seatud stipendiumid ning vabastatud üliõpilasi õppemaksust, siis peab konstateerima, et tööliste ja töötava intelligentsi majanduslik olukord veel enam [illegible] Arusaadav, et iga ümberkorraldusega kaasas käivad teatud [illegible] kused ja teatavad arutlused, kuid siin ei saa silmi kinni [illegible] tada üldise poliitilise suuna ees, mille poole Nõukogude [illegible] püüab ja see on — töötava rahva olukorra parandamine.

Nüüd kaubanduspoliitikast. Teatavasti otsustas Ülemnõukogu Presiidium natsionaliseerida kaubanduslikud ettevõtted, [illegible] aastane läbikäik on suurem kui 100.000 krooni. See teeb [illegible] 370 suuremat kaubanduslikku ettevõtet, mille läbikäik ulatub [illegible]

* Nii on dokumendis.

[illegible] kroonile, seega 50% kaubanduslikust üldläbikäigust ja [illegible] juurde arvata veel tarvitajate ühisused, mis samuti riik-[illegible] kontrolli all, siis peab ütlema, et Nõukogude riik suudab [illegible] kaubandust plaanikindlalt juhtida ja elanikke varustada [illegible] kaupadega — ilma kapitalistideta.

[illegible] otsustasime spekulatsiooni vastu võitlemise sihiga keh-[illegible] karmid karistused ja teatava kindla normi üksikute [illegible] kohta, mida kauplused võivad korraga ühele isikule müüa. [illegible] võid — 500 g korraga, nisupüüli — 2 kg, tangu — 1 kg, [illegible] — 500 g jne. See tähendab, et on võetud võimalus [illegible] rahameestel, kes paberiraha pakkide viisi on suka-[illegible] peitnud, seda nüüd kaupade vastu vahetada, turule tormi [illegible] ja inimeste eest kokku osta, kellel ei ole korraga suuri [illegible] välja panna. Siin on täiesti vaesema rahva huvisid sil-[illegible] peetud, kuna meil on teada, et tööline ostab võid grammide [illegible] ja teisi toiduaineid samuti vähesel määral, sest et temal [illegible] puudunud raha tagavarad suurel hulgal ostmiseks. Kokku-[illegible] on aga sellega tõke ette pandud ning nende äritsemist [illegible] See ei tähenda sugugi seda, et meil neist toiduaine-[illegible] puudus oleks. Samuti ei ole meil viljast puudu, kuna meil [illegible] on kümned miljonid tonne rukist, nisu ja otri. Samuti [illegible] konserve ja teisi aineid. Võiks veel küsimus tekkida, kas [illegible] norm on ka mingisuguse ajaga piiratud, siis pean ütlema, et [illegible] määrus on ajutine ja võib-olla kestab lühemat aega.

Samuti teame meie ka, et näiteks sealihaga on olnud teata-[illegible] raskusi, sealihast on olnud turul puudus, kuid selle põhju-[illegible] on olnud mitmesugused. Sealiha turule toomist takistas [illegible] seakasvatajate saboteerimine, kes tapsid sea ära ja [illegible] spekulatsiooni eesmärgiga.

Seda olukorda kasutasid kurnajate klassid, et esile kutsuda [illegible] töötavates hulkades rahulolematust. Reaktsioonilise [illegible] poliitika sealiha hindade suhtes pidurdas seakasvata-[illegible] Edasi oli ka üheks põhjuseks see, et 2 aastat järjest on [illegible] meil söötade ikaldus, mis ei lasknud talurahvast tarvilikul [illegible] sigu kasvatada.

Edasi võtame villase riide küsimuse. Teatavasti on see nii-[illegible] kaup, mida võib kulla vastu üles kaaluda. Villa prob-[illegible] püsib meil viimasel ajal pidevalt päevakorras. Teatavasti [illegible] meie villavabrikud üle 1.000 tonni villa aastas, mis [illegible] osalt välismaalt sisse veeti. Nüüd on aga sõja tõttu [illegible] välisteed läbilõigatud ning Aafrika ega Austraalia vill meile [illegible] juhtumil ei pääse. Seepärast peame meie ise katsuma [illegible] probleemi väga radikaalselt lahendada. Villasele riidele on [illegible] rahamehed väga maiad ja katsuvad seda igal viisil kokku [illegible] Seepärast panime meie niisuguse korralduse maksma, et [illegible] isikule ei või korraga rohkem müüa kui üks ülikond või [illegible] või palitu või palituriie jne. Selle tehingu laseme aga [illegible] ostja isikutunnistusele, et tal võimalik ei oleks ülikondi [illegible] kokku osta ega teisi ostjaid ilma jätta. On ju loomulik,

et see ei ole kuidagiviisi kehvemate inimeste vastu sihitud, sest teame ju, et ega töölise ja teenija rahakott kunagi rohkem luba osta kui ühe palitu või ülikonna. Villasest riidest aga meil pea puudust ei tule, kuna villavabrikud ja villase riide valmistamine seisma ei jää, sest et meie alles neil päevil saime kõrgeväärtuslikku villa teistest Nõukogude Liidu vabariikidest, mis laseb takistamata villase riide valmistamist jätkata. Samuti saame meie puuvilla, kunstsiidi, mis võimaldab meil muretult kehakatte suhtes tulevikku vaadata. Samuti on lugu jalanõudega. Ka selles jooksevad kokkuostjad tormi ja meie peame siin kehvemate kihtide huvides vahele segama, et kõik töölised ja ametnikud ning kehvemad kodanikud saaksid jalanõudega varustatud, aga mitte üksikud rahamehed jalanõusid kokku ei ostaks, et nendega hiljem spekuleerida. Toormaterjali jalanõude valmistamiseks on meil olemas, ainukest raskust teeb parkainete küsimus, kuid ka selle küsimusest saame üle, kuna meil on väljavaateid parkainete saamiseks.

Ka töötavale talurahvale oleme meie vastu tulnud tõstes kartulisaaduste hindu, jättes teravilja hinnad endisele tasemele, kuna meie teame, et teravilja müüjad on ikkagi suuremad talud.

Võidakse küsida, et kui kaua aja peale antakse kodanikule ülikond ja paar saapaid. Võin ütelda, et see korraldus on ajutine ega kesta pikka aega. Meie sihiks on läheneda sotsialistlikule süsteemile, mis valitseb Nõukogude Liidus ja mis aasta-aastalt on saavutanud hiiglatulemusi.

Meie tahame läbi viia samuti nagu Nõukogude Liidus sotsialistliku riigi plaanikindluse.

Töölised, talupojad ja töötav intelligents!

Meie teel seisavad ees raskused ja takistused, kuid ühisel jõul me saame neist üle. Rahvavaenlased levitavad igasuguseid valekuuldusi. Nad püüavad kasutada mahajäänud töötajate meeleolusid oma huvides. Kõrgem aga on revolutsiooniline valvelolek! Koondagem tihedamini oma ridu Nõukogude võimu ja Kommunistliku Partei ümber. Me anname hävitava löögi rahvavaenlastele ja nende abilisile, kes püüavad meid segada uue sotsialistliku ühiskonna ülesehitustöös.

Elagu Eestimaa Kommunistlik (enamlaste) Partei!

Elagu meie suur juht, kogu inimkonna vabastaja suur Stalin!

Siis võttis sõna vabriku tööliste poolt sm. K. Lassel, kes ütles: Viktor Kingissepa nimelise Tselluloosi- ja Paberivabrikute tööliste ja teenijate nimel avaldan tänu Rahvakomissaride Nõukogu esimehele sm. Lauristin'ile, kes andis meile täieliku seletuse ja ülevaate neist sammudest ja sihtidest, mis valitsus on möödunud sündmuste puhul taotlenud. (Elavad kiiduavaldused.) Meie palka tõsteti keskmiselt 45% võrra. Ühes palgatõusuga teostati ka hindade reguleerimine. Töötava rahva vaenlased kasutasid kohe seda olukorda, püüdes näidata, nagu tööliskond hindade reguleerimise tõttu ei saa kasu palkade tõusust.

Kuid iga klassiteadlik tööline saab aru, et nende sammudega annab valitsus nimelt tugeva hoobi neile kodanlise korra jäänustele, kes kodanlises ühiskonnas töölisklassi ekspluateerimisest elasid ja endile kapitale ja pankadesse suuri summasid kogusid. Viimased valitsuse sammud aitavad pidurdada ka spekulatsiooni.

Hindade reguleerimine tabab valusalt kõiki kapitalistlikke ollusid. Iga tööline ja palgateenija aga võib tõendada, et viimaste sammude tõttu on tööliste olukord tublisti kindlamaks muutunud. Selle eest oleme valitsusele tänulikud ja teame, et nõukogude valitsus seisab alati töötava rahva hea käekäigu eest. Sellepärast on meil ongi täielik usaldus oma valitsuse vastu. Soovin meie vabriku tööliste nimel sotsialistliku vabariigi valitsusele jõudu ja õnne [illegible] töös. (Elavad kiiduavaldused.)

Järgnevalt esitan vastuvõtmiseks järgmise

resolutsiooni:

«Viktor Kingissepa nimelise Tselluloosi ja Paberi Vabrikute tööliste ja teenijate miting-koosolek 4. oktoobril s. a. otsustas ühemeelselt heaks kiita ENSV Rahvakomissaride Nõukogu ja Eestimaa Kommunistliku (enamlaste) Partei Keskkomitee otsused palkade tõstmise ja hindade reguleerimise alal. Ühtlasi koosolek konstateerib, et tööliste palkade tõus ületab tunduvalt hindade tõusu ja et nende otsuste abil võimaldub otsustavalt murda kapitalidest elatuva kodanluse ja kapitalistliku korra jäänuste võimu. Koosolek nõuab, et valitsusasutused võtaksid tarvitusele karme abinõusid spekulantide vastu.

Viktor Kingissepa nimelise Tselluloosi ja Paberi Vabrikute töölised ja teenijad tahavad kõigiti kaasa aidata kapitalistliku korra jäänuste lõplikuks hävitamiseks ja sotsialismi ülesehitamiseks.

Elagu ENSV Rahvakomissaride Nõukogu!

Elagu Eestimaa Kommunistlik (enamlaste) Partei!»

Resolutsioon võeti suurte kiiduavaldustega vastu ühel häälel.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 22, l. 10—15. Rotaatorieksemplar.

[1] Põhja Paberi- ja Puupapivabriku tööliste koosolek otsustas 27. septembril 1940 võtta Eesti töölisliikumise väljapaistva tegelase V. Kingissepa mälestuse [illegible] uueks nimeks Viktor Kingissepa nimeline Tselluloosi- ja Paberivabrik (vt. «Kommunist» nr. 87, 28. septembril 1940).

Nr. 246

JUHTNÖÖRID MAAREFORMI ELLUVIIMISEKS

Põllutöö rahvakomissari ringkiri maata ja vähese maaga talupo... maaga varustamise valla- ja maakonnakomiteedele, vallavalitsuste... mõõtjatele ja kogu maareformi teostamisele rakendatud tehnilisele pers...

5. oktoober 19...

Maakondades ja valdades on maakonna ja valla maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise komiteed maa-reformi eeltööd teinud, maamõõtjad on üle maa kohtadel oma ülesannete juures. On ilmunud ka maata ja vähese maaga talu-poegade maaga varustamise määrus* ja selle määruse teosta-miseks antud juhend.

Suure ajaloolise ülesande lahendamine on seega alanud. Aja-loo tund on löönud, ENSV külas peab algama uus elu, mille kand-vaks jõuks need töötavate talupoegade hulgad, kes seni on olnud eemale tõrjutud maast. Need päevad peavad andma viimase löögi kehviku ja maatamehe kurnamisele suurtaluniku ja mõisniku poolt. Maatamehed ja külakehvikud peavad saama ühtlasi kogu rahvale kuuluvast varast — natsionaliseeritud maast, et luua võimas alus ENSV sotsialistliku küla arengule.

Selle suure ülesande täitmisele peavad asuma kõik valla ja maakonna komiteede liikmed ja vallavalitsused, eriti aga maa-mõõtjad ja teised tehnilised tööjõud lööktöö korras. See töö tuleb teostada kiirelt ja suure põhjalikkusega, mis annaks tunnistust meie maamõõtjate ja tehnikute, kui ka töö organisaatorite töövõi-mest, andekusest ja andumusest oma ülesandele.

See suur ülesanne kohustab kaadreid töötama arvestamata töötunde ja neid raskusi, mis ülesande täitmisega seotud. Igaühel peab olema vaid üks eesmärk — viia lõpule oma ülesanne juba enne antud tähtaega ja teha see hästi.

Maamõõdu tööde lõpetamise üldiseks tähtpäevaks määran 15. oktoobri s. a.

Töö läbiviimisel panen kõigile suure reformi elluviijatele südamele, pidada silmas selle reformi põhilist eesmärki — lõpe-tada kapitalistide suurmaapidamine ja anda elujõulised väiketalud maatameestele ja vä-hese maaga külakehvikuile.

Iga uus talu, mis luuakse, peab olema võimeline andma ülal-pidamist oma harijale ja sisaldama eeldusi enda täiuslikuks põl-lunduskultuuriliseks ühikuks väljaarendamiseks. See on juhtiv nõue.

Selle nõude täitmisel peab aga silmas pidama ka teist nõuet: talu, mille küljest maid eraldatakse, peab jääma majandamisvõi-likuks põllumajanduslikuks üksuseks.

* Vt. dok. nr. 237.

Maareformi teostajaist täidab oma suurt ja ajaloolist ülesan-net see töötaja, kes pidades silmas täie selgusega maare-formi eesmärki loob elujõulisi talusid ENSV töötavale talupojale, kelle hulgas ei tohi olla liivikuile või soomülgastesse surutud kehvikut.

Maareformi tegelikkude tööde teostamisel tuleb kõigil asutus-tel ja isikutel suure hoolsusega kinni pidada maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise määruse ja selle elluvii-miseks antud juhendite ning korralduste täpsest täitmisest.

Nende nõudmiste täitmist ootab Teilt Eestimaa Kommunistlik (enamlaste) Partei ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogu, aga ka kogu ENSV töötav rahvas. Kõik katsed neid selgeid nõudeid vas-tu on vaenuaktid sotsialistliku ülesehituse vastu. Iga töötaja kannab oma töö eest täit vastutust. Maareformi õigele sihile vastutöötajaid ootab raske karistus.

Kõik vead, mis eeltööde tegemisel siin tähendatud põhinõuete vastu on tehtud, ja neid on tehtud, tulevad otsustavalt kõrvaldada. Selles mõttes tuleb järele vaadata kõik seni koostatud kavad ja need ümbertöötada need, kus on olnud kõrvalekaldumisi partei ja valitsuse otsustest.

Iga töötaja peab silmas pidama oma naabri tegevust, iga kol-lektiiv oma liikme tegevust ja kõrgem instants oma alluva astme tegevust. Erilise valvsusega peab olema seotud maamõõtjate tege-vus.

Mina kutsun kõiki Teid, ajaloolise maareformi kaastöölisi, andma sellele tööle oma parimat töötava rahva ja oma sotsialist-liku kodumaa hüvanguks. Teostame maareformi enamliku hool-susega ja valvsusega, nagu seda meilt nõuab partei ja valitsus.

G. Abels
Põllutöö Rahvakomissar

ENSV ORRKA, f. R-1118, nim. 1, s.-ü. 4, l. 122. Rotaatorieksemplar.

Nr. 247

KOLHOOSIDE RAJAMINE NARVA ÜMBRUSKONNA VALDADESSE

Ajalehes avaldatud informatsioon

6. oktoober 1940

Seoses maareformi läbiviimisega on Narvatagustes valdades loomulikult kerkinud päevakorrale põllumajanduse kollektivisee-rimise küsimus. Dolgaja Niva maaharijad, hoolimata üleskerki-nud raskustest, suutsid kollektiivmajapidamisele panna juba ka esimese aluse. Kuid algatusi samasuguse eesmärgi saavuta-miseks on tehtud juba ka mujal. Esialgu on kollektiivmajapida-miste loomine teistes Narvatagustes valdades ja külades jäetud veel otsustamata, kuid arvestades maaharijaskonna valdavama

osa soovidega, näib küll usutav, et järgneval aastal Narva jõe ülemjooksu vallad rikastuvad veelgi uue kolhoosi võrra.

Narva rajooni maakorralduskomitee, kogudes andmeid maareformi läbiviimiseks põllumajandusliku olukorra kohta Narvataguses valdades, sai sooviavaldusi kollektiivmajapidamiste loomiseks peaaegu kõikidest küladest. Kogutud materjaliga lähemalt tutvudes võidi veenduda, et nendel soovidel tõeliselt on ka üsna kaalukad põhjused.

Nagu näitavad põllumajandus-loendusel saadud andmed, oli neljas Narva-taguses vallas (Narva, Piiri, Raja ja Vasknarva) 2075 majapidamist, millede valduses on kogusummas 37 664 hektarit maad. Keskmiselt oleks seega iga talundi suurus 18,15 ha. Kui lähemalt tutvuda talundite põllumajandusliku olukorraga, siis näeme, et tulu kasutusel olevast maast Narva-taguses on keskmiselt väike. Nii on põldu igas talundis keskmiselt ainult 2,96 ha ja heinamaad 4,58 ha. Seevastu suure osa talumaadest moodustab kõlbmata maa — soo, liivane nõmmepealne või võsamets.

Kultuurmaade vähesuse peamiseks põhjuseks on asjaolu, et talundid koosnevad tavaliselt mitmest (keskmiselt kuni viiest) eraldi maatükist, mistõttu korralik harimine on suurel määral raskendatud. Põllutöö mehhaniseerimine on täielikult lülitatud välja. Kultuurheinamaade ja -karjamaade puudumise tõttu on Narva-taguses ka loomade arv väga väike. Nii tuleb keskmiselt iga majapidamise kohta, näiteks, hobuseid 0,8, sarvloomi 2,4, sigu 1,2, lambaid 2,2. Keskmine piimatoodang lehma kohta aastas on ainult 1300 kg, kuna normaalselt peaks toodang olema 3000—3500 kg.

Karjamaade kauguse tõttu (keskmiselt 3,5 km) läheb talunikel kaduma suur protsent naturaalväetist, missugune asjaolu omakorda üsna suurel määral on mõjunud põllusaagi vähenemisele. Lisaks sellele toimub maade harimine puudulikult, kuna talunikud meespere on sunnitud otsima kõrvalteenistust muudel aladel. Senises olukorras valdavam enamus talusid andis maaharijale põllu- ja karjasaadusi ainult napilt niipalju, kui seda talupere endil kulus. Üsna suur protsent taluomanikke oli sunnitud aga koguni vilja väljast sisse vedama. Talundi kasutatavust teeb veelgi vähemaks see asjaolu, et siinses rajoonis tavaliselt on maakohta kasutavad mitu iseseisvat majapidamist.

Juurelõigetest Narva-tagused maaharijad on õieti vähe huvitatud, kuna küsimust põhjalikult kaaludes on jõutud veendumusele, et sellega olukord ei parane kuigi suurel määral. Juurdelõikeid tuleks enamuses anda kaugemal asuvatest maatagavaradest, misläbi talundid muutuksid veel enam laialipillatuks. Kui hinnata Narva-taguses talukohtade ümberplaneerimisega üksiktalude, siis suurel osal tuleks vastu võtta 10—15 hektarit täiesti kultiveerimata maad, mille ülesharimine nõuaks ülejõukäivaid summasid.

Talundite valdajad omalt poolt on ära märkinud ka need paremused, mis toob põllumajanduslik kollektiviseerimine. Kollektiivselt on esiteks võimalik viia läbi suurejoonelist põllutöö mehhaniseerimist, suurendada uudismaade pindala ja sarvloomade arvu paari aasta jooksul vähemalt 50 protsendi võrra ja tõsta piimatoodangut kahe- kuni kolmekordseks. Edasi avaneks kollektiivmajapidamistel võimalus saadusi turustada vaheltkauplejateta ning anda põllumajanduslike tööde juhtimist selle eriala asjatundjate kätte. Narvataguse maaharijad on veendumusel, et lisaks kõikidele nendele paremustele muutuks ka külaelu kultuursemaks, kuna inimesed puutuvad sagedamini kokku ja avanevad soodsamad võimalused kultuurilise ja haridusliku töö läbiviimiseks.*

«Kommunist» nr. 95, 6. oktoobril 1940.

Nr. 248

TERVISHOIU ALAL TEGUTSENUD ERAASUTUSTE JA ERAETTEVÕTETE NATSIONALISEERIMINE

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus

7. oktoober 1940

Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsiooni (Põhiseaduse) § 92 töötavale rahvale ettenähtud korraliku ja tasuta arsti- ning rohuabi õiguse kindlustamiseks ja rahva tervishoiu arvel äritsemise lõpetamiseks — ENSV ajutise Ülemnõukogu Presiidium otsustab:

1. Tunnistada natsionaliseerituks ENSV piirides tegutsevad raviasutused, laboratooriumid, suuremad apteegid, rohu- ja tarvikauplused, arstiriistade, arstimistarvete ja optikatöökojad ning kauplused.
2. Panna ENSV Rahvakomissaride Nõukogu peale p. 1 tähendatud ettevõtete natsionaliseerimise läbiviimise korra määramine.

ENSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees Joh. Vares

ENSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär V. Telling

«ENSV Teataja» 1940, nr. 20, art. 221.

Nr. 249

EESTI NÕUKOGUDE KIRJANIKE LIIDU JA EESTI NÕUKOGUDE KUNSTNIKE LIIDU ASUTAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

7. oktoober 1940

Et koondada kõiki Eesti NSV kirjanikke ja kunstnikke, kes tahavad oma loominguga aktiivselt osa võtma sotsialistlikust ülesehitustööst, luuakse Eesti Nõukogude Kirjanike Liit ja Eesti Nõukogude Kujutavate Kunstnike Liit.

* Vt. ka dok. nr. 202, 216, 232, 251, 278, 307, 313, 325 ja 330.

Nende Liitude organiseerimiseks ja vastavate põhikirjade väljatöötamiseks määratakse organiseerivad toimkonnad järgmises koosseisus:

Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu jaoks — esimees August Jakobson, liikmed August Alle, Erni Hiir, Mihkel Jürna, Paul Keerdo, Friedebert Tuglas, Oskar Urgart;

Eesti Nõukogude Kujutavate Kunstnike Liidu jaoks — esimees Juhan Nõmmik, liikmed Eric Adamson, Aino Bach, Andrus Johani, Kaarel Liimand, Richard Sagrits, Eduard Viiralt.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimees J. Lauristin

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja L. Ojamaa

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 2, s.-ü. 1, l. 422. Originaal.

Nr. 250

AMETIÜHINGUTE LIIKMETE ARVU KASV TARTUS*

ETA siseinformatsioon

8. oktoober 1940

Enne 21. juunit [1940] oli Tartu Ametiühingute Keskliidu ümber koondunud 13 ametiühingut, kokku umbes 1400—1500 liikmega. Tugevamad neist olid ehitus- ja nahatööliste ametiühingud, kes ka kõige rängema surve ajal vastu pidasid. Praegu kuulub Tartu Ametiühingute Keskliitu 16 ametiühingut enam kui 17 000-lise liikmete arvuga. Kui ametiühingusse organiseerunud tööliste arv näit. ehitustöö alal oli 21. juunil 200, siis praegu on neid [illegible]. Sama pilti näeme nahatööliste ametiühingus, kus endise paarisaja asemel on nüüd liikmeid üle 900. Metallistide ametiühing, mis oli rasketes tingimustes hoopis väikseks jäänud, on nüüd tõusnud liikmete arvult suuremate hulka oma 1100 liikmega. Uute ametiühingutena on asutatud Hariduse- ja Kultuuritööliste Ametiühing 1200 liikmega, Tervishoiutööliste Ametiühing 700 liikmega ja Kaubandustööliste Ametiühing.

Juurdetulnud liikmetest moodustab suurema osa see hulk töölisi, kes ennegi samadel aladel töötas, kuid poliitilise tagakiusamise tõttu varem eemale hoidus ametiühinguist. Kuid on ka uusi juurdetulijaid — neid, kes töömahu suurenemise arvel Tartu käitistes on saanud kohad ja asunud töölaua taha. Nii on näiteks Tartu kammivabrikus suurenenud töömaht ligemale 100% võrra. Samuti on töömaht suurenenud ka saapavabrikutes ja metallitööstustes. Nende tööstuste veelgi laialdasemat rakendamist takistab praegu ruumide puudus, eriti saapatööstuses. Siin puudub ka vajalik reserv masinaid, et rakendada kõiki olemasolevaid selle ala tööjõude, kuigi tööd oleks ja turg on üleliiduliste tellimistega siin kindlustatud. Puutöö, eriti mööblivalmistuse, alal on töötajate hulk Tartus suurenenud umbes 200 inimese võrra, kuigi siingi takistab edasist laiendamist ajutine ruumipuudus. Ka ei ole praegu selle ala jaoks väljaõppinud tööjõude reservis.

Ametiühingute ja nende käitisekomiteede algatusel on mitmes käitises asutud tööviljakuse tõstmiseks sotsialistliku võistluse organiseerimisele. Nii on Lellepi metallitööstuse töölised sotsialistliku võistlusega tõstnud toodangut ligemale kahekordseks, millega tõusid ka töötasud.

Oma kiirelt suureneva liikmeskonna poliitilise hariduse täiendamine on praegu kõikide Tartu ametiühingute esmajärguliseks ülesandeks. Samuti aga ka sotsialistliku võistluse organiseerimine käitistes ning ettevalmistuste tegemine Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva tähistamiseks.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 22, l. 31. Rotaatorieksemplar.

* Vt. ka dok. nr. 224.

Nr. 251

UUDISMAADE HARIMINE VIRUMAA «KRASNAJA KOMAROVKA» KOLHOOSIS

Väljavõte ajalehes avaldatud informatsioonist

9. oktoober 1940

Äsja asutati Narva vallas Komarovka külas kolhoos. Kolhoosi ümber on nüüd koondunud terve küla maapidajad, keda arvult on [illegible] ümber. Kolhoos kannab nime «Krasnaja Komarovka». Täna, [illegible] oktoobril, asusid Krasnaja Komarovka kolhoosnikud juba kollektiivselt tööle, kusjuures esimeseks kollektiivtööks on uudismaade loomine. Maa-ala, mis on võetud uudismaa alla, tehakse puhtaks kändudest, põõsastest ja kividest ning siis küntakse traktoriga ümber. Uudismaade loomise läbi tunduvalt suureneb seal põllumaade pind ja vastavalt sellele suureneb ka tuleval aastal viljasaak.

Kõik kolhoosnikud jäävad endiselt elama oma senistesse elumajadesse. Igale kolhoosnikule jääb aiamaaks maja juure ½ ha [illegible] eramajapidamiseks [. . .]*

«Kommunist» nr. 98, 9. oktoobril 1940.

* Vt. ka dok. nr. 202, 216, 232, 247, 278, 307, 313, 325 ja 330.

Nr. 252

EDUSAMMUD KULTUURILISE ÜLESEHITUSTÖÖ ALAL NÕUKOGUDE EESTIS

Eesti NSV hariduse rahvakomissari informatsioon TASS-i korrespondendile

10. oktoober 1940

Jutuajamisel TASS'i korrespondendiga teatas Eesti NSV hariduse rahvakomissar sm. Andresen:

Nõukogude valitsuse esimeseks uuenduseks rahvahariduse alal oli kohustusliku 6-klassilise õpetuse kehtestamine[1] ja kõigile soovijaile võimaluse andmine õppida 7. klassis. Tunduvalt suurenes vanemate, eriti seitsmendate klasside arv: 79-lt eelmisel aastal 175-le käesoleval õppeaastal.

Eesti õpetajaskond töötab andumusega uue, nõukogude kooli loomisel. Peaaegu kõik õpetajad on läbi teinud spetsiaalsed kursused, kus nad õppisid Stalinlikku Konstitutsiooni ja marksismi-leninismi aluseid. Praegu toimuvad paljudes linnades õhtused õpetajate kursused, avatakse seminare ajaloo, NSV Liidu Konstitutsiooni, loodusteaduse ja teiste ainete õpetajate ettevalmistamiseks. Organiseeritakse mittestatsionaarset õppimist, eriti maaõpetajaile.

Uut õpetajate kaadrit vajame tuleval aastal, millal tunduvalt tiheneb Eesti koolivõrk. Seepärast on otsustatud korraldada keskkooli lõpetanutele kursusi õpetajate ettevalmistamiseks. Pedagoogilise Instituudi juures on avatud osakond, mis valmistab ette õpetajaid vene koolidele.

Edukalt algas esimene nõukogude õppeaasta kõrgemates koolides. Tallinna Tehnikaülikoolis, mille koosseisu kuuluvad ehitus-, mehaanika- ja keemia-mäeteaduskond, õpib käesoleval aastal [illegible] üliõpilast 628 vastu eelmisel aastal. Tartu Ülikooli astus 427 [illegible] õpilast, seega peaaegu 100 võrra rohkem kui eelmisel aastal. [illegible] kooli majandusteaduskond toodi neil päevil Tallinnasse üle ning arvati Tehnikaülikooli koosseisu. Kõige lähemal ajal algab siin õppetöö. Tallinna Tehnikaülikooli õhtuses teaduskonnas hakkavad ilma tootmistöölt lahkumata õppima ettevõtete ja asutuste juhatajad, samuti need üliõpilased, kellel ei ole võimalik kuulata hommikusi loenguid. Tartu Ülikoolis seatakse sisse mittestatsionaarne õpetus.

Kunstikoolid on reorganiseeritud. Tallinnas on avatud skulptor Jaan Koorti nimeline kunstikool, Tartus kunstnik Konrad Mägi nimeline kool. Reorganiseeritud on ka etnograafia- ja kunstimuuseum ning loodud revolutsiooni- ja ajaloomuuseum. Lähemal ajal avatakse kirjandusmuuseum[2] [. . .]*

«Pravda» nr. 283, 11. oktoobril 1940.
Tõlge vene keelest.

* Välja on jäetud informatsioon loominguliste liitude asutamise kohta. Vastav Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus on avaldatud käesolevas kogumikus dokumendina nr. 249.

[1] Formaalselt kehtis 6-klassiline koolikohustus ka kodanlikus Eestis, kuid [illegible] raske majandusliku olukorra ning kodanlike võimude hoolimatuse [illegible] koolikohustuse teostamisel oldi kaugel selle tegelikust elluviimisest. Näiteks 1936. aastal lahkus algkoolist seile kursust lõpetamata 42% sisseastunuist, ning järgmistel aastatel püsis see protsent ligikaudu samal tasemel ([illegible] Eesti NSV ajalugu (kõige vanemast ajast tänapäevani). Tallinn, 1957, [illegible]). Pärast kodanluse võimu kukutamist 1940. aastal asus Nõukogude [illegible] 7-klassilise koolikohustuse tegelikule teostamisele.

[2] Kirjandusmuuseum (kuulub alates Eesti NSV Teaduste Akadeemia rajamisest 1946. aastal selle süsteemi) kujundati Eesti Bibliograafia Asutise, Eesti Kultuurloolise Arhiivi, Eesti Rahvaluule Arhiivi ja Eesti Rahva Muuseumi raamatukogu liitmise teel. Käesolevas dokumendis ei ole nimetatud [illegible] ja erimuuseume. Nende kohta vt. dok. nr. 304.

Nr. 253

TOORAINETE SAAMINE EESTI NSV TÖÖSTUSELE VENNASVABARIIKIDEST

Ajalehes avaldatud informatsioon

10. oktoober 1940

Kergetööstuse Rahvakomissariaadi varustusosakonna teatel on ENSV tööstus täiel määral toorainetega kindlustatud. Teistest liiduvabariikidest on saabunud pidevalt tooraineid, ja nende juurevool jätkub katkestamatult. Nii, et lähemal ajal on meil kohal kõik toorained, mida meie tööstus vajab käesoleva aasta viimaseks veerandiks.

Tähtsamatest tellitud toorainetest võiks mainida 200 tonni linaseemneid, mis on eriti tarvilised värnitsa ja looma-jõusöötade valmistamiseks, nahaparkimisekstrakte, 2500 tonni väävlit Viktor Kingissepa nimelisele tselluloositehasele, 200 tonni villa, värve, [illegible] tonni sojaube, 250 tonni salomassi*, mitmesuguseid õlisid, [illegible] tonni tehnilist rasva, kunstsiidi, glaubrisoola 1000 tonni, umbes 2000 tonni malmi, 2000 tonni sordi-, 1000 tonni valts- ja [illegible] tonni vitsrauda, 400 tonni tsingitud rauda, mitmesuguseid [illegible] metall- ja keemiakaupu, elektriseadmeid ja -tarbeid, 300 [illegible]autot jt. veokeid.

Seega on meie kergetööstus varustatud kõigi vajaliste toorainetega.

«Kommunist» nr. 99, 10. oktoobril 1940.

* Nii on dokumendis.

Nr. 254

BALTI PUUVILLAVABRIKU VÄLJAKUTSE SOTSIALISTLIKUKS VÕISTLUSEKS KREENHOLMI MANUFAKTUURILE

ETA siseinformatsioon

10. oktoober 1940

Eile*, kell 14.30 päeval, pärast töövahetuse lõppu Balti Puuvillavabriku töölised üksmeelsel koosolekul võtsid vastu otsuse Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva väärikaks vastuvõtuks kutsuda välja sotsialistlikule võistlusele Narva Kreenholmi Manufaktuuri.

Balti Puuvillavabriku tööliste kollektiiv on saavutanud juba pärast vabriku natsionaliseerimist märgatavat edu. Nii on tõstetud produktsiooni 30%, 105 töölist on asunud tööle 2—3 teljelt kuuele teljele ja tööliste seast on võrsunud juba tublid lööktöölised, nagu kudujad Redel, Birkenfeld, ketrajad Sildam, Voolma jt. Kuid see on alles algus.

Väljakutsega sotsialistlikule võistlusele tahavad Balti Puuvillavabrikul töölised, insenerid ja tehnikud saavutada veel enam ja organiseerides sotsialistlikku võistlust on nad võtnud endale järgmised kohustused:

1) Lõpetada vabriku oktoobrikuu tootmisplaan 25. oktoobriks; 2) Kõrgendada töötoodangut, valmisproduktide turulelaskmist 25% võrra; 3) Vähendada vabrikus praaki valmistoodetelt 2½% 1%-ni; 4) Kokku hoida kütet, toormaterjali, muid materjale; oktoobriperioodil läbi viia osakondades ratsionaalset valgustust, revideerida määrimismaterjalide ja kütte kulusid; 5) Kindlustada töödistsipliini, läbi viia võitlust puudujate ja hilinejate vastu; 6) Hoolitseda puhtuse ja korra eest vabrikus ja pidada sisseseadet parimas korras; 7) Ette valmistada kõik tingimused üleminekuks suuremale naistööliste hulgale ja suurema hulga masinate teenindamisele; 8) Teostada suuremat tööliste kvalifikatsiooni, milleks tuleb korraldada eesrindlikele kangrutele, ketrajatele ja valmistajatele kursusi jne.; 9) Organiseerida tööliste ratsionaliseerimisettepanekute kogumist, mis on juhitud produktsiooni suurendamisele ja omahinna alandamisele; 10) Organiseerida osakondades ja vabrikus töökoosolekuid. Esile tõsta hea töö ja eesrindlikkude tööliste kogemusi. Võidelda kõigi takistusega, mis pidurdavad toodangu tõusu.

Oma otsuses kutsuvad nad üles töölisi:

«Organiseerime ja teostame, seltsimehed, sotsialistlikku võistlust, et toodang tõuseks, et tooted oleksid head, selleks et raporteerida Kommunistlikule Parteile ja sm. Stalinile meie võitudest, saavutustest, et sm. Stalin annaks kõrgema hinnangu meie uuele tööle».

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 22, l. 40. Rotaatorieksemplar.

* S. o. 9. oktoobril.

Nr. 255

EK(e)P KESKKOMITEE JA EESTI NSV AMETIÜHINGUTE KESKLIIDU ÜLESKUTSE SOTSIALISTLIKU VÕISTLUSE ORGANISEERIMISEKS SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI 23. AASTAPÄEVA PUHUL

11. oktoober 1940

Kogu Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi töörahvale!

Eestimaa Kommunistliku (enamlaste) Partei Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute Keskliit kiidavad heaks ja toetavad igati [illegible] M. I. Kalinini nimeliste Raudteede Peatehaste[2], natsionaliseeritud Balti Puuvillavabriku* ja teiste ettevõtete tööliste algatust sotsialistliku võistluse alustamiseks Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23-da aastapäeva auks.

Üheskoos kogu Nõukogude Liidu töötava rahvaga pühitseb Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi töötav rahvas vabalt Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23-dat aastapäeva.

Kommunistliku, enamliku Partei juhtimisel on Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi töötav rahvas hakanud ehitama uut, ilusat ja rõõmsat elu, likvideerides kapitaliste ja mõisnikke.

Eelseisva suure revolutsioonilise püha puhul kutsuvad EK(e)P Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute Keskliit kogu töötavat rahvast järgnema eesrindlikkude tööliste eeskujule ning võtma osa sotsialistlikust võistlusest. Nad kutsuvad töötavat rahvast üles töötama sotsialistlikult, täitma auga oma tööplaane, tõstma tööviljakust, arendama meie sotsialistlikku tööstust, tõstma meie sotsialistlikku kultuuri selleks, et jõuda kiires tempos järele teistele suure Nõukogude Liidu vabadele rahvastele ning ehitada üles sotsialistlik ühiskond.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23-ks aastapäevaks peab meie tööstus saavutama uusi võite tootmise alal. Sotsialistlikus võistluses peab hulgana esile kerkima uusi parimaid inimesi — lööktöölisi, stahhaanovlasi, mitmel tööpingil töötajaid.

Nõukogude võimu maksmapanemisest saadik Eestis on eesti töörahvas saavutanud tunduvaid võite ENSV rahvamajanduse ülesehitamise alal. Neid võite võib suurendada veel palju enam, kui ENSV töötav rahvas veel kindlamini koondub Kommunistliku Partei ümber ja tema juhtimisel veel üksmeelsemalt töötab oma kodumaa heaks, kõvendab töödistsipliini, arendab ja organiseerib sotsialistlikku võistlust, lööktööd ning stahhaanovlikku liikumist.

Eestimaa Kommunistliku (enamlaste) Partei Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute Keskliit on kindlasti veendunud selles, et eesrindlike tööliste poolt alustatud suur sotsialistlik võistlus leiab

[1] Vt. dok. nr. 254.

toetust kogu ENSV töörahva poolt ja et see võistlus toob [illegible] suuri saavutusi rahvamajanduse arendamise ning töörahva [illegible]lise ja kultuurilise olukorra parandamise alal.[3]

Lenini-Stalini lipu all edasi, uutele võitudele!

EK(e)P Keskkomitee sekretär [Allkiri]

EAK esimees [Allkiri]

«Kommunist» nr. 100, 11. oktoobril 1940.

[1] Seoses Eesti NSV vastuvõtmisega NSV Liidu koosseisu osutus [illegible]kuks Eestimaa Kommunistliku Partei ühendamine Üleliidulise Kommunist[illegible] (bolševike) Parteiga. See toimus 8. oktoobril 1940. Pärast seda hakati Eesti[illegible] Kommunistlikku Parteid [varem sageli nimetatud ka Eestimaa Kommunist[illegible]kuks (enamlaste) Parteiks] ühtluse huvides nimetama Eestimaa Kommunist[illegible]likuks (bolševike) Parteiks.

[2] 29. augustil 1940 toimus Tallinna Raudtee Peatehastes tööliste [illegible]olek, kus kõnega esines Eesti NSV Ülmnõukogu Presiidiumi esimees J. Va[illegible] Koosolek otsustas üksmeelselt nimetada Raudtee Peatehased M. I. Kalinini nimelisteks Raudtee Peatehasteks. Seoses sellega saadeti sm. Kalininile [illegible]mine telegramm: «Sm. Kalinin! ENSV Raudtee Peatehaste töölised, [illegible] tehnikud ja insenerid soovivad üksmeelselt võtta oma tehaste nimeks «Kalinini nimelised raudteetehased» selle tähistamiseks, et olete meie keskel töölisena 1901.—1903. aastani. Palume Teie luba selleks ja loodame stahhaano[illegible]liku tööga [olla] Teie nime väärilised.» («Kommunist» nr. 58, 30. augustil 1940.)

4. oktoobril 1940 toimus M. I. Kalinini nimelistes Raudtee Peatehaste [illegible]liste üldkoosolek, millest võttis osa 500—600 töölist. Koosolek esitas üksmeel[illegible]selt väljakutse sotsialistlikuks võistluseks Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva [illegible]auks Tallinna depoo ning Valga ja Mõisaküla raudteetehaste töölistele. [illegible]tud võistluskutses öeldi muuseas järgmist: «Läheneb kõigi töötajate suurim [illegible] pidulikem tähtpäev — Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäev. Terve maa, terve Nõukogude rahvas valmistub selle tähtsa päeva võidu[illegible] vastuvõtmiseks. Kõikjal areneb sotsialistlik töövõistlus. Iga töötaja suurim püüdeks on tähistada seda erakordset päeva rekordiliste töösaavutustega.» («Kommunist» nr. 94, 5. oktoobril 1940.)

[3] Vastuseks EK(b)P Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute Keskliidu [illegible]kutsele organiseeriti 268 käitises Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva [illegible]kaks tähistamiseks sotsialistlik võistlus, millest võttis osa 42 310 töölist [illegible] «Narva Tööline» nr. 17, 6. veebruaril 1941). Heade saavutuste eest sotsialist[illegible]kus võistluses premeeriti rahaliselt ning autasustati rändpunalipuga kerge[illegible]tuse ja kohaliku tööstuse rahvakomissaride ning Eesti Ametiühingute Kesk[illegible] poolt tervet rida käitisi.

Nr. 256

SUUREMATE HOTELLIDE, VÕÕRASTEMAJADE, KOHVIKUTE JA SÖÖKLATE NATSIONALISEERIMINE

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus

12. oktoober 1940

Eesti NSV töötava rahva paremaks varustamiseks ja teenindamiseks ning silmas pidades Eesti NSV Konstitutsiooni (Põhiseaduse) § 8, mille alusel seadusega määratud piires on lubatud ainult väikesed tööstuslikud ja kaubanduslikud eraettevõtted, Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidium otsustab:

1. Tunnustada natsionaliseerituks suuremad ENSV piires [illegible]sevad avalikud hotellid, võõrastemajad, kohvikud ja söögi[illegible]jad ühes selleks otstarbeks ehitatud ja sisustatud hoonete ja [illegible]võtete päraldistega.

2. Panna Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu peale p. 1. [illegible]datud ettevõtete natsionaliseerimise läbiviimise korra mää[illegible]mine.[1]

ENSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees Joh. Vares

ENSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär V. Telling

«ENSV Teataja» 1940, nr. 26, art. 289.

[1] Selle seadluse täitmiseks natsionaliseeriti Eesti NSV Rahvakomissaride [illegible] määrusega 23. oktoobrist 1940 68 hotelli ja võõrastemaja (vt. «ENSV [illegible]» 1940, nr. 32, art. 367). Hiljem toimus veel täiendavaid natsionaliseeri[illegible] (vt. näiteks «ENSV Teataja» 1940, nr. 49, art 571 ja nr. 58, art. 706).

Nr. 257

EESTI NSV 1940. AASTA IV KVARTALI EELARVE KINNITAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

16. oktoober 1940

1. Kinnitada Eesti NSV 1940. a. IV veerandi tulude ja kulude [illegible] Kr. 101.798.209.— suuruses ja määrata kulukrediite järg[illegible]:

[illegible]nõukogule		Kr.	324.628.—
[illegible]ahvakomissaride Nõukogule		”	554.853.—
[illegible]ikule Plaanikomisjonile		”	306.127.—
[illegible]getööstuse Rahvakomissariaadile		”	8.142.802.—
[illegible]haliku Tööstuse	”	”	644.789.—
[illegible]anduse	”	”	23.378.644.—
[illegible]lutöö	”	”	11.433.766.—
[illegible]banduse	”	”	2.302.645.—
[illegible]asjade	”	”	4.219.129.—
[illegible]	”	”	777.234.—
[illegible]vishoiu	”	”	6.941.938.—
[illegible]riduse	”	”	6.698.671.—
[illegible]munaalmajanduse	”	”	10.369.515.—
[illegible]aalkindlustuse	”	”	2.205.186.—
[illegible]	”	”	8.320.460.—
[illegible]kontrolli	”	”	135.278.—

[...]

2. Lubada tarviduse korral eelarves kulukrediitide ümberpai[illegible]: a) ühe ja sama paragrahvi piires — rahvakomissari [illegible]ldusega, b) ühest kuluparagrahvist teise ja ühest peatükist [illegible] — rahvakomissari korraldusega, varem selle kohta kokku

leppides Rahanduse Rahvakomissariaadiga ja c) ühest rahvako-missariaadi eelarvest teise rahvakomissariaadi eelarvesse Rahvakomissaride Nõukogu otsusega Rahanduse Rahvakomissari ettepanekul.[1]

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja asetäitja L. Ojamaa

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 2, s.-ü. 2, l. 42. Originaal.

[1] Eesti NSV 1940. aasta IV kvartali eelarve täideti tulude osas 116-protsendiliselt ja kulude osas 110-protsendiliselt. Eelarve täitmise kohta vt. Eesti NSV rahanduse rahvakomissari P. Keerdo aruannet «Eesti NSV 1940. a. IV kvartali eelarve täitmisest» Eesti NSV Ülemnõukogu 2. istungjärgul 8. aprillil 1941 («Kommunist» nr. 86, 9. aprillil 1941).

Nr. 258

PÕLLUTÖÖLISTE RAHAPALGA TÕSTMINE 45% VÕRRA

ETA siseinformatsioon

16. oktoober 1940

Töö Rahvakomissari käskkirjaga 16. oktoobrist 1940, mis annab ENSV Rahvakomissaride Nõukogu ja Eestimaa Kommunistliku (enamlaste) Partei 25. septembri 1940. a. otsuses toodud põhimõtteil, tõstetakse põllutööliste rahapalkasid 45% võrra alates 16. septembrist 1940. a. ja kohustatakse kõiki tööandjaid selle palgatõstmisega ühenduses olevat palgavaheraha põllutöölistele välja maksma hiljemalt 22. oktoobriks 1940. a.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 24, l. 4. Rotaatorieksemplar.

Nr. 259

MAATA JA VÄHESE MAAGA TALUPOEGADE ABISTAMINE PÕLLUMAJAPIDAMISTE ASUTAMISEL

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrus

18. oktoober 1940

Maata ja vähese maaga talupoegade abistamiseks põllumajapidamiste asutamisel ENSV Rahvakomissaride Nõukogu ja Eestimaa Kommunistliku (bolševikkude) Partei Keskkomitee otsustavad:

1. Määrata vabariigi eelarve summadest maata ja vähese maaga talupoegade abistamiseks põllumajapidamiste asutamisel pikaajalist riiklikku põllumajanduslikku krediiti 7 200 000 krooni suuruses.[1]

2. Määratud 7 200 000 krooni suurune pikaajaline riiklik põllumajanduslik krediit juhtida esijoones ühiseks maa harimiseks ja saagi koristamiseks (talgud, ühised maaharimise koondised) ühiselt kasutatava põllumajandusliku inventari soetamiseks, kariloomade soetamiseks ja elamute ning põllumajanduslikkude hoonete ehitamiseks, kusjuures krediit jaotada üksikutele aladele järgnevalt:

a) põllumajanduslikkude masinate ja inventari soetamiseks . . . . 2 200 000 kr.

b) töö- ja kariloomade soetamiseks . . . . 3 000 000 kr.

c) elamute ja põllumajanduslikkude hoonete ehitamiseks . . . . 2 000 000 kr.

3. Määrata, et põllumajanduslik krediit antakse maata ja vähese maaga talupoegadele järgmisteks tähtaegadeks:

a) põllumajanduslikkude masinate ja inventari soetamiseks . . . . 5 aasta peale;

b) töö- ja kariloomade soetamiseks . . . . 3 aasta peale;

c) elamute ja põllumajanduslikkude hoonete ehitamiseks . . . . 7 aasta peale.

4. Kohustada ENSV Rahanduse Rahvakomissariaati, ENSV Põllutöö Rahvakomissariaati ja Põllumajandusliku Panga vabariikliku kontorit (Maapanka) 5-päevase tähtpäeva jooksul:

a) määrama kindlaks nii üldiselt kui ka üksikalade järgi määratud krediitide jaotus maakondadele;

b) määrama kindlaks krediidi väljaandmise kord talumajapidamistele.

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees
[Allkiri]

Eestimaa Kommunistliku (bolševikkude)
Partei Keskkomitee Sekretär
[Allkiri]

«ENSV Teataja» 1940, nr. 30, art. 350.

[1] 19. novembriks 1940 oli sellest krediidist otsustatud 12 778 laenusoovijale kogusummas 6 506 289 krooni välja anda. Sellest summast kavatsesid laenusaajad kulutada 919 499 krooni põllumajanduslike masinate ja inventari muretsemiseks, 1 938 310 krooni töö- ja kariloomade ostmiseks ning 3 648 480 krooni hoonete ehitamiseks (vt. ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 28, l. 25).

Nr. 260

VÕITLUS SPEKULATSIOONI VASTU [1]

Väljavõte ETA siseinformatsioonist

20. oktoober 1940

[...] Töölis-Talupoegade miilitsa juures on loodud spekulatsiooni ja raiskamise vastu võitlemise osakond, kes on avastanud juba rahvavarade kõrvaletoimetajaid. Nendest avaldame siin mõned.

Tallinnas, Ülase tän. nr. 14 elava spekulant Jakob Link'i korterist leiti peidetuna 1912 paari jalanõusid, 1 kangas musta kalevit, 1 kangas pesuriiet ja 30 kg suhkrut.

Hangeldaja J. Margolin, kes elab Tallinnas, Tartu mnt. ... oli kokku ostnud kosmeetilisi tarbeaineid. Nii leiti tema korterist 2136 tuubi hambapastat, 30 kg lõhnaõli ekstrakti, 165 hambaharja, 114 paari kõrvarõngaid, 97 kaabut, 288 tosinat halle vestiinge ja 42 orava nahka, pääle selle veel hulk muid vähemaid asju.

Kapitalistliku ärihai ja mitme maja omaniku Kirill Mo... sov'i korterist, Tallinnas, Vaestepatuste nr. 1—1, leiti ärapeidetuna suurem summa välisvaluutat — 178 inglise ..., 150 prantsuse franki, 70 hollandi kuldnat, 910 taani krooni, 116 rootsi krooni, 5 itaalia liiri ja endist vene kuldraha 20 rubla, millele lisandus 3600 eesti krooni. Pääle selle oli K. Mo... kokku ostnud igasuguseid jalanõusid 46 paari ja muid väiksemaid asju.

Pääle nimetatute on tabatud teisigi, kes kõik antakse kohtu alla, kus neid ootab teenitud karistus.

Need faktid kõnelevad küllalt selget keelt ning kohustavad ilma pikema seletuseta iga töötajat kodanikku spekulantide ja rahvavara kõrvaletoimetajate paljastamisel abiks olema Tööliste-Talupoegade miilitsa organeile, kes on kogu aeg valvel rahva vara kaitseks.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 24, l. 22—23. Rotaatorieksemplar.

[1] 2. oktoobril 1940 võttis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu vastu ... ruse spekulatsiooni vastu võitlemise kohta (vt. «ENSV Teataja» 1940, ... art. 189). Seoses vajadusega veelgi tugevdada võitlust nõukogude kaubanduse desorganiseerimise vastu võttis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium 30. novembril 1940 vastu järjekordse seadluse «Võitluse tugevdamise kohta spekulantide ja nõukogude kaubanduse desorganiseerijate vastu», milles märgitakse: ... pidades, et Nõukogude kaubanduse desorganiseerimise otstarbeks viimasel ajal on sagenenud esimese järgu tarbe- (tööstus- ning toitaine-) kaupade kokkuostu ja peitmise juhused, Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi ... Ülemnõukogu Presiidium otsustab:

Suurte tagavarade soetajaid ning esimese järgu tarbeainete kokkuostjaid ja peitjaid võetakse spekulantidena ning Nõukogude kaubanduse desorganiseerijatena karmile kriminaalvastutusele Kr. S §§ 49 ja 239² põhjal.» («ENSV Teataja» 1940, nr. 57, art. 674.)

Nr. 261

SOTSIALISTLIKUS VÕISTLUSES PARIMAKS OSUTUNUD KÄITISE AUTASUSTAMINE EESTI AMETIÜHINGUTE KESKLIIDU RÄNDPUNALIPUGA

Ajalehes avaldatud informatsioon

21. oktoober 1940

Balti ja Kreenholmi puuvillavabrikute ja M. I. Kalinini nimelise raudteede peatehaste tööliste, inseneride, tehnikute ja teenijate väärtuslik algatus, toetatuna EK(bolševikkude) Partei Keskkomitee ja Ametiühingute Keskliidu poolt leiab igal pool ... vabariigi tööstuslike ettevõtete tööliste ja teenijate seas elavat vastukaja ja toetust.

Vabrikute, tehaste ja tööstuslike ettevõtete töölised võtavad Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva ... sotsialistlike lepingute alusel täiesti konkreetsed kohustused: ... töötoodangut, parandada produktsiooni kvaliteeti ja kokku ... materjale, kütet ja poolfabrikaate. Ei ole peaaegu ühtki tööstuslikku ettevõtet, mis ei ühineks oktoobrieelse sotsialistliku võistlusega.

Et süvendada sotsialistlikku töövõistlust ja anda temale võimalikult laia ulatust, Ametiühingute Keskliit otsustab:

1. Tööstuslike ettevõtete tööliste saavutuste tähistamiseks sotsialistliku töövõistluse alal määrata «ENSV AMETIÜHINGUTE KESKLIIDU NIMELINE RÄNDLIPP».

2. Lipu üleandmine parimale tööstuslikule ettevõttele toimub Ametiühingute Keskliidu otsusel, kes võtab arvesse faktilisi andmeid, mida esitavad vabrikute ja tehaste direktorid, ja mis vaadatakse läbi alaliselt töötavas komisjonis, mille koosseisu kuuluvad kaks Eesti Ametiühingute Keskliidu esindajat ja esindajad Kergetööstuse ja Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadist, kummastki 1.

3. Anda koos lipuga Kerge- ja Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaatide poolt sotsialistliku töövõistluse võitnud ettevõtte ... komitee käsutusse 1000 krooni, et auhinnata massilise kultuur-kasvatustöö edukat teostamist.

4. Punane Rändlipp antakse veerandaastaks võitnud käitisele, millal ka korraldatakse uus hinnang. Esimest korda antakse lipp ... 3.—5. novembrikuu päeval oktoobrikuu töövõistluse andmete alusel.[1]

5. Õiguse Ametiühingute Keskliidu nimelise Punase Rändlipu võitmiseks omavad kõik tööstuslikud ettevõtted, mis kuuluvad ... hulka.

6. Punase Rändlipu omandamiseks peavad vabrikute ja tehaste direktorid esitama järgmised andmed, võrreldes neid nüüd eelmise kuu töötagajärgedega ja tulevikus veerandaasta töö andmetega: a) toodangu tõusu %, b) praagi vähendamise %; c) turustatava produktsiooni omahinna alandamise %; d) küttematerjali kokkuhoiu %; e) toormaterjali kokkuhoiu %; f) elektri kokkuhoiu %; g) poolfabrikaatide kokkuhoiu %; h) andmed masinapargi ja sisseseade korrashoiu kohta; i) sisseseadete ja masinate riketest põhjustatud tööseisakute vähenemise %; j) töödistsipliini tugevnemise andmed töölt puudumiste ja tööle hilinemise kohta.

Kõik need andmed tuleb tööstuslike ettevõtete direktoritel esitada Ametiühingute Keskliidule. Andmed oktoobrikuu kohta hiljemalt 3. novembriks ja tulevikus andmed veerandaasta kohta.

Läheneb Suure Oktoobrirevolutsiooni 23-as aastapäev. ENSV Ametiühingute Keskliit on kindlasti veendunud, et see üritus paneb meie vabrikute, tehaste ja tööstuslike ettevõtete töölisi veel innukamalt tööle sotsialistlike töövõistluste korraldamiseks, et meie sammuksime peatamatult klassideta sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise teed.

«Kommunist» nr. 112, 23. oktoobril 1940.

¹ Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva tähistamiseks toimunud sotsialistlikus võistluses võitis Eesti Ametiühingute Keskliidu rändpunalipu Balti Puuvillavabrik. Kuuajalise võistluse tulemusena tõusis Balti Puuvillavabrikus toodang 24% võrra, kusjuures praak vähenes 2,5%-lt 0,0...% (vt. ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 27, l. 2). Ka rahvusvahelise töörahva püha — 1. mai — auks toimunud sotsialistlikus võistluses võitis Balti Puuvillavabrik Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu rändpunalipu (vt. dok. nr. ...).

Nr. 262

EESTI NSV PROKURATUURI ASUTAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

23. oktoober 1940

1. Kooskõlas Eesti NSV Konstitutsiooni § 86 moodustada Eesti NSV Prokuratuur.
2. Likvideerida Riigikohtu, Kohtukoja ja ringkonnakohtute juures olevad prokuratuurid. Teha Kohtu Rahvakomissarile ülesandeks üle anda nende prokuratuuride varad ja krediidid Eesti NSV prokurörile.
3. Lubada Kaarel Paas'il Eesti NSV prokuröri kohuste täitmisele asuda kuni Eesti NSV prokuröri nimetamiseni NSVL prokuröri poolt kooskõlas Eesti NSV Konstitutsiooni § 87.
4. Teha Kaarel Paas'ile ülesandeks organiseerida Eesti NSV Prokuratuuri keskaparaat ning linna- ja maakonnaprokuratuurid.

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja as. L. Ojamaa

«ENSV Teataja» 1940, nr. 31, art. 351.

Nr. 263

SUURTE MAJADE NATSIONALISEERIMINE

*Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus*¹

31. oktoober 1940

1. Vastavalt Eesti NSV Konstitutsiooni (Põhiseaduse) § 6 natsionaliseerida linnades ja teistes asulates asuvad suured majad.
2. Natsionaliseerimisele kuuluvad majad, mille kasuliku põrandapinna suurus ületab: Tallinnas, Tartus, Narvas ja Pärnus — 220 m² ning teistes linnades ja asulates — 170 m², ühes nende juurde kuuluvate ehitistega.²
3. Olenemata põrandapinna suurusest kuuluvad natsionaliseerimisele ühes nende juurde kuuluvate ehitistega:
   a) majad, mis kuuluvad mitmesugustele likvideeritud ühiskondlik-poliitilistele organisatsioonidele;
   b) majad, millede omanikud on põgenenud välismaale;
   c) majad, mis omavad ühiskondlik-ajaloolist või kunstilist väärtust;
   d) majad, kus asuvad riigiasutised.
4. Teha Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogule ülesandeks kinnitada vastavalt käesoleva seadluse p. 2 ja 3 natsionaliseerimisele kuuluvate majade nimestik, samuti määrata majade natsionaliseerimise ja nende keskasutistele ning kohalikkudele nõukogudele üleandmise kord ja tähtajad.

Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees Joh. Vares

Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär V. Telling

«ENSV Teataja» 1940, nr. 37, art. 433.

¹ Selle seadluse teostamiseks võttis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 1. novembril 1940 vastu määruse majade natsionaliseerimise korraldamise kohta, mille alusel kohustati maakondade ning Tallinna, Tartu, Narva ja Pärnu linnade kommunaalmajanduse osakondi määrama kindlaks natsionaliseerimisele kuuluvad majad ning moodustama kohalikud majade natsionaliseerimise komisjonid (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 38, art. 445). Vastavalt eespool mainitud seadlusele moodustati kommunaalmajanduse rahvakomissari käskkirjaga 7. novembrist 1940 Majade Natsionaliseerimise Peakomitee (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 43, art. 505).

² Selle seadluse teist paragrahvi täiendati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 5. juunist 1941 järgmise lõikega: «Kui ühe ja sama omaniku valduses on kaks või enam maja, siis kuuluvad kõik need majad natsionaliseerimisele, kui nende majade kasuliku põrandapinna kogusumma ületab eelmises lõikes ettenähtud ülemmäära, olgugi, et iga üksiku maja kasulik põrandapind on alla ülemmäära.» («Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 58, art. 914.)

Nr. 264

MAAREFORMI TEOSTAMISE KÄIGUST

ETA siseinformatsioon

2. november 1940

Maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise tööde käigu aruandest selgub, et kuni 2. novembrini oli 54 815 maatahtjast jõutud varustada maaga 44 359 maatahtjat, kellest oli 19 805 maatameest ja 24 554 juurdelõike soovijat.

Maad anti selleks ajaks maatameestele kogusuuruses 110 046 ha, millest põllumaad 62 151 ha ja juurdelõike soovijaile kogusuuruses 110 057 ha, millest põllumaad 32 402 ha. Seega on 2. novembriks ärajagatud maa kogusuurus 220 103 ha.

Üksikute maakondade järgi kujunes maareformi teostamine 2. novembriks järgmiselt:

H a r j u m a a l said maad 2789 maatamehest 2177 ja 2481 juurdelõike soovijast 2239.

L ä ä n e m a a l said maad 1814 maatamehest 1700 ja 1784 juurdelõike soovijast 1537.

J ä r v a m a a l said maad 1526 maatamehest 1305 ja [illegible] juurdelõike soovijast 1335.

P ä r n u m a a l said maad 2655 maatamehest 2268 ja [illegible] juurdelõike soovijast 1782.

V i l j a n d i m a a l said maad 3001 maatamehest 2941 ja [illegible] juurdelõike soovijast 2245.

T a r t u m a a l said maad 3682 maatamehest 2643 ja [illegible] juurdelõike soovijast 3431.

V õ r u m a a l said maad 2716 maatamehest 2353 ja 4034 juurdelõike soovijast 3277.

V a l g a m a a l said maad kõik 1503 maatameest ja 1337 juurdelõike soovijat, millega Valgamaa lõpetas esimesena maareformi elluviimise.

P e t s e r i m a a l said maad 499 maatamehest 209 ja [illegible] juurdelõike soovijast 1932.

S a a r e m a a l said maad 672 maatamehest 579 ja 2614 juurdelõike soovijast 2451.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 27, l. 30. Rotaatorieksemplar.

Nr. 265

ERAETTEVÕTJATE JA HALLPARUNITE KOHTULIKULE VASTUTUSELE VÕTMINE TÖÖTASU TÕSTMISE KORRALDUSTE TÄITMATA JÄTMISE EEST

ETA siseinformatsioon

2. november 1940

Töötava rahva olukorra parandamiseks ja heaolu tõstmiseks Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee otsustasid tõsta tööliste ja teenijate palkasid alates 16. septembrist 1940. Vastavalt sellele otsusele tuli palkasid tõsta kõigil töölistel ja teenijatel ning ENSV Töö Rahvakomissar andis 2. oktoobril käskkirja, millega kohustati kõiki eraettevõtjaid tõstma tööliste palkasid 45% ja teenijate ning insener-tehniliste töötajate palkasid 30% võrra. Kõik eraettevõtjad ei ole aga täitnud neid töötava rahva olukorra parandamiseks tehtud otsuseid. Näiteks sadama koristamiskäitise valdaja Karl Sander, kelle elukoht Pirita tee 40, ei ole tõstnud oma tööliste töötasu 45% võrra alates 16. septembrist 1940. Ka Tallinna majaomanik J. Sandrak, kes elab Gonsiori t. 27—2, ei olnud tõstnud oma kojamehe palka 45% vastavalt Töö Rahvakomissari käskkirjale. Töö Rahvakomissar oma käskkirjaga 16. oktoobrist 1940 kohustas kõikide põllutööliste rahapalka tõstma 45% võrra alates 16. septembrist 1940. Mitmed maaomanikud pole aga seda käsku täitnud. Näiteks Kõnnu vallas elunev taluomanik Jaan Ital ei tõstnud oma põllutöölise Elviine Rüngas'e palka, vaid vallandas hoopis Rüngas'e enne lepingu lõppu 20. oktoobril.

Loomulikult nõukogude võim ei või lubada töötava rahva heaolu tõstmiseks antud käskude täitmata jätmist eraettevõtjate ja hallparunite poolt. Tööinspektorite poolt on sellised nõukogude võimu korralduste saboteerijad võetud kohtulikule vastutusele, ja nad peavad saama valju karistuse.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 26, l. 2. Rotaatorieksemplar.

Nr. 266

MAAREFORMI TEOSTAMISE KÄIGUST TARTU MAAKONNA TORMA VALLAS

*Maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise Torma vallakomisjoni aruanne**

3.—9. november 1940

3. novembrist 1940. a. kuni 9. novembrini 1940. a. maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise tööde käigust.

1. Senini on esitatud maa- ja juurelõike soove (ankeetlehti) 525, neist a) maatameestelt 203
b) juurelõike soovijailt 322

2. Esitatud sooviavaldustest on seni tunnistatud rahuldamise väärilisteks a) maatameeste avaldusi 85
b) juurelõike soovijate avaldusi 255

3. Esitatud maa- ja juurelõike soove on senini otsustatud jätta rahuldamata 185 ja nimelt järgmistel põhjustel:
a) sooviavaldaja omab ise maad üle 12 ha 55
b) sooviavaldaja perekonnapea omab maad 43
c) muudel põhjustel 87

4. Aruande nädala jooksul on:
a) maatamehi maaga varustatud 12, maa kogusuurusega 136,75 ha, sellest põldu 38 ha.
b) määratud juurelõikeid väikekohtadele 26, maa kogusuurusega 985,70 ha, sellest põldu 23 ha.
c) arvatud riigimetsaks maid kogusuurusega 86 ha 1 maaüksusest.

5. Aruande nädala lõpuks oli kokku:
a) maatamehi maaga varustatud 69, maa kogusuurusega 731,37 ha, sellest põldu 283,30 ha.
b) määratud juurelõikeid väikekohtadele 209, maa kogusuurusega 1184,11 ha, sellest põldu 334,96 ha.

* Selle vormi kohaseid iganädalasi aruandeid esitasid Põllutöö Rahvakomissariaadile 1940. aasta sügisel kõik vallad.

c) arvatud riigimetsaks maid kogusuurusega 86 ha 1 maa[illegible]
sest.

Tormas, 12. novembril 1940. a.

Vallakomitee esimees: H. [illegible]

Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f. 130, nim. 1, s.-ü. 5, l. 22. [illegible]

Nr. 267

VENE NFSV KRIMINAAL-, TSIVIIL- JA TÖÖSEADUSANDLUSE AJU-TISEST RAKENDAMISEST LEEDU, LÄTI JA EESTI NSV TERRITOORIUMIL

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus [1]

6. novembril 1940

1. Rahuldada Leedu, Läti ja Eesti Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide valitsuste palve ja lubada ajutiselt kuni üleliiduliste koodeksite väljaandmiseni rakendada nende vabariikide territooriumil järgmisi VNFSV koodekseid: kriminaal-, kriminaalkohtupidamise, tsiviil-, tsiviilkohtupidamise, tööseaduste koodeks, abielu, perekonna ja hooldamise kohta käivate seaduste koodeks.

2. Määrata, et kohtuotsused kriminaal- ja tsiviilasjades, mis tehtud kohtute poolt Leedus, Lätis ja Eestis kuni nõukogude võimu kehtimapanekuni neis riikides, ja mis ei ole veel täide saadetud, ei kuulu täitmisele.

Need asjad kuuluvad uuesti läbivaatamisele Leedu, Läti ja Eesti Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide kohtuorganite poolt vastavalt nende territooriumidel ajutiselt kehtivatele VNFSV koodeksitele.

3. Kriminaalvastutusele võtmine süütegude eest, mis on toime pandud Leedu, Läti ja Eesti territooriumil enne nõukogude võimu kehtimapanekut neis riikides, ja samuti Leedu, Läti ja Eesti vastavate organite poolt enne neis nõukogude võimu kehtimapanekut algatatud uurimis- ja kohtuasjade lõpetamine ja kohtualluvuse järele edasisaatmine peab sündima vastavalt VNFSV koodeksitele.

4. Varanduslikud vaidlused tsiviil- ja teistes õigussuhetes, olenemata nende tekkimise ajast, kuuluvad läbivaatamisele Leedu, Läti ja Eesti Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide kohtuorganite poolt vastavalt nende vabariikide territooriumil ajutiselt kehtivatele VNFSV-koodeksitele ja teistele NSVL Valitsuse ja Leedu, Läti ja Eesti Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Valitsuste seadustele ja määrustele.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees M. Kalinin

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär A. Gorkin

«ENSV Teataja» 1940, nr. 65, art. 867.

[1] Sellest seadlusest lähtudes võttis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium 16. detsembril 1940 vastu seadluse, millega kehtestati Eesti NSV territooriumil Vene NFSV kriminaalkoodeks arvates seadluse väljakuulutamise päevast [illegible]

[illegible] uuesti läbivaatamisele vastavalt kriminaalkoodeksi normidele enne [illegible] 1940 tehtud ja veel täitmata kohtuotsused (vt. «ENSV Teataja» 1940, [illegible], art. 868).

[illegible] 30. detsembril 1940 võttis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium vastu [illegible] Vene NFSV tsiviilkoodeksi, Vene NFSV abielu, perekonna ja eestkoste [illegible] koodeksi, Vene NFSV tsiviilprotsessi koodeksi ja Vene NFSV krimi[illegible] koodeksi kehtestamise kohta Eesti NSV territooriumil alates [illegible] jaanuarist 1941 (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 73, art. 1007).

[illegible] jaanuaril 1941 võttis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium vastu sead[illegible] Vene NFSV koodeksite kehtestamise kohta antud seadluste muutmiseks [illegible] Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 8, art. 92).

Nr. 268

SAADIKUTE VALIMISED NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGUSSE MOLDAAVIA NSV-st, UKRAINA NSV AKKERMANI JA TŠERNOVITSÕ OBLASTITEST, LEEDU NSV-st, LÄTI NSV-st JA EESTI NSV-st

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus

11. november 1940

1. Määrata saadikute valimised NSV Liidu Ülemnõukogusse Moldaavia NSV-st, Ukraina NSV Akkermani ja Tšernovitsõ oblastitest, Leedu NSV-st, Läti NSV-st ja Eesti NSV-st 12. jaanuariks 1941.[1]

2. Kuulutada NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste kampaania alguspäevaks neis vabariikides ja oblastites 12. november 1940.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees M. Kalinin

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär A. Gorkin

«Vedomosti Verhovnogo Soveta Sojuza Sovetskih Sotsialistitšeskih Respublik» [illegible] 45, 13. novembril 1940.
Tõlge vene keelest.

[1] NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste väljakuulutamise puhul toimusid käitistes ja ettevõtetes välkmiitingud, kus töötav rahvas tervitas vaimustusega valimiste väljakuulutamist ja otsustas rakendada kogu oma jõu sotsialistliku [illegible] ülesehitamisele (vt. ENSV ORRKA, f. R-1094, nim. 1, s.-ü. 1, [illegible] 34; «Kommunist» nr. 131, 13. novembril 1940, nr. 132, 14. novembril 1940 [illegible] nr. 133, 15. novembril 1940). Kogu vabariigis toimus NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste tähistamiseks laiaulatuslik sotsialistlik võistlus, millest võttis [illegible] 310 käitist 48 231 töölisega (vt. «Narva Tööline» nr. 17, 6. veebruaril 1941).

Nr. 269

LASTEAEDADE VÕRGU KASV

ETA siseinformatsioon

14. november 1940

Eesti Tarvitajate Keskühisuse lastepäevakodu avatakse lähemal ajal. «Lutheris» alustab käitise lastesõim ja -päevakodu oma tegevust 18. novembril. Selleks on neil kasutada maja, kus elas [illegible] ajal üks käitise direktoreid.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 28, l. 1—2. Rotaatorieksemplar.

Nr. 270

KODANLIKU KOHTUSÜSTEEMI LIKVIDEERIMINE JA NÕUKOGUDE KOHTUTE LOOMINE

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus

16. november 1940

Vastavalt NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusele ümber kujundada kehtiv kohtusüsteem:

1) jaoskonnakohtud ümber kujundada rahvakohtuiks[1];
2) ringkonnakohtud[2] — samanimelisteks kohtuteks esimese ja teise kohtuastme asjade arutamiseks;
3) Kohtukoda — liiduvabariigi Ülemkohtuks;
4) Riigikohus — kaotada;
5) ette panna Kohtu Rahvakomissarile välja töötada ja esitada kinnitamiseks Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumile Eeskirjad rahvakohtunike, ringkonnakohtute liikmete ja Ülemkohtu liikmete ärakutsumise ja asendamise kohta ning samuti kohtunike ja rahvakaasistujate valimise korra kohta.[3]

Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees Joh. Vares
Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär V. Telling

«ENSV Teataja» 1940, nr. 45, art. 523.

[1] Eesti NSV-s loodi kodanlusaegsete jaoskonnakohtute asemele 75 rahvakohut. Rahvakohtute piirkondade kohta vt. «Eesti NSV Kohtu Rahvakomissari juhend seadluse rakendamiseks Rahvakohtunike ja rahvakohtute kaasistujate ajutise valimise ja ärakutsumise korra kohta» («ENSV Teataja» 1940, nr. 64, art. 842). 15. märtsil 1941 muudeti Eesti NSV kohtu rahvakomissari käskkirjaga nr. 35 Tallinna rahvakohtute piirkondi (vt. «Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 30, art. 474).

[2] Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 19. detsembrist 1940 loodi Eesti NSV-s Tallinna, Tartu, Viljandi ja Kuressaare ringkonnakohtud ning määrati kindlaks nende piirkonnad (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 68, art. 914). 3. jaanuaril 1941 võttis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu vastu määruse, mille kohaselt Kuressaare ringkonnakohtu ülesanded pandi ajutiselt, kuni Kuressaare ringkonnakohtu kujundamiseni, Tallinna ringkonnakohtule (vt. «Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 1, art. 6). Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 18. märtsist 1941 vabastati Tallinna ringkonnakohus temale ajutiselt pandud Kuressaare ringkonnakohtu ülesannetest arvates 20. märtsist 1941. Määruse alusel tuli «Tallinna ringkonnakohtul tema menetluses olevad Kuressaare ringkonnakohtule alluvad asjad üle anda viimasele, kuid neis asjus, mis on juba määratud istungile, menetlust jätkata» («Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 31, art. 447).

[3] 9. detsembril 1940 võttis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium vastu seadluse kohtunike ja rahvakaasistujate ajutise valimise ja ärakutsumise korra kohta (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 64, art. 839). 12. detsembril 1940 andis Eesti NSV kohtu rahvakomissar mainitud seadluse rakendamiseks juhendi, milles määrati kindlaks rahvakohtute piirkonnad ning anti lähemaid juhtnööre rahvakaasistujate valimiseks rahvakohtutele (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 64, art. 842). Rahvakaasistujate valimine viidi ametiühingute jt. ühiskondlike organisatsioonide poolt läbi 1940. aasta detsembris (vt. näit. ENSV ORKA, f. R-1019, nim. 1, s.-ü. 4, l. 207, 226 jj.).

Nr. 271

TÖÖLISTE KORTERITINGIMUSTE PARANDAMISEST

ETA siseinformatsioon

20. november 1940

Päeval töötas A. Otman majahoidjana, öösiti aga käis tööl Lutheri vabrikus. Naine pesi «sakstele» pesu.

Kogu perekond — 7 inimest — elutses Maakri tänavas katusekambritaolises ruumis, kus elamispinda oli vaid 12 ruutmeetrit.

Nüüd said Otmanid uue valgusküllase korteri päikesepoolses majaosas Tähe tänaval. Neil on kolm tuba ja köök. Elamispinda on korteris 50 ruutmeetrit.

«Hirmus hakkab, kui tuletan meelde meie endist elu», — jutustab sm. Otman. «Aga meil polnud võimalik korralikku korterit üürida. Häda ajas katusekambrisse. Tol ajal töötas vabrik ainult 3 päeva nädalas, ma teenisin 40 krooni kuus. Et teenistusele veidi lisa saada, võtsin veel majahoidja koha. Esiteks ei tahtnud peremees mind vastu võtta — laste pärast muidugi, mul neid ju viis on. Viimaks siiski võttis. Endisel majahoidjal, kes elas samas katusekambris, suri kaks last tiisikusse. Talvel istud vahel külmas toapugerikus, kasukas seljas, vildid jalas, vaatad lastele, ja siis tulevad meelde nood tõve ohvriks langenud lapsed. Nüüd on aga koguni teine asi. Vabrik töötab täie hooga. Teenistus on ka hea — saan 180 krooni kuus. Varem me poleks tohtinud unistadagi niisugusest heast korterist! Püüan meie Nõukogude võimule jõudumööda tasuda kõige hea eest ja panen ka lastele südamele, et nad alati peaksid meeles, kuipalju enamlased tegid meie heaks», — ütleb vana Otman. Pärast lühikest mõtlemist ta lisab: «Varsti tulevad meie saadikute valimised Moskvasse.* Sellesse suurde linna saadame kõige paremad, kõige vilunumad seltsimehed, — las nad jutustavad seal, kui halvasti varem elasid inimesed Eestis ja kui palju nende elu nüüd on muutunud paremaks».

Niisama rõõmutult nagu Otmanid, elas varem ka Kaalmannide perekond. Kaalmann on ehitustööline, kuid teenis vähe ja ta naine pidi minema majahoidjana teenima A. Hiiobi majja Heina tänavas. Majaelanike jutu järele ekspluateeris A. Hiiob oma majatöölisi nii, et 4 aastaga vahetas 7 majahoidjat. Keegi ei saanud majaomanikuga toime. A. Hiiob ei maksnud teenijaile töötasu välja ja sellepärast tuli temaga sageli kohut käia. Majahoidja «korteriks» andis ta väikese toa keldrikorral, mis oli kõlvuline vaid puukuuriks, mitte aga inimese eluruumiks. Kuid seal, 12 ruutmeetri suurusel pindalal, elutses Kaalmannide 5-hingeline pere. Veevärki ei olnud. Ka ahju ei olnud. Niisket pimedat urgast soojendas vaid

* On mõeldud NSV Liidu Ülemnõukogu valimisi.

tilluke pliit. Väljakäik oli kõrvalmajas. Lapsed külmetasid ja köhisid.

Nüüd said Kaalmannid korteri, milles on 35 ruutmeetrit elamispinda. Neil on kaks tuba ja köök. «Ma ei saa kohe kuidagi uskuda, et mul on oma köök», — ütleb Aliide Kaalmann rõõmsalt. — «Alles nüüd, esmakordselt elus hakkan inimeste moodi elama.»

Ta rõõmustab ka selle üle, et nende vanem, 15-aastane poeg Valter saab õppida keskkoolis kirjateel, töötades ise värvimistöökojas. 12-aastane tütar Helmi õpib viiendas algkoolis. Hiljuti astus ta pioneeriks.

Vilets oli Otmanide elu katusekambris ja Kaalmannidel keldris, nagu paljudel teistelgi töölisperekondadel kodanlises Eestis. Alles nüüd said nad oma elu peremeesteks vabas Nõukogude Sotsialistlikus Eestis.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 28, l. 28—29. Rotaatorieksemplar.

Nr. 272

RIIKLIKU SOTSIAALKINDLUSTUSE SISSESEADMINE

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus

24. november 1940

1. Sisse seada alates 10. novembrist 1940 riiklik sotsiaalkindlustus riiklikes, ühistegelikes, ühiskondlikes ja eraettevõtteis, asutisis ja majapidamistes töötavate tööliste ja teenijate kohta.

2. Riikliku sotsiaalkindlustuse sissemaksud tasutakse riiklike asutiste ja ettevõtete, ühiskondlike organisatsioonide, majapidamiste ja eraettevõtjate poolt peale töölisile ja teenijaile makstava töötasu.

Töölised ja teenijad vabastatakse täielikult riikliku sotsiaalkindlustuse maksude tasumisest.

3. Riikliku sotsiaalkindlustuse korras võimaldatakse töölistele ja teenijatele järgmist laadi kindlustusi:

a) rahalist toetust ajutise töövõimetuse puhul;
b) rahalist toetust raseduse ja sünnituse puhul;
c) rahalist toetust lapse sündimise puhul;
d) pensioni vanaduse, invaliidsuse ja toitja kaotuse puhul;
e) rahalist toetust matusteks;
f) puhkekodusid, sanatooriume ja kuurorte;
g) tööliste ja teenijate laste jaoks pioneeride laagreid ja lastesanatooriume;
h) muud laadi kindlustusi, mis on ette nähtud NSVL seadusandlusega riikliku sotsiaalkindlustuse alal.

4. Teha ülesandeks Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi

Rahvakomissaride Nõukogule määrata kindlaks riikliku sotsiaalkindlustuse läbiviimise kord.

5. Ära muuta seadused sotsiaalkindlustuse kohta, mis kehtisid kuni käesoleva seadluseni Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis.

Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees Joh. Vares

Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär V. Telling

«ENSV Teataja» 1940, nr. 55, art. 656.

Nr. 273

TASUTA RAVI JA ARSTIABI SISSESEADMINE TÖÖLISTELE, TEENISTUJATELE JA TÖÖTAVALE TALURAHVALE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

24. november 1940

Tööliste, teenijate ja töötava talurahva ainelise ja kultuurilise olukorra edasise tõstmise sihiga Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

Kaotada senine tasu tööliste, teenijate ja töötava talurahva ravimise ja arstiabi eest ja panna kehtima nende jaoks 10. novembrist 1940 tasuta riiklik ravimine ja arstiabi riiklikes haiglais, polikliinikuis, ambulatooriumes, arstlikes nõuandlais, sünnitusmajades ja ravipunktides.

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Haberman

«ENSV Teataja» 1940, nr. 53, art. 621.

Nr. 274

NÕUKOGUDE VALUUTA KÄIBELELASKMINE EESTI NSV TERRITOORIUMIL

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

24. november 1940

Tehakse üldiselt teatavaks, et vastavalt Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Valitsuse otsusele 25. novembrist 1940. a. alates lastakse Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi territooriumil kõrvuti eesti krooniga käibele nõukogude valuuta.

Nõukogude valuutat on kohustatud vastu võtma kõik ettevõtted, asutised ja eraisikud kõikideks makseteks kaupade, teenete ja võlakohustuste eest, samuti ka jooksvatele arvetele ja hoiustena pankades ning hoiukassades.

Kõik arvestused tehakse kursi järgi:

1 kroon = 1 rbl. 25 kop.

Nõukogude valuuta lastakse käibele järgmistes väärtustes:

1. NSV Liidu Riigipanga piletid:
   - 1 tšervonetsi väärtuses
   - 3 „ „
   - 5 „ „
   - 10 „ „
2. NSV Liidu riigi kassatähed:
   - 1 rubla väärtuses
   - 3 „ „
   - 5 „ „
3. Metall-vahetusrahad:
   - 1 kopika väärtuses
   - 2 „ „
   - 3 „ „
   - 5 „ „
   - 10 „ „
   - 15 „ „
   - 20 „ „

1 tšervonets sisaldab 10 (kümme) rubla.
1 rubla sisaldab 100 (sada) kopikat.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu
Esimees J. Lauristin

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu
Asjadevalitseja H. Haberman

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 2, s.-ü. 3, l. 385—386. Originaal.

Nr. 275

MAKSUDE VÄHENDAMINE JA MAKSUSTAMISE ÜMBERKORRALDAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

24. november 1940

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Muuta ära 10. novembrist 1940 koormava tulumaksu, kogukonnamaksu ning haigekassa- ja pensionikassamaksude võtmine tööliste ja teenijate töötasudelt, kirjanduse- ja kunstitööliste teenistuselt ja arstide ning velskrite erapraktika sissetulekuilt.

2. Panna kehtima 10. novembrist 1940 Eesti NSV-s NSV Liidu teistes vabariikides kehtiv madalam tulumaks ning kultuur-

elamute-ehitamise heaks võetav maks tööliste ja teenijate töötasudelt, kirjanduse- ja kunstitööliste teenistuselt ning arstide, velskrite, õpetajate jt. erapraktika sissetulekuilt.

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Haberman

«ENSV Teataja» 1940, nr. 53, art. 620.

Nr. 276

KORTERIÜÜRI ALANDAMINE LINNADES JA ASULATES

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

24. november 1940

Töötava rahva korteritingimuste parandamise ja õiglase korteriüüri kindlustamise eesmärgil Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Muuta ära 10. novembrist 1940 praegu kehtivad töötavale rahvale koormavad korteriüüri normid linnades ja asulates.

2. Teha Kommunaalmajanduse Rahvakomissariaadile ülesandeks välja töötada ja esitada Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogule k. a. 1. detsembriks läbivaatamiseks korteriüüri maksmise uus kord, milles on ette nähtud korteriüüride vähendamine töötavale rahvale ja NSV Liidu teistes vabariikides kehtivate madalamate korteriüüride sisseseadmine.[1]

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Haberman

«ENSV Teataja» 1940, nr. 53, art. 623.

[1] Korteriüüri maksmise uus kord kehtestati vastavalt Kommunaalmajanduse Rahvakomissariaadis välja töötatud ettepanekuile Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 30. novembrist 1940 (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 59, art. 799). Selle määruse kohaselt kujunes tööliste, teenistujate ja nendega võrdseks loetud isikute korteriüüri põhimääraks linnades ja linna tüüpi asulates 40—44 kopikat elamispinna 1 m² eest kuus.

Nr. 277

EESTI NSV TÖÖTAVA TALURAHVA MAJAPIDAMISTE TASUTA VETERINAARARSTLIK ABISTAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

28. november 1940

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Kaotada senine tasuline veterinaararstlik abistamine Eesti NSV töötava talurahva majapidamistes, keelates veterinaararstidele loomade ravimise tasu eest.

2. Määrata, et veterinaararstlikku abistamist töötava talurahva majapidamistes ja haigete loomade ravi teostavad tasuta ainult riigi teenistuses olevad veterinaararstid ja teised veterinaarala töötajad.

3. Kohustada Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissari välja töötama ja avaldama juhend veterinaararstliku abistamise kohta töötava talurahva majapidamistes.

J. Lauristin
Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees

H. Haberman
Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 2, s.-ü. 3, l. 512. Originaal.

Nr. 278

PALVE SAATA KIRJANDUST KOLHOOSIDE KOHTA

Karksi valla talupoja A. Aasa kiri Põllutöö Rahvakomissariaadile

29. novembril 1940

Tahame Karksisse asutada põllumajanduslist artelli — kolhoosi. Eeltööd on tehtud. Nüüd on asjale takistuseks see asjaolu, et pole seni saanud vastavat põhikirja. Palun mulle võimalikult pea saata Eesti NSV oludesse sobiva kolhoosi põhikiri ja ka kirjandust eesti keeles, mis käsitaks kolhoosiasjandust.*

Seltsimeheliku tervitusega
Aug. Aas

ENSV ORRKA, f. R-6, nim. 1, s.-ü. 472, l. 143. Originaal.

Nr. 279

MASINA-TRAKTORIJAAMADE ORGANISEERIMINE EESTI NSV-s

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrus

3. detsembril 1940

Eesti töötavate põllupidajate abistamiseks maaharimisel Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määravad:

1. Organiseerida Eesti NSV territooriumil 1941. a. kevadeks viisteist[1] masin-traktorijaama (MTJ), jaotades nad maakondade lisa nr. 1** kohaselt.

2. Kinnitada traktorite arv ja võimsus üksikutes MTJ-des lisa nr. 2 kohaselt.

* Vt. ka dok. nr. 202, 216, 232, 247, 251, 307, 313, 325 ja 330.
** Määruse lisasid ei avaldata.

3. Kohustada Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissari ja maavalitsusi koos EK(b)P maakondlike komiteedega määrama kindlaks iga organiseeritava MTJ asukoht ühes vajaliku maa-alaga, andes üle neile vajalikud elu- ja majanduslikud hooned ning andes võimalusi natsionaliseeritud ettevõtete osalise sisseseade ja tööriistade reserveerimiseks iga MTJ tarvis.

4. Kohustada Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissari koos EK(b)P maakondlike komiteede sekretäridega kahe nädala jooksul üles seadma MTJ direktorite, direktorite asetäitjate poliitilisel alal, vanemate agronoomide, vanemate mehaanikute ja raamatupidajate kandidatuure ja esitama nad kinnitamisele EK(b)P Keskkomiteele ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogule.

5. Kohustada Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissari looma komisjonid traktoristide kursuste komplekteerimiseks, koosseisus: esimees — masin-traktorijaama direktor — Põllutöö Rahvakomissariaadi esindajana ja liikmed — EK(b)P maakondliku komitee, ELKNÜ maakonnakomitee, Eesti NSV Maatööliste Ametiühingu ja maavalitsuse esindajad, igast ühest üks.

Traktoristide kursusele saata kuni 1000 isikut kontrollitud ja partei ning valitsuse tööle ustavatest põllutöölistest, kehvikutest ja keskmikkudest, vastavalt lisas nr. 3 antud jaotusele maakondade järele.

Traktoristide kursustele saadetavate seltsimeeste valikul juhtida kursustele vähemalt 30% naiskodanikke.

Põllutöö Rahvakomissaril välja saata lähemad juhtnöörid maakondade komisjonidele hiljemalt 10. detsembriks 1940.

6. Kohustada Põllutöö Rahvakomissari ja EK(b)P Keskkomitee Põllumajandusosakonna juhatajat organiseerima traktoristide kursused ja alustada õppetööga 1. jaanuariks 1941, et lõpetada traktoristide ettevalmistust 15. aprilliks 1941.

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees [Allkiri]
EK(b)P Keskkomitee Sekretär [Allkiri]

«Eesti NSV Teataja» 1940, nr. 61, art. 748.

[1] Lisaks 3. detsembri määruses ette nähtud 15 masina-traktorijaamale organiseeriti vastavalt Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrusele 11. veebruarist 1941 (vt. «Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 27, art. 341) täiendavalt veel 10 masina-traktorijaama.

Nr. 280

TERAVILJA JA LOOMASÖÖDA SAAMINE TEISTEST LIIDUVABARIIKIDEST

Ajalehesõnum

7. detsember 1940

Viimase mõne päeva jooksul on Nõukogude Liidust Tallinna saabunud umbes 1000 tonni nisu, mis on jaotatud kohalike veskite vahel ja paigutatud vastavaisse aitadesse. Praegu müügil olev sai ja sepik ongi valmistatud juba sellest viljast. Meie oma vili jääb seemneks eelolevaks aastaks, kuna maareformi tõttu on moodustatud juure hulk uusi talundeid, kelledel endal puudub vajaline seeme. Seemne toomist väljaspoolt ei peeta soovitavaks, kuna see võib osutuda meie maapinnale vastuvõtmatuks ja ebasobivaks. Vilja saamisega Nõukogude Liidust on see küsimus edukalt lahendatud.

Samuti edukalt on lahendatud ka karjasööda küsimus, mis varematel aastatel ja eriti tänavu võttis kriitilise seisukorra. Lühikese ajaga on nüüd saabunud tuhandeid tonne jõusööta, kliisid, õlikooke jne. Kuna karjasööta tuleb pidevalt juure, siis meie põllupidajail pole karta jõusööda puudust.

Vaatamata sellele, et meie ümber möllab teise imperialistliku sõja tulikahju, ei ole meil karta toiduainete puudust ühelgi alal.

«Kommunist» nr. 154, 7. detsembril 1940.

Nr. 281

EESTI NSV AMETIÜHINGUTE KESKNÕUKOGU MOODUSTAMINE

Väljavõte Eesti NSV Ametiühingute Keskliidu juhatuse koosoleku protokollist

13. detsember 1940

Vastavalt ametiühingulise struktuuri muutmisele moodustati senise ametiühingute keskorgani — ENSV Ametiühingute Keskliidu asemele ENSV Ametiühingute Kesknõukogu[1] [. . .]

Koosoleku juhataja: E. Kadakas

Protokollija: E. [illegible]

ENSV ORRKA, f. R-1040, nim. 2, s.-ü. 1, l. 8. Originaal.

[1] Ametiühingute Kesknõukogu moodustati 27-liikmeline. Selle koosseisu kuulusid ametiühingutöö aktivistid (H. Arbon, E. Kadakas, A. Aben, P. [illegible]berg jt.) ning rida riigiaparaadi juhtivaid töötajaid, nagu näiteks Eesti NSV kergetööstuse rahvakomissar A. Veimer jt. Moodustati ka 7-liikmeline Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu Presiidium. Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu Presiidiumi koosolekul 23. detsembril 1940 valiti ühel häälel Kesknõukogu Presiidiumi esimeheks H. Arbon ning esimehe asetäitjaks K. Samro. H. Arbon töötas Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu Presiidiumi esimehena 15. märtsini 1941, millal ta lahkus mainitud kohalt seoses tema valimisega EK(b)P Keskkomitee sekretäriks tööstuse alal. 15. märtsist 30. maini 1941 töötas Kesknõukogu Presiidiumi esimehena E. Kadakas, 30. maist 26. juulini 1941 V. Sassi ning alates 26. juulist 1941 oli esimehe kohusetäitjaks A. Jaanus (vt. ENSV ORRKA, f. R-1040, nim. 2, s.-ü. 1, l. 9, 11, 13 ja 63).

Nr. 282

TÖÖSTUSTOODANGU JA TÖÖLISTE TÖÖALASE AKTIIVSUSE KASV

ETA siseinformatsioon

18. detsember 1940

NSVL Ülemnõukogu valimiste tähistamiseks meie nõukogude ettevõtete töölised ja teenijad andsid lubaduse sotsialistlikus võistluses saavutada uusi töövõite. Endale võetud sotsialistlikke kohustusi on täidetud auga.

Meil ei ole enam ei toormaterjali ega turu puudust. Seni seisnud masinaid on lastud käiku, kümneid tuhandeid uusi töölisi on asunud tööstusse tööle ning tööproduktiivsus kasvab järjekindlalt. Tõeliselt vabad ja demokraatlikud valimised meie suure kodumaa kõige kõrgemasse valitsemisasutisse vaimustavad töölisi ja teenijaid viljakamale tööle.

Balti Puuvillavabrikus ja Kreenholmi Manufaktuuris asusid kangrud esimestena töötama seniselt kolmelt teljelt kuuele teljele. Praegu on ka «Kommunaaris» kangrud asunud töötama kuuel teljel, ning Balti Puuvillavabrikus on üksikud eesrindlikud kangrud asunud töötama 8-l, Kreenholmis isegi 9-l teljel.

Tööliste arvu suurendamine ja tööviljakuse tõus on toonud kaasa produktsiooni suure tõusu. Nii on 1940. aasta viimase veerandi esimese kahe kuu plaan täidetud ja ületatud puuvillase riide alal 136,5%, linase ja takuse riide alal 142,2%, villase riide alal 139,5% ja kunstsiidi riide alal 203,4%.

Paljudes käitistes on aga 3 kuu plaan täidetud ja ületatud 2 kuuga. Nii on puuvillase riide alal täitnud 3 kuu plaani 2 kuuga «Juuni Võit» — 111,7%. Kunstsiidi riide alal on 3 kuu plaani 2 kuuga täitnud «Juuni Võit» — 151,2%, «Kommunaar» — 135,9% ja «Punane Koit» — 124,9%. Villase riide alal on veerandaasta plaani kahe kuuga täitnud «Meltsi» villavabrik — 110% ja «Kuusiku» villavabrik — 104%.

Tootmisplaan on ületatud ka teistel tööstusaladel. Nii on jalanõude tööstuses täidetud 2 kuu plaan 144%. Metallitööstuse alal on jalgrataste tööstuses täidetud plaan 305,2% ning naelatehases «Metallist» — 130,5%. Keemiatööstuses on värnitsa valmistamisel täidetud plaan kolmekordselt. «Põhjala» kummitööstus on täitnud plaani kalosside alal 106,7% ning kummijalatsite alal 183,8%.*

Ehitusmaterjalide tootmise alal on plaan ületatud tsemendi-

* Dokumendis on pliiatsiga kustutatud lause: «Kummijalatsitega varustatakse kaevanduse- ja metsatöölisi.»

tööstuses 118,3%, telliskivide valmistuses 126,9%, klaasitööstuses 114,1%, tarbe- ning küttepuude tootmisel 121,5%. Vineeri valmistamise alal on täidetud plaan 127,4%, toolipõhjade valmistamisel 146,5%, tselluloositööstuses 106,2% ja paberitööstuses 109,6%.

Selline tootmise suurenemine on võimalik ainult sotsialistlikus ühiskonnas, kus töölised ei tööta enam kapitalistile-ettevõtjale, vaid enesele — kogu ühiskonnale. Eeltoodud saavutused on alles algus. Nõukogude kord avab piiramatud võimalused tööstuse arenguks, uute stahhaanovlike töömeetodite tarvitusele võtuks ning tööproduktiivsuse määratuks tõusuks.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 32, l. 38—39. Rotaatorieksemplar.

Nr. 283

KEHAKULTUURI- JA SPORDIKOMITEE ASUTAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

24. detsember 1940

1. Asutada Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde Kehakultuuri- ja Spordikomitee.
2. Kinnitada Kehakultuuri- ja Spordikomitee põhimäärus.

Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Haberman

«ENSV Teataja» 1940, nr. 72, art. 991.

Nr. 284

KIHNU SAARE TALUPOEGADE ABISTAMINE LOOMADE ÜLETALVE PIDAMISEL

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus

30. detsember 1940

Kihnu saare talupoegade abistamiseks loomade ületalve pidamisel lubada Põllutöö Rahvakomissaril määrata jõusööda hinna reguleerimise krediidist ühekordset rahalist toetust 13 000 rubla Kihnu valla ikalduse ja loomasööda puuduse all kannatavatele talupoegadele.

Toetus jagada välja Kihnu vallavalitsuse kaudu.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Haberman

ENSV ORRKA, f. R-6, nim. 1, s.-ü. 490, l. 1. Ärakiri.

Nr. 285

KOHALIKU TÖÖSTUSE RAHVAKOMISSARI ASETÄITJA INFORMATSIOON KOHALIKU TÖÖSTUSE ARENEMISEST AASTAIL 1940—1941

ETA siseinformatsioon

31. detsember 1940

Pärast Nõukogude võimu kehtimapanemist Eestis avanesid meie kohalikule tööstusele ulatuslikud väljavaated.

Tehes kokkuvõtteid veerandaasta tööst käitistes, mis kuuluvad Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadi süsteemi, näeme, et Eesti NSV on saavutanud silmapaistvaid tulemusi. Näitena võib esitada mõned faktilised andmed. Võrreldes septembrikuuga toiduainete tootmine on tõusnud 98,4% võrra, õmblustöö tooted — 126% võrra, nahatöö tooted — 122%, tekstiiltooted — 131% võrra, metallitöö tooted — 42% võrra ja teiste tööstusalade tooted — 66,1% võrra.

Tallinna ehitatakse tehnika viimase sõna kohaselt sisustatud autoremont-töökoda ja on lõpetatud portselanitööstuse «Keraama» ümberehitamine, mille tagajärjel «Keraama» produktsioon kasvab võrreldes 1940. aastaga viiekordseks.

Suuri summasid paigutatakse tööliselamute ehitamiseks. On kavatsusel püstitada rida elamuid Saku õlletehase, Salutaguse pärmi-, piirituse- ja õlitööstuse ning Rakke tärklisevabriku töölistele.

Võrdlemisi suured summad on määratud ka tööliste ja teenistujate sotsiaalse olukorra ja elutingimuste ning töökaitse parandamiseks.

Algav 1941. aasta esitab kohalikule tööstusele suured ülesandeid. Kohaliku tööstuse ettevõtteisse paigutatakse 10 168 144 rubla. See kapital investeeritakse uute käitiste ehitamiseks ja juba olemasolevate laiendamiseks ning ümberehitamiseks. Selle tagajärjel suureneb tunduvalt kohaliku tööstuse poolt väljalastava produktsiooni hulk. Nii laiendatakse õlletehast «A le Coq», mille senised seadmed asendatakse suuremalt osalt uutega. Tehase laiendamise tagajärjel suureneb selle tootmisvõime kahe miljoni liitri võrra aastas. Samuti laiendatakse ka kompvekivabrikut «Karamell», mille produktsioon tõuseb 22 protsendi võrra.

Tunduvalt suureneb ka tööliste arv kohaliku tööstuse käitistes. Toiduaineid ja jooke valmistavates käitistes kasvab tööliste arv 1941. aastal 8,3% võrreldes 1940. aastaga, tekstiiltööstuses — 7%, peakattetööstuses — 80%, pudukauba tootmise alal — 10%, puidutöötlemises — 7%, portselanitööstuses — 9% ja kartonaažitööstuses — 16%. Väljalastava produktsiooni hulk suureneb 1941. aastal mitmekordselt.

Näiteks toiduainete valmistamist, samuti ka maiustuste ja jookide toodangut kavatsetakse suurendada 51,4%. Toiduõlide toodang tõuseb 267,2%, tärklise ja siirupi toodang — 126,2%,

konservitoodang — 78,7%, õlletoodang — 66,7% ja leivaküpsetamine — 55,3% jne.

Tekstiiltööstuses suureneb toodang 14,8%, kehakattetööstuses — 88,5%, pudukaupade tööstuses — 96,5%, nahatööstuses 39,1%, jalanõude tööstuses — 56,7% jne.

Keemiatööstuses suureneb produktsioon 35,2% ja masinaehituse- ning metallitööstuses 14%, üksikutel aladel aga isegi kuni 58%. Mööblitööstuse toodang tõuseb 15%, ehitusmaterjalide tootmine 14% jne.

Käsitöölised astuvad meeleldi artellidesse. Lühikese aja jooksul on esitatud sooviavaldused registreerimiseks 400 artelli, mis haaravad 20% kõigist meie käsitöölistest. Artellidesse on ühinenud kingsepad, rätsepad, mööblivalmistajad, metallitöölised, nahatöölised, juuksurid jne. Mõnedesse artellidesse on koondunud kuni 80 töötajat.

1941. aastal organiseeruvad artellidesse ka kalurid. Ettevalmistustööd selleks on juba tehtud. Ühenduses kalurite artellidesse koondumisega tõuseb kalapüük 1941. aastal eelduste kohaselt 38% võrreldes 1940. aasta püügiga. Kalapüügiriistade muretsemiseks on riiklikuks püügi arendamiseks määratud krediiti 1 687 750 rubla ja artellidele ning üksikutele kaluritele 500 000 rubla.

1941. aastal seisab ees suur ülesanne kalatööstuse laiendamisel. Seks otstarbeks on ette nähtud krediiti 1 215 000 rubla. Vastavalt tootmisplaanile tõuseb konserveeritud, soolatud ja suitsutatud kala toodang 500% võrreldes 1940. aasta toodetega.

Kõik kohaliku tööstuse töölised ja teenijad astuvad rõõmuga vastu saabuvale 1941. aastale. Neis kõigis põleb soov töötada veelgi paremini ja viljakamalt ning saavutada uusi võite tootmise alal meie Suure Sotsialistliku Kodumaa — kogu maailma töötava rahva isamaa heaoluks.

F. Kiiser
Kohaliku Tööstuse Rahvakomissari
asetäitja

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 34, l. 52—53. Rotaatorieksemplar.

Nr. 286

RIIKLIKU ABI SISSESEADMINE LASTERIKASTELE EMADELE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

3. jaanuar 1941

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Võtta rakendamisele NSV Liidu Kesktäitevkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu poolt 27. juunil 1936 antud määruse «Abortide keelust, materiaalse abi suurendamisest sünnitajaile, riikliku abi sisseseadmisest lasterikastele emadele, sünnitusmajade, lastesõimede ja lasteaedade võrgu laiendamisest, kriminaalkaristuse kõrgendamisest alimentide mittemaksmise eest ning mõningaist muudatusist abielulahutuse seadusandluses» II osa § 10 (LSKK* 1936, nr. 34, art. 309), mis on avaldatud VNFSV Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeksi lisas.

2. Lasterikastele emadele riikliku abi sisseseadmisel võtta juhtnööriks NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu poolt 22. mail 1937 kinnitatud NSV Liidu Tervishoiu Rahvakomissari juhend riikliku toetuse määramise ja väljamaksmise korra kohta lasterikastele emadele (LSKK 1937, nr. 35, art. 145), mis on avaldatud VNFSV Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeksi lisas, kohaldades selles juhendis märgitud tähtaja 27. juuni 1936 asemel 1. jaanuari 1941.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Haberman

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 1, art. 1.

Nr. 287

PÕLLUMAJANDUSE MEHHANISAATORITE KAADRI ETTEVALMISTAMISEST

Ajalehesõnum

6. jaanuar 1941

Traktoristide ja muu MTJ teenijatepersonali ettevalmistamiseks korraldatakse 1941. a. jaanuaris igas maakonnas erikursuseid. Kursused jagunevad kolme rühma: 3-kuised kursused brigadiridele, 40-päevased kursused traktoristidele, kellel on tehniline haridus, näiteks vedurijuhi, autojuhi kutse ja kursused tehnilise hariduseta traktoristidele. Üldse õpetatakse kursustel 11 maakonnas välja 1000 inimest, neist 30% naisi.

Elanikkonnas valitseb suur huvi eelolevate traktoristide kursuste vastu. Virumaal soovib kursustele astuda üle 500 inimese.

Kursuse lõpetajad saavad õiguse töötada traktoristidena masina-traktorijaamades ja sovhoosides.

«Punane Täht» nr. 2, 6. jaanuaril 1941.

* LSKK — NSV Liidu Tööliste ja Talupoegade Valitsuse Seaduste ja Korralduste Kogu (Собрание Законов и Распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Союза Советских Социалистических Республик).

Nr. 288

MAATÖÖLISTE JA TÖÖTAVA TALURAHVA VANADE VÕLGADE JA MAKSUDE KUSTUTAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

7. jaanuar 1941

Vastavalt Eesti NSV Riigivolikogu deklaratsioonile 23. juulist 1940, mis näeb ette talupoegade vabastamist kõikidest väljaostumaksudest, mis on seoses varem teostatud maareformiga, ebaõiglaste maksude ärakaotamist ja töötava talurahva maksuvõlgade kustutamist, milliste üldsumma ületab 50 miljonit rubla, Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsustab:

1. Vabastada talupidamised kõikide võlgade tasumisest väljaostumaksude alal, mis on seoses varem teostatud maareformiga.

2. Kustutada töötava talurahva majapidamistele ja maatöölistele kõik maksu- ja trahvivõlad (maa-kinnisvaramaksu, tulumaksu, isikumaksu, kinnistusmaksu, tempelmaksu, pärandimaksu, teedemaksu, politseiorganite poolt administratiivkorras pealepandud trahvide, vallavalitsuste korraldiste mittetäitmise eest pealepandud trahvide, kohtutrahvide, maksu-viivitustrahvide jt.), mis neil tasuda olid 1. jaanuariks 1940.

3. Kustutada kõigile maatöölistele ja töötava talurahva majapidamistele, kelle valduses ei olnud enne maa kuulutamist riigi omanduseks maad üle 5 hektaari, kõik 1940. a. eest tasumata maksud.

4. Käesoleva määruse põhjal kõikidest maksudest ja trahvidest vabastatavate töötava talurahva majapidamiste ja maatööliste nimestikud kinnitatakse Töötava Rahva Saadikute Maakonnanõukogude Täitevkomiteede poolt rahandusorganite ja Töötava Rahva Saadikute Vallanõukogude ettepanekul.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe I as. O. Sepre

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja as. L. Ojamaa

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 3, art. 37.

Nr. 289

STIPENDIUMIDE MÄÄRAMINE ÜLIÕPILASTELE JA TEHNIKUMIDE ÕPILASTELE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus [1]

7. jaanuar 1941

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Vastavalt NSVL Rahvakomissaride Nõukogu otsusele nr. 8 2. jaanuarist 1941, määrata kindlaks Eesti NSV kõrgemates õppeasutistes õppijaile igakuulised riiklikud stipendiumid — 200 rubla ja erialalistes kesk-õppeasutistes (tehnikumid) — 85 rubla kuus.

2. Stipendiumid määrata neile üliõpilastele töötajaskonna laste seast, kes vajavad toetust. Stipendiumid määrata alates I kursusest.

3. Stipendiumide arv 1940/41. õppeaastal määrata kindlaks 80% le kõrgemates õppeasutistes ja erialalistes kesk-õppeasutistes (tehnikumides) õppijate üldarvust.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe I as. O. Sepre

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja as. L. Ojamaa

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 3, art. 34.

[1] Stipendiumide määramine üliõpilastele toimus juba Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsusega 25. septembrist 1940 (vt. «ENSV Teataja» 1940, nr. 14, art. 138). Avaldatav Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus 7. jaanuarist 1941 andis lähemaid eeskirju 25. septembri otsuse elluviimiseks. Otsust täiendati uue määrusega stipendiumide maksmist ka tehnikumide õpilastele.

Nr. 290

EK(b)P KESKKOMITEE ÜLESKUTSE KÕIGILE VALIJAILE EESTI NSV SAADIKUTE VALIMISE PUHUL NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGUSSE

8. jaanuar 1941

Eestimaa Kommunistliku (bolševikkude) Partei Keskkomitee

ü l e s k u t s e

kõigile valijaile — töölistele, talupoegadele, Punaarmeele, nõukogude intelligentsile

Seltsimehed!

12. jaanuaril 1941. a. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi töötav rahvas esmakordselt valib vabalt maailma kõige demokraatlikuma konstitutsiooni — Stalinliku Konstitutsiooni alusel oma saadikuid Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu Liidu Nõukogusse ja Rahvuste Nõukogusse.

Üleliidulise Kommunistliku (bolševikkude) Partei Keskkomitee juhtimisel Eestimaa Kommunistlik (bolševikkude) Partei esineb valimistel blokis, liidus parteitute tööliste, talupoegade ja intelligentsiga. Valimisringkondades registreeritud Ülemnõukogu saadikukandidaadid, kes üksmeelselt esitati tehaste, vabrikute, asutuste tööliste ja teenijate üldkoosolekute, talurahva ja punaarmeelaste koosolekute poolt ning keda toetasid rohkearvulised miitingud ja ringkondade valimiseelsed nõupidamised, on kommunistide ja parteitute valimisliidu ühisteks kandidaatideks.

Eestimaa Kommunistlik (bolševikkude) Partei peab kindlalt kinni stalinlikust põhimõttest, et «Bolševikkude partei ei eralda end parteituist, vaid, vastupidi, läheb valimistele blokis, liidus parteitutega, läheb blokis tööliste ja teenijate ametiühingutega,

kommunistliku noorsooühinguga ja muude parteitute organisatsioonide ja ühingutega.

Järelikult saadikukandidaadid on kommunistidele ja parteituile ühised; iga parteitu saadik on ka kommunistide saadik, samuti nagu iga kommunistlik saadik on ka parteitute saadik.

Eestimaa astumine Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu andis Eesti töötavale rahvale võimaluse elada Stalinliku Konstitutsiooni kiirte all ja kasutada hüvesid, mida on saavutanud nõukogude rahvas. Eesti rahvas mäletab alati ja ta ei unusta kunagi, et Eesti vastuvõtt Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu on seotud Nõukogude Liidu rahvaste vennaliku abiga, nende rõõmutundega toetada Eesti rahva põlist igatsust — olla vaba, ja seada teda endaga võrdseisse tingimustesse, teostades sellega kogu maailma töötava rahva juhi sm. Stalini õpetust rahvaste võrdsusest.

Eesti töötaval rahval võimaldub osa võtta saadikute valimistest Nõukogude maa kõrgeimatesse organitesse üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse alusel salajase hääletamisega tänu sotsialistliku ülesehitustöö hiilgavatele võitudele Nõukogude maal, tema poliitilisele ja majanduslikule võimsusele ning nõukogude ühiskonna moraalsele ja poliitilisele ühtsusele. Need suurimad võidud on saavutatud Üleliidulise Kommunistliku (bolševikkude) Partei ja tema juhi sm. Stalini juhtimisel.

Eesti rahvas, vastavalt meie sotsialistlikule konstitutsioonile, valib neli saadikut NSVL Ülemnõukogu Liidu Nõukogusse ja kakskümmend viis saadikut Rahvuste Nõukogusse.

Seltsimehed valijad! Nõukogude kord tagab inimeste, nende võimete ja talentide kiire kasvu. Eile veel vähetuntud inimesed muutuvad lühikese ajaga üldtuntuiks ühiskondlikeks tegelasteks, kes on pälvinud üldise lugupidamise.

Meie saadikukandidaadid Ülemnõukogu valimistel on Eesti töötava rahva parimad pojad ja tütred, töölisklassi, töötava talurahva ja töötava intelligentsi eesrindlikud esindajad. Kodanliku reaktsioonilise režiimi raskeil aastail paljud neist olid mõistetud eluajaks sunnitööle, kümneteks aastateks vangi.

Seltsimehed valijad! Eesti rahva poolt valitud saadikud võtavad osa kogu meie sotsialistliku riigi juhtimisest, nõukogude ühiskonna riikliku, majandusliku ja kultuurielu kõigi keeruliste küsimuste lahendamisest.

Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik, mille elanikkond võrdub 1 180 000 inimesele, saadab NSVL Ülemnõukogu Rahvuste Nõukogusse niisama palju saadikuid, nagu saadab Venemaa Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik oma 109-miljonilise elanikkonnaga. Millisel teisel maal, peale Nõukogude maa, oleks võimalik niisugune tõeline rahvaste võrdsus, niisugune väikerahvaste õiguste austamine!

Nõukogude Liidu kõigi, nii suurte kui ka väikeste rahvaste osavõtt riigi juhtimisest on vankumatuks seaduseks.

Seltsimehed valijad! Minnes NSVL Ülemnõukogu saadikute valimistele teeb Eesti rahvas oma võitude ja saavutuste kokkuvõtte.

Eesti rahvas, olles kukutanud kapitalistide ja mõisnike võimu, jättis igaveseks seljataha 22-aastase vaevlemise rahvavaenulise reaktsioonilise kodanluse kliki surve all. See klikk viis Eestimaa kuristiku äärele, pakkudes imperialistidele Eesti territooriumi nõukogudevastase interventsioonisõja tallermaaks.

Halastamatu ekspluateerimine, viletsus, õiglusetus — selline oli Eestimaa töötava rahva osa.

Nõukogude Eestis on igaveseks likvideeritud kapitalistlik majandussüsteem. Suurtööstuses on kaotatud tööriistade ja töövahendite eraomandus. Maa, vabrikud, tehased, kaevandused, raudteed, veetranspordi suurettevõtted, pangad, sidevahendid ja suured kaubandusettevõtted on saanud rahva üldiseks omanduseks. Selle alusel areneb edukalt Eestimaa sotsialistlik ümberkorraldus. Eestimaa majandus on vaba tootmise anarhiast ja areneb sotsialistlikel plaanialustel. Paljud senini seisnud vabrikud ja tehased on tööd uuesti alustanud ja juba ehitatakse Eestis uusi ettevõtteid.

Kui kapitalistlikes maades imperialistliku sõja tules hävitatakse vabrikuid ja tehaseid, purustatakse linnu ning külasid, ning rahvad kannatavad ränki viletsusi ja piinu, siis samal ajal Nõukogude Eestis iga kuuga kasvab rahvamajandus, vabariigi vabrikud ja tehased täidavad ja ületavad tootlusplaane, kiire tempoga paraneb tööliste elu, töötasu tõuseb, üle 15 tuhande endise töötu on võetud tööle. Iga päevaga kasvab löökt tööliste ja stahhaanovlaste armee ning tõuseb tööviljakus. Sadasid paremaid Eestimaa töötava rahva esindajaid on edestatud juhtivale parteilisele, nõukogulisele, majanduslikule, ametiühingulisele ja kultuurilisele tööle.

Suured muudatused on teostunud Eesti külas. Talupoeg, kes sadade aastate vältel töötas mõisnikele, kulakutele ja spekulantidele, võib nüüd nõukogude võimu ajal vabalt arendada oma majapidamist. 51 000 talumajapidamist on varustatud maaga. Töötaval talurahval on kustutatud üle 50 miljoni rublaline võlakoorem ja ta sai suure krediidi ning muid olulisi kergendusi. Eesti põllumajandus varustatakse eesrindliku tehnikaga — traktoritega, keeruliste põllutöömasinatega. Juba 1941. aastal asuvad tegevusse võimsad masina- ja traktorijaamad.

Edukalt areneb vabariigi kultuuriline ehitustöö. Laieneb koolide ja kultuur-hariduslike asutuste võrk.

Eesti naine on võrdselt mehega saanud täieliku üheõigusluse riigis ja kogu ühiskondlik-poliitilises elus, ta võtab aktiivselt osa sotsialistlikust ehitustööst.

Kaotatud on valimiskitsendused noorsoole, keda kodanlikus Eestis ei lastud valimisele enne 22-aastaseks saamist. Nüüd omab

Eesti noorsugu Stalinliku Konstitutsiooni põhjal õiguse 18-aasta-selt valida ja olla valitud sotsialismimaa nõukogudesse.

Eesti rahvas on kõik need ajaloolised võidud saavutanud üle-liidulise Kommunistliku (bolševikkude) Partei ja sm. Stalini juh-timisel.

Seltsimehed valijad! Töölised, talupojad, haritlased, naised ja noorsugu, Punaarmee ja Punalaevastiku sõdurid, komandörid ja poliittöölised, teile on kallid need võidud. Hääletage kõik nagu üks mees kommunistide ja parteitute stalinliku bloki kandidaatide poolt!

Seltsimehed valijad! Suure Nõukogude Liidu uued kodanikud, teie tahate saavutada Eestimaa sotsialistlikku õitsengut — ühi-nege uue elu aktiivseteks ehitajateks, koonduge veel tihedamalt Kom-munistliku (bolševikkude) Partei ümber. Astuge kõik kommunis-tide ja parteitute valimisliidu punaste lippude alla. Astugem Eesti rahva võitlusülesannete lahendamisele! Edasi, uutele võitudele!

Eestimaa Kommunistliku (bolševikkude) Partei Keskkomitee kutsub kõiki Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi valijaid täitma oma kodanikukohust — osa võtma valimistest ja ühise-selt andma oma hääled kommunistide ja parteitute stalinliku bloki väärikate kandidaatide poolt.

Seltsimehed valijad, ENSV kodanikud! Hääletage kandida-tide poolt, keda toetavad bolševikkude partei ja parteitud. Hääle-tades nende poolt, teie hääletate meie Nõukogude Valitsuse ja Kommunistliku Partei poliitika poolt!

Eestimaa Kommunistliku (bolševikkude) Partei Keskkomitee kutsub kõiki valijaid 12. jaanuaril 1941. aastal ilmuma nagu üks mees valimiskastide juure saadikute valimiseks Liidu Nõuko-gusse ja Rahvuste Nõukogusse ja andma oma hääli kommunis-tide ja parteitute vankumatu stalinliku bloki kandidaatide poolt.

1941. aasta 12. jaanuar peab saama Eesti rahva suurimaks pidupäevaks, sest: «Meie valimised on ainukesed tõeliselt vabad ja tõeliselt demokraatlikud valimised maailmas» (Stalin).

Kõik valimistele!

Elagu kommunistide ja parteitute liit eelolevatel NSVL Ülemnõukogu saadikute valimistel!

Elagu ja tugevnegu meie võimas kodumaa Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit!

Elagu Nõukogude Liidu rahvaste vankumatu stalinlik sõprus!

Elagu Üleliiduline Kommunistlik (bolševikkude) Partei ja meie suur juht Jossif Vissarjonovitš Stalin!

Eestimaa Kommunistliku (bolševikkude)
Partei Keskkomitee

«Kommunist» nr. 8, 9. jaanuaril 1941.

Nr. 291

NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU VALIMISTE TULEMUSTEST EESTI NSV-s

Väljavõtted ajalehes avaldatud informatsioonist

16. jaanuar 1941

Andmed valimiste tulemuste kohta avaldatakse materjalide põhjal, mis NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi sekretariaat on saanud Liidu Nõukogu ja Rahvuste Nõukogu valimiste ringkonnakomisjonidelt [...]

Üksikute liiduvabariikide järele oli moodustatud järgmine arv valimisringkondi:

	Liidu Nõukogu valimisteks	Rahvuste Nõukogu valimisteks
Eesti NSV	4	25 [...]

Võttis osa hääletamisest:

		Liidu Nõukogusse		Rahvuste Nõukogusse	
	Valijate arv	Absoluutarvudes	Protsentides valijate arvust	Absoluutarvudes	Protsentides valijate arvust
Eesti NSV	875 276	852 552	97,40	851 801	97,32 [...]

Hääletas kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide poolt:

	Liidu Nõukogusse		Rahvuste Nõukogusse	
	Absoluutarvudes	Protsentides hääletamisest osavõtnute arvust	Absoluutarvudes	Protsentides hääletamisest osavõtnute arvust
Eesti NSV	827 024	97,01	815 415	95,73[1] [...]

«Kommunist» nr. 16, 16. jaanuaril 1941.

[1] Valimiste tulemuste põhjal osutusid kõik 29 kommunistide ja parteitute bloki saadikukandidaati Eesti NSV-st valituks NSV Liidu Ülemnõukogusse. Nende hulka kuulusid Herman Arbon, August Jakobson, Johannes Lauristin, Olga Lauristin, Meeta Luhakõiv, Voldemar Sassi, Johan Sommer, Juliana Telman, Johannes Vares, Arnold Veimer jt.

Nr. 292

VABARIIKLIKU ALLUVUSEGA LINNADE JA MAAKONDADE TÄITEV-KOMITEEDE MOODUSTAMINE[1]

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus

17. jaanuaril 1941

Ülesannete täitmiseks, mis Eesti NSV Konstitutsiooniga pandud töötava rahva saadikute nõukogude ja täitevkomiteede peale kultuur-poliitilise ja majandusliku ülesehituse juhtimisel ENSV territooriumil, Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidium otsustab:

1) Moodustada täitevkomiteed linnades: Tallinn, Tartu, Narva ja Pärnu.[2]

2) Kinnitada täitevkomiteed ülaltähendatud linnades järgmises koosseisus: [. . .]*

3) Moodustada täitevkomiteed Harju, Järva, Viru, Tartu, Lääne, Pärnu, Saare, Viljandi, Võru, Valga ja Petseri maakondades.

4) Kinnitada täitevkomiteed ülaltähendatud maakondades järgmises koosseisus: [. . .]*

Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi
Esimees Joh. Vares

Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi
Sekretär V. Telling

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 10, art. 108.

[1] Samal kuupäeval võttis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium vastu seadluse täitevkomiteede moodustamise kohta maakondliku alluvusega linnades ja valdades (vt. «Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 11, art. 113).

[2] Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 31. märtsist 1941 kinnitati ka Paldiski vabariikliku alluvusega linnaks (vt. «Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 36, art. 536). Samal kuupäeval kinnitati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega Paldiski linna täitevkomitee isikuline koosseis (vt. «Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 36, art. 537).

Nr. 293

TÖÖLISTE ARVU JA TÖÖTOOTLIKKUSE TÕUS NING ABINÕUD TÖÖLISTE HEAOLU TÕSTMISEKS SINDI TEKSTIILIVABRIKUS «1. DETSEMBER»

Väljavõte EK(b)P Sindi algorganisatsiooni aruandest EK(b)P Pärnu Komiteele

17. jaanuaril 1941

[. . .] Pääle 21. juunit 1940. a. EK(b)P Sindi komparteialgrakk asus*** oma ridu täiendama uute liikmetega käitise töölistest seast ja asus juhtima kohapealset poliitilist ja majanduslikku elu. Pääle «Sindi Tekstiilvabrikute Ühisuse», end. Võhrmann ja Poeg», natsionaliseerimist kuni käesolevani on teostatud vabrikus laiaulatuslikke uuendusi. Kõik endised seisnud teljed ja selfaktorid on töösse rakendatud ja senise 500—600 töölise asemel töötab nüüd uues Sindi Tekstiilkäitises «1. Detsember» ligi 1200 töölist. Tunduvalt on tõstetud produktsiooni ja tööliskonna sotsiaalolukorra parandamiseks on astutud samme.

Märkimisväärne on produktsiooni tõus:

Vana korra juures näitas Sindi tekstiilvabrik pidevat produktsiooni langust: 1938. a. — 221 920 m, 1939. a. — 200 626 m ja 1940. a. oli eelarve koostatud ainult 145 000 m, kuid juuniks oli toodetud ainult 68 687 m, millest nähtub, et ka eelarve täitmine oleks küsitavaks muutunud.

Pääle natsionaliseerimist pandi kaleviosakond endise 4 päeva asemel töötama 6 päeva nädalas, kusjuures rida osakondi töötab praegu 3 vahetusega. Endise 55 telje asemel töötab nüüd 80 telge ja rida uusi masinaid on juurde monteeritud.

Vajaliku kaadri väljaõpetamiseks käitise tööharudes on asutatud käitisekool, kus teostatakse esialgset väljaõpetust noortele õpilastele ja samuti ka töölistele. Baika-tekkide kudumise osakond, mis varemini töötas 7—8 teljega, töötab praegu 3 vahetusega 60 teljega. Viimistlemise osakonnas on keskmiselt päevane tööproduktsioon tõstetud 29%, 17 000 m pealt 22 000 pääle päevas. Käitis on täitnud viimase kvartali plaani baika-tekkides ja ületanudki:

Plaanis oli ette nähtud 40 000 m, täidetud on aga 42 024 m ehk 5% enam. Villaseid kangaskaupu — 50 000 m plaanis, täidetud aga 53 619 m ehk 7% enam. Mitmesuguseid puuvillaseid kangaskaupu viimistletud 1 744 801 m plaani järele ettenähtud 1 500 000 m asemel ehk 16% enam.

Tööliste puhkeaja veetmisele on pandud suurt rõhku. Nii sai ümberkorraldatud üldiseks kasutamiseks endine «härraspark» rahvapargiks, muretseti kinoaparaat, raamatukogu viidi endise ülikihi ringkonna kasutada olnud «Harmonie» avaraisse ruumidesse, nüüdsesse Tööliskodusse, kuhu on nüüd asutatud ka punane nurk, söökla ja lugemislaud.

Endine härrastemaja üle 60 toaga on ümberehitatud lastesõimeks ja laste-päevakoduks. Endine «Sõpruse» ruum ehitati ümber avaraks tööliste rahvamajaks. Varem suutis see hoone mahutada 250 inimest, nüüd aga 600. Kõik need eeltoodud uuendused on tehtud majanduslikul teel, minimaalse kapitali investeeringuga [. . .]

EK(b)P Sindi algorganisatsiooni* sekretär J. Nessler

ERPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 18, l. 21—22. Originaal.

* Välja on jäetud täitevkomiteede isikulise koosseisu loetelud.
** Nii on dokumendis.
*** Dokumendis «alustas».

* Dokumendis «ÜK(b)P Sindi Komitee».

Nr. 294

300 TARTU TÖÖLISPEREKONNA PAIGUTAMINE ELAMISKÕLBMATUTEST RUUMIDEST KORRALIKESSE KORTERITESSE

Ajalehesõnum *18. jaanuar 1941*

Tartu Kommunaalmajanduse Osakonna Elamute Valitsuse Korteritoimkonna kaasabil on teostatud pidevalt töölisperekondade paigutamist elamiskõlbmatutest eluruumidest korralikkudesse elukorteritesse. See aktsioon algas juba mõni aeg tagasi, kuid n ü ü d o n j u b a l i g i 300 t ö ö l i s p e r e k o n n a l a v a n e n u d v õ i m a l u s a s u d a u u t e s s e k o r r a l i k k u d e s s e e l u k o r t e r i t e s s e.

Selle aktsiooniga on tunduvalt pehmendatud seda kapitalistlikust korrast päritud ebaloomulikku pahet. Uus sotsialistlik ühiskond on aga sellega tõendanud, et temale on südamelähedane kõikide töötavate hulkade üldine heaolu.

«Tartu Kommunist» nr. 16, 18. jaanuaril 1941.

Nr. 295

ELKNÜ VÕRUMAA ORGANISATSIOONI TEGEVUSEST

Väljavõte EK(b)P Võrumaa organisatsiooni aruande- ja juhtivate organite valimiskoosoleku protokollist *27. jaanuar 1941*

[. . .] Kommunistlike noorte organiseerimine Võrumaal algas 15. septembril 1940. a. Enne Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva pühitsemist oli organiseeritud 17 algorganisatsiooni. Ajavahemikus 15. septembrist käesoleva ajani on asutatud kogusummas 37 algorganisatsiooni, mis moodustuvad 357 liikmest ja 129 liikmekandidaadist. Tagasilükatud sooviavalduste arv ulatub 50-le.

Algorganisatsioonidest: teisi noori tõmmatakse komnoorte organisatsiooni selgituskoosolekute korraldamisega. Iga valimiskampaaniaga seoses keskusest korraldatav koosolek on ühtlasi ka noorsooühingu selgituskoosolek.

Linnades: Võru linnas — 4 algorganisatsiooni, Antsla — 1 algorganisatsioon kogusummas 82 liikme ja 22 liikmekandidaadiga.

Maakonnas: 32 algorganisatsiooni, kogusummas 275 liikme ja 107 liikmekandidaadiga.

Suurimaks algorganisatsiooniks on linnades: Võru Keskkooli algorganisatsioon — 40 liiget+10 kandidaati.

Väiksemaks algorganisatsiooniks on linnades: Võrumaa Komitee algorganisatsioon — 5 liiget.

Suurimaks algorganisatsiooniks maakonnas on: Räpina Keskkooli algorganisatsioon — 39 liiget+16 kandidaati.

Väiksemaks algorganisatsiooniks maakonnas on: Haanja algorganisatsioon — 3 liiget.

Algorganisatsioonide sisemise tegevuse elustamiseks on asutatud järgmisi ringe: poliitringe — 30 algorganisatsioonis, eriharrastuslikke ringe — 19 algorganisatsioonis.

Poliitringide töö tulemusi on näha olnud valimiskampaania läbiviimisel. Valimiskomisjonide (jaoskondades) liikmetena on tegutsenud 25 komsomoli. Agitaatoritena on tegutsenud 95% komsomolidest.

Iga algorganisatsiooni juurde on kujunenud aktivistid. 26 algorganisatsiooni juurde on moodustatud kindlad aktivistide grupid, kes on oma aktiivsust näidanud agitpunktide ja valimiskomisjonide töö kergendamises. Samuti on aktivistid organiseerinud 19 suurema algorganisatsiooni juures 2—3 suuremat selgituskoosolekut, kus kõnedega on esinenud kohalikud kui ka Võru linna algorganisatsioonide aktivistid.

Valimiskampaaniaga seoses on ajavahemikes: (Võru algorganisatsioonide aktivistide poolt) 1.—15. detsembrini korraldatud 20 koosolekut, 15. detsembrist — 1. jaanuarini korraldatud 15 koosolekut, 1. jaanuarist — 11. jaanuarini korraldatud 29 koosolekut.

Iga komnoorte algorganisatsiooni juhtivast tegevusest ja tegevuse koordineerimisest, kui kohapeal on EK(b)P liikmeid ja kandidaate, võtavad need osa.

Juhtivaid tegelasi komsomolis: Rahvamajade juhatuste esimehi — 7 komsomoli. Tööga hästi toimetulek. Agitatsioonipunktide juhatajaid — 20.

Käitisi pole, kus algorganisatsiooni on võimalik asutada.

Naisorganisaatoreid: 3 suuremas algorganisatsioonis on naissekretäre, kes korraldavad koosolekuid naiskomsomolide värbamiseks naaberalgorganisatsioonides.

Tööst veel: on moodustatud miilitsa abistamiseks brigaad, linnas 20-liikmeline, tegutseb Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäevast saadik (kaasaarvatud).

Igal algorganisatsioonil on seinaleht, enamusel koos rahvamajadega ja Maatööliste Ametiühinguga.

Eriringide töö sidumist poliitringide tööga on olnud märgata ettekannete ja referaatõhtute korraldamises. Eelpoolnimetatud õhtusi on toimunud: linnades — 8 ja maakonnas koos Maatööliste Ametiühinguga — 17.

Pidulikke koosolekuid noortele valijatele on korraldatud suurejooneliselt — 5, neist ulatuslikum on toimunud Võru linnas (üle 400 osavõtja).

Usuvastast selgitustööd on tehtud 11 algorganisatsioonis.

Kollektiivmajapidamise propageerimiskoosolekuid on peetud 9 algorganisatsioonis.

Side rahvamajaga on võrdlemisi pidev. Umbes 40% rahvamajade juhatusliikmeist on komsomolid.

Traktoriste on 30% komsomole. Protsendi vähesus on tingitud komsomolide east, mis enamuses 18—20 a. vahel, mistõttu neid peatse Punaarmeesse sundaega teenima mineku tõttu ei saadud traktoristide kursusile võtta. [...]

EK(b)P Võrumaa Komitee sekretär
[Allkiri]

EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 40, l. 8—9. Originaal.

Nr. 296

TOODANGU TÕUS TÜRI PABERIVABRIKUS

ETA siseinformatsioon

27. jaanuar 1941

Türi Paberivabrikus on tehtud lõplikud kokkuvõtted 1940. a. 4. kvartali tootmiseplaani täitmisest. Paberi valmistamise alal on plaan täidetud 113%, tselluloosi alal 102%. Võrreldes 1939. a. 4. kvartaliga on 1940. a. paberitoodang suurenenud 89%. Pleekimata tselluloosi alal on tõus 138% ja pleekitud tselluloosi alal koguni 265%. Iga töölise kohta on valmistoodangu hulga tõus 57%. 1941. a. I kvartali tootmisplaan tahetakse ületada veelgi enam, milleks aitab kaasa sotsialistlik võistlus Johansoni Paberivabrikuga Tallinnas.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 36, l. 106. Rotaatorieksemplar.

Nr. 297

VILJANDIMAA I PARTEIKONVERENTSI[1] RESOLUTSIOON PARTEIORGANISATSIOONIDE EELSEISVATE ÜLESANNETE KOHTA

30. jaanuar 1941

EK(b)P Viljandimaa komitee sekretäri sm. Abori aruande komitee tegevusest alates 1. augustist 1940. a. ärakuulanud ja läbiarutades, maakonna parteikonverents tunnistab komitee tegevuse poliitiliselt õigeks ja praktilise töö rahuldavaks.

Parteiorganisatsiooni töö algusest on möödunud lühike aeg, aga ÜK(b)P KK ja EK(b)P KK juhtimisel on maakonna parteiorganisatsioon ära teinud märkimisväärse töö nõukogude võimu sotsialistliku korra kindlustamiseks.

Nüüd, kus ENSV-s ja ka meie maakonnas juhtival kohal on sotsialistlik toodang, kus vabrikute, tehaste, kaubandus-, panganduse- ja transportettevõtete toodang on tõusnud, on kasvanud ka

töölisklass. Kasvab töötava rahva materiaalne ja kultuurne heaolu. Koolid on saanud kättesaadavaks ka töötava rahva lastele. Laienenud on tervishoidliste asutiste võrk. Märkimisväärsed muudatused on olnud ka põllumajanduses. Paljud maatamehed on saanud maad ja vabastatud aastasadasid kestnud mõisnikkude ja kulakute orjusest (rõhumisest). Töötavates massides kasvab bolševikkude partei autoriteet. Lühikese aja jooksul on maakonna parteiorganisatsioon koondanud endasse 110 kommunisti. Kasvanud on ka organisatsioonid, mis lähedased kommunistlikule parteile. Maakonna kommunistlike noorte ühingusse kuulub 215 liiget ja ametiühinguisse 8115 liiget. Suureneb töötava rahva poolehoid sotsialistlikule korrale. Töötava rahva koondumist ÜK(b)P KK ja töötava rahva armastatud juhi sm. Stalini ümber tõendavad meile möödunud valimised [NSV] Liidu Ülemnõukogusse. Maakonnas võtsid valimistest osa 97,5% kõigist valimisõiguslikest kodanikest ja kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide poolt hääletas 97,7% kõigist hääletajatest. Organisaatoritena ja agitaatoritena töötas (hääletamise) valimise ajal 2860 seltsimeest. Need seltsimehed on parteile truud abilised töörahva hulkade kasvatamiseks. Parteikonverents ühtlasi märgib, et parteiorganisatsiooni ja Maakonna Komitee töös on olnud rida puudusi ja vigu.

1) Oma töö algperioodil ei ole Maakonna Komitee tõelist tähelepanu pööranud parteiliikmete ja liikmekandidaatide vastuvõtmisele, mille tagajärjel parteisse pääsesid mittedistsiplineeritud, võõrad ja isegi vaenulised isikud.

2) Maakonna Komitee ei ole küllaldaselt tegelenud parteiliikmete ja töötava massi kommunistlikus suunas kasvatusküsimustega. Parteikoolid ja -ringid töötavad juhuslikult ja halvasti, tegevus läheb ettevalmistamata. ÜK(b)P ajaloo iseseisev õppimine kommunistide poolt ei vasta Keskkomitee poolt seatud nõuetele. ÜK(b)P ajaloo õppijaid konsulteeritakse ja abistatakse juhuslikult. Väheste teoreetiliste teadmiste tõttu paljud kommunistid teevad tõsiseid vigu. Klassivaenlase eraldamiseks ei ole olnud küllaldast valvsust, olles leplik, ja esines isegi ka klassivaenlase avalikku kaitsmist.

3) Ei ole küllaldaselt teostatud järelvalvet Maakonna Komitee otsuste täitmisel. Paljud partei organisatsioonid kas ignoreerivad neid otsusi, ei täida neid täpselt või mõningal juhul isegi ei täida neid [üldse].

4) Nõrgalt juhitakse ka kommunistlike noorte organiseerimist, puudub side ja juhtimine ametiühingutes.

5) Töötavas rahvas on veel tugevad usu jäänused, aga usuvastase tööga tegeletakse vähe. Maakonna Usuvastaste Ühing, mille eesotsas seisavad kommunistid, ei anna endast elumärki.

6) Linna- ja kohalikkudes omavalitsustes, kohtus ja teistes asutistes valitseb bürokratism. Kodanlikkude elementide vastu

ollakse liberaalne, ei tehta kõike [vajalikku] töötava rahva elu-korra parandamiseks.

7) Mitte kõikides koolides ei õpetata lapsi sotsialistlikus vaimus. Vanad pedagoogilised kaadrid peavad kinni vanadest põhimõtetest, ei tunne muret töötava rahva laste eest ja käituvad nendega jämedalt.

Parteikonverents otsustab:

1) Maakonna komitee uuele koosseisule, parteialgorganisatsioonidele ja kõigile parteiliikmetele partei liikmeks ja partei liikmekandidaatideks vastuvõtmisel kinni pidada meie partei XVIII kongressi* määrustest ja partei põhikirja nõuetest, teostades individuaalset ja põhjalikku valikut, tuua parteisse eesrindlikum osa töölisklassist, parimaid töötajaid stahhaanovlaste, parimaid haritlasi ja töötavaid talupoegi. Alati puhastada partei ridasid omakasupüüdlikest ja juhuslikest ollustest.

2) Kõige tõsisemat tähelepanu pöörata parteiliikmete ja kandidaatide kommunistlikule kasvatusele. Organiseerida järje[illegible] plaanikindlalt parteikooli ja õpperingide tööd. Parteikonverents nõuab kõigilt kommunistidelt iseseisvat igapäevast Marx-Lenini revolutsioonilise teooria õppimist ja kõige esmalt bolševike partei ajaloo õppimist. Abiks õppijaile organiseerida loenguid ja nõuandeid.

3) Ühes sellega parteikonverents juhib kõikide parteiorganisatsioonide tähelepanu sellele, et tunduvalt paraneks kommunistlik kasvatustöö laiades töötava rahva hulkades nii linnas kui ka maal, saavutada seda, et valimisaegsed agitkollektiivid jatkaks oma tööd massides. Maakonna Komitee peab regulaarselt kontrollima ja suunama nende tööd. Agitkollektiivide juhatajaile viia läbi plaanikindlad seminarid. Erilist tähelepanu pöörata usuvastase töö korraldamisele. Maakonna Usuvastaste Ühinguid täiendada parteilastega.

4) Parteikonverents nõuab Maakonna Komiteelt asuda maakonna kommunistlikkude noorte töö juhtimisele, andes abi noorte kommunistlikus kasvatuses, selleks, et kõik kommunistlikud noored oleks tõeliseks eelväeks noorte elus ja tegevuses.

5) Parteiorganisatsioon ei tohi unustada, et ametiühingud on kommunismi kooliks, et ametiühingute kaudu peame pidama katkestamata sidet töötavate hulkadega. Parteikonverents kohustab Maakonna Komiteed pidama ja kõvendama seda sidet. Pidada alalise valve all nende tööd ja tegevust, suunates seda teed mööda, mida näitab meie partei. Ametiühinguid tugevdada partei kaadritega.

6) Tugenedes partei, kommunistlikkude noorte ja ametiühingute organisatsioonidele, edendada sotsialistlikku võistlust ettevõtetes, tõstes tööproduktiivsust, suurendades arvuliselt ja hääliselt produktsiooni tõusu kui riigi majandusliku võime alust, parandada töötava rahva kultuurset ja materiaalset olukorda. Kõigis nendes küsimustes kommunistidel tuleb asuda esirinda.

* Mõeldakse 1939. aasta märtsis toimunud ÜK(b)P XVIII kongressi otsuseid, mille kohta vt. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid, III osa, Tallinn, 1957, lk. 336—393.

7) Iga päev juhtida talupoegade ettevalmistust kevadiseks külviks, kehvikutele anda praktilist abi põllutöömasinate, inventari ja kunstväetiste ostmiseks, seemnevilja alalhoidmiseks jne. Erilist tähelepanu pöörata uuelt organiseeritud sotsialistlikele ettevõtetele põllumajanduses — masin-traktorijaamadele.

8) Parteikonverents nõuab, et loodaks bolševistlik kord nõukogude organites — linnavalitsuses jne., puhastades need organid töölistele vaenulistest ollustest, väljakiskudes bürokratismi. Lõpetada kodanlaste liberaalne kohtlemine. Juhtivad kohad esimeses järjekorras anda töölisklassile. Parandada töötava rahva korteri- ja elamistingimusi kodanlaste arvel.

9) Maakonna Komitee alalise kontrolli ja juhtimise alla võtta töö koolides ja õppeasutustes. Ustavad parteile ja nõukogude korrale pedagoogilised kaadrid asetada nii, et igas koolis ja õppeasutises partei direktiivide ellurakendajateks oleks nemad, ja et koolis kindlalt kinni peetaks Hariduse Rahvakomissariaadi kavadest. Parteikonverents loodab, et Maakonna Komitee ja partei organisatsioonid teostavad vajalikku kontrolli oma ülesannete täitmise üle — teostada seega kommunistliku partei ülesandeid.

10) Senisest suuremat tähelepanu tuleb pöörata Viljandimaa Komitee häälekandjale «Punane Täht», et ta temale pandud ülesandeid täidaks, selleks korraldada ajalehe kirjasaatjatele instrueerimiskoosolekuid, aidata organiseerida kirjasaatjate võrku ja levitamist ning aidata kaasa lehe sisukamaks muutmiseks.

11) Kuna Osoaviahimil * on suur ja tähtis ülesanne täita noorte ettevalmistamiseks Punaarmeesse astumiseks, siis võtta Osoaviahim senisest suurema kontrolli alla ja anda nimetatud organisatsioonile kõike võimalikku abi ja juhatust.

[Pitsat]

ERPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 34, l. 20—24. Tõestatud ärakiri.

[1] 25. jaanuarist 3. veebruarini 1941 toimusid Eesti NSV-s maakondade ja linnade parteikonverentsid, kus tehti kokkuvõtteid vastavate maakondade ja linnade parteiorganisatsioonide võitlusest nõukogude võimu taaskehtestamise ja esimestest edusammudest sotsialistliku ühiskonna rajamisel. Konverentsidel valiti maakondade ja linnade parteikomiteed ning delegaadid EK(b)P kongressile (vt. dok. nr. 302 ja märkus 1 selle juurde).

Viljandimaa I parteikonverentsist, mis toimus 29. ja 30. jaanuaril 1941 Viljandis, võttis osa 88 saadikut, neist 71 otsustava ja 17 nõuandva häälega (ERPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 34, l. 6). Konverentsi tööst võttis EK(b)P Keskkomitee esindajana osa P. Keerdo, kes esines konverentsil sisuka kõnega.

* Osoaviahim — lühend Nõukogude Liidu Riigikaitse ja Lennunduse ning Keemiatööstuse Abistamise Ühingu venekeelsest nimest (Общество содействия оборонной промышленности и авиационно-химическому строительству СССР).

Konverentsi esimesel päeval kuulati ära EK(b)P Viljandimaa Komitee sekretäri O. Abori aruanne Komitee tööst. Konverents valis EK(b)P IV kongressile 8 otsustava ja 5 nõuandva häälega saadikut ning 6-liikmelise (O. Abori, E. Piip jt.) maakonna parteikomitee.

Nr. 298

KIRJAOSKAMATUSE LIKVIDEERIMISEST

Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaadi Kooliosakonna kiri Riiklikule Arvestusvalitsusele

30. jaanuar 1941

Hariduse Rahvakomissariaat teatab Teile, et kirjaoskamatuse likvideerimise aktsioon on organiseerimisel. Maakondades, kus kirjaoskamatuse protsent on kõrgem, on selle likvideerimisele juba asutud. Esialgsetel kolmest maakonnast kogutud andmetel on kirjaoskamatuid 15—50 a. vanustest Petserimaal 3704, Tartumaal 303 ja Virumaal 232. Nende õpetamiseks kavatsetakse avada Petserimaal 112, Tartumaal 25 ja Virumaal 31 õppepunkti.

Nagu kohtadelt teatatakse, on suurem osa õppepunkte tööd alustanud. Et aga kogu see aktsioon on alles asutamisstaadiumis, siis praegu ei ole võimalik selle ala kohta anda kindlaid arvulisi andmeid. Need andmed selguvad 1941. a. I kvartali lõpuks.

Hariduse Rahvakomissar

Kooliosakonna juhataja

ENSV ORRKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 796, l. 1. Ärakiri.

Nr. 299

MAAKOOLIDE EHITAMISE, AUTOPARGI MURETSEMISE JA VABARIIKLIKU TÄHTSUSEGA TEEDE EHITAMISE FINANTSEERIMINE

Eesti NSV Riikliku Plaanikomisjoni kiri Eesti NSV Rahanduse Rahvakomissariaadile

30. jaanuar 1941

Teatame Teile väljavõtte NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu otsusest p. 21:

«Kohustada NSV Liidu Rahanduse Rahvakomissariaati ette nägema Eesti NSV eelarves 1941. aastal 20 maakooli ehitamise finantseerimine ning samuti vajalikud mittelimiitsed kapitaalinvesteeringud lutused autopargi muretsemiseks ja vabariikliku tähtsusega teede ehitamiseks».

Joh. Jaanusso

Riikliku Plaanikomisjoni esimehe asetäitja

Raudsepp

Kapitaalehituse osakonna juhataja

ENSV ORRKA, f. R-4, nim. 1, s.-ü. 724, l. 107. Ärakiri.

Nr. 300

EK(b)P JÄRVAMAA ORGANISATSIOONI EELSEISVAD ÜLESANDED MAJANDUSLIKU JA PARTEIPOLIITILISE TÖÖ ALAL

EK(b)P Järvamaa organisatsiooni üldkoosoleku[1] resolutsioon

1. veebruar 1941

EK(b)P Järvamaa organisatsiooni üldkoosolek konverentsi tingimustes, ära kuulanud partei Järvamaa sekretäri aruande, otsustab Järvamaa komitee tegevus tunnistada rahuldavaks ja tema poliitiline liin õigeks.

Maareformi läbiviimisega Järvamaal lahendati külas maanälg ja võeti võimalus kurnata hallparunite poolt maatamehi ja kehvikuid. Maareform teostati kommunistide otsesel juhtimisel ja kontrolli all. Koosolek otsustab maareformi tulemused Järvamaal heaks kiita.

Koosolek teeb valitavale komiteele ülesandeks kohe asuda kevadise külvi ettevalmistustöödele. Järvamaa asub karjanduse alal teiste maakondade seas esirinnas. Koosolek peab vajalikuks kindlustada Järvamaa positsiooni karjanduse alal, kõigiti arendada karjakasvatust ja tarvitusele võtta abinõud, et külas loomade arv veelgi suureneks. Kõigekülgselt abistada uusi maasaajaid ja tugevdada parteiorganisatsiooni tööd külas.

Tööstuses on tööliste arv kasvanud ca 50%, samal ajal aga toodang on rohkem kasvanud. Koosolek teeb valitavale komiteele ülesandeks võidelda tööstuses tööviljakuse tõstmise eest ja süvendada Järvamaa vabrikutes sotsialistlikku võistlust ja stahhaanovlust senisest suuremal määral. Vastavalt ÜK(b)P KK ja Üleliidulise Rahvakomissaride Nõukogu määrusele astuda samme kohaliku tööstuse arendamiseks.[2] Hoolitseda transpordi, eriti raudteetranspordi korraliku funktsioneerimise eest. Kindlustada küttepuude, turba ja teiste küttematerjalide saamist vajalikul määral tööstusele, asutistele ja eraisikuile.

Koosolek peab vajalikuks tõsta kommunistide revolutsioonilist valvsust klassivaenlase vastu, nõukogude korra vaenlasi välja puhastada nõukogude riigiaparaadist ja kooperatiivsetest ettevõtetest. Kindlustada tööliste ja talurahva liitu revolutsiooni saavutuste kaitsmiseks igasuguste vaenlaste vastu.

Koosolek peab vajalikuks tõsta sotsialistliku isamaa kaitsevalmidust kapitalistliku ümbruse vastu ja selleks kõvendada Punaarmeed ja tema lahinguvõimet.

Koosolek peab vajalikuks, et kommunistid kõvendaksid oma sidemeid parteitute hulkadega ja senisest suuremal määral võtaksid osa kõigi ettevõtete ja asutuste elust, senisest edukamalt läbi viies partei poolt asetatud ülesanded. Viia poliitharidusliku töö massidesse, selleks kasutada rahvamaju ja teisi võimalusi. Kõvendada usuvastast propagandat hulkade keskel. Kommunistide

teha ülesandeks senisest paremini juhtida ametiühinguid, [illegible] muutuksid tõeliseks kommunismi kooliks. Luua Mopri ja [illegible] aviahimi osakonnad[3] Järvamaal, nende organisatsioonide [illegible] kaasa aidata. Tõmmata kaasa naisi kõigis meie üritusis[illegible].

Koosolek tunnistab rahuldavaks 12. jaanuaril 1941. a. [illegible] nud Nõukogude Liidu Ülemnõukogu valimiste läbiviimise Järvamaal ja teeb valitavale komiteele ülesandeks tutvuda kõigi [illegible] tatud valimiste ettevalmistustöödel ja valimiste käigus [illegible] vigadega, et neid eelseisvatel valimistel mitte korrata. Tunnistada valimiste hoogtöö eeskujulikuks Albu vallas, kus käis hääletamas 99,7% valijaid. Tunnistada sm. Malmi ja Leesmendi [illegible] hoogtöö Väätsa vallas puudulikuks, kuna Väätsa vallas oli [illegible] mistest osavõtjate protsent kõige madalam.

Koosolek teeb valitavale komiteele ülesandeks anda välja [illegible] des EK(b)P Järvamaa komitee häälekandjat[4], selleks [illegible] kaadreid leides. Senisest suuremat tähelepanu pöörata [illegible] ja asutiste seinalehtede väljaandmisele.

Koosolek peab vajalikuks liikmekandidaatide arvu suurendamist, kuid senisest suuremat tähelepanu pöörata vastuvõetavate kandidaatide omadusele, et parteisse pääseksid ainult kõige [illegible] mad seltsimehed töötava rahva hulgast, kes on truud Lenini-Stalini lipule.

Koosolek tunnistab komitee töö parteiliikmete ja kandidaatide poliithariduslikü taseme tõstmiseks puudulikuks ja teeb [illegible] deks valitavale komiteele suuremat tähelepanu pöörata parteiliikmete ja kandidaatide teoreetilisele ettevalmistusele. Komiteele ülesandeks teha paremini juhtida partei algorganisatsioonide [illegible]

Koosolek tunnistab, et komitee ei ole küllaldasel määral [illegible] nud ja abistanud komnoori nende töös. Koosolek teeb [illegible] komiteele suuremal määral juhtida ja abistada komnoori, [illegible] nende marksistlik-leninistlikku teoreetilist taset.

Koosolek teeb valitavale komiteele ülesandeks [illegible] Nõukogude kooli, tõsta õpetajate poliithariduslikku taset, [illegible] praegu jätab soovida ja võidelda sotsialistliku kultuuri kõrgemale astmele tõstmise eest.

Koosolek teeb valitavale komiteele ülesandeks rohkem [illegible] panu pöörata kaadrite ettevalmistamisele ühiskondlikel ja [illegible] duslikel aladel. Maksimaalselt rakendada neid parteiliste [illegible] kaadritena, kes aitasid läbi viia 12. jaanuaril 1941. a. valimiste hoogtööd.

ÜK(b)P XVIII konverentsi tähistada sotsialistliku [illegible] organiseerimisega kõigis tööstustes ja asutustes. Vastu minna ÜK(b)P XVIII konverentsile suurte edusammudega kõigil [illegible] del.

Ärakiri õige: E. [illegible]

[Pitsat]

EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 3, l. 33—34. Tõestatud ärakiri.

[1] EK(b)P Järvamaa organisatsiooni üldkoosolek konverentsi õigustes toimus 31. jaanuaril 1941 Paide rahvamajas (vt. EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 3). Aruandega EK(b)P Järvamaa Komitee tööst esines selle sekretär E. Säremat. Aruandele järgnesid elavad ja asjalikud läbirääkimised. Üldkoosolek valis 7-liikmelise (E. Säremat, A. Pusta jt.) EK(b)P Järvamaa Komitee ning 5 saadikut EK(b)P IV kongressile.

[2] Mõeldakse ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu poolt 9. jaanuaril 1941 vastu võetud määrust «Abinõudest laialttarvitatavate kaupade ja toiduainete tootmise suurendamiseks kohalikust toorainest» (vt. «Kommunist» nr. 14, 14. jaanuaril 1941 või «Rahva Hääl» nr. 12, 14. jaanuaril 1941). See määrus etendas tähtsat osa Eesti NSV kohaliku tööstuse arendamises.

[3] See EK(b)P Järvamaa organisatsiooni üldkoosoleku poolt püstitatud ülesanne täideti edukalt. 1941. aasta mais töötas Järvamaal juba 27 Osoaviahimi algorganisatsiooni (osakonda), kelle tegevust juhtis Osoaviahimi Järvamaa Nõukogu (vt. «Töötav Järvalane» nr. 8, 24. mail 1941).

[4] EK(b)P Järvamaa Komitee häälekandja «Töötav Järvalane» hakkas ilmuma Paides 26. aprillil 1941. 17. jaanuarist kuni 26. aprillini 1941 oli Viljandis ilmuv EK(b)P Viljandimaa Komitee häälekandja «Punane Täht» ühtlasi ka EK(b)P Järvamaa Komitee häälekandjaks.

Nr. 301

EK(b)P TALLINNA ORGANISATSIOONI TEGEVUSEST

Väljavõte EK(b)P Tallinna organisatsiooni I konverentsi resolutsioonist partei linnakomitee aruande kohta

5. veebruar 1941

Kuulanud ära ja arutanud läbi partei Linnakomitee sekretäri sm. F. Okk'i aruande Eestimaa Kommunistliku (bolševikkude) Partei Tallinna Linnakomitee tegevuse kohta, partei I Linnakonverents tunnistab Partei Tallinna Linnakomitee poliitilise joone õigeks ja praktilise töö rahuldavaks.

Tallinna parteiorganisatsioon jõudis välja põranda alt väikesearvulisena ja ajavahemikus 21. juunist 1940. a. kuni 1. veebruarini 1941. a. kasvas 15-kordseks, tulles oma konverentsile organisatsiooniliselt tugevnenuna, ühtsena ja tihedalt koondununa EK(b)P Keskkomitee ja seltsimees Stalini ümber.

Tallinna parteiorganisatsioon suutis asuda tööliste ja töörahva eesotsa võitluses nõukogude võimu kehtimapanekuks Eestis, selle võimu kõvendamiseks, ajalooliste otsuste teostamiseks suurte tööstus- ja kaubandusettevõtete ja pankade natsionaliseerimises, tootmise organiseerimises uutel sotsialistlikel alustel.

Konverents märgib, et Tallinna käitised on oma tootmisplaani 1940. a. viimase viie kuu kestel, s. o. Nõukogude võimu kehtimahakkamise momendist alates, täitnud enam kui 100-protsendiliselt. Tööliste arv kasvas nelja kuuga 7129 inimese võrra. Töötaolu on põhiliselt likvideeritud.

Partei Linnaorganisatsioon on saavutanud suuri tulemusi organisatsioonilis-parteilises töös. On moodustatud 53 partei alg-

organisatsiooni, on organiseeritud Marksismi-Leninismi Õhtuülikool ja õhtune Nõukogude Parteikool 246 õppijaga; töötavad 1 õpiringi Stalinliku Konstitutsiooni ja ÜK(b)P Ajaloo Lühikursuse õppimises. On teostatud parteiliste, ametiühinguliste ja majanduslike kaadrite valik. Kommunistide hulgast on juhtivale tegevusele edutatud 329 inimest.

Agitatsiooni-propaganda töö tõhusus ilmnes eriti silmapaistvalt valimiskampaania puhul saadikute valimistel NSV Liidu Ülemnõukogusse. Valimistest võttis osa üle 96% valijatest, kommunistide ja parteitute Stalinliku bloki kandidaatide poolt hääletas 97% kõigist valimistest osavõtnud valijatest.

Kommunistide ja parteitute bloki võit valimistel NSV Liidu Ülemnõukogusse kõneleb masside poliitilise aktiivsuse suurest tõusust, kommunistliku partei üha kasvavast autoriteedist ja fikseerib lõplikult Eesti töörahva maailmaajaloolise tähtsusega võidud, mis ta saavutas NSV Liidu rahvaste vennaliku abiga.

Ettevalmistused Eestimaa Kommunistliku (bolševikkude) Partei IV kongressiks ja Üleliidulise Kommunistliku (bolševikkude) Partei XVIII konverentsiks leidsid oma väljenduse parteilis-poliitilise töö tugevnemises, sotsialistliku töövõistluse edasises arengus ja stahhaanovliku liikumise tõusus.

Ühtlasi konverents märgib linnakomitee tegevuses järgmisi suuri puudusi:

a) Mitteküllaldane tegevus Nõukogude ja majandusliku aparaadi tugevdamises, tema puhastamises võõrastest ja vaenulikest ollustest ja parteile ja nõukogude võimule ustavate seltsimeeste julges edutamises juhtivale tööle.

b) Organisatsioonilis-parteilise tegevuse ja kommunistide marksistlik-leninliku kasvatuse korraldamise mitteküllaldaselt kõrge ideelis-poliitiline tase.

Nõrgalt on korraldatud töö parteiaktiiviga.

c) Mitteküllaldane kommunistlike noorte ühingu, ametiühingute ja ühiskondlike massiorganisatsioonide (MOPR, Osoaviahhim, ROKK *) juhtimine, ja samuti on töö nõrk ka naiste hulgas.

d) Mitteküllaldane sotsialistliku töövõistluse ja stahhaanovliku liikumise juhtimine ja kommunistide eesmise osa kindlustamine tootluses [. . .]

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 37, l. 45—46. Ärakiri.

* ROKK — lühend Vene Punase Risti Seltsi venekeelsest nimest (Российское общество Красного Креста).

Nr. 302

EK(b)P IV KONGRESSIL[1] KESKKOMITEE ARUANDE KOHTA VASTU VÕETUD RESOLUTSIOON

8. veebruar 1941

I

Kongress konstateerib, et Eestimaa Kommunistlik (bolševikkude) Partei on 1922. aastal toimunud III kongressi otsuste teostamisel pidanud kangelaslikku revolutsioonilist võitlust tööliskassi huvide eest, nõukogude võimu kehtimapaneku eest. Selles võitluses langesid eesti kodanluse timukate ohvritena Eesti töörahva parimad pojad ja tütred — Viktor Kingissepp, Jaan Kreuks, Jaan Tomp ja teised. Sajad kommunistid vaevlesid vanglais.

Sügaval põranda all kommunistlik partei ei katkestanud mitte minutikski tihedat sidet töötavate massidega, juhtides nende revolutsioonilist võitlust. Eesti kommunistid selgitasid väsimatult massidele ja veensid neid selles, et ainsaks teeks kapitalistlikust ikkest päästmiseks on nõukogude võimu kehtimapanek ja vankumatu sõpruse loomine NSV Liidu rahvastega.

21. juunil 1940. aastal Eestimaa Kommunistlik Partei asus töötavate masside liikumise etteotsa uue valitsuse loomiseks, kes oleks suuteline kindlustama tihedat sõprust NSV Liidu rahvastega. Uus valitsus saatis laiali reaktsioonilise Riigivolikogu. Valimistel 14. ja 15. juulil 1940. aastal «Eesti Töötava Rahva Liit», milles juhtivat osa teostasid kommunistid, saavutas hiilgava võidu. Riigivolikogu saadikud, väljendades rahva tahet, avaldasid ühel häälel oma seisukoha nõukogude võimu kehtimapaneku kohta Eestis ja tema astumise poolt NSV Liidu koosseisu.

Eesti töörahvas saavutas nõukogude võimu kehtimapaneku Nõukogude Liidu stalinliku välispoliitika edu tulemusena, Nõukogude Liidu rahvaste vennalikul abil. Eestimaa Kommunistlik Partei osutus suuteliseks asuma masside etteotsa ja edukalt teostama üleminekut nõukogude korrale ning seda kindlustama, eelkõige selletõttu, et ta tegutses ÜK(b)P leninliku-stalinliku Keskkomitee juhtimisel, et teda juhtis suur Stalin.

II

EK(b)P IV kongress leiab, et partei organisatsioon pärast väljumist põranda alt on lühikese ajaga saavutanud silmapaistvat edu. Väikesearvulisest organisatsioonist partei on kasvanud kümnekordseks ja tuli IV kongressile organisatsiooniliselt tugevenult, ühtsena ja koondununa ÜK(b)P KK ja seltsimees Stalini ümber.

Kommunistlik partei asus masside poliitilise aktiivsuse etteotsa ja ta saavutas Eesti töörahva moraalse ja poliitilise ühtsuse

ning koondumise Lenini-Stalini partei ja nõukogude võimu ümber. Sellest annavad selge tunnistuse NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute valimiste tagajärjed. 1940. aasta juulis võttis Riigivolikogu valimistel hääletamisest osa 84,1% valijaist. Liidu Nõukogusse valimistest aga võttis osa 97,4% valijaist ja Rahvuste Nõukogusse valimistest 97,32% valijaist. Kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide poolt hääletas Liidu Nõukogu saadikute valimistel 97,1% ja Rahvuste Nõukogu saadikute valimistel 95,73% hääletamisest osavõtnuist. Valimiste tulemused kindlustasid lõplikult Eesti töötava rahva ajaloolised võidud, mida nad saavutasid NSV Liidu rahvaste vennaliku abiga ja bolševistliku partei juhtimisel.

Eestimaa Kommunistlik (bolševikkude) Partei oma juhtimisega kindlustas ajalooliste otsuste eduka elluviimise suurtööstuse, pankade ja suurkaubanduse natsionaliseerimise ning kogu maa rahva omanduseks kuulutamise kohta, Nõukogude võimu organite kujundamisel, uue aparaadi loomisel tööstuse, transpordi, kaubanduse ja rahvahariduse ja muudel aladel.

Sotsialistlikel alustel organiseeritud Eesti tööstus ja transport on juba teinud suuri edusamme. Tööstus on laienenud, käiku on lastud kapitalistide poolt seismapandud ettevõtted, tööpuudus on põhiliselt likvideeritud, tootmisse on tõmmatud üle 22 000 uue töölise, on tõusnud tööviljakus, üha laieneb käitistes sotsialistlik võistlus ja stahhaanovlik liikumine.

Hulgikaubandus on põhiliselt muutunud riiklikuks, jaekaubanduses aga langeb 65 kuni 70% kogu kaubakäibest riiklikule ja kooperatiivsele kaubandusele. On pandud käibele nõukogude valuuta, mis soodustab rahvamajanduse sotsialistliku sektori kiiret kasvamist.

Eesti töötav talurahvas on Nõukogude valitsuselt saanud maad. Enam kui 64 000-le endisele maatamehele ja vähese maaga talupojale on jagatud maad suurmaapidajate ja riikliku maatagavara arvel. Endised maatamehed ja vähese maaga talupojad on saanud pikaajalist krediiti 9 miljoni rubla suuruses ning soodsatel tingimustel metsa hoonete ehitamiseks. Töötav talupoeg on vabanenud ülekohtustest maksudest ja võlgadest.

Nõukogude võimu olemasolu kestel meie riigis on põhjalikult paranenud töörahva aineline ja kultuuriline seisukord: on tõstetud töötasu, pandud kehtima tasuta ravi, töörahva lapsed on vabastatud õppemaksust, töölisi on keldritest ja pööninguilt ümber paigutatud kodanlaste endistesse korteritesse.

Kongress märgib, et need edusaavutused olid võimalikud üksnes töötajate aktiivse osavõtu tõttu riiklikust, majanduslikust ja kultuurilisest ülesehitustööst. Suurt osa nende aktiivsuse tõstmisel etendasid ametiühingud, kes on muutunud massiorganisatsioonideks, tehes suurt tööd ametiühingu liikmete kasvatamise alal.

Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing on muutunud massiorganisatsiooniks, partei ustavaks abiliseks.

Kuid need edusammud ei pea parteiorganisatsioone siiski rahuldama.

EK(b)P ees seisavad suured ja vastutusrikkad ülesanded: a) Kogu rahvamajanduse ümberkorraldamine ja organiseerimine sotsialistlikel alustel ja riigi majandusest kapitalistlike olluste väljatõrjumine. b) Nõukogude aparaadi edasine tugevdamine ja töörahvahulkade tõmbamine aktiivsele osavõtule riigielu juhtimisest. c) Töötava rahva kommunistlik kasvatamine.

Kongress hoiatab parteiorganisatsioone, et nende ülesannete lahendamine osutub seotuks paratamatute raskustega, klassivaenlase pöörase vastupanuga. Kongress nõuab igalt kommunistilt mobilisatsioonilist valmisolekut, bolševistlikku valvsust ja kõikide parteiridade senisest veel suuremat ühte liitumist. Kogu ENSV töörahvas koondub nende ülesannete lahendamisel veel tihedamini kommunistliku partei ja seltsimees Stalini ümber, mis on meie võidu otsustavaks eeltingimuseks.

III

Kongress seab EK(b)P Keskkomiteele ja kõikidele parteiorganisatsioonidele järgmised ülesanded:

I. Tööstuse ja transpordi alal

1) Võtta kõrvalekaldumatule täitmisele ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu otsus tööstuse arendamise kohta 1941. aastal, kindlustades põlevkivi tootmise suurendamist, võrreldes 1940. aastaga, 42% võrra, klaasitööstuse toodangu suurendamist 50% võrra, naha- ja jalatsitööstuse toodangu suurendamist 20% võrra, tekstiiltööstuses kangaste toodangu juurekasvu 14 milj. meetri võrra, lõnga toodangu juurekasvu 800 tonni võrra, suurendada tsemendi tootmist 13% võrra, tellisekivide tootmist 34% võrra, lubja tootmist 67% võrra ja alabastri tootmist 2 korda.

Kooskõlas tööstuse kasvuga suurendada elektrijaamade võimsust vastavalt NSVL Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P KK otsusele.

2) Lugedes laialttarvitatavate kaupade tootmise laiendamiseks tarvitusele võetud abinõusid puudulikkudeks, teha uuele Keskkomiteele ülesandeks välja töötada konkreetsed abinõud, mis kindlustaksid NSV Liidu RKN ja ÜK(b)P Keskkomitee otsuse «Abinõudest laialttarvitatavate kaupade ja toiduainete tootmise suurendamiseks kohalikust toorainest» täitmist.*

* Vt. märkus 2 dok. nr. 300 juurde.

Seejuures kongress pöörab erilist tähelepanu käsitööliste kooperatsiooni ja kohaliku kalapüügimajanduse arendamisele, olemasolevate artellide organisatsioonilis-majandusliku tugevdamise ja käsitööliste edasise koopereerimise teel.

3) Kongress kohustab tööstuse rahvakomissariaate ja ettevõtete parteiorganisatsioone kindlustama tööstusliku ja kommunaal- ning eluolulise ehitustöö vajalikku ettevalmistust ja läbiviimist nii, et 96,7 miljoni rubla suurune kapitaaltööde plaan täielikult täidetaks.

4) Kongress kohustab tööstuse rahvakomissariaate ja ettevõtete partei- ning ametiühingulisi organisatsioone lugema peaülesandeks oma töös 1941. aasta plaani kindlat täitmist, produktsiooni kvaliteedi tõstmist ja omahinna alandamist, tehnilise normeerimise sisestamist tööstusse, saavutades tööliste maksimaalset hõlmamist tükitööga ja töö produktiivsuse tõstmist NSV Liidu eesrindlike ettevõtete tasemele.

Tuleb kõige täielikumalt ära kasutada tööstuslik varustus ja mehhanismid, teostada materjalide, kütteaine ja elektrienergia kõige valjumat kokkuhoidu, võidelda lisa- ja administratiivsete kulude vähendamise eest.

5) Sotsialistliku võistluse arengu ja stahhaanovlike töömeetodite sisestamise alusel kindlustada laadimisplaani täitmine ja ületamine raudtee-, auto- ja meretranspordi alal, saavutada vagunite ja laevade käibe kiirendamist.

6) Tunduvalt tõhustada raudteemajandust raudtee sõlmjaamade laiendamise, vedurimajanduse, signalisatsiooni, side ning vesivarustuse edasise suurendamise teel.

7) Meretranspordi alal: õigeaegselt läbi viia natsionaliseeritud laevade kapitaalremont ja korda seada sadamamajandus, laiendada sadamaid, suurendada Tallinna sadama mehhaniseerimist, laiendada laoplatside pindala jne.

Kongress märgib parteiorganisatsioonide nõrka tööd sotsialistliku töövõistluse ja stahhaanovliku liikumise juhtimisel. Sotsialistlik töövõistlus ja stahhaanovlik liikumine kannavad enamikes ettevõtteist kampaania iseloomu, juhtivad kaadrid pole veel jõudnud täiele arusaamisele, et need on võimsad vahendid tööstuse ja kogu rahvamajanduse kiireks tõstmiseks.

Kongress kiidab heaks tekstiiltööstuse tööliste algatuse, kes arendasid sotsialistlikku võistlust teiste vennasvabariikidega, ja paneb ette kõikidele partei ja ametiühingute organisatsioonidele ja juhtidele asuda tööliste töötõusu etteotsa, taotledes kommunistide avangardlikku osa töös.

II. Põllumajanduse alal

Kongress püstitab partei- ja nõukogude organisatsioonidele ning maaorganitele järgmised ülesanded:

1) Viia Nõukogude Liidu valitsuse poolt kinnitatud külviplaanid talumajapidamisteni hiljemalt 1-ks märtsiks ja kindlustada masina- ja traktorijaamade, kolhooside, sovhooside ja talumajapidamiste eeskujulik ettevalmistus kevadiseks külviks; külviplaani täitmiseks kindlustada põllumajandus seemnega kõikide kultuuride alal, organiseerida seemnete puhastamist ja sorteerimist; ENSV Põllutöö Rahvakomissariaadil kindlustada mineraalväetiste, loomasööda, aedviljakultuuride seemnete ja põllumajandusliku inventari õigeaegset saatmist külla; määrata täiendav põllumajanduslik krediit kehvadele ja keskmistele talupoegadele hobuste, lehmade, inventari ja seemnete ostuks.

2) Hiljemalt 1. aprilliks peab masina- ja traktorijaamade esimene järjekord — 15 masin-traktorijaama — kevadisteks töödeks täielikult ette valmistatud olema; toimetada kohale traktoreid ja vajalik haakeinventar; täielikult komplekteerida isiklik koosseis vajalike tööliste, traktoristide, mehaanikute ja agronoomidega; sõlmida lepingud põllumajanduslikeks töödeks kehvade ning keskmiste talumajapidamistega, maa ülesharimise ühingutega ja põllumajanduslike artellidega, toimetada kohale põletisaine kevadiseks külviks, tagavaraosad ja varustus jooksevremondi töökodade tarvis; töötada välja traktorite abil toimuva põllutöö täpne plaan brigaadide järgi.

3) Pidada otsustavat võitlust kariloomade arvu säilitamise eest. Võtta karmile vastutusele kõik kulaklikud ollused, kes karja hävitavad.

Ratsionaalselt ära kasutada kõik loomasööda tagavarad ja need õieti jaotada.

4) Kongress teeb EK(b)P Keskkomiteele ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogule ülesandeks hiljemalt 1-seks märtsiks läbi töötada konkreetsete abinõude plaan sovhooside töö tõhustamise alal, selleks, et juba käesoleval aastal muuta sovhoosid kõrgesti produktiivseteks rentaabliteks majapidamisteks.

5) Kongress juhib parteiorganisatsioonide ja nõukogude ning maaorganite tähelepanu vajadusele arendada külas lihtsaid ühistegevuse vorme (piimaühingud, tarbijateühingud, masinaühingud jne.) ning nende kaudu ette valmistada töötavat talurahvast järkjärguliseks üleminekule ühistegevuse kõrgematele vormidele, kollektiivsele põllumajanduslikule tootmisele. Ühtlasi on tarvis teha kehvikute ja keskmike hulgas pidevat selgitustööd nende tutvustamiseks NSVL kolhoosliku ehitustööga ja astuda samme olemasolevate vabatahtlikkuse põhimõtte alusel organiseeruvate ühisharimise ühingute ja põllumajanduslike artellide igati tugevdamiseks ja abistamiseks.

6) Kongress tunnistab, et kõigi parteiorganisatsioonide, nõukogude ja maaorganite peamiseks ülesandeks küla sotsialistliku ümberehituse alal on küla kehvikute ja keskmike masside koondamine partei ja nõukogude võimu ümber ja nende mobiliseerimine partei ja nõukogude võimu ees seisvate ülesannete täitmiseks külas.

III. Riikliku ja kooperatiivse kaubanduse alal

1) Kohustada riikliku ja kooperatiivse kaubanduse organeid laiendama kaubanduslikku võrku, eriti toiduainetekauplusi ja kioskeid, eelkõige tööliste rajoonides.

2) Korraldada kehvik- ja keskmiste talupoegade majanduslike ja kultuuriliste vajaduste rahuldamist, pöörates erilist tähelepanu põllumajanduse põhirajoonidele. Suures ulatuses organiseerida tööd toiduainete ressursside suurendamiseks sigade nuumamise, kalapüügi, puu- ja aedvilja hoidistamise jne. teel.

3) Tarbijate kooperatiivide juhatuste ja revisjonikomisjonide eelseisvad valimised viia läbi nii, et kooperatiive juhtivate kaadrite uuendamisega kindlustada tarbijate kooperatsiooni ümberkorraldus nõukogude korra kohaselt.[3]

IV. Nõukogude ülesehitustöö alal

1) Igakülgselt kindlustada maakondade ja valdade täitevkomiteesid kui töölisklassi diktatuuri organeid, samuti parandada kõikide kohapealsete administratiivsete ja majanduslike asutuste tööd.

2) Luua laialdane töötajate aktiiv kohapealsete riigi võimu organite ümber, arendada kohapealsete täitevkomiteede juures komisjonide ja sektsioonide tööd üksikute majanduse ja kultuuri töö alade järele ja sellega soodustada võitlust bürokratismi vastu ning üksikute nõukogude asutuste poolt tööliste, talupoegade ja haritlaste avalduste ning kaebuste läbivaatamisele lubamatu ükskõikse suhtumise likvideerimist.

3) Juba kõige lähemal ajal otsustavalt tõhustada tööd elanikkonna kultuur-eluoluliste tarvete rahuldamise alal.

V. Riigikaitse alal

Kongress seab partei- ja nõukogude organisatsioonidele ülesandeks kõigiti abistada Punaarmeed ja Mere-Sõjalaevastikku sõjalise ja poliitilise ettevalmistuse edasises tugevdamises. Kindlustada ja laiendada sidet Punaarmee ja Mere-Sõjalaevastiku üksustega, ümbritsedes sõdureid alatise hoolitsuse ja tähelepanuga.

EK(b)P Keskkomiteel tõhustada ühiskondlike kaitseorganisatsioonide juhtimist ja tõsta kommunistide, eelkõige aga kogu parteiaktiivi sõjalise väljaõppe kvaliteeti. Arendada õppust õhukaitse ja keemilise kaitse aladel, kõigiti arendada suusa-, jalgratta-, laske- ja sõjalist ning mereväelist sporti, suuremal arvul kaasa tõmmata töörahvast riigikaitselistesse ühiskondlikesse organisatsioonidesse, tõsta õppiva noorsoo sõjalise väljaõppe taset, otsustavalt ellu viia seltsimees Stalini juhist selle kohta, et «tuleb kogu meie rahvas hoida mobilisatsioonilise valmisoleku seisukorras sõjalise kallaletungi hädaohu ees, et mingi «juhuslikkus» ja mingid meie väliste vaenlaste vigurdused ei saaks meid tabada ootamatult» (Stalin).

VI. Ametiühingulise ülesehitustöö alal

1) Teostada ametiühingute töö ümberkorraldus, seades nende peamisteks ülesanneteks võitluse tootmisplaani täitmise eest, töödistsipliini kõvendamise, tööviljakuse tõstmise ja tööliste kasvatamise eest kommunistlikus vaimus.

2) Laiemalt organiseerida tööliste ja teenistujate tootmisnõupidamisi kui töötavate masside poliitilise kasvatamise ning poliitikule ja majanduslikule ülesehitustööle aktiivse kaasatõmbamise vormi, arendada edasi sotsialistlikku töövõistlust, löökliikumist ja stahhaanovlikku liikumist vabrikutes, tehastes ja asutustes.

3) Pöörata suuremat tähelepanu õigete töötasu tariifide koostamisele, töönormide kehtimapanekule, sotsiaalkindlustusele ja tööliste ning teenijate kultuur-eluoluliste tarvete rahuldamisele.

VII. Rahvahariduse ja kultuurilise ülesehitustöö alal

Kongress märgib, et Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaat töötab lubamatult aeglaselt rahvahariduse süsteemi ümberkorraldamise alal nõukogude korra kohaselt.

Kongress seab sel alal lähimateks ja tähtsamateks ülesanneteks:

1) Alg-, kesk-, kutse- ja kõrgema hariduse ülemineku lõpetamise nõukogude rahvahariduse süsteemile põhiliselt 1941—1942. õppeaastal, taotledes üldist keskharidust linnas ja töölisasulais ning seitsmeaastast üldharidust maal.

2) Kongress teeb EK(b)P Keskkomiteele ülesandeks läbi töötada ja lahendada teaduslike uurimiste instituutide organiseerimise ja vabariigi teaduslike kaadrite ettevalmistamise küsimuse.

3) Koolide ja rahvahariduse organite kogu õppe- ja kasvatustöö aluseks tuleb panna noorpõlve kommunistliku kasvatuse põhimõte.

4) Kutse- ja tehnilise hariduse koolid reorganiseerida vastavalt NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrusele tööreservide ettevalmistamise kohta.

5) Komplekteerida kõik haridusasutused, koolid ja kõrgemad õppeasutused kõrgelt kvalifitseeritud ja poliitiliselt järeleproovitud kaadritega.

Töötajate kommunistliku kasvatuse süsteemis omandab erilise tähtsuse poliitharidusalike asutuste töö, seepärast on häda-

vajaline kõige lähemal ajal lõpetada endiste kodanlike kultuuriliste organisatsioonide likvideerimine ja arendada nõukogude poliithariduslike asutuste tööd nii linnas kui ka maal. Pöörata suurt tähelepanu raamatukogude asutamisele ja suurendamisele eriti maal.

6) Rahvahariduse organitel kindlustada vene ja võõrkeelte laialdast õppimist ka väljaspool kooli.

7) Organiseerida koolidele ja kõrgematele õppeasutustele uute õpikute koostamine ja nõukogude õpikute tõlkimine, pöörates erilist tähelepanu kesk- ja kõrgema kooli varustamisele õpikute ja kirjandusega.

8) Organiseerida üle maa laialdane raamatukaupluste võrk ja luua suuremates linnades Riikliku Kirjastuskeskuse ärid.

9) Omistada töörahvahulkade kommunistlikus kasvatuses suurt tähelepanu kinole ja raadiole, igakülgselt arendada statsionaarset kinode ja raadiosõlmede võrku külas, samuti rändkino kasutamist.

10) ENSV Tervishoiu Rahvakomissariaadil tõhustada rahva tervishoiu korraldust, laiendada haiglavoodite ja jaoskondade arstiabipunktide võrku, kindlustada tervishoiutööliste hoolikat ja tähelepanelikku suhtumist elanikkonnale.

VIII. Parteitöö organiseerimise alal

1) Võtta parteisse parimaid, Lenini-Stalini tööle ustavaid eesrindlikke töölisi, talupoegi ja töötava intelligentsi esindajaid, kindlalt käies individuaalse valiku põhimõtte järele, seltsimees Stalini juhise järele, et «partei on tugev mitte üksnes oma liikmete hulga, vaid eelkõige nende kvaliteedi poolest».

2) Väsimatult töötada partei liikmete ja liikmekandidaatide ideelis-poliitilise kasvatuse alal, taotledes partei põhikirja ja programmi põhjalikku tundmaõppimist, abistades partei liikmeid ja kandidaate partei ülesannete täitmisel. Kontrollida nende isiklikke omadusi praktilises töös.

3) Osutada konkreetset abi partei algorganisatsioonidele parteitöö korraldamisel, abistades parteiorganisatsioone nende töö planeerimisel, partei koosolekute ettevalmistamisel ja teostamisel, parteitöö jaotamisel parteiliikmete ja -kandidaatide vahel. Praktiseerida parteiaktiivi regulaarseid koosolekuid, partei algorganisatsioonide ja parteiorganite sekretäride nõupidamisi instrueerimiseks ja töökogemuste vahetamiseks.

4) EK(b)P Keskkomiteel kõvendada partei linna- ja maakonnakomiteede aparaate parimate töötajatega, korrapäraselt kutsuda kokku partei linna- ja maakonnakomiteede sekretäride nõupidamisi, täielikult komplekteerida keskkomitee aparaat.

5) Kongress kohustab EK(b)P Keskkomiteed kindlustama rahvakomissariaatide parteiorganisatsioone, suunama nende töö võitlusele parteilise ja riikliku distsipliini täitmise, partei ja

valitsuse juhtnööride täpse täitmise kontrolli, riigiaparaadi kindlustamise, vaenulikest ollustest puhastamise, riigiaparaadi töötajate tööalalise ja poliitilise kvalifikatsiooni tõstmise eest. Vaja on otsustavalt võidelda bürokratismi vastu ja tähelepanelikult arutada töörahva kaebusi ning avaldusi.

6) Rahvakomissariaatide parteiorganisatsioonid peavad õigel ajal avastama kõik puudused ja väärnähted rahvakomissariaatide aparaadi töös, neist informeerima rahvakomissari ning keskkomiteed ja pidevalt teostama parteilist kasvatustööd kommunistide ja kõigi rahvakomissariaatide töötajate hulgas.

7) Kongress kohustab vabrikute ja tehaste parteiorganisatsioone otsustavalt suurendama oma vastutust töö seisukorra eest käitistes. Parteiorganisatsioonide põhiliseks ülesandeks vabrikutes ja tehastes on masside mobiliseerimine tootmisplaani täitmiseks, töödistsipliini kõvendamiseks, sotsialistliku võistluse, lööktöö ja stahhaanovliku liikumise arendamiseks, tööviljakuse tõstmiseks, võitluseks lohakuse vastu, alaliseks hoolitsemiseks tööliste ja teenijate kultuuri ja elu-olu tingimuste parandamise eest. Võitluses nimetatud ülesannete eest kommunistid peavad teostama oma avangardliku osa.

8) Kongress juhib Keskkomitee ja maakonnakomiteede erilist tähelepanu partei algorganisatsioonide kindlustamise vajadusele külas.

9) Kongress kohustab partei linna- ja maakonnakomiteede ja algorganisatsioonide sekretäre teostama partei otsuste täitmise süstemaatilist kontrollimist. Tunnistada tarvilikuks, et sekretär süstemaatiliselt annaks parteiorganisatsioonile aru varem vastuvõetud otsuste täitmise üle.

10) Kongress nõuab kõigilt parteiorganisatsioonidelt võitlust raudse parteidistsipliini eest parteiliikmete ja kandidaatide hulgas. Kommunistid peavad alati mäletama Lenini sõnu sellest, et «kes vähegi nõrgestab proletariaadi partei raudset distsipliini (eriti tema diktatuuri ajal), see tegelikult abistab kodanlust proletariaadi vastu». Oma bolševistlike ridade ühtsuse ja distsipliini kõrvalekaldumatu kõvendamine on iga kommunisti püha kohus.

11) Parteiorganisatsioonid peavad tugevdama kommunistlike noorte ühingu töö juhtimist, arutama partei komiteede ja partei koosolekuil kommunistlike noorte organisatsiooni kasvu küsimusi, kommunistlike noorte ja parteitu noorsoo ideelis-poliitilise taseme tõstmise abinõusid, osutama erilist tähelepanu kommunistlike noorte organisatsioonide töö tugevdamisele seal, kus pole partei algorganisatsioone.

12) Parteiorganisatsioonid peavad osutama tõsist abi kommunistlike noorte organisatsioonidele kommunistlike noorte piletite vahetamise läbiviimisel, kommunistlike noorte dokumentide korrastamisel ja hoidmisel ning pühendama alatist tähele-

panu kasvatustöö korraldusele koolieelsete ja koolealiste laste keskel, pioneeriorganisatsioonide töö tugevdamisele.

13) Kongress nõuab kõigilt parteiorganisatsioonidelt otsustavat võitlust šovinismi ja kodanliku rahvusluse igasuguste väljenduste vastu ning maksimaalselt revolutsioonilist valvsust ja võitlust mõnedes üksikutes partei organisatsioonides olemasoleva puuduliku valvsuse ning hooletuse vastu.

14) Parteiorganisatsioonid peavad looma korra partei majapidamises (parteidokumentide, protokollide hoidmine jne.).

IX. Parteipropaganda alal

1) Tugevdada parteipropaganda pidevat süstemaatilist juhtimist, likvideerida isevool partei liikmete ja kandidaatide individuaalse poliitilise eneseharimise alal, organiseerida Üleliidulise Kommunistliku (bolševikkude) Partei ajaloo õppimist kõigi partei ja nõukogude kaadrite poolt, samuti ka kogu nõukogude töötava intelligentsi poolt, käies ÜK(b)P KK 14. novembri 1938. aasta ja 16. augusti 1939. aasta määruste järgi.

Parteiorganisatsioonide juhid peavad teostama kontrolli selle üle, kuidas kommunistid ja esmajoones juhtiv aktiiv täidavad ÜK(b)P põhikirja nõuet — väsimatult töötada oma teadlikkuse tõstmise, marksistlik-leninliku teooria õppimise alal.

2) Organiseerida süstemaatilist tööd partei, nõukogude ja majanduslike juhtivate kaadrite marksistlik-leninliku kasvatamise alal, pidada alati silmas seltsimees Stalini sõnu, et «kui nõrgeneb meie töö nende kaadrite poliitilise ja teoreetilise taseme tõstmises, kaadrid ise aga seoses sellega lakkavad huvitundmast meie edasiliikumise perspektiivide vastu, lakkavad mõistmast meie eesmärkide õigsust ja muutuvad perspektiivideta tegelinskiteks, kes vaid pimesi ja masinlikult täidavad näpunäiteid ülalt, — siis kogu meie riiklik ja parteiline tegevus tingimata peavad känguma».

3) Partei linna- ja maakonnakomiteede ning parteiorganisatsioonide sekretärid peavad korraldama individuaalseid vestlusi nende kommunistidega, kes iseseisvalt õpivad «ÜK(b)P ajaloo lühikursust». Parteikoosolekuil on tarvis arutada, kuidas edeneb partei liikmete ja liikmekandidaatide poliitiline eneseharimine.

4) Eriliselt tõsist tähelepanu tuleb pöörata marksismi-leninismi propaganda organiseerimisele ajakirjanduses. Vabariiklikud ajalehed on kohustatud ühendama partei parimaid propagandistlikke jõude, organiseerima marksistliku-leninistliku teooria küsimusi käsitlevate teoreetiliste artiklite, konsultatsioonide ja parimate loengute süstemaatilist avaldamist trükis ning laialt valgustama propagandistliku töö kogemusi.

5) Partei linna- ja maakonnakomiteedel kõvendada partei kabinettide organiseerivat osa partei ajaloo iseseisvalt õppijate

abistamiseks, korraldades loenguid ja aruandeid, individuaalseid ning grupilisi konsultatsioone, teoreetilisi vestlusi ja partei ajaloo iseseisva õppimise kogemuste vahetamist.

6) Riiklikul Kirjastuskeskusel kindlustada marksismi-leninismi klassikute teoste ja samuti ka massilise poliitilise kirjanduse, massilise tootmisküsimusi käsitleva kirjanduse, laste kirjanduse, nõukogude ning majandustegelaste vajalike käsiraamatute ja õppevahendite väljaandmist kõige lähemal ajal.

7) Ajalehtede ja ajakirjade toimetustel julgemini arendada partei-, nõukogude- ja majandustöö puuduste bolševistlikku kriitikat, tõmmata ajakirjandusest osa võtma laialdasi töörahva hulke, süstemaatiliselt töötada tööliskirjasaatjate ja külakirjasaatjatega ja organiseerida neid.

8) Kongress nõuab parteiorganisatsioonidelt, et nad säilitaksid ja edasi arendaksid neid kogemusi, mis nad on omandanud agitatsioonitöö alal elanike hulgas NSV Liidu Ülemnõukogusse valimiste ettevalmistuse ja läbiviimise ajajärgul. On vaja mitte ainult säilitada neid aktiviste, kes on kerkinud esile valimiste ajajärgul, vaid ka suurendada nende arvu.

Kogu meie agitatsioon massides peab kandma bolševistliku pealetungi iseloomu ja peab olema suunatud võitlusele järjekindlate poliitiliste ja majanduslike ülesannete edukale teostamisele. Süstemaatiliselt tuleb teostada töörahva keskel propagandat ja agitatsiooni Nõukogude riigi poliitiliste ja majanduslike aluste, partei ja valitsuse sise- ja välispoliitika, Nõukogude kodanike õiguste ja kohuste küsimuste tundmaõppimise alal. On tarvis massides väsimatult kasvatada proletaarse internatsionalismi ja Nõukogude patriotismi tundeid.

9) Laialdaselt arendada kannatlikku ja pidevat usuvastast propagandat töörahva, eeskätt noorsoo ja õpilaste keskel. Tõmmata usuvastasele tööle Nõukogude haritlaskond, teadlased, õpetajad, arstid, agronoomid jne. Parteiorganisatsioonid peavad organiseerima usuvastase aktiivi kaadri ettevalmistamist ja instrueerimist seminaride ja usuvastase töö kogemuste vastastikku vahetamiseks korraldatud nõupidamiste teel.

Usuvastases selgitustöös tuleb hoolega hoiduda usklike tunnete solvamise eest, sest sellised solvamised valaksid vett klassivaenlase veskile.

X. Kaadrid

1) Kaadrite valiku, tundmaõppimise ja kasvatamise alal on tarvis arendada kaadrite, eeskätt partei, nõukogude, majanduslike, ametiühinguliste juhtivate kaadrite ideelis-poliitilist kasvatust.

2) Kongress mõistab hukka mõnede juhtivate tegelaste (Riigikontrolli Rahvakomissariaat, kohus jne.) poolt ilmutatud kar-

tust edestada juhtivale tööle noori kaadreid tööliste ja talupoegade hulgast.

3) Kongress nõuab, et otsustavalt edestataks juhtivatele kohtadele riigiaparaadis ja majanduslikes asutustes töölisi, kehvik- ja keskmisi talupoegi, teenijaid, haritlasi, kes praktilises ja ühiskondlikus töös on end näidanud nõukogude väärikate patriootidena ja tublide töömeestena.

Kaadripoliitikas peab vankumatuks juhiseks olema stalinlik põhimõte, et kaadrite valikul ja töölerakendamisel on määravaks nende poliitiline nägu ja nende tööalane kvalifikatsioon.

4) Otsustavalt eemaldada riigi- ja majandusaparaadist inimesed, kes pidurdavad sotsialistliku ülesehitustöö ülesannete elluviimist ja bürokraatlikult suhtuvad töörahva vajadustele ja tarvetele.

5) Organiseerida lühiajalisi kursusi töölistele, talupoegadele ja haritlastele, kes esmakordselt asuvad riiklikule ja majanduslikule tööle.

6) Parteitöösse, riiklikku, majanduslikku ja kultuurilisse ülesehitustöösse rohkem kaasa tõmmata naisi, pannes neid tööle kõikidele majanduse ja kultuuritöö aladele, partei ja nõukogude aparaadis, õpetades ja juhtides neid ning teostades nende keskel alatist poliitilist kasvatustööd.

7) Rohkem ning julgemalt kaasa tõmmata ja ära kasutada töös vanade spetsialistide kaadreid, kes ausalt ja lojaalselt tahavad töötada töötava rahva heaks, nõukogude võimu heaks, kontrollides nende tegeliku töö tulemusi sotsialistlikus ülesehitustöös ja abistades ning toetades neid igati nende töös.

«Kommunist» nr. 41, 15. veebruaril 1941.

[1] 31. detsembril 1940 otsustas EK(b)P Keskkomitee 5. veebruaril 1941 kokku kutsuda EK(b)P IV kongressi (vt. «Kommunist» nr. 2, 3. jaanuaril 1941). Kohe pärast kongressi kokkukutsumise väljakuulutamist algas vabariigis selle tähistamiseks laiaulatuslik sotsialistlik võistlus.

5. veebruaril 1941 avati Tallinnas «Kunstihoones» EK(b)P IV kongressile pühendatud näitus, milles anti ülevaade nii Eesti töörahva revolutsioonilisest võitlusest nõukogude võimu eest ja selle taaskehtestamisest 1940. aastal kui ka esimestest edusammudest sotsialistliku ülesehitustöö alal Eesti NSV-s.

EK(b)P IV kongress, mis oli Eesti kommunistide esimeseks legaalseks kongressiks, toimus 5.—11. veebruaril 1941 Tallinnas «Estonia» kontserdisaalis. Sellest võttis osa 283 otsustava ja 144 nõuandva häälega delegaati (vt. EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 165, l. 1), kes esindasid 2089 partei liiget ja liikmekandidaati.

Kongress, mille päevakorras oli EK(b)P Keskkomitee aruanne ning EK(b)P Keskkomitee ja revisjonikomisjoni valimised, tegi kokkuvõtte EK(b)P võitlusest nõukogude võimu eest ja esimestest edusammudest sotsialistliku ülesehitustöö alal Nõukogude Eestis.

[2] 1940. aasta detsembris esitasid Kreenholmi Manufaktuuri töölised, teenistujad ja insenerid üleskutse sotsialistlikuks võistluseks Eesti NSV, Läti NSV ja Leedu NSV tekstiilivabrikutele ÜK(b)P XVIII konverentsi tähistamiseks. Seoses sellega kohustus Kreenholmi Manufaktuuri kollektiiv ette valmistama 1000 kvalifitseeritud töölist mitmesugustel aladel, suurendama

lõngatoodangut 13% ja kangatoodangut 20% võrra, lõpetama ehitus- ja remonditööd 64 toaga elamu elamiskõlblikuks muutmiseks, lõpetama endise direktori elamu ümberehitamise lasteaiaks ja -sõimeks 120 lapsele ühes vahetuses jne. (vt. «Kommunist» nr. 175, 29. detsembril 1940).

Üleskutse leidis Eesti NSV tekstiilikäitiste tööliste hulgas elavat vastukaja ning rida tekstiilikäitisi astus ÜK(b)P XVIII konverentsi auks sotsialistlikku võistlusse vennasvabariikide tekstiilivabrikutega (vt. näiteks «Rahva Hääl» nr. 20, 24. jaanuaril 1941). 1941. aasta aprillis sõlmiti sotsialistliku võistluse leping Narva Kreenholmi Manufaktuuri ja Ivanovo tekstiilikombinaadi vahel, kusjuures keskseteks kohustusteks olid käitiste aasta tootmisplaanide ennetähtaegne täitmine ning aktiivne võitlus ÜK(b)P XVIII konverentsi otsuste kiire ellurakendamise eest (vt. «Narva Tööline» nr. 64, 14. mail 1941).

[3] Lähtudes EK(b)P IV kongressi otsustest, võttis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 15. veebruaril 1941 vastu määruse tarbijate kooperatsiooni kohta Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis (vt. «Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 23, art. 296).

Selle määruse alusel toimus 1941. aasta veebruaris-märtsis tarbijate kooperatiivide reorganiseerimine ning hoogtöö uute liikmete juurdetõmbamiseks, kusjuures reorganiseeriti 166 tarbijate kooperatiivi, mille liikmete arv kasvas 48 000-lt 126 000-le, ning tõsteti kooperatiivsete kaupluste ja müügikohtade hulk 1250-ni. Tarbijate kooperatiividele valiti nõukoguliku normaalpõhikirja alusel (vt. «Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 23, art. 296) uued juhatused ja revisjonikomisjonid, kusjuures juhtivatele kohtadele valiti parimaid inimesi parteiliste ja parteitute bolševike ridadest.

1. aprillil 1941 toimus Tallinnas tarbijate kooperatiivide I kongress, kus valiti Eesti NSV Tarbijate Kooperatiivide Vabariikliku Liidu juhatus (vt. «Kommunist» nr. 80, 2. aprillil 1941 ja nr. 81, 3. aprillil 1941).

Nr. 303

KOOLIDE, KLASSIKOMPLEKTIDE JA ÕPILASTE ARVU KASV EESTI NSV-s

Hariduse rahvakomissari asetäitja informatsioon ETA-le

11. veebruar 1941

Juuresolevalt saadan Teile soovitud andmed koolide kohta:

1) Uuesti avatud (pärast 21. VI 1940) koolide arv:

a) algkoole 10
b) keskkoole (täielikke) 2
c) kutsehariduslikke õppeasutusi . . . . 2 (õhtutehnikumid)
d) keeltekoole 2

2) Klasside arv on suurenenud võrreldes eelmise kooliaastaga:

a) algkoolides 125
b) keskkoolides ühes üldharidusliku täienduskooli klassidega 127

3) Õpilaste arv:

a) algkoolides suurenenud 7066

b) keskkoolides ühes üldhariduslike täienduskoolidega 5000

4) Õppejõudude arvu kohta võrdlust pole võimalik esitada, kuna eelneval õppeaastal vastavaid andmeid ei märgitud.

5) Koolimajad:

a) Pärast 21. VI 40 on valminud 14 koolimaja, neist 12 maal;

b) Pooleliolevaid koolimaju maal ja linnas kokku 18, neist üle 100 000 rublalise eelarvega — 12.

Pooleliolevaist koolimajadest juhime Teie tähelepanu Tallinna Tehnikumile, Tartu Tööstuskeskkoolile, Tallinna Kopli Algkoolile ja Tallinna lähedal olevale Lehmja Algkoolile. Täpsemaid andmeid ehituste kohta ei saa anda, kuna eelarve on alles vastu võtmata.

A. Valsiner
Hariduse Rahvakomissari asel.

ENSV ORRKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 798, l. 97. Originaal.

Nr. 304

KOHA- JA ERIMUUSEUMIDE ASUTAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

14. veebruar 1941

Asutada Eesti NSV muuseumidevõrgu väljakujundamiseks arvates 10. veebruarist 1941 järgmised koha- ja erimuuseumid alljärgnevate linnade ja maakondade TRSN Täitevkomitee Rahvahariduse Osakondade eelarvelisel ülalpidamisel:

Jrk. nr.	Muuseumi nimetus ja asukoht	Muuseumi ülalpidaja
1.	Pärnu Muuseum, Pärnus . . .	Pärnu Linna TRSN Täitevkomitee Rahvahariduse Osakond
2.	Paide Muuseum, Paides . . .	Järva Maakonna TRSN Täitevkomitee Rahvahariduse Osakond
3.	Haapsalu Muuseum, Haapsalus	Lääne Maakonna TRSN Täitevkomitee Rahvahariduse Osakond
4.	Petseri Muuseum, Petseris . .	Petseri Maakonna TRSN Täitevkomitee Rahvahariduse Osakond
5.	Viljandi Muuseum, Viljandis . .	Viljandi Maakonna TRSN Täitevkomitee Rahvahariduse Osakond
6.	Rakvere Muuseum, Rakveres . .	Viru Maakonna TRSN Täitevkomitee Rahvahariduse Osakond
7.	Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Muuseum [1], Võrus	Võru Maakonna TRSN Täitevkomitee Rahvahariduse Osakond
8.	Tori Muuseum, Pärnumaal . .	Pärnu Maakonna TRSN Täitevkomitee Rahvahariduse Osakond

Nimetatud muuseumide lähemad ülesanded ja töökavad määrab Hariduse Rahvakomissar.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe as. A. Kress

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja
H. Haberman

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 20, art. 254.

[1] Ehkki progressiivsed ringkonnad algatasid eesti kodanluse võimu päevil [illegible] Fr. R. Kreutzwaldi muuseumi asutamise mõtte, ei jõutud tol ajal selle kavatsuse tegelikule realiseerimisele. Pikemat aega tegutses «Viina katku» [illegible] eluruumides restoran. Ettevalmistustöödest uue muuseumi rajamiseks [illegible] dok. nr. 320.

Nr. 305

TASUTA KORTERI ANDMINE MÕNEDELE MADALAPALGALISTELE TÖÖTAJATELE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

19. veebruar 1941

1. Lubada tasuta korter, küte ja valgustus anda teenendavale personaalile, nagu vahid, koristajad koolides, haiglates, lastekodudes ja -aedades, ja teistele madalama palgaga töötajatele, kellede töö iseloom nõuab nende alalist viibimist töökoha lähedal.

2. Töötajate nimestiku, kelledel on õigus saada tasuta korterit, määravad kindlaks neile alluvate ettevõtete, asutiste ja majandite kohta rahvakomissarid.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe as. A. Kress

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja
H. Haberman

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 24, art. 310.

Nr. 306

KREDIIDI MÄÄRAMINE KALATÖÖSTUSE PEAVALITSUSELE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

28. veebruar 1941

Riikliku kalapüügi plaani täitmiseks Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

Lubada NSVL Tööstuspanga Eesti Vabariiklikul Kontoril avada krediit Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadi Kalatööstuse Peavalitsusele püüniste muretsemiseks 500 000 rubla suuruses.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe as. A. Kress

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja
H. Haberman

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 2, s.-ü. 7, l. 501. Originaal.

Nr. 307

KALURIARTELLIDE MOODUSTAMISEST JA MOODUSTATUD ARTELLIDE TEGEVUSEST

Ajalehesõnum

28. veebruar 1941

Kevadpüügile valmistudes Nõukogude Eesti kalurid on alustanud kalapüügi kollektiviseerimist. ENSV Kalatööstuse Peavalitsusele saabub iga päev sooviavaldusi uute kalurite artellide loomiseks randades. Mitmel pool asutatakse ka uusi kalurite kooperatiive.

Peale «21. juuni» nimelise kalurite artelli, milles on 100 liiget, asutasid Kallastel 106 kalurit veel teise kalurite artelli «Krasnaja Gora». Viimane läheb kevadpüügile 16 mootor- ja 14 purjepaadiga, omades 200 000 rubla väärtuses korralikke püüniseid. Artelli esimees sm. Savin Slentuhov ütleb:

««Krasnaja Gora» kalurite artell paneb erilist rõhku kevadpüügi hoolikale ettevalmistamisele. Püünised parandatakse, paatide mootorid korrastatakse ja lähemal ajal värvitakse paadired. Meie teame, et ühispüük aitab parandada kalurite elujärge, kuid selleks peame rakendama kõik oma oskused ja püüki hoolikalt ette valmistama.»

«21. juuni» kalurite artell Kallastel on lühikese tegutsemisaja jooksul saavutanud ühispüügis häid tulemusi. Kevadpüügiks valmistudes artell on tellinud Tallinnast 10 uut mootorpaati ja asunud püüniste soetamisele. Artell on ehitanud kalade vastuvõtuhoone. Talipüügist jääl võttis osa 6 brigaadi 72 kalurit.

Kavastu valla kalurid asutasid Varnjas kalurite artelli «Punane Kiir». Organiseerimisel on kalurite artellid Prangli rannas ja Narva-Jõesuus. Viimsis töötab hästi kalurite kooperatiiv, kes kolmekuise tegevuse jooksul on ehitanud kalade vastuvõtuhoone ja turustanud kalu 91 833 rubla väärtuses.

Kalurite kooperatiive on olemas veel mitmes paigas põhja- ja läänerannikul ning saartel. Kõikides randades arutavad kalurid oma nõupidamistel artellide asutamise ja ühispüügi küsimusi. *

«Kommunist» nr. 52, 28. veebruaril 1941.

Nr. 308

TÖÖSTUSNÄITUSE AVAMINE TALLINNAS

ETA siseinformatsioon

2. märts 1941

Eile** avati pidulikult Tallinnas Kergetööstuse ja Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaatide poolt organiseeritud tööstusnäitus.

* Vt. ka dok. nr. 202, 216, 232, 247, 251, 278, 313, 325 ja 330.
** S. o. 1. märtsil.

Näituse väljapanekud demonstreerivad suurt loovat tööd, mida on tehtud viimase kaheksa kuu jooksul Nõukogude Eesti tööstuses.

Kergetööstuse rahvakomissari asetäitja sm. N. Veimer-Tihanova, avades näitust, ütles:

«Näituse ülesandeks on tutvustada töötavale rahvale neid edusamme, mida me oleme saavutanud pärast nõukogude võimu maksmapanekut ja üleminekut sotsialistlikule majandussüsteemile.»

Arvukad tabelid ja diagrammid näitavad, et nõukogude võimu ajal Eestis on toodang tõusnud kõigis tööstusharudes. Nii, võrreldes 1939. aastaga, on ehitusmaterjalide toodang tõusnud 1940. aastal 107,6% võrra. 1940. aasta teisel poolel on kasvanud jalanõude toodang 17,5%, kummikalosside toodang 11,1%, jalgrataste toodang 59,8% võrra. Masinaid ja metalltooteid produtseeriti 1939. a. 27 984 000 rubla väärtuses, 1940. a. aga 32 121 000 rubla väärtuses (1939. a. hindade järgi).

Erilist huvi äratavad käitised, mis töötavad ümber kohalikke tooraineid. Siin näeme, et põlevkivi ümbertöötamisel saadakse ja eriliiki aineid: bensiini, atsetooni, mitmesuguseid lakke, petroleumi, naftat, aviobensiini jt.

Suurt tähelepanu pööratakse ka kunstväetise — fosforiidi tootmisele. Selgub, et uue fosforiidi vabriku valmimisel kasvab fosforiidi toodang 3591% võrra.

Suurtest edusammudest meie tööstuses[1] kõnelevad kaks diagrammi. Ühel on näidatud tööliste üldarv möödunud aastal: 1940. aasta veebruaris töötas käitistes 55 065 töölist, kuid novembris 80 984 ja detsembris juba 89 193 töölist. Teine diagramm näitab riiklike, kooperatiivsete ja eraettevõtete toodangut. Riiklikud käitised valmistavad 79% kõigist kaupadest, kooperatiivsed 19,3%, kuid erakäitised ainult 1,7%.

Väga head on väljapanekud ka raamatutest ja albumitest. Laialdaselt on esitatud tekstiiltööstus ja käsitöö. Kunstsarvetooted äratavad tähelepanu oma hoolsa ja viimistletud väljatöötlemisega. Samuti köidavad tähelepanu ka klaasi- ja kristallitööstuse eksponaadid. Kunstnike kollektiiv eesotsas I. Siirakiga on hästi üles seadnud väljapanekud näitusel. Saali seinad on kaunistatud 34 suure pannooga.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 39, l. 4. Rotaatorieksemplar.

[1] Nendele edusammudele aitas kaasa Eesti NSV töötajaskonnas vallandunud laialdane sotsialistlik võistlus. Ainuüksi ÜK(b)P XVIII konverentsi (toimunud Moskvas 15.—20. veebruaril 1941) auks korraldatud sotsialistlikust võistlusest võttis osa 494 käitist 59 572 töölisega (vt. «Narva Tööline» nr. 17, 6. veebruaril 1941).

Nr. 309

KUNSTIDE VALITSUSELE ALLUVATE MUUSEUMIDE ASUTAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

3. märts 1941

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Asutada Eesti NSV muuseumidevõrgu väljakujundamiseks alljärgnevad Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juures asuvale Kunstidevalitsusele alluvad muuseumid:

Jrk. nr.	Muuseumi nimetus ja asukoht	Mis ajast
1.	Tartu Kunstimuuseum, Tartus	1. jaanuarist 1941
2.	Teatrimuuseum, Tallinnas	1. märtsist 1941
3.	Muusikamuuseum, Tallinnas	1. märtsist 1941

2. Nimetatud muuseumide lähemad ülesanded ja töökava määrab Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juures asuva Kunstidevalitsuse juhataja.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe as. Ed. Päll

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Haberman

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 28, art. 362.

Nr. 310

ETTEVALMISTUSKURSUSTE KORRALDAMINE TÖÖTAVA RAHVA HULGAST PÄRINEVATELE NOORTELE KÕRGEMATESSE ÕPPEASUTUSTESSE ASTUMISEKS

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

4. märts 1941

Arvestades seda, et seoses hoogsalt areneva sotsialistliku ülesehitusega Eesti NSV-s on tekkinud tunduv puudus töötava rahva keskelt põlvnenud intelligentsetest tööjõududest eriti kõrgemat haridust nõudvatel tööaladel, on tarvilik korraldada töötava rahva noortele ettevalmistavaid kursusi kõrgematesse õppeasutistesse astumiseks.

Sel asjaolul Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Töötava rahva noortele, kes on lõpetanud vähemalt üldhariduslikku kooli 9-nda õppeaasta kursuse, avatakse kuuekuised kursused täieliku keskkooli kursuse kiireks lõpetamiseks ja kõrgematesse õppeasutistesse astumisele ettevalmistamiseks.

Kursuste avamist ja nende tegevuse korraldamist teostab Hariduse Rahvakomissariaat käesolevas määruses tähendatud alustel.

2. Kursustele võetakse vastu Hariduse Rahvakomissariaadi poolt moodustatud vastavate komisjonide ettepanekul töötava rahva noori, kes on õiendanud kursustele vastuvõtmiseks ettenähtud sellekohased katsed.

3. Kursuste asupaigad ja kestuse ning kursuste õppe- ning tunnikavad määrab Hariduse Rahvakomissar.

Kursuste õppejõududeks määratakse silmapaistvamaid õppejõude ja neile makstakse kõrgendatud tasu Hariduse Rahvakomissari poolt kinnitatud normide kohaselt.

4. Kursuste iga õpilane saab stipendiumi kuni 200 rubla kuus, maksuta õpperaamatud ja muud õppevahendid ning soovi korral tasuta korteri internaadis.

5. Kursuste kulud kaetakse Hariduse Rahvakomissariaadi eelarve summadest. Õppemaksu kursustel ei ole.

6. Kursuste õpilased vabastatakse kursuste kestuse ajaks teenistusest ja töölt, kusjuures neile jäävad alles nende teenistus- ja töökohad.

Kursustel viibimine ei katkesta kursuste õpilaste tööstaaži.

7. Hariduse Rahvakomissaril on õigus anda juhendeid ja käskkirju käesoleva määruse teostamiseks.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Haberman

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 29, art. 382.

Nr. 311

PERSONAALPENSIONIDE MÄÄRAMINE REVOLUTSIOONILISE VÕITLUSE OHVRITE OMASTELE

Personaalpensionide Komisjoni otsus

7. märts 1941

ENSV Rahvakomissaride Nõukogu juures asuv Personaalpensionide Komisjon otsustas määrata:

V a b a r i i k l i k u p e r s o n a a l p e n s i o n i, e l u a e g s e l t:

Revolutsioonilise kangelasena langenud sm. Jaan Tomp'i emale — Mari Tomp'ile 300 rbl. kuus.

Kodanluse mõrvari ohvriks langenud töörahva parima poja sm. Jaan Kreuks'i vanematele — Jüri ja Kai Kreuks'idele, kokku 400 rbl. kuus.

Revolutsioonilise võitluse eest oma elu ohverdanud sm. Pauline Sahk'i emale — Leena Sahk'ile 200 rbl. kuus, sm. Gustav Runstük'i lesele ja sm. Villem Runstük'i emale Juula Runstük'ile 400 rbl. kuus.

K o h a l i k u t ä h t s u s e g a p e r s o n a a l p e n s i o n i, e l u a e g s e l t:

Kodanluse terrori ohvrina langenud revolutsioonilise võitleja

sm. Johannes Gleser'i vanematele Juhan ja Ida Gleser'itele 250 rbl. kuus.

Töölisklassi võitlusridades langenud sm. Gottfried Zirkel'i emale — Leena Zirkel'ile 150 rbl. kuus ja tema lesele Reet Laimets'ale 100 rbl. kuus.

Revolutsioonilisest võitlusest osavõtmise eest surmatud:

Sm. Voldemar ja Arkadi Andresen'ite emale — Johanna Andresen'ile 150 rbl. kuus,

sm. August Sepp'a lesele — Mari Sepp'ale 150 rbl. kuus,

sm. Johannes Kuusmann'i emale — Marie Kuusmann'ile 150 rbl. kuus,

sm. Martin Dreimann'i emale — Liina Dreimann'ile 150 rbl. kuus,

sm. Georg Eskusson'i lesele Maria Toomväli'le 150 rbl. kuus,

sm. Aleksander Rakov'i lesele Praskovja Rakov'ale 100 rbl. kuus,

mõrvatud sm. Johann (Jaan) Rauske (Rausk) lesele Rita Rauske'le (Rausk'ile) 100 rbl. kuus,

valge terrori ohvrina langenud sm. Jaan Tõnts'i lesele Miina Talving'ule 150 rbl. kuus.

Kodanluse poolt surmatud revolutsionääri sm. Hans Niinberg'i lesele — Anna Niinberg'ile 150 rbl. kuus[1] [. . .] *

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 39, l. 43. Ärakiri.

[1] Eluaegne personaalpension määrati Personaalpensionide Komisjoni otsusega 29. aprillist 1941 veel järgmistele revolutsioonilisest võitlusest osavõtjatele ja revolutsioonilise võitluse ohvrite omastele:

«Eva Mitile 250 rubla kuus eluaegselt. Sm. Mitt on revolutsioonilise võitluse pärast kannud kahel korral vanglakaristust.

Aleksander Sartsonile ja Nadežda Sartsonile kokku 250 rubla kuus eluaegselt. Sartsonite pojad Boris ja Nikolai langesid revolutsioonilisest võitlusest osavõtu pärast valge terrori ohvritena.

Juuli Järvela'le 150 rubla kuus eluaegselt. Sm. Järvela mees Aleksander Jääger mõrvati kodanluse poolt revolutsioonilise võitlejana.

Revolutsioonilises võitluses langenud Johannes Jürna isale sm. Mihkel Jürna'le 150 rubla kuus eluaegselt.

Kodanluse poolt mõrvatud revolutsioonilise võitleja Johannes Alliku emale Triino Allik'ule 150 rubla kuus eluaegselt.

Revolutsioonilise võitluse pärast kodanluse poolt mõrvatud Jaan Jaagor'i emale Maria Jaagor'ile 150 rubla kuus eluaegselt.

Revolutsioonilises võitluses langenud Eduard Kleisi vanematele Juhan ja Katta Kleis'ile kokku 200 rubla kuus eluaegselt.

Revolutsioonilises võitluses langenud Jaan Kopli lesele Vilhelmine Koplile 150 rubla kuus eluaegselt.

Revolutsioonilises võitluses langenud Heinrich Venta lesele sm. Leena Venta'le (Vänta) 100 rubla kuus eluaegselt.

Revolutsioonilises võitluses langenud Jaan Velt'i emale Anna Velt'ile 150 rubla kuus eluaegselt» (vt. ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 109, l. 8). Vt. ka dok. nr. 334.

* Käesoleva otsuse tekstist on välja jäetud ühekordse toetuse määramine.

Nr. 312

KALATÖÖSTUSE REORGANISEERIMISEST

Ajalehesõnum

15. märts 1941

Valmistudes esimeseks nõukogude kevadeks kalandusalal on Kalatööstuse Peavalitsus asunud kalatööstuse reorganiseerimisele, et toota rohkem konserve, suitsu- ja soolakala ning kalajahu. Meil laokil olnud ja korraldamata kalatööstuse reorganiseerimiseks tehakse kapitaaltöid 2 100 000 rubla eest.

Kalade ümbertöötamiseks ja mitmekesiste toodete valmistamiseks on asutatud Tallinna, Tartu, Rakverre, Kuressaarde, Narva, Pärnu ja Haapsallu kalatööstuskombinaadid, mis töötlevad oma piirkondades püütud toorkala. Tallinna kombinaadiks on liidetud kõik Tallinna konservitööstused[1], Lasnamäe kalajahuvabrik ja kalasuitsutusasutused. Kombinaadi juurde kuulub ka uus suur kalakuivatustööstus Lasnamäel, mis valmistab maitsvat kuivturska — klipfiski.

Kombinaadi asutamisega provintsi hõlbustatakse kalade transporti ja arendatakse kohalikku tööstust. Suured kalakombinaadid alustavad tööd Tartus, Narvas ja Pärnus, kus kalade kõrval konserveeritakse ka aiasaadusi. Pärnus ehitatakse kalade kiirkülmutus, mis võimaldab südasuvel kalu pikemat aega värskeina säilitada. Sellist külmutusmaja Eestis varem üldse ei olnud. Suurendatakse ka konservitavate kalaliikide arvu. Nii hakatakse valmistama maitsvaid konserve tursast ja mitmesugustest sisevete kaladest.

Kalurite turustatava kalasaagi säilitamiseks on üle riigi asutatud 37 külmhoiukeldrit. Varem oli neid randades ainult 10. Jääd on suveks varutud juba 30 000 kuupmeetrit. Räimesoolamiseks on asutatud randades 15 soolamistööstust ja kalade suitsutamiseks Haapsalus, Tallinnas, Rakveres ja Mustvees 5 suurt kalasuitsutööstust.

Kalatööstuste reorganiseerimine võimaldab Kalatööstuse Peavalitsusel kaluritelt ja kalurite artellidelt vastu võtta kogu nende kalatoodangu. Toorkala ning kalatöötlusproduktide omatarviduse ülejääkidele on kindlustatud turg teistes liiduvabariikides. Kaluritel ei pruugi enam muret tunda, kuhu oma saaki turustada, nagu kodanliku korra ajal. Kalurite kogu püügitoodang ostetakse nüüd kindlustatud noteeringuhindadega.

«Saarte Hääl» nr. 41, 15. märtsil 1941.

[1] Kodanlikul ajal oli Tallinnas 18 väikest konservitööstust, kus töötas kokku 90 töölist. Kalatööstuse reorganiseerimise käigus liideti mainitud väikeettevõtted üheks suureks konservitööstuseks viie alakäitisega, kus töötas 175 töölist. Kui 18 väikest konservitööstust tootsid päevas 7000 karpi konserve, siis ühendatud konservitööstuse toodang moodustas 15 000 karpi konserve päevas (ENSV ORRKA, f. R-12, nim. 1, s.-ü. 655, l. 8).

Nr. 313

KOLHOOSI «PARIISI KOMMUUN» ASUTAMINE SENNO VALLAS PETSERIMAAL

Ajalehesõnum

16. märts 1941

16. märtsil peeti koosolek, kus Petseri maakonna Senno valla Luke küla elanikud, NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku sm. I. Savini algatusel, otsustasid asutada kolhoosi.

Petserimaa maa-osakonna töötajate poolt loeti sel koosolekul ette põllumajandusliku artelli põhikiri. Tutvunud üksikasjaliselt põhikirjaga, talupojad esitasid avaldused astumiseks kolhoosi.

Kolhoosi astus 113 perekonda, s. o. peaaegu kogu küla. Kolhoosnikud otsustasid oma kolhoosile panna nimeks «Pariisi Kommuun». Kolhoosi esimeheks valiti NSV Liidu Ülemnõukogu saadik Ivan Savin.

Kolhoosis «Pariisi Kommuun» on läbi viidud veojõu ühiskondlustamine. Kolhoosil on 55 tööhobust ja 21 lüpsilehma. On ... mas põllumajandusliku inventari, söötade ja külviseemne ühiskondlustamine.

Praegu teostatakse kolhoosis seemnevilja idanevuse kontrollimist ja tehakse ettevalmistusi kõigil põllumajanduslikel aladel esimese bolševistliku kevade vastuvõtuks.

Kolhoosil «Pariisi Kommuun» on oma rahvamaja, raadio, raamatukogu; on asutatud punane nurk.

Kõik «Pariisi Kommuuni» kolhoosnikud on kindlalt teatanud, et nad hakkavad töötama ausalt ja üksmeelselt ning saavutavad kolhoosile esikoha vabariigis. *

«Talurahva Hääl» nr. 35, 21. märtsil 1941.

Nr. 314

EK(b)P LÄÄNEMAA KOMITEE POOLT TARBIJATE KOOPERATIIVIDE ORGANISEERIMISE BÜROO ARUANDE PÕHJAL VASTU VÕETUD OTSUS

Väljavõte Komitee istungi protokollist

18. märts 1941

[...] III

K u u l a t i: Tarbijate kooperatiivide orgbüroo aruanne (aruandja sm. Aren).

Kooperatiivide reorganiseerimise koosolekud viimasel pühapäeval ** toimusid 6-es kohas. Koosolijaid on olnud üldiselt ... Tulemustega võib rahul olla, kõikjal on läbi läinud meie poolt esitatud kandidaadid. Üldse on uusi liikmeid Läänemaa osas juurde värvatud kuni 14. märtsini 5635 kodanikku.

30. märtsil on kavatsusel korraldada Maakonna Liidu valimiskoosolek Haapsalu Keskkooli saalis. [1]

O t s u s t a t i:

1) Kohustada orgbürood hästi ette valmistama 30. märtsil toimuv Maakonna Liidu valimiskoosolek ning välja selgitada Liidu ja Revisjoni Komisjoni koosseisude liikmete arv.

2) Pöörata avaldusega ETK juhatuse poole, et endised ärijuhid jääksid vähemalt üheks kuuks teenistuskohale, et koos töödes uute juhatuse esimeeste ja liikmetega tutvustada neid tarbijate kooperatiivide tööülesannetega ja kaubandusliku asjaajamisega [...]

Algkirjaga õige: Jakobson

EK(b)P Läänemaa Komitee sekretär

[Pitsat]

EPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 6, l. 59—60. Tõestatud ärakiri.

[1] 30. märtsil 1941 toimuski Haapsalus Läänemaa tarbijate kooperatiivide volinike (kes olid valitud liikmete üldkoosolekuil) koosolek. Seal valiti Läänemaa Tarbijate Kooperatiivide Maakondliku Liidu juhatus ja revisjonikomisjon ning võeti vastu Tarbijate Kooperatiivide Maakondliku Liidu normaalpõhikiri. Ühtlasi valiti koosolekul 17 volinikku tarbijate kooperatiivide I kongressile (vt märkus 3 dok. nr. 302 juurde), kus toimus Eesti NSV Tarbijate Kooperatiivide Vabariikliku Liidu juhatuse valimine.

Nr. 315

EESTI NSV AMETIÜHINGUTE KESKNÕUKOGU PRESIIDIUMI OTSUS AMETIÜHINGUTE KAADREID ETTE VALMISTAVA KOOLI ASUTAMISE KOHTA

Väljavõte Presiidiumi koosoleku protokollist

20. märts 1941

[...] c) arvestades kaadrite tähtsust massiliste ametiühingute töös Nõukogude Eestis, asutada uute kaadrite ettevalmistamiseks ametiühinguline kool. Koolis õpiks 50 õpilast. Ametiühinguline kool töötaks 8 kuud aastas. Presiidium kinnitab ametiühingulise kooli eelarve kavandi tasakaalus Rbl. 500 000.— ja kooli töökava, saates selle Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu sekretariaadile kinnitamiseks. Kuna Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogul puuduvad vajalikud summad kooli ülalpidamiseks, siis seldes d) paluda toetust Üleliiduliselt Ametiühingute Kesknõukogult Rbl. 440 000.— suuruses summas [...]

Koosoleku juhataja: E. Kadakas

Protokollija: E. Loit

ENSV ORRKA, f. R-1040, nim. 2, s.-ü. 1, l. 24. Originaal.

* Vt. ka dok. nr. 202, 216, 232, 247, 251, 278, 307, 325 ja 330.

** S. o. 16. märtsil.

Nr. 316

TÖÖPÄEVA PIKKUSEST

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

21. märts 1941

1. Panna kehtima üldreeglina 8-tunnine tööpäev kõikide palgaliste töötajate kohta.

2. Erineva kestvusega tööpäev võib olla neil töötajate kategooriatel, kellede tööaja kohta on kehtima pandud erieeskirjad.

3. Avaldada eestikeelses tõlkes teadmiseks ja täitmiseks:

NSVL Rahvakomissaride Nõukogu poolt 1. juulil 1940 nr. 1130 all kinnitatud Tervistkahjustavate ametalade loend, millede kohta on kehtiv kuuetunnine tööpäev (LMKK 1940, 18, 436),

NSVL Rahvakomissaride Nõukogu määrus 20. septembrist 1940 nr. 1748 Õhukeselehelise elektrotehnilise terase valtsimisega vahetult tegutsevate tööliste võtmisest kahjulikkude töötingimustega ametalade loendisse (LMKK 1940, 25, 612),

NSVL Rahvakomissaride Nõukogu määrus 6. novembrist 1940 nr. 2259 Raadioringhäälingu ja heliüleskirjutamise toonmeistrite (raadiofoonijate) võtmisest kahjulikkude töötingimustega ametalade loendisse (LMKK 1940, 30, 731),

NSVL Rahvakomissaride Nõukogu määrus 19. novembrist 1940 nr. 2337 Mustametallurgia Rahvakomissariaadi fenoolitehase naftaliini pressimise ja kristalliseerimise alal tööliste võtmisest kahjulikkude töötingimustega tööalade loendisse (LMKK 1940, 31, 767),

NSVL Rahvakomissaride Nõukogu 27. detsembri 1940 määrus nr. 2652 Klaasitööstuses tegutsevate töötajate võtmisest kahjulikkude töötingimustega ametalade loendisse, millede jaoks määratakse kindlaks 6-tunnine tööpäev (LMKK 1941, 1, 11),

NSVL Rahvakomissaride Nõukogu 31. detsembri 1940 määrus nr. 2711 Kahjulikkude töötingimustega ametalade loendi täiendamisest, millede jaoks määratakse kindlaks 6-tunnine tööpäev (LMKK 1941, 1, 22).

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Habermann

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 34, art. 505.

Nr. 317

VÄLJAVÕTE EESTI NSV TEKSTIILITÖÖLISTE AMETIÜHINGU KESKKOMITEE ESIMEHE V. KORBI ARUANDEKÕNEST EESTI NSV TEKSTIILITÖÖLISTE AMETIÜHINGU KONGRESSIL 23. MÄRTSIL 1941[1]

ETA siseinformatsioon

24. märts 1941

[. . .] Nõukogude võimu ajal on pandud käima aastaid tegevusetult seisnud masinaid, töötajate arv on tekstiilitööstuses tõusnud kahekordseks.

Ametiühingu üks tähtsamaid ülesandeid vabrikutes on tööliste heaolu tõstmine. Kodanluselt päritud vabrikuruumid olid pahatihti külmad, niisked, vähese valgustusega, kaitseseadmed masinate juures olid puudulikud, ventilatsiooniseadmete puudumise tõttu paljudes vabrikutes oli õhk väljakannatamatu. Nõukogude korra ajal on vabrikutes tehtud tööliste heaolu parandamiseks rida uuendusi. Nii on Pärnu ja Viljandi linavabrikutes ehitatud korralikud duši-, söögi-, riietusruumid, parandatud valgustust jne. «Punases Koidus» on valmimas riietusruumide juurdeehitus.

See on aga alles algus, sel alal ei ole kõik veel kaugeltki korras. Vabriku ametiühingu komiteedel tuleb valvel olla, et vabriku aastaplaanis tööliste töötingimuste parandamiseks ettenähtud summad kulutataks õieti ja otstarbekalt.

Tööliste tükitöötasu alusele üleviimisele on reas käitistes pööratud vähe tähelepanu. Nii töötas 1. märtsi andmeil «Keila» riidevabrikus tervelt 86,3% töölistest ajatööl. Narva Kreenholmis on ajatööl veel 59% töölistest. Komiteedel tuleb otsustavalt asuda abistama vabriku juhtkonda tööliste tükitööle üleviimisel.

Riikliku sotsiaalkindlustuse teostamisel on ametiühingul suured ülesanded tööliste tervise eest hoolitsemisel. Sel alal aga esineb veel suuri puudusi paljude komiteede töös. Tallinna Köievabrikus on tööliste töövõimetuse abirahasid makstud vähem kui [illegible]gus. Balti Puuvillavabrikus on detsembrikuul komitee poolt otsustatud toetussummad seni veel välja maksmata. «Kommunaaris» on sotsiaalkindlustuse nõukogu küll moodustatud, kuid pole pidanud ühtki töökoosolekut.

Kultuurilise ja poliitharidusliku töö alal on ametiühingul tähelepandavaid saavutusi. Tekstiiltöölistel on 11 klubi ja 36 punast nurka kokku 3402 ruutmeetri põrandapinnaga. Iga päev külastab klubisid ja punaseid nurki keskmiselt 1000 inimest. Poliithariduslike õpiringe on 41, millest osavõtjaid — 936. Riigikaitselise ise[illegible] õpiringe on 29, osavõtjaid — 615. Tehnilisi õpiringe on 13. Peale selle töötab 11 laulukoori, 13 orkestrit, 10 näiteringi. [illegible] vabrikus töötavad spordikollektiivid 1278 liikmega. Raamatukogusid on kaksteistkümmend 5130 köitega.

Sotsialistlik võistlus areneb jõudsasti. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäevale pühendatud sotsialistlikust

võistlusest võttis osa 13 000 tekstiiltöölist, kuna NSVL Ülemnõukogu valimiste auks võttis sotsialistlikust võistlusest osa juba 16 000 tekstiiltöölist. Lööktöölised tõstavad veelgi oma tööproduktiivsust. Balti Puuvillavabriku kangrud Birkenfeld ja Maddisson läksid 6 teljelt üle 8 teljele. Narva Linavabrikus töötab 60 kangrut kahel teljel endise ühe asemel. EK(b)P 4. kongressi ja ÜK(b)P 18. konverentsi tähistamiseks laienes sotsialistlik võistlus veelgi ja tõi uusi töövõite. Praegu on tekstiilvabrikutes 804 lööktöölist.

Lõpuks sm. Korb peatus puudustel, mis esinevad meie käitistes. Eriti rõhutas ta toodete kvaliteedi parandamise vajadust, millele ametiühingu komiteedel tuleb pöörata erilist tähelepanu. Samuti peavad komiteed pöörama suuremat tähelepanu vabrikute puhtuse eest hoolitsemisele. Vabrikutes tuleb järjekindlalt organiseerida tootmisnõupidamisi ja kontrollida vastuvõetud otsuste täitmist. Tuleb bolševistlikult ellu rakendada ÜK(b)P 18. konverentsi ajaloolised otsused [. . .]

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 40, l. 38—41. Rotaatorieksemplar.

[1] Eesti NSV Tekstiilitööliste Ametiühingu kongress, millest võttis osa 127 saadikut, toimus 23.—25. märtsil 1941 Tallinnas. Eesti NSV Tekstiilitööliste Ametiühingu Keskkomitee esimehe V. Korbi aruandele ametiühingu tööst järgnesid elavad läbirääkimised, millest võttis osa 41 saadikut. Sõnavõtjad tõid esile nii vabrikute ametiühingukomiteede saavutusi kui ka nende töös esinevaid puudusi. Kongressil valiti Eesti NSV Tekstiilitööliste Ametiühingu 23-liikmeline juhatus ning võeti vastu resolutsioon, milles nõuti kongressil esiletoodud puuduste kõrvaldamist, seati ametiühingu ülesandeks mobiliseerida kogu tööliskond ÜK(b)P XVIII konverentsi ja EK(b)P IV kongressi otsuste elluviimiseks, korraldada perioodiliselt tootmistehnilisi nõupidamisi, tõmmata aktiivsele koostööle vabriku juhtkond, tehniline personal ja kogu tööliskond, tugevdada töödistsipliini, võidelda põhjuseta töölt puudumiste ja hilinemiste vastu, võidelda karmilt mustuse ja lohakuse vastu käitistes, astuda energilisi samme töökaitse parandamiseks, teostada kindlat kontrolli sotsiaalkindlustuse alal, nõuda ametiühingu vabariiklikult juhatuselt käitisekomiteede pidevat abi, tamist nende igapäevases töös, pöörates erilist tähelepanu aktiivi koosolekute ettevalmistamisele. Kongress kutsus kõiki tekstiilitöölisi üles täitma bolševistlikult ÜK(b)P XVIII konverentsi otsuseid ning tähistama rahvusvahelist tööliste püha — 1. maid — sotsialistliku võistlusega (vt. «Kommunist» nr. 74, 26. märtsil 1941).

1940. aasta märtsis toimusid ka teiste ametiühingute ülemaalised kongressid. Nii näiteks toimus 14.—15. märtsil Eesti NSV Metallitööliste Ametiühingu, 23.—24. märtsil Eesti NSV Toidu- ja Maitseainetetööliste Ametiühingu ning Eesti NSV Maatööliste Ametiühingu kongress jne. (vt. ENSV ORRKA, f. R-702, nim. 1, s.-ü. 2; «Kommunist» nr. 65, 15. märtsil 1941, nr. 66, 16. märtsil 1941 ja nr. 73, 25. märtsil 1941; «Talurahva Hääl» nr. 37, 26. märtsil 1941).

Nr. 318

KEHVIK-TALUMAJAPIDAMISTE ABISTAMISEST JA PÕLLUMAJANDUSLIKE ÜHISTÖÖDE ORGANISEERIMISEST

Väljavõtted Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrusest

25. märts 1941

NSVL Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määruse 19. veebruarist 1941 teostamiseks Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määravad:

I. Kehvik-talumajapidamiste lehmapuuduse likvideerimise alal

Kehvik-talumajapidamiste lehmapuuduse likvideerimiseks võtta 1941. aastal tarvitusele järgmised abinõud:

1. Kehvik-talumajapidamiste varustamiseks kariloomadega osta kokku 1941. a. 18 500 karilooma (lehma ja lehmvasikat), kinnitades loomade ostuplaani maakondade järgi vastavalt lisale nr. 1.*

2. Kinnitada plaan krediidi jaotamiseks 4,4 miljoni rubla suuruses summas maakondade peale kehvik-majapidamiste lehmapuuduse lõpetamiseks, vastavalt lisale nr. 2.

Lubada laenude andmist kehvik-majapidamistele lehmade ja lehmvasikate ostmiseks teostada 60% ulatuses lehma või lehmvasika hinnast. Ühtlasi lubada maakondade töötava rahva saadikute Nõukogude täitevkomiteedele kooskõlastatult NSVL Põllumajandusliku Panga Eesti Vabariikliku Kontoriga määrata diferentseeritud normid üksikutel juhtudel laenude andmiseks kehvikmajapidamistele, silmas pidades, et krediidi üldsumma maakonnas ei tõuseks üle 60% omandatud loomade hinnast.

Laenud anda kestusega kuni 3 aastat, arvestades neilt 3% intressi aastas. [. . .]**

II. Kehvik-talumajapidamistele seemnelaenude andmise alal

9. Anda kehvik-talumajapidamistele seemnelaenudeks peluskihernest — 3 000 tonni, ristikuseemet — 550 tsentnerit ja timutiseemet — 250 tsentnerit, nende tagasimaksmisega teraviljade osas 1941. a. lõikusest, arvates väljaantud laenu iga 10 tsentneri peale juurde ühe tsentneri ja põlluheina seemnete osas väljaantud laenude tagasimaksmisega 2 aasta jooksul, arvates väljaantud laenude juurde 12%. Seemnelaenu jaotus maakondade vahel kinnitada vastavalt lisale nr. 3.

* Lisasid ei avaldata.

** Välja on jäetud punktid 3—8, mis sisaldavad sätteid punktides 1—2 esitatud eeskirjade elluviimiseks.

Seemnelaenu andmise operatsioonid panna Üleliidulise Teraviljakeskuse «Zagotzerno» Eesti Vabariiklikule Kontorile, tehes viimasele kohuseks seemnelaenu väljaandmine läbi viia 15. aprilliks 1941. [. . .]*

III. Masin-traktorijaamade juures hobu-masinriistade laenutuspunktide organiseerimise alal

14. Kehvik- ja keskmik-talumajapidamiste abistamiseks maade harimisel kohustada Põllutöö Rahvakomissari, maakondade töötava rahva saadikute Nõukogude täitevkomiteede esimehi ja EK(b)P maakonnakomiteede sekretäre paralleelselt 25 MTJ organiseerimisega 1. aprilliks 1941 organiseerima 20. aprilliks 1941 masina-traktorijaamade juures 250 hobu-masinariistade laenutuspunkti, keskmiselt üks punkt valla kohta, kokku 5000 hobusega, jaotades hobu-masinriistade laenutuspunktid ja hobuste arvu viimastes maakondade ja MTJ-de järgi vastavalt lisale nr. 5.

15. Kinnitada hobu-masinriistade laenutuspunktidele riigi korraldusse tulnud või Saksamaale ümberasunud saksa rahvusest isikute talud, mis on varustatud vajalike hoonetega ja komplekteerida need punktid juhtivate kaadritega, hobusemeestega ja põllutöölistega. [. . .]**

26. Kohustada Põllutöö Rahvakomissari organiseerima 1941. aastal 3 põllumajanduse mehhaniseerimise kooli, millistes 1941. aastal ette valmistada 700 traktorijuhti ja muid mehhaniseerimise kaadreid.

Määrata põllunduse mehhaniseerimise koolides õppivaile traktorijuhtidele stipendiumid 100 rubla suuruses kuus.

27. Kinnitada Põllutöö Rahvakomissari poolt esitatud krediitide avamise plaan MTJ-de jõumajandusele, ehitustele ja seadmistele, mehhaniseerimise koolidele, organiseeritavate hobu-masinriistade laenutuspunktide kapitaal-mahutustele, MTJ-de kapitaalremontide töökoja administratiiv-majanduslikkude kulutustele, personaali töötasudele, organiseerimiskulude ja tegevussummadele, MTJ-de ning hobu-masinriistade laenutuspunktide tootmiskulutuste finantseerimisele ning töötasude fondi suurus, vastavalt lisadele nr. 14, 15, 16, 17, 18, 19 ja 20.

28. Kinnitada Põllutöö Rahvakomissari poolt esitatud diferentseeritud töönormid MTJ-de traktoritööde jaoks, ka hobusetööde normid, vastavalt lisadele nr. 21 ja 22.

29. Määrata traktorijuhtide töötasuks põllutööde hooajal 10 rubla ja 10 kg söögiteravilja päevase töönormi täitmise eest, kuna töö eest, mis teostatud üle päevase töönormi, tasuda poolteist-

* Välja on jäetud punktid 10—13, mis sisaldavad sätteid punktis 9 antud eeskirjade elluviimiseks.
** Välja on jäetud punktid 16—25, mis sisaldavad sätteid punktides 14—15 antud eeskirjade elluviimiseks.

kordsete hinnete järgi. Ajal väljaspool põllutööde hooaega tasuda traktorijuhtidele tegelikult teostatud tööde alusel.

Peale selle määrata traktorijuhtidele täienduseks nende põhipalgale lisatasu 100 rubla suuruses kuus kogu aasta jooksul.

Traktoribrigaadide brigadiiridele maksta töötasu 240 rubla kuus.

Peale selle anda traktoribrigaadi brigadiirile teravilja natuuratasu arvel brigaadi ühe traktorijuhi keskmise normi suuruses.

Haakijaile igaühele eraldi maksta töötasu 50% suuruses selle traktorijuhi rahalisest tükitöö ja natuuratasu summast, kellega haakija koos töötas.

Hobu-masinriistade laenutuspunktide töölistele, kes on rakendatud põllutöödele hobustega, maksta töötasu 5 rubla rahas ja 5 kilogrammi söögiteravilja täidetud päevase töönormi eest, üle päevase töönormi tehtud tööde eest maksta poolteist korda kõrgemate hinnete järgi. Ülejäänud tööde eest maksta tasu 175 rublase kuupalga alusel.

Määrata, et tasumaksmine tehtud tööde eest rahas sünnib kaks korda kuus ja natuuras 2 korda aastas — esimene kord täidetud tööde eest seisuga 15. septembriks ja teine kord põllutööde lõppedes, tehes täieliku lõpparve kõigi põllutööde hooajal tehtud tööde eest.

30. Kohustada Põllutöö Rahvakomissari, maakondade Nõukogude täitevkomiteesid, EK(b)P maakonnakomiteesid ja MTJ-de direktoreid kindlustama NSVL Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee 8. märtsi 1934 määruse «MTJ-de traktorijuhtide töönormide ja töötasude kohta» § 17 ja 18 ning NSVL RKN ja ÜK(b)P Keskkomitee 13. jaanuari 1934 määruse «MTJ-de töö kohta» § 14 ja 15 kõrvalekaldumata elluviimist.

IV. Ühistööde organiseerimise alal ühiskondliku maaharimise ühingute poolt

31. Kohustada Põllutöö Rahvakomissari, maakondade töötava rahva saadikute Nõukogude täitevkomiteesid ja EK(b)P maakonnakomiteesid:

a) teostama kehvikute ja keskmikkude majapidamistes massilist selgitustööd vabatahtlikkuse põhimõtetel loodavate ühiskondliku maaharimise ühingute kohta, kasutades samal ajal ühistööde korraldamiseks olemasolevaid kooperatiivseid masinaühinguid;

b) maaga varustatud, kuid ilma hooneteta ja inventarita olevate maatööliste ja kehvikute abistamise otstarbel üle andma viimaste majapidamistele sovhooside, MTJ-de, hobu-masinriistade laenutus-punktide, koolide ja haiglate asutamiseks mitte kasutatud natsionaliseeritud mõisade, talude ning Saksamaale ümberasunud sakslaste majapidamiste hooned ja väikeinventar;

c) osutama igasugust abi uutele maasaajatele — endistele maatöölistele ja kehvikutele, nende majapidamiste sisseseadmisel, majade ja kõrvalhoonete ehitamisel, pidades talupoegade majandusliku ja kultuurilise teenindamise seisukohalt otstarbekohaseks nende asustamist asulate viisi.

32. Juhtida maakondade töötava rahva saadikute Nõukogude täitevkomiteede esimeeste ja EK(b)P maakonnakomiteede sekretäride tähelepanu sellele, et nemad vastutavad isiklikult käesoleva määruse täideviimise eest.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees [Allkiri]

EK(b)P Keskkomitee Sekretär [Allkiri]

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 37, art. 561.

Nr. 319

NSV LIIDU PASSISÜSTEEMI KEHTESTAMINE EESTI NSV-s

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

26. märts 1941

Kooskõlas NSVL Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 8. veebruarist 1941 nr. 272 Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Laiendada Eesti Nõukogude Sotsialistlikule Vabariigile ühine passisüsteem, mis on kehtima pandud NSVL Rahvakomissaride Nõukogu poolt 10. septembril 1940 kinnitatud passimäärustikuga.

2. Passide väljaandmist ja sissekirjutamist linnades ja tööliste asulates alata maikuul 1941 ja lõpetada augustikuul 1941.

3. Teha Siseasjade Rahvakomissarile ülesandeks avaldada väljavõte NSVL Rahvakomissaride Nõukogu poolt 10. septembril 1940 kinnitatud passimäärustikust.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe as. A. Kress

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja as. L. Ojamaa

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 35, art. 528.

Nr. 320

ETTEVALMISTUSTÖÖDEST FR. R. KREUTZWALDI MUUSEUMI AVAMISEKS *

Ajalehesõnum

27. märts 1941

Aastavahetusel vabastati Kreutzwaldi maja Võrus restorani alt. Kodanlise korra ajal kõneldi sellest küll aastaid, kuid tegudeni ei jõutud.

* Vt. ka dok. nr. 304.

Nüüd käivad eeltööd Kreutzwaldi muuseumi avamiseks. Muuseumi kogutakse kõik esemed, mis on seoses eesti «Lauluisa» töö ja loominguga. Kreutzwaldi aegseks restaureeritakse nn. «Kalevipoja tuba» — ärklituba teisel korral, kus Kreutzwald kirjutas «Kalevipoja». Olemasolevate fotode järgi antakse majale ka endine välisilme.

Kõrvuti ruumide korrastustöödega korraldab Riiklik Kirjanduse Muuseum eksponaate. Ettevalmistustööd lõpetatakse juuniks, mil toimub Kreutzwaldi muuseumi avamine.[1]

«Punane Täht» nr. 35, 27. märtsil 1941.

[1] Muuseum avati 28. juunil 1941 (vt. «Töörahva Elu» nr. 73, 1. juulil 1941).

Nr. 321

TERVISHOIUASUTUSTE VÕRGU VÄLJAARENDAMISEST NÕUKOGUDE EESTIS

ETA kaastöölise vestlus Eesti NSV tervishoiu rahvakomissari asetäitjaga

28. märts 1941

Rahvatervishoid Eestis oli samasuguses olukorras, kui mistahes kapitalistlikul maal. Arstiabi anti raha eest, raviasutusi oli vähe. Praegu on tervishoiu ala juba reorganiseeritud. Möödunud aasta novembris pandi kehtima tasuta arstiabi.

Jutuajamisel ETA kaastöölisega teatas Tervishoiu Rahvakomissari asetäitja sm. Tare, et Eesti NSV-s on avatud 8 uut polikliinikut: Tallinnas, Tartus, Narvas, Rakveres, Pärnus ja Viljandis, nende seas laste polikliinikud Tallinnas ja Tartus. Vabariigis töötab 21 uut ambulatooriumi ja 8 hambaravimise punkti. Peale selle on Tallinnas avatud 2 nõuandlat — tiisikusenõuandla ja naha- ning suguhaiguste nõuandla ja 3 hambaravimise ambulatooriumi.

Möödunud aasta novembrist töötab ka Tallinnas esimene onkoloogiline haigla Eestis vähktõve ja muude pahaloomuliste kasvajate ravimiseks. Selles haiglas on kolm osakonda — sise-, kirurgia- ja günekoloogiline osakond, kokku 115 voodiga.

Teistes linnades on avatud 11 naha- ja suguhaiguste nõuandlat. Nõukogude võimu maksmapanemisest peale kuni 1941. a. jaanuarini on haiglavoodite arv Eesti NSV-s tõusnud 1000 võrra.

1941. a. tervishoiu arendamise plaani kohaselt avatakse vabariigis ka maal 21 jaoskonna-ambulatooriumi ja 9 hambaravimise ambulatooriumi.

Teiste liiduvabariikide eeskujul avatakse Eesti NSV-s suuremate käitiste juures arstiabipunktid. Selliseid punkte kavatsetakse avada 16. Kodanliku valitsuse ajal oli neid ainult kaks.

Arstiabipunktid hakkavad andma esimest abi õnnetusjuhtumite korral ja valvama tervishoidlike määruste täitmise järele vabrikutes ja tehastes. 1941. a. esimese kvartali jooksul hakkas tööle 4 arstiabipunkti. Käesoleval aastal on ette nähtud 3 tiisikuse nõuandla, naha- ja suguhaiguste nõuandla, 3 velskri-ämmaemanda, 6 ämmaemanda- ja 35 velskripunkti avamine. 1 velskri-ämmaemandapunkt ja 11 velskripunkti on käesoleva aasta I kvartali jooksul juba tööd alustanud.

Kodanliku valitsuse ajal oli eriti halvasti korraldatud tervishoiu ala maal. Eestis oli maal ainult 5 haiglat, kokku 36 voodiga. Haiglasse pääsemiseks tuli talupoegadel sõita kümneid kilomeetreid. Käesoleval aastal asutatakse Eesti NSV-s 5 uut maahaiglat 125 voodiga.

Enamikku olemasolevaid kliinikuid, haiglaid ja sanatooriume laiendatakse tunduvalt. Tartu ülikoolikliiniku voodite arvu suurendatakse 88 võrra ja tiisikuse sanatooriumides 180 võrra. Üldine voodite arv suureneb 1941. a. Eesti NSV haiglates 950 võrra. Käesoleva aasta I kvartali jooksul suureneb voodite arv haiglates 300 võrra, kliinikutes 50 ja kopsuhaigete sanatooriumides [illegible] võrra. 1941. a. laiendatakse ennekõike Narva, Tallinna, Tartu ja Virumaa — põlevkivitööstuse rajooni — haiglaid.

ENSV hooajatööde rajoonides on praegu organiseeritud 52 ajutist arstiabipunkti metsatööliste jt. abistamiseks.

Erilist tähelepanu pööratakse 1941. a. laste tervishoiuolude parandamisele. I kvartalis avati Tallinnas 75 voodiga lastehaigla. Asutatakse veel lastehaigla 50 voodiga ja 4 alatist lastesanatooriumi 270 voodiga. Kolme suvekuu jooksul hakkavad töötama hooajalised lastesanatooriumid 125 voodiga. Emade- ja lastekaitsepunktide arvu suurendatakse 8 võrra.

Praegu rajatakse uusi lastesõimi ja laiendatakse seniseid lastesõimed. Kodanliku valitsuse ajal lastesõimed suutsid Eestis mahutada vaid 60 last. Nüüd on kohtade arv lastesõimedes tõusnud 600-ni ja 1941. a. lõpuks on neid 1500. Suvel avatakse mitmel pool maal hooajalised lastesõimed 250 lapsele.

Tallinnas ja Tartus asutatakse spetsiaalköögid, mis hakkavad kodusel ravimisel olevaid lapsi varustama arsti poolt ette kirjutatud toiduga.

Praegu on Eesti NSV-s puudus arstidest. Käesoleval aastal aga suurendatakse arstlikku personali tunduvalt. Teistest liiduvabariikidest on juba ENSV-sse saabunud 17 arsti. Käesoleval aastal lõpetavad Tartu ülikooli arstiteaduskonna 24 arsti, neist 16 saadetakse maa- ja 8 linnaambulatooriumidesse.

Meditsiiniliste kaadrite suurendamiseks on asutatud keskmise meditsiinilise personali koolid, kus õpib 300 inimest. Peale selle on kolmes kohas korraldatud kursused keskmise meditsiinilise personali kvalifikatsiooni tõstmiseks. Need kursused lõpetab 100 inimest. I kvartali jooksul määrati provintsihaiglatesse 30 meditsiinilist õde ja 12 ämmaemandat.

— Tervishoiule, — ütles lõpuks sm. Tare, — kulutame nüüd suuri summasid ja selles näeb meie rahvas kujukalt nõukogude valitsuse hoolitsemist inimese eest.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 40, l. 78—80. Rotaatorieksemplar.

Nr. 322

TÖÖTAJATE VARUSTAMISEST ERIRÕIVASTE JA MUUDE ISIKLIKE KAITSEVAHENDITEGA

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

28. märts 1941

§ 1. Tervistkahjustavates ja ohtlikkudes töötingimustes, ebanormaalse õhutemperatuuriga keskkonnas, märguvatel * töödel, mürk- ja sööbeainetega töödel, tolmustel või keha määrdivatel* töödel, rõivaid eriti määrdivatel või eriti kulutavatel töödel, samuti tööliste poolt loodavate ainete tarvitajate huvides erirõivaste kandmist vajavatel töödel, nagu:

1) mürgiste või sööbivate aurude või gaaside olemasolul,

2) mürgiste või sööbivate ainete käsitamisel kõvas või vedelas olekus,

3) kõrge õhutemperatuuriga keskkonnas või kiirgussoojuse piirkonnas,

4) sulametallide või kuummetallide sädemete või pritsmete ohus ja tulega vahetult kokkupuutumisel,

5) ümbruse õhu madalal temperatuuril, eriti kerge töö puhul,

6) alalises niiskuses ja märgumises,

7) peene, olgugi mittemürgise tolmu olemasolul suurel hulgal,

8) eriti määrduvate * ainete (määrdeõli, nafta, värvid jne.) tarvitamisel,

9) nakatamise hädaohus,

10) liikuvate mehhanismide poolt tavaliste riiete haaramise ohus,

11) õnnetuste ohus ja

12) elektrivooluga tegutsevatele töötajatele antakse ettevõtte kulul töö juures kasutamiseks erirõivad, -jalatsid, -peakatted ja isiklikud kaitsevahendid (prillid, maskid, respiraatorid, kätekaitsed, põlvekaitsed jne.).

§ 2. Erirõivas peab nii materjalilt kui ka lõikelt vastama kasutamise otstarbele, olema küllalt vastupidav kulumisele ning omama küllaldaselt hügieenilisi omadusi.

§ 3. Vastavatel Rahvakomissariaatidel töötada välja käesoleva määruse juhistele vastavad erirõivaste normid, kooskõlas-

* Nii on dokumendis.

tada need Töö Rahvakomissariga ja avaldada ühe kuu jooksul arvates käesoleva määruse kehtimahakkamisest. [1]

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe as. A. Kress

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja
H. Haberman

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 36, art. 542.

[1] Selle määrusega realiseeriti tervist kahjustavatel ja ohtlikel töödel töötavate tööliste ammune taotlus erirõivaste ja muude kaitsevahendite saamiseks ettevõtte poolt. Kodanliku Eesti võimud, kes kaitsesid kapitalistide huvisid, ignoreerisid seda tööliste nõuet.

Nr. 323

TALLINNA PIONEERIDE MAJA ASUTAMINE

Eesti NSV hariduse rahvakomissari käskkiri *31. märts 1941*

Kinnitan Hariduse Rahvakomissariaadi Kooliosakonna 1940/41. a. tegevusplaanis ettenähtud pioneeride ja koolinoorte klassivälise hariduse keskuse avamise nimetuse all «Tallinna Pioneeride Maja», asukohaga Tallinnas, Lai tn. 15, arvates 1. märtsist 1941. a.

A. Valsiner
Hariduse Rahvakomissari asetäitja

ENSV ORRKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 344, l. 32. Originaal.

Nr. 324

TALUPOEGADE MAJAPIDAMISTEL LASUVATE PÕLLUMAJANDUSLIKE LAENUDE KUSTUTAMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus *1. aprill 1941*

Kooskõlas NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 11. märtsist 1941 nr. 505 Leedu, Läti ja Eesti NS Vabariikide natsionaliseeritud pankadele võlguolevate põllumajanduslikkude laenude kustutamise kohta, Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Vabastada kõik talupoegade majapidamised võlgade tasumisest maaostuks antud laenude alal, koos juurdekasvanud intresside ja trahvidega.

2. Juhul, kui ühes maaga on riiklikku maatagavarasse läinud ka ehitused, kustutatakse võlad laenude alal, mis antud nende ehitiste püstitamiseks ja ostuks.

3. Kustutada Eesti NS Vabariigi töötavate (kes ei kasuta süstemaatiliselt palgalist tööjõudu) talupoegade majapidamiste

võlad natsionaliseeritud pankadele kõigi muude põllumajanduslikkude laenude alal, mis välja antud 1. juulini 1940:
a) majapidamistel, milledel enne maa natsionaliseerimist oli maad mitte üle 5 ha, — täielikult;
b) majapidamistel, milledel enne maa natsionaliseerimist oli maad üle 5 kuni 10 ha, — 50% võlgadest;
c) majapidamistel, milledel enne maa natsionaliseerimist oli maad üle 10 kuni 15 ha, — 25% võlgadest.

4. Üksikute võlgnikkude laenude kustutamist teostada maakondade töötava rahva saadikute Nõukogude täitevkomiteede otsusel.

5. Kohustada maakonna töötava rahva saadikute Nõukogude täitevkomiteesid korraldama hiljemalt 15. maiks 1941 ankeet talupoegade majapidamiste võlgade kohta ja kindlaks määrata:
1) kustutamisele kuuluvad summad: a) maaostuks antud laenude ja b) ehitiste püstitamiseks ja ostuks antud laenude alal, kui need ehitised on ühes maaga läinud riiklikku maatagavarasse;
2) kustutamisele kuuluvate võlgade protsent kõigi muude põllumajanduslikkude laenude alal, teatades oma otsus ühes selle juurde kuuluvate materjalidega NSVL Põllumajandusliku Panga Eesti Vabariiklikule Kontorile võlgade kustutamiseks.

6. Kohustada NSVL Põllumajandusliku Panga Eesti Vabariiklikku Kontorit 3 päeva jooksul välja töötama juhend ankeedi korraldamiseks ja otsuste vormistamiseks maakondade täitevkomiteede poolt võlgade kustutamise otstarbel.

7. Käesoleva määruse alusel kustutatavad võlad maha kanda NSVL Põllumajandusliku Panga Eesti Vabariikliku Kontori bilansist.

8. Üle anda NSVL Põllumajandusliku Panga Eesti Vabariiklikule Kontorile natsionaliseeritud pankade pantkirjad mahakustutatavatele võlgadele vastavas summas.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja
H. Haberman

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 38, art. 567.

Nr. 325

VALGA MAAKONNA HELME VALLA VÄIKEMAAPIDAJATE KOOSOLEK PÕLLUMAJANDUSLIKU ARTELLI ASUTAMISEKS

Ajalehesõnum *2. aprill 1941*

Helme vallas Rulli alevikus peeti kohalikkude väikemaapidajate koosolek, kus otsustati asutada Rulli põllumajanduslik artell, selle moodustamiseks valiti 5 liikmeline komisjon.

Maakorralduse komisjoni poolt määrati riiklikest maareservidest Rulli aleviku väikemaapidajaile 44,40 ha maad. Koosolekul asuti üksmeelselt seisukohale, et saadud maad ei tule tükeldada, vaid võtta ühiskasutamisele, jagades teda agrotehniliste põhimõtete järele külvikordadeks. Maa haritakse üles ühiselt Keeni masin-traktorijaamast ning hobuste ja põllutööriistade laenutuspunktist saadavate põllutööriistadega ja saak jaotatakse artelli liikmete vahel vastavalt tehtud tööle.

Koosolekul kohalikud väikemaapidajad arutasid paljudes sõnavõttudes kollektiivse põllupidamise paremusi ja otstarbekohasust. See võimaldab põllutöid mehhaniseeritult teostada ja saada põllult maksimaalset saaki. Põllumajandusliku artelli ellukutsumiseks moodustati komisjon, kuhu valiti sm-d A. Unt, A. Grentsmann, J. Õim, E. Mumm ja K. Buschmann. *

«Valga Bolševik» nr. 39, 2. aprillil 1941.

Nr. 326

EESTI NSV RAHVAMAJANDUSE ARENDAMISE 1941. AASTA PLAANIST

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimehe aruandekõne Eesti NSV Ülemnõukogu 2. istungjärgul

7. aprill 1941

[. . .]** Asudes 1940. a. majanduslike tulemuste kokkuvõtmisele Eesti NSV rahvamajanduse arenemise kohta ja 1941. a. plaani vaatlemisele, tuleb märkida, et teostades Riigivolikogu 23. juuli deklaratsiooni *** ÜK(b)P Keskkomitee ja Liidu Valitsuse pideval toetusel tehti Eesti NSV-s 1940. a. ära suur töö sotsialistlikul ümberkorraldamise alal, rahvamajanduse kõigis harudes. Nagu teada, kuulutati kogu maa rahva omanduseks. Töötava rahva aktiivsel osavõtul natsionaliseeriti 1940. a. 906 tööstusettevõtet, 468 suuremat hulgi- ja jaemüügi kaubandusettevõtet, 9187 suuremat maja.

Tööstuse alal olid ja on kõik pingutused juhitud tööstustoodangu maksimaalsele suurenemisele, olevate tööstuslike seadeldiste parema ärakasutamise, tähendab, ratsionaliseerimise, tsentraliseerimise ja töö igakülgse korraldamise teel. Suuremad tööstuslikke ettevõtteid on hakanud tööle 2 kuni 3 vahetuses. Tööliste arv vabariikliku alluvusega tööstuses tõusis 4 kvartali kestel 63%.

Lasti käiku terve rida varem seisnud ettevõtteid (tuletikuvabrik, nahavabrik, klaasivabrik Tartus, akumulaatorite-tööstus, trükikojad ja teised ettevõtted). Nõukogude tööstus näitab 1940. a. II

* Vt. ka dok. nr. 202, 216, 232, 247, 251, 278, 307, 313 ja 330.

** Välja on jäetud üleliidulised andmed rahvamajanduse arendamise 1941. aasta plaani kohta.

*** Vt. dok. nr. 166.

poolaastal, võrreldes I poolaastaga, tunduvat toodangu tõusu. Näiteks raadioaparaatide tootmine 12%, telefoniaparaadid 37%, elektrimootorid 78%, kummist jalanõud 60%, nahast jalanõud 10%, aknaklaas 147%, vineer 13%, tuletikud 240%, puuvill-lõng peaaegu kahekordselt, kuid kangaste suhtes 33%, paberossid 60%. jne.

Nõukogude Liidu valitsuse poolt kinnitatud IV kvartali plaan täideti peaaegu kõigil tööstusaladel ning see moodustab 1939. a. IV kvartaliga võrreldes ligi 45% juurdekasvu. Tööstuse toodangu üksikuil aladel täideti plaan järgmiselt: telliskivi 143%, tselluloos 106,3%, paber 113,3%, tuletikud 124%, puuvillane riie 137,8%, lõime 116,3%, villane riie 114,1%, nahkjalanõud 138%, piiritus 122%, tubakas 116% jne.

Samal ajal oli terve rida alasid, kus plaan jäi täitmata. Näiteks kunstsarv 49,8%, raadioaparaadid 28,8%, telefoniaparaadid 79,4%.

Plaani mittetäitmine neil aladel on seletatav sellega, et rahvakomissariaadid ja ettevõtted ei suutnud tööd korraldada ega küllaldase energiaga juhtida. Nemad ei võidelnud küllaldaselt töödistsipliini eest, plaanikindluse eest ega õigeaegse materjal-tehnilise varustamise ja toorainete saamise eest.

Oma otsuses 24. jaanuarist s. a. seadsid Nõukogude Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi tööstusele 1941. a. plaanis järgmised ülesanded:

Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi tööstuse igakülgseks arendamiseks määrata, et Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi 1941. a. rahvamajandusliku plaani põhilisteks ülesanneteks on tööstuse laiendamine ja taasülesehitamine, kiirem põlevkivi- ja turbatööstuse arendamine, ehitusmaterjalide tootmise suurendamine, samuti masinaehituse, tekstiil- ja toitlustööstuse arendamine ja täielik ärakasutamine.

Kinnitatud plaani kohaselt peab Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi tööstus 1941. a. andma 397 miljoni rubla ulatuses tööstustooteid (1926./27. a. hindades), see on ligikaudu 30% rohkem kui eelmisel aastal.

1941. a. peame tootma telliskive 77 miljonit tükki, lupja 60 tuhat tonni, paekivi 220 tuhat kuupmeetrit, metsamaterjali 2760 tuhat kuupmeetrit, sealhulgas tarbepuid 1315 tuhat kuupmeetrit, nahast jalanõusid 546 tuhat paari, liha 26 tuhat tonni, võid 11,55 tuhat tonni, kala 25 tuhat tonni jne.

Nii tõuseb võrreldes 1940. a. toodanguga elektrienergia tootmine 17%, põlevkivitootmine 42%, telliskivi (punane, silikaat ja šlakkivi) 34%, paekivitootmine 5,5 korda, lubjatootmine 67%, alabastritootmine 2 korda, aknaklaasitootmine 66%, tsemenditootmine 13% ja saetud materjali toodang 35%.

1941. a. suureneb tööstuslike käitiste tööliste arv 17 000 inimese või 33% võrra (jättes arvestamata ehitustöölisi) ning kesk-

mine igakuine töötasufond võrreldes 1940. a. detsembrikuuga tõuseb 15%.

Valitsuse poolt kinnitatud riikliku plaani kohaselt ei ole kindlaks määratud meie vabariigi tööviljakuse tõstmise ja omahinna alandamise plaan, kuna 1940. a. tööstus alustas normaalset tööd alles aasta lõpul pärast natsionaliseerimist ja organiseerimisperioodi. Kuid väljaspool plaani seisva ülesandena tuleb siiski igale rahvakomissariaadile ja ettevõttele teha ülesandeks suurendada töö produktiivsust ja alandada omahinda, et aasta kestel jõuda Liidus maksvate keskmiste näitajateni, tõstes tööproduktiivsust 12% ja alandades omahinda 3,7% võrra.

Siin tuleb ütelda paar sõna põlevkivitööstuse edaspidise arenemise väljavaateist. Veebruari lõpus oli Eesti NSV RKN-s läbivaatamisel ning kiideti heaks 1941.—45. a. põlevkivitööstuse plaan, mis töötati välja Eesti NSV Riikliku Plaanikomisjoni poolt ja esitati kinnitamiseks NSVL Rahvakomissaride Nõukogule. NSVL Riiklikus Plaanikomisjonis kiideti see põhimõte heaks, kuid otsus selle kohta on veel tegemata.

NSVL Riikliku Plaanikomisjoniga kooskõlastatud perspektiivse plaani kohaselt, mis tuleb lähemail päevil kinnitamisele NSVL Rahvakomissaride Nõukogu poolt, kavatsetakse suurendada põlevkivitootmist meie vabariigis. Põlevkiviõli-tootmine tõuseb 3,3 korda; bensiinitootmine 5 korda.

Põlevkivi tarvitamist kohaliku kütteainena laiendatakse suurel määral Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis. Põlevkivi kütteaine alusel rajatakse aga rida uusi elektrijaamu. On kavatsusel ja päris reaalne põlevkivi jäätmete ja abiproduktide kasutamine keemiliseks otstarbeks mitmes tööstuses: põlevkivituha tsemendi, tuhakivi, plastmassi, arstimite, värvide, parkimisainete tootmiseks jne.

Tööliste arv põlevkivitööstuses tõuseb 7 tuhandelt 28 tuhande inimeseni.

Tööstus-, elamute- ja kommunaalehitusteks põlevkivitööstuses investeeritakse m i t u s a d a miljonit rubla.

Selle viisaasta plaani teostamine algab juba käesoleval aastal, kui täienduseks juba kinnitatud kapitalimahutuste plaanile (15,5 miljonit rubla) määratakse veel kuni 20 miljonit rubla projekteerimisteks ning uurimistöödeks ja muudeks ettevalmistustöödeks.

Selle plaani teostamisel tuleb kohalikel maakonna ja valla täitevkomiteedel põlevkivikaevandustele ja tehastele anda igakülgset abi.

Kõneldes 1941. a. plaanist ei saa mainimata jätta selle täitmise käiku, sest I kvartal on lõppenud. Täitmise tulemused jaanuari ja veebruari kohta ja esialgsed andmed märtsi kohta näitavad, et mõnedes tööstusharudes arenes töö hästi ja kvartali plaan ületati — telliskivi (punase telliskivi) alal (107%), klaasi

(148%), tuletiku (113,8%), kipsi (114,5%), paberi (119%) jne. alal.

Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaat täitis plaani 125%. Samal ajal pole aga reas teistes tööstusharudes plaani täidetud.

Väga halb on lugu külvimasinate väljalaskmisega, mida Kergetööstuse Rahvakomissariaadi poolt on valmistatud ainult 140, esimese kvartali plaanis ettenähtud 240-st. Kergetööstuse Rahvakomissariaat jääb endiselt maha linase riide tootmises, täites 91,8% plaanist, kunstsarve 91,8% kvartali plaanist, silikaatkivi 90% kvartali plaanist, lubja 92% kvartali plaanist ja saetud puumaterjali alal. (Metsatööstuse Peavalitsuse tehased täitsid 1. märtsiks 22,4% kvartali plaanist ja 45,1% veebruarikuu kestes.)

Üle minnes laiatarbekaupade plaani juurde, peab ütlema, et nii EK(b)P IV kongressil kui ka praegusel istungjärgul peab tunnistama, et ei Kohaliku Tööstuse ega ka Kergetööstuse Rahvakomissariaat pole asunud tõsiselt NSVL RKN ja ÜK(b)P määruse täitmisele «Abinõudest laiatarbe- ja toitluskaupade tootmise suurendamiseks kohalikust toorainest».

Terve rea laiatarbekaupade suhtes pole plaan täidetud. Nii on esialgsete andmete järgi Kergetööstuse Rahvakomissariaat metallitööstuse alal täitnud plaani 95,9%, raadioaparaatide alal 66,7%, sukkade ja sokkide alal 94%, lukkude alal 48%, hobuseriistade alal 57%, telgede alal 66,5% ning nugade ja kahvlite alal 45,4%. Plaanist jääb maha kalapüük ja kalade ümbertöötamine. Samasugune on olukord terve rea teiste kaupadega.

Negatiivse nähtusena tuleb märkida, et viimasel ajal on rida Kergetööstuse ja Kohaliku Tööstuse käitisi hakanud alandama väljalastava toodangu kvaliteeti, kusjuures sageli on teataval määral tõstetud müügihindu.

Kaubanduse Rahvakomissariaadi andmeil on rida Kergetööstuse Rahvakomissariaadi vabrikuid, nagu «Punane Estonia», «Tofer», «Sindi», «Juuni Võit», «Punane Koit» ja rida teisi hakanud välja laskma jaanuaris ja veebruaris toodangut sestsamast toorainest, kuid kvaliteedilt madalamat ja kallimat kui eelmise aasta novembris ja detsembris. Samuti on rida käitisi Kaubanduse Rahvakomissariaadi ja teiste tööstuslike rahvakomissariaatide vähese kontrolli tagajärjel hakanud turule laskma praakkaupa või madalamat sorti kaupa esimese sordi kaubana. Nii näiteks laseb «Punane Koit» välja praakvatiini, «Kommunaar» laseb välja praaksukki esimese sordina ja mitteväärtuslikku kunstsiidist kaupa, «Juuni» artell laseb välja praakpesu esimese sordina.

Säärasele karistamata praakkauba väljalaskmisele tuleb teha lõpp. Kergetööstuse ja Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaatidel tuleb koos Kaubanduse Rahvakomissariaadiga kõige lähemal ajal välja töötada kaupade standardid ja organiseerida kindel kontroll käitistes ja kaubanduslikes baasides. Kaup peab kandma vabriku märki ja käitiste tehnilistel juhatajatel tuleb vastutada kauba kvaliteedi eest kriminaalkorras. Samuti on vajalik kõige lähemal

ajal lõpule viia korra loomine tööstuslike kaupade müügihindade määramise alal.

Ühenduses sellega tuleb märkida, et mõned käitised näitavad kõrge omahinna kõrval veel ahnitsemise tendentse hindade määramisel. Nii esitas Lutheri käitis kirjutuslaua jaehinna kalkulatsiooni 945 rublale. Kontrollimisel osutus aga võimalikuks alandada hinda kuni 544 rublani, s. t. hind oli põhjuseta kõrgendatud 75% võrra. Teise mudeli kirjutuslaua hinda alandati samuti 700 rublalt 505 rublani jne. «Ilmarise» tehases valmistatavate kirveste hind on kalkuleeritud 19 rbl. tükk, samal ajal on aga Nõukogude Liidu teistest vabariikidest sissetoodavate kirveste hinnaks 2 rbl. 87 kop.

Meie käitistes pole asi sugugi korras töödistsipliiniga. Esineb tööle hilinemisi ja töölt puudumisi. Nii moodustavad näiteks Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadile alluvais käitistes töölt puudumised veebruarikuus üle 800 tööpäeva.

Põlevkivitööstuses on töölt puudumiste ja hilinemiste arv suur. Märtsikuu 18 tööpäeva jooksul kaevandustes töölt puudumised teevad välja 1826 töölise kohta 1831 tööpäeva, s. o. keskmiselt iga töölise kohta 1 tööpäev. Töölt puudumiste dünaamika üksikute päevade järgi näitab, et esmaspäeval on töölt puudumiste arv kaks korda suurem kui keskmine arv, moodustades 10% tööliste üldarvust.

Säärane olukord näitab, et ei rahvakomissariaadid, ei käitiste administratsioonid ega ametiühingud võta tarvitusele abinõusid töödistsipliini rikkujate vastu ega korralda poliitmassilist ja kultuurilist tööd tööliste keskel, kus sagedasti valitseb alkoholi tarvitamine. Puudub kultuuriline meelelahutus töölistele: kinod, raamatukogud, klubitegevus jne. Klubiruume tuleb muretseda käitiste oma sisemistest ressurssidest.

Plaani täitmisele mõjub kahjustavalt tööliste rändamine ühest töökohast teise. Suurel tööjõu nõudmisel ja tööliste arvu kasvamisel kõigis tööstusharudes esineb kahjuks süstemaatiline tööliste rändamise kasv. Nii vallandati tööstuse ja metsanduse alal muidugi tööliste eneste soovil, neid kuude järgi: oktoobris 4,0% novembris 5,1%, detsembris 6,1%, jaanuaris 11,3% ja veebruaris 12,4%. See tähendab, et tööliste koosseis uueneb käitistes aasta jooksul. See tähendab muidugi oskuse, produktiivsuse ja toodangu langust.

Niisugusele olukorrale tuleb teha lõpp, kindlaks määrates ühise töötasu-süsteemi ühesuguse kvalifikatsiooniga töölistele kõigis tööstusharudes. Samuti tuleb kiiremas korras sisse seada tööraamatud.

Ühenduses suurte töödega uute vabrikute ehitamisel, olemasolevate laiendamisel ja ümberehitamisel, tekkis eriti raske olukord remonttööde suhtes ja seadmete valmistamisega põlevkivi-, turba-, elektritööstuse jt. tööstuste harudes, kuna «Punane Krull» «Ilmarine» ja «Volta» on üle läinud Liidu alluvusse ning pe-

praegu ei näe ette oma plaanides kohalikke töid või näevad neid ette väga piiratud ulatuses.

Selles küsimuses tuleb Eesti NSV RKN-l pöörduda NSV Liidu RKN poole palvega, võtta kohalikud tööd liidulise alluvusega käitiste plaani nende käitiste programmi 20% ulatuses.

Edaspidi osutub aga vajalikuks luua oma remontbaas uue tehase ehitamisega või mõne olemasoleva kohaldamisega selleks otstarbeks.

NSVL RKN ja ÜK(b)P KK määruse kohaselt 9. I 41. a. «Abinõude kohta laiatarbe- ja toitluskaupade tootmise suurendamiseks kohalikest tooraineist» avanes kohalikule tööstusele suur algatus ja laialdased materiaalsed võimalused, mida viimane aga ei kasuta praegu, sest meie ei näe, et sel alal oleks asutatud uusi ettevõtteid. Meil puudub alles konkreetne plaan selle määruse teostamiseks. Meie pole veel mobiliseerinud maakonna ja linna täitevkomiteid kohaliku tööstuse ja käsitööstusliku tegevuse arendamiseks laiatarbekaupade valmistamise alal.

Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaat ja maakonna töötava rahva nõukogude täitevkomiteed osutavad ka vähe tähelepanu tööstusartellidele, mis võimaldab endistele omanikele peremeest mängida neis ettevõtteis. Nii näiteks artellis «Tehnokemutil» — võrdlemisi võõrapärane sõna — Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadi silmade all määras seitsmeliikmelise koosseisu juures endisest omanikust juhataja kodanik Saidelson endale kuupalga 2000 rubla kuus. Artellis «Sanitaartehnik» Tallinnas määras samuti kodanik Pebre endale 2600 rubla palka, s. o. poolteist korda rohkem kui saab rahvakomissar.

Säärane kontrolli puudus kutsub esile õigustatud meelepaha tavaliste liikmete hulgas ning tulevikus ei pea neid enam esinema.

Praegusel ajal on meil organiseeritud üle 500 artelli 7250-liikmelise perega, kuid on veel olemas üle 10 tuhande ühistegevuse alusel ühinemata käsitöölise. Nende edaspidine koopereerimine oleneb suurel määral sellest, kui kiiresti meie suudame korraldada tööd artellides, ja nimelt hästi korraldada, et Pebred ja Saidelsonid ei mängiks seal peremeest.

ÜK(b)P XVIII üleliiduline konverents seadis oma otsustes peaülesandeks vajaduse otsustavaimal viisil võidelda plaanituse, toodangu ebaühtlase väljalaskmise ja tormitsemise vastu.

Reas tööstusharudes (tselluloos, paber, jalanõud, ehitusmaterjalid, turbabrikett jt.) esinevad tunduvad kõikumised tootmises viimase 3—4 kuu kestel. Meie peame täitma konverentsi otsuse, mis nõuab parteilistelt, ametiühingute ja majandustegelastelt: «Saavutada igapäevast varem väljatöötatud graafiku kohast tootmisprogrammi täitmist iga tehase, vabriku, kaevanduse ja raudtee suhtes.»

On vajalik laiemalt arendada sotsialistlikku võistlust tööstuses, väsimatult pidada võitlust praakkauba valmistamise ja töölt

puudumise vastu, korraldada arvestust, saavutada sisseseade täielikku ärakasutamist sellega, et ühetasase töö puhul oleks kindlustatud kindlaksmääratud plaanide tingimusetu täitmine toodangu alal, saavutades omahinna alandamist ja tööviljakuse tõstmist. Ainult siis suudame meie oma tööstuse ja transpordi plaani täita ning see plaan on meile siis täiesti reaalne.

Põllumajanduse alal

Eesti NSV põllumajanduse ees seisab 1941. a. ülesanne: abistada maata ja vähese maaga talupoegi.

Nõukogude maareformi tulemusena, nagu teada, sai 26,5 tuhat uut majapidamist 294 tuhat ha maad ja sama arv majapidamisi sai juurelõikeid koguulatuses 261 tuhat ha. Maata ja vähese maaga talupidajaile andis riik suurt abi elamute ja majapidamishoonete soetamisel. Anti põllumajanduslikku laenu, nagu kõik teavad, 9 miljoni rubla ulatuses 7-aastase tähtajaga. Soodsail tingimustel antakse metsa kuni 100 m³ ühe majapidamise kohta. Ühtekokku anti välja käesoleval talvel 1. märtsiks üle 200 tuhande m³ metsamaterjali. Hoonete püstitamisel antakse talupoegadele tehnilist konsultatsiooni: on välja töötatud elamute ja majapidamishoonete tüüp-projektid. Majapidamiste varustamises elamutega seal, kus elamud puuduvad ja majapidamishooneid pole võimalik püstitada lähemal ajal, võetakse Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadi ja kohalike täitevkomiteede poolt tarvitusele operatiivsed abinõud nende ajutiseks äramahutamiseks naabertaludesse.

Seltsimehed saadikud! Nõukogude Eesti teostab 1941. aastal esmakordselt bolševistlikku kevadkülvi. 1941. aasta plaani kohaselt peame meie teostama talv- ja suviviljade kultuuride külvi 1034 tuhande ha ulatuses, mis moodustab üldkülvipinna suurenemise 12 tuhande ha võrra, muuseas teraviljakultuure (talvi- ja suvivilja) 608 tuhat ha, lina 30,3 tuhat ha, kartuleid 100 tuhat ha, mis kujutab 11% juurdekasvu võrreldes 1940. a.; aedvilja külv suureneb 2,2 tuhande ha võrra või 25%, tõuseb kuni 10,7 tuhande hektarini.

Kartuli- ja aedviljakülvi suurendamine annab võimaluse mitte ainult katta vabariigi omatarvidus, vaid ka välja vedada osa neid saadusi teistesse vabariikidesse.

Kindla loomatoidu baasi loomiseks peame meie 1941. aasta külviplaani kohaselt tunduvalt suurendama loomatoidu kultuuride külvi (12%), viies nende külvipinna kuni 285 tuhande hektarini, üheaastaste rohumaade ja juurviljade alla 85 tuhat ha. Pealeselle tuleb teostada mitmeaastase haljassööda juurde külvi 125 tuhat ha.

Meil tuleb läbi viia suured tööd uute maade muutmisel põldudeks, kultuurheinamaadeks ja karjamaadeks. 1941. a. plaanis on ette nähtud suured riiklikud maaparandustööd veekogude (jõgede) reguleerimisel ja magistraalkanalite korraldamisel,

mis võimaldab 20 tuhat ha soostunud maade kõlvuliseks muutmist. Selleks otstarbeks on kapitalimahutuste kohaselt ette nähtud summasid riiklikult 3,27 miljonit rubla ja talurahva oma töö finantseerimiseks mitte vähem kui sama summa ulatuses.

Et abistada kehv- ja keskmajapidamisi ning esimeses järjekorras uuesti maaga varustatud põllutöölisi ja kehvikuid, organiseeritakse nende maade harimiseks käesoleval aastal 25 masina-traktorijaama (muuseas 15 esimeses kvartalis) ning nende juures 250 hobu-masinriistade laenutamispunkti, kusjuures Tartumaal organiseeritakse 4 masina-traktorijaama, Viru-, Harju- ja Pärnumaal igaühes 3 masina-traktorijaama ja Järva-, Lääne-, Viljandi-, Võru- ja Petserimaal 2 masina-traktorijaama ning Saare- ja Valgamaal 1 masina-traktorijaam. Iga masina-traktorijaama kohta tuleb keskmiselt kuni 15 võimsat traktorit, hobu-masinriistade laenutamispunktis kuni 20 hobust. Aasta lõpuks töötab masina-traktorijaamades 331 traktorit üldvõimsusega 10 590 hobujõudu ja 5000 hobust vajalike masinriistadega ja remontbaasi organisatsiooniga.

MTJ ja hobu-masinriistade laenutamispunktid teenindavad talumajapidamisi lepingu alusel, milleks on vajalik juba lähemail päevil, 15.—20. aprilliks, lõpetada töö lepingute sõlmimise alal ning samuti täielikult ette valmistada MTJ ja hobu-masinriistade laenutamispunktid kevadisteks külvitöödeks.

Peab märkima, et Põllutöö Rahvakomissariaat ja maakonna täitevkomiteed täidavad seda tööd mitterahuldavalt: 1. aprilliks pole traktorid, autod ja masinriistad masina-traktorijaamadesse veel kohale toodud; pole varutud vajalikke kütteaine tagavarasid; MTJ pole sugugi kindlustatud kütteaine taaraga, alles hilja on hakatud sõlmima lepinguid talupoegadega põllutööde läbiviimiseks. Hobu-masinriistade laenutamispunktide juhatajad pole veel kõikjal kohtadel ning veel pole kõikjal varutud ruume nende majutamiseks, tegelikult pole asutud hobuste ja inventari ostmisele, elu- ja teiste majapidamisruumide kohaldamisele ja on veel rida teisi puudusi.

Kõik see tuleb Põllutöö Rahvakomissariaadil ja maakonna täitevkomiteedel kõrvaldada lähema viie kuni kümne päeva jooksul selleks, et täiesti valmis olles vastu minna kevadtöödele ja kindlustada agrotehniliselt põllutööde plaani korralik täitmine masina-traktorijaamades.

Kehv- ja keskmajapidamistele on samuti kindlustatud tunduv abi põllutöömasinate ja -riistade näol, mida tuleb käesoleval aastal müügile suuremal arvul, ning nende muretsemise kergendamiseks antakse põllumajanduslikku krediiti kuni 4 miljonit rubla.

1941. a. viljasaagi tõstmiseks Eesti NSV-s on Liidu Valitsuse poolt määratud meile rohkesti väetusaineid. Käesoleval aastal müüakse meile 55 tuhat tonni superfosfaati, 12 000 tonni kaali- ja 12 000 tonni lämmastikväetist, ühes arvatud eelmise

aasta tagavarad tõuseb kunstväetise tarvitus 95 tuhande tonnini, kasvab seega 1,5 korda võrreldes viimase 2—3 aastaga. Väetusainete muretsemiseks on ette nähtud krediiti 3 miljoni rubla suuruses.

Peab tähendama, et väetusaineid müüakse talupoegadele hoopis madalamate hindadega kui 1940. a. sügisel ning alla neid hindu, mis olid maksvad kodanliku valitsuse ajal. Mõnele poole, näiteks Saaremaale, on veokulud suured. Kuid neid saab korraldada kokku leppides Kaubanduse Rahvakomissariaadi, raudtee- ning meretranspordi vahel.

Tunduva abi seemnete varumise alal osutas meile Liidu Valitsus, meile on antud kehv-talupoegadele seemne laenuks punase ristikheina seemet 550 tsentnerit, timuti seemet 900 tsentnerit.

Olukord külviseemnete alal on külviplaanis järgmine: kaera-, odra- ja suvinisuseemnega peame ise end kindlustama täielikult, sealjuures meie ülesandeks on kindlustada seemnega uusi majapidamisi. Heinaseemnete kokkuhoidlikul tarvitamisel võime meie sisseveo täitmise korral kahtlemata katta punase ristikheina seemnete puudujäägi, mis moodustab 8 või 9% kogu meie tarvidusest.

Mõningaid raskusi esineb meil juurviljaseemnetega, eriti kaali ja naeri alal, samuti ka mõningate aedviljakultuuride alal, eriti aga söögipeedi ja -porgandi suhtes.

Praegusel momendil on teoksil kevadise külviplaani viimine iga üksiku talumajapidamiseni. Kõrvuti külviplaani viimisega maakonna ja valla täitevkomiteedeni on veel vajalik läbi viia kontroll talumajapidamiste ettevalmistuse suhtes kevadkülviks, osutades ühtlasi igakülgset abi maaga varustatud põllutöölistele ja kehv-talupoegade uutele majapidamistele.

1941. a. teostavad Eesti NSV-s esmakordselt kevadkülvi kuni 50 sovhoosi, kes omavad üldpinda kuni 47 tuhat ha, sealhulgas 17 tuhat ha põldu.

Tuleb märkida, et on kujunenud täiesti talumata olukord sovhooside pikaleveninud organiseerimisega Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadi süsteemis. Need sovhoosid pole seni RKN poolt kinnitatud ega oma kindlaksmääratud tootmis-finantsilist plaani. Kõik see mõjutab kahtlemata kahjustavalt sovhooside ettevalmistust kevadisteks põllutöödeks ning ehitus- ja muudeks töödeks.

Põllutöö Rahvakomissariaadi sovhooside valitsuse alal on ette nähtud 27 sovhoosi organiseerimine. Peale nende sovhooside on olemas veel kuni 20 abi-, õppe- ja muud majapidamist põllumajanduslike koolide, rahvakomissariaatide, asutus'e, sotsiaalkindlustuse, tööstuslike käitiste ja teiste juures.

Peab tunnistama, et Eesti NSV RKN poolt on neile küsimustele pühendatud liig vähe tähelepanu.

Mõned sovhoosid on lubamatult mahajäetud olukorras,

Lähemail päevil on Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaat kohustatud välja töötama ja Rahvakomissaride Nõukogu peab läbi vaatama konkreetse kava abinõude kohta sovhooside ettevalmistamisel kevadiseks külviks ja sovhooside üldise töö parandamiseks, et juba käesoleval aastal muuta sovhoosid kõrgetoodangulisteks ja rentaabliteks majapidamisteks.

Ma olen kindel, et partei ja nõukogude maakondade ja valdade organisatsioonid bolševistlikult valmistuvad esimeseks nõukogude kevadeks ja võtavad selle vastu külvi läbiviimisega lühema aja jooksul kõrgel agrotehnilisel tasemel. On vajalik tugevdada revolutsioonilist valvsust ja õigeaegselt lüüa jalad alt igasuguseil klassivaenlaste katseil, kes püüavad segada edukat külvikampaania läbiviimist.

Mõni sõna karjakasvatuse kohta. Ebasoodsad klimaatilised tingimused viimase kahe aasta jooksul tõid tunduva kahju Eesti NSV karjakasvatusele. Sarvloomade arv kahanes 10% võrra, sigade arv 8% võrra ja lammaste arv 24% võrra.

Meil oleks paratamata esinenud järjekordne loomade arvu vähenemine, kuid tänu Liidu Valitsuse abile, tänu üle 50 tuhande tonni jõusööda sisseveole 1940. a. IV-das ja 1941. a. I-es kvartalis, me elame võrdlemisi rahuldavalt üle raske talve.

1941. a. seisab karjakasvatusel ees kõigekülgne karja alalhoidmise ja arendamise ülesanne ning iga liiki karjatoodangu tõstmine.

Kehvtalupidajate lehmapuuduse likvideerimiseks on plaani kohaselt ette nähtud 16,5 tuhande sarvlooma (lehmade ja mullikate) ostmine, milleks on meile antud kasutada pangakrediiti 4,4 miljonit rubla.

Positiivse nähtusena tuleb märkida, et hoolimata lehmade arvu vähenemisest jaanuaris ja veebruaris käesoleval aastal oli meil siiski suurem piimaand kui vastavail kuudel 1940. a. Eesti NSV piimamajandus peab 1941. aastal ilmtingimata täitma piima tootmise ja ümbertöötamise plaani, andes võitoodangu 11,55 tuhande tonni ulatuses, kuid samuti ka täitma plaani lihatootmise alal 26 tuhande tonni ulatuses. Kõrvuti piimamajanduse ja seakasvatuse arendamisega peab samuti märgatavalt tõusma ka linnukasvatus.

Siin ma tahaksin tähelepanu juhtida sellele, et Nõukogude valitsus on palju kohustusi täitnud talurahva vastu, nüüd peab talurahvas kohustusi täitma Nõukogude riigi vastu.

Kaubanduse alal

Tööstuse märgatav arenemine ja ühenduses sellega tööliste arvu kasvamine, samuti ka põllumajanduse kaubatoodangu suurenemine lubavad eeldada edaspidist kaupade läbikäigu suurenemist vabariigis. 1941. a. plaani kohaselt on kaupade läbikäik kinnitatud 1110 miljoni rubla suuruses summas, mis ületab

1940. a. läbikäigu umbes 10% võrra. 1941. a. plaan näeb ette riikliku ning ühiskaubanduse tunduvat laienemist. Riiklik-ühiskaubanduslik kaupluste võrk kasvab 1435-lt kuni 2665, s. o. peaaegu kahekordselt.

Kogu hulgimüük ja suurem osa jaemüügist peab kujunema riiklikuks ja ühiskaubanduslikuks. Samuti laieneb ka riiklik ja ühistegelik võrk ühiskondliku toitlustamise alal 71-lt 230 ettevõtteni, peaasjalikult söögimajade arvu suurenemise arvel. Esimeses järjekorras tuleb arendada riiklike ja ühistegelike kaupluste võrku tööliste rajoonides Vabariigi kaugemais osades.

Kõrvuti kaubandusliku võrgu laienemisega peab Kaubanduse Rahvakomissariaat tarvitusele võtma abinõud tarvitajaskonna paremaks teenindamiseks: kõrvaldama takistused kaupluste varustamisel kaupadega, jalule seadma müüjate kultuursema suhtumise ostjaskonnale, laiendama tarbeainete kaupluste võrku, mis kauplevad õhtutundidel, jälgima puhtust ühiskonna toitlustamise * kauplustes ja ettevõtteis.

Selleks on vaja korraldada ühiskondlik-massiline kontroll kauplustes, sisse seada igasse ettevõttesse kaeberaamatud, laiendada NSV Liidu Kaubanduse Rahvakomissari käskkirja, mis võimaldab ostjale kahe päeva jooksul ostetud kauba ümber vahetada, teha aparaat odavamaks.

Viimasel ajal, ühenduses uue põhikirja vastuvõtmisega, on läbi viidud ühistegelike asutuste juhatuste ja revisjonikomisjonide valimised.

Tarbijate ühistegevuse uuendatud juhtivus, mis tugineb oma liikmeskonna usaldusele, omab kõiki tingimusi ühistegeliku kaubanduse tunduvaks paranemiseks.

Kuid kõrvuti müüjate kaadri massilise kasvatustööga peame tarvitusele võtma kõige armutumad abinõud raiskajate, sotsialistliku omandi varaste vastu.

Elamute kommunaalmajanduse alal

Kommunaalmajanduse Rahvakomissariaadi ja elamute kommunaaltööliste ees seisab 1941. aastal suuri ülesandeid, iseäranis seoses suurte majade natsionaliseerimisega.

1. märtsiks oli üldse natsionaliseeritud 11 164 maja, mis moodustab 28,5% kõigist linnade majadest ja poole elamispinnast, kusjuures 25% natsionaliseeritud majadest nõuab kapitaalremonti. Võib-olla siin on rohkesti vigu tehtud, aga iga uue asja juures tehakse vigu, kuid kõik vead tuleb parandada, milleks oleme juba samme astunud.

Tingimata on vajalik parandada elanike teenindamist. Oma tööga peame näitama, et Nõukogude tingimustes, kapitalistidele kasu maksmata, alandatud üürihindade juures me oskame korda seada ja korralikult majandada natsionaliseeritud maju. 1941. a.

* Nii on dokumendis.

plaani kohaselt on määratud üle 7 miljoni rubla elumajade kapitaalremontideks ja 4 miljonit rubla pooleliolevate elumajade ehitustööde lõpuleviimiseks, mis annab 35 000 m² uut kasulikku elamispinda.

Peale selle 1941. a. plaani kohaselt Kommunaalmajanduse Rahvakomissariaadi alal tuleb ehitada uusi maju Tallinnas kasuliku elamispinnaga 40 000 m².

Nimetatud ehituste lõpetamine ja uued ehitused annavad kuni 75 000 m² uut elamispinda, kuid siiski kogu see pindala ei rahulda nõudmist, iseäranis Tallinnas, Narvas ja põlevkivitööstuse rajoonides. Seepärast on vajalik välja töötada praktilised abinõud laialdaseks individuaalse elamuteehitustegevuse arendamiseks ja paluda NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrata selleks vajalised krediidid pankade kaudu.

Meie ei takista väikemajade ehitamist ja korraldame ka korterite ehitusühingute majade küsimuse uuesti.

Linnade heakorra parandamise eesmärgil peame pidama karmi võitlust puhtuse, korra, kõigi kommunaalettevõtete (tramm, autobused, veevärk, saunad, pesumajad jne.) täpse töö eest. Siin peame tunnistama, et viimasel ajal kommunaalosakonna ja miilitsa poolt on üles näidatud leplikku suhtumist puuduste suhtes linnade kommunaalmajanduses. Linnade puhtus jätab soovida, liiklemine tundub korratuna.

1941. a. plaani kohaselt määratakse kommunaal-heakorra kuludeks tunduvad summad, millest ehitatakse: puhtavee torustikku 12 km, kanalisatsioonivõrku 2,2 km, 6 uut sauna, 2 pesumaja, trammiparki täiendatakse 9 vaguniga ning linnades tänavasillutist kividega 12,6 tuhat m² ja parema sillutisega 18,6 tuhat m².

Samuti paraneb tunduvalt ka linna elektrimajandus.

Tervishoiu alal

Tervishoiu alal näeb plaan ette haiglate võrgu tunduva laiendamise. Kuuekordselt kasvab ka lastesõimede võrk — 240-lt kuni 1500-ni.*

Korraldatakse 5 uut sanitaar-epidemioloogilist jaama ja paraneb esmaabiandmise korraldus linnades.

Raviasutuste võrgu arendamine on takistatud meditsiinilise tööjõu puudumise tõttu. Käesoleval ajal puudub 208 arsti ja 275 keskmist meditsiinilist tööjõudu. Tervishoiu Rahvakomissariaadi poolt võetakse praegu tarvitusele abinõud keskmise meditsiinilise personaali ettevalmistamiseks. Samuti on vajalik laiendada vastuvõttu arstiteaduskonda, et kindlustada kasvavat tarvidust kvalifitseeritud meditsiinilise personaali järele. Ajutiselt tuleb arstidel töötada rohkem kui ühes arstijaoskonnas, ühtlasi tuleb üles tõsta küsimus arstide saamiseks teistest liiduvabariikidest.

* Mõeldakse kohtade arvu lastesõimedes.

Hariduse alal

Käesoleval, 1940./41. õppeaastal viidi läbi rida tähtsaid samme kodanliku kooli ümberkorraldamise alal, on koostatud üleminekuaja kooli õppekava ja plaan, millesse võeti NSVL ja Eesti NSV Konstitutsiooni õppimine ja NSVL rahvaste ajalugu. Kaotati usuõpetus koolides.

Õpetajaskonna ettevalmistamiseks korraldati kursusi ja konverentse, samuti korraldati õpetajaskonnale loenguid ja iseseisvat marksismi-leninismi õppimist.

1941. a. plaanis on põhiülesandena püstitatud üleminek üldhariduse alal 6 aastalt 7 aastale, samuti ka keskkooli üleminek 12 aastalt 10 aastale. Seoses sellega avati käesoleval õppeaastal 80 uut seitsmendat klassi. Õpilaste arv mittetäielikes keskkoolides ja keskkoolides kasvab 128,7 tuhandelt 137,4 tuhande inimeseni. Samuti kasvab ka kõrgemaisse õppeasutustesse vastuvõetavate arv. 1941./42. aastal võetakse vastu ülikoolidesse 1770 inimest ja erialalistesse keskkoolidesse 7500 inimest. Peale selle on kavatsetud õhtune ja päevane õpetus väljaspool kooli kesk- ja kõrgema hariduse saamiseks töölt puudumiseta, mis hõlmab umbes 3000 inimest, sealhulgas kõrgema hariduse alal 500 inimest.

Praegu toimub kutsehariduse ümberkorraldamine. Eesti NSV-s viiakse põllumajanduslikud koolid Hariduse Rahvakomissariaadi alluvusest Põllutöö Rahvakomissariaadi alluvusse; käsitöökoolid viiakse Tööjõureservide Peavalitsuse alluvusse, kus juures 10 650 noort pannakse ametit õppima; ettevõtteis ja käitistes korraldatakse kursusi tehmiinimumi alal; töölistele ja talurahvale korraldatakse kursusi nende ettevalmistamiseks kõrgemaisse õppeasutustesse astumiseks. 1941. a. tegutseb 31 lastesõime.

Rohkem kui kahekordselt kasvab lasteaedade arv: 197 lasteaeda 6700 lapsega. Korraldatakse 95 mänguplatsi, tunduvalt kasvab ka kultuurhariduslike asutuste võrk, mille arv tõuseb 261-lt 810-ni. Peale selle korraldatakse 100 uut rahvaraamatukogu.

7-aastase üldhariduse teostamiseks tuleb ümber korraldada linna- ja vallakoolide võrk. 1941. a. plaanis on ette nähtud 7 linna- ja 20 uue maakoolimaja ehitamine, ning peale selle tuleb lõpule viia 12 maakoolimaja ehitustööd. 1941./42. õppeaasta alguseks peab läbi viidama suured eeltööd ülemineku puhul nõukogude koolide õppekavadele. Selleks tuleb välja anda vajalised õpperaamatud ja läbi viia edaspidine õpetajaskonna ettevalmistamine.

Kunsti alal tuleb erilist tähelepanu pöörata Eesti kunstidekaadi läbiviimisele Moskvas käesoleva aasta sügisel. See näitus kujuneb Eesti rahva kunsti-teatri-muusika ja kino alal tõsiseks katseks kõigile Eesti NSV kunsti alal töötajaile.

Teedeehituse alal

Ülemnõukogu istungjärgule esitatavas kavas on näidatud ainult teede ehitus, mis teostatakse Maanteede Peavalitsuse poolt riigi arvel. Selle kava kohaselt (ilma elanikkonna töökohustuseta) ehitatakse uut või ehitatakse ümber 104 km teed ja ülesehitatud * 3 raudbetoonsilda.

Maanteede Peavalitsus, maakonna ja valla täitevkomiteed peavad käesoleval aastal pöörama suurt tähelepanu teede, eriti aga sildade korrastamisele ja remontimisele, milleks määratakse kaunis suured rahalised summad ja tõmmatakse kaasa küla elanikkond.

Seda on vajalik teostada käesoleval aastal eriti sellepärast, et külades hakkavad töötama üle 300 võimsa traktori, milleks on vajalikud tugevad sillad.

Side alal. Mõni sõna tuleb ütelda ka Side Rahvakomissariaadi töö kohta, mis on liidulise alluvusega, kuid kelle halva töö tagajärgi tunnevad endal kõik organisatsioonid ja vabariigi elanikkond.

Kui varem kirjad jõudsid Tallinnas adressaadile kätte samal päeval, siis nüüd kulub selleks 2, sageli 3 päeva. Veel halvem on lugu posti kättetoimetamisega maal. Sellise olukorraga meie ei või leppida. Sm. Jefimovil ** tuleb kiiremas korras seda seisukorda parandada, sest töö sideteenistuse alal omab suurt tähtsust meie vabariigi majanduslikus, kultuurses ja poliitilises elus.

Mõni sõna raudteetranspordist.

Raudteetransporti seatakse praegu korda, vedurite parki täiendatakse uute võimsate veduritega. Peaaegu kogu veerev koosseis on varustatud automaatpiduritega. Signalisatsiooni- ja sideala on rekonstrueeritud. Maha- ja pealelaadimise kvartaliplaanid on täidetud 142%.

Kuid hoolimata plaani ületamisest ei rahulda raudtee siiski kõiki rahvamajanduse harusid, näiteks Viktor Kingissepa nimelisel tselluloosivabrikul jäi saamata 506 vagunit, mille tagajärjel on toorainete tagavarad peaaegu lõppemas, mis ähvardab viia korrapäratusi vabrikutöösse. Samasugune on olukord ka kütteainetega Tallinna linna jaoks, mille transport paranes veidi veebruarikuus, kuid halvenes uuesti märtsis.

Raudteevalitsus peab mobiliseerima kõik reservid ja tunduvalt tõstma oma veovõimeid selleks, et saaks täiuslikult rahuldada kogu vabariigis ettetulevaid raudteevedusid.

Meretransport. Meie vabariigis on majandus tihedalt seotud mere- ja jõetranspordiga. Natsionaliseeritud laevad olid halvas seisukorras, samuti elasid halbades tingimustes ka lae-

* Nii on dokumendis.
** NSV Liidu Side Rahvakomissariaadi volinik Eesti NSV-s.

vade meeskonnad. Praegusel ajal on Eesti riiklik merelaevandus saanud riigilt suuremaid summasid ja seab korda sadamamajandust, teostab laevade remonti ja parandab töötajate sotsiaalolusid.

Veetranspordi ees seisab tähtis ülesanne — õigeaegselt lõpetada need tööd, et saaks vastuvaidlematult kindlustada ... korda suurenenud vedude täitmist. Kohalikud nõukogud ja vabariiklikud organisatsioonid peavad igati abistama meretransporti selles töös.

Kapitaalehituste plaani alal

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P KK määrusega 28. jaanuarist k. a. Eesti NSV vabariiklikule majandusele on määratud 173,75 miljonit rubla, pealeselle on NSV Liidu Rahanduse Rahvakomissari juhiste kohaselt määratud 10,44 miljonit rubla kapitaalehituste kallinemiseks, kusjuures väljaspool kapitaalehituste plaani eelarve korras finantseeritakse ... maakoolimaja ehitust ja autotranspordi soetamist.

Määratud 173,75 miljonist rublast tunduv osa — 78 miljonit rubla või 45% — juhitakse tööstuslikule ehitusele ja energeetikale, sealhulgas elektrifitseerimisele 11,45 miljonit rubla, põlevkivitööstusele 15,55 miljonit rubla, turbatööstusele 7,5 miljonit rubla, ehitusmaterjalide tööstuse arendamiseks 20,9 miljonit rubla, keemiatööstusele 12,5 miljonit rubla, kalandusele 2,1 miljonit rubla, metsamajandusele 2 miljonit rubla jne.

1941. a. lastakse käiku: põlevkivi-õlivabrik Kohtla-Järvel, sealsamas laiendatakse ka kaevandus; põlevkivikaevandus Viivikonnas; fosforiidivabrik *, võimsusega 110 tuhat tonni rikastatud fosforiidiga; telliskivitehas Tallinnas, võimsusega 17 miljonit telliskivi, ja laiendatakse Port-Kunda tsemendivabriku võimsust, laiendatakse elektrijaamade võimsust ja ehitatakse uusi elektriliine.

Kapitalimahutusteks põllumajanduses määratakse 24,8 miljonit rubla (ilma hobu-masinriistade laenutamispunktideta), sealhulgas masina-traktorijaamadele 13,25 miljonit rubla, sovhoosidele 6 miljonit rubla, maaparandustöödeks 3,27 miljonit rubla ning muudeks töödeks 2,28 miljonit rubla. Peale selle määratakse põllumajanduslik krediit kolhoosidele ja talumajapidamistele kuni 30 miljonit rubla.

Linna elanikkonna heaolu parandamiseks määratakse üle 40 miljoni rubla (kaasa arvatud 7,5 miljonit rubla natsionaliseeritud majade remondiks).

Rahvahariduseks, koolimajade ehituseks linnades, ülikoolihoone ja kultuurimajade ehitamiseks Tallinnas ja teistes linnades määratakse 12,1 miljonit rubla.

---

* On mõeldud fosforiidivabrikut Maardus. Vt. dok. nr. 348.

Tervishoiu alal haiglate, ambulatooriumide, lastesõimede ehitamiseks 7,65 miljonit rubla.

1941. a. I kvartali kapitalimahutusteks kõigil aladel on määratud 29,4 miljonit rubla.

Tuleb ära märkida täiesti ebarahuldavat I kvartali plaani täitmist kapitaalehituste alal.

Pankade andmeil täideti kvartaliplaanist kõigest 62,7%; üksikute rahvakomissariaatide alal iseloomustub plaani täitmine järgmiste andmetega:

Plaani täitmine 1. märtsiks 1941. a.:

Rahvakomissariaadi nimetus	Kvartali plaani %
Kergetööstuse RK	55,7
Kohaliku [Tööstuse] RK	81,5
Kommunaalmajanduse RK	68,1
Hariduse RK	59,1
Tervishoiu RK	61,8
Kaubanduse RK	40,0
Põllutöö RK	68,2

Kõik rahvakomissariaadid peavad viivitamatult tarvitusele võtma abinõud ehitustöö ettevalmistamiseks ja arendamiseks.

Peab märkima, et rahvakomissariaadid ja pangad ei jälgi mitte küllaldaselt krediitide ärakasutamist kapitaalehitusteks. Näiteks Tallinnas elektrijaama ümberehituseks määratud kapitalimahutuse summadest kulutas direktor Voot umbes 100 000 rubla ettenägemata otstarbeks, ostes mööblit, klaveri jne. Pärnu maakonnas summad, mis olid määratud sauna ehitustööde lõpetamiseks, kulutati teiseks otstarbeks, nagu suusajaama ehitamiseks, remonttöödeks jne.

Riigikontrolli Rahvakomissariaadil, pankadel ja Riiklikul Plaanikomisjonil tuleb teostada range kontroll nende summade tarvitamise üle.

Ehitustegevuse suur ulatus vabariigi ja liidu majanduse alal nõuab suurt ehitusmaterjalide hulka. Telliskive nõutakse 77,3 miljonit tükki, lupja 67 tuhat tonni, alabastrit 12 tuhat tonni, 94 tuhat rulli tõrvapappi, metsa 323 tuhat m³, saematerjali 318 tuhat m³ ja rida igasugust muud materjali.

Plaanis näidatud kohalike ehitusmaterjalide tootmise tunduv kasv katab üldise nõudmise telliskivide alal suure pingutusega ja seda tingimusel, kui ehitusorganisatsioonid telliskivi asemel laialdaselt kasutavad seinaehituse materjalina paekivi, korraldades ühtlasi paetootmist oma vajaduste rahuldamiseks.

NSV Liidu Plaanikomisjoni erilise otsusega 19. III k. a. on kaevanduse tööde mehhaniseerimiseks määratud 1 miljon rubla, 1 süvendusmasin, 4 kompressorit, 45 tugevajõulist autot ühes järelvankriga ja muud seadmed.

7 tuhande tonni lubja puudujääk kaetakse sisseveoga Liidust, mille kohta on olemas kokkulepe Liidu Riikliku Plaanikomisjoniga, kuid alabastri alal tuleb puudujääk katta selle tootmise laiendamise arvel meil. Majandusnõukogu sama otsusega on meile osutatud suurt abi kipsitööstuse arendamise ja ümbertöötamise alal.

Kipsitootmine mehhaniseeritakse, sest juba käesoleval aastal ehitatakse välja 12 km väliraudteed kipsi juurdeveoks raudteele.

Tsemendi, palkide, saetud materjalide ja liiprite alal vabariiklik tarvidus rahuldatakse, kuid et ka üleliiduliste komissariaatide nõuded rahuldada, on vajalik sisse vedada: palke 90 tuhat m³, saetud materjali 70 tuhat m³, liipreid 39,6 tuhat m³ ja vabariikliku paberitööstuse jaoks paberipakke 150 tuhat m³.

Need küsimused on samuti esitatud Liidu Valitsusele ja Riiklikule Plaanikomisjonile.

Suurt tähtsust õigeaegse tootmise ja ehituse plaani täitmise kindlustamisel omab autotranspordi normaalse töö korraldamine.

Rahvakomissaride Nõukogu moodustas RKN juurde autotranspordi peavalitsuse*, kes on kohustatud ära kasutama mitte ükskõik oma masinad, vaid kaasa aitama ka teiste rahvakomissariaatide ja peavalitsuste automajandusele tagavaraosade, kummide ja remondi plaanikindla jaotamisega, samuti ristamisi vedude ja tühjalt sõitmise likvideerimisega.

Iseäranis raske on seisukord autode tagavaraosade ja kapitaalremondi täitmise alal. On antud korraldus tööstuse rahvakomissariaatidele puuduvate tagavaraosade valmistamiseks.

Rahvamajandusharude kooskõlastamine

Rahvamajanduse harude kohta esitatud plaan on vastastikku kooskõlastatud elektrienergia, kütte ja ehitusmaterjalide bilanssidega.

Nõudmist elektrienergia alal 1941. a. saab täielikult rahuldada, kui läbi viia plaanis näidatud tööd elektrijaamade, elektrivõrgu ja transformaatorite alajaamade alal.

Vabariigi küttebilanss koostatakse aktiivse saldoga põlevkivi suhtes 263 tuhat tonni ja põlevkiviõli suhtes 88,8 tuhat tonni.

Rööbiti sellega osutub vajalikuks vabariiki sisse vedada tööstuslikuks otstarbeks 68 tuhat tonni kivisütt. Puudujääk kütte alal, mis bilansis näidatud, peab osaliselt kaetama kokkuhoiu arvel küttepuude kulutamises, küttepuude ülestöötamisel tekkivate jäätmete otstarbekama ärakasutamise teel ja küttepuude asendamisega põlevkiviga. Tuleb ära kasutada kõik võimalused, et mitte põletada tooreid puid, mida kulub 1,5 või 2 korda rohkem.

Küttepuude valmistamine ja väljavedu toimub käesoleva aasta I kvartalis rahuldavalt, I kvartali plaan valmistamise alal on täidetud 129%, väljaveo alal 107%. Siin nähtub peaasjalikult maakondade ja valdade täitevkomiteede agarus, kuid ka seniajani püsinud hea talvetee. Halvem on olukord turbahooaja ettevalmistustöödega. «Punane Krull» viivitab 10 uue turbapressi valmistamise, samuti ka 3 vana pressi remondiga. Selle kohta on küsimus esitatud Liidu Valitsusele.

Seni pole kaugeltki veel lõpetatud tööjõu hankimine, samuti ka eluruumide ja eririietuse ettevalmistus töölistele. Järelejäänud päevad peab ära kasutama kõigi puuduste kõrvaldamiseks, et töö algusest peale kindlustada turbatootmise plaanikindlat kuu- ja kvartaliplaanide täitmist.

Seltsimehed rahvasaadikud! 1940. a. Nõukogude valitsuse aega kuuluva tööstuse plaani kokkuvõtted ja 1941. a. plaan näitavad kujukalt sotsialistliku korra paremust, võrreldes kapitalistliku korraga. Selle aja jooksul on tunduvalt paranenud ja kindlustatud töölisklassi materiaalse jõukuse edaspidine kasv, on kaotatud tööpuudus, tööstusse ja transpordisse on sisse lülitatud tuhandeid uusi töölisi. Reaalse töötasu tase on käesoleval aastal 25—30% kõrgem kui maikuus möödunud aastal. Töötajate heaolu on tunduvalt paranenud ka seetõttu, et on suurenenud töötajate arv perekondades.

Riigi arvele on võetud sotsiaalkindlustus ja meditsiiniline abi, alandatud on korteriüür; ainuüksi Tallinnas on 300 perekonda ümber paigutatud keldreist headesse kortereisse, teostatakse laiaulatuslik eluruumide ehitustegevus; on kaotatud õppemaks, sisse seatud stipendiumid kõrgemais õppeasutustes ja keskkoolides.

On korraldatud puhkekodud ja sanatooriumid. Hiiglaabi on antud maatameestele ja kehv- ja keskmajapidamistele: maaga varustamine, võlgade kustutamine, toetused laenude näol, antav abi maaharimisel, lehmapuuduse likvideerimine.

Kõik see kahtlemata kindlustab küla elutaseme tõstmist tunduval määral.

Samuti tunduval määral on paranenud töötava intelligentsi materiaalne olukord. See kõik loob eeldused selleks, et kõik Nõukogude Eesti töötajad, igaüks omal kohal sotsialistliku võistluse alusel, kindlustaksid 1941. a. plaani täitmist.

Kogu rahvamajanduse edaspidise tõstmise kindlustamiseks on vaja mobiliseerida ja ära kasutada kõik seni kasutamata võimalused ja reservid.

Me peame kõigis rahvamajanduse harudes teostama kõige karmimat kokkuhoidu riigivarade ja rahade kulutamisel.

1941. a. plaan on esimeseks sotsialistlikuks plaaniks Nõukogude Eesti arendamisel, see on pingeline, kuid absoluutselt reaalne. Selles näidatud tööprogrammi on võimalik mitte ainult täita, vaid ka ületada.

Olen veendunud, et eesti rahvas, varustatud partei 18. konverentsi ajalooliste otsustega, Kommunistliku Partei ja NSV Liidu

---

* Arvatavasti on mõeldud ENSV Rahvakomissaride Nõukogu poolt 11. veebruaril 1941 asutatud Transpordi Peavalitsust (vt. «Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 20, art. 250).

valitsuse ja meie juhi ning õpetaja sm. Stalini juhtimisel täidab auga 1941. a. plaanis ettenähtud ülesanded. (Aplaus).

«Kommunist» nr. 85, 8. aprillil 1941.
J. Lauristin, Esimene Nõukogude aasta Eestis, Tallinn, 1946, lk. 195—196.

Nr. 327

TÄNUAVALDUS STIPENDIUMIDE MÄÄRAMISE EEST

Pärnu Kaubanduskeskkooli õpilaste kiri hariduse rahvakomissarile

7. aprill 1941

Meie — allakirjutajad Pärnu Kaubanduskeskkooli õpilased stipendiaadid — palume vastu võtta ühine südamest tulev aitäh meile antud stipendiumide eest.[1]

Tõotame veel paremini õppida, saavutada veel paremaid tagajärgi ja sirguda tublideks töötajaiks meie armastatud sotsialistlikul kodumaal.

[Järgnevad 81 õpilase allkirjad]

ENSV ORRKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 820, l. 54. Originaal.

[1] Analoogilise tänukirja stipendiumide määramise eest saatsid hariduse rahvakomissarile Võru Tööstuskooli õpilased (vt. ENSV ORRKA, f. R-14, nim. 1, s.-ü. 820, l. 55).

Nr. 328

TÖÖJÕURESERVIDE ETTEVALMISTAMINE NÕUKOGUDE EESTIS

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

11. aprill 1941

Vastavalt NSVL Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määrusele 25. märtsist 1941 Riiklike tööjõureservide ettevalmistamise kohta Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Massiliselt esinevatel kutsealadel tööliste ettevalmistamiseks, esijoones ehitustööde jaoks, organiseerida Eesti NSV-s kaheksateist (18) vabriku-tehase õppekooli 6-kuise õppeajaga üldise õpilaste kontingendiga 5150 inimest, neist

Tallinnas: a) koolid nr. 1 ja 2 Kergetööstuse Rahvakomissariaadi Ehitustrusti nr. 2 tootmisbaasil, kontingendiga [illegible] inimest;

b) kool nr. 3 Ehitustrusti nr. 16 tootmisbaasil, kontingendiga 300 inimest;

c) koolid nr. 4, 5, 6, 8 ja 9 Tallinna linna töötava rahva saadikute Nõukogu täitevkomitee kommunaalmajanduse osakonna ehitustrusti tootmisbaasil, kontingendiga 1875 inimest;

d) kool nr. 7 Kergetööstuse Rahvakomissariaadi Ehitusmaterjalide Tööstuse Peavalitsuse tootmisbaasil, kontingendiga 175 inimest.

Haapsalus ja Aseris — koolid nr. 10 ja 13 Kergetööstuse Rahvakomissariaadi Ehitustrusti nr. 1 tootmisbaasil, kontingendiga 500 inimest.

Maardu, Kiviõli, Kohtla-Järve ja Kukruse asulais — koolid nr. 11, 14, 15 ja 16 Kergetööstuse Rahvakomissariaadi Mäe- ja Kütteainetetööstuse Peavalitsuse tootmisbaasil, kontingendiga 1000 inimest.

Rakvere, Tartu ja Viljandi linnades — koolid nr. 12, 17 ja 18 Kergetööstuse Rahvakomissariaadi Ehitustrusti nr. 3 «Betoon» tootmisbaasil, kontingendiga 750 inimest.

2. Kinnitada Eesti NSV Vabariikliku Tööjõureservide Valitsuse poolt esitatud plaan vabriku-tehase õppekoolides järgmiste kutsealade ettevalmistamise kohta:

müürseppi	1085	inimest
puuseppi	775	„
kaevureid	615	„
betoonitöölisi	485	„
krohvijaid	420	„
laudseppi	300	„
armatuuritöölisi	285	„
santehnikuid	270	„
maalreid	210	„
puurijaid	140	„
utjaid	120	„
ahjutegijaid	115	„
kinnitajaid	110	„
ja teistelt kutsealadelt . .	220	„

3. Kvalifitseeritud tööliste ettevalmistamiseks tööstuse ja transpordi jaoks organiseerida Eesti NSV-s neliteist (14) ametikooli õpilaste üldkontingendiga 5000 inimest ja kaks (2) raudteekooli üldkontingendiga 500 inimest kaheaastase õppeajaga, neist:

AMETIKOOLID

Tallinnas: a) kool nr. 1 Riigi Tööstuskooli tootmisbaasil, kontingendiga 750 inimest;

b) kool nr. 2 Tallinna II Poeglaste Ametikooli tootmisbaasil, kontingendiga 300 inimest;

c) kool nr. 3 Laevaremonditehaste tootmisbaasil, kontingendiga 275 inimest;

d) kool nr. 4 Kivisöetööstuse Rahvakomissariaadi tehase «Punane Krull» tootmisbaasil, kontingendiga 250 inimest;

e) kool nr. 5 Arsenali tootmisbaasil, kontingendiga 250 inimest.

Tartu linnas — kool nr. 6 Tartu Tööstuskeskkooli tootmisbaasil, kontingendiga 625 inimest.

Narva linnas — kool nr. 7 Narva Tööstuskeskkooli tootmisbaasil, kontingendiga 450 inimest.

Pärnu linnas — kool nr. 8 Pärnu Poeglaste Ametikooli tootmisbaasil, kontingendiga 300 inimest.

Viljandi linnas — kool nr. 9 Viljandi Poeglaste Ametikooli tootmisbaasil, kontingendiga 400 inimest.

Valga linnas — kool nr. 10 Valga Tööstuskeskkooli tootmisbaasil, kontingendiga 350 inimest.

Võru linnas — kool nr. 11 Võru Tööstuskeskkooli tootmisbaasil, kontingendiga 300 inimest.

Paide linnas — kool nr. 12 Paide Tööstuskeskkooli tootmisbaasil, kontingendiga 300 inimest.

Kuressaare linnas — kool nr. 13 Kuressaare Tööstuskeskkooli tootmisbaasil, kontingendiga 300 inimest.

Haapsalu linnas — kool nr. 14 Haapsalu Tööstuskeskkooli tootmisbaasil, kontingendiga 250 inimest.

RAUDTEEKOOLID

Tallinnas — kool nr. 1 Teede Rahvakomissariaadi Eesti Raudteevalitsuse peatöökodade tootmisbaasil, kontingendiga 300 inimest.

Valgas — kool nr. 2 Eesti Raudteevalitsuse raudteetöökodade tootmisbaasil, kontingendiga 200 inimest.

4. Kinnitada Vabariikliku Tööjõureservide Valitsuse poolt esitatud plaan ameti- ja raudteekoolides järgmiste kutsealade ettevalmistamise kohta:

a) ametikoolides:

lukuseppi	2225 inimest
mööbelseppi	975 „
treialeid (universaal)	675 „
elektrikuid	425 „
mudelseppi	200 „
katelseppi	150 „
freesijaid	75 „
seppi	75 „
autolukuseppi	125 „

b) raudteekoolides:

lukuseppi vedurite, vagunite ja automaatpidurite remondi alal	225 inimest
liinimontööre	75 „
elektrikeevitajaid	25 „
automaatsignaaltulede montööre	50 „
treialeid, laudseppi ja maalreid	125 „

[...]*

J. Lauristin
Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees

H. Haberman
Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 2, s.-ü. 9, l. 432—437. Originaal.

Nr. 329

EESTI NSV 1941. AASTA RIIGIEELARVE KINNITAMINE

Eesti NSV Ülemnõukogu seadus

16. aprill 1941

Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu määrab:

Artikkel 1. Kinnitada Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu poolt esitatud Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi eelarve 1941. a. peale — Eesti NSV Ülemnõukogu eelarvekomisjoni ettepanekul vastuvõetud muudatustega, nimelt: tulude osas kokku 580.166.000 rubla ja kulude osas — 543.459.000 rubla suuruses, tulude ülekaaluga kuludest 36.707.000 rubla suuruses ja peale selle ülejäägiga vabariikliku ja kohalikkude eelarvete alal Riigipangas olevatel arvetel 1. jaanuariks 1942. a. kogusummas 7.956.000 rubla suuruses.

Artikkel 2. Vastavalt käesoleva seaduse artikkel 1. kinnitada vabariikliku eelarve tulud ja kulud — tulude osas 519.053.000 rubla suuruses ja kulude alal — 344.451.000 rubla suuruses, vabariiklikust eelarvest vahendite suurendamiseks kohalikkudesse eelarvetesse üleantava summaga 137.895.000 rubla suuruses, tulude ülekaaluga kuludest 36.707.000 rubla suuruses ja peale selle summade ülejäägiga Riigipangas olevatel arvetel 1. jaanuariks 1942. a. 5.009.000 rubla.

Artikkel 3. Kinnitada kohalikkude eelarvete üldmaht 1941. aastaks järgmistes summades: tulude alal 199.008.000 rubla (kaasa arvatud vabariiklikust eelarvest üleantavad summad 137.895.000 rubla), kulude alal 199.008.000 rubla ja peale selle

* Välja on jäetud punktid 5—16, mis sisaldavad sätteid punktides 1—4 antud eeskirjade elluviimiseks.

kohalikkude eelarvete ülejäägiga Riigipangas olevatel arvetel 1. jaanuariks 1942. a. 2.947.000 rubla järgmise jaotusega linnade ja maakondade eelarvete järgi:

	Tulud	Kulud
Tallinna linn	46.763.700	46.763.700
Tartu „	15.462.800	15.462.800
Narva „	9.505.800	9.505.800
Pärnu „	7.287.400	7.287.400
Paldiski „	769.600	769.600
Harju maakond	10.286.000	10.286.000
Järva „	9.300.500	9.300.500
Lääne „	10.002.700	10.002.700
Petseri „	10.466.900	10.466.900
Pärnu „	9.697.000	9.697.000
Saare „	8.412.000	8.412.000
Tartu „	13.573.700	13.573.700
Valga „	6.935.900	6.935.900
Viljandi „	12.112.700	12.112.700
Viru „	16.630.300	16.630.300
Võru „	11.801.000	11.801.000
	199.008.000	199.008.000

Artikkel 4. Kinnitada mahaarvutamised vabariiklikust eelarvest kohalikkudesse töötava rahva saadikute nõukogude eelarvetesse järgmistes summades:

Tallinna linn	—	34.991.900
Tartu „	—	12.130.100
Narva „	—	7.894.200
Pärnu „	—	5.541.200
Paldiski „	—	755.600
Harju maakond	—	7.283.000
Järva „	—	6.103.200
Lääne „	—	7.618.300
Petseri „	—	9.581.400
Pärnu „	—	3.579.000
Saare „	—	7.439.400
Tartu „	—	7.015.000
Valga „	—	4.108.300
Viljandi „	—	7.293.100
Viru „	—	8.668.300
Võru „	—	7.893.000
		137.895.000

Artikkel 5. Kindlaks määrata 1941. aastaks mahaarvutamised üleliidulistest riiklikkudest maksudest ja tuludest kohalikkudesse eelarvetesse järgmises suuruses:

a) Tulumaksust elanikkonnalt — kõikide Eesti NSV linnade ja maakondade eelarvetesse — 100%.

b) Maksust elamute- ja kultuurolustikuliseks ehituseks linnades — tulumaksuga maksustatavalt elanikkonnalt kõikide Eesti NSV linnade ja maakondade eelarvetesse — 100%.

c) Põllumajandusmaksust kolhoosnikelt ja üksiktalundite majapidamistelt — Pärnu maakonna eelarvesse — 36%, Tartu maakonna eelarvesse — 46% ja kõikide ülejäänud maakondade alal — 100%.

d) Riiklikust laenust — tööliste ja teenijate ja muu linnaelanikkonna keskel realiseeritavas osas — 15% ja riiklikust laenust — talupoegade keskel realiseeritavas osas — 90% kõikide linnade ja maakondade eelarvetesse.

e) Maksust mittekaubanduslikkudelt ettevõtetelt — kõikide linnade ja maakondade eelarvetesse — 100%.

Artikkel 6. Kindlaks määrata kohalikkude eelarvete summade ülejäägid Riigipangas olevatel arvetel 1. jaanuariks 1942. a. järgmises suuruses:

Tallinna linna	679.000	rubla
Tartu „	227.500	„
Narva „	142.600	„
Pärnu „	107.000	„
Paldiski „	3.500	„
Harju maakonna	153.500	„
Järva „	139.800	„
Lääne „	150.300	„
Petseri „	153.500	„
Pärnu „	146.300	„
Saare „	126.500	„
Tartu „	203.800	„
Valga „	104.200	„
Viljandi „	182.100	„
Viru „	250.000	„
Võru „	177.400	„
	2.947.000	rubla

Artikkel 7. Teha ülesandeks Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogule, vastavalt Eesti NSV Ülemnõukogu poolt kinnitatud mahaarvutamistele käibemaksust, kindlaks määrata sellest maksust kohalikkudele eelarvetele eraldatavad protsendid.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees Joh. Vares

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär V. Telling

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 43, art. 644.

Nr. 330

PALVE ABI SAAMISEKS KOLHOOSI ORGANISEERIMISEL

Lääne maakonna Karuse valla talupoja Jaan Veldti kiri Eesti NSV põllutöö rahvakomissarile

16. aprill 1941 *

Umbes poolteist kuud tagasi oli meil Teie asetäitja kabinetis kõnelus Teie asetäitjaga. Jutt oli meil sellest, et tuleb meil kollektiivmajapidamisele üle minna. Meie jutu kestel tulite ka Teie ja üheskoos jatkasime seda juttu. Vast ehk mäletate. Olen peale selle siin oma ümbruskonnas selleks pisut agitatsiooni teinud ja pean ütlema, et siinsed põllupidajad on sellest praegu väga huvitatud. Tihtilugu käivad inimesed päris kaugelt minu juures küsimas, et kuidas saab põllumajandusartellisid luua ja missugune vahe on artelli ja kolhoosi vahel. Aga mina ei saa neile kuigi palju selgust anda, sest puuduvad vastavad põhikirjad. Teie lubasite neid mulle küll saata, aga siia ajani pole neid näha olnud. Olen kuulnud, et trükitud põhikirjasid juba väljas on, palun neid mulle ka saata. Kui saadate, siis saatke kummagist eksemplarist kolm ** järgmise aadressi all: Jaan Veldt, Lääne Mõisaküla postiagentuur.

Minu kodukülas on asi nõnda kaugel, et tahame tänavu kevadel kindlasti ühiselt põllutööle hakata, aga meil puudub teadmine, kuidas sellega peale hakata. Ei taha ju, et see halvasti läheks, pöördusime sellepärast paar nädalat tagasi Läänemaa partei [komitee] sekretär sm. Jakobsoni poole, et ta tuleks meile tarvilisi juhatusi andma, aga tal on ka liig palju tööd ja tegemist. Lubati küll tulla, aga selle ajani pole ta veel mahti saanud meid juhatama tulla. Teie asetäitja sm. Marland ütles ka mulle, et kui teil [on] läbi räägitud, et tahate ühispõllutööle asuda, teadustage sellest Põllutöö Rahvakomissariaati ja meie saadame teile kohe välja koha peale asjatundja, kes teid aitab. Olge nõnda head ja katsuge meile kedagi saata. See, mida meie oma põllu- ja karjamajanduses oleme kätte saanud, on pikkade aastate töö vili ja meie ei taha seda kuidagi, et see allapoole langeks, aga nii vilistkahe vahel olles on seda kindlasti karta. Meie külas on kaks uusmaasaajat. Need tulevad meiega ka ühes, praegu on meil 10 talu kindlasti nõus ja tõenäoline on, et neid, kui see asi käima saab, rohkem tuleb. Naabruses olevas Köera külas on ligi 10 talu, kes ootavad juhatust; on valmis kokku lööma. Pealeselle on siin veel mitmes külas asja vastu suur huvi, palun Teid kaasa aidata ja asi hakkab minema.[1]

Seltsimeheliku tervitusega
Jaan Veldt

Lääne Mõisaküla postiagentuur.

* Kirja saamise kuupäev.
** Kirja autor arvas ekslikult, et põllumajanduslik artell ja kolhoos on erinevad mõisted, ning soovis saada kolm eksemplari kummagi tüüppõhikirjast.

Minu elukoht on Karuse vallas Mõisakülas, ligem raudteejaam on Karuse jaam.

ENSV ORRKA, f. R-6, nim. 1, s.-ü. 472, l. 201. Originaal.

[1] Eesti töötav talupoegkond ilmutas suurt huvi kollektiivmajandite loomise vastu. Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadile saadeti arvukalt avaldusi palvega olla abiks kolhooside organiseerimisel (vt. dok. nr. 232 ja 278, samuti ENSV ORRKA, f. R-6, nim. 1, s.-ü. 472, l. 182, 196 jt.). Enne kevadiste külvitööde algust oli Eesti NSV-s rajatud 4 põllumajanduslikku artelli. Need olid «Krasnaja Niva» ja «Krasnaja Komarovka» kolhoos Viru maakonnas ning Pariisi Kommuuni nimeline ja Mitkovitši kolhoos Petseri maakonnas. Tolleaegsed kolhoosid olid üldiselt väikesed. 1941. aasta kevadel organiseeriti vabariigis tolleaegse Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadi agronoom-inspektor R. Niinepuu andmeil veel 5 kolhoosi (vt. «Talurahva Hääl» nr. 75, 27. juunil 1941). Viimatinimetatud kolhoosides ei jõutud tootmisvahendite ühistamisega enne Saksa okupantide sissetungi Eesti NSV territooriumile veel täielikult lõpule.
Lisaks kolhoosidele rajati vabariigis aastail 1940—1941 rida ühise maaharimise ühinguid. Olemasolevail andmeil ulatus nende arv 25. maiks 1941 kaheksani (vt. ENSV ORRKA, f. R-6, nim. 2, s.-ü. 86, l. 1) ning 27. juuniks 1941 kaheteistkümneni (vt. «Talurahva Hääl» nr. 75, 27. juunil 1941). Ühise maaharimise ühingud olid liikmete arvu ja kasutada olevate põllumajanduslike kõlvikute pindala poolest veelgi väiksemad kui kolhoosid. Ühise maaharimise ühingute põhiline erinevus kolhoosidest seisis selles, et vaatamata laialdasele ühistööde organiseerimisele jäid tööloomad ja põhiline põllumajanduslik inventar ühingu liikmete isiklikuks omandiks.

Nr. 331

TÕUPIIMAKARJASOVHOOSIDE RAJAMISEST EESTI NSV-s

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrus

26. aprill 1941

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Rahuldada Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ettepanek rajada 1941. aastal Eesti NSV territooriumile 27 tõupiimakarjasovhoosi vastavalt lisale nr. 1.*

2. Luua Tallinnas Tõupiimakarja Sovhooside Trust ning allutada see NSV Liidu Sovhooside Rahvakomissariaadile.

3. Kohustada varustavaid rahvakomissariaate eraldama Eesti NSV-s organiseeritavatele sovhoosidele traktoreid, autosid ja põllutöömasinaid sel määral ja nendeks tähtaegadeks, mis on ette nähtud lisas nr. 2.

4. Kohustada Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja NSV Liidu Rahanduse Rahvakomissariaati eraldama 1941. aastal NSV Liidu Sovhooside Rahvakomissariaadile NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määrusega nr. 219 28. jaanuarist 1941 ette nähtud vahendite arvel makseteks karja, autode, traktorite ja põllutöömasinate eest ning samuti sovhooside majanduslikuks sisseseadeks 8 280 000 rubla.

* Lisasid ei avaldata.

5. Teha Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogule ettepanek sovhooside rajamise baasiks olevate endiste mõisate maa, ehi ja tootmishoonete, karja, masinate ja põllumajandusliku inventari üleandmise kohta organiseeritavatele sovhoosidele.

6. Kohustada NSV Liidu Sovhooside Rahvakomissariaati tagama kõigi Eesti NSV-s rajatavate sovhooside tootmis- ja finantsplaanide koostamine hiljemalt 15. maiks 1941.

NSV Liidu Rahanduse Rahvakomissariaadil ja NSV Liidu Riigipangal tagada organiseeritavate sovhooside finantseerimine 1941. aastal kooskõlas kinnitatud tööstus- ja finantsplaanidega.

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu esimees [Allkiri]

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu asjadevalitseja [Allkiri]

ENSV ORRKA, f. R-4, nim. 1, s.-ü. 676, l. 119. Ärakiri.
Tõlge vene keelest.

Nr. 332

EK(b)P LÄÄNEMAA KOMITEE OTSUS SEEMNEVILJA VÄLJAANDMISE KOHTA UUSMAASAAJAILE

Väljavõte EK(b)P Läänemaa Komitee koosoleku protokollist

26. aprill 1941

Kuulati: Seemnevilja väljaandmisest uusmaasaajaile ([Ettekandjad:] Piirsalu ja Seemann).

Seemet on meie maakonnale määratud kahesugust: 1. see, mis läheb uusmaasaajatele ja kehvikutele abistamiseks laenuna, ja 2. seeme, mis läheb müügiks.

Laenuna on määratud: kaera 20 tn, otra 15 tn, hallhernest 20 tn, seahernest 10 tn, timutit 600 kg ja vikki 17 tn.

Väljasaadetud ringkirjale, kus nõutud, palju soovitakse valla poolt seemet, ei ole paljud vallad vastanud, vaid on öelnud, et nemad nõustuvad sellega, mis antakse.

Palusime, et keskus saadaks viljaseemne Lihulasse, Märjamaale ja Haapsallu, kuid vaatamata sellele on otsustatud seeme siiski saata kõik Haapsallu. Kooperatiivide Maakonna Liidul tuleb saata seeme laiali enda harukauplusile, kus viimased annavad seemet välja võlakohustuse vastu, mis koostatakse kolmes eksemplaris.

Müügiks on määratud kaera, otra, hallhernest ja vikki.

Igale vallale tuleb teatada müügilelastava seemne hulk ning müük teostub ainult valla täitevkomitee sellekohasel loal.

Sm. Jakobson: Kuidas on aedvilja seemne saamisega? Kas selle väljajagamiseks on ka olemas mingisugune plaan?

Sm. Seemann: Aedvilja seemet saame Seemnevilja ühisuselt plaani alusel. Puudus on ainult porgandi- ja peediseemnest, muus osas oleme rahuldatud. Müük toimub ilma kindlaksmääratud normideta.

Sm. Tuur: Kuidas on loomapeetide seemnega?

Sm. Seemann: Loomapeedi seemet kahjuks oleme saanud ainult mõningad kilod, kuna Seemnevilja ühisus eksituse kombel on mõnda maakonda saatnud seemet 1000 ja enam kg.

Otsustati:

Arvestades, et osa kulaklik-jõukaid majapidamisi pole veel seemet üle andnud uusmaasaajaile:

1) Maakonna täitevkomiteel võtta kiiresti abinõud tarvitusele kehvik- ja uusmaasaajate varustamiseks seemnetega majapidamiste poolt, millistelt neile maid anti.

Talupidajailt, kes keelduvad vabatahtlikult seemet üleandmast, nõuda seaduslikus korras seemnete hind rahas, võttes aluseks turuhindu. Seemneteta majapidamisi aga varustada seemnetega riikliku seemnelaenu fondist.

2) Kohustada Tarbijate Kooperatiivide Maakondlikku Liitu kõige kiiremas korras saatma valdadele laiali viljaseeme, et majapidamisil ei tekiks raskusi külvitööde läbiviimisel seemne hilineva kättesaamise tõttu.

Jakobson
EK(b)P Läänemaa Komitee Sekretär

[Pitsat]

EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 6, l. 80—81. Originaal.

Nr. 333

EESTI NSV AMETIÜHINGUTE KESKNÕUKOGU PRESIIDIUMI OTSUS 1. MAI AUKS TOIMUNUD SOTSIALISTLIKU VÕISTLUSE VÕITJALE — BALTI PUUVILLAVABRIKU KOLLEKTIIVILE — RÄNDPUNALIPU ANDMISE KOHTA

Väljavõte Ametiühingute Kesknõukogu Presiidiumi koosoleku protokollist

29. aprill 1941

[...] ENSV Ametiühingute Kesknõukogu Punane rändlipp 1. maiks — proletariaadi rahvusvahelise solidaarsuse päevaks, anda teistkordselt ENSV sotsialistliku võistluse eesotsas sammuvale Riikliku Balti Puuvilla Ketramise- ja Kudumisvabriku kollektiivile, kes täitis 1941. aasta I kvartali plaani ketruse alal 103%, andes riigile enamtoodanguna 25 439 kg lõnga, ja kudumise alal 109,4%, andes riigile enamtoodanguna 278 585 m kangast. Käitise kollektiiv on töötanud plaanikindlalt, nii ketruse osakond täitis jaanuarikuu plaani 101,2%, veebruarikuu plaani 102,9%, märtsikuu plaani 104,8%. Kudumisosakond täitis jaanuarikuu plaani 106,5%, veebruarikuu plaani 112,4% ja märtsikuu plaani 109,3%.

Tööprotsessi on aidanud parandada tootmisnõupidamised osakondades, jaoskondades ja ka erialade järgi, milliseid kutsuti kokku vähemalt kaks korda kuus. Riiklik Balti Puuvilla Ketramise- ja Kudumisvabrik on esimene ENSV käitis, kus on eesrindlikumate tööliste kogemuste edasiandmiseks organiseeritud stahhaanovlaste koolid, milliseid juhivad kudumisosakonnas 36 ja ketramiseosakonnas 21 stahhaanovlast ja lööktöölist.

Stahhaanovlaste ja lööktööliste arv Riiklikus Puuvilla Ketramise- ja Kudumisvabrikus kasvab järjekindlalt: 506 kangrut ja 211 ketrajat asusid mitmel pingil töötamisele. Töövõistluse eesotsas sammub 84 stahhaanovlast ja 537 lööktöölist.

ENSV Ametiühingute Kesknõukogu Presiidium tervitab Riikliku Balti Puuvilla Ketramise- ja Kudumisvabriku kollektiivi ja loodab, et ta sammub sotsialistliku võistluse eesotsas ka edaspidi.

Juhataja: E. Kadakas
Protokollija: E. Loit

ENSV ORRKA, f. R-1040, nim. 2, s.-ü. 1, l. 34. Originaal.

Nr. 334

PERSONAALPENSIONIDE MÄÄRAMINE KULTUURITEGELASTELE[1]

Eesti NSV Sotsiaalkindlustuse Rahvakomissariaadi Pensionide Osakonna juhataja kiri Tartu Linna TSN Täitevkomitee Sotsiaalkindlustuse Osakonnale

29. aprill 1941

Käesolevaga teatab Sotsiaalkindlustuse Rahvakomissariaadi Pensionide osakond, et allpoolloendatud isikutele [on] määratud vabariikliku tähtsusega personaalpension.

Perekonnanimi ja nimi	Elukoht	Pensioni suurus	Mis ajast alates
1. Aleksander Lätte	Tartu, Tiigi 27—1	Rbl. 500.—	1. jaanuarist 1941. a.
2. Ludvig Puusepp	Tartu	„ 500.—	1. jaanuarist 1941. a.
3. Oskar Luts	Tartu, Riia mnt. 4	„ 400.—	1. aprillist 1941. a.
4. Miina Härma	Tartu, Botaanika 12—4	„ 350.—	1. aprillist 1941. a.
5. Anna Haava	Tartu, Koidula 8—2	„ 350.—	1. aprillist 1941. a.

[...]*

P. Margna
Pensionide Osakonna juhataja kt.

K. Arro
Instruktor

ENSV ORRKA, f. R-16, nim. 1, s.-ü. 56, l. 317. Ärakiri.

* Välja on jäetud märkus personaalpensionide maksmise korra kohta.

[1] Personaalpensionide määramine kultuuritegelastele kajastub mitmetes Personaalpensionide Komisjoni otsustes. Nii määrati lisaks käesolevas dokumendis märgitud isikuile personaalpension kirjanik Anton Hansen-Tammsaare lesele Käthe Hansen-Tammsaarele (vt. ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 39, l. 43), lauljatar Aino Tammele, kujur prof. Amandus Adamsoni lesele Eugenie Adamsonile ja teistele (vt. ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 169, l. 5). Vt. ka dok. nr. 311.

Nr. 335

AJAKIRJANDUSE LEVIK JA RAAMATUTE KIRJASTAMINE EESTI NSV-s

Väljavõte ajalehes avaldatud informatsioonist

5. mai 1941

[...] Iga päevaga kasvavad meie ajalehtede, ajakirjade ja raamatute tiraažid, ületades neid arvusid, mis peeti maksimaalseiks kodanlikus Eestis. Kodanluse-aegsetel ajalehtedel «Päevaleht» ja «Uus Eesti» oli kogutiraaž 64 000 eksemplari — bolševistlike ajalehtede «Kommunisti» ja «Rahva Hääle» kogutiraaž aga oli juba 1940. a. detsembris 78 000 eksemplari. Vanal kodanlikul maarahvale määratud ajalehel «Maa Hääl» oli tiraaž 18 000 eksemplari — noorel nõukogude ajalehel «Talurahva Hääl» aga on tiraaž 28 000 eksemplari. Nii linnas kui maal kasvab kiiresti töötava rahva huvi bolševistliku ajakirjanduse vastu.

Praegu ilmub Nõukogude Eestis 20 ajalehte kogutiraažiga 222 000 eksemplari, nendest 16 ilmub eesti keeles, 3 vene keeles ja 1 rootsi keeles. 1941. aastal organiseeriti vabariigis 2 uut ajalehte: «Petserskaja Pravda» ja «Töötav Järvalane». Nüüd on igal maakonnal omad ajalehed. Päevakorras on ajalehe asutamine Paldiskis. Pealeselle hakkavad ilmuma ajalehed: «Eesti Raudteelane» — Eesti raudtee poliitosakonna häälekandja — ja «Eesti Militsionäär» — ENSV miilitsavalitsuse poliitosakonna häälekandja.

Suure tiraažiga ajalehtede kõrval on praegu kõigis ettevõtteis ja asutusis organiseeritud seinalehed. Vabariigi suurtes tööstuskäitistes on tarvidus ka suure tiraažiga ajalehtede loomiseks. Praktiliselt võib selle ülesande lahendamisele asuda siis, kui on ette valmistatud tarvilikud kaadrid. Praegu töötavad Tallinnas kursused, kust varsti saab lisa bolševistliku ajakirjanduse kaadreile.

Eesti NSV-s oli 1941. a. alguseks juba 34 ajakirja. K. a. nelja kuu kestel on loodud 2 uut ajakirja. Seega ilmub praegu vabariigis 36 ajakirja, nendest 1 venekeelne. Ajakirjade üldtiraaž tõusis märtsis 233 000 eksemplarini.[1] Suur menu on töötavate naiste keskel ajakirjal «Maanaine», mille tiraaž ületab plaani peaaegu 50% võrra. «Maanaine» levib 25 000 eksemplaris. Kasvab ka teiste ajakirjade tiraaž. Praegu haaravad vaba-

riigi ajakirjad tegelikult kogu riigi majanduse ja kultuuri alasid.

Kiiresti kasvab vabariigis ka raamatute kirjastamine. Üksnes k. a. I kvartalis on kirjastatud 172 eri nimega raamatut, s. o. 2,3 raamatut päevas. Nende raamatute kogutiraaž moodustab 1 208 000 eksemplari. Seega üksnes k. a. esimeses kvartalis on vabariigi iga elaniku kohta ilmunud enam kui 1 raamat.

1941. a. plaani järgi kirjastatakse ENSV-s kokku 793 eri nimega eestikeelset raamatut. Nende kogutiraaž moodustab 6,6 milj. eksemplari, s. o. ligi 5 raamatut iga elaniku kohta. Suurtes tiraažides, mida ei tuntud kodanlikus Eestis, antakse välja ilukirjanduslikke teoseid. Varem ilmusid Lutsu teosed 1000 eksemplaris, «Looduse» laureaatide romaanid 2000 eksemplaris, Nobeli laureaatide romaanid 3500 eksemplaris, Eesti Entsüklopeedia 4000 eksemplaris. Nüüd aga on kirjastatud: J. Madariku (Lauristini) «Vabariik» 5000 eksemplaris, Ed. Vilde «Valitud teosed» 10 000 eksemplaris.

Üha kasvab Eesti töötava rahva huvi ÜK(b)P ajaloo vastu. «ÜK(b)P ajaloo lühikursus» on ilmunud kahes trükis, kumbki 25 000 eks. Aga isegi see Eestis ennenähtamatu tiraaž pole suutnud nõudlust rahuldada. Alles äsja ilmunud raamatu teine trükk on juba kesklaos lõppenud ja on kogunenud suur hulk rahuldamata tellimisi. Seepärast on praegu päevakorrale võetud teise trüki juurdetrükkimise küsimus, et saaks rahuldada kõik nõudmised. Lenini elulugu ilmus 30 000 eksemplaris.

ENSV Riikliku Kirjastuse ees seisab ülesanne organiseerida eesti kirjanduse parimate teoste tõlkimist vene keelde selleks, et tutvustada suure Nõukogude Liidu teisi rahvaid eesti töötava rahva kultuurilise põhivaraga.

Meie ajakirjanduse ja tema olukorra iseloomustamisel ei saa piirduda üksnes kvantitatiivsete näitajatega. On tarvis vaadelda ka kvalitatiivset külge. Igale ajalehelugejale on ilmne, et ajalehed on kvalitatiivselt muutunud paremaks. Iga päevaga nad muutuvad üha tuumakamaks, nende keel paraneb. Aga veel kaugeltki mitte kõik pole selles suhtes tehtud ajalehtede endi poolt.

Side hulkadega on bolševistlikule ajakirjandusele seaduseks. Selles peitub bolševismi võitmatu jõud. See side avaldub kahes suunas: esiteks, ajalehe tellijate arvu tõusus, teiseks, mis on eriti tähtis, — ajalehtede sõnumite kvaliteedi paranemises [...]

«Rahva Hääl» nr. 103, 5. mail 1941.

[1] Ajakirjade levikut iseloomustab näiteks see, et 1940. aasta augustis ilmuma hakanud kirjanduse- ja kunstiajakirja «Viisnurk» tellijate arv tõusis juba 7. septembriks samal aastal 10 000-le, kusjuures eriti kiiresti kasvas töölisklassi hulka kuuluvate tellijate arv (vt. «Kommunist» nr. 66, 7. septembril 1940). Seevastu kodanliku riigivõimu toetusel 1937. aastast kuni 1940. aastani keskpaigani väljaantud kirjanduse- ja kunstiajakiri «Varamu» saavutas ainult 5000-eksemplarilise tiraaži.

Nr. 336

TEADUSLIKU UURIMISE INSTITUUDI ASUTAMINE TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI JUURDE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

6. mai 1941

Teadusliku töö edendamiseks Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Asutada Tartu Riikliku Ülikooli juurde Teaduslik Uurimisinstituut.

2. Teadusliku Uurimisinstituudi töö alused ja korra määrab Hariduse Rahvakomissar.

3. Hariduse Rahvakomissaril on õigus selle määruse täitmiseks anda juhendeid ja käskkirju.[1]

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimees J. Lauristin

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Haberman

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 49, art. 744.

[1] Enne fašistliku Saksamaa kallaletungi NSV Liidule suudeti Teadusliku Uurimise Instituut põhiliselt kaadriga komplekteerida. Ühtlasi alustas instituut oma otseste ülesannete täitmist. Tema töö katkes Eesti NSV okupeerimise tagajärjel. 1941. aastal tegutsenud Teadusliku Uurimise Instituut oli eelkäijaks 1946. aastal rajatud Eesti NSV Teaduste Akadeemiale.

Nr. 337

HOBUSTE JA PÕLLUTÖÖRIISTADE NING -MASINATE LAENUTUSPUNKTIDE ORGANISEERIMINE

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

9. mai 1941

Hobu-masinriistade laenutuspunktide varustamiseks maa-aladega, hoonetega ja inventariga, Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Anda MTJ-dele tasuta kasutamiseks 153 hobu-masinriistade laenutuspunkti asutamise otstarbel Nõukogude valitsusasutiste korralduses olevad talud ühes kõigi elu- ja majapidamishoonetega ja kogu neis leiduva ja riigile kuuluva inventari ja varaga vastavalt käesolevale määrusele lisandatud nimestikule.*

2. MTJ-de direktoreil üleantud elus- ja eluta inventari hoidmisega ja üleandmisega seotud kulud tasuda kohalikkudele töö-

* Nimestikku ei avaldata.

tava rahva saadikute Nõukogude täitevkomiteedele vastavalt tegelikele kulutustele.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimees J. Lauristin

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja H. Habermann

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 2, s.-ü. 11, l. 130. Originaal.

Nr. 338

RAHVUSVAHELISE TÖÖLISPÜHA — 1. MAI — TÄHISTAMISEKS TOIMUNUD SOTSIALISTLIKU VÕISTLUSE TULEMUSTEST EESTI NSV RAUDTEEL[1]

Väljavõte Eesti NSV Raudtee Poliitosakonna ülema P. B. Timofejevi aruandest EK(b)P Keskkomitee sekretärile F. Okk'ile

*9. mai 1941**

[. . .] Rahvusvahelist töölispüha — 1. maid — võtsid eesti raudteelased vastu uute tootmisvõitudega. Raudtee kollektiiv täitis riikliku nelja kuu vedudeplaani ennetähtaegselt, aprillis aga laaditi plaanikohase 18 030 vaguni asemel 22 641 vagunit ja tühjendati 25 290 vaguni asemel 25 943 vagunit. Need edusammud saavutati kollektiivi, partei- ja ametiühinguorganisatsioonide ning juhtkonna visa töö tõttu maieelse sotsialistliku võistluse arendamisel, ÜK(b)P XVIII üleliidulise konverentsi poolt raudteetranspordi töö parandamise kohta vastu võetud otsuste praktilise täitmise tagajärjel.

Maieelse sotsialistliku võistluse kokkuvõtte tegemine näitab järgmist: raudteelastest, kelle üldarv on 12 000, võttis võistlusest osa ebatäielikel andmetel 7180 inimest. Kollektiivseid sotsialistlikke lepinguid on sõlmitud 96. Individuaalseid sotsialistlikke lepinguid on ainult teises osakonnas sõlmitud 300. Raudtee Poliitosakonna andmetel on esimeses ja kolmandas osakonnas lööktöölisi 2728, stahhaanovlasi 82.

Esikohad maieelses võistluses saavutasid järgmised kollektiivid: Tallinna veduridepoo, Tapa jaam, Valga raudteejaoskond ja Tallinna sidepunkt. Neile kollektiividele anti Raudteevalitsuse, Raudtee Poliitosakonna ja Raudteelaste Ametiühingu nõukogu poolt rändpunalipud.

Tallinna veduridepoo täitis vedurite remondi plaani kõikidel aladel rohkem kui 100-protsendiliselt. Keskmiseks ööpäevaseks läbisõiduks oli depool ettenähtud 176 km asemel 193 km. Raskekaaluliste rongide vedurijuhid Saaremets ja teised tegid aprillis 55 000 tonni üleplaanilisi vedusid, mis moodustab keskmiselt 45 rongi. Veduri HKK-35 juht sm. Rannamets rakendas esimesena [Eesti NSV] raudteel Nõukogude Liidu tuntud vedurijuhtide sm. Lunini ja Papavini töömeetodit. Sm. Rannametsa brigaad hoiab veduri eeskujulikus korras, teostab ise remondi, nõudmata spetsiaalset varustust, ja juhib rongi krivonossovlikult, praagita.

Tapa jaam saavutas rasketele tehnilistele tingimustele vaatamata maieelses võistluses esikoha ja võitis rändpunalipu. Võistluse perioodil ei esinenud jaama töös praaki ega tehnilise ekspluatatsiooni eeskirjade rikkumist. Aprillis laadis jaama kollektiiv ettenähtud 100 vaguni asemel 329 vagunit ja tühjendas ettenähtud 400 vaguni asemel 581 vagunit. Sotsialistliku võistluse eesrindlasteks Tapa jaamas on jaamakorraldajad sm-d Vane ja Soopere, rongikoostajad sm-d Rumberg, Nuuk ja Oksman, rööpaseadja sm. Esper.

Parimale jaamale määratud rändpunalipu pretendendiks oli Tallinna jaam, mis oma tööd aprillikuus põhilistes osades tunduvalt parandas, kuid seoses töödistsipliini rikkumise juhtude arvu suurenemisega langes ta teisele kohale.

Valga raudteejaoskond saavutas märtsi lõpus ja aprillis tee nõrgale tehnilisele varustatusele vaatamata tee korrasoleku eest punktide arvu järgi esimese koha. Keskmine punktide arv jaoskonnas on 98,3, kusjuures kolmes osakonnas (sm-te Mäe, Milleri ja Alaniidu brigaadid) on tee eeskujulikus korras.

Ka Tallinna sidepunkt saavutas esimese koha. Esimese kvartali ja aprillikuu kapitaalremondi plaan on punktis täidetud 115%-liselt. Rikkeid side süü läbi ei olnud. Enamik mehaanikuid ja montööre töötab rahvakomissari käskkirja 90/ц graafiku järgi. Sotsialistliku võistluse eesrindlaseks on raudtee sidekeskuse montöör sm. Davidovitš.

Raudtee töö paranemise näitajaks aprillikuus on ka praagi mõningane vähenemine. Märtsis oli 120 [praagijuhtumit], aprillis 82. Märtsis oli raudteel 2 õnnetust, aprillis ei olnud ühtegi. Aprillis oli aga üks avarii, mis annab tunnistust meil veel eelseisvast suurest tööst selleks, et lõplikult likvideerida avariid ja õnnetusjuhtumid raudteel. Vähenesid ka töödistsipliini rikkumised: märtsis oli 640 töödistsipliini rikkumise juhtu, aprillis 409. Tööluuseid oli märtsis 326, aprillis 47. Teatavale töödistsipliini paranemisele aprillis aitasid kaasa suuremates asutustes ja jaamades organiseeritud seltsimehelikud kohtud, mis pärast tööd vahetuse või brigaadi juuresolekul arutasid kohapeal konkreetseid töödistsipliini ja tehnilise ekspluatatsiooni eeskirjade rikkumisi.

Parimate lööktööliste ja stahhaanovlaste esiletõstmise eesmärgil premeeris raudtee juhatus 1. maiks rahalise preemiaga 66 eesrindlikku raudteelast ja avaldas raudteeülema käskkirjaga kiitust 80 lööktöölisele. Peale selle seati sisse raudtee auraamat. Saavutuste eest sotsialistlikus töös on maipühade puhul auraamatusse kantud 22 raudteelast. Nende hulgas on Eesti raudtee parimad töötajad, kes on tuntud kogu vabariigis — Tallinna jaoskonna

* Dokumendis ekslikult 9. aprill.

poliitosakonna ülema asetäitja, NSV Liidu Ülemnõukogu saadik H. Ansip, Tallinna depoo instruktor, NSV Liidu Ülemnõukogu saadik J. Kruusi, Tallinna depoo vedurijuht-luuninlane sm. O. Rannamets, Tallinna depoo vedurijuhi sm. Rannametsa paariline sm. Entsen jt.

Maieelses sotsialistlikus võistluses saavutatud tootmisalane tõus nõuab meilt aga veel suuremaid jõupingutusi nii selgitustöö alal sotsialistliku võistluse tähtsuse kohta kui ka sotsialistliku võistluse lepingute sõlmimise ja kontrollimise alal. Kui me kollektiivsete sotsialistlike lepingute sõlmimise osas oleme saavutanud mõningaid tagajärgi, siis individuaalseid sotsialistlikke lepinguid on veel vähe, ei ole korraldatud sotsialistlike lepingute kontrollimist ettevõtetes, tsehhides, brigaadides ja vahetustes ning kaugeltki mitte kõik raudteelased pole lülitunud sotsialistlikku võistlusse. Eriti halb on sellega lugu Mõisaküla jaoskonnas, kus jaoskonna poliitosakond ja ametiühingu rajoonikomitee ei ole vajalikul määral tegelnud sotsialistliku võistluse organiseerimise ja selgitusega.

Maieelses võistluses tuleb ära märkida Tallinna jaoskonna poliitosakonna kasulikku initsiatiivi raudteelaste ja veetranspordi töötajate vahelise sotsialistliku võistluse organiseerimise alal veoste kiiremaks transportimiseks. Tallinna sadamas organiseeriti meresadama tööliste ja administratsiooni esindajate — sadama ülema, tema abide, dispetšerite — koosolek, kus Tallinna jaama esindajate poolt tehti ettepanek sõlmida sotsialistliku võistluse leping vagunite kiirema laadimise ja tühjendamise alal. Raudteelased võtsid endale järgmised kohustused:

1) Tallinna jaam on kohustatud õigeaegselt sadamasse teatama laaditud vagunite saabumisest ja nende suunamisest tühjendamiskohale.

2) Olles saanud sadama administratsioonilt teada tühjendamiskoha, suunata vagunid õigeaegselt tühjendamisele.

3) Olles saanud sadama administratsioonilt teate laadimise ja tühjendamise lõpetamise kohta, viia viivitamatult ära tühjad ja laaditud vagunid.

4) Mitte hiljem kui poolteist tundi pärast avalduse saamist sadamast anda vedur manöövrite teostamiseks.

Sadama kollektiiv omakorda võttis endale järgmised kohustused:

1) Olles saanud teate laaditud vagunite saabumise kohta, teatada viivitamatult jaamale nende tühjendamise koht.

2) Etteantud vagunid viivitamatult laadida või tühjendada.

3) Puhastada tühjad vagunid prahist.

4) Lahtised platvormid laadida ja kinni siduda vastavalt eeskirjadele.

5) Raudtee dokumendid viivitamatult vormistada.

6) Hoida ära vagunite vahetamine.

7) Teatada jaama korrapidajale veduri saatmise vajadusest poolteist tundi enne manöövrit.

Kohtla jaamatöötajate ja kaevurite ühisel koosolekul võeti vastastikused kohustused põlevkivi kiiremaks laadimiseks ja vagunite seisakute likvideerimiseks.

Nii hakkavad Tallinna jaoskonna raudteelased praktiliselt täitma XVIII parteikonverentsi otsuseid raudtee- ja veetranspordi vedude seosest ja kooskõlastatud tööst kaevuritega [. . .]

EKPA, f. 1. nim. 1, s.-ü. 659, l. 44—48. Originaal.
Tõlge vene keelest.

[1] 7. mail 1941 toimus Tallinnas Eesti NSV raudteede aktiivi nõupidamine, millest võttis osa 200 inimest. Nõupidamisel arutati Eesti NSV raudteede tööd 1941. aasta 4 kuu jooksul ning raudteelaste ees seisvaid ülesandeid seoses ÜK(b)P XVIII konverentsi otsustega. Nõupidamisel märgiti, et Eesti NSV raudteed on saavutanud oma töös silmapaistvaid tulemusi. Nii täitis Eesti NSV raudtee 1941. aasta jaanuarist kuni aprillini riikliku plaani vagunite laadimise alal 139,2-protsendiliselt ning tühjendamise alal 131,2-protsendiliselt. Võitluses ÜK(b)P XVIII konverentsi otsuste ellurakendamise eest kujunes Eesti NSV raudteedel välja terve rida eesrindlikke tootmiskollektiive, nagu Tallinna veduridepoo, Tallinna sidepunkt, Tapa jaam ja Valga raudteejaoskond, keda autasustati heade töösaavutuste eest rändpunalippudega. Nõupidamisel võeti vastu üleskutse kõikidele raudteelastele täita Eestis fašistliku režiimi kukutamise aastapäeva tähistamiseks poole aasta plaan 110-protsendiliselt. Üleskutse sotsialistlikuks võistluseks mainitud aastapäeva puhul esitati ka Läti NSV raudteelastele (vt. EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 659, l. 50).

Nr. 339

AMEERIKA EESTI TÖÖLISTE TERVITUS EESTIMAA KOMMUNISTLIKULE (BOLŠEVIKE) PARTEILE, EESTI NSV VALITSUSELE JA EESTI TÖÖTAVALE RAHVALE

ETA siseinformatsioon

11. mai 1941

Ameerika Eesti Tööliskklubide saadikud, kes 11. mail tulid New-Yorgis kokku Klubide Liidu 14-dale konverentsile, saatsid tervituskirja Nõukogude Eesti töötavale rahvale.

— Meie, Ameerika Eesti Tööliskklubide saadikud, tervitame organiseeritud eesti tööliste ja farmerite nimel Eestimaa Kommunistlikku (bolševikkude) Parteid, Eesti NSV valitsust ja Eesti töötavat rahvast.

Nõukogude võimu ajal on palju tehtud Eesti töö- ja talurahva elu parandamiseks ja rahu säilitamiseks. Oleme uhked teie saavutustele sotsialismi ülesehitamisel ja lubame omalt poolt, et meie kunagi ei tee häbi Eesti töötavale rahvale ning juhitult ja vaimustatult teie suurest edust jatkame siin raugematu jõuga võitlust koos laiade Ameerika töö- ja talurahva hulkadega rahu ja sotsialismi eest!

Elagu Eestimaa Kommunistlik (bolševikkude) Partei! Elagu Nõukogude Eesti!

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 43, l. 109. Rotaatorieksemplar.

Nr. 340

HISPAANIA KODUSÕJAS ANTIFAŠISTLIKUST VÕITLUSEST OSA VÕTNUD EESTLASTE SAABUMINE TALLINNA

Ajalehesõnum

11. mai 1941

Eile, 10. mai, õhtul saabus Tallinna rühm eesti seltsimehi, kes võitlesid Hispaania kangelasliku vabariikliku armee internatsionaalse brigaadi ridades. Nõukogude valitsuse ja MOPR-i hoolitsusel vabanesid nad hiljuti Prantsuse koonduslaagrist ning saabusid oma kodumaale. Pärast puhkust NSVL parimas kuurordis jõudsid nad kodulinna.

Rongi saabumise ajaks olid Balti jaama ja selle esisele väljakule kogunenud partei-, nõukogude- ja ametiühinguliste organisatsioonide esindajad, Tallinna käitiste stahhaanovlased ja töölised. Jaam ja väljak olid kaunistatud tervitusloosungite, lillede ja lippudega. Vastuvõtjate hulgas oli EK(b)P KK ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogu liikmeid ning MOPR-i esindajaid. Esimestes ridades — sm. Pikka ema ja sm. Karu vend — Arsenali tööline.

Orkestri helide saatel saabus rong aeglaselt perrooni ette. Vagunist väljuvaid seltsimehi A. Musta, J. Sillenbergi, R. Pikka ja H. Karu tervitatakse vaimustatud ovatsiooniga ja hurraa-hüüdetega. [. . .]*

Seejärel võtab tormilise ovatsiooni saatel sõna sm. A. Must. Ta jutustab, millise vaimustusega võtsid vastu teate Nõukogude võimu maksmapanemisest Eestis mitte ainult nemad — eestlased — vaid ka kõik koonduslaagris vaevlevad klassivennad — hispaanlased, prantslased jt. Sm. A. Must annab pühaliku tõotuse, kogu oma jõu ohverdada sotsialistliku kodumaa ülesehitamiseks ja tugevdamiseks. Nendele sm. A. Musta sõnadele järgneb aplausitorm ja hurraa- ning tere-tulemast-hüüded.

Pärast miitingut juhitakse kodulinna jõudnud «Kuld Lõvisse».

«Rahva Hääl» nr. 109, 12. mail 1941.

---

* Välja on jäetud tervitajate nimed ja kõnede tekstid.

Nr. 341

EESTI NSV TÖÖTAVATE TALUPOEGADE MAJANDITE JA NENDE KOLLEKTIIVIDE KREDITEERIMINE

NSV Liidu Põllutöö Rahvakomissariaadi Läänepiirkonna Tootmispeavalitsuse ülema asetäitja kiri Eesti NSV põllutöö rahvakomissarile

14. mai 1941

Teatame, et NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu kinnitas oma otsusega nr. 946 15. aprillist 1941 Eesti NSV töötavate talupoegade majandite ja nende töökollektiivide krediteerimise plaani 30 miljoni rubla suuruses summas järgmise jaotusega üksikute tarviduste järele:

1. Pikaajaline krediit hoonete ehitamiseks, kariloomade ja põllumajandusliku inventari ostmiseks ning muudeks otstarveteks 20,3 milj. rbl.
2. Lühiajaline krediit mineraalväetiste ning põldheina ja muude kultuuride seemnete ostmiseks 5,4 milj. rbl.
3. Põllumajanduslike krediidiühingute põhikapitalide täiendamiseks ja muude ürituste krediteerimiseks 4,3 milj. rbl. [. . .]*

NSV Liidu Põllutöö Rahvakomissariaadi Läänepiirkonna Tootmispeavalitsuse ülema asetäitja
A. Bussõgin

ENSV ORRKA, f. R-6, nim. 1, s.-ü. 3, l. 69. Originaal.
Tõlge vene keelest.

Nr. 342

PIONEERILAAGRITE ORGANISEERIMINE EESTI NSV-s

Ajalehes avaldatud informatsioon

17. mai 1941

Eesti NSV-s hakkab töötama eeloleval suvel 7. juunist kuni 28. augustini 25 pioneerilaagrit. Suuremad neist asuvad Väänas, Narva-Jõesuus, Toilas ja Võsul. Vääna pioneerilaager üksi võtab suve jooksul vastu 2100 last. Siia tuleb puhkust ja kosutust saama puutööliste, rõivastustööliste, nahatööliste ja kommunaaltööliste lapsi. Ülejäänud pioneerilaagrid on teiste ametiühingute käsutuses. Üldine läbikäik pioneerilaagrites suve jooksul on üle 10 000 lapse.

Noorte pioneerilaagrisse saatmine toimub asutuste ja käitiste komiteede kaudu. Lapsi võetakse sinna 9—14 (15) aasta vanuses, olenemata sellest, kas ta on pioneer või mitte. Pääle selle võetakse pioneerilaagritesse 300 last lastekodudest ja 200 tööinvaliidide last.

---

* Välja on jäetud lähemad üksikasjad krediidi jaotamise ja krediteerimise korra kohta.

Praegu on Ametiühingute Kesknõukogu ja ametiühingud kibedas tegevuses pioneerilaagriteks määratud majade sisustamisega. Selleks on ette nähtud 1 500 000 rubla. Tuleb muretseda uus mööbel, voodipesu, toidunõud jne. Ka muusikariistu loodetakse pioneerilaagritele hankida.

Laste tervislikuks toitlustamiseks pioneerilaagrites on määratud 2 000 000 rubla. ENSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega on Kaubanduse Rahvakomissariaat kohustatud varustama pioneerilaagreid vajalike toiduainetega.

Enne laagrisse saatmist toimub laste arstlik järelevaatus. Tervishoiu Rahvakomissariaat varustab pioneerilaagrid vajaliku arstliku personaliga — arstide ja õdedega.

Laste elu pioneerilaagris kujuneb väga huvitavaks ja vaheldusrikkaks. Pedagoogid ja pioneerijuhid, kelledele praegu toimuvad kursused laagrite korraldamises, hoolitsevad noorte kõigekülgse arenemise eest. Laagrites moodustatakse ringe poliitharidusliku ja kunstilise isetegevuse alal, antakse välja seinalehti jne.

Igas pioneerilaagris on ka oma spordiinstruktor, kes hoolitseb laste kehalise kasvatuse eest.

Lapsi tutvustatakse laagrites ka aiatööga, heinateoga, viljalõikusega jne. Ekskursioonidel annavad pedagoogid seletusi loodusteaduse ja geograafia alal. Laste kunstiliste huvide rahuldamiseks ja kunstimeele arendamiseks korraldatakse laagrites kino ja teatrietendusi.

Sellised avarad võimalused suvepuhkuse huvitavaks ja kasulikuks veetmiseks kaunis looduses avanevad Eesti töötava rahva lastele käesoleval aastal esmakordselt.

«Punane Täht» nr. 55, 17. mail 1941.

Nr. 343

KUNSTILISE ISETEGEVUSE ARENEMISEST 1941. AASTAL

Rahva Kunstilise Isetegevuse Keskmaja tegevuse aruanne

Mitte enne 17. maid 1941

Möödunud aeg, arvates aasta algusest, on olnud Keskmajale eriti töörikas. Kui I kvartal kulus organiseerimise ja jooksva töö korrastamiseks, siis II kvartalis jõuti seda kindlamalt sisuliselt süstemaatilise töö juurde, mis avaldub rohkete ja järjekindlate kursuste näol ülevabariigilises ulatuses. Kõrvuti sarnase ol[illegible] tööga on Keskmaja kaasa aidanud mitmesuguste tähtpäevade ja pidustuste üldisele läbiviimisele. On korraldatud repertuaari saamiseks massilaulu tekstide, näidendite võistlus. Antud tellimisi kirjanikele ja luuletajaile repertuaari saamise eesmärgiga, pöördutud heliloojate poole palvega uute viiside saamiseks jne. Näidendite repertuaar on täienenud A. Antsoni näidendiga «Uus Aeg». Töö massilaulu tekstide ja viiside alal jatkub praegu tähtpäevaga 1. juuni 1941. a.

Organiseerimistöö

Aasta alguses 1. jaanuaril 1941. a. oli kunstilise isetegevuse ringide arv ilma koolideta järgmine:

laulukoore	341	liikmeid	8506
näiteringe	316	”	5633
muusikaringe (orkestreid)	296	”	4180
kujutava kunsti ringe	12	”	96
muid	130	”	1911
mitmesuguseid ringe	1095	liikmeid	20 326

1. aprillil oli:

laulukoore	491	liikmeid	12 189	juurdekasv	10 * — 3683
näiteringe	473	”	7 711	”	157 — 2078
muusikaringe	383	”	4 809	”	87 — 629
kujutava kunsti ringe	6	”	71	”	— —
muid	308	”	4 975	”	157 ** — 3064
Kokku	1661	”	29 755	”	572 — 9454

Muusika

Kaadrite ettevalmistus:

Koorijuhtide kursusi on peetud 11, osavõtjaid 291 (Tallinn, Kohila, Paide, Viljandi, Tartu, Narva, Rakvere, Võru, Haapsalu, Pärnu, Valga).

Orkestrijuhtide kursusi peetud 3, osavõtjaid 159 (Tallinn, Tartu, Pärnu).

1. jaanuaril oli laulukollektiive 341, 1. aprillil 1941. a. 491 (juurde organiseeritud 150 üksust).

1. jaanuaril 1941. a. oli orkestrikollektiive 296, 1. aprillil — 383 (juurde organiseeritud 87 üksust).

Osavõtjaid muusikakollektiividest 1. I 1941. a.:

Kooridest 8506, 1. aprillil 12 189 (juurdekasv 3683 isikut). Orkestritest 4180, 1. aprillil 4809 (juurdekasv 629 isikut). Kokku muusikakollektiive 1. aprillil 874 — 16 369 liikmega.

Repertuaar

Koostatud: lubatud laulude nimestik. Olümpiaadi koorilaulude ja orkestripalade kava.

* Dokumendi viga: 491—341=150.

** Dokumendi viga: 308—130=178.

Olümpiaadi kavas — lõplikus variatsioonis: segakoorile 4 laulu, naiskoorile 4 laulu, meeskoorile 4 laulu. Orkestrite osas 6 pala (vt. lisa *), pääle selle masslaulud.

Tähtpäevadeks tõlgitud ja kollektiividele saadetud Nõukogude Liidu 8 laulu (kõikidele kooriliikidele). Trükkimisel 5 laulu, 3 laulu tõlgitud rootsi keelde («Laul Stalinist», «Helise, helise ilma», «Hällilaul»). Praegu on tõlkimisel veel 5 laulu.

Tehtud valimik seniavaldamata ENSV helindeist (13 laulu) ja antud paljundamiseks neist 6.

Uute algupäraste masslaulude saamiseks korraldatud tekstide võistlus ja praegu toimub uute masslaulude viiside võistlus (seni on saabunud 48 autorilt 62 helindit).

Külastatud ja jälgitud 25-e kollektiivi tööd (pidev kontroll algas maikuus). Korraldatud 3 loengut muusikateaduslikul alal.

Olümpiaadi ja kohapealsete esinemiste hindamiseks töötati välja hindamisalused laulukooridele ja orkestritele.

Tallinnas korraldati isetegeva kunsti alal andekate inimeste registreerimine. Registreeriti 91 inimest. Esijoones tuli avamisele lauluala. 65 kandidaadist selekteeriti vastavate katsete järele 25, kellele toimub alates 1. V tasuta õpetus erialal ja muusika teoorias.

Rahvatants

Kunstidekaadi ettevalmistuse osas valimik teostatud rahvatantsudest, need on:

1. Kiigadi-Kaagadi
2. Labajalavalss
3. Kalamies
4. Savikoja venelane
5. Jooksupolka
6. Pulgatants
7. Targa rehealune

Nimetatud tantsud ilmunud «Hariduse Rahvakomissariaadi Teatajas» nr. 3 erilisana ühes täpsete kirjeldustega ja nootidega, millised laiali saadetud.

Kaadrite ettevalmistuse osas:

Eelpoolnimetatud tantsude kätteõpetamiseks ja dekaadi külastuste selgitamiseks rahvamajade rahvatantsu juhtidele kursusi korraldati järgmiselt:

1. Tallinn, 2. Rakvere, 3. Tartu, 4. Petseri, 5. Võru, 6. Valga, 7. Pärnu, 8. Põltsamaa, 9. Paide, 10. Haapsalu, 11. Kuressaare, kokku 11 kohas.

Nimetatud kursustel on juhte ette valmistatud 713.

Külastatud ja jälgitud 12 kollektiivi tööd.

Organiseeritud senini rahvatantsurühmade vahel võistlus üks — Tartus 6 rühma osavõtuga (80 inimest).

---

* Lisa puudub.

Organiseeritud suurem ühendatud rühmade esinemine Tallinnas Estonia Kontsertsaalis (300 inimest).

Välja töötatud võistlustingimused ja määrused dekaadile sõitjate valikuks.

Moodustatud juunipidustuste toimkond ja kava rahvatantsu osas koostatud.

Praegu käib toimkonna poolt pidev rahvatantsurühmade tegevuse ja nende taseme jälgimine.

Ettevalmistusjärgus on rahvatantsu võistluse kohtunike kursuste korraldamine, millised toimuvad eraldi Põhja-Eestile ja Lõuna-Eestile.

Rahvatantsuringide arv 1. aprillil 1941. a. oli 308, liikmete arv 4975.

Praegu jätkub rahvatantsu alal pidev organiseerimistöö ja aasta lõpuks on näha sellel alal suuremat tõusu.

Rahvamuusika

Rahvamuusika alal on organiseeritud kannelde orkester, kes valmistab end dekaadi vastu. Edasi on organiseeritud ja töötab praegu bajaanimängijate kollektiiv. Organiseerimisel ja ettevalmistamisel on suurem rahvuspillide orkester, kuhu kuuluksid eesti kandled ja hiiu kandled. Ajalehis on avaldatud üleskutse rahvapillimeestele — selle tulemusena on arvukate rahvamajade juures rakendatud rahvapillimehi küll ettekandeks, küll noori õpetama. Teada olevate rahvapillimeeste aadressid on saadetud vastava maakonna poliithariduse inspektoritele, kes neid püüavad võimalust mööda rakendada kohapeal.

Näitetegevus

Tallinnas toimus 23.—29. III ülevabariigiline näitejuhtide kursus. Kohal oli 96 kursuslast.

Kursusel olid lektoriteks: sm. N. Ruus, RKI Keskmaja inspektorid ja teised erialalised üldtuntud näitekunstnikud.

Maakondlikke näitejuhtide näitekursusi on peetud:

1) Tartus — 5. — 7. IV
2) Võrus — 9. — 13. IV
3) Paides — 16. — 23. IV
4) Rakveres — 12. — 17. V

Pääle mainitud näitejuhtide kursuste on pidevalt antud kursusi väike- ja maalavadel kohapäälseile näitlejaile.

RKI Keskmaja ja RKIK näiteinspektorite pidev ja aktiivne töö on andnud häid tulemusi. Meie näitejuhtide ja näitlejate kaader on rikastunud mõne kuu jooksul hulga teadlike inimestega, nii erialalises kui ka poliitilis-kasvatuslikus töös ja selle tähtsuses.

Lavadekoraatorite tegevus

Lavadekoraatorite kursusi on korraldatud 1941. a. algusest käesoleva ajani 3 kohas:

1) Kohilas — 30. III — 5. IV
2) Tartus — 13. IV — 19. IV
3) Pärnus — 8. V — 14. V

Osavõtjaid oli kokku kolmel kursusel 89. Kursuslased tundsid suurt huvi töö vastu ja omandasid palju praktilisi teadmisi just maa- ja väikelavade kohta.

ENSV ORRKA, f. R-28, nim. 1, s.-ü. 1, l. 1—5. Ärakiri.

Nr. 344

TÖÖLISTE KAUPADEGA VARUSTAMISE PARANDAMINE

Eesti NSV Kaubanduse Rahvakomissariaadi kiri Tallinna Linna Täitevkomitee Kaubandusosakonnale *

22. mai 1941

Kaubanduse Rahvakomissariaadil olevail andmeil on Balti Puuvillavabriku piirkonnas kauplusi vähe ja olemasolevaist kauplustest erakauplused ei rahulda tööliskonna nõudeid.

Käesolevaga kohustame Teid võtma tarvitusele kiireid abinõusid tööliskonna paremaks varustamiseks. Selleks tuleb kohustada Tallinna Toidukaubastut või Tallinna Tarbijate Kooperatiivi 1—2 uue segakaupluse asutamiseks.

Kaubanduse Rahvakomissariaadile on saabunud teateid, et Tallinna Tööstuskaubastu kauplused ei võta, või kui võtavad, siis vastumeelselt, müügile nn. III grupi tööstuskaupasid, millede järgi on nõudmisi.

Kohustame astuda viivituseta vastavaid samme nimetatud puuduste kõrvaldamiseks.

Ühtlasi tuletame meelde, et kaubandusosakonnad on kohustatud teostama elanikkonna varustamise alal pidevat kontrolli ja puuduste ilmnemisel nõudma kaubandusorganisatsioonidelt nende kõrvaldamist.

H. A[llik]
Kaubanduse Rahvakomissar

A. U[dam]
Organisatsiooniosakonna juhataja

ENSV ORRKA, f. R-13, nim. 1, s.-ü. 620, l. 175. Ärakiri.

---

* Ärakiri adresseeritud EK(b)P Keskkomitee Kaubandusosakonnale.

Nr. 345

RÄNDPUNALIPU ANDMISEST PÕLLUMAJANDUSLIKEL TÖÖDEL PARIMAID NÄITAJAID SAAVUTANUD MAAKONNALE

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus

24. mai 1941

Selleks, et võidelda parimate tootmisnäitajate eest põllumajanduses sotsialistliku võistluse alusel maakondade vahel, maakondades aga valdade vahel ja üksikute talupoegade vahel, ning Eesti NSV põllumajanduse suurima produktiivsuse saavutamiseks: külvipindade laiendamiseks, maaparanduseks, viljakuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmiseks ja samuti riigile iga liiki maksude ja kohustuste õigeaegseks ja täielikuks täitmiseks, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium otsustab:

1. Asutada Punane Rändlipp, mis antakse maakonnale põllumajanduslike tööde õigeaegse ja parima teostamise eest.
2. Määrata, et Punase Rändlipu andmisega ühel ajal antakse maakondade ja valdade parimate töötajate, põllumajanduse eriteadlaste ja üksikute talupoegade premeerimiseks maakonna töötava rahva saadikute Nõukogu korraldusse rahaline summa 10 000 rbl. suuruses.
3. Määrata, et Punane Rändlipp ja rahalised preemiad määratakse maakondadele kolm korda aastas pärast järgmiste tähtsamate põllumajanduslike tööde täitmist:

Esimene kord — pärast kevadist külvi määratakse maakonnale, milline on kindlustanud kevadise külviplaani täitmise kõikide kultuuride alal kindlaksmääratud tähtaegadeks, kõrge agrotehnika juures ja kus on täidetud karjapaaritamise kampaania plaan.

Lipp ja preemiad antakse üle hiljemalt 20. juunil.

Teine kord — pärast heinategu määratakse maakonnale, milline on õigeaegselt koristanud loodusliku ja külvatud heina, selle hea kvaliteedi säilitamisega, niitude ja karjamaade parandamise plaani ulatuslikema ja parima täitmise juures (kuivatustööd, kändude juurimine, puhastamine, kivide koristamine, mätaste tasandamine) ja kus loomakasvatus on maksimaalselt kindlustatud loomatoiduga.

Lipp ja preemiad antakse üle hiljemalt 15. augustil.

Kolmas kord — pärast viljasaagi kogumist ja kohustuste täitmist riigi vastu määratakse maakonnale, milline on õigeaegselt kogunud kõikide kultuuride saagid ja saanud kõrge saagi, õigeaegselt ja kvaliteediliselt täitnud külviplaani, lõpetanud riigile müükide plaani täitmise, arvestused riigiga saadud laenude alal ja naturaalkohustuste alal MT-jaama töö eest 1941. aastal, täielikult täitnud melioratsioonitööde, uudismaade ülesharimise ja sügiskündide plaani ja on kindlustanud parima ettevalmistuse loomade ületalve pidamiseks.

Lipp ja preemiad antakse üle hiljemalt 7. novembril.

4. Kinnitada žürii preemiate määramiseks koosseisus: esimees sm. E. Päll ja liikmed sm. G. Abels ja sm. E. Kadakas.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees Joh. Vares

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär V. Telling

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 1, s.ü. 532, l. 157. Originaal.

Nr. 346

TÖÖBÜROODE LIKVIDEERIMINE

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus

13. juuni 1941

Arvestades asjaolu, et Eesti NSV-s ei esine enam tööpuudust, mis teeks vajalikuks töövahenduse tööbüroode kaudu, likvideerida tööbürood ja tunnustada kehtetuks Tööbüroode seadlus («ENSV Teataja» 1940, 15, 156).

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi Esimees Joh. Vares

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi Sekretär V. Telling

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 61, art. 977.

Nr. 347

LAENUDE ANDMINE EESTI NSV TÖÖTAVALE TALURAHVALE AJAVAHEMIKUS NOVEMBRIST 1940. KUNI 1. JUUNINI 1941

NSV Liidu Põllumajanduspanga Eesti Vabariikliku Kontori aruanne

13. juuni 1941

Laenuliik	Uusmaasaajatele		Teistele talupidajatele		Kokku	
	Arv	Summa	Arv	Summa	Arv	Summa
Pikaajaline laen						
1. Ehituslaen	14070	9.383.991,50	1234	774.010	15304	10.128.001,50
2. Töö- ja kariloomad	9514	5.218.570,25	1266	498.989	10780	5.717.559,25
3. Põllutöömasinad ja inventar	10910	2.888.430,50	732	243.963	11642	3.132.393,50
4. Kalanduse arendamiseks	32	26.035	129	61.763	161	87.798
5. Kehvikmajapidamiste lehmataoleku likvideerimislaen	1736	437.573,92	53	17.080	1789	454.653,92
Kokku	36262	17.954.601,17	3414	1.565.805	39676	19.520.406,17
Lühiajaline laen						
1. Loomasööt ja seemnevili		1.647.097,65		496.902,35		2.144.000.—
2. Mineraalväetis		815.823,78		111.776,22		927.600.—
Kokku		2.462.921,43		608.678,57		3.071.600.—
						22.592.006,17

NSVL Põllumajandusliku Panga
Eesti Vabariiklik Kontor

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 1, s.-ü. 532, l. 157. Originaal.

Nr. 348

MAARDU FOSFORIIDIVABRIKU EHITAMISE LÕPULEVIIMINE

ETA siseinformatsioon

14. juuni 1941

Tallinna lähedal lõpetatakse esimese fosforiidivabriku ehitamist Eesti NSV-s. Vabriku tööstushoonete ehitamine on juba lõpetatud ja praegu toimub sisseseadete monteerimine.

Käesoleva aasta oktoobris hakkab vabrik töötama. Tema tootmisvõimsus on arvestatud 1500 tonni fosforiidi töötlemisele ööpäevas.

Vabriku kõrvale on rajatud suur kaevandus ja sisse seatud šahtid. Fosforiidilademed on ülisuured. Esialgsete arvestuste järgi jätkub vabriku täie võimsusega töötamise juures neid 100 aastaks.

Kogu fosforiidi töötlemise protsess on mehhaniseeritud, ulatuslikult kasutatakse elektrit, suruõhku, konveiereid ja mootoreid. Šahti laskumiseks on kaevuritele ehitatud suur hoone. Sinna seatakse sisse dušid, saun ja puhkeruum, mis on varustatud kõrguspäikese elekterlampidega.

Ühes vabriku ehitamisega tõuseb selle lähedal ilus töölisasula. Praegu on lõpetatud 8 kahekordse kivimaja ehitamine. On alustatud 18 kolmekordse maja ehitamist, mis varustatud kõigi mugavustega — keskkütte, veevärgi, vannide ja elektervalgustusega.

Peale selle on kavatsusel ehitada 40 ühekordset puumaja. Töölisasula kogu kasulik elamispind moodustab umbes 250 tuhat ruutmeetrit. Siia ehitatakse ka kool, haigla, klubi, lastesõim ja spordiväljak.

Ehituse juures töötab 300 ehitustöölist, enamik neist juba ehituse esimestest päevadest peale. Selle aja jooksul on kasvanud tähelepandavaid inimesi, stahhaanovlasi, kes süstemaatselt ületavad tootmisnorme. Mullatööliste seas paistab eriti silma

sm. P. Nõmmsalu brigaad. Töötades raudtee muldkeha ehitamisel ületas see brigaad tootmisnorme 180—200%. Praegu täidab sm. Nõmmsalu brigaad vabrikuhoovi planeerimisel tootmisülesandeid kuni 240%.

Väga häid töötulemusi on saavutanud sm. K. Rohtmaa brigaad, täites drenaažitööde norme pidevalt kuni 230%. Krohvijad seltsimehed I. Allade ja K. Reinsalu täidavad oma töönorme kuni 300%.

Selliseid eesrindlikke inimesi on ehitusel rohkesti. Kõik nad põlevad ühisest soovist — võimalikult kiiresti lõpetada ehitustööd, lasta käiku esimene fosforiidivabrik vabariigis ja sellega anda põllumajandusele vajalikku fosforiitväetist.

ENSV ORRKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 43, l. 77—78. Rotaatorieksemplar.

Nr. 349

UUSMAASAAJATE VARUSTAMISEST LOOMADEGA

Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadi poolt koostatud ülevaade

14. juuni 1941

Veised. 1. Uusmaasaajail lehmatuse likvideerimine toimub vastavalt ENSV RKN ja EK(b)P KK määrusele 25. märtsist 1941. a. ja NSVL RKN ja ÜK(b)P KK määruse 19. veebruarist alusel. Selle aktsiooniga on varustatud kõik uusmaasaajad, kel veel lehmi polnud, lehmadega. Põllutöö Rahvakomissariaadi korraldusel peab lõppema lehmatuse likvideerimine 15. juuniks k. a. Selle aktsiooni venimist on põhjustanud eeskätt ilmastik, kuna uusmaasaajail pole võimalik millegagi sööta loomi.

Lehmatuse likvideerimise seisust 1. juuniks annab ülevaate järgnev tabel:

Maakond	Kokku lehmatuid [1940. a. sügisel]	Kokku lehmatuid 21. IV k. a.	Kokku lehmatuid 15. V k. a.	Kokku lehmatuid 1. VI k. a.
Virumaa	1117	655	329	222
Järvamaa	539	240	59	19
Harjumaa	1189	690	213	71
Läänemaa	809	402	173	68
Saaremaa	525	280	157	87
Pärnumaa	1282	708	225	33
Viljandimaa	1747	814	239	100
Tartumaa	3454	1987	907	280
Valgamaa	597	279	33	—
Võrumaa	925	713	537	461
Petserimaa	470	418	164	160
Kokku	12654*	7173	3036	1501

* Dokumendi viga: 5461+5672+1501=12 634.

Lehmi on soetanud uusmaasaajad sügisest 1940. a. kuni 1941. a. kevadeni 5461 veist ja 21. aprillist kuni 1. juunini k. a. 5672 veist, kuna 1. juuniks k. a. jäi veel likvideerimata 1501 lehmatuid.* 14. juuniks k. a. on lehmatus tegelikult likvideeritud kõigis maades **, vaid Võru ja Tartumaal on see lõpetamisel.

Kokku on kasutatud 4,4 milj. rublast 1. juuniks k. a. 454 653 rubla.

2. Lehmatuse likvideerimisega ei saa lugeda lõppenuks uusmaasaajate abistamist karjaga. On vaja abistada uusmaasaajaid ka teise ja kolmanda lehma soetamisel, kuna vaid siis võib loota uusmaasaajailt jõulist starti karjapidamises. Lehmade soetamiseks omal algatusel on vaja veel lubada uusmaasaajaile laenu vähemalt teise ja kolmanda lehma soetamiseks. Krediitühingud pole seni annud rohkem laenu kui 3000.— rbl. talu kohta.

Ettepanek: Paluda EK(b) Partei kaasabi, et lubataks lehmatuse likvideerimise aktsioonist ülejäänud summat kasutada laenuandmiseks tavalises korras. Käesoleval aastal võib eelarvestada, et uusmaasaajad soetavad omal käel juurde 10 000 lehma. Võimaldades neile laenu 50% lehma ostuhinnast või keskmiselt rbl. 350.— kulub selleks 3,5 milj. rbl.

3. Uusmaasaajate abistamiseks tõuvasikatega loodab Põllutöö Rahvakomissariaat omal jõul järgmist korda saata.

Tõuaretuse aluseks eesrindlikele uusmaasaajaile võimaldada toetust 50% tõuvasika ostuhinnast. Käesoleva aasta kavas on ettenähtud levitada kuni 1000 tõulehmvasikat ja arvestades toetust á rbl. 60.—, teeb [see] kokku rbl. 60 000.—, milleks on ka ettenähtud krediit Põllutöö Rahvakomissariaadi eelarves.

4. Veisekasvatuse arendamise huvides tuleks uusmaasaajaid vabastada ka 1942. a. kohustuslikest liha, piima ja villa normidest.

Hobused

Hobuste soetamiseks tuleb võimaldada krediiti uusmaasaajaile. Sel aastal on ette näha kuni 5000 uue hobuse ostmine. Selleks tuleb võimaldada laenu á rbl. 600.—, kokku rbl. 3,0 miljonit.

Sead

1. Uusmaasaajate varustamiseks tõusigadega on määratud maakondadele toetust emispõrsaste ja suguemiste levitamiseks kokku

400 emispõrsa kohta á rbl.	40.—	16 000.— rbl.
45 suguemise kohta á rbl.	200.—	9 000.— rbl.
	Kokku	25 000.— rbl.

* Vt. märkust eelmisel leheküljel.
** On mõeldud maakondi.

Põrsad ja emised tulevad kohale paigutada II ja III kvartalis. Põrsaste arv ja toetussumma on juba k. a. aprillis teatavaks tehtud maakondadele ja nende kohalepaigutamised on alganud.

2. Uusmaasaajate varustamisel põrsastega tekkis k. a. maikuul raskusi. Kohustuslike lihaandmise normide tõttu tõusis põrsaste järele nõudmine mai kuul erakordselt suureks ja paisutas ka põrsaste hinnad kõrgeks (kuni rbl. 150.—), millega uusmaasaajad ei jaksa osta. Olukorra stabiliseerimiseks on tehtud ettepanek põrsaste hindade kindlaksmääramiseks. Hindadekomisjon fikseeris need 11. VI k. a. Kuid need on veel Rahvakomissaride Nõukogu poolt kinnitamata.

3. Paarituskampaania edukaks läbiviimiseks on püütud eriti asutada uusmaasaajate juurde kuldijaamu. See on aga seotud raskustega, sest uusmaasaajail puuduvad enamikus ruumid ja kuldipidamine pole tasuv.

4. Kvartalite kaupa lihanormide andmine teeb väiketaludele raskusi, sest neil pole võimalusi müüa mitut looma aastas. Selleks tuleks võimaldada neile normi täitmist ühe korraga.

Uusmaasaajate abistamise huvides on, et ka tuleval aastal need vabastatakse kohustuslikest lihanormidest.

Lambad

1. Uusmaasaajate abistamiseks lambakasvatuse alal on Loomakasvatuse Valitsuse korraldusel organiseeritud maakondades ühiskopleid lambaile. Koplite arv maakonniti ja neisse toodavate lammaste arv (1. juuni andmeil) on järgmine:

Maakond	Oli plaanis asutada 1941. a. ühiskopleid	Oli asutatud ühiskopleid 1. juuniks 1941	Ühiskoplite all olev maa-ala ha	Toodavate lammaste arv
Virumaa	45	46	1870	6133
Harjumaa	30	26	1880	5430
Läänemaa	20	—	376	—
Saaremaa	30	32	1760	—
Järvamaa	12	13	557	1452
Pärnumaa	20	23	1017	4383
Tartumaa	10	11	229	334
Viljandimaa	10	11	673	1896
Võrumaa	12	13	236	875
Valgamaa	6	9	263	1036
Petserimaa	5	—	—	—
Kokku	200	184	8861	21539

Ühiskopleis on võimalik väikemaapidajail kasvatada lambaid. Nende organiseerimine jätkub. Ühiskoplite korrastamiseks on määratud toetust Põllutöö Rahvakomissariaadi poolt 180 000.— rbl., tõujäärade soetamiseks rbl. 48 000.—, kokku rbl. 228 000.—

2. Kohustusliku villanormi täitmine osutub kehvikuile (juurdelõike saajaile) raskeks. 1942. aastal tuleks vabastada müügikohustuslikust villanormist kõik uusmaasaajad.

Jõusööt

Senini kestnud ebasoodsa ilmastiku tõttu on karta vähest heinasaaki. Loomasöödaks, eriti aga uusmaasaajate varustamiseks on vajalik varuda ja tellida NSV Liidu teistest vabariikidest jõusööti 10 000 [tonni] III kvartaliks. Vastav ettepanek on tehtud Riiklikule Plaanikomisjonile. Jõusööda tellimiseks on vajalik EK(b) Partei kaasabi ja toetus.

ENSV ORRKA, f. R-6, nim. 1, s.-ü. 714, l. 70—74. Originaal.

Nr. 350

ABINÕUDEST PÕLEVKIVI TOOTMISE JA ÜMBERTÖÖTAMISE KIIREKS ARENDAMISEKS

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

17. juuni 1941

Kooskõlas NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 16. maist 1941. a. nr. 1360 Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Kergetööstuse ja Kommunaalmajanduse Rahvakomissaridel 5 päeva jooksul koostada ja kinnitada üksikasjaline plaan 1941. aastal teostamisele kuuluvate tööde ja abinõude kohta põlevkivi tootmise ja ümbertöötamise arendamiseks ning elektrienergiaga varustamiseks, vastavalt NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrusele 16. maist 1941. a. nr. 1360.

2. Kohustada Kergetööstuse ja Kommunaalmajanduse Rahvakomissare korraldama 1941. aastal olemasolevate põlevkivikaevanduste laiendamist, geoloogilisi-hüdroloogilisi ja teaduslikke uurimisi, projekteerimistöid, elamute ja sotsiaalkultuuriliste hoonete ehitamist ning uute tehaste rajamist selliselt, et oleks tagatud põlevkivi tootmise ja ümbertöötamise arendamise kava takistamata teostamine järgnevatel aastatel, vastavalt NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrusele 16. maist 1941. a. nr. 1360.

3. Kinnitada NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu reservist 1941. aastaks põlevkivi tootmise ja ümbertöötamise arendamiseks määratud 18,0 milj. rubla kasutamise plaan vastavalt käesoleva määruse lisale nr. 1* ja kapitalimahutuste tiitelnimestik vastavalt lisale nr. 2.

4. Kergetööstuse ja Kommunaalmajanduse Rahvakomissaridel 5 päeva jooksul kinnitada üksikasjalikud kapitalimahutuste

* Lisasid ei avaldata.

tiitelnimestikud, mis koostatud vastavalt käesoleva määruse lisadele nr. 1 ja 2.

5. Uute tehaste rajamiseks määratud summast eraldada Esimese Eesti Põlevkivitööstuse neljanda õlivabriku ehitamiseks 2 milj. rubla, lisaks 4,2 milj. rublale, mis selleks otstarbeks ettenähtud 1941. a. kapitalimahutuste plaanis.

6. Kohustada Kergetööstuse Rahvakomissari 20. juuniks 1941. a. esitama Riiklikule Plaanikomisjonile täiendavad ehitusmaterjalide nõudmised tiitelnimestikus ettenähtud ehituste läbiviimiseks.

7. Kohustada Kergetööstuse Rahvakomissari hoolitsema selle eest, et uutesse elamutesse saaks projekteeritud vajalikus ulatuses ruume kauplustele ja töökodadele.

8. Kohustada Tervishoiu Rahvakomissari kindlustama Kohtla-Järve haigla ehitamise lõpuleviimist 31. detsembriks 1941. a.

9. Kohustada Kaubanduse Rahvakomissari varustama põlevkivitööstuse rajooni kauplusi korrapäraselt ja korraldama valvekaupluste võrku ning kaupluste avamist puhkepäevadel põlevkivitööstuse rajooni asulates, samuti Narvas, Jõhvis ja Rakveres.

10. Eesti NSV Raudteevalitsusel kindlustada vagunite, platvormide ja tsisternide andmist ehitusmaterjalide veoks ja põlevkivi ning õlide transpordiks.

11. Hariduse Rahvakomissaril kokkuleppel Kergetööstuse Rahvakomissariga hiljemalt 1. septembriks lõpule viia organiseerimistööd 3-aastase õppeajaga tehnikumi avamiseks Tallinnas iga aasta kuni 200 meistri ja tehniku ettevalmistamiseks põlevkivitööstuse alal.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu
Esimehe asetäitja O. Sepre

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu
Asjadevalitseja H. Haberman

ENSV ORRKA, f. R-1, nim. 2, s.-ü. 12, l. 472—473. Originaal.

Nr. 351

TÖÖLISTE, TEENISTUJATE JA MUU TÖÖTAVA ELANIKKONNA MAKSUVÕLGADE KUSTUTAMISEST

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus

19. juuni 1941

Kooskõlas käsitöölistelt, kaubandus- ja tööstusettevõtete valdajatelt ning teistelt kodanikelt võetava tulumaksu kohta Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poolt vastuvõetud seadluse art. 30 Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsustab:

1. Vabastada töölised, teenijad ja muu töötav elanikkond nende maksude, lõivude ja trahvide tasumisest, mis on määratud

enne Eesti NSV Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liitu astumist antud seaduste alusel.

2. Määrata, et peale tööliste, teenijate ja tulumaksuga maksustamisel nendega võrdsustatud maksukohuslaste vabastatakse maksu-, lõivu- ja trahvivõlgade tasumisest ka järgmised isikud:

a) arstid, velskrid, arhitektid ja teised vabakutselised;
b) kirjandus- ja kunstitöölised;
c) mittekoopereerinud käsitöölised, voorimehed ja taksode valdajad, kes töötavad ilma palgatöölisteta, samuti ka käsitöölised, kes tootmistingimuste tõttu kasutavad üht palgatöölist (sepatöö, lookade ja rataste tegemine, telliste tootmine jms.);
d) invaliidsuse I ja II grupi sõja- ja tööinvaliidid, kel on õigus sotsiaalhoolekandele või hoolekandele sotsiaalkindlustuse korras, kes tegelevad käsitöönduse alal ainult ühe palgatöölise kaasabil.
e) töötavad talupojad.

3. Määrata, et natsionaliseeritud ettevõtete endiste omanikkude, samuti ka täiendava kinnisvaramaksuga («Eesti NSV Teataja» 1941, 11, 124) maksustatud talumajapidamiste maksuvõlgasid käesolevas määruses ettenähtud korras ei kustutata.

4. Maksuvõlad kustutatakse käesoleva määruse korras maakonna ja linna rahandusosakondade juhatajate otsuste põhjal.

5. Maksuvõlgade kustutamistööde juhtimine ja järelevalve panna Eesti NSV Rahanduse Rahvakomissariaadile.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe as. O. Sepre

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Asjadevalitseja
H. Haberman

«Eesti NSV Teataja» 1941, nr. 63, art. 1012.

Nr. 352

TOETUSE MÄÄRAMINE PALJULAPSELISTELE EMADELE

Eesti NSV Rahanduse Rahvakomissariaadi Eelarve Valitsuse juhataja telegramm NSV Liidu Rahanduse Rahvakomissariaadile

Mitte enne 20. juunit 1941 *

Paljulapselistele emadele on määratud toetust 510 000 rbl. ulatuses seisuga 1. juuni [1941].

Komissarov

ENSV ORRKA, f. R-4, nim. 1, s.-ü. 1229, l. 71. Telegrammi blankett. Tõlge vene keelest.

* Dateeritud NSV Liidu Rahanduse Rahvakomissariaadilt 20. juunil 1941 saabunud järelepärimise alusel.

Nr. 353

FAŠISTLIKU SAKSAMAA REETURLIK KALLALETUNG NÕUKOGUDE LIIDULE

Punaarmee Ülemjuhatuse teadaanne

22. juuni 1941

1941. aasta 22. juuni hommikul ründasid Saksa armee regulaarväed rindel Balti merest Musta mereni meie piirikaitseüksusi, kes päeva esimesel poolel pidurdasid nende edasitungi. Päeva teisel poolel põrkasid Saksa väed kokku Punaarmee välivägede eelosadega. Pärast ägedaid lahinguid löödi vaenlane suurte kaotustega tagasi. Ainult Grodno ja Kristõnopoli suundades õnnestus vaenlasel saavutada tähtsusetut edu ning hõivata Kalvaria, Stojanovi ja Tsehhanovetsi asulad (esimesed kaks 15 km ja viimane 10 km kaugusel piirist).

Vaenlase lennuvägi ründas mitmeid meie aerodroome ja asulaid, kuid kohtas kõikjal meie hävituslennukite ja õhukaitse suurtükiväe otsustavat vastupanu ning kandis suuri kaotusi. Lasti alla 65 vaenlase lennukit.[1]

Soobštšenija Sovetskogo Informbjuro, I, Moskva, 1944, lk. 3.
Tõlge vene keelest.

[1] Järgmistel päevadel jätkus Saksa fašistliku armee edasitung ning 4. juulil 1941 jõudsid vaenlase eelväed Nõukogude Eesti territooriumile. Algasid kaitselahingud Eesti NSV pinnal. Kasutades oma esialgset sõjalis-tehnilist ülekaalu ja teisi eeliseid, õnnestus vaenlasel Eesti NSV okupeerida. See tähendas vabariigis alanud sotsialistliku ülesehitustöö saavutuste hävitamist, 1940. aasta võiduka sotsialistliku revolutsiooni tagajärjel võimaldunud sotsialistlik ülesehitustöö jätkus uuesti pärast Eesti NSV vabastamist Nõukogude Armee poolt 1944. aasta sügisel.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ 1940 ГОДА В ЭСТОНИИ

Резюме

Лето 1940 года стало историческим поворотным пунктом в жизни эстонского народа, его вторым Великим Октябрем. Многолетняя борьба эстонского трудового народа под руководством Коммунистической партии за восстановление советской власти и за воссоединение Эстонии с Советским Союзом закончилась полной и блестящей победой. Завоевания Великой Октябрьской социалистической революции, временно утраченные в годы гражданской войны под натиском превосходящих сил иностранных интервентов и местной контрреволюции, были в 1940 году вновь обретены трудящимися Эстонии.

Эстонский народ, свергнув антинародную власть буржуазии, освободился от кабалы империалистических государств и в братской семье советских народов, как равный среди равных, с помощью великого русского народа и других народов Советского Союза успешно приступил к социалистическому преобразованию своей республики.

И хотя созидательный труд на поприще социалистического строительства был прерван в 1941 г. вероломным нападением гитлеровских полчищ, в послевоенные годы эстонский народ осуществил социалистические преобразования своей республики и ныне в составе дружной и сплоченной семьи советских народов под руководством Коммунистической партии активно участвует в строительстве коммунистического общества.

Советский строй обеспечил небывало быстрое развитие экономики Эстонии, культуры эстонского народа, рост его материального благополучия. С каждым годом все ярче и ярче проявляются благотворные последствия исторических решений, принятых эстонским народом в 1940 году.

Эстонский народ проявляет большой интерес к революционному прошлому своей страны. Публикация документальных мате-

SÜNDMUSTE KROONIKA

1939. aasta

23.—25. veebruar — Levitati Eesti fašistliku valitsuse poliitikat paljastavat lendlehte.

10.—21. märts — ÜK(b)P XVIII kongress Moskvas; Nõukogude Liidu rahupoliitika leidis uut kinnitust.

22. märts — Eesti kodanliku valitsuse alaline esindaja Hispaanias kohtus frankistliku armee staabiülemaga.

25. märts — Eesti sõjavägede ülemjuhataja tegi sõjaministrile ettepaneku suurendada sõjalisi kulutusi väljaspool riigieelarvet.

28. märts — NSV Liidu valitsus esitas Eesti valitsusele verbaalnoodi, milles viimast hoiatati Eesti suveräänsust riivavate välislepingute sõlmimise eest.

Märts — Tööliste arvukad protestiresolutsioonid töösturite ringkonnis algatatud tööpäeva pikendamise taotluse vastu.

Märts—august — Nõukogude Liidu, Inglismaa ja Prantsusmaa poliitilised ja sõjalised läbirääkimised Moskvas.

7. juuni — Sõlmiti mittekallaletungileping fašistliku Saksamaa ja kodanliku Eesti vahel.

26.—29. juuni — Saksa maaväe kindralstaabi ülem kindral Halder külastas Eestit.

4. juuli — Eesti kodanlik klassikohus mõistis A. Abeni ja J. Veebermanni fašistliku valitsuse rahvavaenulikku poliitikat paljastava lendlehe levitamise eest sunnitööle.

12.—17. juuli — Tallinna töötajate kokkupõrked külaskäigul viibiva Saksa sõjalaeva meeskonnaliikmetega.

27. juuli — Sisekaitseülema otsusega suleti Tartu Töölisteatri Ühing.

1. september — Hitlerliku Saksamaa kallaletung Poolale. Teise maailmasõja algus.

14. september — Sisekaitseülema otsusega suleti Kaevandustööliste Ühing.

— Politseidirektori otsus töölisliikumise tegelaste O. Rausi ja N. Nõmmiku väljasaatmise kohta alatisest elukohast.

22. september — Politseidirektori otsus töölisliikumise aktivisti J. Tamme väljasaatmise kohta Pärnust.

28. september — Sõlmiti vastastikuse abistamise pakt ja kaubanduslik kokkulepe NSV Liidu ja Eesti vahel.

4. oktoober — Eesti ametiühingute esindajate kiri presidendile, milles kiideti heaks vastastikuse abistamise pakti sõlmimine.

9. oktoober — Tallinna töölisesindajate ülelinnalisel koosolekul võeti vastu resolutsioon, milles taotleti suhete tihendamist Nõukogude Liidu ja Eesti vahel.

12. oktoober — Moodustati uus valitsus eesotsas J. Uluotsaga.

15.—16. oktoober — Linna- ja vallavolikogude valimised; Tartu ja Tallinna linnavolikogudesse valiti mitmed töölisliikumise juhtivad tegelased.

19. oktoober — Eesti juhtivad ametiühingutegelased esitasid peaministrile märgukirja, milles nõuti tööliskonna vastu tarvitatavate surveabinõude lõpetamist.

20. oktoober — Vastastikuse abistamise pakti sõlmimise puhul NSV Liiduga saatis New Yorgi Eesti Tööliskiubi Eesti valitsusele tervituse.

27. oktoober — Massiline tööliste vallandamine Kreenholmi Manufaktuuris.

Oktoober — Algas sakslaste repatrieerumine Eestist Saksamaale.

4. november — Keelati Tallinna töölisaktivistide poolt ette valmistatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 22. aastapäeva tähistamine.

— Politseidirektori otsusega saadeti Tallinnast välja töölisliikumise aktivistid P. Uusmann, M. Mälk ja E. Hiiemets.

13. november — Töölisliikumise juhtiva tegelase O. Hirschi väljasaatmine Tartust.

16. november — Riigivolikogu Töötava Rahva Ühtlusrühma protest Eesti töörahva märgukirjale allkirju kogunud ja alla kirjutanud isikute tagakiusamise vastu poliitilise politsei poolt.

21. november — Läti sõjavägede staabiülem kindral Rosensteins külastas Tallinna.

7.—8. detsember — Tallinnas toimus Balti riikide välisministrite 10. konverents, kus äärmise saladuskatte all arutati Nõukogude Liidu vastase sõjalise koostöö süvendamist.

1940. aasta

15. jaanuar — Eesti kodanliku valitsuse otsused relvastuse ostmise kohta Saksamaalt ning riigikaitsemaksu ja postitariifi tõstmise kohta sellest tingitud kulude katteks.

16. jaanuar — Uue (IV) diviisi formeerimine kodanliku Eesti sõjaväes.

24. jaanuar — Eesti sõjavägede staabi ülem kolonel Jaakson külastas Lätit.

28.—29. jaanuar — Kommunist V. Jaanuse valimine Riigivolikogu liikmeks täiendavatel valimistel Rakvere valimisringkonnas.

Jaanuar — Soome välisministri isikliku saadiku läbirääkimised Eesti kodanlike tegelastega Soome abistamise võimaluste kohta sõjas Nõukogude Liidu vastu.

12.—13. veebruar — Läti sõjavägede ülemjuhataja kindral Berkis külastas Eesti sõjavägede ülemjuhatajat.

Veebruar — «Soome abistamise komitee» esitas üleskutse korjanduse tegemiseks Soome sõjaväele.

— Leedu sõjaministri asetäitja kindral Reklaitis külastas Eestit.

6. märts — Elanikkonna isoleerimiseks Nõukogude sõjaväelastest keelati sõjavägede ülemjuhataja määrusega üle 3 päeva loata viibida Haapsalu, Kuressaare, Kärdla või Paldiski linnas.

12. märts — Avaldati riigikaitsemaksu seaduse täiendamise seadus, mille alusel tõsteti 20% võrra tervet rida maksumäärasid.

14. märts — Poliitiline politsei alustas juurdlust illegaalse marksistliku kirjanduse levitamise asjus Pauline Jõgi ja Lidia Naela poolt.

14.—16. märts — Riias toimus Balti riikide välisministrite 11. konverents, kus jätkusid läbirääkimised sõjalise koostöö arendamiseks NSV Liidu vastu.

18. märts — Avaldati otsus Tartu Alkoholismivastase Kultuuriühingu sulgemise ning ühingu aktiivse tegelase M. Sõštšikovi Tartust väljasaatmise kohta.

20. märts — Sisekaitseülema otsusega suleti Kultuuriühing «Idee», mis püüdis Eestis tutvustada nõukogude kirjandust ja Nõukogude Liidu kultuurisaavutusi.

Märts — Eesti merejõudude juhataja kaptenmajor Santpank külastas Riiat.

31. märts—1. aprill — Tallinnas toimus Eestimaa Kommunistliku Partei illegaalne konverents («aprillikonverents»), kus seati konkreetsed üles-

anded fašistliku diktatuuri kukutamiseks ja demokraatliku rahvavalitsuse kujundamiseks.

17. aprill — Sisekaitseülema otsusega keelati Ameerika Ühendriikides ilmuva eestikeelse ajalehe «Uus Ilm» sissetoomine Eestisse.

Aprill — EKP illegaalses häälekandjas «Kommunist» avaldati läkitus «Kogu Eesti rahvale!», milles kutsuti üles kukutama fašistlikku diktatuuri.

19. mai — Toimus 8. üleriigiline töölisvanemate ja töölisorganisatsioonide esindajate konverents, kus nõuti tööpuuduse likvideerimist, palkade tõstmist ja demokraatlike vabaduste kehtestamist.

6. juuni — Suleti Pärnu Ehitustööliste Kutseühing.

15. juuni — Tallinnas avati niinimetatud «Balti nädal», mis pidi demonstreerima Baltimaade Nõukogude-vastaste jõudude ühtsust.

16. juuni — Nõukogude Liit esitas Eesti kodanlikule valitsusele noodi, milles nõuti vastastikuse abistamise pakti rikkumiste lõpetamist.

17. juuni — Nõukogude Armee täiendavate väeosade saabumine Eesti territooriumile.

18. juuni — Sõjavägede ülemjuhataja määrusega keelati kuni 1. juulini igasugused koosolekud, rahvakogunemised, meeleavaldused ja rongkäigud.

18.—20. juuni — Suuremates tehastes ja vabrikutes toimunud tööliste koosolekuil võeti vastu resolutsioonid, milles nõuti demokraatliku valitsuse kujundamist ja sõbraliku vahekorra loomist Nõukogude Liiduga.

20. juuni — Töölisvõimlas toimus Tallinna tööliste esindajate ülelinnaline koosolek, kus mõisteti hukka fašistliku valitsuse provokatsiooniline poliitika ning kutsuti töörahvast üles aktiivseks väljaastumiseks.

Öö vastu 21. juunit — Levitati töölisorganisatsioonide poolt välja antud lendlehte, milles kutsuti Tallinna töörahvast fašistliku valitsuse kukutamisele.

21. juuni — *Töörahva revolutsioonilised väljaastumised üle kogu vabariigi; valitsuse residentsi hõivamine ja poliitiliste vangide vabastamine Tallinnas.*

— *Fašistliku valitsuse kukutamine ja J. Varese demokraatliku valitsuse kujundamine.*

22. juuni — Uue demokraatliku valitsuse deklaratsiooni avaldamine.

— Eesti Töölisühingute Keskliidu uue juhatuse esimene koosolek.

— Üle Eesti toimusid töörahva koosolekud, kus tervitati ja toetati J. Varese demokraatlikku valitsust.

— Hakkas ilmuma ajaleht «Rahva Hääl».

— Tartus toimus töölisnoorte ja õpilaste koosolek, kus moodustati komitee kommunistliku noorsooühingu organiseerimiseks.

— Vabariigi president vabastas ametist sõjavägede ülemjuhataja kindral Laidoneri ja mõned teised tagurlikud kindralid.

22.—23. juuni — Jätkusid töötajate demonstratsioonid ja miitingud mitmel pool üle vabariigi (Tartus, Kohtla-Järvel, Kiviõlis, Tõrvas, Vändras ja mujal).

26. juuni — Sisekaitseülema otsusega keelati fašistliku partei «Isamaaliidu» tegevus.

— Toimus a/s «Franz Krulli» käitise tööliste koosolek, kus nõuti riigiaparaadi puhastamist reaktsioonilistest elementidest ja Eesti sõjaväe demokratiseerimist.

27. juuni — Tallinnas, Tartus, Võrus ja mujal toimusid rahvakoosolekud, kus tervitati uut vabariigi valitsust.

— Asuti «Kaitseliidu» likvideerimisele.

28. juuni — Vabariigi president tühistas Eesti ja Läti vahelise sõjalise liidu lepingu.

29. juuni — Anti dekreet poliitiliste vangide amnesteerimise kohta.

— Teedeministeeriumi juurde loodi Rahvakorterite Ehituskomitee.

— Vabariigi valitsuse otsus Pärnu suvitusrajooni andmise kohta töötava rahva käsutusse.

30. juuni — Toimus Maardu kaevurite koosolek, kus nõuti palga tõstmist ja töötingimuste parandamist.

1. juuli — Peaministri asetäitja H. Kruus esines raadiokõnega valitsuse rahupoliitika ja eelseisvate sotsiaalsete reformide kohta.

— Riiklikes põllumajandites kehtestati uued, kõrgendatud palganormid.

— Suleti Eesti Rahvuslaste Klubide Liit ja selle allorganisatsioonid.

2. juuli — Vabariigi valitsuse otsus komisjonide moodustamise kohta sotsiaalsete reformide väljatöötamiseks.

— Toimus a/s «A. M. Lutheri» käitise tööliste üldkoosolek, kus nõuti Tööliskoja laialisaatmist.

3. juuli — Suleti Tööliskoda.

4. juuli — Sisekaitseülema otsusega legaliseeriti Eestimaa Kommunistlik Partei ja tema häälekandja «Kommunist».

— Ilmus Eesti Ametiühingute Keskliidu üleskutse kõigile töölisorganisatsioonidele riigiaparaadi puhastamiseks rahvavaenulikest elementidest.

5. juuli — Toimus Tallinna suuremate tööstusettevõtete tööliste esindajate üldkoosolek, kus tervitati kommunistliku partei legaliseerimist, nõuti sõjaväe demokratiseerimist ja reaktsioonilise Riigivolikogu laialisaatmist ning uute, demokraatlike valimiste läbiviimist.

— Vabariigi valitsuse otsus Riigivolikogu valimiste läbiviimise kohta 14. ja 15. juulil 1940.

— Moodustati Valimiste Peakomitee.

— Anti seadlus poliitiliste juhtide ametikohtade loomise kohta sõjaväes ja sõjaministeeriumis.

— Ilmus EKP keskhäälekandja «Kommunist» esimene legaalne number.

— Avaldati dekreet revolutsiooni käigus tekkinud Rahva Omakaitse organisatsioonilise korraldamise kohta.

5.—9. juuli — Kandidaatide esitamine Riigivolikogu valimisteks.

5.—14. juuli — Valimiseelne selgitustöö.

6. juuli — Avaldati Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvorm ja valimiseelne läkitus.

— Peaminister J. Vares esines raadiokõnega, kutsudes kõiki kodanikke üles üksmeelselt osa võtma Riigivolikogu valimistest.

— Vabariigi valitsuse otsus Eestimaa Õlikonsortsiumile kuuluva kaevanduse ja õlivabriku natsionaliseerimise kohta.

6.—13. juuli — Kõikides Eesti linnades, alevites ja maa-asulates toimusid koosolekud, kus otsustati toetada Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormi.

Hiljemalt 7. juuli — Eesti Töötava Rahva Liitu kuuluvate organisatsioonide esindajad moodustasid toimkondade võrgu valimiseelse selgitustöö korraldamiseks.

7. juuli — Pärnu kuurort avati töötavale rahvale.

8. juuli — Vabariigi presidendi käskkirjaga nimetati sõjaväe ja sõjaministeeriumi poliitiliseks peajuhiks Paul Keerdo.

— Kommunistlike noorte organiseerimiskoosolek Pärnus: valiti EKNÜ Pärnu Komitee.

9. juuli — Peaministri asetäitja H. Kruus esines raadiokõnega, kutsudes kodanikke ühinema Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormiga.

— Vabariigi valitsus andis täiendava korralduse Riigivolikogu valimiste läbiviimise kohta (kandidaatidelt valimisplatvormi nõudmine).

— Tapal, soomusrongirügemendis valiti sõdurite komitee, esimene sõdurite komitee vabariigis.

11. juuli — A/s «Põhjala» vabriku tööliste palku tõsteti 30—60%.

12. juuli — Eesti majandusdelegatsioon sõitis Moskvasse, et kokku leppida Eesti ja NSV Liidu vahelise majandusliku koostöö suhtes.

— Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei Leedu, Läti ja Eesti komisjonid saatsid tervituse Balti riikide uutele valitsustele.

13. juuli — Avaldati Riigivolikogu liikmete kandidaatide nimekiri.

— Anti seadlus sõdurite komiteede moodustamise kohta väeosades.

14.—15. juuli — Riigivolikogu valimised.

16. juuli — Toimus Tallinna garnisoni sõjaväelaste koosolek, kus nõuti sõjaväe demokratiseerimist.
17. juuli — Suur demonstratsioon Tallinnas Vabadusväljakul seoses töötava rahva võiduga Riigivolikogu valimistel; demonstratsioonil nõuti üksmeelselt nõukogude võimu kehtestamist ja Eesti astumist Nõukogude Liitu.
17.—18. juuli — Meeleavaldused ja koosolekud üle vabariigi Eesti Töötava Rahva Liidu valimisvõidu puhul; kõikjal nõuti nõukogude võimu kehtestamist ja Eesti astumist Nõukogude Liitu.
18. juuli — EKP Tallinna organisatsiooni esimene ülelinnaline legaalne koosolek; valiti EKP Tallinna Linnakomitee.
19. juuli — Vabariigi presidendi otsus Riigivolikogu II koosseisu korralise istungjärgu kokkukutsumise kohta.
— Anti dekreet Maatööliste ja Väikemaapidajate Koja likvideerimise ja selle ülesannete Üleriiklikule Maatöörahva Ühingule üleandmise kohta.
21. juuli — Tööliste koosolekud Tallinna suuremates tööstusettevõtetes; töölised nõudsid Riigivolikogult Eesti kuulutamist nõukogude vabariigiks ning astumist Nõukogude Liidu koosseisu.
— Algas äsjavalitud Riigivolikogu esimene istungjärk.
— Riigivolikogu koosolekul võeti vastu deklaratsioon riigivõimust Eestis; Eesti kuulutati Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks.
22. juuli — Riigivolikogu koosolekul võeti vastu deklaratsioon Eesti astumisest NSV Liitu.
23. juuli — Riigivolikogu koosolekul võeti vastu deklaratsioonid maa kuulutamisest kogu rahva omanduseks ja pankade ning suurtööstuse natsionaliseerimisest.
— Riigivolikogu otsusega vabastati K. Päts vabariigi presidendi ametikohalt. Johannes Vares kinnitati vabariigi presidendi ülesannete täitjaks.
— Riigivolikogu valis delegatsiooni Moskvasse sõitmiseks, et taotleda Eesti NSV vastuvõtmist Nõukogude Liidu koosseisu.
— Alustas tööd Riigivolikogu poolt Eesti NSV Konstitutsiooni väljatöötamiseks moodustatud konstitutsioonikomisjon.
— Siseministri määrusega võeti tarvitusele vahendid spekulatsiooni vastu võitlemiseks.
24. juuli — Tallinnas toimus töötava rahva miiting, kus kiideti üksmeelselt heaks Eesti kuulutamine Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks.
25. juuli — Määrati kindlaks pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise peakomitee koosseis.
— Algas suurtööstusettevõtete ja pankade natsionaliseerimine.
— Lõpetati vanade maa-, linna- ja vallavolikogude tegevus, nende ülesanded pandi maa-, linna- ja vallavalitsustele.
— Lõpetati õiguskantsleri tegevus ja tema ülesanded anti üle kohtuministrile.
— Anti dekreet majandusliku sabotaaži vastu võitlemise kohta.
26. juuli — Sõjaväelaste komiteede esimeeste ülemaaline nõupidamine Tallinnas.
— Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu esimene üldkoosolek Tallinnas; valiti EKNÜ Tallinna komitee.
27. juuli — Prantsusmaa Kommunistliku Partei illegaalne häälekandja «Humanité» avaldas tervituse Leedu, Läti ja Eesti rahvale nende otsuse puhul astuda Nõukogude Liidu koosseisu.
— Vabariigi presidendi otsusega suleti eraalgkoolid.
29. juuli — Riigivolikogu delegatsioon sõitis Moskvasse, et esitada NSV Liidu Ülemnõukogule Riigivolikogu taotlus Eesti NSV vastuvõtmise kohta NSV Liidu koosseisu.
— Keelati bulvarikirjanduse trükkimine ja levitamine.
30. juuli — Eesti NSV valitsuse ja EKP Keskkomitee otsusel moodustati Põllutööministeeriumi juurde maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise peakomitee.

31. juuli — Majandusministeeriumi juurde loodi tööstuste juhtimise komitee.
— Siseministri otsus vanade vallavanemate tagandamise ja uute ametisseseadmise kohta.
— Keelati kaubanduslikud välistehingud ilma Majandusministeeriumi loata.
— Viidi lõpule kutsekodade likvideerimine.
1. august — Moskvas algas NSV Liidu Ülemnõukogu esimese koosseisu seitsmes istungjärk.
— Anti natsionaliseerimise korraldamise dekreet.
Enne 2. augustit — Eesti Ametiühingute Keskliit andis juhiseid ametiühingute töö reorganiseerimiseks tootmisalase printsiibi alusel.
3. august — Balti Puuvillavabriku tööliste üleskutse Eesti töölistele arendada sotsialistlikku võistlust.
4. august — EKP Keskkomitee häälekandjas «Kommunist» hakati avaldama «ÜK(b)P ajaloo lühikursust».
— Kommunistlike noorte organiseerimiskoosolekud Kiviõlis ja Kohtla-Järvel.
5. august — Vastusena Balti Puuvillavabriku tööliste üleskutsele toimusid paljudes Tallinna tööstusettevõtetes koosolekud, kus otsustati arendada sotsialistlikku võistlust.
— Eesti NSV valitsus, EKP Keskkomitee ja Eesti Ametiühingute Keskliit võtsid vastu täiendava otsuse insener-tehniliste töötajate, ametnike ja teenistujate palkade tõstmise kohta alates 1. augustist keskmiselt kuni 15% võrra.
6. august — NSV Liidu Ülemnõukogu istungil võeti Eesti NSV vastu Nõukogude Liidu koosseisu.
— Balti Puuvillavabriku ning Põhja Paberi- ja Puupapivabriku töölised korraldasid miitingu Eesti astumise puhul Nõukogude Liitu.
— Eesti NSV territooriumil kehtestati Moskva aeg.
— Likvideeriti Tartu Ülikooli usuteaduskond.
— Avaldati dekreet eraõppeasutuste likvideerimise kohta.
7. august — Ülelinnaline töötava rahva meeleavaldus Tallinnas ja miitingud üle kogu vabariigi Eesti NSV vastuvõtmise puhul NSV Liitu.
8. august — Tallinna Sadamatehastes moodustati esimene Eesti NSV käitiskomitee.
— Lõpetati väärtpaberite käive.
10. august — Sõjavägede juhataja andis käskkirja poliitilise kasvatustöö teostamise kohta sõjaväelaste hulgas.
12. august — Tekstiilikäitiste juhatajate ja komissaride üleriiklik kokkutulek, kus arutati võimalusi toodangu tõstmiseks.
13. august — Seadus usuõpetuse õpetamise lõpetamise kohta kõigis õppeasutustes.
15. august — EKP Tallinna Komitee korraldusel algasid kursused parteiorganisatsioonide sekretäridele.
20. august — Likvideeriti Informatsioonikeskus; selle ülesanded pandi Eesti Telegraafi Agentuurile (ETA).
23. august — Riigistati eramuuseumid.
24. august — Riigivolikogu koosolek, kus kuulati ära konstitutsioonikomisjoni aruanne Eesti NSV Konstitutsiooni eelnõu kohta.
25. august — Riigivolikogu koosolekul võeti vastu Eesti NSV Konstitutsioon.
— Riigivolikogu kuulutas enese Eesti NSV Ülemnõukoguks.
— Eesti NSV Ülemnõukogu koosolekul valiti Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium.
— Eesti NSV Ülemnõukogu koosolekul valiti Ülemnõukogu juhatus.
— Eesti NSV Ülemnõukogu otsusega moodustati Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu.
26.—29. august — Miitingud ja koosolekud üle vabariigi Eesti NSV Konsti-

tutsiooni vastuvõtmise puhul; konstitutsioon leidis kõikjal palavat heakskiitu.

29. august — Eesti Rahvavägi kujundati ümber Punaarmee territoriaalseks laskurkorpuseks.

— Tallinna Raudtee Peatehastes toimus suur tööliste koosolek, kus otsustati tehased ümber nimetada M. I. Kalinini nimelisteks Raudtee Peatehasteks.

30. august — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus põllutööliste töötasu tõstmise kohta riiklikes põllumajapidamistes alates 1. augustist 10—20% võrra.

— Toimus Eesti Ametiühingute Keskliidu koosolek, kus võeti vastu käitiste ja asutuste ametiühingukomiteede määrus.

2. september — Algasid ametiühingukomiteede valimised käitistes ja asutustes.

— Asutati Riiklik Kirjastuskeskus.

4. september — Natsionaliseerimise peakomitee likvideeriti, tema ülesanded pandi reale rahvakomissariaatidele.

— Kõik dokumentaalsed arhiivimaterjalid Eesti NSV territooriumil kuulutati riigi omanduseks.

— Organiseeriti Eesti NSV Riigi Keskarhiiv Tallinnas ja Eesti NSV Riigi Keskarhiivi osakond Tartus.

7. september — Leedu NSV, Läti NSV ja Eesti NSV kodanikele anti NSV Liidu kodakondsus.

— Esimene eesti löököliste ja stahhaanovlaste nõupidamine.

9. september — Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium võttis vastu seadluse, mis nägi ette seniste tööliskonna asutuste ülesannete ülemineku käitiste ametiühingukomiteedele alates viimaste moodustamisest.

11. september — Tööliste ja Talupoegade Miilitsa asutamine.

— Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsusega asutati eramuuseumide riigistamise seaduse alusel riiklike muuseumidena etnograafiamuuseum Tartus ning kunstimuuseumid Tallinnas ja Tartus.

18. september — Kallastel loodi esimene Eesti kaluriartell.

22. september — Narva vallas Dolgaja Niva külas rajati esimene Eesti kolhoos.

23. september — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsusega määrati natsionaliseerimisele 387 suuremat kaubanduslikku ettevõtet.

25. september — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EKP Keskkomitee otsus riiklike ettevõtete ning asutuste tööliste ja teenistujate töötasu tõstmise kohta 30—45% võrra.

— Kaotati õppemaks kesk- ja kutsekoolides.

— Kõrgemates õppeasutustes seati sisse stipendiumid.

— Miilitsaorganite loomise tõttu lõppes Rahva Omakaitse tegevus.

26. september — Avaldati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus meeste ja naiste töötasu ebavõrdsuse kaotamise kohta nende ühesuguse töö puhul.

26.—27. september — Arvukates käitistes ja asutustes toimusid koosolekud, kus kohustuti palkade tõstmisele vastama töö produktiivsuse tõstmisega.

27. september — Põhja Paberi- ja Puupapivabriku uueks nimeks otsustati võtta «Viktor Kingissepa nimeline Paberi- ja Tselluloosivabrik».

30. september — Tartu ülikool alustas tööd nõukogude ülikoolina.

2. oktoober — Avaldati Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EKP Keskkomitee määrus maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise kohta.

— Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde asutati Majandusnõukogu.

— Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu kehtestas määruse spekulatsiooni vastu võitlemise kohta.

3. oktoober — Asutati Eesti NSV alatine esindus NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu juures.

— Põllutöö Rahvakomissariaadi ringkiri vallavalitsustele endiste aadlike maade võõrandamise kohta.

4. oktoober — M. I. Kalinini nimeliste Raudtee Peatehaste tööliste kollektiivi väljakutse sotsialistlikuks võistluseks Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva auks.

7. oktoober — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu ja Eesti Nõukogude Kunstnike Liidu asutamise kohta.

— Avaldati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus era-raviasutuste natsionaliseerimise kohta.

8. oktoober — Eestimaa Kommunistliku Partei vastuvõtmine Üleliidulisse Kommunistlikku (bolševike) Parteisse.

11. oktoober — Avaldati Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus poliitharidustöö korraldamise kohta.

12. oktoober — Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus kõigi Eesti NSV piirides tegutsevate teatrite natsionaliseerimise kohta.

— Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus suuremate hotellide, võõrastemajade, kohvikute ning sööklate natsionaliseerimise kohta.

15. oktoober — Algas õppetöö Tallinna ja Tartu marksismi-leninismi õhtuülikoolides.

16. oktoober — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsusega kinnitati vabariigi eelarve 1940. aasta IV kvartaliks.

— Töö rahvakomissari käskkiri põllutööliste rahapalga tõstmise kohta 45% võrra alates 16. septembrist.

18. oktoober — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrus maata ja vähese maaga talupoegade abistamise kohta põllumajapidamiste asutamisel.

21. oktoober — Kinnitati Eesti NSV riigivapp.

— Asutati Eesti Ametiühingute Keskliidu rändpunalipp parimale sotsialistlikust võistlusest osa võtnud käitisele.

23. oktoober — Moodustati Eesti NSV Prokuratuur.

31. oktoober — Kinnitati Eesti NSV riigilipp.

Oktoober — Asutati Tallinna ja Tartu keeltekoolid.

Oktoobri lõpp — Üleriiklik Maatöörahva Ühing kujundati ümber Eesti NSV Maatööliste Ametiühinguks.

1. november — «ÜK(b)P ajaloo lühikursus» ilmus eesti keeles eri raamatuna 25 000 eksemplaris.

7. november — Massilised töörahva demonstratsioonid Eestis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva puhul.

11. november — Kuulutati välja saadikute valimised NSV Liidu Ülemnõukogusse Moldaavia NSV-st, Leedu NSV-st, Läti NSV-st, Eesti NSV-st ja Ukraina NSV Akkermani ja Tšernovitsõ oblastitest.

15. november — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde asutati Kunstidevalitsus.

16. november — Nõukogude kohtusüsteemi kehtestamine Eesti NSV-s.

19. november — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus materiaalse abi andmise kohta maata ja vähese maaga talupoegadele ehituste püstitamiseks ja kariloomade muretsemiseks.

— Asutati Eesti Vabariiklik Kommunaalpank.

22. november — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde asutati Raadiokomitee.

24. november — Eesti NSV territooriumil kehtestati Nõukogude rahasüsteem.

— Seati sisse riiklik sotsiaalkindlustus.

— Kehtestati tasuta ravi ja arstiabi töölistele, teenistujatele ja töötavale talurahvale.

— Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega muudeti ära rida makse.

— Tööstuskaupade ja toiduainete ühtse hinnakirja kehtestamine.

25. november — Tõsteti alg-, kesk- ja kutsekoolide õpetajate ning ülikooli õppejõudude töötasu.
28. november — Seati sisse tasuta veterinaararstlik abi.
30. november — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega kehtestati ühtsed alandatud korteriüüritariifid.
— Avaldati seadus, millega tugevdati võitlust spekulatsiooni vastu ning tagurlike elementide katsete vastu ignoreerida Nõukogude valitsuse samme kindlate hindade määramisel.
3. detsember — Avaldati Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrus masina-traktorijaamade organiseerimise kohta Eesti NSV-s.
13. detsember — Ametiühingute senise keskorgani — Eesti NSV Ametiühingute Keskliidu — ümberkujundamine Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukoguks.
16. detsember — Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium võttis vastu seadluse Vene NFSV kriminaalkoodeksi ajutise kehtestamise kohta Eesti NSV-s.
20. detsember — Natsionaliseeriti raamatukauplused ja antikvariaadid.
23. detsember — Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu Presiidiumi koosolekul valiti Kesknõukogu Presiidiumi juhatus.
24. detsember — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus Kehakultuuri- ja Spordikomitee asutamise kohta.
30. detsember — Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium võttis vastu seadluse Vene NFSV tsiviilkoodeksi ajutise kehtestamise kohta Eesti NSV-s.
— Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde moodustati Metsamajanduse ja Metsatööstuse Peavalitsus.
Detsember — Toimusid rahvakohtute kaasistujate ja rahvakohtunike valimised.

1941. aasta

3. jaanuar — Seati sisse riiklik abi lasterikastele emadele.
— Asutati Eesti Nõukogude Heliloojate Liit.
7. jaanuar — Kustutati töötava talurahva võlad, mis olid tekkinud seoses kodanliku maareformiga.
— Kustutati maatööliste ja töötava talurahva majapidamiste maksu- ja trahvivõlad.
— Kehtestati stipendiumid tehnikumide õpilastele ja kõrgendati stipendiume kõrgemates õppeasutustes.
12. jaanuar — Rahvasaadikute valimised Eesti NSV-st NSV Liidu Ülemnõukogusse.
17. jaanuar — Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused linnade, maakondade ja valdade täitevkomiteede moodustamise kohta.
18. jaanuar — Nõukogude Liidu ja Saksamaa kokkulepe sakslaste Eestist Saksamaale ümberasustamise lõpuleviimise kohta.
25. jaanuar—3. veebruar — Parteiorganisatsioonide konverentsid Eesti NSV maakondades ja linnades.
28. jaanuar — Kinnitati Eesti NSV 1941. aasta rahvamajandusplaani põhilised näitarvud.
5.—11. veebruar — EK(b)P IV kongress — eesti kommunistide esimene legaalne kongress.
5. veebruar — Tallinna «Kunstihoones» avati EK(b)P IV kongressile pühendatud näitus.
11. veebruar — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrus masina-traktorijaamade arvu tõstmise kohta Eesti NSV-s 15-lt 25-le.
14. veebruar — Asutati 8 koha- ja erimuuseumi.
15.—20. veebruar — ÜK(b)P XVIII konverents Moskvas.
15. veebruar — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määruse alusel asuti ENSV Tarbijate Kooperatiivide Vabariikliku Liidu organiseerimisele senise kooperatsioonisüsteemi baasil.

15. veebruar — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde moodustati Hindade Komisjon.
19. veebruar — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde moodustati Vabariiklik Tööjõureservide Valitsus.
— Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus tasuta korteri andmise kohta mõnedele madalapalgalistele töötajatele.
1. märts — Asutati Tallinna Pioneeride Maja.
2. märts — Tallinnas avati tööstusnäitus.
3. märts — Kunstimuuseumi asutamine Tartus, Teatrimuuseumi ja Muusikamuuseumi asutamine Tallinnas.
7. märts — Määrati personaalpensione revolutsioonilise võitluse ohvrite omastele.
14.—15. märts — Eesti NSV Metallitööliste Ametiühingu kongress.
16. märts — Petseri maakonnas Senno vallas asutati kolhoos «Pariisi Kommuun».
20. märts — Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu Presiidiumi otsus ametiühingute kaadreid ette valmistava kooli asutamise kohta.
21. märts — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu kehtestas määruse tööpäeva pikkuse kohta (üldine 8-tunniline tööpäev ning 6-tunniline tööpäev eriti rasketel, ohtlikel või tervist kahjustavatel tööaladel).
23.—25. märts — Mitmete ametiühingute vabariiklikud kongressid.
25. märts — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrus kehvik-talumajapidamiste abistamise ning põllumajanduslike ühistööde organiseerimise kohta.
— Saksamaale ümberasujate viimane rong väljus Eestist.
26. märts — NSV Liidu passisüsteemi kehtestamine Eesti NSV territooriumil.
28. märts — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus aktsiaseltside ja osaühingute likvideerimise kohta.
31. märts — Väikemaapidajate koosolek Valga maakonnas Helme vallas põllumajandusliku artelli asutamiseks.
1. aprill — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega kustutati talupoegade majapidamistel lasuvaid põllumajanduslikke laene.
3. aprill — Tarbijate Kooperatiivide I kongress, kus valiti Eesti NSV Tarbijate Kooperatiivide Vabariikliku Liidu juhatus.
4. aprill — Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadi Sovhooside Valitsuse alluvusse kinnitati 27 tõupiimakarjasovhoosi.
7. aprill — Eesti NSV Ülemnõukogu 2. istungjärgu algus.
— J. Lauristin esines Eesti NSV Ülemnõukogus aruandekõnedega Eesti NSV rahvamajanduse arendamise 1941. aasta riiklikust plaanist.
11. aprill — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus 18 vabrikutehasekooli organiseerimise kohta.
16. aprill — Eesti NSV Ülemnõukogu kinnitas Eesti NSV 1941. aasta eelarve.
— Eesti NSV Ülemnõukogu võttis vastu seaduse Eesti NSV Ülemkohtu valimise kohta.
29. aprill — 1. mai auks toimunud sotsialistliku võistluse võitjale — Balti Puuvillavabriku kollektiivile — anti üle rändpunalipp.
— Määrati personaalpensione revolutsioonilisest võitlusest osavõtnuile, revolutsioonilise võitluse ohvrite omastele ja väljapaistvaile kultuuritegelastele ning nende omastele.
Aprill — Tartu maakonna Peipsiääre valla Nina küla väikemaapidajad saatsid Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadile kirja, milles avaldati soovi kolhoosi rajamiseks.
6. mai — Teadusliku Uurimise Instituudi asutamine Tartu Riikliku Ülikooli juurde.
7. mai — Eesti NSV raudteelaste aktiivi nõupidamine, kus arutati Eesti raudteelaste tööd ning nende ülesandeid seoses ÜK(b)P XVIII konverentsi otsustega.

9. mai — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus hobuste ja põllutööriistade ning -masinate laenutuspunktide organiseerimise kohta.
10. mai — Rühm Hispaania kodusõjas antifašistlikust võitlusest osa võtnud eestlasi saabus Tallinna.
15. mai — Algas NSV Liidu passide väljaandmine Eesti NSV kodanikele. — Tartumaa Kasepää valla talupidajad teatasid Tartu Maakonna Täitevkomiteele kolhoosi loomisest oma vallas.
24. mai — Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega asutati rändpunalipp parimate saavutuste eest põllutöödel.
27. mai — Asutati Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu ja Eesti NSV Kergetööstuse Rahvakomissariaadi ühine rändpunalipp sotsialistlikus võistluses võitjaks tulnud käitise autasustamiseks.
1. juuni — Eesti NSV kolhoosid ja ühise maaharimise ühingud täitsid kevadkülviplaani.
7. juuni — Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu otsus luua 1941. aasta suveks pioneerilaagreid vähemalt 10 000 lapsele.
13. juuni — Likvideeriti tööbürood, sest nende järele ei olnud enam vajadust.
19. juuni — Kustutati tööliste, teenistujate ja muu töötava elanikkonna kodanliku korra aegsed maksuvõlad.
22. juuni — Algas fašistliku Saksamaa reeturlik kallaletung Nõukogude Liidule.
4. juuli — Saksa fašistide sissetung Eesti NSV territooriumile.
21. juuli — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimees J. Lauristin pidas kõne, milles ta tegi kokkuvõtte nõukogude võimu saavutustest Eestis ühe aasta jooksul.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

ARHIIVIFONDID

Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv (ENSV ORRKA)

f. 14 — Siseministeerium
f. 27 — Tallinna-Harju Prefektuur
f. 31 — Riigikantselei
f. 66 — Riigikontroll
f. 84 — Riigikogu VI koosseis
f. 495 — Ülemjuhataja staap
f. 852 — Sisekaitse ülem
f. 927 — Kõrgem Sõjakohus
f. 946 — Poliitilise politsei komissar Narvas
f. 949 — Poliitilise politsei komissar Tallinnas
f. 957 — Välisministeerium
f. 968 — Maatööliste ja Väikemaapidajate Koda
f. 969 — Majandusministeerium
f. 989 — Presidendi kantselei
f. 1093 — Riiklik Propaganda Talitus
f. 1354 — Teedeministeerium
f. 1766 — Tallinna Metallitööliste Ametiühing
f. 1818 — Nahatööstus aktsiaselts «Union»
f. 1987 — Eesti Trükitööliste Liit
f. 1989 — Äriteenijate Kutseorganisatsioonide Liit
f. 2113 — 3. Jaoskonna Tööinspektor
f. 2220 — Eesti Kaubalaeva Mehaaniku-Assistentide Üleriigiline Kutseühing
f. 2272 — Mehaaniline Jalanõudetööstus «Aksi»
f. 2375 — Kullamaa vallavalitsus
f. 3842 — Tallinna Raamatutööstuses Töötajate Ametiühing
f. R-1 — Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu
f. R-3 — Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium
f. R-4 — Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Rahanduse Rahvakomissariaat
f. R-6 — Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Põllutöö Rahvakomissariaat
f. R-11 — Eesti NSV Kergetööstuse Rahvakomissariaadi Vineeri- ja Mööblivabrik «Luther»
f. R-12 — Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaat
f. R-13 — Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Kaubanduse Rahvakomissariaat

f. R-14 — Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Hariduse Rahvakomissariaat
f. R-16 — Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Sotsiaalkindlustuse Rahvakomissariaat
f. R-28 — Rahva Kunstilise Isetegevuse Keskmaja
f. R-33 — Eesti NSV Kergetööstuse Rahvakomissariaadi Põlevkivitööstus «Eesti Kiviõli»
f. R-121 — Masinatehas aktsiaselts «Franz Krull»
f. R-333 — Politsei ja Omakaitse Valitsus
f. R-702 — Eesti NSV Toidu- ja Maitseainete Tööliste Ametiühing
f. R-705 — Eesti NSV Telegraafi Agentuur «ETA»
f. R-1019 — Valga maakonna TSN Täitevkomitee
f. R-1040 — Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu
f. R-1094 — Väikelinna Tööliste Üldühingu Rakvere osakond
f. R-1108 — Üleriikliku Maatöörahva Ühingu Ahja osakond
f. R-1118 — Konguta valla TSN Täitevkomitee
f. R-1125 — Põltsamaa valla TSN Täitevkomitee
f. R-1136 — Pühajärve valla TSN Täitevkomitee
f. R-1147 — Sadala valla TSN Täitevkomitee
f. R-1176 — Karksi valla TSN Täitevkomitee

Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv (EKPA)

f. 1 — Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee
f. 14 — Eestimaa Kommunistliku Partei Valgamaa Komitee
f. 27 — Eestimaa Kommunistliku Partei Ajaloo Komisjon

Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (ENSV RAKA)

f. 538 — Võru Maakonnavalitsus
f. 2505 — Narva Linnavalitsus
f. 2622 — Tartu Linnavalitsus
f. 3632 — Sangaste Vallavalitsus
f. 3715 — Vana-Antsla Vallavalitsus

Eesti NSV Tallinna Linna ja Harju Rajooni Riiklik Arhiiv (TLA)

f. 82 — Tallinna Linnavalitsus

Eesti NSV Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv

f. 130 — Torma valla TSN Täitevkomitee

Nõukogude Armee Riiklik Keskarhiiv (NARKA)

f. 34310 — 11. Laskurdiviis

A J A L E H E D

«Arbetaren»
«Epoque»
«Humanité»
«Izvestija» («Известия»)
«Kommunist»
«Leningradskaja Pravda» («Ленинградская правда»)
«Narva Tööline»
«Postimees»

«Pravda» («Правда»)
«Punane Täht»
«Päevaleht»
«Pärnu Rahva Hääl»
«Rahva Hääl»
«Saarte Hääl»
«Starõi Narvski Listok» («Старый Нарвский листок»)
«Talurahva Hääl»
«Tartu Kommunist»
«The Baltic Times»
«Töörahva Elu»
«Töötav Järvalane»
«Uus Eesti Pärnu Uudised»
«Valga Bolševik»
«Vesti Dnja» («Вести дня»)

A J A K I R J A D, M U U P E R I O O D I K A

«Eesti majandus 1935. a.» (Eesti Panga aastaraamat)
«Eesti majandus 1938. a.» (Eesti Panga aastaraamat)
«Eesti NSV Teataja» 1941
«ENSV Teataja» 1940
«Konjunktuur» 1939
«Meždunarodnaja Žizn» («Международная жизнь») 1959
«Riigi Teataja» 1934, 1937—1940
«Vedomosti Verhovnogo Soveta Sojuza Sovetskih Sotsialistitšeskih Respublik» («Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических республик») 1940

R A A M A T U D

Antons, R., Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957
Eesti NSV ajalugu (kõige vanemast ajast tänapäevani), Tallinn, 1957
Lauristin, J., Esimene Nõukogude aasta Eestis, Tallinn, 1946
NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid, III osa, Tallinn, 1957
NSVL Ülemnõukogu seitsmes istungjärk. Stenograafiline aruanne, [Tallinn], 1940
Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajalugu, Tallinn, 1959
Pesti, M., Rahvuslik reetmine «rahvusluse» sildi all, Tallinn, 1960
Riigivolikogu II koosseis, I istungjärk, 1.—13. koosolek. Stenograafilised aruanded, Tallinn, 1940
Документы и материалы кануна второй мировой войны, т. II, Госполитиздат, 1948
Сообщения Советского информбюро, I, Москва, 1944
Хрущев Н. С., К победе в мирном соревновании с капитализмом, Москва, 1959
Churchill, Winston S., The Second World War, vol. I, London, Toronto, Melbourne, Sydney, Wellington, 1949
Documents of British Foreign Policy, 1919—1939, third series, vol. VI, London, 1954
Foreign Relations of the United States, 1939, vol. I, Washington, 1956

K Ä S I K I R J A L I S E D M Ä L E S T U S E D

A. Abenilt, H. Allikult, O. Seprelt

ISIKUNIMEDE REGISTER

Aarand, H. — 146
Aaron, J. — 228
Aas, August — 336
Aaviksoo, Heinrich — 99
Aaviste, Allu — 298
Abels, Georg — 22, 160, 238, 240, 274, 278, 293, 302, 309, 442
Aben, Aleksander — 29, 30, 50, 51, 108, 177, 227, 259, 338
Abori, L. vt. Kuusberg, L.
Abori, O. — 22, 242, 354, 358
Adami, O. — 146
Adamson, Amandus — 427
Adamson-Eric — 312
Adamson, Eugenie — 427
Adamson, Mart — 86
Aisenstadt, K. — 25
Aisenstadt, L. — 22, 25
Alaniit — 431
Alatsei, V. — 88
Aleksejev — 70
Allade, I. — 444
Alle, August — 312
Allik, Hendrik — 21, 27, 224, 274, 440
Allik, Johannes — 382
Allik, Triino — 382
Allikvee, Tatjana — 298
Andresen, Arkadi — 382
Andresen, Johanna — 382
Andresen, Nigol — 58, 85, 147, 219, 274, 289, 298, 314
Andresen, Voldemar — 382
Ansip, H. — 432
Anton — 23
Antson, A. — 437
Arbon, Herman — 22, 23, 26, 150, 227, 284, 338, 349
Aren — 384
Aristov — 291
Arro, K. — 426
Arula, A. — 132, 277
Asmus, P. — 130
Asmann, Johannes — 86, 110
Assor, A. — 58
Ast, K. — 94
Aus, O. — 159
Ausman, L. — 23, 26
Avarsoo, A. — 302

Bach, Aino — 312
Bahverk, E. — 228
Baško — 70
Behr — 302
Behrmann — 53
Beilenson, J. — 224
Bencalo, K. — 235
Bereznin, L. — 155
Bergman, J. — 146
Bergmann, T. — 146
Berkis, K. — 98, 100, 101
Birkenfeld, A. 316, 388
Blumenfeld — 30
Bogdanov — 163
Boldin — 70
Borobkov, Vladimir — 255
Bulett — 45
Buschmann, K. — 398
Bussõgin, A. — 435
Butler — 57

Canaris — 43, 44
Chiduk — 54
Churchill, W. — 46

Dailide, B. — 83
Daladier, E. — 45
Daukša, S. — 83
Davidovitš — 431
Derrik, A. — 50, 52
Dias, Jose — 178

Dimsbergs, A. — 83
Dreimann, Liina — 382
Dreimann, Martin — 382
Dunajevski, I. O. — 78

Edesalu, J. — 41, 69, 106, 136
Edur — 291
Eenpalu, K. — 28, 29, 73, 74, 118, 166, 200, 201, 231, 272
Ehrlich, R. — 34
Entsen — 432
Eskusson, Georg — 382
Esper — 431
Evdokimova, Liidia — 298

Fjodorov, I. — 29
Franco, F. — 56

Generalov, S. — 104
Genzel, Karl-Heinz — 53, 54
Gleser, Ida — 382
Gleser, Johannes — 382
Gleser, Juhan — 382
Gorki, Maksim — 58
Gorkin, A. F. — 241, 283, 328, 329
Grentsmann, A. — 398
Grossbarts — 70
Grundherr — 37
Gurov — 249
Gutenberg, J. — 29
Göbbels, J. — 47
Göring, H. — 47

Haava, Anna — 426
Haberman, Harald — 168, 188, 195, 284, 333—336, 340, 343, 377, 380, 381, 386, 396, 397, 419, 429, 430, 448, 449
Hacha — 50
Halder, F. — 38, 39, 44
Halifax, E. — 45
Hammerberg, O. — 222
Hansen, A. — 23
Hansen-Tammsaare, Anton — 427
Hansen-Tammsaare, Käthe — 427
Hanson, K. — 34, 193
Hartmanis — 70
Hartmann, August — 55
Helk, N. — 50, 52
Herman, Paul — 223
Hiiemets, Evald — 69, 81
Hiiob, A. — 331
Hiir, Erni — 312
Hinno, O. — 241
Hint, A. — 110, 111, 144, 153, 158
Hion, V. — 144, 153
Hirsch (Hirš), Osvald — 31, 32, 80, 81, 84—88, 102, 110—112, 162
Hirsch, Vanda — 85, 86
Hitler, Adolf — 41, 45—47, 49, 50, 76
Hruštšov, N. S. — 47
Hubel, P. — 194
Huthsteiner — 47, 48
Härma, Miina — 426

Illison, Leonhard — 85, 86, 110, 153
Ird, K. — 59, 194
Ismestjev, P. — 67
Ital, Jaan — 327
Ivanovskaja, Aleksandra — 298

Jaagor, Jaan — 382
Jaagor, Maria — 382
Jaakson — 82, 98
Jaakson, J. — 76
Jaanus, A. — 339
Jaanus, V. — 23, 26, 99, 137, 150, 163, 192
Jaanusso, Johannes — 358
Jakobsen, L. — 39, 44
Jakobson, August — 312, 349
Jakobson, J. — 385, 422, 424, 425
Jalak, K. — 31, 32, 71, 80, 84—88, 102, 110—112, 144, 156
Janson, A. — 206
Jefimov — 411
Jentson — 23
Joakit, V. — 187, 223
Johani, Andrus — 312
Johanson, Th. — 156
Johnson — 45
Jordana — 33
Judenitš — 199
Judin — 249
Jurtom, R. — 125, 126, 162, 163
Jõeäär, Aleksander — 71, 78, 81, 126, 135, 137, 206
Jõgi, Pauline — 105, 106
Järvela, Juuli — 382
Jääger, Aleksander — 382
Jürima, A. — 81, 108, 113, 118, 135, 147, 153, 158, 199—201
Jürgents, M. — 146
Jürna, Johannes — 200, 382
Jürna, Mihkel — 206, 240, 274, 312
Jürna, Mihkel — 382

Kaalmann — 331
Kaalmann, Aliide — 332
Kaalmann, Helmi — 332
Kaalmann, Valter — 332
Kaasik — 83
Kadakas, Erich — 71, 78, 150, 227, 338, 385, 426, 442
Kaen, I. — 241
Kahu — 291
Kalinin, M. I. — 241, 283, 318, 328, 329
Kalinin, V. — 144
Kallaste, A. — 228
Kangas — 92
Karklinš — 70

Karlov, Nikolai — 298
Karnejev, Vassili — 255
Karolin, L. — 228
Karu, H. — 34, 434
Karu, J. — 146
Kauer, Elmar — 108
Keerdo, Paul — 22, 26, 57, 58, 85, 86, 144, 147, 189, 217, 237, 274, 312, 320, 357
Keltser, K. — 222
Kerillis, Henri de — 46
Kettunen, L. — 94
Kiiser, F. — 245, 342
Kiken — 245
Kingissepp, Viktor — 199, 238, 307, 363
Kinzel — 39
Kirnär, Robert — 234
Kirsimägi, K. — 60
Kitsing — 23
Kivilo, J. — 146
Kivisaar, A. — 245
Kleis, Eduard — 382
Kleis, Juhan — 382
Kleis, Katta — 382
Kleitsman, R. — 29
Klingberg, A. — 224
Knorring, G. — 50
Kojus, August — 77
Kolberg — 242
Koltsov, N. — 248
Komissarov, J. G. — 449
Kongi, J. — 92, 151, 152
Kongi, V. — 222
Kontrovskis, A. — 98
Kool — 112
Kopli, Jaan — 382
Kopli, Vilhelmine — 382
Korb, V. — 387, 388
Korneitšuk, A. J. — 59
Kosenkranius, V. — 153
Kostandi, Georgi — 108
Kovshilov, Viktor — 298
Kraav, A. — 82
Kress, Arnold — 377, 392, 396
Kreuks, Jaan — 200, 363, 381
Kreuks, Jüri — 381
Kreuks, Kai — 381
Kreutzwald, Fr. R. — 392, 393
Kruus, Hans — 147, 219, 248, 256
Kruus, Ilmar — 111, 220, 221, 301
Kruus, J. — 129
Kruusi, Johannes — 432
Krõlov, A. — 224
Kukk — 186
Kukk — 199
Kukk, J. — 193
Kukk, Kristjan — 161
Kulbin, L. — 236
Kull, R. — 182
Kuma, H. — 224
Kumm, Boris — 22, 274, 284
Kurg — 112
Kuzmin, D. — 22
Kuusberg (Abori), L. — 134
Kuusberg, P. — 338
Kuusik — 163
Kuusik, G. — 214
Kuusinen, O. — 240, 272
Kuusmann, Johannes — 382
Kuusmann, Marie — 382
Kõiv, A. — 236
Kõpp — 94
Köster — 181
Künnapuu, O. vt. Lauristin, O.
Kütmann, J. — 26
Kütt — 199

Laante, V. — 146, 154, 242
Laidoner, J. — 35, 38, 76, 82, 94, 118, 121, 122, 129, 134, 200
Laimets, Reet — 382
Lainevool, P. — 163
Laosson, Maks — 86
Lassel, K. — 306
Lattik, Jaan — 83
Lattik, J. — 178
Lauristin (Madarik), Johannes — 22, 23, 25, 26, 147, 197, 206, 237, 240, 259, 274, 282, 284, 289, 297—299, 303, 306, 312, 320, 324, 333—336, 340, 343, 349, 381, 386, 397, 419, 428—430
Lauristin (Künnapuu), Olga — 23, 206, 210, 213, 215, 216, 273, 274, 349
Leeman, Ilmar — 227
Leemets, E. — 133
Leesment — 360
Lehari — 186
Leiman, J. — 22, 23
Leitsmaa, A. — 184
Lenin, V. I. — 203, 237, 238, 262, 266, 284, 289, 318, 356, 360, 364, 370, 371, 428
Lepik, Erhard — 86
Lepik, Minna — 153
Lepp, V. — 146
Levet, J. — 150
Liimand, Kaarel — 312
Liiva, H. — 71
Lill, I. — 156
Lind, J. — 146, 154
Link, A. — 228
Link, Jakob — 321
Loit, E. 227, 338, 385, 426
Luhakõiv, Meeta — 349
Luiga, Oskar — 99
Luik, K. — 156
Lukašov, I. — 155
Lumiste, L. — 146
Lumiste, R. — 146

Lunin, N. A. — 431
Lunt, M. — 23
Luts, Oskar — 426, 428
Luulik, M. — 50, 52
Luur, M. — 159
Lõhmus — 186
Lõhmus, A. — 220, 221
Lätte, Aleksander — 426
Lück — 53
Lüüs, L. — 286

Maatz — 55
Maavere, M. — 112
Madal, Jaan — 223
Madarik, J. vt. Lauristin, J.
Maddisson, A. — 388
Madison — 186
Maide, J. — 100
Malm — 360
Mangel, Aleksander — 298
Mannermaa — 242
Maran, Alfred — 88
Mardasjev, Ivan — 255
Margna, P. — 426
Margolin, J. — 322
Marland — 422
Marshalov, Viktor — 298
Martins, J. — 99
Martma — 245
Martsoo, M. — 50, 52
Marx, K. — 356
Masens, V. — 83
Masing, A. — 152
Masjagina, Anastassia — 255
Meesak, E. — 224
Meimre, A. — 146
Meimre, E. — 146
Meremäe, Hans — 113
Meri, A. — 224
Meri, Georg — 83
Merikan (Orav), Anna — 183
Merikan, Jaan — 183
Merits, A. — 222
Metslang, Lui — 165
Mikojan, A. I. — 62, 63
Miller — 431
Minski, V. — 155
Mitt, Eva — 382
Mollin, K. — 48, 70, 82, 101
Molodsov, Kirill — 322
Molotov, V. M. — 61, 62, 131, 137, 142
Mootse, G. — 193
Moreno, Francico Martin — 33
Morosov — 70
Mui, Aleksander — 161, 238
Mumm, E. — 398
Munters, V. — 83
Must, A. — 34, 434
Mäe — 431
Mäemat, A. — 22
Mägi, A. — 156

Mägi, Jaan — 293
Mälk, Magnus — 81
Mölder — 242
Müürsepp — 301

Nael, Lidia — 105, 106
Nessler, Jaak — 235, 351
Nevedomski, Aleksei — 108
Niinberg, Anna — 382
Niinberg, Hans — 382
Niinepuu, R. — 423
Niit, Kalev — 108
Nikker — 132
Norkaitis, J. — 83
Normak, A. — 34, 56
Novikov — 163
Nuuk — 431
Nõmmik, Juhan — 312
Nõmmik, Nikolai — 59
Nõmmsalu, P. — 444
Nõugast, Raimond — 52, 53
Nykänen, B. — 78

Offenbach, A. — 67, 178
Oinas, Johannes — 22, 223, 238
Oit, H. — 194
Ojamaa, L. — 282, 289, 298, 299, 312, 320, 324, 344, 345, 392
Ojamaa, M. — 146
Ojamaa, V. — 251
Ojasoon, A. — 112
Okk, F. — 192, 236, 361, 430
Oksman — 431
Olvet, V. — 194
Onton, V. — 156
Orav, A. — 146
Orav, Anna vt. Merikan, Anna
Otman, A. — 331
Ovsjannikov, Aleksei — 108

Paas, A. — 258
Paas, Kaarel (Pauk, K.) — 22, 226, 258, 324
Pank, A. — 31
Papavin — 431
Parmaste, A. — 228
Parres, K. — 194
Parts, E. — 178, 220, 221
Pauk, A. — 22, 226, 256, 258
Pauk, K. vt. Paas, K.
Paulson, Erik — 135, 136
Paulson, J. — 224
Pavlov — 70
Pebre — 403
Pedrae (Petree, Petrae), P. — 22, 23
Penno — 181
Pesur, Aliide — 78, 108
Piip, A. — 76, 83, 118, 181
Piip, E. — 358
Piirsalu — 424

Pikk, R. — 434
Pitka, Johan — 182, 199
Plakk, Elmar — 85
Poltorapov, P. — 155
Praks, Edgar — 126
Priimägi — 210
Priimägi, J. — 258
Priks, L. — 221
Prink, August — 85, 86
Purde, M. — 92
Puskar, Arnold — 53
Pusta, A. — 361
Puusepp, Ludvig — 426
Põldoja, J. — 134
Päll, Eduard — 389, 442
Pärmann, A. — 146
Pärn — 242
Pärn, August — 258
Pärn, Bernhard — 108
Pärn, Oskar — 108, 163
Pärtel, P. — 146
Päss, Adolf — 126, 127, 186, 223
Päts, Konstantin — 24—29, 49, 50, 66, 67, 73, 118, 120—122, 143, 147, 171, 187, 194, 207, 266, 272
Päts, Viktor — 199
Püvi, J. — 126

Raamat — 92
Raesaar — 223, 224
Raide, R. — 228
Raistik — 186
Rakov, Aleksander — 382
Rakov, Praskovja — 382
Rank — 55
Rannamets, O. — 430—432
Rastikis — 101
Raud, M. — 59
Raudalu, A. — 53
Raudsepp — 358
Raus, Oskar — 59, 82
Rauske (Rausk), Johann (Jaan) — 382
Rauske (Rausk), Risa — 382
Rebane — 83
Reck, A. — 54, 55
Redel, M. — 316
Reek, N. — 35, 38, 43, 82, 97, 98
Rei, A. — 46, 181
Reining, K. — 207
Reinsalu, K. — 444
Reinwaldt, W. — 222
Reisner, Jaan — 108
Reitel — 242
Reitel, Arvi — 227
Reitel, Felix — 227
Reklaitis — 98
Ribbentrop, J. — 47—49
Ringo, J. — 241
Rohringer — 55
Rohtmaa, K. — 444
Rohult — 246
Roog — 291
Roos, H. — 328
Rootsi, V. — 25
Rosenfeldt, Marie — 226
Rosensteins — 69, 70, 81, 82
Rosenvald, Franz — 293
Rumberg — 431
Runstük, Gustav — 381
Runstük, Juula — 381
Runstük, Villem — 381
Rustaveli, Šota — 205
Ruus, Neeme — 66, 68, 69, 78, 81, 99, 108, 109, 117, 135, 137, 144, 147, 166, 180, 187, 206, 240, 277, 439
Rõigas, V. — 41, 68, 133, 134
Rössing — 44
Rüngas, Elviine — 327

Saaremets — 430
Saarsen — 48
Saarva — 53
Saat, Ed. — 154
Saat, J. — 23, 26
Sagrits, Richard — 312
Sahk, Leena — 381
Sahk, Pauline — 381
Saidelson — 403
Salurand — 181
Samro, K. — 338
Sander, Karl — 326
Sandrak, J. — 326
Santpank, J. — 98
Sartson, Aleksander — 382
Sartson, Boris — 382
Sartson, Nadežda — 382
Sartson, Nikolai — 382
Sass, Karl — 40
Sassi, Voldemar — 22, 26, 144, 220, 221, 274, 339, 349
Sauselg — 242
Savin, Ivan — 384
Schink — 55
Schlossmann, H. — 92, 151, 222
Schmidt, Herbert — 53
Schmotkina, S. — 25
Seaver, Kristjan — 158, 161
Seeds — 45
Seemann — 424, 425
Sein, Alfred — 161
Seja, L. — 83
Selter, Karl — 28, 44, 48, 49, 61—63, 118, 200
Semjonov, N. — 155
Semper, Johannes — 147, 186, 248, 250,
Sepp, August — 382
Sepp, Leo — 93, 96
Sepp, Mari — 382
Sepp, V. — 160
Sepre, Oskar — 22, 23, 26, 134, 135,

137, 147, 206, 207, 274, 297, 344, 345, 448, 449
Siirak, I. — 379
Sildam — 316
Sillenberg, J. — 34, 434
Sinka, R. — 156
Sirel, L. — 241
Slentuhov, Savin — 378
Solba, August — 86
Solba, Emilie — 86
Solodovnikov — 283
Sommer, E. — 99
Sommer, Johan — 349
Sooman, J. — 56
Soopere — 431
Soosaar, A. — 302
Spiridonov, M. — 224
Stalin, J. V. — 53, 54, 66, 67, 145, 154, 162, 170, 174, 178, 186, 189, 190, 192, 203, 206, 208, 214, 225, 234, 237, 238, 259, 262, 265, 267, 272, 273, 277, 284, 289, 306, 316, 318, 346, 348, 355, 360, 361, 363—365, 368—370, 372, 416
Stamm, A. — 22
Stokholm — 245
Strang — 45
Suursepp, E. — 129
Suursööt — 199
Sverdlov, Moissei — 221
Sõštšikov, Mihail — 85, 86, 110, 111
Särak, E. — 194
Säremat, E. — 360, 361
Sürje, Boris — 150, 227

Štšerbakov, I. S. — 155
Šumans, V. — 83

Zirkel — 83
Zirkel, Gottfried — 382
Zirkel, Leena — 382

Taev, Karl — 108
Tahves, Robert — 234
Taimsalu — 158
Taioste — 181
Takk, Leili — 221
Tallmeister — 181, 182
Talving, Miina — 382
Tamm — 103
Tamm, Aino — 427
Tamm, H. — 146
Tamm, J. — 248, 249
Tamm, Johann-Heinrich — 29, 34, 60, 288
Tamm, N. — 82
Tamm, Peeter — 298
Tamman, J. — 154
Tammaru — 132
Tamme, V. — 146
Tammlaan, E. — 59
Tamre, Joh. — 112
Tanner, V. — 94
Tare, E. — 393, 395
Tarkpea, E. — 223, 224
Taube — 302
Tauson, A. — 235
Taussar, K. — 258
Teder, T. — 182
Tedre, R. — 190
Telling, Voldemar — 290, 311, 319, 325, 330, 333, 350, 421, 442
Tel(l)man(n), Juliana — 23, 26, 223 237, 240, 349
Telman, Selma — 192
Terase, R. — 288
Terras, K. — 96, 97
Tihanova, Nadežda (vt. ka Veimer-Tihanova, N.) — 104
Tiivel, E. — 99
Timma, P. — 193
Timofejev, P. B. — 430
Tinnuri — 163
Tint, Ed. — 159
Tippelskirch — 44
Tofer, K. — 65, 83
Tolli, Eduard — 298
Toming, E. — 26
Toming, K. — 22, 26
Tomp, Jaan — 200, 363, 381
Tomp, Mari — 381
Tonska — 112
Toomsalu, August — 235
Toomväli, Maria — 382
Treiberg, Arnold — 145, 245
Tross, J. — 220, 221
Tross, Viktor — 255
Tuglas, Friedebert — 312
Tumalevitš, H. — 248, 249
Turauskas, E. — 83
Tuur — 425
Tõnisson, Aleksander — 98, 188
Tõnisson, Jaan — 93, 94, 182
Tõnts, Jaan — 382
Tõnts, T. — 224

Udam, A. — 440
Uibo, A. — 86, 206
Ulmanis, K. — 49
Uluots, J. — 74, 94, 96, 97, 118, 121, 122, 147, 158, 164, 231
Unt, A. — 398
Urgart, Oskar — 312
Uusmann, P. — 81

Vain — 181
Valdre, E. — 144
Valdsak, A. — 163, 195, 196
Valsiner, A. — 376, 396
Valts, L. — 163
Vanakamar — 242
Vane — 431
Vares-Barbarus, Johannes — 147, 150,

153, 154, 159, 162, 165, 171, 175, 177, 184, 187, 194, 207, 211, 217, 219, 248, 256, 259, 274, 290, 311, 318, 319, 325, 330, 333, 349, 350, 421, 442
Varma, Al. — 105
Varts, E. — 136
Vassilkov, Aleksander — 255
Veebermann, Johanna — 50—52, 222
Veebermann, Selma — 152
Veerma, Richard — 59, 118
Veimer, A. — 22, 158, 186, 206, 210, 213, 215, 216, 228, 273, 274, 298, 338, 349
Veimer-Tihanova, Nadežda (vt. ka Tihanova, N.) — 379
Veimre, R. — 224
Veldt, Jaan — 422
Velga — 23
Velman, Aleksander — 226, 258
Velt, Anna — 382
Velt, Jaan — 382
Venta, Heinrich — 382
Venta (Vänta), Leena — 382
Victoria, Luis Gonzalo — 33
Viira, Ed. — 193
Viiralt, Eduard — 312
Vilde, Eduard — 428
Vilipart — 134
Vinter, E. — 23
Vitsut, K. — 146, 147
Vitsut, O. — 184
Volgerat, A. — 141
Volmer, I. — 159
Vool, O. — 193
Voolmäe, F. — 316
Voot — 413
Vorošilov, K. J. — 145, 214
Vou (Wou), O. — 92, 222
Vunk — 112
Välja, B. — 160
Väljaots, H. — 222
Värnik, A. — 194

Wiehl, E. — 65
Witte — 55

Õim, J. — 398
Õun, O. — 146

Ümarik, Jaak — 184, 248

VABRIKUTE JA TEHASTE REGISTER

«A. Frederking», seebivabrik Tartus, om. M. Hakkaja pärijad (alates 28. I 1941 Tartu Seebivabrik; sõja ajal hävis) — 293
«Aivaz», a/s, metallitehas Tallinnas (alates 3. III 1941 metallitehas «Valur»; pärast sõda ühendati «Volta» tehasega) — 207
«A. Le Coq», a/s, õlletehas Tartus (alates 28. I 1941 Tartu Õlletehas) — 293, 341
«A. M. Luther», a/s, puidutööstus Tallinnas (praegu Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrik) — 25, 30, 31, 95, 164, 165, 170, 197, 207, 234, 329, 331, 402
«Areng», puidu- ja metallitehas Tartus (praegu Tartu puidu- ja metallitööstuskombinaat «Areng») — 293
Balhaši vasevalamiskombinaat (Kasahhi NSV-s Karaganda oblastis; ehitati 1936. aastal) — 205
Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise Vabrik (Balti Puuvillavabrik), a/s, Tallinnas (praegu Balti Manufaktuur) — 197, 207, 233, 234, 286, 291, 316, 317, 322, 324, 339, 387, 388, 425, 426, 440
«Besprosvanny, Betty ja Poeg», trikootööstus Tallinnas (alates 29. XI 1940 trikootööstus «Marat») — 132
«Eesti Kiviõli», a/ü (praegu põlevkivi- ja keemiatööstuse kombinaat «Kiviõli») — 29, 91, 93, 221, 222
Eestimaa Õlikonsortsiumi Viivikonna Kaevandus (alates 12. X 1940 Viktor Kingissepa nimeline Põlevkivitööstus, praegu Eesti Põlevkivitööstuse Viivikonna lahtine karjäär) — 132, 412
«Eesti Metsatööstuse» a/s Tartu saeveski (praegu Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Metsa-, Puidu- ja Paberitööstuse Valitsuse Tartu Metsakombinaadi Lauatehas) — 162
«Eestisiid», a/s, tekstiilikäitis Tallinnas (alates 16. XI 1940 tekstiilikäitis «Juuni Võit»; pärast sõda liideti Balti Manufaktuuriga) — 104, 132, 170, 207, 234, 286, 339, 401
«Eesti Turbatööstused» a/s Tootsi Briketitööstus (praegu Tootsi Briketitööstus) — 160
Esimene Eesti Põlevkivitööstus. Kohtla-Järvel (praegu Kohtla-Järve Põlevkivitööstuse Kombinaat) — 412, 448
«Estico», kammivabrik Tartus (alates 10. I 1941 Tartu Kammivabrik) — 293, 312
«Estonia», villavabrik Tartus (alates 1. XI 1940 «Punane Estonia»; sõja ajal hävis) — 293, 401
Fergana tekstiilikombinaat (Usbeki NSV-s) — 205
«Franz Krull», a/s, masinaehitustehas Tallinnas (alates 25. X 1940 «Punane Krull»; praegu Tallinna Masinaehitustehas) — 23, 132, 158, 165, 170, 197, 207, 228, 234, 402, 415, 418
«Globus», a/s, jalatsivabrik Tallinnas (18. XI 1940 ühendati nahatööstusega «Union») — 124, 125, 234
Harkovi kombainiehitustehas (Ukraina NSV-s) — 204

Henschel Flugzeuge-Werke A. O. Schönefeld (Saksamaal) — 103
«Ilka», sukavabrik Tallinnas (ühendati «Punase Koiduga») — 287
«Ilmarine», a/s, masinaehitustehas Tallinnas (praegu tehas «Ilmarine») — 170, 197, 207, 234, 402
Ivanovo tekstiilikombinaat (Vene NFSV-s Ivanovo oblastis) — 375
«Johanson ja Ko», a/s, paberivabrik Tallinnas (alates 21. III 1941 Tallinna Paberivabrik) — 93, 354
«Juuni», pesu ja peakatete tööstusartell Tallinnas (1949. aasta mais liideti artelliga «Riietur»; alates 1. I 1959 õmblusvabrik «Riietur») — 401
«Juuni Võit» vt. «Eestisiid»
«Kalev», nahavabrik Tartus (22. XI 1940 liideti A. Pääsukese nahavabrikuga ja 28. III 1941 nimetati ümber nahavabrikuks «Koondis»; praegu Tartu Naha- ja Jalatsikombinaat) — 84
«Karamell», kompvekivabrik Tallinnas (moodustati A. Brandmanni kompvekivabriku liitmisel väiksemate kompvekitööstustega; 1. VI 1958 ühendati «Uue Kaleviga») — 341
«Kave», a/s, šokolaadi- ja kompvekitehas Tallinnas (praegu «Kalev») — 170, 207
«Keila», riidevabrik Tallinnas (praegu vabrik «Keila») — 234, 387
«Keraama», portselanitööstus Tallinnas (1948. aastal ühendati Tartu Tööstuskombinaadiga) — 341
«Kommunaar» vt. «Oskar Kilgas»
Kramatorski masinaehitustehas (Ukraina NSV-s Stalino oblastis) — 204
«Kreenholmi Manufaktuur», o/ü (praegu puuvillakombinaat «Kreenholmi Manufaktuur») — 74, 90, 91, 93, 132, 145, 258, 286, 287, 292, 298, 316, 322, 339, 374, 375, 387
Kuusik, A., villavabrik Tartus (praegu tööstuskombinaat «Kangur») — 339
«Kvarts», o/ü, silikaatkivitehas (1940. aastast silikaatkivitehas «Kvarts»; 1957. aastal ühendati ehitusmaterjalide tehasega «Männiku») — 302
Lorup, J., klaasivabrik Tallinnas (20. X 1940 ühendati Meleski klaasivabrikuga; alates 24. II 1941 ühiseks nimeks «Tarbeklaas») — 125
Maardu fosforiidivabrik (praegu Maardu Keemiakombinaat) — 412, 443
«Meltsi Villavabrik», o/ü, villa- ja riidevärvimise tööstus Tartus (alates 23. XII 1940 riidetööstus «Meltsi»; sõja ajal hävis) — 293, 339
«Metallist» vt. «Vennad Kimberg»
M. I. Kalinini nimelised Raudtee Peatehased vt. Tallinna Raudtee Peatehased
Mõisaküla Raudteetehased (praegu Mõisaküla Veduridepoo) — 318
«Narva Kalevi Manufaktuur», o/ü (alates 4. II 1941 Narva Kalevivabrik; sõja ajal hävis) — 132, 144, 255, 258, 292
«Narva Linaketramise Manufaktuur», o/ü (alates 6. III 1941 Narva Lina-Manufaktuur; sõja ajal hävis) — 93, 125, 144, 258, 286, 292, 388
«Niagara», K. Reinholdi jalgrattatööstus Tartus (alates 11. XII 1940 jalgrattatööstus «Tempo»; praegu ühendatud tööstuskombinaadiga «Areng») — 293
«Oskar Kilgas», a/s, tekstiilivabrik Tallinnas (alates 20. IX 1940 tekstiilivabrik «Kommunaar»; sõja ajal hävis) — 234, 286, 339, 387, 401
Piimamasinate- ja Metallivabrik Joh. Peets Tartus (27. XI 1940 liideti Tartu Metallivabrikuga ja esimese Eesti Piimamasinatevabriku G. Peetsi käitisega ning nimetati ümber masinavabrikuks «Edu»; pärast sõda ühendati Tartu Alumiiniumivabrikuga — 293
«Port-Kunda», a/s, tsemenditehas Kundas (alates 24. I 1941 tsemenditehas «Punane Kunda») — 412
«Punane Estonia» vt. «Estonia»
«Punane Koit» vt. «Rauaniit»
«Punane Krull» vt. «Franz Krull»
«Põhjala», o/ü, kummitööstus Tallinnas (alates 24. II 1941 kummitööstus «Põhjala»; praegu kummijalatsite tööstus «Põhjala») — 339
«Põhja Paberi- ja Puupapivabrik», a/ü (alates 31. XII 1940 Viktor Kingissepa nimeline Tselluloosi- ja Paberivabrik) — 125, 130, 132, 133, 207, 234, 277, 303, 306, 307, 315, 411

Põlevkivitööstuse asfalditehas (praegu Teede-Sildade Trusti asfaldi-betoonitsehh) — 23
Põllutööriistade- ja Masinavabrik J. Ratnik (alates 21. V 1941 Tartu Masinavabrik; sõja ajal hävis) — 293
«Pärnu Linatööstus», a/s (praegu Pärnu Linaketramis-Kudumisvabrik) — 387
Rakke tärklisevabrik (praegu likvideeritud) — 341
«Rauaniit», a/s, paelavabrik Tallinnas (alates 18. X 1940 «Punane Koit») — 197, 207, 234, 286, 339, 387, 401
«Rotermanni Tehased», a/s (alates 31. XII 1940 Viktor Kingissepa nimeline Teraviljakombinaat) — 207
«Saku Õlletehas», a/s (1940. aastast Saku Õlletehas) — 341
Salutaguse Pärmi- ja Piiritusevabrik, omanik A. Kojus (hiljem Salutaguse Pärmivabrik) — 341
«Sanitaartehnik», keskkütte-, vesivarustuse- ja kanalisatsioonitööliste artell (asutati 3. XI 1940 endise Ervin Sakseni Veevärgi- ja Lukusepatööstuse baasil; pärast sõda liideti Tallinna Pottseppade Artelliga, see omakorda artelliga «Betoon», 1. II 1948 artelliga «Re-Ma» ja viimane 1. II 1951 artelliga «Ehitaja»; «Ehitaja» baasil organiseeriti 1954. aastal Ehitus-Montaaživalitsus) — 403
«Sindi Tekstiilvabrikute Ühendus» (alates 31. XII 1940 tekstiilivabrik «1. Detsember») — 350, 351, 401
«Standard-Raadio», raadiotööstus Tallinnas (ühendati 1940. aastal raadiotööstustega «Ret» ja «Are»; ühiseks nimeks «Punane Ret») — 293
Zaporožje kombainiehitustehas (Ukraina NSV-s Zaporožje oblastis) — 204
«Zaporožstal», metallurgiatehas (Ukraina NSV-s Zaporožje oblastis) — 204
«Tallinna Köievabrik», a/s, J. Carri pärijad (1940. aastast Tallinna Köievabrik) — 170, 387
Tallinna Raudtee Peatehased (alates 26. VIII 1940 M. I. Kalinini nimelised Raudtee Peatehased; praegu M. I. Kalinini nimeline Tallinna Elavhõbealaldajate Tehas) — 150, 151, 241, 317, 318, 322
Tartu Alumiiniumivabrik «Tav» — 293
Tartu Kammivabrik vt. «Estico»
«Tartu Metallivabrik G. ja H. Lellep», a/s (alates 15. XI 1940 Tartu metallivabrik «Võit»; praegu Tartu Põllutöömasinate tehas «Võit») — 278, 293, 313
Taškendi tekstiilikombinaat (Usbeki NSV-s) — 205
«Telliskivi Tehased» a/s Tallinna Tehas (hiljem Tallinna Tellisetehas; 1957. aastal likvideeriti) — 78, 132
«Tehnokemutil», artell Tallinnas (pärast sõda ei taastatud) — 403
«Türi Paberi- ja Puupapivabrik», a/s (1940. aastal Türi Paberivabrik; sõja ajal hävis) — 354
«Union», a/s, nahatööstus Tallinnas (alates 7. I 1941 nahakombinaat «Union», hiljem ühendati naha- ja jalatsi kombinaadiga «Kommunaar») — 234
Univer, A. M., jahu- ja saeveski Tartus (alates 14. XII 1940 Tartu Jahu- ja Saeveski; praegu ühendatud tööstuskombinaadiga «Areng») — 293
Valga Raudteetehased (praegu Valga Veduripõhidepoo) — 318
«Vennad Kimberg», a/s, naela- ja traaditehas Tallinnas (alates 4. XI 1940 naela- ja traaditehas «Metallist»; 1. III 1960 ühendati tehasega «Montaaž», uus nimi Tallinna Metallitoodete Tehas) — 234, 339
Viktor Kingissepa nimeline Tselluloosi- ja Paberivabrik vt. «Põhja Paberi- ja Puupapivabrik»
«Viljandi Linavabrik», a/s (praegu Viljandi Linaketramis-Kudumisvabrik) — 387
«Vill», tekstiilikäitis Narvas (sõja ajal hävis) — 255
«Volta», a/s, elektrimootorite tehas Tallinnas (praegu tehas «Volta») — 78, 135, 136, 234, 402
Vorošilovgradi veduritehas (Ukraina NSV-s Vorošilovgradi oblastis) — 204

SISUKORD

Eessõna 5

I osa

Revolutsioonilise situatsiooni kujunemine (1939 — 20. juuni 1940)

Nr. 1 — Eestimaa Kommunistliku Partei siseparteilisest tööst aastail 1938—1940 21
Nr. 2 — Eesti fašistliku valitsuse sise- ja välispoliitikat paljastav lendleht 27
Nr. 3 — A/s «A. M. Lutheri» käitise töölisnõukogu protest kavatsetava tööpäeva pikendamise vastu 30
Nr. 4 — Tartu tööliste ülelinnalise koosoleku protest valitsuse poolt kavatsetava tööpäeva pikendamise vastu . . . 31
Nr. 5 — Kavatsetava tööpäeva pikendamise vastu protestiallkirjade kogumine Pärnu töölisühingute poolt 32
Nr. 6 — Eesti alalise esindaja Hispaanias kohtumine frankistliku armee staabiülemaga 33
Nr. 7 — Sõjaliste kulutuste suurendamine väljaspool riigieelarvet . . 34
Nr. 8. — NSV Liidu valitsuse eitav seisukoht võimalike Eesti suveräänsust riivavate välislepingute sõlmimise suhtes . . . 36
Nr. 9 — Põlevkivitööstustelt võetavate erimaksusummade kasutamine sõjalisteks kulutusteks maatööliste elamute ehitusfondi moodustamise asemel 37
Nr. 10 — Fašistliku Saksamaa kindralstaabi ülema külaskäigu ettevalmistamine 38
Nr. 11 — Kolga-Jaani Väikemaapidajate Ühingu asutajate protest sisekaitseülema keeldumise puhul loa andmisest nende ühingu asutamiseks 39
Nr. 12 — Fašistliku Saksamaa ja temaga koostöötamise vastase meeleolu kasv Eesti elanikkonnas 40
Nr. 13 — Tartu Töölisühingute Keskliidu avaldus Eesti Töölisühingute Keskliidu määratud juhatuse asendamise kohta tööliskonna poolt valitud juhatusega 42
Nr. 14 — Saksa ohvitseride autasustamisest Eesti sõjaväe teenetemärgiga 43
Nr. 15 — Eesti valitsuse eitav seisukoht Nõukogude Liidu sõjalise abi suhtes 44
Nr. 16 — Ameerika Ühendriikide sõjaväelise esindaja Baltimaades varustamine Eesti sõjavägede staabi poolt luureandmetega NSV Liidu kohta 47
Nr. 17 — Eesti-saksa mittekallaletungileping 48
Nr. 18 — A. Abeni ja J. Veebermanni süüdimõistmine Eesti fašistliku valitsuse rahvavaenulikku poliitikat paljastava lendlehe levitamise eest 50
Nr. 19 — Vahejuhtum Tallinnas külaskäigul viibiva Saksa ristleja «Admiral Hipper» meeskonnaliikmetega 52
Nr. 20 — Eesti töörahva kokkupõrked Tallinnas külaskäigul viibiva Saksa ristleja «Admiral Hipper» meeskonnaliikmetega . . . 53
Nr. 21 — Eesti politseijuhtide külaskäik frankistlikku Hispaaniasse . . 56
Nr. 22 — TASS-i avaldus Inglismaaga läbirääkimiste venimise põhjuste kohta 57
Nr. 23 — Sisekaitseülema seletus sõjavägede ülemjuhatajale Tartu Töölisteatri Ühingu sulgemise põhjuste kohta 57
Nr. 24 — Kaevandustööliste Ühingu sulgemine 59
Nr. 25 — Pärnus tegutsenud töölisaktivisti J. Tamme alalisest elukohast väljasaatmine 60
Nr. 26 — Vastastikuse abistamise pakt NSV Liidu ja Eesti vahel . . 61
Nr. 27 — Kaubanduslik kokkulepe NSV Liidu ja Eesti vahel . . . 62
Nr. 28 — Eesti ametiühingute avaldus seoses vastastikuse abistamise pakti sõlmimisega NSV Liidu ja Eesti vahel 64
Nr. 29 — Protokoll Eesti-Saksa kaubalepingu juurde 64
Nr. 30 — Tallinna töölisesindajate ülelinnalisel koosolekul vastu võetud resolutsioon suhete arendamise kohta Nõukogude Liidu ja Eesti vahel 65
Nr. 31 — Nõukogude Liidu ja Eesti suhete arendamise küsimuse arutamine Tallinna töölisesindajate ülelinnalisel koosolekul . . . 66
Nr. 32 — Tallinna töölisesindajate ülelinnalisest koosolekust osa võtnud N. Ruusi ja E. Hiiemetsa tagakiusamine võimude poolt . . 69
Nr. 33 — Nõukogude Liidu vastase Eesti-Läti sõjaväelise koostöö jätkamine 69
Nr. 34 — Linna- ja vallavolikogude valimiste tulemused. 70
Nr. 35 — Eesti juhtivate ametiühingutegelaste nõudmised valitsuse poolt tööliskonna vastu tarvitatavate surveabinõude lõpetamise kohta 71
Nr. 36 — Massiline tööliste vallandamine Kreenholmi Manufaktuuris . 74
Nr. 37 — Eesti Panga juhatuse ettekanne majandusministrile ebasoodsatel tingimustel sõlmitud Eesti-Saksa kaubalepingu võimalikest tagajärgedest 74
Nr. 38 — Eesti töörahva märgukiri peaministrile 76
Nr. 39 — Talusulase A. Kojuse avaldus arstiabi saamiseks . . . 77
Nr. 40 — Töölisaktivistide poolt ette valmistatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva tähistamise keelamine . . 78
Nr. 41 — Tartu tööliste nõudmised tööpuuduse ja elukalliduse vastu võitlemise, haiguskindlustuse parandamise ning organiseerimisvabaduse tagamise küsimustes 79
Nr. 42 — Riigivolikogu Töötava Rahva Ühtlusrühma protest eesti töörahva märgukirjale allkirju kogunud ja alla kirjutanud isikute tagakiusamise vastu poliitilise politsei poolt 80
Nr. 43 — Läti sõjavägede staabiülema külaskäik Tallinna 81
Nr. 44 — Narva poliitilise politsei komissari ettekanne Politseitalituse abidirektorile töölisaktivisti O. Rausi tegevuse kohta 82
Nr. 45 — Balti riikide välisministrite 10. konverents 83
Nr. 46 — Tartu poliitilise politsei assistendi poolt töölisaktivisti O. Hirschi poliitilise tegevuse kohta kogutud andmed . . . 84
Nr. 47 — Balti riikide välisministrite 10. konverentsi tulemustest . . 89
Nr. 48 — Riigivolikogu Töötava Rahva Ühtlusrühma sekretäri avaldus peaministrile adresseeritud märgukirja allkirjalehtede üleandmise puhul 90
Nr. 49 — Narva linnavalitsuse kiri Sotsiaalministeeriumile palvega eraldada krediite töötatööliste rakendamiseks hädaabitöödele . . 90

Nr. 50 — Põlevkivitööstuse tööliste nõudmised töökaitse ja sotsiaalkindlustuse alal 91
Nr. 51 — Vajadusest kooskõlastada tööliste palgamäärasid elatusmiinimumiga, et ära hoida revolutsioonilise liikumise elavnemist . 92
Nr. 52 — Soome välisministri V. Tanneri isikliku saadiku professor L. Kettuneni läbirääkimistest eesti kodanlike tegelastega Soome abistamise võimaluste kohta sõjas Nõukogude Liidu vastu 94
Nr. 53 — A/s «A. M. Lutheri» käitise tööliste nõudmised korterikriisi lahendamiseks ja tööliste kindlustamiseks vanaduse puhul . 95
Nr. 54 — Erakorralistest abinõudest 1940/41. aasta riigieelarve tasakaalustamiseks 95
Nr. 55 — Relvastuse ostmine Saksamaalt 96
Nr. 56 — Sõjaväelise esindaja määramine Leedusse . . . 97
Nr. 57 — Sõjalennukite ostmine Saksamaalt 98
Nr. 58 — Kommunist V. Jaanuse valimine Riigivolikogu liikmeks Rakvere valimisringkonnas toimunud täiendavatel valimistel . . 99
Nr. 59 — Uue diviisi formeerimine Eesti sõjavägede koosseisus . . 100
Nr. 60 — Läti sõjavägede ülemjuhataja külaskäigust Tallinna . . . 100
Nr. 61 — Korteriüüride reguleerimise vajadusest Tartu linnas . . . 101
Nr. 62 — Eesti kodanluse aktsioon annetuste kogumiseks Soome sõjaväele 103
Nr. 63 — Relvastuse ostmine Saksamaalt 103
Nr. 64 — Toorpuuvilla puudus a/s «Eestisiid» tekstiilikäitises . . . 104
Nr. 65 — Soome tegevarmees teeninud eesti vabatahtlike tagasipöördumisest seoses sõjategevuse lõppemisega NSV Liidu ja Soome vahel 105
Nr. 66 — Marksistliku kirjanduse levitamisest Tallinnas 105
Nr. 67 — Balti riikide välisministrite 11. konverents Riias . . . 106
Nr. 68 — Kultuuriühingu «Idee» sulgemine 107
Nr. 69 — Töömahu vähenemine tööstusettevõtetes 109
Nr. 70 — Tartu Alkoholismivastase Kultuuriühingu sulgemine . . . 110
Nr. 71 — Ameerika Ühendriikides ilmuva eestikeelse ajalehe «Uus Ilm» Eestisse sissetoomise keelamine 113
Nr. 72 — Maatööliste ja Väikemaapidajate Koja juhatuse vastus Viljandi maakonna Paistu valla Õisu mõisa põllutöölise H. Meremäe palvekirjale maa saamise asjus 113
Nr. 73 — Tööpuudusest ehitustööstuses ning ehitustööliste raskest majanduslikust olukorrast 114
Nr. 74 — Eestimaa Kommunistliku Partei üleskutse eesti rahvale fašistliku diktatuuri kukutamiseks ja demokraatliku valitsuse moodustamiseks 117
Nr. 75 — Võru makonna Valgjärve valla kehviktalupoegade palvekiri Maatööliste ja Väikemaapidajate Koja juhatusele maksukoorma vähendamise asjus 122
Nr. 76 — Tööpuudus a/s «Globus» jalatsivabrikus 124
Nr. 77 — Noortetoimkonna asutamine Kunda-Ubja Töövõtjate Kutseühingu juurde 125
Nr. 78 — Metallitööliste Kutseühingu esimehe A. Pässi väljasaatmine Tallinnast katse pärast suunata tööta metallitöölisi ehitustele NSV Liidu sõjaväebaasides 126
Nr. 79 — Punaarmee väeosade vastuvõtt Eesti elanikkonna poolt . . 128
Nr. 80 — Koosolekute, rongkäikude ja meeleavalduste keelamine . . 128
Nr. 81 — Tallinna linna trammitöötajate tervitus Punaarmeele . . . 130
Nr. 82 — Põhja Paberi- ja Puupapivabriku töölisnõukogu koosoleku resolutsioon sõjaprovokaatorite kõrvaldamise, demokraatliku valitsuse kujundamise, poliitiliste vabaduste jaluleseadmise ja sõbraliku vahekorra loomise kohta Nõukogude Liiduga. 130
Nr. 83 — Tööliste nõudmisi kajastavate resolutsioonide eemaldamine avalikult kuulutustahvlilt 132

Nr. 84 — Kutsekiri osavõtuks Tallinna tööliste esindajate ülelinnalisest koosolekust 20. juunil 1940. 133
Nr. 85 — Tallinna tööliste esindajate ülelinnalise koosoleku kokkukutsumist ette valmistavate töölisaktivistide tegevuse takistamine poliitilise politsei agentide poolt 133
Nr. 86 — A/s «Volta» tehase tööliste koosoleku organiseerija vastuselevõtmine 135
Nr. 87 — Tallinna tööliste esindajate ülelinnalisest koosolekust osavõtuks saadetud kutsekirjade konfiskeerimine sõjatsensuuri poolt 136
Nr. 88 — Töölisvõimlas 20. juunil toimunud Tallinna tööliste esindajate ülelinnalisest koosolekust ja koosolekul vastu võetud otsusest 136

II osa

Sotsialistliku revolutsiooni teostumine (21. juuni — 25. august 1940)

Nr. 89 — Üleskutse Tallinna töörahvale fašistliku valitsuse kukutamiseks 141
Nr. 90 — Tallinna töörahva revolutsioonilisel väljaastumisel Vabadusväljakul 21. juunil vastu võetud resolutsioonid . . . 142
Nr. 91 — Töötava rahva demonstratsioon Tartus 21. juunil . . . 143
Nr. 92 — Töötava rahva demonstratsioon Narvas 21. juunil . . . 144
Nr. 93 — Vändra aleviku töötajate demonstratsioonil vastu võetud läkitus vabariigi presidendile 145
Nr. 94 — Töötava rahva demonstratsioon Viljandis 21. juunil . . 146
Nr. 95 — Fašistliku valitsuse tagandamine 147
Nr. 96 — Eesti Vabariigi demokraatliku valitsuse deklaratsioon . . 148
Nr. 97 — Eestimaa Töölisühingute Keskliidu ajutise juhatuse otsused demokraatliku valitsuse toetamise ja Keskliidu tegevuse kohta 149
Nr. 98 — Raudtee Peatehaste tööliste tervitused J. Varese valitsusele ja Punaarmeele 150
Nr. 99 — Tööliste meeleavaldused Kiviõlis ja Kohtla-Järvel 22 juunil . 151
Nr. 100 — Töölisnoorte ja õpilaste organiseerimisest Tartus . . . 153
Nr. 101 — Vändra aleviku töötava rahva nõudmised J. Varese valitsusele riigikorra demokratiseerimise alal 153
Nr. 102 — Sõpruse süvendamisest Nõukogude Liiduga ja riigikorra demokratiseerimisest 154
Nr. 103 — Tartu Töölisühingute Keskliidu nõudmised Tartu linnavalitsusele tööpuuduse leevendamise küsimuses 156
Nr. 104 — Fašistliku partei «Isamaaliit» sulgemine 157
Nr. 105 — A/s «Franz Krulli» käitise tööliste taotlus rahvavaenulike ametnike vallandamiseks ja Eesti sõjaväe demokratiseerimiseks 158
Nr. 106 — Tallinna sadamatööliste tervitus vabariigi valitsusele . . . 158
Nr. 107 — Tervitus Eesti Vabariigi demokraatlikule valitsusele . . . 159
Nr. 108 — Tallinna Trükitööliste Kutseühingu erakorralise peakoosoleku resolutsioon poliitilise olukorra kohta 160
Nr. 109 — Poliitilise olukorra arutamine a/s «Eesti Turbatööstused» Tootsi briketitööliste koosolekul 28. juunil 160
Nr. 110 — Poliitiliste vangide amnesteerimine 161
Nr. 111 — Pärnu suvitusrajooni andmine töötava rahva käsutusse . . 161
Nr. 112 — A/s «Eesti Metsatööstuse» Tartu saeveski tööliste koosoleku otsus usalduse avaldamise kohta J. Varese valitsusele ja nõudmised ettevõtte natsionaliseerimise ning tööliste olukorra parandamise suhtes 162
Nr. 113 — Töötava rahva meeleavaldus Kundas 29. juunil 162
Nr. 114 — Töötava rahva meeleavaldus Tapal 30. juunil 163
Nr. 115 — Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee teadaanne partei liikmete registreerimise kohta 164

Nr. 116 — A/s «A. M. Lutheri» käitise tööliste üldkoosoleku tervitus vabariigi valitsusele ja resolutsioon Tööliskoja kohta . . . 164
Nr. 117 — Sotsiaalminister N. Ruusi kõne kaadri paigutamisest riigiteenijate kokkutulekul Tallinnas 3. juulil . . . 166
Nr. 118 — Eestimaa Kommunistliku Partei ja tema häälekandja «Kommunist» legaliseerimine . . . 167
Nr. 119 — Eesti Ametiühingute Keskliidu üleskutse kõigile töölisorganisatsioonidele riigiaparaadi puhastamiseks rahvavaenulikest elementidest . . . 168
Nr. 120 — Tallinna suuremate tööstusettevõtete tööliste esindajate 5. juuli koosoleku tervitus Eestimaa Kommunistlikule Parteile ja nõudmised vabariigi elu demokratiseerimise alal . . 169
Nr. 121 — Riigivolikogu valimistest . . . 171
Nr. 122 — Rahva Omakaitse organiseerimine . . . 171
Nr. 123 — Poliitiliste juhtide ametikohtade asutamine sõjaväes ja Sõjaministeeriumis . . . 173
Nr. 124 — Töölisorganisatsioonide tervitus Eestimaa Kommunistlikule Parteile seoses tema legaliseerimisega . . . 173
Nr. 125 — Vabanenud poliitiliste vangide tervitus Eestimaa Kommunistlikule Parteile ja tema häälekandjale «Kommunist» . . . 174
Nr. 126 — Peaminister J. Varese kõne eelseisvate Riigivolikogu valimiste puhul . . . 175
Nr. 127 — Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvorm . . . 176
Nr. 128 — Trükitööliste soov aktiivselt lülituda valimisvõitlusse . . . 177
Nr. 129 — Hispaania vabadusvõitlusest osavõtnute tervitus Eestimaa Kommunistlikule Parteile . . . 178
Nr. 130 — Poliitilise olukorra ja ametiühingu ülesannete arutamine Tartu metallitööliste koosolekul 8. juulil . . . 178
Nr. 131 — Eesti Töötava Rahva Liidu toetamine maal . . . 179
Nr. 132 — Riigivolikogu valimiste peakomitee juhend ringkondade-komiteedele kandidaatide valimisplatvormide asjus . . . 180
Nr. 133 — N. Ruusi sõnavõtt valimisagitatsiooni küsimuses Eesti Töötava Rahva Liidu Tallinna usaldusmeeste koosolekul Draamateatris . . . 180
Nr. 134 — Kogukonnamaksu määramisega kaasnenud ebaõigluse kõrvaldamisest . . . 182
Nr. 135 — Järvamaal Vajangu vallas elava abielupaari kiri Eesti Töötava Rahva Liidule sooviga abistada Eesti Töötava Rahva Liitu . . . 183
Nr. 136 — Talupidajate ühinemine Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormiga . . . 183
Nr. 137 — Agronoomide ühinemine Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormiga . . . 184
Nr. 138 — Jõgeva Ari- ja Kontoriteenijate Kutseühingu ajutise juhatuse ühinemine Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvormiga . 185
Nr. 139 — Viljandimaa Tänassilma valla kohalike organisatsioonide ühinemine Eesti Töötava Rahva Liiduga . . . 185
Nr. 140 — Pärnumaa Pöögle Haridusseltsi üleskutse seltsi liikmetele hääletada Riigivolikogu valimistel Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaatide poolt . . . 186
Nr. 141 — Riigivolikogu valimiste eelsest selgitustööst . . . 186
Nr. 142 — Fašistliku Tööliskoja likvideerimine . . . 187
Nr. 143 — Sõjaväelaste komiteede moodustamine . . . 188
Nr. 144 — Kontrrevolutsionääri karistamine . . . 188
Nr. 145 — Sõjaväe demokratiseerimisest . . . 189
Nr. 146 — Võrumaa Räpina aleviku töötava rahva tervitus vabariigi demokraatlikule valitsusele . . . 190
Nr. 147 — Rahvavaenulike elementide väljaastumine 16. juulil Küttejõu jaamas Virumaal . . . 190

Nr. 148 — Nõukogude võimu kehtestamise ja Eesti Nõukogude Liidu koosseisu astumise loosungite püstitamine Tallinna töötava rahva meeleavaldusel 17. juulil . . . 190
Nr. 149 — Riigivolikogu valimiste tulemused . . . 191
Nr. 150 — EKP Tallinna Linnakomitee valimine . . . 192
Nr. 151 — Üleriikliku Maatöörahva Ühingu Tartumaa Ahja osakonna juhatuse otsused tööliskodu rajamise, Rahva Omakaitse organiseerimise jt. küsimustes . . . 192
Nr. 152 — Nõukogude võimu kehtestamise ja Eesti Nõukogude Liiduga ühinemise loosungite toetamine töötava rahva miitingul Keilas . . . 193
Nr. 153 — Riigivolikogu II koosseisu korralise istungjärgu kokkukutsumine . . . 194
Nr. 154 — Sõjaväelaste komitee valimine 19. juulil Tartu linnas asuvas 3. Suurtükiväegrupis . . . 194
Nr. 155 — Sisekaitseülema üleskutse kodanikele aidata kaasa rahvavaenulike elementide paljastamisele . . . 194
Nr. 156 — Virumaa Kunda ja Ubja töötava rahva 20. juuli meeleavalduse nõudmised Riigivolikogule nõukogude võimu kehtestamise ja Eesti ühinemise kohta Nõukogude Liiduga . . . 195
Nr. 157 — Tallinna suuremate tööstusettevõtete tööliste koosolekute nõudmised Riigivolikogule nõukogude võimu kehtestamise ja Eesti ühinemise kohta Nõukogude Liiduga . . . 196
Nr. 158 — J. Lauristini ettekanne Riigivolikogus Eesti riigikorra küsimuses . . . 197
Nr. 159 — Tallinna tööliste delegatsiooni tervitus Riigivolikogu II koosseisule . . . 207
Nr. 160 — Eesti kuulutamine nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks . . 208
Nr. 161 — Viljandi- ja Harjumaa töötava rahva delegatsiooni tervitus Riigivolikogu II koosseisule . . . 210
Nr. 162 — Peaminister J. Varese asumine presidendi ülesannete täitmisele . . . 211
Nr. 163 — Eesti NSV ühinemisest Nõukogude Liiduga . . . 212
Nr. 164 — Eesti sõjaväe delegatsiooni tervitus Riigivolikogule . . . 213
Nr. 165 — Riigivolikogu deklaratsioon maa kuulutamisest kogu rahva omanduseks . . . 214
Nr. 166 — Riigivolikogu deklaratsioon pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimisest . . . 216
Nr. 167 — Vabariigi valitsuse teadaanne Riigivolikogule valitsuse volituste mahapanemise kohta . . . 217
Nr. 168 — Riigivolikogu otsus vabariigi valitsuse teadaande kohta . . 217
Nr. 169 — Leningradi Kirovi-nimelise tehase tööliste heakskiit Eesti, Läti ja Leedu töörahva taotluse puhul astuda Nõukogude Liidu koosseisu . . . 218
Nr. 170 — Majandusliku sabotaaži vastu võitlemine . . . 219
Nr. 171 — Maa-, linna- ja vallavolikogude tegevuse lõpetamine . . . 220
Nr. 172 — EKP Tartu Komitee otsused parteitöö organiseerimise kohta . 220
Nr. 173 — Akt a/ü «Eesti Kiviõli» käitise natsionaliseerimise kohta . . 221
Nr. 174 — Uute parteiliikmete vastuvõtmine EKP Valgamaa Komitee poolt . . . 223
Nr. 175 — Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Tallinna osakonna üldkoosolek 26. juulil . . . 223
Nr. 176 — Ülevaade natsionaliseerimise algusest . . . 224
Nr. 177 — Prantsusmaa Kommunistliku Partei illegaalse häälekandja «Humanité» tervitus leedu, läti ja eesti rahvale . . . 225
Nr. 178 — EKP Narva Komitee otsused naiste organiseerimise küsimuses . . . 226
Nr. 179 — Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Viljandi osakonna tööst . . . 226

Nr. 180 — Eesti Ametiühingute Keskliidu juhatuse seisukohad lisatasude, kinkide ja toetuste andmise ning palkade tõstmise küsimuses . 227
Nr. 181 — Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Valga Komitee moodustamine 228
Nr. 182 — Tööliste palkade tõstmisest ja tööviljakuse suurendamisest . 228
Nr. 183 — Ametiühingute töö reorganiseerimisest 230
Nr. 184 — Moskva aja kehtestamine Eesti NSV territooriumil . . . 232
Nr. 185 — Balti Puuvillavabriku tööliste üleskutse tööviljakuse tõstmiseks ja sotsialistliku võistluse arendamiseks 233
Nr. 186 — Töölisliikumise diskrediteerijate karistamine 234
Nr. 187 — Töötute arvu vähenemine 235
Nr. 188 — Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Pärnumaa Sindi osakonna asutamine 3. augustil 235
Nr. 189 — Valgamaa maakomitee korraldus Sangaste vallavalitsusele kandidaatide esitamiseks maareformi teostavasse komiteesse . 235
Nr. 190 — EKP Tallinna Komitee esimese sekretäri F. Okk'i kõne Tallinna kommunistide koosolekul 5. augustil linna parteiorganisatsiooni olukorrast ja ülesannetest 236
Nr. 191 — Eesti töötava rahva taotlusest astuda Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu 237
Nr. 192 — Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi vastuvõtmine Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu 241
Nr. 193 — Raudtee Peatehaste töölisvanemate nõukogu tervitus vabariigi valitsusele seoses Eesti NSV vastuvõtmisega Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu 241
Nr. 194 — Töötava rahva meeleavaldus Viljandis Eesti NSV vastuvõtmise puhul Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu . 242
Nr. 195 — Väärtpaberite käibe lõpetamine 242
Nr. 196 — Maareformi teostamise eeltöödest 243
Nr. 197 — Narva linna kommunistlike noorte tööst 245
Nr. 198 — Tekstiilitööstusettevõtete komissaride ja tegelike juhatajate ülevabariigilise koosoleku üleskutse töölistele toodangu otsustavaks tõstmiseks ning tervitus Eestimaa Kommunistlikule Parteile ja Ametiühingute Keskliidule 246
Nr. 199 — Usuõpetuse õpetamise lõpetamise seadus 246
Nr. 200 — Keskkooli korraldusest 247
Nr. 201 — EKP Tallinna Komitee teadaanne kursuste korraldamise kohta parteialgorganisatsioonide sekretäridele 248
Nr. 202 — Üleriikliku Maatöörahva Ühingu Virumaa Konduši ja Radoveli osakondade avaldustest kolhooside organiseerimise asjus 248
Nr. 203 — Eesti NSV Majandusministeeriumi Tööstuste Juhtimise Komitee ringkirjaline tegevusjuhend natsionaliseeritud tööstusettevõtete komissaridele 252
Nr. 204 — Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Tartu linna organisatsiooni üldkoosolek 16. augustil 252
Nr. 205 — Masina-traktorijaama loomise taotlus 253
Nr. 206 — Tööviljakuse tõus põlevkivi kaevandamisel Kiviõlis . . . 254
Nr. 207 — Tööviljakuse tõus Narva tekstiilikäitistes 255
Nr. 208 — Eramuuseumide riigistamine 256
Nr. 209 — EKP Narva linna organisatsiooni võitlusülesannetest nõukogude võimu kindlustamisel 256
Nr. 210 — Maasoovijate ankeetlehtede läbivaatamine Pärnumaa Karksi valla maakomitees 258
Nr. 211 — Eesti NSV Riigivolikogu resolutsioon Riigivolikogu täievolilise delegatsiooni tegevuse kohta 259
Nr. 212 — Konstitutsioonikomisjoni esimehe J. Lauristini aruanne Riigivolikogus Eesti NSV Konstitutsiooni eelnõu kohta 259
Nr. 213 — Eesti NSV Konstitutsiooni kinnitamine 273
Nr. 214 — Riigivolikogu otsus Eesti NSV kõrgemate riigivõimuorganite moodustamise kohta 274

III osa

Sotsialistlik ülesehitustöö (august 1940—juuni 1941)

Nr. 215 — Põhja Paberi- ja Puupapivabriku tööliste miiting Eesti NSV Konstitutsiooni vastuvõtmise puhul 277
Nr. 216 — Nõukogude valitsuse poliitika kollektiviseerimisküsimuses . . 278
Nr. 217 — Puhkuse võimaldamine 500 töölisele Pühajärve puhkekodus . 279
Nr. 218 — Maareformi teostamise käigust 279
Nr. 219 — Kodanliku armee likvideerimine ja Eesti territoriaalkorpuse moodustamine Punaarmee koosseisus 281
Nr. 220 — Rakvere Tööliste Üldühingu juhatuse otsus valge terrori ohvrite haudade korrastamise kohta 282
Nr. 221 — NSV Liidu kodakondsuse andmine Leedu NSV, Läti NSV ja Eesti NSV kodanikele 282
Nr. 222 — Eesti, Läti ja Leedu kunstidekaadide organiseerimisest Moskvas 1941. aastal 283
Nr. 223 — Tööliste ja Talupoegade Miilitsa asutamine 284
Nr. 224 — Ametiühingute liikmete arvu kasv Tallinnas 284
Nr. 225 — Polikliinikute ja ambulatooriumide avamine 285
Nr. 226 — Tekstiilitööstuse toodangu kiire kasv Nõukogude Eestis . . 286
Nr. 227 — EKP Pärnumaa organisatsiooni üldkoosoleku resolutsioonid partei liikmete ja liikmekandidaatide ideelis-poliitilise enesetäiendamise, massides tehtava ideoloogilise töö tõhustamise ning parteipiletite ümbervahetamise kohta 287
Nr. 228 — Riiklike ettevõtete ning asutuste tööliste ja teenistujate töötasu tõstmine 288
Nr. 229 — Õppemaksu kaotamine kesk- ja kutsekoolides 289
Nr. 230 — Meeste ja naiste töötasu ebavõrdsuse kaotamine 289
Nr. 231 — Pärnu kuurort töötava rahva teenistuses 290
Nr. 232 — Palve saata põllumajandusliku artelli põhikirju . . . 290
Nr. 233 — Balti puuvillavabriku tehnilise personali nõupidamine . . . 291
Nr. 234 — Narva suurkäitiste tööliste koosolekud seoses EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsusega tööliste ja teenistujate palkade tõstmise kohta 292
Nr. 235 — Üleliidulise põllumajandusnäituse külastamisest 293
Nr. 236 — Ratsionaliseerijate premeerimine käitises «Standard-Raadio» . 293
Nr. 237 — Maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamine . . 294
Nr. 238 — Majandusnõukogu asutamine Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde 297
Nr. 239 — Töö ratsionaliseerimine ja löööktööliste arvu kasv Kreenholmi Manufaktuuris 298
Nr. 240 — Elukorterite ehitamiseks määratud krediidi andmine Kommunaalmajanduse Rahvakomissariaadile 299
Nr. 241 — 140 000 raamatu saatmine vennasvabariikidest Eesti NSV raamatukogudele 299
Nr. 242 — Parteikoolide ja marksismi-leninismi õhtuülikoolide avamine Eesti NSV linnades 300
Nr. 243 — Aadlikele või endistele aadlikele kuulunud maade võõrandamine 301
Nr. 244 — Toodangu kasv ja sotsialistliku võistluse areng silikaatkivitehases «Kvarts» 302
Nr. 245 — Viktor Kingissepa nimelise Tselluloosi- ja Paberivabriku tööliste ja teenistujate miiting palkade tõstmise ja hindade reguleerimise puhul 303
Nr. 246 — Juhtnöörid maareformi elluviimiseks 308
Nr. 247 — Kolhooside rajamine Narva ümbruse valdadesse 309
Nr. 248 — Tervishoiu alal tegutsenud eraasutuste ja eraettevõtete natsionaliseerimine 311
Nr. 249 — Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu ja Eesti Nõukogude Kunstnike Liidu asutamine 311

Nr. 250 — Ametiühingute liikmete arvu kasv Tartus 312
Nr. 251 — Uudismaade harimine Virumaa «Krasnaja Komarovka» kolhoosis 313
Nr. 252 — Edusammud kultuurilise ülesehitustöö alal Nõukogude Eestis 314
Nr. 253 — Toorainete saamine Eesti NSV tööstusele vennasvabariikidest 315
Nr. 254 — Balti Puuvillavabriku väljakutse sotsialistlikuks võistluseks Kreenholmi Manufaktuurile 316
Nr. 255 — EK(b)P Keskkomitee ja Eesti NSV Ametiühingute Keskliidu üleskutse sotsialistliku võistluse organiseerimiseks Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva puhul . . 317
Nr. 256 — Suuremate hotellide, võõrastemajade, kohvikute ja sööklate natsionaliseerimine 318
Nr. 257 — Eesti NSV 1940. aasta IV kvartali eelarve kinnitamine . . 319
Nr. 258 — Põllutööliste rahapalga tõstmine 45% võrra 320
Nr. 259 — Maata ja vähese maaga talupoegade abistamine põllumajapidamiste asutamisel 320
Nr. 260 — Võitlus spekulatsiooni vastu 321
Nr. 261 — Sotsialistlikus võistluses parimaks osutunud käitise autasustamine Eesti Ametiühingute Keskliidu rändpunalipuga . . . 322
Nr. 262 — Eesti NSV Prokuratuuri asutamine 324
Nr. 263 — Suurte majade natsionaliseerimine 324
Nr. 264 — Maareformi teostamise käigust 325
Nr. 265 — Eraettevõtjate ja hallparunite kohtulikule vastutusele võtmine töötasu tõstmise korralduste täitmatajätmise eest 326
Nr. 266 — Maareformi teostamise käigust Tartu maakonna Torma vallas 327
Nr. 267 — Vene NFSV kriminaal-, tsiviil- ja tööseadusandluse ajutisest rakendamisest Leedu, Läti ja Eesti NSV territooriumil . . 328
Nr. 268 — Saadikute valimised NSV Liidu Ülemnõukogusse Moldaavia NSV-st, Ukraina NSV Akkermani ja Tšernovitsõ oblastitest, Leedu NSV-st, Läti NSV-st ja Eesti NSV-st . . . 329
Nr. 269 — Lasteaedade võrgu kasv 329
Nr. 270 — Kodanliku kohtusüsteemi likvideerimine ja nõukogude kohtute loomine 330
Nr. 271 — Tööliste korteritingimuste parandamisest 331
Nr. 272 — Riikliku sotsiaalkindlustuse sisseseadmine 332
Nr. 273 — Tasuta ravi ja arstiabi sisseseadmine töölistele, teenistujatele ja töötavale talurahvale 333
Nr. 274 — Nõukogude valuuta käibelelaskmine Eesti NSV territooriumil 333
Nr. 275 — Maksude vähendamine ja maksustamise ümberkorraldamine 334
Nr. 276 — Korteriüüri alandamine linnades ja asulates 335
Nr. 277 — Eesti NSV töötava talurahva majapidamiste tasuta veterinaararstlik abistamine 335
Nr. 278 — Palve saata kirjandust kolhooside kohta 336
Nr. 279 — Masina-traktorijaamade organiseerimine Eesti NSV-s . . 336
Nr. 280 — Teravilja ja loomasööda saamine teistest liiduvabariikidest 338
Nr. 281 — Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu moodustamine . . 338
Nr. 282 — Tööstustoodangu ja tööliste tööalase aktiivsuse kasv . . . 339
Nr. 283 — Kehakultuuri- ja Spordikomitee asutamine 340
Nr. 284 — Kihnu saare talupoegade abistamine loomade ületalve pidamisel 340
Nr. 285 — Kohaliku tööstuse rahvakomissari asetäitja informatsioon kohaliku tööstuse arenemisest aastail 1940—1941 341
Nr. 286 — Riikliku abi sisseseadmine lasterikastele emadele 342
Nr. 287 — Põllumajanduse mehhanisaatorite kaadri ettevalmistamisest . 343
Nr. 288 — Maatööliste ja töötava talurahva vanade võlgade ja maksude kustutamine 344
Nr. 289 — Stipendiumide määramine üliõpilastele ja tehnikumide õpilastele 344
Nr. 290 — EK(b)P Keskkomitee üleskutse kõigile valijaile Eesti NSV saadikute valimise puhul NSV Liidu Ülemnõukogusse . . . 345
Nr. 291 — NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste tulemustest Eesti NSV-s . 349

Nr. 292 — Vabariikliku alluvusega linnade ja maakondade täitevkomiteede moodustamine 350
Nr. 293 — Tööliste arvu ja töötootlikkuse tõus ning abinõud tööliste heaolu tõstmiseks Sindi tekstiilivabrikus «I. Detsember» . . . 350
Nr. 294 — 300 Tartu töölisperekonna paigutamine elamiskõlbmatutest ruumidest korralikesse korteritesse 352
Nr. 295 — ELKNÜ Võrumaa organisatsiooni tegevusest 352
Nr. 296 — Toodangu tõus Türi Paberivabrikus 354
Nr. 297 — Viliandimaa I parteikonverentsi resolutsioon parteiorganisatsioonide eelseisvate ülesannete kohta 354
Nr. 298 — Kirjaoskamatuse likvideerimisest 358
Nr. 299 — Maakoolide ehitamise, autopargi muretsemise ja vabariikliku tähtsusega teede ehitamise finantseerimine 358
Nr. 300 — EK(b)P Järvamaa organisatsiooni eelseisvad ülesanded majandusliku ja parteipoliitilise töö alal 359
Nr. 301 — EK(b)P Tallinna organisatsiooni tegevusest 361
Nr. 302 — EK(b)P IV kongressil Keskkomitee aruande kohta vastu võetud resolutsioon 363
Nr. 303 — Koolide, klassikomplektide ja õpilaste arvu kasv Eesti NSV-s 375
Nr. 304 — Koha- ja erimuuseumide asutamine 376
Nr. 305 — Tasuta korteri andmine mõnedele madalapalgalistele töötajatele 377
Nr. 306 — Krediidi määramine Kalatööstuse Peavalitsusele 377
Nr. 307 — Kaluriartellide moodustamisest ja moodustatud artellide tegevusest 378
Nr. 308 — Tööstusnäituse avamine Tallinnas 378
Nr. 309 — Kunstide Valitsusele alluvate muuseumide asutamine . . . 380
Nr. 310 — Ettevalmistuskursuste korraldamine töötava rahva hulgast pärinevatele noortele kõrgematesse õppeasutustesse astumiseks 380
Nr. 311 — Personaalpensionide määramine revolutsioonilise võitluse ohvrite omastele 381
Nr. 312 — Kalatööstuse reorganiseerimisest 383
Nr. 313 — Kolhoosi «Pariisi Kommuun» asutamine Senno vallas Petserimaal 384
Nr. 314 — EK(b)P Läänemaa Komitee poolt tarbijate kooperatiivide organiseerimise büroo aruande põhjal vastu võetud otsus . . 384
Nr. 315 — Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu Presiidiumi otsus ametiühingute kaadreid ette valmistava kooli asutamise kohta 385
Nr. 316 — Tööpäeva pikkusest 386
Nr. 317 — Väljavõte Eesti NSV Tekstiilitööliste Ametiühingu Keskkomitee esimehe V. Korbi aruandekõnest Eesti NSV Tekstiilitööliste Ametiühingu kongressil 23. märtsil 1941. 387
Nr. 318 — Kehvik-talumajapidamiste abistamisest ja põllumajanduslike ühistööde organiseerimisest 389
Nr. 319 — NSV Liidu passisüsteemi kehtestamine Eesti NSV-s . . . 392
Nr. 320 — Ettevalmistustöödest Fr. R. Kreutzwaldi muuseumi avamiseks 392
Nr. 321 — Tervishoiuasutuste võrgu väljaarendamisest Nõukogude Eestis 393
Nr. 322 — Töötajate varustamisest erirõivaste ja muude isiklike kaitsevahenditega 395
Nr. 323 — Tallinna Pioneeride Maja asutamine 396
Nr. 324 — Talupoegade majapidamistel lasuvate põllumajanduslike laenude kustutamine 396
Nr. 325 — Valga maakonna Helme valla väikemaapidajate koosolek põllumajandusliku artelli asutamiseks 397
Nr. 326 — Eesti NSV rahvamajanduse arendamise 1941. aasta plaanist 398
Nr. 327 — Tänuavaldus stipendiumide määramise eest 416
Nr. 328 — Tööjõureservide ettevalmistamine Nõukogude Eestis . . . 416
Nr. 329 — Eesti NSV 1941. aasta riigieelarve kinnitamine 419
Nr. 330 — Palve abi saamiseks kolhoosi organiseerimisel 422
Nr. 331 — Tõupiimakarjasovhooside rajamisest Eesti NSV-s 423

Nr. 332 — EK(b)P Läänemaa Komitee otsus seemnevilja väljaandmise kohta uusmaasaajaile 424
Nr. 333 — Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu Presiidiumi otsus 1. mai auks toimunud sotsialistliku võistluse võitjale — Balti Puuvillavabriku kollektiivile — rändpunalipu andmise kohta 425
Nr. 334 — Personaalpensionide määramine kultuuritegelastele . . . 426
Nr. 335 — Ajakirjanduse levik ja raamatute kirjastamine Eesti NSV-s . 427
Nr. 336 — Teadusliku Uurimise Instituudi asutamine Tartu Riikliku Ülikooli juurde 429
Nr. 337 — Hobuste ja põllutööriistade ning -masinate laenutuspunktide organiseerimine 429
Nr. 338 — Rahvusvahelise töölispüha — 1. mai tähistamiseks toimunud sotsialistliku võistluse tulemustest Eesti NSV raudteel . . 430
Nr. 339 — Ameerika eesti tööliste tervitus Eestimaa Kommunistlikule (bolševike) Parteile, Eesti NSV valitsusele ja Eesti töötavale rahvale 433
Nr. 340 — Hispaania kodusõjas antifašistlikust võitlusest osa võtnud eestlaste saabumine Tallinna 434
Nr. 341 — Eesti NSV töötavate talupoegade majandite ja nende kollektiivide krediteerimine 435
Nr. 342 — Pioneerilaagrite organiseerimine Eesti NSV-s 435
Nr. 343 — Kunstilise isetegevuse arenemisest 1941. aastal 436
Nr. 344 — Tööliste kaupadega varustamise parandamine 440
Nr. 345 — Rändpunalipu andmisest põllumajanduslikel töödel parimaid näitajaid saavutanud maakonnale 441
Nr. 346 — Tööbüroode likvideerimine 442
Nr. 347 — Laenude andmine Eesti NSV töötavale elanikkonnale ajavahemikus novembrist 1940. kuni 1. juunini 1941 442
Nr. 348 — Maardu fosforiidivabriku ehitamise lõpuleviimine 443
Nr. 349 — Uusmaasaajate varustamisest loomadega 445
Nr. 350 — Abinõudest põlevkivi tootmise ja ümbertöötamise kiireks arendamiseks 447
Nr. 351 — Tööliste, teenistujate ja muu töötava elanikkonna maksuvõlgade kustutamisest 448
Nr. 352 — Toetuse määramine paljulapselistele emadele 449
Nr. 353 — Fašistliku Saksamaa reeturlik kallaletung Nõukogude Liidule 450
Социалистическая революция 1940 года в Эстонии. *Резюме.* 451
Sündmuste kroonika 466
Kasutatud allikate loetelu 477
Isikunimede register 480
Vabrikute ja tehaste register 487

Сборник документов

СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ
1940 ГОДА В ЭСТОНИИ

На эстонском языке
С резюме на русском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja R. Toming. Linoollõiked H. Arrak. Kunstiline toimetaja I. Torn.
Tehniline toimetaja H. Kohu.
Korrektorid M. Sepp ja E. Multer.

Ladumisele antud 6. V 1960. Trükkimisele antud 10. VI 1960. Paber 60×92, 1/16. Trükipoognaid 31,25. Arvutuspoognaid 34,9. Trükiarv 3000. MB-04048. Tellimise nr. 4761. Hans Heidemanni nimeline trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. I:

Hind rbl. 10.— (1.—)
1—9